

Andrej Gabršček,
julija 1934.

Svetlemu banu

dr. Dragu Marušiču

v spomin

na skupno delovanje v zaslužnjeni Domovini

in v znak prijateljskega spoštovanja

posveča to knjigo

Andrej Gabršček

ANDREJ GABRŠČEK

GORIŠKI SLOVENCİ

**NARODNE, KULTURNE, POLITIČNE
IN GOSPODARSKE ČRTICE**

II. KNJIGA

OD LETA 1901 DO 1924

**LJUBLJANA 1934
V SAMOZALOŽBI**

7227

N 18. VII. 1983 / 212

TISKARNA »SLOVENIJA« V LJUBLJANI (PREDSTAVNIK A. KOLMAN)

Svetli ban!

Na dan mobilizacije dne 26. julija leta 1914, ko sva bila z dr. Dinkom P u c e m že skrbno shranjena v kazematah goriškega gradu, ste uporabili prve zmede za napovedano svetovno klanje in ste se z mojim bratom dr. Franom vtihotapili na grad, da sva se še od daleč poslovila skozi malo luknjo v kazemati, preden ste odšli na rusko fronto. — Tudi Vam je bila kazemata namenjena, le nagli odhod na severno bojišče Vas je rešil in Vam obenem odprl široko pot v svet, ki Vas je preko ruskega ujetništva in potem v vrstah hrabre srbske vojske preko albanške Kalvarije pripeljala v Pariz v krog delavcev »Jugoslovanskega odbora«, da ste tu in v Ameriki pomagali pri zgradbi Velike Jugoslavije. — Vaše ime in Vaša usoda, ki sem ju v svoji »Soči« simpatično spremljal, sta bila tudi povod, da je soldateska definitivno zatrla list.

Ali misli vseh nešteti prijateljev v ožji domovini so Vam sledile na vseh Vaših potih, kajti Vaše mladeniško sodelovanje na našem domačem političnem, kulturnem in gospodarskem polju nam je bilo najboljši porok, da boste povsod, kjer se Vam bo nudila prilika, neumoren stvaritelj prave narodove sreče in zvest graditelj svobodne velike jugoslovanske kraljevine. — In Vi ste bili po dokončani svetovni vojni sodelujoča priča velikemu delu, ki je bilo sicer venčano s krono velikega Kralja Osvoboditelja, — toda v našo bridko žalost oškropljeno s solzami najine — ožje Domovine.

Ta moja knjiga je odsev tistega vsestranskega dela v najini domačiji, ki je bilo do svetovne vojne tudi plemenit del Vaše nežne skrbi, Vaše rodoljubne duše, Vašega slovanskega srca in hrepenenja — in tako tudi živa slika, kolik delež smo sistematski in zvesto pripravljali za čim sijajnejšo, na vseh poljih bogatejšo Domovino...

Ta knjiga »Goriških Slovencev« nam oživlja lepe spomine na dneve plodovitega ustvarjanja narodovih dobrin, ki smo jih namenili prinesiti v dar veliki Jugoslaviji. Namesto tolike radosti je pa nam ostala le bridka velika solza, v kateri tonejo biseri stotisočev zlatih strtih src, ki sva jih morala nenadoma zapustiti v dobi najbolj zaklete usode, ki je kdajkoli mogla doleteti kak narod... Tudi midva ubežnika sva se morala umakniti iz Gregorčičevega »planinskega raja«, ubežnika iz raja ob naši divni Soči, ob našem sinjem Jadranu, iz raja, ki ste ga poglji s Svojim mladeniškim delom tudi — Vi, naš žilavi, neugnani kraški sin...

In v blag spomin na divno našo Domačijo, v spomin na veliko delo tam doma, pa tudi v neminljiv spomin na bridkosti in solze nesrečnega naroda

posvečam to knjigo

V a m ,

najvrednejšemu sinu naše zaslužjene Domovine.

V Ljubljani, na Vidov dan l. 1934.

Pisatelj.

Ljubljana, 1. julija 1934.

Spoštovani prijatelj!

Izrazili ste željo, da posvetite svojo drugo knjigo »Goriški Slovenci« meni, kot rodnemu sinu zemlje, kateri veljajo Vaša izvajanja, ter živi priči dogodkov v oni zgodovinski dobi, kateri je morala slediti svetovna vojna kot predhodnica našega osvobojenja in ujedinjenja. Zavedam se dobro, da je prav v onih usodnih letih na bregovih bistre Soče živelo in delovalo mnogo mož, ki bi bili vrednejši tega častnega mesta v Vaši knjigi; saj me je svetovna vojna v najlepši mladeniški dobi odtrgala od drage rodne zemlje, kateri služiti z vso zvestobo in gorečnostjo je bila moja najgloblja srčna želja in potreba. V nepričakovani pozornosti, ki mi jo izkazujete, vidim torej predvsem utrip prijateljskega srca svojega dragega goriškega rojaka.

Pregledal sem doslej natisnjene pole, ki ste mi jih poslali na vpogled, in z radostjo moram ugotoviti, da ste obe Vaši knjigi verna podoba velikega dela, ki so ga izvršili naši predniki in sodobniki v teh burnih časih naše narodne zgodovine. Vsi, ki smo še žive priče njihovih prizadevanj in opisanih dogodkov, moremo biti samo srečni, da se je našlo pero, ki jih je potomcem ohranilo v tako resnični in te dobe vredni sliki. Niti najmanj ne dvomim, da bodo zavzemale Vaše knjige v vseh naših javnih in zasebnih knjižnicah častno mesto. Saj bodo še pozni rodovi segali po njih, da si predočijo življenje in delovanje naroda, ki ga je po svetovni vojni doletela tako nezaslužena usoda. In tako se bodo zanamci s hvaležnostjo spominjali tudi vseh tistih nešteti mož in žena, ki jih je Vaše pero rešilo pozabljenja, spominjali zares lepega narodnega, gospodarskega in kulturnega dela, ki ga je vršilo naše vrlo goriško ljudstvo pod vodstvom mož, ki jih predočujeta Vaši knjigi.

Ob dovršitvi pričujoče knjige Vam iz vsega srca želim, da Vam prijazna usoda izpolni Vašo končno zamisel, da podarite

svojemu narodu še dve podobni deli o Trstu in Istri. Postavili si boste spomenik, ki bo ob 70 letnici Vašega življenja na naj-dostojnejši način venčal plodno dobo Vašega nad 50 letnega javnega delovanja. S temi knjigami se boste vredno oddolžili zemlji, ki nas je rodila, ki smo jo ljubili in jo še vedno goreče ljubimo kot svojo mater. Pričajo naj sedanjim in bodočim pokolenjem, da je ob solnčnih bregovih Soče, na obali sinjega Jadrana in na sivih kraških planjavah živel zdrav in pošten narod, ki je moral nastopiti trnjevo pot na Golgoto samo radi svoje globoke vere, da je svoboda njegova prirodna pravica in borba za njo njegova sveta dolžnost.

Zahvaljujoč se Vam za dragocen spomin, ki ste ga posvetili moji ožji domovini, izražam toplo željo, da bi Vaše knjige našle pot v sleherno slovensko hišo.

Ljubljana, 1. julija 1934.

Vaš vdani

Dr. Drago Marušič,
ban Dravske banovine.

Dragi prijatelj!

Hvala Ti za poslani mi natis večine družega zvezka Tvojega epohalnega dela* »Zgodovina goriških Slovencev«. Sicer zaradi oslabeledosti oči nisem mogel prečitati vsega; čitala pa mi je iz njega soproga one oddelke, ki so me prav posebno zanimali, in reči moram, da si se s pravim mojstrstvom znal uživeti v postavljeno si nalogo. Saj nam podajaš iz razgibanega življenja najboljšega dela našega naroda najvažnejše dogodke s precizno jasnostjo, dočim nas tudi o manj važnih poučuješ tako natančno, da si moremo napraviti pravilno pojmovanje o njihovih vzročnih učinkih na prve.

Dejal sem, da si ustvaril epohalno delo. Tej označbi pač nikdo ne bo mogel oporekati. Tvoji obsežni knjigi bosta namreč neobhodno potrebni pomagali vsakemu zgodovinarju našega naroda, ker sta verno zrcalo vseh političnih bojov ter gospodarskih in kulturnih prizadevanj naših z izredno brihtnostjo in bistroumnostjo obdarovanih rojakov ob bregovih Soče, Vipave in Hublja ter na trdih kraških tleh.

Tvoja zasluga, dragi Andrejec, je tem večja, ker si to delo podaril svojemu narodu in znanosti v 70. letu svojega plodonosnega življenja, kar je pač najboljši dokaz Tvoje nikdar mirujoče delavnosti in duševne čilosti.

* Podčrtaval je gospod senator Ivan Hribar sam, kateremu je bila posvečena prva knjiga. V posvetilnem pismu sem naglašal, da mi je prijatelj Hribar omogočil l. 1889. tisto sistematsko delo, ki sem ga pričel s sprejemom »Soče« in sta mu priča obe moji knjigi. — Pa tudi za postanek teh dveh knjig mi je dal neposredno vzpodbudo prijatelj Hribar, kateremu sem v posvetilu hvaležno vzkliknil:

»Brez Tebe — bi ne bilo te knjige!« Hvala mu za vse dragocene vzpodbude, nasvete in migljaje, ki mi jih je prijateljski dajal v dolgi dobi — petdesetih let! Hvala, hvala! A. Gabršček.

Poznavajoč Tvoje rodoljubno srce pa vem, da se ne motim, ako smatram, da si v tem svojem delu, katero obetaš popolniti še z zgodovino Trsta in Istre, ustvariti hotel nam, katere je srečna usoda postavila v kraljevino Jugoslavijo,

glasen memento,

naj imamo neprestano pred očmi začasno izgubo tega dela slovenske domovine in naj ne pozabimo, da brez njega Jugoslavija ni popolna.

Gotovo pa preide ta Tvoj memento v meso in kri sedanjemu in bodočim rodovom, ki niso in nikdar ne pozabijo, kako nam je Rim na prav neronski način ustvaril petero mučnikov-svetnikov.

In že zato naj bi Tvoja s tolikošno pridnostjo spisana in tako globoke narodne ljubezni prešinjena knjiga našla pot v vsako slovensko hišo!

Zdravstvuj!

V Cerkljah, dne 10. julija 1934.

Ivan Hribar.

1901.

Splošen politični položaj v deželi.

Prvo knjigo smo zaključili z opisom usodnih volitev v državni zbor. Volilni boj se je pričel še v starem letu, glavne volitve pa so bile prve dni januarja l. 1901.

Opisal sem tudi presenečenje, ki nam ga je preskrbel voditelj druge slovenske stranke, dr. Gregorčič, v tako zvani peti kuriji, kjer so Slovenci in Italijani volili za vso deželo enega samega poslanca. Vsakdo je pričakoval, da pride do ožje volitve med enim Slovincem in Italijanom, kajti bilo je 265 slovenskih in le 162 italijanskih volilnih mož. V to ožjo volitev bi morala priti bodisi dr. Tuma ali pa dr. Gregorčič s furlanskim kandidatom Finettijem. Ker za Slovence ni bilo dvoma, da mora pri ožji volitvi zmagati Slovenec, je narodno-napredna stranka pred volitvijo objavila to-le izjavo: »ako pride dr. Gregorčič v ožjo volitev z Lahom, mu da naša stranka toliko glasov, da bo izvoljen.« — Ko kljub tej jasni izjavi nasprotna stranka ni prav ničesar odgovorila, smo postali pozorni in pripravljeni na narodno izdajstvo dr. Antona Gregorčiča.

In res smo kesneje izvedeli, da sta se naš najnevarnejši sovražnik dr. Luigi Pajer in dr. Anton Gregorčič na skrivnem sestanku 15. decembra dogovorila ne le za ves modus procedendi za to volitev, marveč tudi za bodoče čase v deželnem zboru. In s tem dogovorom je bil ustvarjen docela nov položaj, na katerega Slovenci niso bili pripravljeni. Ustvarjena je bila za prihodnjo dobo mogočna zveza, ki je bila po vsem nenaravna in z našega stališča nepoštena, toda bila je dovolj mogočna, da je mogla še več let brezobzirno vladati v deželi.

Že nekaj let je obstajala na sosednjem Kranjskem koalicija narodno-napredne stranke s klubom nemških veleposestnikov v deželnem zboru. In vsi politiki iz tiste dobe vemo, kako so se baš slovenski klerikalci zgražali, da je zveza med slovenskimi in nemškimi politiki sploh mogoča; ta zveza je bila v političnem boju med obema strankama na Kranjskem tisti glavni bav-bav, ki je često vznemirjal tudi napredne življe v deželi, češ: to je vendar nenaravno in nemoralno, da se vežemo z Nemci; v takem položaju bi morala biti nas vseh prva in glavna narodna dolžnost, da se Slovenci med seboj sporazumemo in nikakor ne gremo iskat pomoči k Nemcem. — Zveza na Kranjskem pa je bila omejena samo na nekatere primere, ki splošnim koristim slovenskega naroda niso bili v škodo, marveč so bili po intencijah narodno-napredne stranke celo narodu v korist. Kljub temu je bila ta zveza ves čas povod prav ostrih polemik v časopisju obeh strank. Saj smo imeli odmeve iz tistih let celo v najnovejšem času v knjigi Frana Erjavca »Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem«, Frana Šukljeta »Iz mojih spominov« in Ivana Hribarja »Moji spomini«. Takratna slovenska javnost s svojim vplivnim časopisjem, ki se je srdito obregala ob zvezo v deželnem zboru kranjskem, je pri nas na Goriškem lepo mirno trpela izdajsko zvezo dr. Antona Gregorčiča z najnevarnejšim sovražnikom slovenskega naroda, dr. Luigijem Pajerjem, katerega smo videli od leta 1861. dalje na vodilnem mestu najbolj strupene politike proti najprimitivnejšim zahtevam in težnjam slovenskega naroda.

Ta nesrečna zveza, ki je tlačila slovensko ljudstvo v obmejni deželi vso dobo do Pajerjeve smrti, se je pokazala v vsej svoji nagoti na dan volitve v peti kuriji. Dr. Gregorčič je te volitve vodil in pletel tako, da ni prišlo do ožje volitve med Slovencem in Italijanom, marveč med dvema Slovencema — Tumo in Gregorčičem. Dogovoril se je najpoprej sporazumno s Pajerjem z vodstvom furlanske ljudske stranke (klerikalne), da mu je dala v Furlaniji vse svoje glasove, ki jih je bilo 22. Italijanska liberalna stranka je že zaradi tega dejstva dolžila klerikalne Furlane narodnega izdajstva, kajti Italijani vseh barv so zastopali vedno in povsod intransigentno stališče, da italijanski volilci kakršnekoli

politične smeri ne smejo nikdar voliti Slovencev. In s temi 22 furlanskimi glasovi je prišel Gregorčič v ožjo volitev.

Ko sta nam Gregorčič in Pajer preskrbela to iznenađenje, so bili mnogi laški liberalci zelo besni, ker so z vso gotovostjo pričakovali, da prideta v ožjo volitev Slovenec Tuma in Furlan Finetti.

Zato so laški liberalci sami poslali k meni posredovalce, da se dogovorimo za takšen nastop pri ožji volitvi, ki bi opral furlansko ljudstvo sramotnega madeža narodnega izdajstva na tak način, da laški liberalci dajo dr. Tumi približno toliko glasov, kolikor jih utegne dobiti Gregorčič iz vrst furlanskih klerikalcev. S tem bi bila paralizovana udeležba furlanskih klerikalcev za dr. Gregorčiča in bi se izvojevala končna zmaga izključno le med Slovenci. Taka končna rešitev se je zdela vsakomur popolnoma naravna, kajti: tisti Slovenec, ki dobi največ slovenskih glasov, bodi tudi izvoljen.

Gregorčič in Pajer sta imela dogovorjen jasen načrt tudi za ta primer: Vsemogočni Duce laških liberalcev dr. Pajer zastavi ves svoj vpliv, da prepreči udeležbo laških liberalcev in tako končno odločijo furlanski klerikalni glasovi. V volilnem lokalu goriških in ločniških volilnih mož je sedel mogočni vodja dr. Luigi Pajer in okoli njega so morali ostati do konca volitev vsi volilni možje iz Gorice in Ločnika (vseh je bilo 48); čili Lenassijevi konjiči so peljali 4 liberalne voditelje v Gradiško, da so istotako tamkaj zabranili volilnim možem svoje stranke glasovanje za dr. Tumo.

In tako smo doživeli ta dan največjo sramoto v slovenski zgodovini na Goriškem, da je bil izvoljen v državni zbor v peti kuriji dr. Anton Gregorčič samo s petimi glasovi večine, dasi so mu dali Furlani 22 glasov. Dr. Tuma je dobil v slovenskem delu dežele 17 glasov večine, pa ni bil izvoljen.

Nekaj dni pozneje je bil v četrti kuriji izvoljen napredni kandidat Oskar Gabršček, kar je prineslo vsej politični javnosti najjasnejši dokaz, da je večina slovenskega ljudstva v naši deželi obsodila politiko dr. Gregorčiča in odobrila politiko narodno-napredne stranke že devet

mesecev po njeni ustanovitvi ali komaj dobro leto po velikem razkolu leta 1899.

V teku nadaljnjih 12 let smo doživljali prav žive dokaze, kako mogočna je bila zveza Gregorčič—Pajer po paktu 15. decembra, ko sta ta dva moža vodila politiko v deželnem zboru, v odboru in zunaj njega s tisto brezobzirnostjo, ki smo jo desetletja opazovali na dr. Pajerju in kakršne se je bil od njega počasi nalezal tudi njegov zaveznik dr. Anton Gregorčič.

Pri volitvah v goriški deželni zbor so bili volilni imeniki drugače sestavljeni in ne prikazujejo tako razločno volje naroda, kakor pri volitvah v državni zbor. Mogočna zveza Pajer—Gregorčič, ki je imela na razpolago vse deželne zaloge, vso podporo vlade, vso moralno oporo in podporo v raznih korporacijah, ki zavise od milosti deželne uprave in vladnih krogov itd., itd., je znala uporabiti vse te moči in sredstva, da je mamila in omamila manj trdne značaje ter si zagotovila brezobzirno nadvlado v deželi. Ko se je čez nekaj let dogodil čudež, da je slovensko ljudstvo kljub vsem tem temnim silam vrglo Gregorčičevo stranko iz deželnega zbora, si je znal ta mož s Pajerjevo pomočjo nadalje ohraniti svojo nadvlado v deželi na najsramotonejši način, ki je sploh mogoč, da je pri verifikaciji slovenskega veleposestva, torej trojice poslancev, ki so po goriškem deželno-zborskem pravilniku med glasovanjem morali zapustiti dvorano, zlorabil manjšino enega glasu in je pravilno izvoljene poslance slovenskega veleposestva kratkomalo in brez slehernega razloga razveljavil. Vlada je takrat šla zvezi Gregorčič—Pajer, ki je bila po rezultatih volitev v manjšini, tako daleč na roko, da je imenovala Pajerja za glavarja in Gregorčiča za podglavarja, ne da bi se bila kakorkoli spustila v dogovore z večino.

Osebne vesti.

Moja druga knjiga posega v dobo, ko prihajajo na površje ljudje, ki so delovali v predvojni dobi zadnjih 15 let, prestali strahote begunstva in žive dandanes v zaslužjeni domovini ali v emigrantstvu. Zato bom takoj v začetku vsakega leta imenoval tiste rojake, ki so se kakorkoli udejstvo-

vali. — Datumi pred vsakim imenom pomenijo dan objave v naših listih:

13./II. V Kobaridu je umrla Marijana Mašera, mati v Ljubljani živečega profesorja Franca, umrlega sod. svetnika Alojzija in Žganovega gospodarja v Kobaridu, Alberta. — Za njene dobe so bile narodne veselice, plesi itd. v Žganovih prostorih in pokojnica je skrbela za dobro klet in kuhinjo. Tudi sloveči tabor l. 1878. je bil pri Žganu.

Davčni višji nadzornik Josip Terpin v Gorici premeščen v Trst.

Davčni kontrolor Fran Berbuč v Ajdovščini imenovan za davkarja v Bovec.

Sodni pristav Maks Hrovatin v Podgradu imenovan v Sežano. Bil je iz znane narodne rodbine v Vipavi. Umrli je še mlad za sušico. Bil je izredno nadarjen mladenič, dober družabnik in naprednjak.

21./III. V Sežani je bil izvoljen za župana Josip Pirjevec, za podžupana pa Ljudevik Mahorčič in Alojzij Polley.

Dr. Peter Laharnar, okrajni glavar v Sežani, je bil imenovan svetnikom pri deželni vladi v Černovcih, v Bukovini. Laharnar je bil naš rojak iz podmelške občine nad Tolminom, nadarjen mož, odkrito naroden in za Kras jako zaslužen. — »Soča« je priobčila uvodnik, ki žigosa premeščanje naših mož v tujino.

Voditelj okrajnega glavarstva v Tolminu »Bogoljub« Prinzig je pa postal tamkaj okrajni glavar. Zdaj se je začel pisati za »Bogoljuba« in je skušal popraviti vse ono zlo, ki ga je počenjal v Gorici.

Baron dr. Sigismund Conrad v Trstu imenovan dvornim svetnikom.

Okrajni glavar Josip Fabris v Gradišču ob Soči imenovan namestniškim svetnikom.

Alojzij vitez Bosizio v Gorici je šel v pokoj z naslovom namestniškega podpredsednika. — Njegov rod je iz goriške okolice iz starega slovenskega plemstva Božičev.

Na njegovo mesto je prišel za vodjo okrajnega glavarstva grof Henrik Attems iz Celja, kjer ni zapustil med Slovenci dobrega spomina. »Soča« mu je v pozdrav rekla: Hvala lepa za ta velikonočni dar. Svetujemo pa gospodu grofu, naj si vtepe v spomin, da Gorica ni Celje. — Ob prevratu je bil deželni predsednik v Ljubljani.

31./III. V Mirnu je umrl v 63. letu Slovenec stare korenine, tovarnar in veleposestnik Anton Drufovka.

25./IV. Na mesto Laharnarjevo v Sežani je prišel za glavarja domačin Anton Rebek, ki je slul za dobrega uradnika in poznavalca kraških razmer. Baval se je mnogo tudi z ruskim jezikom. Za Attemsom je prišel v Gorico in ga je tu dohitela svetovna vojna. Po vojni je ostal v Italiji.

4./IV. Fran Stelè, znani glasbenik in pevovodja kamniške »Lire«, je prišel za pevovodjo k »Pevskemu in glasbenemu društvu« v Gorico. Tu se je prav dobro udomačil in je povzdignil petje na znatno višino. Iz Gorice je moral kmalu oditi. Bil je nekaj časa tudi v Tržaški okolici, kjer je ustanavljal pevska društva. Pozneje je bil koncertni vodja v Kamniku.

V Gorici sta se poročila trgovec Vekoslav Zajec in Olga Konjedčeva. Imeli so v hiši Posojilnice znano veliko trgovino z železnino. Med vojno so bežali v Ljubljano, kjer žive še dandanes.

15./IV. Vadniški učitelj Ernest Širca se je poročil s hčerko prof. Čebularja Marijo, ki živita danes v Ljubljani. Širca je bil moj učenec v Bovcu in pozneje prav nadarjen glasbenik ter pevovodja.

4./VII. Avskultant v Gorici, Stanko Lapajne, je na češkem vseučilišču v Pragi kot prvi Slovenec promoviral za doktorja prava. Pri vsesokolskem zletu v Pragi navzoči Goričani so mu »delali« častno parado. Svojo zahvalo je govoril slovenski. Kmalu je zapustil Gorico. V Lipskem je ostal tri mesece in se vrnil v Novo mesto, kjer je vstopil v pisarno dr. K. Slanca. Leta 1905. se je preselil na Dunaj, kjer je v Habsburggasse sprejel odvetniško pisarno od velikega Slovana in Hrvata dr. Kozića, ki je bil tudi pravni zastopnik ruskega poslaništva. V dunajskih naših krogih se je dr. Lapajne živahno udejstvoval. Ob prevratu se je preselil na Krško, do poziva na slovensko vseučilišče, kjer deluje še dandanes. Poleg mnogih učenih razprav je napisal tudi knjigo: »Mednarodno in medpokrajinsko zasebno pravo kraljevine Jugoslavije«.

6./VII. Suplent na goriški gimnaziji, Fran Žnidaršič, je bil imenovan profesorjem.

Maturo na goriški gimnaziji so prestali: Alojzij Gradnik, Ant. Cigoj, Fran Gruntar, Andrej Ipavec. — Živ je od

teh še edini dr. Alojzij Gradnik, podpredsednik apelacijskega sodišča v Ljubljani in naš sloveči briški pesnik. Njega bomo srečavali kaj kmalu pri narodnem delu na Goriškem. Zato je bil tudi takoj v začetku vojne preganjan.

13./VII. Fran Plohl, prvi redni profesor slovenščine na goriški realki, je šel v pokoj z naslovom šolskega svetnika. Bil je delaven član slovenske družbe in naših šol v Gorici.

27./VII. Umrl je v Sovodnjah pri Gorici veleposestnik Anton Tomšič v 72. letu starosti. Vpliv Gradu bi mogel postati nevaren, da nismo imeli v tej lepi vasi takih mož, kakršni so bili on, nadučitelj Anton Benko, veleposestnik Kodermac in dr.

17./VII. Umrl je v Biljah veleposestnik Matevž Saunig, mnogoletni župan in član raznih korporacij, star šele 63 let. Bil je naroden in napreden mož. »Soča« je prinesla o Matevžu Saunigu lep nekrolog s stihom: »Pač mnogo moških, malo mož naš vek rodi! — poje naš Simon Gregorčič, — ali kar je imela naša okolica mož, treba reči, da odlično mesto med njimi zavzema naš Matevž Saunig, kakor je tudi njegov sin Ivan itd.«

17./VIII. Davčni oficial Andrej Kavs, rodом Bovčan, premeščen iz Pulja v Gorico. — Od tega časa je ostal v Gorici in je tu napredoval v službi. Po vojni ostal v Italiji.

V izpraševalno komisijo za ljudske in meščanske šole so bili imenovani: ravnatelj Štefan Križnič, predsednik, prof. Viktor Bežek namestnik, a člani: profesorji Anton Šantelj, Ferd. Seidl, Ant. Gvaiz, Fran Kos, Pij Babuder, Alessandro Gioseffi, Carlo Travan in Fran Finžgar.

3./IX. Glavni učitelj v Kopru, Jos. Žilih, imenovan profesorjem slovenščine na Plohlovo mesto na realki v Gorici. Dobili smo naslednika prof. Franu Plohlju, kakršnega smo si želeli in kakor je zahtevala Gabrščkova interpelacija v državnem zboru.

17./IX. Naš rojak Robert Kenda je nastopil službo suplenta na goriški realki. Došla nam je mlada moč v vseh naših goriških potrebah. Danes je odličen šolnik v Mariboru.

23./X. V Št. Petru pri Gorici je umrl dekan Anton Hvalica, rojen 1834. na Srednjem, posvečen 1861. Veliko let je bil za kurata v Drežnici pri Kobaridu. Bil je v vsem okraju znan in priljubljen mož, po inteligenci in izobrazbi mož nad

povprečnostjo. Udeleževal se je vsega narodnega pokreta. Bil je popoln značaj.

Umrl je profesor bogoslovja Tomaž Čerin, rodом iz Cerkna, 55 let star. Bil je celo deželni poslanec in se udeleževal borb proti dr. Antonu Gregorčiču. To sta bila nespravljiva nasprotnika, da ne rečem sovražnika. (Glej prvo knjigo!)

24./X. Umrl je v goriški bolnišnici za sušico učitelj Ivan Sivec, rodом iz Kobarida. Več let je služboval v Nemškem Rutu. Bil je eden tistih mladih in idealnih učiteljev, kakršnih nam je dajala tista doba iz pripravljalnice v Kobaridu in učiteljišča v Kopru.

V Devin je prišel za učitelja Bovčan Josip Sorč, ki je bil krepka opora vsem našim tamošnjim narodnim delavcem. Takoj se je vživel v razmere v tej obmejni občini ob morju in je žel dobrih uspehov v šoli in še bolj zunaj nje. Poročil se je s Plessovo drugo hčerko Marico. Oba živita še danes v Julijski Krajini.

Na slovensko mestno šolo v Stari gori (Ajševci) v Gorici je prišel namesto Ivana Domenisa, voditelja mestne šole pod Turnom, Josip Vittori, dotlej učitelj na Vrhu nad Rubijami. Bil je miren in tih rodoljub, kakor nalašč za mestno službo v Gorici.

»Primorski List« je začel.

Poleg tistega znanega pamfleta proti dr. Tumi, ki je nadomeščal volilni oklic za dr. Gregorčiča, je objavil »Primorski list« takoj v začetku leta posebno zlohoten članek proti vsemu našemu učiteljstvu, ki je v »brezverskem taboru«, le tisto malo njih, ki so tekali za Gregorčičem, pa vrše »sveto misijonsko delo«.

Ta članek je vse učiteljstvo po pravici razburil. Zato je tudi »Soča« prav po notah odgovorila, med drugim tudi to-le: »da se v naši deželi toliko čita, da imamo med našim ljudstvom toliko politično zrelih mož in da je naš narod tako krepko in samozavestno nastopil pri volitvah, to se imamo zahvaliti v glavni meri okoliščini, da imamo prav mi Goriški Slovenci med vsemi ostalimi Slovenci najdalje čisto narodno šolo, za kar gre hvala v nemali meri našemu učiteljstvu.

In tisti učitelji, ki so nam ustvarili napredno šolo ter popolnjujejo pouk današnjim razmeram primerno, so kar nakrat v »brezverskem taboru« in šola — je v nevarnosti. Grda laž je taka trditev, za katero se skriva še grši namen: nahujskati neuko ljudstvo proti učiteljstvu.

Ali čudimo se, da je dopuščeno udrihati po vsem učiteljskem stanu na tako grd način. Milost državnega pravdnika je velika, pravi »Prim. list«. Mi dostavljamo: »je res; velika je ta milost in obzirnost od strani drž. pravdnika, da dopušča take udriharije proti vsemu učiteljskemu stanu«.

Boj »Sočec« proti zvezi Gregorčič—Pajer.

S svojo zvezo z dr. Pajerjem, voditeljem gospodujoče laške liberalne stranke, je dr. Gregorčič povzročil veliko razdraženost med našim naprednim ljudstvom, veliko je bilo pohujšanje med vsem narodom tudi v drugih deželah. — Urednik Ivan Kavčič je napisal serijo člankov »Zveza dr. Gregorčič—Pajer« in »Po državnozborskih volitvah«. Tu čitamo med drugim:

»Dan 15. decembra 1900 ostane v naši politični zgodovini zabeležen s temnimi črkami, kajti na ta dan je šel vitez dr. Gregorčič, ki se je imenoval »ljubljenec naroda«, k dr. Pajerju kupiti mandat tretje kurije na Goriškem.

Bilanca volitev volilnih mož je pokazala, da je Gregorčičeva stranka v manjšini. Zato je začel iskati pomoči. — Dr. Pajer mu je zagotovil mandat, zato pa je zahteval visoko ceno, ki jo bo plačevalo — slovensko ljudstvo. Zato tudi doni iz ust vseh zavednih goriških Slovencev le en glas: Dr. Gregorčič nas je izdal, kupil je mandat iz rok dr. Pajerja, zato on ni naš poslanec.

Ko je prišel dr. Missija za nadškofa in kneza v Gorico, je našel tu kolikor toliko že pripravljena tla za politiko po znanem kranjskem vzorcu. Menil je, da zmaga dr. Gregorčič na celi črti in lahko ponosno poreče: veni, vidi, vici.

Nadškof, ki je bil medtem povišan za kardinala, se je korenito varal. Nastal je razkol, ki nas je ločil v dva tabora. Boljši del naroda z mladino vred je stopil pod prapor narodno-napredne stranke ter obrnil hrbet kardinalovi politiki pod nje izvrševalcem dr. Gregorčičem.«

Ko je ponovil, kako je bil dr. Gregorčič izvoljen, nadaljuje: Poglejmo, kako pa postopajo v takih primerih možje: Baron Di Pauli je bil duša katoliške ljudske stranke na Tirolskem, ugleden politik v državnem zboru, celo trgovinski minister, ki je bil že drage volje pripravljen, da bi nam pomagal v naših zahtevah za pravičen volilni red v našo trgovsko-obrtno zbornico. Ko letos ni bil izvoljen v svojem volilnem okraju, ni hotel sprejeti mandata v bolzanško-meranski volilni skupini, ki ga je pozneje res izvolila — dr. Gregorčič pa je omrežil celo dr. Pajerja, da je bil le izvoljen proti kandidatu slovenske večine.

Pomoč, ki jo je dal furlanski kandidat Zanetti Gregorčiču, je stala njega državno-zborski mandat v furlanski četrti kuriji, ki je bil od nekdanj v klerikalnih rokah.

Laški liberalci so namreč silno izkoristili »izdajstvo Zanettijancev« (glej prvo knjigo str. 552 in 553!); poslužili so se celo te zvijače: izdali so volilni oklic, v katerem so v laški prozi prevedli glavne misli Simon Gregorčičeve »Soče« — in z mastnimi črkami so poudarili stihe, naj bistra Soča potopi naše laške sovražnike na dno svojih spenjenih valov. To pesem so podtaknili hote dr. Antonu Gregorčiču, kateremu je furlanski kandidat Zanetti z grdim izdajstvom pripomogel do mandata v državnem zboru. In završalo je po vsej Furlaniji, odigrali so se viharji prizori v volilni borbi med klerikalnim kandidatom Zanettijem in laškim liberalcem Antonelijem. Z neznatno večino je bil izvoljen Antonelli. Tako je dr. Pajer pred svojimi laškimi liberalci takoj opravičil svoj pakt z dr. Gregorčičem. V peti kuriji je mandat itak zagotovljen Slovencem in tu je bil izvoljen slovenski klerikalec, kar je pa pomagalo, da so laški liberalci naskočili in zavzeli klerikalno trdnjavo v furlanskih kmečkih občinah.

V takem in enakem smislu je »Soča« obdelovala Gregorčičevo politiko in reči treba, da so njeni članki imeli velik uspeh v deželi. Gregorčičeva »Gorica« je na vse te članke odgovarjala v glavnem s samimi psovkami, kakor: podla duša, vse je laž in obrekovanje, popolnoma sprijen človek, obrekovalec po poklicu, vse popolnoma zlagano, grdi lažnjivec itd. »Soča« pa je kratko in hladnokrvno in brez sleherne osebne žaljivke odgovarjala: vse, kar smo pisali, je gola resnica.

Nazaj v cerkev !

V takih razburljivih goriških časih je došel k nam pomirljiv glas iz Dalmacije. Dalmatinski škof Carev, ki ga poznamo že iz prve knjige (str. 382), je dejal v svojem pastirskem listu med drugim tudi to-le:

»Že nekaj časa se opaža pri duhovščini tudi te škofije, in posebno pri mladih duhovnikih, neko nedovoljeno vplivanje na stranke, ki žal ločijo deželo ter da se tudi aktivno udeležujejo agitacije pri političnih volitvah v veliko škodo duhovniškega poklica in v nič manjše pohujšanje ljudstva. Taka dejstva morajo globoko žaliti naše srce, ki smo poklicani od Boga, da vladamo to škofijo, pa vidimo, kako nepotrebno trati duhovščina dober del moči, odločnosti in delavnosti, ki bi se morale vse obrniti v čast Božjo in zveličanje duš, zadnji in edini namen našega poklica.

Da imajo duhovniki svoje zmerno politično prepričanje, to se jim ne prepoveduje, ker so tudi oni državljani pred zakonom. Ali da se živahno udeležujejo bojev raznih strank, to je zanje absolutno nečastno in jim je prepovedano po vsakem cerkvenem in svetem zakonu, ker to — ni njihov poklic.«

Poklic duhovnika pa je poklic miru in složnosti; obsegati mora vse narode in stranke, imeti morajo potrpljenje z onimi, ki se z njimi ne strinjajo.

Okrožnica francoskih škofov svojim dušnim pastirjem pravi: Bodite predvsem možje ljubezni, ne dajte se nikomur rabiti za orodje, ne pozabite, **da bode te jutri pastirji premaganih in zmagovalcev**, ne držite se nobene stranke, ampak le svoje vesti.

»Slovenski Narod« je dejal na to okrožnico:

»To isto, kar uči dalmatinski nadškof, to isto trdimo tudi mi. Tolaži nas samo to, da se nahajamo v družbi uglednih duhovnikov.« — »Soča« pa je dostavila: »Vse je povedano jasno — ti narod pa — sodi!« — »Soča« 19. januarja je potem priobčila uvodnik »**Nazaj v cerkev !**«, ki na podlagi pastirskega lista nadškofa Careva slika delovanje goriške duhovščine med zadnjimi volitvami.

Bojkot proti »Goriški ljudski posojilnici«.

V prvi knjigi sem povedal, da smo naprednjaki sprejeli ustanovitev »Centralne posojilnice« prijazno, češ: da je dovolj prostora in dela tudi zanjo, kajti veliko je slovenskega denarja po tujih zavodih. — Vse drugače klerikalci.

»Soča« številka 8. piše med drugim: »Klerikalci so organizovali popolen boj proti naši posojilnici na ta način, da bi bilo odpovedanih kar največ mogoče veliko hranilnih vlog. In res so njihovi somišljeniki kar trumoma odpovedali vloge. Toda k sreči takrat niso spravili posojilnice v zadrego, kajti vsem je izplačala celo ugodneje nego pravila dopuščajo. Kljub velikim izplačanim vlogam so pa njeni prijatelji vložili na novo še veliko več, kar 444.534 K nad izplačane vloge.«

Posojilnica je torej izborno preživela klerikalno gonjo. To pač dokazuje, na kako trdnih nogah je. Naj bi se naši prijatelji letos še čvrsteje oklenili naših zavodov in ju podpirali z novimi hranilnimi vlogami. Še veliko je našega denarja po tujih zavodih. Rodoljubi, tudi to je lep kos narodnega dela!

Umeje se samo po sebi, da so vneto bojkotovali tudi oba napredna lista, »Sočo« in »Primorca«. Za zgled je povedala »Soča« 19. januarja ta dva primera:

»Iz Idrskega pri Kobaridu je bilo nakrat vrnjenih 15 »Primorcev« z opazko »se ne sprejme«. Vsled enake pisave na vseh pasicah smo se obrnili na našega zaupnika na Idrskem. Še preden smo dobili odgovor, je prišel v naše upravištvno eden tistih naročnikov in izjavil, da lista ni vrnil. Popoldne je sporočil zaupnik, da je poštni sel postal farovski priganjalec in on počenja take reči. Ta sel je bil potem odstavljen.

V Kredu raznaša pošto županov sin, ki nese vse najprej znanemu vikarju Jakobu Fonu. Ta je potem »Primorca« vračal in na enem zapisal naslednjo opazko: »Podpisanec sem vrnil »Primorca«, ker nisem vedel, kak list je. Ga ne morem imeti pod streho, da bi se mi otroci ne pohujšali. Nočem slabe stvari podpirati. Škoda za tri krone.«

Pooblastil ga ni niti eden naročnik, da sme list vrniti, še manj, da bi pisal na pasico take neslane opazke. Naročniki so potem list reklamirali.

To podajam danes v dokaz, kakšnih sredstev so se posluževali nasprotniki mojih listov. Njihovo početje je spadalo pod kazenske paragrafe, a kljub temu jaz nisem nikogar ovajal ali tožil. Ako bi se pripetilo od naše strani tako spletkarenje proti naročnikom »Gorice« in »Prim. Lista«, sem prepričan, da bi imeli nešteto kazenskih ovadb, kakršnih smo doživeli že dovolj.

Odlikovana moja ruska slovnica in slovar.

»Edinost« 21. in »Soča« 22. januarja sta objavili naslednjo vest: »Imperatorska akademija nauk v Petrogradu je priznala v slovesni seji 29. decembra nagrado 400 rubljev srebra za 'Slovnico slovenskega jezika', ki jo je spisal profesor M. Hostnik in tiskala ter založila 'Goriška tiskarna A. Gabršček' v Gorici«.

Slovnica je bila dotiskana že par mesecev prej, pa je čakala skupne vezave s slovensko-ruskim slovarjem; obsegala je 18, slovar 20 tiskanih pol. — Cena je bila celih 4:50 K. Leto poprej sta izšla ruska slovnica in rusko-slovenski slovar v enakem obsegu.

Za obe slovnici in slovarja sem bil naročil iz Lipskega posebne črke v velikem številu, da smo mogli staviti po več pol, toliko, da smo mogli pošiljati korekturne odtise prof. Hostniku v Rusijo. Kljub temu sem za oba ruska slovarja in slovnici nastavil bagatelne cene. Pomisliti treba tudi, da onih črk nisem več rabil. Da mi ni naročila petrograjska akademija 1000 iztisov, bi imel veliko izgubo, ki bi je ne mogel kmalu preboleti v takratnih grdih razmerah in v času bojkota proti vsemu, kar se je pri meni tiskalo. Vrh tega sem imel sitnosti celo s policijo. »Der rollende Rubel« je strašil po nemškem in zlasti laškem časopisju. Moral sem celo dokazati, da tiste nagrade nisem prejel iz Petrograda jaz, marveč da je bil to del nagrade za prof. Hostnika, ki jo je sam prejel od akademije. Umeje se, da mi je ta primer še bolj podkrepil kvalifikacijo — panslavista v policijski kroniki. Do svetovne vojne mi to ni škodovalo, v spričevalu

mojega političnega vedenja pa je bila tudi ta zadeva primerno ocenjena.

Pripominjam, da pozneje ni nikdar več izšla pri nas podobna knjiga. Kar je bilo učencev ruskega jezika pri nas, sta jim služila moja knjiga in moj slovar. Okrog 1500 izvodov je še našlo konec pod ruševinami hiše v Gosposki ulici, kjer se je granata razpočila prav v mojih podstrešnih skladiščih. Še po vojni so branjevke v Gorici zavijale blago v pole slovarjev in ostalih mojih publikacij.

Iredentizem — panslavizem.

Uvodnik v »Soči« 22. januarja je začel odpirati Slovencem oči, da ne bomo še dalje za štafažo in bi mi veljali vedno še za čuvarje države na Soči in ob Adriji. Tiste napitnice »presvetlemu cesarju« smo sicer že davno odpravili ali potrebna je bila enkrat tudi jasna beseda, da se narod povsem otrese malikovanja dunajskih mogotcev, pričenši pri Francu Jožefu itd. — Ta prilika se je ponudila.

Članek v »Soči« pravi najprej, da je svoj čas poročala o Gregorčičevih volilcih v Krminu, da so sami oderuhi naših Bricev, na kar je »Gorica« zlobno odgovorila, da je »Soča« v službi — iredente. Na to je »Soča« objavila dolg članek o — iredentizmu in o slovenskem patriotizmu:

»Razni listi slikajo kaj radi Italijane v primorskih deželah za iredentovce, Slované pa za skrajno udane državljane in čuvarje avstrijske misli ob Adriji. V vseh slovenskih listih na Primorskem je pogosto čitati o iredenti, ki se od časa do časa pojavlja. Razne pojave iredente so tako spoznali tudi na Dunaju. Ali kaj se pa briga vlada za vse to? Nikdar nič. Nastavila je celo za namestnike može kakor Depretis, Rinaldini, — in o tem zadnjem vemo, da vodi tudi sedanjega nam. Goesa. Vlada raje vidi na Dunaju gari-baldinca Mauronerja, nego vedno ji »zvestega« Nabergoja. Vlada bi sploh najraje videla, da bi Primorsko zastopali na Dunaju sami Italijani. Kaj so njej mar Slovenci, ti »čuvarji ob Adriji«! — Saj se je že često govorilo o iredenti in o »čuvarjih«, ali prav take hipe je vlada najhuje udarjala po Slovencih in Hrvatih. Psa treba tepsti, da bo zvest!

Italijani dobivajo vse, česar si poželee, in čeprav so iredentovsko razpoloženi, jih božajo z novimi darili. Slovenci pa smo le še za — štafažo! Ob protiavstrijskih pojavih videvamo »najbolj italijanske Italijane« roko v roki s kakim visokim avstrijskim dostojanstvenikom. Slovanom pa so se smejali in se jim še smejejo!

Da ni zmagal v Trstu dr. Rybář, da ni mogel prodreti v Istri dr. Luginja, zato ima glavno zaslugo vlada. Garibaldinci zastopajo Trst in Istro, a pri nas ni dosti boljše. Ko je zmagal Mauroner nad Nabergojem, je vzkliknil sam namestnik: To je najlepši dan mojega življenja! —

In sprevideli smo, da je »čuvarstvo ob Adriji« sicer jako lepa fraza, ali nam nehasljiva.

Dani se in vedno bolj uvidevamo, da vlada vidi le v Slovanih nevarne življe, katere treba držati v šahu. Kaj briga njo italijanska iredenta: slovenska iredenta — ta je nevarna! — Ricmanje, to je nevarno, to treba spraviti k pameti! Od tam preti iredenta, drugod je ni! — Ko so sodili na Dunaju žrtve slovenskega patriotizma po devizi »Strenge Bestrafung«, je zaklical sam generalni prokurator (Okretič!) pomenljive in trezne besede: nikdo ni vezan biti patriotičen, ali zakone mora ubogati! — In v zahvalo za slovenski patriotizem je sledilo preganjanje na preganjanje, iznenadenje na iznenadenje.

Nazori o patriotizmu in iredentizmu so se spremenili in naša narodno-napredna stranka si je postavila za nalogo: raje delovati intenzivneje za vsestranski prospah našega toli zatiranega naroda, nego biti bolj avstrijski od avstrijske vlade same. Bodimo torej patriotični, kakor nam pritiče! Ljubimo to svojo slovensko zemljico itd. Bodimo praktični in delujmo v prvi vrsti za srečo svojega naroda, pa bomo lažje odbijali napade Italijanov in njihovih avstrijskih pokroviteljev.«

To je bil prav jasen afront proti solzavemu avstrijantstvu, odločna beseda proti »čuvarstvu Avstrije« ob Adriji. V dobi varuštva in naših srepnih nasprotnikov, kakršna sta bila oba Gregorčičeva lista, je bilo treba veliko poguma za takšen članek.

Za slovensko službo božjo v goriških cerkvah.

V nadškofijski palači smo imeli vedno svoje višje pastirje, v vseh mestnih župnijah so bili slovenski župniki in več dušnih pastirjev; v Gorici pa je bilo za slovensko službo božjo le po mačehovski poskrbljeno. Čudno je bilo to, a resnično. Bilo je tudi slovenskih maš s slovenskim petjem in slovenskih propovedi, vedno pa le ob takih dnevnih časih, ko »gospoda spi«, kajti umelo se je samo po sebi, da je ta gospoda le — laška. Ker le ni hotelo biti nikdar bolje, so zahtevali slovensko službo božjo — »liberalci«. Začela je »Edinost« koncem januarja z velikim člankom, iz katerega naj sledi le nekaj misli:

Pred letom je prosilo nad 3000 Slovencev nadškofa in prvega slovenskega kardinala, da bi uvedel v goriške cerkve prepotrebno slovensko božjo službo. Posebna deputacija mu je izročila prošnjo; pozneje je prošnjo ponovil shod delavskega društva. V decembru so nekateri goreči slovenski duhovniki priredili v Gorici prvi slovenski misijon. Cerkev z vsemi galerijami vred je bila natlačena. Star misijonar je vzkliknil: »Prirejaj sem že veliko misijonov, a tako ogromne udeležbe še nisem doživel!« — Ta misijon je bil najboljše priporočilo naši prošnji. Toda zaman vsi dokazi! Če hoče Slovenec slišati božjo besedo v svojem jeziku, mora vstati ob 5. zjutraj, ker slovenska beseda v Gorici ne sme videti belega dne. Pa še pri tej maši molijo tiste tri Češčene Marije na koncu maše po — latinski.

Italijanom v prilog se ne bojijo uvajati novotarij, v Trstu pri Sv. Jakobu so Lahom na ljubo celo odpravili enako potrebne slovenske propovedi, a v Rojanu in Barokovljah so na ljubo desetorici Lahov-kričačev ustanovili laške propovedi. V Gorici tega seveda ni treba: slovenske propovedi odpravljati ni moč, ker jih skoraj ni, a italijanske uvajati tudi ne, ker so še te odveč, saj laški propovedniki pridigujejo — praznim klopem.

Popoldne ni v goriških cerkvah nič slovenskega, dočim za par Nemcev v Gorici prirejajo v adventu nemške propovedi, ki jih poslušajo nemščine sposobni Slovenci. Pri o. kapucinih imamo v adventu ital.-latinske večernice in

potem laško propoved, — da se Slovenci naučijo po laško moliti!

Ni li prav cerkvena oblast poklicana v prvi vrsti, da vsaj duševni kruh pravično deli?! Slovenci zahtevamo enakopravnosti tudi v cerkvi in v tem smo edini vsi, brez izjeme političnega prepričanja in stranke. — Sapienti sat!

»Soča« je na to ugotovila, da kardinal ni upošteval prošnje Slovencev. Ako bi Lahi kaj zahtevali, bi kardinal hitel ustreči. Gospoda, ki je prinesel omenjeno prošnjo ordinariatu, so imenovali v kardinalovi palači — hujskača. Kardinal noče uslišati prošnje Slovencev. Čakajo ga še hude reči na vročih goriških tleh.

V takem in enakem smislu so se pletle polemike, pomagalo pa ni nič. Slovencem ustreči se ni upal niti ordinariat niti kardinal sam.

Za »Jugoslovanski klub« v državnem zboru.

Po državnozborskih volitvah l. 1901 se je začelo prvič resneje razpravljati v naši javnosti vprašanje, da se morajo vsi slovanski poslanci z juga v državnem zboru združiti v eno skupino z enim samim imenom: **j u g o s l o v a n s k i k l u b**. Primorci smo to prav odločno zahtevali. »Soča« je bila odločno proti obnovi »Slovanske krščanske narodne zveze« in je pritrdila v polnem obsegu članku v »Slovenskem Narodu«: »Jugoslovanska delegacija«, ki pravi v bistvu tole:

Narodna-napredna stranka je za ustanovitev — jugoslovanskega kluba. Skupen klub se ne bo smel izkoriščati proti n.-n. stranki, kakor n.-n. stranka ne zahteva, da bodi skupen klub na liberalni podlagi in da bodi vodstvo v liberalnih rokah; tako tudi klerikalci ne smejo zahtevati, naj bo klub klerikalen in klerikalno vodstvo. Skupen klub naj se ustanovi na narodni podlagi, v vseh drugih vprašanjih pa naj pusti članom prosto roko in popolno svobodo.

Kranjski klerikalci pa so odklanjali skupno delo z — »liberalci«. Družbo z liberalci (dr. Tavčar, dr. Ferjančič, notar Plantan in Oskar Gabršček) so smatrali za nevarno in škodljivo.

»Soča« pravi nato: Kakšno stališče zavzamejo poslanci iz Dalmacije, iz Istre in Štajerske? Kaj so zlasti poslednji samo privesek dr. Šušteršiča? Od teh je odvisno in na njihovih ramenih stoji, kako se razvije združitev jugoslovanskih poslancev. Mi smo prepričani, da naši napredni poslanci ne mislijo na razdiranja, marveč na solidarno delovanje v prid slovenskega naroda. — Apeluje na Dalmatince in Štajerce, na njihov narodni čut ter slovansko srce, da preprečijo akcijo kranjskih klerikalcev.

»Soča« 26. januarja se je vrnila na ta vprašanja s člankom: »Dr. Šušteršič — razdirajoči duh«, ki je bil izvoljen za državnega poslanca v pravo nesrečo naroda. Mož, ki proglaša Celje za »fremdes Gebiet«, ki ne pozna slovenskega naroda, marveč le »ljudstvo« na Kranjskem, tak mož ne sodi za zastopnika toli zatiranega naroda v državnem zboru...

Šušteršič je bil glavna ovira za skupen »jugoslovanski klub«, ki bi štel 15 Slovencev ter 12 Hrvatov in Srbov, skupaj torej 27 poslancev. 6 kranjskih poslancev pod vodstvom dr. Šušteršiča hoče to onemogočiti. Naj se ustanovi »jugoslovanski klub«, čeprav brez kranjske šestorice! Poslanci iz Štajerske, Istre in Dalmacije naj se upro terorizmu iz Ljubljane. Caveant consules!

»Soča« 5. februarja — v uvodniku »Jugoslovanski klub in — slovanski centrum« poroča med drugim: »Slovenec« 31. januarja je sporočil, da so se katoliški narodni poslanci kranjski provizorično združili v »slovanski centrum« in izročili vodstvo dr. Šušteršiču. — Torej »centrum«, okoli katerega naj bi se nabrala velika družba. Pridružila sta se jim moravska Čeha dr. Stojan in dr. Hruban, potem je priplopljal za njima še dr. Gregorčič, in potem še štajerski vitez Berks, ki ga imajo naši Štajerci le še iz usmiljenja za poslanca, nato dekan Žičkar, skupaj torej 11 poslancev. — Imamo pa še 18 drugih jugoslovanskih poslancev, ki bi se lahko združili v jugoslovanski klub!

Torej — razcepljenje! »Soča« je v dolgem članku razmesarila Šušteršičevo razdiralno delo in njegov centrum.

Do »jugoslovanskega kluba« pa ni prišlo niti z ostalimi poslanci, marveč je skupina 16 poslancev brez dveh Srbov ustanovila »Hrvatsko-slovenski klub«. Tako je še takrat veleval bratski spor med Hrvati in Srbi na vsem jugu!

»Soča« 9. februarja je priobčila program novega kluba, ki so ga podpisali vsi poslanci kluba, torej 16 podpisov:

»Hrvatsko-slovenski klub, stoječ na krščanski podlagi, se hoče zavzemati z vsemi zakonitimi sredstvi za narodne pravice Hrvatov in Slovencev in njih vsestranski napredek na kulturnem in gospodarskem polju.

Pripravljen je, vzajemno podpirati opravičene zahteve vseh ostalih slovanskih narodov ter v to svrho stopiti v čim ožjo zvezo z njihovimi zastopniki«.

»Soča« sinatra odgovornega za razcepljenje na Dunaju v prvi vrsti dr. Šušteršiča, ki je spravil pod svojo komando le 9 poslancev. Od štirih štajerskih poslancev sta se Robič in dr. Ploj odločno uprla pretiranim in brezdomovinskim zahtevam dr. Šušteršiča ter sta pristopila k hrvatsko-slovenskemu klubu. In pravi doslovno:

»Kdor dela tako razdirajoče, kakor dr. Šušteršič na Dunaju, tak pač ni vreden niti v najmanjši meri zaupanja, tak ne bi smel biti zastopnik slovenskega naroda v državnem zboru!

Opazujte, Slovenci, delovanje teh naših mož in videli boste, da ne podro niti ene cerkve, ne farovža, ter ne store ničesar, kar bi bilo proti veri... opazujte pa tudi centrum, ker od tam preti resnično podiranje stebrov naše narodnosti!«

»Soča« 16. februarja je prinesla obširno poročilo z Dunaja, kako je prišlo do »hrvatsko-slovenskega kluba«:

Okrog 20 let so bili slovenski in hrvatski poslanci v konservativnem Hohenwartovem klubu. Leta 1891. se je že pojavila misel, da bi se vsi slovenski in hrvatski poslanci združili v samostojen klub. Večina je bila proti, petorica pa se je osvobodila Hohenwartovega jarma in ustanovila mali: »Hrvatski pravaški klub«. Za koalicije se je že ustanovil »Hrvatsko-slovenski klub« s 6 Hrvati in 4 Slovenci. Vsi drugi so še ostali v Hohenwartovem klubu.

L. 1897. je bila občna želja slovenskega in hrvatskega naroda, da bi se vsi poslanci združili v »hrvatsko-slovenskem klubu«. Dr. Šušteršič pa ni hotel o tem ničesar slišati in je zasnoval »krščansko slovansko narodno zvezo« — »Christlich-slavischer nationaler Klub«. Pridobil je še 8 rusinskih poslancev iz Galicije in enega Čeha iz Moravske. V načelstvu so se menjavali Slovenec, Hrvat in Rusin.

Najboljše je bilo še takrat, ko je načeloval koncilianтни Povše.

Po volitvah je Šušteršič takoj letel v Gradec in na Dunaj, v Ljubljani pa je dal poročati, da snuje mnogoštevilen slovanski klub, iz katerega bi bili slovenski naprednjaki izključeni.

Že za dan 28. januarja je Šušteršič sklical na Dunaj vse hrvatske in slovenske poslance, izvzemši slovenske naprednjake, na »neobvezne pogovore«. — Dr. Šušteršič je bil med mlajšimi poslanci, vendar se je vrnil na prvo mesto proti vsem parlamentarnim običajem. Pri »neobveznih pogovorih« je imel Šušteršič prvo besedo ob odsotnosti naprednih poslancev. Izjavil je, da slovenski poslanci ne morejo biti vsi v enem klubu, ker krščanski poslanci ne morejo sedeti skupaj z liberalnimi Slovenci.

Na to so se oglasili po večkrat dr. Ivčević, Spinčič, Biankini, dr. Ferri, Perić, dr. Ploj, Robič, ki so se sicer izjavili za program dr. Šušteršiča, za hrvatsko-slovenski klub, ali še bolje, za: jugoslovanski klub, v katerem bi mogla biti tudi oba dalmatinska Srba.

Dr. Ivčević pa je še posebej odločno zahteval, da se omogoči pristop obema Srboma, pa vsem Hrvatom in Slovincem brez razlike.

Dr. Šušteršič je nato izjavil, da je njegova stranka v Ljubljani izključila sodelovanje s slovenskimi liberalci. — Dr. Ivčević nato: Stranka v Ljubljani je mogla odločiti le za Kranjsko, a ne za Štajersko in druge naše zemlje.

Spinčič je po dogovoru v Trstu priporočal Slovensko-hrvatski klub, v katerem morajo biti tudi slovenski naprednjaki, ki jih ne smemo izključiti, dokler ne bi delovali proti klubovemu programu.

Biankini je za ime »hrvatsko-slovenski klub«, da se že v imenu vidi, koga zastopa. — Ferri hoče sprejeti v klub tudi oba Srba, ako prej priznata — h r v a t s k o d r ž a v n o p r a v o, Perić pa izjavlja, da Srba gotovo ne priznata hrvatskega državnega prava. Hrvati in Slovenci pa imamo skupne interese, a del Slovencev se ne sme izključiti. — Dr. Ploj želi, naj bodo v klubu vsi Slovenci. Enako govori Robič. Nato zaropoče Vencajz, da njihova stranka ne more skupaj sedeti z liberalci. Končno izjavi zmerni Pogačnik

Josip, naj se sestavi program in nato povabijo vsi poslanci, da ga podpišejo. Kdor podpiše, bo član kluba.

Drugi dan je bila prva seja državnega zbora. Četrto ure pred sejo je Šušteršič sklical slovenske in hrvatske poslance v sejo, da bi definitivno sklepali o klubu. Slovenski naprednjaki niso bili niti povabljeni, a Hrvatje niso bili navzoči, ker so takrat sklepali svojo običajno državnoopravno deklaracijo. Šušteršič je predložil program zveze, »Slavisches Zentrum«. Spinčič se je takoj uprl in ni dal podpisa. Od navzočnih nista podpisala še Robič in Ploj, a podpisali so: Pfeifer, Pogačnik, Šušteršič, Vencajz, Žitnik, Berks, Žičkar in Gregorčič.

Dr. Ploj je nato dal iniciativo, naj poslanci, ki niso podpisali, zedinijo nesložne brate. — 1. februarja je bil potem Plojev sestanek v parlamentu. Povabljen je bil tudi Šušteršič, ki pa je odgovoril, da se ne udeleži sestanka, ker že obstoji »Slavisches Zentrum«, kateremu more pristopiti vsakdo, kdor podpiše program.

Na Plojevem sestanku so bili navzoči: vsi Hrvatje, od Slovencev pa Ploj, Ferjančič, Tavčar, Plantan, Gabršček, a Robiča ni bilo na Dunaju. Po dveh urah so se toliko zedinili, da so izvolili odsek za sestavo programa. Že 4. februarja je bil program končno redigovan in sprejet. — Drugi dan so bili pod programom že naslednji podpisi: Biankini, Borčič, Ferri, Ferjančič, Ivčević, Perić, Plantan, Ploj, Robič, Spinčič, Šupuk, Tavčar, Vuković, dr. Zaffron, pozneje še Klaić in Gabršček. Predsednik je bil Ivčević, namestnik Ploj. Ustanovitev so naznanili službeno tudi Šušteršiču kot načelniku »Slov. centra«.

Tako težek je bil porod hrvatsko-slovenskega kluba, ki je štel 16 poslancev, a okoli Šušteršiča jih je ostalo — enajst. Najbolj nezadovoljni s to rešitvijo smo bili goriški Slovenci, ki nismo razumeli miselnosti Starčevićanske pravaške struje. Toda bolje to, nego Šušteršičeve spletkarije, in zato smo se sprijaznili tudi s to rešitvijo združenja naših slovenskih in hrvatskih poslancev. Ta klub je bil prva stopnja do — jugoslovanskega kluba, ki smo ga končno tudi še doživeli.

Akademsko društvo »Slovenija« je priredilo 12. februarja v »Resurzi« slavnosten Tavčarjev večer — novoizvoljenemu častnemu članu na čast in na čast naprednim

poslancem. Došlo je tudi hrvatsko akad. društvo »Zvonimir«. Napredne poslanca Tavčarja, Ferjančiča in Gabrščka je pozdravil predsednik Gabr. Hočevnar, a slavnostni govor je imel Lavrenčič, — poznejši doktor, ki se je smrtno ponesrečil.

Ustanovitev

»Pevskega in glasbenega društva« v Gorici.

Od slovečega goriškega »Slavca« dalje smo imeli ne le v deželi, ampak tudi v Gorici sami le diletantsko glasbo. Vsako naše društvo, ne izvzemši elitne Čitalnice, je imelo svoj poseben pevski zbor, v katerem so poučevali petje za posamične nastope na društvenih veselicah. Šele tik pred novo veselico je pevovodja določil skladbe in začel vaditi svoj zbor. V Čitalnici je bil pevovodja vadniški učitelj Ivan Mercina, za katerega nismo imeli nikdar dovolj hvale in hvalisanja, samo da smo ga obdržali v dobri volji. Že v prvi knjigi sem povedal, kako se je upiral priходу pokojnega Andreja Volariča v Gorico, ker se je bal, da tudi ta ustanovi pevski zbor, ki bi delal njegovemu konkurenco.

V krogih goriške inteligence pa se je ob splošnem in hitrem napredku na kulturnem in gospodarskem polju čutila potreba društva po vzgledu ljubljanske »Glasbene Matic«.

V prvi odbor novega društva so bili izvoljeni: predsednik dr. Tuma, podpredsednik dr. Rudolf Gruntar, blagajnik Josip Kraševac, tajnik Karol Pohlin in 13 odbornikov. Kmalu nato sta bili že ustanovni zborovanji za moški in ženski pevski zbor, ki sta štela nad 50 članov, a za pevovodjo je bil imenovan znani goriški glasbenik Emil Komel.

Ustanovitev tega društva, obeh zborov in zlasti stalna pridobitev pevovodje Komela je dala povod Ivanu Mercini, da je kmalu nato začel v nasprotnih listih prav strupeno pisariti proti društvu in posamičnim možem, ki so se pri tem delu kakorkoli odlikovali. Vzbudil je s svojo pisarijo mnogo jeze in razburjenja, kajti mož je delal našim dobrim narodnim delavcem krivico, kar je pokazalo in dokazalo novo društvo s svojimi velikimi pozitivnimi uspehi, tako da je po večletnem delu postalo na predlog ravnatelja Mateja Hubada goriška podružnica ljubljanske »Glasbene matic«.

Ernest Klavžar — upokojen.

»Soča« 22. februarja je sporočila, da stopi Ernest Klavžar iz zdravstvenih ozirov v pokoj. Star je bil takrat 61 let. (Glej v prvi knjigi od Lavričevih časov dalje!) — »Soča« meni, da razlog »iz zdravstvenih ozirov« ni na mestu, saj ga vidimo dan za dnem na delu okrog Gregorčiča. V nedeljo je imel celo shod v neki gostilni. Klavžar je namreč postal desna roka Gregorčičeva, ki mu je vedno in povsod bil na razpolago. Zadnje čase je edini Klavžar spremljal Gregorčiča po raznih shodih in edini on še govoril na shodih poleg dr. Gregorčiča. Za slične reči, ali ne od slovenske strani, so rabili tega moža že poprej. Tako je pred kakima dvema letoma romal po deželi ne za dr. Gregorčiča, marveč tako nekako proti njemu, proti takratni abstinenci v dežel-nem zboru, povsem po intencijah cesarskega namestnika in dr. Pajerja. Ker pa imamo zdaj zvezo Gregorčič-Pajer, bo služil mož na obe strani; da bo mogel toliko lažje in neovirano delovati, stopa v pokoj.

Ta čisto navadna zadevica je postala važen politikum, kajti Klavžar je ob svojih sposobnostih postal dirkač za Gregorčičevo barko; urejeval je »Gorico«, brusil pete za Gregorčiča in obenem za Pajerja. Za dobo Lavriča je bil hud naprednjak, potem je služil obema Tonklijema in ob razkolu leta 1889. je bil Tonklijev priganjač. Zdaj pa se je obesil Gregorčiču za suknjo, ker se mu je zdela zveza Gregorčič-Pajer varno zavetišče. In računal ni napačno, saj je bil izvoljen pozneje celo v deželni zbor; toda moral je končno sramotno oditi, kakor bomo videli v naslednjih poglavjih te knjige.

Društveno življenje v predpustu.

Slovenska čitalnica. Naprednjaki se niso dosti brigali za občni zbor čitalnice, misleč, da mora stati nad strankami. Ker so bili tu že od nekdaj glavni voditelji in delavci goriški profesorji in uradniki, ki sicer niso uporabljivi za nobeno drugo delo, jih naprednjaki niso hoteli motiti pri navadnih čitalniških poslih in zato tudi niso skrbeli, kakšna bo sprememba v prihodnjem odboru. Ne

tako v taboru Gregorčičevih pristašev. Klavžar je razposlal svojim somišljenikom nujno vabilo, naj se vsi do zadnjega udeleže občnega zbora, kajti nevarnost preti, da postane predsednik — Andrej Gabršček. Ali znano je bilo, da sem jaz odlagal vse dotedanje odgovorne posle ter se hotel posvetiti edino le strankinemu delu in svojim podjetjem. Zato je imel Klavžar na občnem zboru lahko delo, da so bili izvoljeni v odbor več ali manj navdušeni Gregorčičevi pristaši, potem pa so se v »Gorici« hvalili, da je bil ta zbor protest proti Andreju Gabrščku. Pisaril je celo v »Gorici«, da sem spravil na občni zbor celo gardo uradnikov iz posojilnice in T. O. Z.

»Soča« je energično zgrabila Klavžarja in ugotovila, da ni bil od posojilnice navzoč nihče, od T. O. Z. en sam. — Dejstvo je, da smo naprednjaki pustili čitalnico povsem na miru, je nismo nikdar motili pri njenem delu in prav od naše strani je bilo vedno veliko gostov na vsaki čitalniški prireditvi, dočim ni bilo s strani Gregorčičevih pristašev na naših prireditvah nikdar nobenega. Tako dosledni so bili naši politični nasprotniki.

Kolesarsko društvo »Gorica« je izbralo 12. januarja prav agilen odbor: predsednik dr. Dragotin Treo, podpredsednik Rudolf Konjedic, tajnik Božidar Vernik, blagajnik Fran Kavčič, rednika Avrel Bisajl in Anton Jerkič, odbornika Vekoslav Zajec in Ignacij Saunig. Agilno društvo so posetili odlični narodnjaki, med temi je bil viharo pozdravljen slovenski prvoboritelj dr. Rybař, ki se je za ovacijo zahvalil v lepih besedah. Veliki pustni ples je imelo društvo v Dreherjevi dvorani (poznejši Central). Doslej tega društva še nisem imenoval, zato naj omenim, da je znamenito izpopolnjevalo naše društveno in družabno življenje. Ni skrbelo samo za gojitev sporta, za skupne izlete moških in ženskih članov, marveč je tudi v mestu samem imelo redne sestanke.

Goriški Sokol se je čedalje živahneje razvijal in postajal važen činitelj v našem narodnem in družabnem življenju v goriškem mestu. Imel je tudi domač orkester, 12 članov; plesne vaje so zbirale družbo naše slovenske mladine. To leto je bila Sokolova velika maskerada posebno sijajna prireditev, ki je bila vsem goriškim Slovencem v čast in ponos.

Na občnem zboru je predsednik Andrej Gabršček izjavil, da po sedemletnem vodstvu ne sprejme več časti izvolitve za starosto, zlasti zato ne, ker imamo zdaj na razpolago več drugih spretnih in navdušenih Sokolov. Predlagal je za bodočega starosta dr. Dragotina Treota, Sokola z dušo in telesom, soustanovitelja dveh in ustanovitelja tretjega sokolskega društva v Postojni. Dr. Rudolf Gruntar je nato slavil zasluge staroste za razvoj društva. On sam nam je priporočil dr. Treota, ki naj se izvoli z vzklikom. Po listkih pa so bili izvoljeni v odbor: dr. Gruntar, Gabršček, Musič Josip, Konjedic Rudolf, Schaup in Dragotin Gilčvert; v razsodništvo: dr. Tuma, prof. Seidl in Poveraj Martin.

Na začetku novega stoletja je šel tudi goriški Sokol vzporedno z napredkom drugih naših društev pogumno na novo delo in je z velikimi uspehi osrečil Slovence ne samo v Gorici, marveč v vsej deželi. Po njegovem vzgledu so nastajali novi Sokoli v vseh večjih krajih naše prebujene dežele. Videli bomo, kako je goriški Sokol izvojeval svojim rdečim srajcam in mnogim sokolskim zastavam zmago na goriških ulicah, ko je v svečani povorki korakal po najprometnejših ulicah proti bližnjemu št. Petru, kjer se je vršila velika sokolska slavnost. Udeležili so se tudi bratje Sokoli iz Trsta in bele Ljubljane. Delovanje goriškega Sokola je tesno zvezano z vsem našim narodnim pokretom na Goriškem.

Nemščina na naših srednjih šolah.

»Soča« je ob koncu semestra priobčila oster članek »... proti škandaloznim razmeram, ki vladajo tukaj in nam uničujejo sicer dovolj nadarjeno mladino«. Na gimnaziji kakor na realki pojejo dvojke svojo uničujočo pesem. Na gimnaziji je padlo več ko ena tretjina, na realki več ko polovica učencev. Vzrok so nemški učni jezik in nemški profesorji. Ni dovolj to, da je na obeh srednjih šolah nemščina učni jezik, kakor nalašč pošiljajo v Gorico trde Nemce za profesorje, ki ne le ne razumejo nobenega deželnega jezika, marveč govore v šoli neko čudno nemško mešanico s še bolj čudnim naglaševanjem, z zategovanjem in požiranjem zlogov.

Spominjam se, kako je nekoč prav sin profesorja Berbuča* doma jokaje prosil očeta, naj mu raztolmači, kaj pomeni to: Kaufens april. Po dolgem izpraševanju je profesor Berbuč izvedel, da je profesor hotel reči: Kaufen Sie eine Brille, kajti dečko je bil kratkoviden in iz svoje klopi ni videl na tablo. Kaj naj počne profesor, ki ga otrok ne razume, kako naj poučuje, da bo imel uspeh? Tu vidimo žalostne slave stari sistem preljubljene Avstrije, ki je zahteval od 10 letnega slovenskega ali laškega otroka, da mora razumeti nemškega profesorja, od tega slednjega pa ni zahteval, naj pozna jezik svojih učencev.

Opisujoč zle posledice pravi: Kaj je tem ultranemškim profesorjem mari, ako propadejo tudi vsi naši učenci. Še

* Pokojni prof. Ivan Berbuč (umrl po vojni v Gorici l. 1924.) ima v Jugoslaviji hčerko Gabrijelo, poročeno Potočnik, ki se je že pred vojno doma prav živahno udeleževala narodnega dela in je bila v vseh krogih brez razlike strank cenjena in priljubljena. — Umevno je, da je njena otroška čustva žalilo marsikaj, kar je bilo že v prvi knjigi pisano o njenem očetu in se je bila oglasila pri meni v svrhu primerneга zadoščenja. Umejem to blago rodoljubno gospo, ali dati sem jej mogel le tako zadoščenje, ki je sicer jasno iz vse vsebine knjige, namreč: ni mi niti od daleč namen, dotikati se osebne časti in vrlin kogarkoli, ki je bil v knjigi imenovan, marveč podati verno sliko iz časov našega narodnega preporoda in tudi tistih domačih bojov, ki so nam prinesli blagodejen napredek na vseh poljih narodovih potreb, — in večkrat sem omenil: evo, kako grd je bil ta domači naš boj. V svoji knjigi nisem ob takih prilikah dodajal svojega mišljenja, marveč sem navajal vedno doslovno besede in izjave takratne dobe, — in tako so bile tudi ocene o pok. Berbuču, ki so užalile njegovo zares vrlo in dobro hčerko Gabrijelo, le citati iz polemik pred več ko 35 leti. Brez takih citatov bi današnjemu rodu niti ne bil umeven goriški boj med dvema strankama, kakršen je v resnici bil. In takih citatov in ocen bo tudi v tej knjigi dovolj, — ali to je ravno namen te knjige, saj: iz vseh tistih po večini grdih načinov političnega boja je vzrastel neobičajno velik napredek za ves narod, na kakršen smo goriški Slovenci ponosni. Povsod drugod bi bil tak boj morda škodoval skupni narodni stvari, pri nas je bil — blagoslov. In tega blagoslova je deležen tudi pok. prof. Berbuč, ki ima prav lep delež pri pozitivnem ustvarjanju narodovih dobrin. V posebno čast mu moramo zabeležiti junaški nastop proti grozečemu laškemu generalu ob okupaciji Gorice novembra 1918. Zato bodi čast njegovemu spominu, ki ga v vsej otroški nežnosti opravičeno dalje goji njegova vrlo hčerka Gabrijela. — Andrej Gabršček.

bolje bo za Nemce, da bodo lažje vtihotapljali v naše kraje svoje sinove v najboljše službe. Čas bi pač bil, da se vsaj na tem polju združimo in skupno nastopimo odločen boj proti germanskemu Molohu, ki žre enako slovensko kakor italijansko mladino.

Narodno-napredna stranka je pričela proti nemškim srednjim šolam sistematičen boj, ki ga je vodila z železno vztrajnostjo, dokler nismo končno dobili v Gorici slovensko moško učiteljsko iz Kopra in slovensko gimnazijo. Tega boja nismo nikdar več opustili. Kako sistematično smo se znali boriti za svoje dobro pravo pa sem pokazal že v prvi knjigi, v opisu borb za narodno enakopravnost na naših sodiščih.

Zavod sv. Nikolaja v Trstu.

Moja kobariška sosedka in sošolka Marija Skrinjarjeva je ustanovila pred dobrima dvema letoma v Trstu zavod sv. Nikolaja za brezposelne služabnice. Samo v tem času je zavod imel v svoji oskrbi 1300 naših deklet, po večini iz Goriške. Vrla naša »Zmagoslava« je imela le kobariško šolo, a pisala je slovenski lepo. Omožila se je bila še v Kobaridu z orožniškim stražmojstrom Simonom Skrinjarjem, ki se je bil v svoji večletni kobariški službi navlekel čisto narodnega navdušenja. Ko je dosegel že nekaj pokojnine, je našel v Trstu službo uradnika pri »Podpornem društvu«, a njegova vrla družica je našla tu hvaležno polje za delovanje.

Ker so goriška dekleta v ogromnem številu služila v Trstu in dalje v Aleksandriji in Kairi, smo mislili tudi na take organizacije, ki bi naša dekleta obvarovale narodne in moralne pogube. Marija Skrinjarjeva je z mojo pomočjo otvorila v Trstu zavod za služabnice. Kot Zmagoslava je priobčila v »Soči« več poročil, v šte. 23. pa večji dopis, v katerem čitamo med drugim:

»Človeku se niti sanjati ne more, koliko sramote in solz zakrivajo tržaške stene, koliko je uničenih mladih bitij, ki plakajo med stenami sramotnih hiš, a večina teh je našega rodu. Pridite vi vsi, ki se prepirate za načela ter vihtite orožje proti lastnemu bratu, pridite in si pogledjte, koliko tuge in sramote zakriva zloglasno „staro mesto“. Oglejte si

bolnišnice in prepričajte se, da tukaj plakajo in prosijo pomoči dekleta, ki bi mogla delati čast domovini, ako bi bile imele o pravem času koga, ki bi jih varoval pred glodom in pred hijeno ženske sramežljivosti.

Zavod sv. Nikolaja je preprečil sramoto že premnogih slovenskih deklet, potegnil hijeni iz žrela že mnogo naše ženske mladine. Hijena sika in združila se je zdaj s svojo tovarišico lahonko itd., stanovanje so nam odpovedali in smo na cesti. Obračamo se zato do naših slovenskih občin, ki bi s tem koristile tudi sebi, kajti zavod jim prihrani ogromno bolniških stroškov itd.»

Tako je pisala Marija Skrinjarjeva. Ustanovitev zavoda sv. Nikolaja je njena velika zasluga.

Pridno je dopisovala o lokalnih zadevah tudi v »Edinosti« in dala prvo misel za — žensko glasilo.

Marija Skrinjarjeva je umrla l. 1932. v Sežani. »Ženski list« ji je posvetil lep nekrolog.

Deželna norišnica.

V tem letu se je odločalo tudi vprašanje deželne norišnice. V Gorici je imela bolnišnica usmiljenih bratov kot oddelek tudi — norišnico, na kateri so ravnali z umobolnimi po starih metodah: s palico in pretepanjem. Proti takemu ravnanju z umobolniki se je že kakih 15 let boril zlasti dr. Aleksij Rojic, ki je izdal celo strahovito brošuro proti usmiljenim bratom in njihovi norišnici. Pa je imel še drugih posnemovalcev, n. pr. dr. Fratnicha.

Tako je prišlo to vprašanje tudi v zadnjem deželnem zboru na razpravo in do sklepa: da se zgradi skupno bolnišnica, hiralnica in norišnica. V smislu tega sklepa je deželni odbor že tudi iskal primernege mesta, kjer naj bi se vse to zgodilo.

Slovenci smo bili solidarni v tem vprašanju, da dežela kupi zunaj mesta pripraven svet.

Dr. Pajer in njegovi pristaši niso imeli nujnejše skrbi od te, da bi le Slovenci ne imeli od te naprave kaj dobička. Zato so kar brevi manu kupili ob šempeterski meji svet za 120.000 kron. Napisal sem v »Soči« več člankov proti nakupu in navedel vse razloge proti gradbi na tistem kraju.

Ko je bil svet že kupljen, se je šele sestala na deželnem odboru anketa 24. januarja: zdravniki dr. Rojic, dr. Pontoni, dr. Fratnich, dr. Luzzatto, namestniški svetnik Bochata in inženjerja Wojtisoovski in Glessig. Anketa je z vsemi glasovi proti dr. Rojicevemu sklenila, da je po današnjem stanju zdravniške vede izključeno združevanje bolnišnice, hiralnice in — norišnice in da se na kupljenem svetu more zgraditi samo norišnica. Ni se pa izjavila, po katerem sistemu naj se norišnica napravi. To bi naj določila posebna razprava, za kar potrebujejo tudi zdravniški veščaki posebnih študij.

V posebnem članku se je »Soča« izrekla za priznani Opendoorov paviljonski sistem. Toda zgradili so jo na najslabšem mestu. Ves odpor ni nič pomagal, kajti tako so hoteli laški liberalci, in v dobi zveze Gregorčič-Pajer se je vedno zgodilo tako, kakor so oni hoteli.

Bohinjska železnica.

V tem znamenitem letu naše goriške zgodovine je bila tudi zagotovljena državna železnica skozi Karavanke in Bohinj v Gorico in Trst. Vlada je predložila novemu državnemu zboru načrt zakona, in sicer za oba dela: skozi Ture in skozi Bohinj. Zahtevala je tudi vse potrebne kredite do konca leta 1905.

Na odločen upor in na željo Slovencev so dovolili tudi razne spremembe v prvotnem načrtu. Glavni kolodvor pod Kostanjevico so preložili na Blančo v daljavi 1 kilometer za Fonom, celo gori do Solkana. Velik promet, ki smo ga pričakovali, je bil tako usmerjen proti Solkanu, kar je moralo povzdigniti naše predmestje. To je dalo povod, da smo postavili kmalu po otvoritvi na Blanči tudi slovensko šolo družbe sv. Cirila in Metoda, za kar si je pridobil lepih zaslug zdravnik dr. Ernest Dereani.

V načrtu samem je bilo priznано, da bi bili predelska in mangartska železnica mnogo boljša rešitev tega vprašanja, vendar pa se je moralo to opustiti iz splošnih državnih ozirov (... aus gesamtstaatlichen Rücksichten nicht zur Ausführung empfohlen werden). Ker se namerava zgraditi tudi odbočka do Beljaka, bo to smatrati za nadomestilo predelske železnice.

Načrt pravi, da bi predelska ali mangartska železnica do Gorice stala le — 68 milijonov kron. Predelska ali mangartska železnica je prav za prav ista železnica. Ker je bil cesar Franc Josip osebno proti predelski železnici, so si izmislili novo — mangartsko železnico, ki bi šla od Trbiža samo malo na levo do Belopeških jezer in od tam skozi predor v Log, kakor bi prišla tudi skozi Predel. Podaljšek od Gorice v Trst pa bi bil dolg 55 kilometrov in bi stal 19 milijonov kron.

Vedel sem točno, da je usoda te železnice zapečatená, vendar sem v poročilu dostavil v »Soči«: »Kakor se vidi, ni še padla zadnja beseda.« — Ali takrat je že zadnja beseda padala.

Stari načrt je še imel postajo — Ranziano, novi na istem mestu — Volčja draga, pravilno napisano in samo tako. Stari načrt je imel na Krasu postaji: Kopriva in Dutoule (Dutovlje), novi pa nekako na sredi obeh — Skopo. V načrt je prišla še nova postaja — Repentabor.

V zvezi s temi železnicami pa sta dobila še Ivan Hribar in idrijski župan Dragotin Lapajne koncesijo za tehnične priprave za normalno železnico Vrhnika — čez Št. Jošt in Hotederšico v Idrijo. Prejšnje leto je bil v deželnem zboru goriškem sprejet predlog, da se mora deželni odbor pobri-gati za stransko progo Sv. Lucija—Tolmin, Oskar Gabršček pa je v seji poslanske zbornice 23. marca stavil predlog za železnico Sv. Lucija—Tolmin—Kobarid—Bovec do Loga pod Predelom. Ta predlog je bil odkazan železniškemu odseku. Na teh načrtih smo vsi na Goriškem intenzivno delovali, še pred izvršitvijo pa nas je vjela svetovna vojna.

Boj za užitnino v deželni upravi.

Starejši generaciji je znano, da so imeli v naši deželi in na vsem Primorskem mitnice in užitnine skoraj pol stoletja v zakupu — Kalistri in Gorup. Oba sta imela izredno dobro razvit aparat, svoje trgovce z vinom na debelo, izterjevala sta tudi občinske doklade itd., zato nihče ni mogel z njima tekmovati. Ivan Dekleva v Gorici je bil glavni Gorupov zaupnik za vso deželo. Njegovi zastopniki za vino so bili obenem pobiralci užitnine.

Najpoprej se je zaskominilo po teh dobičkih mesto Gorica. Goriška mestna uprava je sklenila, da bo pobirala v mestu vse užitnine sama, za kar je morala imeti svoj poseben aparat uradnikov in služabnikov, ki je bil pa veliko predrag. Že po dveh mesecih so se prepričali, da bodo imeli najmanj 30.000 kron izgube. Saj je znano, da nobena javna korporacija ne more tekmovati z zasebniki.

Po teh užitninah in mitnicah sta se po mestnem vzgledu zaskominila tudi Gregorčič in Berbuč; pridobila bi velik aparat tudi za svojo — politiko, dočim so bili tedanji dacarji sami napredni možje.

Tej nameri, da bi tudi dežela sprejela v svojo upravo pobiranje užitnin, sem se v »Soči« z več članki odločno uprl in dokazoval, da je tu za našo deželo izguba neizbegljiva. Dokazal sem, kako pogubno dela goriška občina, kako stiska vse plačevalce užitnine do neznosnosti, samo da bi zmanjšala izgubo. Kljub šikanam, kakršnih pod Gorupom ni bilo nikoli, kljub večjim plačilom in manjšim ugodnostim naših gostilničarjev bi morali pričakovati le velike izgube.

Z bojem v deželni hiši in na viharnih shodih po deželi smo to perečo nevarnost srečno pokopali. V nadaljnjem pa se bomo morali še vrniti k temu vprašanju.

Boji za slovensko trobojnico.

Ob cesarjevem priходу v prejšnjem letu je deželni odbor kupil za vse občine po eno deželno in cesarsko zastavo. Po končanih slavnostih pa je te zastave daroval šolam. Potrošil je približno 100.000 kron.

Učiteljska konferenca v Goriškem okraju je prosila okrajni šolski svet, naj kupi vsaki šoli še po eno — slovensko zastavo. Cesarsko kraljevi pomnoženi okrajni šolski svet je tej prošnji ugodil. A zgodilo se je, da je deželni šolski svet ta sklep razveljavil z razlogom: da bi trobojnice v današnjih časih ne vplivale dobro na mladino.

Proti temu koraku deželnega šolskega sveta sem se oglasil v »Soči« 9. marca s srditim uvodnim člankom, ki je

bil zaplenjen na dveh mestih.. Članek pravi med drugim: »Ali okrajni šolski svet si je svest, da so šolska poslopja njegova last, kjer nima deželni šolski svet ničesar ukazovati, a okrajni šolski svet ima pravico, da za svoj denar razobeša na svojih poslopih svojo slovensko zastavo. Okrajni šolski svet je sklenil, da se proti deželnemu šolskemu svetu pritoži najpreje na ministrstvo. Ta sklep je pa brevi manu razveljavil okrajni glavar, ki je bil predsednik, češ da cesarsko kraljevi pomnoženi okrajni šolski svet nima pravice pritožbe, ker se je razveljavljenje izvršilo iz pedagoško-didaktičkih razlogov. In tak korak predsednika je potrdil deželni šolski svet.«

»Soča« je tako ostro prijemala deželni šolski svet, da je bila zopet na več mestih zaplenjena, a v nezaplenjenem delu pravi: »Dokler pa ta spor ni rešen, naj okrajni šolski svet prepove, razobešati na svojih šolskih poslopih zastave, ki jih je daroval deželni odbor, saj je ta poslopja postavilo naše ljudstvo s svojim denarjem, za svojo deco, za svojo narodno vzgojo (— dalje zaplenjeno —) za ljubezen do svoje domovine in svoje narodnosti itd.«

Dostavek državnemu pravništvu: »Naj blagovoli ta članek zapleniti, da pride takoj v prvi seji državnega zbora v obliki interpelacije na ušesa visoke cesarsko kraljeve vlade.«

Državni pravnik je tudi res del članka zaplenil in res je takoj potem poslanec Oskar Gabršček vložil v državnem zboru interpelacijo. Facit vsega tega je bil: naše šole so povsod in ob vsaki priliki razobešale slovensko trobojnico.

Nov deželni tajnik.

Na Klavžarjevo mesto je bil imenovan v seji deželnega odbora 13. marca — dr. Luigi Petterin iz Ločnika. »Soča« pravi na to: »Novi tajnik pozna dobro oba deželna jezika ter je po svojem dosedanjem službovanju davčnega nadzornika med Slovenci priljubljena oseba. Zadnje čase je služboval v Sežani, kjer je uradoval in se v družbi udeleževal, kakor da bi bil rojen Slovenec, zato smemo upati, da ostane tak tudi v deželni hiši.« In to je tudi res bil.

List »Jednakopravnost« v Idriji.

Tajnik trgovsko-obrtnega društva Anton Kristan, ki se je bil pred kratkim preselil v Idrijo, je začel izdajati v moji tiskarni tiskan list »Jednakopravnost« in je v prvi številki razvil naslednji program:

Naš list je glasilo političnega društva »Jednakopravnost« v Idriji in bo torej deloval po njegovih pravilih, a za narodni, stanovski, gmotni in duševni napredek zlasti delavskega in kmetskega stanu. Njegovo načelo bo: Jednakopravnost, bratstvo, svoboda na narodni in socialni podlagi. Z narodnega stališča bode list radikalen, šibal bo narodne sovražnike in izdajalce, črno in rdečo internacionalo, deloval bo za narodno avtonomijo in slovensko liturgijo, ker le na tej podlagi je mogoča enakost. S socialnega stališča bo demokratski na realni, praktični podlagi. Kritično, znanstveno dognani socializem ima v svojem programu vse koristno, potrebno in res izvedljivo za nove razmere, ki so nastale vsled napredka kulture, razvitja tehnike, gospodarskega liberalizma in socialne anarhije. Blage ideje takega socializma morajo prošiniti ne le narodne delavce, temveč tudi rokodelce, obrtnike, kmete in delavce liberalnih poklicev ter s spoštovanjem navdati tudi svoje sovražnike. Le tak socializem ima prihodnost. Zato bo deloval naš list za tako demokracijo in neusmiljeno, brezobzirno pobijal judokracijo, ki preti uničiti pravi blagi socializem itd., itd.

Slede podrobnosti o listu. »Jednakopravnost« sva pokrenila skupno z Antonom Kristanom, ki se je oprijel organizacije rudarskega delavstva. Tudi program lista je očiten kompromis med naprednjakom Gabrščkom in mladim Kristanom, v katerem so vrele vse možne socialistične teorije. Ali Kristan je zaupal moji — praktičnosti in verjel moji pošteni volji, da hočem koristiti narodu tudi v okviru socialne pravičnosti. Te okolnosti pa javnosti niso bile znane, kakor je ta prvi večji pokret mladega Antona Kristana vobče premalo ocenjen.

A. Kristan si je s svojim delom v Idriji in v »Jednakopravnosti« gradil trdne temelje za svojo bodočnost, ki je pa

poznejši generaciji bolj znana nego ti prvi početki z mojim sodelovanjem in pod mojim pokroviteljstvom.

Anton Kristan je potem dosledno šel dalje za zastavo slovenske socialne demokracije, kateri je postal prvoboritelj. Po vojni je bil njen zastopnik v prvem ministrstvu. Ostala sva dobra prijatelja do konca. Blag mu spomin. Umrli je za pljučnico 17. julija 1930. V »Zadružnem koledarju« 1931. sem mu med drugimi znanci napisal tudi jaz nekaj spominov na njegovo kratko bivanje v Gorici. (Glej prvo knjigo str. 519—521.)

Smrt dveh naših goriških mož.

V nedeljo, 17. marca, je umrl Ivan Dekleva, načelnik v osrednji pisarni Gorupovih užitninskih zakupov, posestnik, veletržec z vinom, predsednik trgovsko obrtne zadruge, načelnik nadzorstva goriške ljudske posojilnice, član izvrševalnega odbora narodno napredne stranke. Umrli je po daljšem bolehanju za vodenico. »Soča« je priredila posebno izdajo, ki je javila smrt in razne podrobnosti o pogrebu itd. Ob silno slabem vremenu, v snegu in dežju se je vršil sijajen pogreb. Ogromna je bila udeležba od blizu in daleč, posebno pa so se izkazali goriški rojaki. Novo pevsko in glasbeno društvo je zapelo pod vodstvom Emila Komela pred hišo v Gosposki ulici »Blagor mu« in pred mitnico na Goriščku »Jamico tiho«. Ivan Dekleva je bil pristna slovenska notranjska korenina. Od mladih let je živel v Gorici v Gorupovi službi. Poročil je hčer Ivana Hausnerja, Ivanka, ki je bila sestra soproge znanega nam devinskega prvoboritelja Miroslava Plessa in sestra soproge mirenskega Ivana Lokarja, brata ajdovskih Lokarjev, Antona, Alojzija in notarja Arturja. Ves čas svojega življenja v Gorici se je aktivno udeleževal vsega našega narodnega dela, sodeloval je v raznih odborih naših društev in pomogel tudi gmotno povsod tam, kjer je bilo treba denarne podpore. Zlati duši Ivana Dekleve bodi na tem mestu zabeležen in ohranjen hvaležen spomin.

»Soča« 26. marca je sporočila, da je doletel znano Fonovo gostilno na solkansko-goriški meji ob mitnici težak udarec: po kratki bolezni je izdihnil gospodar Josip Fon.

Fon je bil rodом s Trnovega nad Kobaridom in je s pomočjo svoje vrle družice Josipine Miklavičeve (Podselsjanove) iz Kobarida razvil na krasnem posestvu ob glavni cesti tik pred goriško mitnico prav živahno življenje s svojo lepo urejeno gostilno, vrtom in dvoriščem. Tu smo imeli goriški in okoličanski Slovenci nešteto narodnih veselice in drugih prireditev, tu so se zbirale družbe iz Gorice in okolice. Ob grobu so mu zapeli solkanski pevci. Zapustil je pet otrok. Njegova vdova Pepca je vodila potem sama veliko posestvo in gostilno. Pred 8 leti jo je zadela kap in nekaj let potem je vrla žena izdihnila svojo narodno dušo.

Tridesetletnica »Soče«.

Koncem marca je minulo trideset let v življenju in delovanju »Soče«, ki se je zlasti lepo razvila od leta 1889. pod mojim uredništvom in lastništvom. V prvi moji knjigi je ta doba »Soče« na kratko zabeležena.

»Soča« 30. marca je imela za tridesetletnico večji uvodnik, v katerem je na kratko povedala zgodovino lista od leta 1871. dalje, zlasti tiste boje med mladoslovenci in staroslovenci do sklenjene sloge l. 1875. Med »Sočo« in »Glasom« so se vršili docela enaki boji, kakor zdaj med »Sočo« in »Gorico«. In kakor se je pred tridesetimi leti razbil ob naši »Soči« vsak naskok, tako se razbija dandanes vsa tista gonja, ki jo uprizarjajo brezdomovinci.

Po zadnjih volitvah v januarju je postal boj med obema strankama toliko brezobzirnejši in grši. Dr. Gregorčič je bil v resnici povsem odvisen od dr. Pajerja. Naravno je, da »Soča« ni molčala, oglašala se je s fakti in take članke smo navadno celo podpisali, ker smo nosili radi pred javnostjo in zakonom vso odgovornost. Dr. Gregorčič nas ni nikdar posnemal, marveč se je vedno maščeval na svoje načine: z osebnimi udriharijami, v prvi vrsti na mojo osebo. Grd je bil ta boj do skrajnosti, a ne bojim se sodbe poštene kritike poznejših časov. Ko sem po trideset in več letih zbiral gradivo za svoji dve knjigi, in sem moral čitati vse tiste udriharije po moji osebi, sem se sam čudil, da sem mogel takrat vse prenašati povsem mirno in da ni prišlo do obračunavanja po zasluženju.

Naj tu navedem za vzgled primer iz »Soče« 30. marca. Tam čitam:

V »Čitalnici« so vprizorili trikrat zapored »Sneguljčico« v izrečno klerikalne namene. Kljub temu smo naprednjaki polnili dvorano, in jaz sam sem bil kar dvakrat pri tisti »Sneguljčici«, ki je z našimi novci utrjevala Gregorčičevo pozicijo v deželi.

Toda pri tretji predstavi me ni bilo, ker nam je isto nedeljo umrl v hiši Ivan Dekleva in jaz sem bil menda edini v hiši, ki sem ohranil hladnokrvnost in moral preskrbeti za pogreb itd. Do polnoči sem bil na delu. Naravno, da na »Sneguljčico« nisem niti mislil, da bi jo morda šel še tretjič poslušat. — In kako me je nahrulila »Gorica«, češ: vsi so prišli, samo njega ni bilo, ki hoče vse uničiti itd. In izgrdili so me kakor kakega pobalina.

Zakaj navajam tako žalostne dogodke iz naše preteklosti: Da vidi sedanji rod, kako težko je bilo v tistih časih delovati za naš narodni napredek. Nikdar nismo bili varni pred grdimi napadi. Ali bi bili taki prizori mogoči, recimo, v — Ljubljani!

Društvo slovenskih veleposestnikov.

»Soča« 9. aprila je objavila vabilo na ustanovni občni zbor tega društva za dan 11. aprila pri Jelenu. Podpisani so bili: Anton Jakončič, Ivan Simčič, Andrej Kocjančič, Anton Klančič (do tu sami Brici), Anton Muha in Maks Ličen. V vabilu pravijo:

Veleposestniki tvorijo že po zakonu samostojno skupino, ki ima svoje zastopnike v dež. in drž. zboru. Časi postajajo resni in vsi stanovi se gibljejo, le med nami veleposestniki vlada letargija. Mi smo skupina, ki bi morala reprezentovati našo narodno inteligenco, smo skupina, ki nosi največje breme davkov in doklad, zato se moramo združiti v varstvo svojih interesov in pravic. To dosežemo z društvom. Duh novega stoletja, duh časa zahteva tudi od nas, da se zganemo, zedinimo in samostojno zagovarjamo svoje narodne in materialne koristi.

Društvo se je ustanovilo. Predsednik je bil naš državni poslanec Oskar Gabršček.

Jugoslovanski napredni klub v državnem zboru.

Proti »hrvatsko-slovenskemu klubu« je uprizoril Šušteršič ostro gonjo in posebej na njegove napredne člane, najhujše proti dr. Ivanu Tavčarju. Zaradi teh napadov so imeli napredni poslanci v klubu prav težko stališče, kajti ostalim Slovincem in nekaterim Hrvatom je bilo mučno delovanje v taki družbi. Zato so dr. Tavčar, dr. Ferjančič, Plantan in Gabršček izstopili iz hrvatsko-slovenskega kluba. Pristavili so, da želijo ostati s klubom v prijateljskih odnosih.

Oskar Gabršček je naznanil ta izstop izvrševalnemu odboru n.-n. stranke. Izstop je bil sprejet z zadoščenjem na znanje, kajti v klubu so imeli vendar roke silno vezane. Obenem pa seja naglaša potrebo, da se napredni poslanci tesneje oklenejo Mladočehov, kjer dobe lahko več pomoči in ugleda nego v klubu, ki so ga zapustili. Oskar Gabršček je bil zadovoljen.

V maju pa so že poslanci: dr. Tavčar, Ferjančič, Plantan, Gabršček, Srba iz Dalmacije dr. Kvekvic in Vujatović, ustanovili »jugoslovanski napredni klub«. Načelnik je bil Ferjančič, namestnik pa Kvekvic.

»Slovensko bralno in podporno društvo« v Gorici.

Občni zbor pod predsedstvom dr. Ant. Gregorčiča je bil sicer jako krotak, a je končno povzročil veliko jezo predsednika, ki ga je občni zbor kratkomalo — odslovil. Pri poročilih je bilo čuti rahlo kritiko, kako je to, da ima domači bolniški zalog le 2098 kron dohodkov, zunanji zalog pa 7556 kron. To dokazuje, da vlada v društvu mrtvilo. To mišljenje društvnikov se je pokazalo pri volitvi novega odbora: dr. Gregorčič je dobil le 20 glasov, dr. Tuma pa — 43. V odbor so bili izvoljeni napredni možje: Krušič Anton, Cvetrežnik Miha, Fon Anton, Žagar Ferdo, Reja Ivan, Šuligoj Valentin, Tomažič Josip.

Dr. Gregorčič je bil silno užaljen, zgrabil je cilinder in kar ušel iz dvorane. Dr. Tuma pa je zahvalil občni zbor za

nepričakovano izvolitev ter prosil odbornike za krepko podporo, pa bo društvo napredovalo.

Gregorčič je poročal v »Gorici«, da je dr. Tuma zbral nekaj ljudi in zahrbtno naskočil nič zlega sluteče zborovalce ter se jim vrnil za predsednika. »Soča« je odgovorila, da dr. Tuma ni zganil niti z mezincem, prišel je nepričakovano na zbor in isto tako nepričakovano je bil izvoljen za predsednika. Ko so člani videli navzočnega Tuma, so se med seboj pomenili in potem volili njega namesto dr. Gregorčiča. Saj so bili člani že celo leto razburjeni na dr. Gregorčiča, ki je vladal povsem samolastno. Največje junaštvo je bilo to, da je iz bralne sobe izključil »Sočo« in »Primorca« ter naročil namesto njih — »Kikeriki«.

Po tem občnem zboru so nastopili za društvo časi prav častnega napredka; dr. Rojic pa je takoj odložil službo društvenega zdravnika, ki jo je sprejel dr. Andrej Lisjak.

Tretji shod slovanskih časnikarjev v Dubrovniku.

Omenjam ta shod zaradi tega, ker sem imel na tem shodu jaz sam prav važno nalogo. Znano je iz prve knjige, da sem bil soustanovitelj tega društva in na prvem shodu l. 1898. v Pragi poročevalec o slovenskem časnikarstvu od Vodnikovih »Ljubljanskih Novic« do zadnjih dni. Moje poročilo je bilo tiskano v brošuri v češkem jeziku. Drugi shod je bil v Krakovu, a tretji bi moral biti v Zagrebu. Ker pa je hrvatska vlada delala ovire (pod Hedervaryjem), smo šli v — Dubrovnik, kjer se je vršil jako živahen shod.

Tovariši in prijatelji prvih dveh shodov smo se sešli na Reki in s parnikom »Villam« smo se peljali v Dubrovnik. Zaradi poškodbe parnika smo dospeli v Gruž šele ob 4. pop. Naproti nam je prišla na malem parniku »Ančica« skupina 12 gospodov iz Dubrovnika z načelnikom dr. Čingrijo, ki nas je pozdravil na odprtem morju. V Gružu je bil sijajen sprejem; pozdravil nas je v imenu mesta conte Vojnović. Odgovorili so: urednik »Narodnih Listov« Anýž, lastnik krakovskega »Časa« Chilinski, urednik »Slavjanskega Vjeka« na Dunaju dr. Věrgun in urednik »Soče« Gabršček. Naše dame so prejele šopke s slovenskimi trakovi. Z mano je bila tudi soproga Ivanka. Stanovanje sem dobil v palači

grofa Caboga. Drugi dan smo imeli izlet na otok Lokrum. Med raznimi govori se je oglasil za Slovence tudi urednik dunajskega »Süden«, Jakob Pukl.

Naslednjega dne, po glagolski maši, smo imeli v prenovljenem gledališču otvoritveno zborovanje. Otvoril ga je naš zagrebški starina, dr. Šime Mazzura, a pozdravil je zbor v imenu mesta starina župan dr. Čingrija. — Za predsednika je bil izvoljen poljski tovariš Chilinski, za podpredsednika pa Slovak Hurban Vajanský in Andrej Gabršček. Po govorih vseh treh predsednikov so bili odposlani pozdravni telegrami: Strossmayerju, Dunajevskemu, Szienkiewiczu, dr. Riegru, dr. Englu in grofu Tolstemu.

Zborovanje je trajalo do polštirih popoldne in je bilo res zanimivo, pa tudi žalostno poglavje naše slovanske nesloge. Profesor z Jagiellonskega vseučilišča, Zdziadochowski, je imel poročilo o slovanski vzajemnosti in je na koncu predlagal resolucijo, v kateri je priporočal soglasje »z duhom in tradicijo največjih genijev slovanstva: Mickiewicza, Palackega, Mažuranića, in v soglasju z obsegom in rezultatom novejših raziskovanj najglobljih mislecev: Vladimirja Solovjeva in Borisa Čičerina...«

Že med čitanjem se je čulo čudno mrmranje, a na koncu je že grozila vihra. Predsednik Chilinski je kar pobegnil iz dvorane in prepustil predsedstvo meni, češ, Ti boš bolje razumel in pa, kar je glavno: nisi Poljak. — Res je sledila jako burna debata. Pričel je Věrgun, panslavist starega kova, pri Poljaki obsovažen, ki je razmesaril panslaviistične teorije, zlasti Solovjeva in Čičerina. Posredovalno so govorili Anýž, dr. Ante Radić (brat Stjepana, ki takrat še ni nastopal), dr. Tresić-Pavisić, dr. Mazzura, več Čehov, pater Stojalovski in tudi naš dr. Lampe. Največ misli je bilo, naj se iz resolucije izpuste vsa imena, na kar se je pa oglasil najsrditeljši Poljak, urednik »Glosu Narodowého«, ki je izjavil kratkomalo: da Poljaki ostajajo pri resoluciji, kakor je bila prečitana, sicer da bodo izvajali posledice... Moja naloga je bila, da preprečim eksodus Poljakov, in to sem dosegel. Govoril sem na dolgo, da smo tu vendar — novinarji in ne voditelji političnih struj, mi smo tu, da se pomenimo o svojih stanovskih zadevah in interesih, ne

bodimo torej brezkompromisni strankarji, marveč dobri tovariši itd. Pro bono pacis naj se torej glasuje o resoluciji itd. Věrguna smo morali posebej potolažiti.

Ali ta vihar ni bil edini. Prišel je še spor med Hrvati in Srbi. Par let prej so dobili občino Hrvatje in so vladali čisto v hrvatskem duhu, zato so Srbi vso prireditev bojkotirali. Prišel je edino urednik srbskega »Dubrovnika« (Fabris), da je podal ostro izjavo in odšel. Njegova izjava se je nanašala na predlog Ante Radića, ki je predložil resolucijo mostarskega »Osvita«, da se Bosna in Hercegovina združita s hrvatskimi zemljami. — To resolucijo smo kar prezrli in je nisem dal niti na glasovanje.

Ko so minile te nevarnosti, je Chilinski zopet vodil zbor do konca. Poljak dr. Vlad. Lewicki je žel vihar odobravanja z govorom o naših nalogah na — Balkanu. Napovedal je isto, kar se je 12 let pozneje zgodilo: balkansko vojno proti Turkom. Lewicki je tudi na banketu krasno govoril. — Na banketu je mlad istrski pesnik, Katalinić Jeretov, napil planinskim Hrvatom in njihovemu zastopniku Gabrščku, jaz pa sem napil — dolinskim Slovencem in njihovemu pesniku Kataliniću. Obe napitnici sta bili dovtipni in potem ognjevit. — Ta shod slovanskih novinarjev je bil eden najlepših.

Srbski državnik Nikola Hristić v Gorici.

»Soča« 27. aprila poroča: Čez zimo je živel v Gorici gospod Nikola Hristić, predsednik drž. senata v Beogradu. Veliko sredo je posetil tudi naše uredništvo, kjer se je živo zanimal za vse življenje in napredovanje Slovencev, posebno pa za to: ali naš sedanji razkol ne bo škodoval narodni stvari. Z našimi pojasnili je bil vidno zadovoljen.

Takoj po Veliki noči pa je odpotoval v Beograd, najbrže radi izpremembe srbske ustave. V došli nam slavnostni izdaji »Srpskih Novin« čitamo kraljev ukaz, ki stavlja gospoda Hristića v smislu člana 104 nove ustave »na razpoloženje«.

Gospod Hristić, ki igra v Srbiji važno in odlično vlogo, se na jesen zopet povrne v Gorico. Gotovo nam bo le mil in drag gost.

»Soča« 4. maja poroča, da je bil Hristić na svojo prošnjo stalno umirovljen in mu je bil podeljen križ reda Miloša Velikega.

Pričetek »Narodnega doma« v Trstu in »Trgovskega Doma« v Gorici.

»Soča« 2. maja je poročala:

Tržaška posojilnica in hranilnica je kupila na trgu Caserma hišo št. 2 za 320.000 K. Hišo porušijo in tam nastane veličastno poslopje: posojilnica, velika dvorana za predstave in koncerte, Sokolova telovadnica in še druga slovenska društva, tiskarna »Edinosti«, kavarna, restavracija, uredništvo lista itd.

Ko opiše važnost takega »Narodnega doma« za Trst in čestita tržaškim Slovencem, konča tako:

Tu se spomnimo Gorice, ki je naše glavno mesto, in dasi je ta nad polovico slovenska, nimamo pravega središča in zavetišča ne za slov. inteligente, ne za delavce; manjka nam »Narodni Dom«. Trst nas vzpodbuja na delo.

Tako smo pisali v Gorici poleti 1901. Naša revščina je v malo besedah naslikana. In kaj se je zgodilo? Goričani smo Tržaçane prehiteli in visoko nadkrilili. V nekaj letih smo imeli tu svoj ponosni »Trgovski Dom«, imeli krasno zbirališče v središču mesta v hotelu »Pri zlatem jelenu«, imeli smo veličastni hotel »Südbahn«, za katerega so nas Lahi in Nemci strupeno zavidali, in šele potem so Tržaçani dobili svoj »Narodni Dom«. Ko smo v tako kratkem času dosegli v Gorici nikdar pričakovane uspehe, ko smo postavili našim narodnim društvom in organizacijam krasno domačo streho, ko so najlepše točke goriškega mesta vsemu svetu pričale o moči in važnosti slovenskega življa v Gorici, je pa hotel drugo stranko vrag vzeti edino radi tega, ker tolikega napredka niso naredili oni, samo zato, ker so te naprave izvedli — naprednjaki.

Bohinjska železnica in odbočka do Bovca.

V »Soči« 9. maja je napisal urednik Ivan Kavčič uvodni članek o našem delovanju za gradnjo severne železnice. — Jeseni 1899 je sestavil v uredništvu »Soče« Andr. Gabršček

peticijo na razna ministrstva, ki je imela na kratko to vsebino: 1. Kakor je razvidno iz vladnih načrtov, se je visoka vlada končno odločila za — bohinjsko železnico. Dasi je bila od nekdanj vroča želja prebivalstva Soške doline, da bi se zgradila predelska ali mangartska železnica, vendar noče nasprotovati bohinjski, marveč je v interesu naše dežele, naj se zgradi čimprej vsaj ta železnica;

2. ker je pa prebivalstvo gorenje Soške doline hudo razočarano v svojih nadah, naj bi se istočasno zagotovila in čimprej zgradila krajevna železnica od Sv. Lucije najprej do Kobarida, ker se to lahko zgodi z neprevelikimi stroški. Že ta železnica bi silno koristila tudi vsemu Bovškemu okraju, čim bo zgrajena nova cesta od Kobarida dalje;

3. ta železnica naj se potem čimprej podaljša do Bovca in po drugi strani do Čedad, kjer se zveže s tamošnjo italijansko železnico.

Ta peticija je bila premišljeno in previdno sestavljena sporazumno z višjimi odločilnimi krogi in zato je našla na visokih mestih prijazen odmev. Peticijo je soglasno odobrilo in sprejelo občinsko starešinstvo v Kobaridu, a potem še vse ostale sointeresovane občine.

Gregorčičeva »Gorica« pa se je le norčevala s temi previdnimi koraki in imenovala je vse — neumnost mladega Kristana, ki je bil tačas tajnik trgovsko-obrtnega društva — dasi on ni imel s to zadevo ničesar opraviti. Norčevanje v tako važnem vprašanju je vzbudilo v hribih opravičeno nevoljo, češ: ako se Gregorčičev list tako bedasto zaganja v prelepi načrt, kako naj bi imeli več smisla za naše koristi odločujoči dunajski krogi.

Tudi na shodu narodno-napredne stranke v Kobaridu, meseca avgusta 1900, je bila sprejeta resolucija točno v smislu Gabrščkove peticije, kar je bilo vladi takoj sporočeno. — V dež. zboru je sprožil to vprašanje dr. Tuma. In cesarju samemu se je v Gorici predstavila posebna deputacija naše stranke, ki mu je izročila spomenico o željah ljudstva.

Uspeh sistematičnega dela je bil, da je komisija, ki je končno odobrila bohinjsko progo, sprejela v svoj zapisnik soglasno izjavo: naj se v splošnem interesu dežele, države in ljudstva istočasno zagotovi tudi lokalna železnica od

Sv. Lucije do Kobarida z morebitnim podaljškom do Bovca. Vojno ministrstvo je še dalje predlagalo: naj se zgradi do Bovških Kluž, Pri Klužah je stala znana vojaška trdnjava nad Sočo; na obronku hriba pa je bila zakrita še druga ogromna trdnjava, ki je pozneje v svetovni vojni igrala veliko vlogo.

Dostaviti moramo še naslednje: ker se je vlada zaradi cesarjevega odpora odločila proti predelski železnici, je bila sprejeta železnica skozi Ture, Karavanke in Bohinj. Neprijeten pa ji je bil odpor ljudstva, ki je 50 let zahtevalo predelsko železnico, kakor je bila pod Hohenwartom že predložena v drž. zboru. Da bi se vlada na lep način izvlekla iz te zagate, je poslala svojega zastopnika v železniškem ministrstvu, ing. Gärtnerja, v Gorico, in ta je našel takrat pot edino do mene. Jaz sem razumel, da ne kaže nasprotovati gotovemu dejstvu, izkoristiti pa je treba zagato vlade, da nam zagotovi vsaj odbočko od Sv. Lucije do Kobarida in Bovca. Zato moja peticija, zato kobariški shod itd., vse za lep umik vlade v tem starem, perečem vprašanju in zato, da dobimo bohinjsko železnico ter vrhu tega še stik od Sv. Lucije do Bovca.

»Soča« nadaljuje:

Ko je videl dr. Gregorčič tako ugodno stališče te krajevne železnice, je bil takoj pripravljen nabrati si zaslug in nakriti se s pavovim perjem. Požrl je vse zabavljice svojega lista in je — čujte ljudje božji! — podal v drž. zboru na vlado interpelacijo, kaj misli z železnico od Sv. Lucije in dalje do Bovca. Po dolgem času je pricapljal za nami. »Uzmal« skoro doslovno vse, kar smo mi že dolgo prej pisali v listih, peticijah in resolucijah, češ: glejte, dragi hribovci, kako skrbim jaz za vas, a vi ste mi strašno nevhvaležni!

Železniško ministrstvo je v seji 2. maja priznalo potrebo in izvedljivost železnice od Sv. Lucije do Kobarida in do Bovca. Ne more pa zagotoviti, da bi že prišla vlada v drž. zbor s takimi načrti zakona, ker ji manjkajo še vsi predpogoji in ker ni dopustno, da bi se v mali Goriški pričela graditi še katera večja železnica, dokler nista dograjeni bohinjska in lokalna železnica Gorica—Ajdovščina.

Usoda Krilanove hiše v Kobaridu.

V prvi knjigi sem nekje povedal, da je bila prišla Pagliaruzzijeva hiša v posest Ivana Kranjca in po njegovi hčeri v posest Gabrijela Devetaka iz Tolmina. Tu je nastal jako dobro upravljan hotel.

Ko je pa šlo za poslopje nove sodnije, je občina to hišo kupila in dala vladí na razpolago. Toda vlada je končno odločitev zavlačevala in naposled kupila na začetku Kobarida na južni strani veliko poslopje Franca Urbančiča (očeta Alojzija Urbančiča, zdaj nadzornika v Ljubljani). Vlada je pri tej priliki Pagliaruzzijevo hišo vrnila občini. Dopisnik iz Kobarida v »Soči« svetuje, naj občina to hišo obdrži in ne proda, kar je naredila z neko drugo veliko hišo v gornjem koncu trga, ki je že zdaj 2krat več vredna. To hišo pa naj porabi za občinski urad, posojilnico, čitalnico, prvo nadstropje za stanovanja itd. Pozneje so to hišo z vsemi postranskimi prostori vred podrli, nastal je pred cerkvijo lep trg, ob katerem so potem zgradili ličen občinski dom. (Glej sliko v izbranih Krilanovih spisih v moji »Slovanski knjižnici«!)

Pavlina Pajkova — umrla.

»Soča« je sporočila goriškemu ljudstvu, da je preminula v Ljubljani odlična Goričanka Pavlina Pajkova roj. Doljakova iz Solkana, znana slovenska pisateljica. — Roj. je bila 5. aprila 1854 v Paviji, kjer je bil oče avstrijski sodni svetnik, a leta 1849 tudi slovenski državni poslanec. (Glej v 1. knjigi str. 13, 15, 26, o Pavlini Pajkovi pa str. 186, 195, 440.) Njena mati, por. Mihelčič iz Gorice je bila dvorna dama na Bourbonskem dvoru. Še v rosní mladosti je Pavlina osirotela popolnoma in živela potem v Solkanu pri stricu Matiji Doljaku. Dotlej je govorila le italijanski, šele v Solkanu se je začela učiti slovenščine. Na njeno nadaljnjo izobrazbo je posebno vplival dr. Lavrič. Zgodaj je začela sama pesniti in pisati. Že leta 1872 je priobčila prva spisa: »Prva ljubezen« in »Ženska v rodbini«. Leta 1876 se je poročila z urednikom leposlovnega lista »Zore«, prof. Jankom Pajkom. Poslej je mnogo pisala v Zoro, Kres, Ljubljanski

Zvon, Dom in Svet in za Družbo sv. Mohorja, pa tudi za »Slovansko knjižnico«, v kateri je priobčila obsežnejši roman »Slučaji usode«. Bivala je več let v Mariboru, Gradcu, Brnu in na Dunaju.

»Soča« je v nekrologu na koncu dostavila:

»Pokojnica je bila nasprotnica moderne struje, katera si je priborila pot med Slovenci, radi česar je (P. Pajkova) pobijala slovensko realistično strujo, kakor je tudi ta pobijala Pavlino Pajkovo. V ostalem pa treba reči, da je Pavlina spisala marsikaj dobrega, da je bila plodovita pisateljica z gorečim domoljubnim srcem, kakor je bila vzorna mati in soproga.«

Veliko narodno slavlje v Podgori.

V tej lepi vasi tik na desnem bregu Soče, kjer so velike tovarne v tujih rokah, je bila velika nevarnost za slovenski živelj. Obramba proti potujčevanju se je pričela deloma v cerkvi in deloma v šoli, ki jo je imel od početka ustavne dobe v oblasti slovenski okrajni šolski svet za goriško okoličico. V vsej tisti dobi, ko je bila nevarnost največja, smo imeli v Podgori razen iskreno narodnih duhovnikov in učiteljev tudi še nekaj drugih odličnih mož, kakršni so bili Anton Klančič, Andrej Kocjančič, in Franc Kocjančič.

Tu je že več let delovalo »Katoliško bralno društvo«, ki je pa propadlo. V Podgoro je silila »Lega nazionale«, ki je vzdrževala za 25 otrok dvorazrednico. Toda naš vrli slovenski okrajni šolski svet je vzdrževal v Podgori sami štiri-razrednico. To leto so učiteljevali Budal Josip, Širca Ernest, Čebular Marija, Urbančič Marija. V sosednji Pevmi pa je bila dvorazrednica z učiteljem Prinčičem Edvardom in Leopoldo Krsnikovo. V malo bolj oddaljenem št. Mavru je bila šola za silo, v Podgori in Pevmi pa sta bila otroška vrtca. Dalje je bila v Podgori pripravljalnica za učiteljišča, ki je bila tudi stebriček za našo narodno stvar.

Preko Podgore vodi edina pot iz Gorice v Furlanijo, zato so Lahi napenjali vse moči, da bi se kako vgnezdili v vasi. Ali tu se je zadnja leta pojavil mlad in delaven veleposestnik Franc Kocjančič, sin Andreja (gl. 1. knjigo!), eden stebrov narodno-napredne stranke, član izvrševalnega od-

bora, odbornik trgovsko-obrtnega društva in odličen delavec v vseh naših narodnih društvih.

Ker je prej omenjeno društvo propadlo, je Kocjančič zbral okoli sebe mladino in njene prijatelje ter ustanovil »pevsko in tamburaško društvo«. Domači kurat, ki je pustil celo katoliško bralno društvo brezbrizno propasti, je pa začel proti novemu društvu rohneti celo v cerkvi. Zato je tudi »Gorica« novo društvo napadala in pozivala svoje somišljenike, da ne sme nikdo na prvo veliko slavnost dne 9. junija v Podgoro. Podgorski kurat je šel tako daleč, da je v cerkvi napovedal — molitev za one nesrečnike, ki se udeleže otvorilne slavnosti novega društva. In vendar ni novo društvo dalo še prav nikakega povoda za bojkot in tako strupen boj. Kletev se je spremenila v blagoslov za novo društvo. Za otvoritveno slavnost so se pripravljali napredni Slovenci iz vse okolice. Zasebni most v Stračicah, ki veže tovarne na obeh bregovih Soče, je bil za to priliko odprt vso noč. Goriški in solkanski Sokoli, ki so se zbirali v Maraževi gostilni v Pevmi na desnem bregu Soče, so v svečani povorki korakali proti Podgori. Nasproti je prišlo novo društvo s trobojnico, ki ni smela v Gorico ob cesarjevem prihodu. Predsednik Kocjančič je toplo pozdravil goste, odgovoril je dr. Rudolf Gruntar, namesto staroste dr. Treota, ki je imel shod na Krasu. Na obširnem Kocjančičevem prostoru je mrgolelo ljudstva od vseh strani in tu so tekmovala razna pevska društva; prvenstvo je odnesel moški zbor 46 pevcev iz Gorice. Vsi pevci skupaj so zapeli »Morje adrijansko«. Proste vaje Sokolov je vodil telovadni učitelj Schaup po godbi učitelja Ernesta Širce. Nad vse častno so nastopili Sokoli na orodjih pod vodstvom brata Vernika. Po sporedu je bila velika ljudska veselica do polnoči. Tako je bilo ustanovljeno v tej občini znamenito obrambno društvo, ki je v polni meri izpolnilo svojo nalogo za ohranitev slovenskega življa ob tako važni narodni meji.

Deželni zbor goriški.

V decembru pričeto zasedanje se je nadaljevalo s 4. sejo 17. junija. Pajer je predstavil novega vladnega zastopnika, grofa Henrika Attemsa in novega deželnega tajnika dr. Luigijsa Pettarina. — Na poročilo dež. odbornika dr. Tume o

prevzemu državne užitnine ter davščin na žganje in pivo je bil sprejet predlog dež. odbora, ki prevzetja ne priporoča. Na interpelacijo dr. Tume o premestitvi učiteljišča iz Kopra v Gorico odgovarja vladni zastopnik, da so kompetentni krogi o tem že razpravljali, a definitivno to še ni rešeno.

V seji 24. junija je poslanec Oskar Gabršček sprožil načelno vprašanje o regulaciji Soče, kajti prav pretekli teden so nalivi naredili veliko škode v hribih in v Furlaniji. Govornik je v hribih škodo pregledal in poslal vladi obširno poročilo. V tej seji pa je razložil, kako je Soča potrebna uravnave, ali začetni bo treba od zgoraj, ker od tam trga voda bregove ter vali grušč in pa kamenje celo doli v Furlanijo, kjer vse to odklada in dela veliko škodo.

Kadarkoli je namreč to vprašanje prišlo v razgovor, vselej so Lahi smatrali samo po sebi umevno, da bodo velike državne in deželne podpore najprej za Furlanijo, in že so imeli v mislih, kako bodo ti in oni pri tem lepo zaslužili.

Gabršček predlaga, da bi se ustanovil v Gorici hidravlični urad za vso deželo.

Zopet so bili tu Lahi, ki so takoj zahtevali tak urad v Gradišču. Zato je Gabršček predlagal urad v Gradišču in poseben urad za hribovite kraje dežele.

Oskar Gabršček je interpeliral vlado radi razpisa profesorske službe na goriški realki, kjer imajo za 40 do 45 nemških učencev iz vse Avstrije kar dva profesorja in pa enega suplenta germanista, a zdaj so razpisali zopet edino mesto za slovenščino tako, da mora biti ta izprašan tudi iz germanistike. On zahteva, naj bo pogoj za profesorja slovenščine le slovenščina kot glavni predmet. — Imenovan je bil profesor Jos. Žilih.

V 6. seji 2. julija je dr. Tuma interpeliral vlado, ali hoče pri vseh poštah na slovenskih tleh odrediti vse napise v slovenskem jeziku, zato tudi vse pečate, vse tiskovine itd. Podal je tudi predlog, naj se ustanovi poseben zalag za podporo malega obrta, za začetek 40.000 kron. Drugi predlog dr. Tume je bil, naj se za ves gorati del dežele napravi enoten načrt za gradnjo skladovnih in občinskih cest. — Vladni zastopnik je odgovoril na interpelacijo glede preme-

stitve slovenskega učiteljišča iz Kopra v Gorico, da je vlada pripravljena zgraditi v Gorici posebno poslopje, ako dasta mesto ali dežela sama stavbišče. — Ker sta mesto in dežela odklonila, je ostalo vse pri starem.

V 8. seji 6. julija je prosila občina Sv. Križ na Vipavskem, da bi jo uvrstili za volitve v mestno skupino. To se je pri prvi priliki upoštevalo.

Dr. Marani predlaga v imenu deželnega odbora, naj bi dežela odstopila za 100.000 kron delnic vipavske železnice kot prispevek za bohinjsko železnico. Dr. Tuma se temu protivi, ker bomo ta denar potrebovali za gradbo drugih potrebnih krajevnih železnic. Predlog se vrne finančnemu odseku.

Interpelacija dr. Tume opozarja, da je »W. Ztg.« razpisala mesto ravnatelja na realki v Gorici z nemškim učnim jezikom, brez pogoja, da morajo prosilci poznati deželna jezika. V deželi, kjer ni Nemcev, je nemška realka neopravičena, na izzivajoč način pa se razpisuje mesto ravnatelja, kar je dokaz, kako tu učna uprava prezira najprimitivnejše pojme o dolžni obzirnosti do prebivalstva. Zahteva, da se ponovno razpiše mesto ravnatelja.

V seji 7. julija je interpeloval poslanec Muha vlado o razmerah na glavni davkariji v Gorici, ki služi 42.000 Slovincem in le 17.000 Italijanom. Tu je zaposlenih 11 uradnikov in 5 vežbancev, ali od teh sta le — 2 uradnika Slovenca in med vežbanci tudi le dva. Zahteva, naj imajo uradniki pravilno usposobljenost in kvalifikacijo. Interpelacijo so podpisali vsi slovenski poslanci.

V seji 11. julija je odgovoril vladni zastopnik na interpelacijo Oskarja Gabrščka, da bo služba profesorja na realki v Gorici podeljena le tistemu prosilcu, ki bo izprašan iz slovenščine kot glavnega jezika, sicer se bo mesto oddalo le začasno.

Profesor Berbuč je v imenu finančnega odseka pripravil poročilo o užitnini v deželni upravi. Dr. Tuma se protivi, da bi Berbuč že danes poročal, ker je poročilo naperjeno v žaljivem načinu proti njemu. Naj gre poročilo v pravni odsek, da se ugotovi, ali je poročilo res žaljivo ali ne. — Zbornica sprejme Tumov predlog.

Znamenita je interpelacija Oskarja Gabrščka o razmerah na gimnaziji v Gorici: Ustroj gimnazije iz l. 1849. se

ni nič izboljšal, pač pa poslabšal. Pod Taaffejem smo dobivali obljube, da se polagoma uvede deželni jezik vsaj za nekaj predmetov. Od leta 1849. dalje so odmerjene dež. jezikoma po tri urice na teden. L. 1850. je bilo 351 dijakov, lani 505, a še od teh jih je 149 padlo. Učnine so morali plačati 12.505 kron, a vseh štipendijev je bilo oddanih za 12.165 kron, kar pomeni sistematsko uničevanje naše mladine. Zahteva takojšnjo preosnovo gimnazije v slovensko in italijansko.

Dr. Tuma interpelira namestnika Gössa radi krivičnega uradovanja političnih uradov in stavlja predlog:

Vlada se poziva, da še v tem letu zakonitim potom zagotovi gradnjo lokalne železnice od Sv. Lucije do Loga in v ta namen da na razpolago za 200.000 kron delnic vipavske železnice. Dež. odbor naj si izposluje koncesijo za pripravo; iz deželnih sredstev se dovoli 10.000 kron.

11. seja 17. julija se ni pričela toliko časa, da so se Slovenci uklonili laški zahtevi in črtali zadevo 200.000 kron za gori omenjeno železnico z dnevnega reda. Sprejet pa je bil predlog dr. Maranija, da deželni odbor izposluje dovoljenje za proučevanje železnice Gorica—Červinjan, za katero je bil dež. odbor že naložil 100.000 kron v Trstu. Odklonjen je bil Berbučev dodatek, naj se proučuje tudi podaljšanje vipavske železnice od Ajdovščine do vrhniške ali kake druge železnice na Kranjskem.

V seji 20. julija je bila burna razprava o deželni norišnici. Lahi so predlagali zidanje norišnice ob šempeterski meji za 1.200.000 kron. Slovenci so po burnih debatah zapustili zbornico, zbor je bil torej nesklepčen.

Vladni zastopnik odgovarja na interpelacijo dr. Tume, da je vlada že izdelala načrte za ureditev hudournika Bersa. Vsa potrebščina znaša 330.000 kron. Ministrstvo načrte še pregleduje.

Deželna norišnica — sprejeta.

Že v naslednji seji 25. julija pa je bila norišnica sprejeta proti glasovom edino le naprednih poslancev.

»Soča« je v naslednji številki silno huda radi zahrbtnega ravnanja Gregorčičevih pristašev. Najbrže niti 1.200.000 K ne bo zadoščalo, marveč treba jih bo poldrugi milijon. Vse

to po željah Lahov, ki bolnišnice ne potrebujejo, kajti imajo jih po vseh furlanskih mestih, pač pa hočejo norišnico v Gorici iz razlogov, ki jih je »Soča« že večkrat navajala. — Gregorčičev pristaš Rojic je rojil proti taki norišnici, napisal je celo nemško brošuro proti; v prejšnji seji so vsi slovenski poslanci ušli iz zbornice, a do naslednje seje so se vsi Gregorčičevi Savli spremenili v Pavle, kajti tako sta se domenila Pajer in Gregorčič v smislu znanega pakta. — Skrpala pa sta za pesek v oči izjavico, da še enkrat povprašajo izvedence, ali naj se zgradi samo norišnica ali vse skupaj. Čemu vsa ta žalostna komedija? Dr. Rojic je govoril proti norišnici, potem pa glasoval za njo. Našel je le nič vreden izgovorček, češ, v norišnici bo več prostora za bolnike, a dežela plačuje bolniških stroškov tujim bolnišnicam 216.000 kron.

Baudoin de Courtenay zadnjič v Gorici.

Sloveči ruski profesor, ki ga poznamo že od leta 1871., ko je več časa živel v Gorici in bil sotrudnik »Soče«, je prišel po tridesetih letih zadnjič na Goriško. »Soča« 20. julija je poročala: V četrtek je bival v Gorici slavnoznani ruski učenjak Baudoin de Courtenay, profesor na vseučilišču v Petrogradu. Posetil je znanega jezikoslovca o. Stanislava Škrabca na Kostanjevici in popoldne naše uredništvo. Izvedeli smo, da odide v Italijo preiskat jezik onega zanimivega dela beneških Slovencev okoli Tarčenta, Gemone in niže. Leta 1872. je priobčeval v naši »Soči« podlistke pod naslovom: »Nekatere opazke ruskega profesorja.« Pozneje je bil pri nas leta 1895. Takrat je proučil temeljito zlasti rezijanščino; sestavil je Rezijanom katekizem, razne molitve, napisal temeljito razpravo o postanku Slovanov v teh krajih. Gospod profesor, ki je jako simpatična osebnost ter skromen mož, govori izvrstno slovenski. Želimo mu nadalje zdravja in mnogo uspehov na učenjaškem polju itd.

Trillerjeva koča na Krnu.

Soško podružnico SPD je ustanovil dr. Karel Triller, ko se je bil po potresu preselil iz Ljubljane v Tolmin.

Kmalu po ustanovitvi so že mislili na — krnsko kočo. Postavili so jo v tem letu in 5. avgusta je bila slavnostno otvorjena. Na predvečer so lezle proti Krnu do najbližjih pastirskih koč tri skupine: iz Tolmina do planine Sleme, vodnik Anton Devetak; iz Bovca ob Lepeni do krnskega jezera, vodnik Anton Adolf Mlekuž; iz Kobarida do Zaslapa, vodnik Anton Stres. S kobariško skupino je bila tudi deputacija češke podružnice v Pragi, na čelu sam predsednik prof. dr. Karel Chodounsky s hčerko in še eno gospodično. Od kranjske strani je prišla tudi večja skupina, med njimi dr. Josip Kušar iz Kranja s harmoniko, iz Ljubljane dr. Triller in dr. Foerster. Udeležencev je bilo 110 in 30 nosačev. — V Kobaridu je bilo na počitnicah veliko rodbin in posebno učiteljev. S kobariško skupino sem zlezel na Krn tudi jaz, prvič in zadnjič v življenju.

Ker je bila določena slavnostna otvoritev ob 10. in pol, so si dohajajoče skupine ogledale najprej vrh Krna, odkoder je diven razgled, posebno preko Matajurja in Kuka v Italijo. Videm se nam je zdel kakor pod nogami. Na morje lep razgled. Ves vrh posejan z očnicami.

Koča stoji na sedlu pod Krnom, odkoder je lep razgled po Soški dolini in na drugo stran do Krnskega jezera in proti Lepeni in v Bogatin.

Ko smo bili vsi hribolazci zbrani okrog koč, nas je pozdravil predsednik soške podružnice Anton Devetak, posebno toplo ustanovitelja koč dr. Karla Trillerja in dušo podružnice ter zgraditelja koč Milana Ivančiča, nato pa v posebno navdušenem govoru predsednika češke podružnice prof. Chodounskega.

Dr. Foerster iz Ljubljane je govoril v imenu SPD o važnosti in pomenu društva, o pomenu današnjega dne in zahvaljuje vse, ki so kakorkoli pripomogli do tako krasnega dne na Krnu.

Nato sem spregovoril jaz, sin tega planinskega raja, najprej slovenski, nato češki. Toplo sem pozdravil zastopnike bratskega naroda češkega. Slovenski narod, pravim med drugim, se hvaležno ozira proti staroslavnemu kraljestvu svetovaclavskemu, nabiraje si po češko-slovenskem pobratimstvu novih sil v trdi borbi za svojo boljšo bodočnost. Od Krkonošev do Adrije smo si že davno postavili trden most bratoljubja, slovanske vzajemnosti; pod tem

mostom naj le divjajo planinski neprijatelji, naša ljubezen, naše bratstvo, zlasti pa naše vzajemno delo zmaga čez njihove glave. Ta zavest je naša sila, naša vera v končno zmago... Pozdravlja očeta češkoslovenskega skupnega dela na planinskem polju prof. Chodounskega in po njem vse brate na severu itd. Slovenski nadaljevaje, poziva vse rojake, naj na vreden način pozdravijo nestorja češkoslovenskega pobratimstva.

Sledile so burne ovacije, ki so ponehale, ko je začel Chodounsky s solzami v očeh zahvaljevati se za tako tople pozdrave v tem divnem planinskem rajju. Toplo se spominja pobratimstva med Čehi in Slovenci, ki naj traja in se poživlja.

Tolminski kaplan Selak je blagoslovil kočjo. Nato se je oglasil »duša podružnice« Milan Ivančič, ki nam je podal zgodovino podružnice in kočje ter slavil zasluge dr. Trillerja, kateremu v zahvalo imenujmo kočjo — Trillerjevo, na kar proglašajo on — Trillerjevo kočjo odprto.

Nastopi dr. Triller, ginjen do solz, ali oduševljen, ko vidi toliko navdušenih planincev, ki se bodo vedno trudili, da ohranijo naše gore slovensko lice. Nam je sicer ljub vsak tujec, ki pride k nam pogledat krasoto naše slovenske zemlje, toda vsa znamenja naj ga spominjajo, da je naš — gost in ne naš — gospod. Sledila je navdušena ovacija ljubljenskemu možu. Gologlavi smo zapeli: »Lepa naša domovina« in končali s »Hej Slovenci«.

Potem je bil »banket« pred kočjo. Nosači so odvezali svoje zaloge, vsega v izobilju, tudi kapljice ni manjkalo. In sledile so napitnice, ki so se vrstile z lepimi našimi narodnimi pesmimi, ki jih je spremljal na harmoniko jovialni dr. Josip Kušar iz Kranja. Ob presrečni zabavi so zrle naše oči tje do Benetk, ne sluteče, da bo po petnajstih letih naš Krn središče najhujših vojnih metežev, kakršnih svet še ni videl.

Tridesetletnica »Narodne Čitalnice« v Kobaridu.

Kobariški kaplan Simon Gregorčič je ustanovil l. 1871. Narodno Čitalnico. Pomagali so mu: Nace Gruntar in njegov brat Janez, trgovec in posestnik Anton Uršič (Jeron), Izidor

Pagliaruzzi (oče Krilanov), nadučitelj Fran Dominko, moj stric Franc Gabršček, a kmalu potem se je pridružila učiteljica Dragojla Milekova (glej o njej prvo knjigo str. 191 in 263). Gregorčič je takoj ustanovil pevski zbor, kajti dobrih pevcev je imel dovolj. Petje je poučeval najprej sam, potem je dobil vrlega naslednika učitelja in skladatelja Srečka Carlja, dobrih deset let pozneje Andreja Volariča. Sam je imel redne poučne, često humoristične govore. Ko je odšel v Rihemberk, je ostalo v Kobaridu dobro seme, ki ga je vsejal. (Glej poglavje o »najbolj narodnem trgu« v prvi knjigi str. 191.)

To leto je bilo o počitnicah v Kobaridu jako živahno. Bilo je tam veliko Kobaridcev in njihovih rodbin, sicer raztresenih po svetu, tudi moja rodbina je bila tam in vsak teden sem prišel tja za nekaj dni. Pa smo se združili, da proslavimo tridesetletnico Čitalnice. Jaz sem prevzel slavnostni govor in celo nekako spevoigro »Cigani« sem sam skrpal. Občinstvo je bilo navdušeno in igralci so želi viharo zahvalo.

Domači pevci so peli razne pesmi, a moj slavnostni govor je slikal pohod kulture med naš narod, potem pa Gregorčičeve poezije in njih vpliv na naš narod ter Gregorčičevo delo pred 30 leti v Kobaridu.

Igrali so znano igro »Lokavi snubač«, ki je tudi dobro izpopolnila spored slavnosti do živahne plesne zabave.

Franc grof Coronini — umrl.

Na predvečer kobariške veselice smo zvedeli, da je v št. Petru umrl grof Franc Coronini, ki je bil župan slovenske občine, do pred kratkim deželni glavar, bivši državni poslanec, nekaj časa celo predsednik poslanske zbornice, dosmrtni član gosposke zbornice, predsednik Kmetijske družbe in član raznih društev in korporacij, častni občan Gorice, Kanala, Kobarida, Bovca, Srpence, Dornberga, Komna, Sežane itd. — Dan prej je zbolel za vnetjem trebušne mreže in izdihnil plemenito dušo.

Coronini je bil rojen 18. novembra 1833 v Gorici. Oče je bil odgojitelj cesarja Franca Jožefa in Franc Coronini je bil cesarjev mladostni tovariš. Zato je imel cesar do njega posebno zaupanje, ki ga je tudi vedno zaslužil, saj

je bil — Avstrijanec in Habsburžanom udan služabnik. Leta 1854. je bil poročnik pri savojskih ulancih, a leta 1859. se je bojeval proti Francozom in Savojscem v časti stotnika. Naslednje leto je bil že podpolkovnik pri oklopničarjih. Pri Kraljevem gradcu ga je ranila bomba, ki je priletela pod njegovega konja. On sam si je čudežno rešil življenje. Leta 1867. je šel v pokoj kot polkovnik. Prevezel je posestvo v Št. Petru in kmalu potem začel politikovati. Izvoljen je bil v veleposestvu za deželnega poslanca. Deželni glavar je postal prvič leta 1870. do 1877., drugič pa leta 1883. do 1899. Vse to njegovo delovanje je v moji prvi knjigi primerno ocenjeno. V državno zbornico so ga poslala mesta in trgi leta 1871. Leta 1879. je bil predsednik poslanske zbornice in delegacij, a leta 1881. se je odpovedal tema mandatoma. V državnem zboru je imel svoj poseben klubček, 5 članov, ki je nosil njegovo ime.

Leta 1875. je bil izvoljen v mestni zastop goriški, kjer je ostal do leta 1883., ko je postal zopet deželni glavar. Od leta 1870. do konca je bil predsednik Kmetijske družbe, predsednik komisije za pogozdovanje Krasa, predsednik kuratorija morskega kopališča v Gradežu itd. Poleg vsega tega politiškega dela je imel čas tudi za literarno delo. Njegov znameniti spis je »Sulle tombe dei patriarchi di Aquileia« (Na grobovih oglejskih patrijarhov).

Coronini se je oženil šest let po začetku svoje karijere z grofico Selmo Christalniggovo, bil je torej svak našega slovensko čutečega grofa Oskarja Christalnigga. Grof Christalnigg je rad živel vso zimo v Gorici. Imel je v Rožni dolini svoj gradič. Bil je svojčas celo kandidat za slovenskega ministra krajana. (Glej Hribarjeve spomine!)

»Soča« 27. avgusta je takole ocenila pokojnika:

»Delovanje pokojnega Coroninija delimo na dve strani: v ono dobrotvorno in človekoljubno v zasebnem življenju, in v ono, ko je nastopil v politiki. Bil je ljubezniv mož, finih oblik v vsem občevanju, pravi kavalir, jako prijazen z vsakomer, v zasebnih zadevah je šel prosilcem vedno na roko brez ozira na narodnost. Istotako tudi v gospodarstvih vprašanjih, radi česar je imel tudi med Slovenci veliko častilcev in ga je mnogo naših občin imenovalo častnim občanom.

Politik je plaval vedno s sistemom. Bil je povsem liberalnega naziranja, narodno enakopravnost je priznaval načelno, v praksi pa so ga vlekli za seboj valovi sistema in Italijani so imeli nanj vedno odločilen vpliv. — V iredento ni hotel verovati, in vse je kazalo, da je v tem smislu rabil navzgor svoj vpliv, ki je bil jako velik. Pač pa se je zdelo, da veruje v slovansko poplavo — marea slava, slavische Hochflut, katero treba potisniti v ozadje.

V deželnem zboru se je vedno vzdržal glasovanja, tako da je bilo v zboru in odboru vedno treba — kompromisov. 3. januarja 1899. je odstopil kot deželni glavar v glavnem zaradi vprašanja dež. šolskega zaloga... Takrat je izstopil iz političnega življenja. — V splošnem: Ohranil si je med Slovenci blag spomin. Zato: naj mirno počiva v — slovenski zemlji!»

Spomenik Odrešeniku na Matajurju.

(Iz »Soče« 14. septembra 1901.)

Dne 29. julija t. l. je blagoslovil škofov odposlanec (videmski) mons. Dell'Oste temeljni kamen za spomenik Odrešeniku sveta na začetku XX. stoletja — na temenu našega Matajurja, kjer je tudi državna meja med Italijo in Avstrijo. Beneški Slovenec Ivan Špehonja iz Podbonesca je z 59 delavci izdelal spomenik. V torek je bila blagoslovitev ob navzočnosti 6000 ljudi, po ogromni večini Slovencev z obeh strani.

Spomenik je zidan iz rezanega kamna v podobi 20 m visoke štirioglate piramide. Prav lepo se vidi iz Kobariškega Kota, pa tudi iz Nadiške doline, iz Čedadada, tudi iz Vidma in enako oddaljenih krajev. Stal je nad 20.000 lir. V vznožju bo tudi kapelica. Izvršitev so imeli v rokah beneški Slovenci.

V torek je blagoslovil spomenik videmski nadškof Zamburlini, imel ondi sv. mašo in tudi obhajilo, katerega se je udeležilo blizu 20 oseb. Od Kobarida, iz Kota, od Livka je prišlo na Matajur silno veliko ljudi, pa tudi iz vse sosedne Benečije in nižje Furlanije. V ponedeljek je bilo v Čedadu vse živo samih izletnikov in romarjev.

V videmskih listih čitamo prav obširne popise tega romanja in izleta na Matajur. »Patria del Friuli« je

pisala v dveh številkah prav obširno. Iz tega lista posnemamo nekaj podrobnosti:

Iz Čedad je odšla v ponedeljek številna četa (vodil jo je kaplan Blazutič) z vozovi in peš do Sovodenj pod Matajurjem. V vseh vaseh so bili svečano sprejeti, povsod so bili postavljeni slavaloki, ki so nosili od Ažle naprej napise v slovenskem in italijanskem jeziku. V Ažli so se združili z romarji od Št. Petra z župnikom Gujonom na čelu. Živio- in Evviva-klici so odmevali po dolini. Od Jeronov dalje so nesli nadškofa v nalašč napravljenih nosilnicah: osem krepkih mož se je menjavalo v tej službi. V Strmici se je pridružila četa žensk, ki so šle za nosilnicami in prepevale slovenske pesmi, katerih napevi spominjajo na starejše znane furlanske popevke. — Že pod noč so dospeli v Strmico, kjer je bil blagoslov — pelo se je najprej slovenski, potem latinski in laški. Ondi so prenočili, kakor so mogli. Ni šala: do tri tisoč ljudi v taki mali vasi! Na prostem so prepevali, Živio- in Evviva-klici so doneli v nočno tišino in godba iz Nogareda je svirala, med drugimi tudi — č r n o g o r s k o himno, ki je bila navdušeno sprejeta. Drugo jutro so dospeli na Matajur — deževalo je. Ljudstva je bilo 6000 do 7000. Prodajali so tudi razglednice z napisom: Saluto dal Matajur — Pozdrav z Matajurja. — Tako laški list.

»Soča« je še dostavila: »V Italiji se nihče ne spodtika nad Živio-klici, nad slovenskimi napisi itd. ob tej priliki. Kaj pravijo k temu naši ljubeznivi napeteži v laškem taboru?«

Ta spomenik ni imel strelovoda, zato ga je že čez kratko strela uničila, dasi na Matajurju ni od daleč takih viharjev kakor na Krnu, ki je višji in gol. — Zato je umljivo, da je po vojni strela tam udarila v spomenik, ki so ga Lahi postavili vrh Krna. O tem pa ob svojem času več.

Veliko slavlje v Devinu.

Kako nam je bil ogroženi Devin pri srcu, smo videli že v prvi knjigi. Tu je deloval nekaj let naš Andrej Volarič, tu je županoval vrli Miroslav Pless, ki je imel najlepše posestvo, najlepšo bišo, velik vrt, izborno restavracijo in shajališče Slovencev.

Tu je priredil 25. avgusta »Tržaški Sokol« veliko veselico, katere so se udeležili še »Goriški Sokol«, pevsko društvo »Nabrežina«, pevsko društvo »Kolo« iz Trsta in mnogi gostje. Goričane je pričakoval »Tržaški Sokol« na kolodvoru in po pozdravu staroste »Tržaškega Sokola« dr. Rybača in odzdravu dr. Treota, ki sta oba poudarjala pomen Sokolstva ob meji, je sledil slavnosten pohod v Devin. Telovadbo »Tržaškega Sokola« je vodil br. Berger, goriškega pa brat Schaup. Potem se je vrstilo petje raznih pevskih društev in temu sta sledila domača zabava in živahen ljudski ples pri Plessu. Naši listi so obširno poročali o pomenu te velike ljudske slavnosti, ki ostane v trajnem spominu posebno Devincem in vsem okoličanom.

Ruska antologija.

V tretjem zvezku moje Salonske knjižnice je izšla na 474 straneh elegantnega tiska zbirka najboljših ruskih pesnitev, ki sta jo uredila dekan Ivan Vesel in Anton Aškerc. Zastopanih je bilo 74 pesnikov, starejših ruskih klasikov, modernih ter najmodernejših pesnikov. Med prevajalci so bili: Ivan Vesel, 53 pesmi, med temi 79 strani obsežni Lermontovljev epos Demon; Mencinger, dr. Ivan Prijatelj, Radivoj Peterlin, pok. Dragotin Kette, pok. Aleksandrov-Murn, Vida, Ledinski, A. Medved, Simon Gregorčič, Josip Kržišnik, Fran Levstik. Znani oduševljeni Vseslovan Adolf Černy je objavil v svojem Slovanskem pregledu obširno laskavo oceno, naglašujoč, da smo Slovenci dobili knjigo, s kakršno se Čehi ne morejo ponašati. Knjiga preseneča tudi po svoji v resnici salonski opremi in dela tiskarni čilega Andreja Gabrščka vso čast. — Pripominjam, da je ta lepa knjiga stala samo 3 krone.

Zopet deželni zbor.

V seji 17. septembra je deželni zbor v čast in trajen spomin umrlemu dolgoletnemu glavarju grofu Francu Coroniniju ustanovil 4 postelje za skrofulozne v Gradežu.

V tej seji je bil dobojevan boj med Berbučem in Tumo. Berbuč je v svojem poročilu o pobiranju užitnine v deželni upravi nagromadil polno ostrih napadov na dr. Tumo. Odgo-

varjal je resno in šaljivo dr. Tuma sam, vmes so se oglašali dr. Rojic, Berbuč in predsednik, ki je pokazal, kako usodno je vplivala nanj zveza Gregorčič-Pajer. Berbuč se je spozabil tako daleč, da je zaklical dr. Tumi: »Kaj takega more trditi samo oni, kogar so iztirali iz domovine«, na kar je dr. Rojic dodal: »Iz Postojne so Vas pregnali, ko ste bili tam učitelj.« (Glej o tem pozneje izjavo veljavnih mož iz Postojne.)

»Soča« piše: Ko je govoril dr. Tuma, so Berbuč, Rojic, Gregorčič sikali vmes kakor strupeni gadje, žalili dr. Tumo osebno, kar je bil škandal prve vrste, toda Pajer je pustil, da so delali, kar so hoteli. Ko pa je hotel dr. Tuma z vmesnimi klici ugovarjati klerikalnim prismodarijam, ga je Pajer takoj klical k redu.

V seji 20. septembra je Berbuč v imenu finančnega odseka predlagal, naj se ustanovi deželni užitninski urad s 1. januarjem 1902. Dr. Tuma ugovarja, da to ne bo mogoče, ker se ne ve, ali vlada potrdi naklade na pivo in ker erarske užitnine do 1. avgusta 1902. sploh ne moremo dobiti, zato naj se odda deželnemu odboru z nalogom, da jo prouči. — Dr. Venutti se strinja s Tumo, toda predlaga, da o potrebi tega urada določi šele deželni zbor. Kljub grdim prizorom v deželnem zboru je bil končno sprejet predlog dr. Tume.

V »Soči« 26. septembra je priobčil dr. Tuma obširno »odprto pismo« prof. Berbuču.

Na trditev Berbuča, da so Tumo iztirali iz domovine, je odgovoril tako:

Res je, da sem zapustil pred 20 leti ožjo svojo domovino. Po svetu pa me je pognala moja energija in prosta volja. Priče so moji kolegi, da sem kot 18 letni mladenič neustrašeno nastopal za narodne pravice, da sem zato trpel, a nisem nikdar česa prosil, ustvaril sem si sam položaj, na katerem sem danes. — Šlo je za ustanovitev nemčurskega »Zweigverein des Landes-Lehrer-Vereins in Laibach« v popolnoma slovenskem okraju. Nemškutarski nadzornik je pridobil večino in ravno jaz sem imel pogum, zoperstaviti se z malim krdelom učiteljev.

Po odločilni volitvi v deželni zbor, ko je prodrli nemškutar dr. Deu z majhno večino, imel sem edini od učiteljev pogum, delovati za narodnega kandidata Obrezo. — Sledila

je proti meni preiskava na gnusno ovadbo, in to se je ponovilo, ko sem pokopal ustanovitev Zweigvereina v Postojni.

Nato pripoveduje: Ker se ni uklonil niti zahtevam znane energičnega dež. šolskega nadzornika Pirkerja, je sledila nova ovadba, da je — republikanec in antipatriotičen. Nekje je namreč teoretično zastopal mnenje, ki ga zastopa še danes in ga zastopa večina zgodovinarjev in filozofov. Stvar je bila tako nedolžna, da ga je okrajni glavar Anton pl. Globočnik le očetovsko opomnil, naj bo bolj previden. Toda deželni šolski svet je bil drugačnega mnenja in ga je odpustil iz službe.

»Vprašajte Postojnčane, pa vam vsi povedo, da sem bil žrtev neodvisnega svojega naziranja in postopanja za narodno stvar. Prvi veljaki v Postojni so zložili potrebno vsoto, da se rehabilitujem. Dr. Deu sam je spoznal kazen za neutemeljeno in je ponudil, da po svojih vplivnih zvezah doseže, da me zopet sprejmejo v službo. — Odklonil sem vse ter sklenil priboriti si brez podpore od kogarkoli svojo pozicijo za življenje. Ako imenujete vi to ... iztiranje iz domovine, tedaj je taka trditev podla in nevredna olikanega profesorja, za kakršnega se štejete vi. To je moja zadnja beseda.«

To pismo ni zgrešilo svojega namena in v deželi so se zgražali nad podlostjo vsi pošteni Slovenci in tudi Italijani.

Zadnja seja je bila 24. septembra, v kateri je med drugim bilo dovoljenih nad 100 podpor, med temi 1000 kron »Šolskemu domu«, zato pa tudi 1000 kron za društvo »Lega nazionale«. Deželni glavar je zaključil zasedanje s trikratnim »Evviva« na cesarja, na kar se je oglasil voditelj Slovencev dr. Anton Gregorčič in dejal: »Naj mi bo dovoljeno, da v imenu tovarišev na desni strani izrečem deželnemu glavarju zahvalo na njegovem neumornem prizadevanju, da je bila naša zbornica v korist deželi in prebivalcem.«

Izjava iz Postojne za dr. Tumo.

»Soča« 1. oktobra je objavila obširno izjavo iz Postojne, ki so jo podpisali trški načelnik Anton Ditrich, župan Josip Dekleva in občinski svetovalci R. Šeber, J. Kutin, S. Pirc,

Franc Jurca. V njej pravijo, da so iz »Gorice« izvedeli, kaj sta izbleknila Berbuč in Rojic proti dr. Tumi, s čimer nista storila krivice le njemu, marveč tudi našemu trgu.

Provizorični mladi učitelj Tuma je bil v Postojni jako priljubljen, priznan kremenit značaj, izboren delavec v šoli in zunaj nje. Takrat je vladala na Kranjskem nemškutarska birokracija. Gorje učitelju, ki se je drznil, kazati narodno prepričanje. Tuma pa je bil mlad, iskren in odločen narodni delavec, zato je prišel v zamero nemškutarske birokracije in postal nje žrtev. Toda ni sklonil tilnika, marveč šel je, posvetil se pravnim naukom in iz lastne volje in moči je postal čislan odvetnik, deželni poslanec in odbornik, voditelj narodno-napredne stranke na Goriškem. Občudujemo to njegovo voljo in veliko vztrajnost.

Občudujemo nepoštena sredstva proti dr. Tumi — občudujemo osobito dr. Rojica, ki se je svojčas v Postojni javno in ogorčeno zgražal nad krivico, ki so jo storili tedanjemu učitelju Tumi, sedaj pa je isto po njem samem obsojano krivico porabil kot orožje proti poslancu dr. Tumi. Pomilujemo prof. Berbuča itd. Nepošteno očitiranje je bilo naperjeno tudi zoper narodno čast naše sedanje napredne Postojne, ker se ji podtika dejstvo, kakor da bi dr. Tuma tu ne užival zasluženega spoštovanja, ali celo, da so ga od tu pregnali. Take laži odločno zavračamo. — V Postojni, 26. septembra 1901.

Tudi »Pr. l.« ni hotel zaostati. Pisal je, da je deželni šolski svet odpustil dr. Tumo zaradi — »nekega kaznjivega dejanja«, bržkone je teoretično priznaval teorije Straussa, Fichteja, Kanta, ki so tajili Boga in Odrešenika Kristusa, »... tak je tedaj vodja goriških naprednjakov. Vprašamo, ali ni sramotno, da sprejemajo goriški Slovenci za voditelja človeka, ki je bil v svoji domovini izgnan iz službe radi — kaznjivega dejanja.«

Današnji svet se bo zgražal, da so bili še leta 1901. možni taki dogodki v političnem življenju. Zato se ni čuditi, da je bila »Soča« 8. oktobra strašno huda in je rekla med drugim: »Ne vedo nič, potem pa podtikajo nekaj pod „najbrže“, nato pa pridejo celo s „kaznjivim dejanjem“ na dan!«

Dr. Tuma je imel takrat 19 let, pa ni klonil zbog krivice, marveč šel je, napravil gimnazijsko maturo, dovršil vseučilišče, napravil celo doktorat ter postal to, kar je —

danes. Kako pa so naredili mnogi lahkoživci, ki so z nečednim življenjem, polnim »kaznjivih dejanj« zapravili maturo in vso bodočnost, za katero so se pripravljali?! — Šli so v semenišče in danes so »namestniki božji«, ki psujejo in obrekujejo vsakogar, ki se jim noče pokoriti. Tak je razložek med 19 letnim dr. Tumo in žegnanimi hujškači okoli »Gorice« in »Primorskega lista«.

To so bili žalostni časi v naši goriški politični zgodovini, sicer polni tudi velikih del in uspehov.

Splošne volitve v deželni zbor.

»Osservatore Triestino« je objavil razpis volitev v deželni zbor 5. decembra za kmečke občine volilnega okraja Goriška okolica, Kanal in Ajdovščina v Gorici; za gradiščanski, krminski, tržiški in červinjanski okraj v Gradiški; za tolminski, bovški, kobariški in cerkljanski okraj v Tolminu; za sežanski in komenski okraj v Sežani; 7. decembra mesta in trgi; 9. decembra v italijanskem veleposestvu; 11. decembra za slovensko veleposestvo v Gorici.

Pripomniti je treba takoj, da so bili volilci za deželnozborske volitve drugi nego za državni zbor meseca januarja. Volilec za državni zbor je bil vsakdo, kdor je plačeval 4 gold. davka, za te deželnozborske volitve pa so smeli voliti le volilci 1. in 2. razreda zadnjih občinskih volitev. Za te volitve je bilo torej število volilcev močno omejeno, dočim smo mogli reči, da je v državni zbor res že volilo ljudstvo. Dr. Gregorčič se je že celo leto skrbno pripravljaj na te volitve in tudi v ta namen sklenil znano zvezo z dr. Pajerjem, v to svrho se je vršila kampanja v »Gorici« in »Prim. l.«, ki sem jo prav na kratko mogel omeniti tudi v tej knjigi.

Glavni adut Gregorčičev je bilo šolstvo — »Šolski dom« in naše zasebne šole v Gorici, čemur je stal na čelu Gregorčič. V tem pogledu je Gregorčič povsem posnemal Tonklija Josipa, ki smo ga ravno pred desetimi leti vrgli pri volitvah v državni zbor, leto poprej pa iz »Sloge«. Tudi Tonklijeva glavna zasluga je bila »Slogina« dvorazrednica, radi katere so bili mnogi naivneži tako zaverovani, češ ako Tonklija ne bo, kdo nam bo vzdrževal šolo? Ali ko smo ga vrgli iz »Sloge«, se je začel šele pravi napredek v naših šolskih

zavodih. — V prvi knjigi je stopnjo za stopnjo z dejstvi dokazano, kako so zavodi od leta do leta rastli. Prva leta je bilo glavno delo moje. Pozneje se mi je pridružil dr. Tuma. Midva sva kupila hiše in vse ono zemljišče za Šolski dom, pozneje še Gregorčičev dom, midva sva skrbela za glavnico. Tuma je s svojo odločnostjo preprečil, da Gregorčič in Vodopivec nista zidala »kurnika« mesto dostojne hiše, ki je dobila ime »Šolski dom« itd. — Toda Gregorčič je znal vse to zgrabiti pod svoje pokroviteljstvo, dobro vedoč, da mu bo to pozneje koristilo. Ko je začel Gregorčič zidati in prirejati prostore za svojo tiskarno in uredništvo, ni nikogar vprašal, ni imel niti kdaj kakega obč. zbora »Šolskega doma«, kar smo mi smatrali za grdo zlorabo tistega dela, pri katerem je imel Gregorčič manjši del zasluge. Z dr. Tumo sva nekoč že nameravala Gregorčiča izgnati iz »Šolskega doma«, v kar bi imela v članstvu dovolj zaslombe. Ali kaj potem? Potem bi si naprtila na svoje rame in na rame stranke še vse skrbi za naše šolstvo, kajti gotovo je, da bi potem od druge stranke ne dobili niti groša, dočim so ves čas klerikalci računali na glavni dohodek iz naših vrst, kajti tista nežna skrb za mladino in narodno vzgojo je veljala le za nas. In zdaj smo čutili posebno za te volitve, kako so naši nasprotniki bobnali z velikanskimi zaslugami Gregorčiča, ki si jih je nabral za slovensko šolstvo v Gorici. Naše delo se je tudi pri teh volitvah bolj nego kdajkoli poprej zlorabljalo proti nam.

Prav simptomatičen uvod v te volitve je napravil Ernest Klavžar z izjavo v »Gorici« 19. oktobra, v kateri pravi, da on sicer ne kandiduje, ali ako bo izvoljen proti svoji volji, tedaj poslanstvo sprejme, in pravi dalje:

»Ne smatram poslanstva za predmet zabave, niti za molzno kravo, marveč za sveto nalogo, vestno zastopati vsestranske koristi naroda. — Gospodje pri »Soči« so že tako vajeni, da merijo vse po svojem braču. Njih glavni patron (čitaj dr. Tuma. — Op. pis.) si je pri zadnjih volitvah izrečno pogodil — deželno odbornišтво. Meni vsega tega ni treba prav nič, najraje ostanem pri svoji družini.«

Klavžarju sem jaz s podpisom napisal v »Soči« energično zavrnitev, v kateri stoji med drugim:

»Slogina« stranka je l. 1895. iskala primernih kandidatov za deželno odbornišтво. Oko je vrgla tudi na dr. Rybača v

Sežani in na dr. Tumo. Meni je bila poverjena naloga, naj pridobim dr. Tumo. Razložil sem mu položaj in željo »narodnega vodstva«, a on je odvrnil: »Pustite me, kjer sem, tudi v sodni službi lahko mnogo koristim narodu.« Ako ne bo drugače mogoče, se ukloni želji narodnega vodstva, dasi bi ga to stalo vso bodočo kariero. — Odgovor narodnega vodstva se je glasil: »Nimamo drugega moža, morate spregreti.« — Dr. Tuma se je uklonil, dasi je moral sodno službo popustiti in si poiskati existenco na drug način.

Pa še to: Narodno vodstvo je dalo po ustih grofa Alfreda Coroninija dr. Tumi nalog, naj gleda na prste asistentu E. Klavžarju, naj mu ubrani zakotno pisaštvo in s tem spojeni obrt, naj napravi Klavžarja nemogočega, da ne bo mogel stranki in narodu škodovati. Dr. Tuma je na to »povelje« storil proti Klavžarju veliko manj nego je bilo ljubo prvakom narodnega vodstva. Ali še to malo je rodilo pri Klavžarju mržnjo, ki jo zdaj tako očitno kaže pod pokroviteljstvom iste »Sloge«. Ko je bil Tuma začel jemati Klavžarja s seboj na shode, da je govoril o sadjarstvu, mu je »narodno vodstvo« to zabranilo, češ, da je to nedopustno in nečastno! Danes pa ga Gregorčič pošilja po deželi, da edini on prireja shode za »Slogo« itd.

»Sloga« je imela 24. oktobra v Čitalnici zaupen shod, ki je veljal edino le agitaciji, ali obveljalo je, da kandidujejo tudi Klavžarja v zbor in namesto dr. Tume v — dež. odbor.

Narodno-napredna stranka je proglasila kandidate:

Za kmečke občine tolminskega okraja: Oskar Gabršček in Andrej Vrtovec; za goriški okraj: Anton Lokar, župan v Ajdovščini in Miha Zega, župan v Kanalu; na Krasu: Alojzij Štrekelj in Dragotin Treo; za trge dr. Tuma. — Veleposestvo je proglasilo samo imena: Anton Jakončič, ravnatelj Monta, Anton Bolko v Črničah in Anton Muha v Lokvah.

V te naše volitve se je z vso silo vtikala vlada. »Soča« je priobčila o tem uvodnik v št. 28. novembra, a je bila na več mestih zaplenjena. Ker se Gregorčič še ni čutil dovolj pripravljenega za prvotne volitve, mu jih je vlada kar odložila še za en teden. Na Tolminskem naša stranka ni imela vpogleda v razne imenike in spise, dočim je dobil Gregorčič vse prepise uradno. Vlada je čutila v naši stranki ljudski odpor proti svojemu režimu, zato je nastopila odkrito proti nam. Toda mladina je vsa naša in ta bo pomagala streti

sedanji vladni režim in pomete z vsemi, ki ga podpirajo. Ker je bila od teh volitev še izključena večina naroda in so volili le občinski volilci prvega in drugega razreda, so imeli klerikalci mnogo lažji posel, pa tudi tu jim je šla že jako trda. V mnogih občinah so zmagali le z nekoliko glasovi, tako v Šempasu, kjer je bil župnik Grča kandidat, le s 3 glasovi večine. Na Tolminskem je dala zmago občina Cerkno, ki je volila kar 12 volilnih mož, z majhno večino. Zato so zmagali v goriškem okraju Berbuč in Grča, na Tolminskem Gregorčič in Klavžar, v veleposestvu Jakončič, Bolko in Klančič iz Podgore, na Krasu naprednjaka Treo in Štrekelj, a v trgih dr. Tuma.

Na Krasu je Gregorčič kandidoval tudi dr. Abrama, proti kateremu je sam že l. 1895. agitiral, da je prestar. — Dr. Abram ni hotel kandidature iz rok Gregorčičevih. Ob izvolitvi se ni vedelo, kam se priključijo trije veleposestniki. Klerikalci to niso bili.

»Soča« je takoj po volitvi izjavila, da Klavžar ne bo potrjen, kar bo sramota za Gregorčičevo stranko, kajti razlogi bodo jako nečastni... Proti njegovi izvolitvi je bilo podanih več jako opopranih protestov.

Deželni zbor.

Prva seja novega dež. zbora je bila 27. decembra. — Maševal je prošt Andrej Jordan, poznejši škof. Značilno je bilo, da je Klavžar sedel čisto sam v prvi klopi. Pri verifikaciji mandatov je bil Klavžarjev mandat res razveljavljen z vsemi laškimi glasovi, od Slovencev pa so glasovali za razveljavitev Štrekelj, Treo, Tuma, Jakončič in Bolko. — Treov mandat je šel v odsek, ker je bil podan protest, ki je trdil, da Treo takrat še ni imel volilne pravice.

»Soča« 31. decembra je doslovno objavila protest proti izvolitvi Klavžarja. Protest je strašna obtožba tega moža, ki je imel za goriške Slovence lepih zaslug od Lavričevih časov dalje. Žal, da ga je zakotno pisaštvo zavedlo na pota, ki so dala dež. odboru snovi in kar je tudi dr. Tuma spretno porabil. Klavžarjeva izvolitev je bila zavrnjena z enostavnim razlogom: da ni vreden, da zastopa ljudstvo v visokem deželnem zboru. Postal je žrtev Gregorčiča, ki je moral pač

sam najbolje vedeti, da s tako kandidaturo ne sme ne pred slovensko ljudstvo, ne pred dež. zbor, kjer je bil mož dobro znan. Niti zveza Gregorčič—Pajer ga ni mogla rešiti, ker so se Italijani Pajerju javno uprli. Naprednjakom je bilo jako žal, da smo morali nastopiti proti Klavžarju, ker je bil sposoben, a svoje sposobnosti in svoje izkušnje je hotel posvetiti tudi v bodočem deželnem zboru proti nam in za Gregorčiča ter njegovo stranko.

Gregorčičevo maščevanje.

Ker ni mogel drugače, se je Gregorčič maščeval nad dr. Treotom ter z vso vnemo in vsemi sredstvi dosegel, da Treotov mandat ni bil potrjen. Ta spletko je bila značilna za Gregorčičeve manire.

Kakor znano, se je dr. Treo preselil šele pred dvema letoma iz Postojne v Gorico. Namenjen je bil za kandidata na Krasu. Dve kraški občini sta mu podelili častno občanstvo in je bil vpisan v občinski imenik, iz katerega je prišel tudi v imenik za deželnozborske volitve. Taka je bila na Goriškem praksa po sporazumu z namestništvom.

Dogodilo pa se je, da je prav za te volitve tolminski glavar Prinzig odredil drugače: kdor ni bil vpisan v občinski volilni imenik za zadnje volitve v starešinstvo, ni smel biti vpisan v imenik za deželnozborske volitve. Tako se je n. pr. dogodilo, da okrajni sodnik v Kobaridu, Matija Fabijan, ni smel voliti, ker ni bil vpisan za občinske volitve. Na tak način bi uradnik, odvetnik itd., ako večkrat menja službo, lahko vse svoje življenje ostal brez volivne pravice za dež. zbor, kar pač ni bil namen zakonodaje. Prav zato so dotlej vpisovali v imenike za deželni zbor vsakogar, ki je prišel v občino v javni službi: duhovnike, učitelje, notarje itd. V goriškem, sežanskem in v gradiščanskem okraju so po stari praksi vpisovali v imenike vse osebe, ki so prišle v občine po zadnji občinski volitvi.

Pri verifikaciji se je oglasil proti potrditvi dr. Treota edini Gregorčič, ki je izjavil, da ni sicer nikakega razloga proti potrditvi, razen formalnega vzroka, po katerem njegov mandat ne more biti potrjen: dr. Treo še ni bil občinski volilec, zato je njegov mandat neveljaven. — Dr. Tuma se je odločno uprl takemu tolmačenju zakona, ki je v nasprotju

z vso dosedanje prakso, v nasprotju tudi z zadnjimi volitvami v treh okrajih, razen na tolminskem, kajti ako se postavimo na to stališče, potem so neveljavne vse volitve tudi v goriškem, gradiščanskem in sežanskem okraju. — Nič ni pomagalo: Gregorčiču so Italijani ugodili in kot nadomestilo za Klavžarja odločili, da dr. Treo ni bil potrjen.

Volilci na vsem Krasu so bili še posebno razkačeni, ker so morali radi te Gregorčičeve kaprice še enkrat voliti, seveda dr. Treota, ki je bil potlej potrjen.

Ko je prišla na vrsto verifikacija laškega veleposestva, se je moral umakniti iz dvorane tudi glavar dr. Pajer in je prepustil predsedovanje podglavarju Gregorčiču. »Soča« je primerno poročala, da je Gregorčič vodil razpravo točno tako, kakor Pajer: vse izključno italijansko. — Edine besede, ki jih je slovenski govoril, so bile: »Ali želi še kdo besede?« — To je bilo vse. Za kaj smo se borili od leta 1861 dalje? Ako celo voditelj slovenskega naroda tako postopa, kako bomo pričakovali, da bo Pajer postopal bolj pravično?!

Tako žalostno smo zaključili v deželnem zboru leto 1901!

Profesor Andrej Kragelj — umrl.

3. decembra smo pokopali Andreja Kraglja, profesorja slovenščine na goriški gimnaziji, v najlepši dobi 48 let. (Glej o njem v »Bibliografskem leksikonu« str. 546.) »Soča« je poročala o njem, da je bil eden najboljših, ako ne najboljši profesor na gimnaziji. Ni bilo dijaka, kateremu ne bi bil kaj dobrega storil. Slovenskim dijakom je bil pravi oče, kakor je tudi sam rad poudarjal. Pokojnik je bil zvest pristajaš dr. Gregorčiča, ali največja jeza ga je zgrabila, ako mu je kdo rekel, da je — klerikalec. Boril se je celo v šoli proti Mahničju za naprednost. Bil je povsem naroden mož, ki je celo ob času razkola rekel dijakom: Bodite naprednjaki, bodite konservativci, ali nikdar ne pozabite, da ste Slovenci. In »Soča« se je poslovila od njega jako prisrčno.

Pripominjam, da je prof. Kragelj priredil za mojo Slovansko knjižnico (št. 11—14) »Odisejo« v prozi. Priznано je bilo, da je bil Kragelj najbolj zaljubljen v Homerja, ki ga je v šoli z navdušenjem razlagal. A njegov prevod v prozi

je bil, po pričevanju stroge kritike, klasičen, v divnem slovenskem jeziku. Dijaštvu je njegov prevod mnogo koristil. Moral sem prirediti tudi drugo izdanje.

1902.

Osebne vesti.

14./I. Častni kanoniki so postali: dr. Josip Gabrijevčič, ravn. osred. semenišča, prof. Dom. Alpi, črniški dekan Anton Cibič, župnik v Gradežu Ivan Rodaro in tolminski dekan Josip Kragelj.

Anton Kutin, učitelj v Št. Mavru, je dobil dopust in šel za suplenta na učiteljske v Koper.

25./I. Cesar je podelil Antonu vitezu Klodiču Sabladoskemu ob trajni upokojitvi naslov dvornega svetnika. Na Klodičevo mesto je bil imenovan za dež. šol. nadzornika Fran Matejčič, ravn. hrv. gimn. v Pazinu. Prej je bil profesor na učiteljske v Kopru, kjer je bil med hrv. in slov. gojenci jako priljubljen kot izvrsten učitelj in odločen narodnjak.

Fran Carli iz Tolmina, višji davčni nadzornik, je dobil naslov in značaj finančnega svetnika.

Namestniški tajnik baron Winkler, voditelj uradov predsedstva, je bil premeščen v ministrstvo, na njegovo mesto pa imenovan Edmund Fabiani iz znane kraške rodbine v Kobjilu.

11./II. V Kobaridu je umrl znani posestnik Ivan Gruntar, brat notarja Ignacija in župana v Šmarjah, Franceta, oče mladega odvetnika dr. Rudolfa. Bil je v Kobaridu markantna oseba med ustanovitelji čitalnice, zvest sodelavec Simona Gregorčiča, Izidorja Pagliaruzzija itd. Bil je član prvega kobaridskega pevskega kvarteta.

18./II. Finančni minister je imenoval Josipa Trpina in Hilarija Vodopivca za višja davčna nadzornika. — Vodopivec je takoj na začetku nove države deloval na odličnih mestih v Beogradu, bil je končno član glavne kontrole in je umrl l. 1931. v Mariboru.

22./II. Stalno sta bila upokojena nadučitelja Ferd. Vodopivec v Mirnu in Anton Kacafura v Šmartnem.

25./II. Kraljevska srbska akademija znanosti v Beogradu je imenovala zaslužnega slov. zgodovinarja prof. Simona Rutarja svojim dopisujočim članom.

Na Dunaju je na tehnični visoki šoli promoviral naš rojak inž. Maks Fabiani. Še v istem letu je postal izredni profesor na tehniki.

1./III. Deželni inženjer je postal Arturo Glesigg, ki je obljubil, da se nauči slovenski (*quel poco che occorre*). — Deželni statut pa zahteva znanje obeh dež. jezikov.

V ljubljanskem Leonišču je umrl Štefan Krkoč, vikar v Lokavcu. Bil je miroljuben in ljubezniv mož tudi naprednjakom.

Odvetnik dr. Josip Ostertag v Sežani se je odpovedal izvrševanju odvetniške prakse.

18./III. Dr. Martin Keršovani zapusti po 28. letnem delovanju kirurški oddelek bolnišnice Usmiljenih bratov v Gorici. Na njegovo mesto pride dr. Wilhelm Weinlechner, sin znanega dunajskega kirurga.

V Gorici je umrl Anton Perc, učitelj v Avčah.

8./IV. V Gorici je umrl veleposestnik Franc Pavletič iz Mirna. Bil je odličen mož stare korenine. Slovencem je rad pomagal.

Sodni pristav dr. Emil Spira, češki žid iz Prage, je šel v začasni pokoj z naslovom sodnega tajnika. Odšel je v Švico, kjer je postal vseučiliški docent, med vojno je služil v zunanem ministrstvu na Dunaju, po vojni pa je zavzemal različna odlična mesta v Pragi.

26./IV. Imenovanja v dež. odboru: oficiali Kavčič Emil, Furlani Josip, Mungherli Giovanni; asistenti: Trojer Angel, Kalin Tomaž, Maver Anton.

Vilko Baltič, konceptni praktikant namestništva, je promoviral na graškem vseučilišču za dr. prava. To je bil začetek njegove kariere, ki sega v najnovejšo dobo.

3./V. Josip Štrekelj je imenovan finančnim koncipistom, dr. Fran Dorčič davčnim nadzornikom, dr. Adolf Boeckmann finančnim komisarjem.

6./V. Na Žagi je umrl poštar, posestnik in trgovec Andrej Braz, 50 let star, daleč okoli znan mož.

V Gorico se je preselil štajerski rojak dr. Bertel Pikel, ki je otvoril zobozdravniški atelje. Bil je prvi Slovenec tega poklica.

V Gorici je umrl Anton Čoš, znani gostilničar »Pri belem zajcu« v Nunski ulici, kjer je bilo zbirališče mnogih Slovencev.

17./V. Namestnik drž. pravdnika, Andraž Jeglič, se je poročil z Miciko Kavčičevo, hčerko znanega veletrgovca Ivana na Kornju.

22./V. Imenovani višji poštni kontrolorji: Josip Dogan, Friderik Kovačič, Jakob Hočevar.

31./V. Bivši železniški uradnik na Nabrežini, Josip Čerin, zdaj kapelnik v župni cerkvi sv. Lavrencija na Dunaju, je promoviral za dr.-ja filozofije z disertacijo o slovenskih protestantskih napevih.

7./VI. Fran Vidmar imenovan sodnim avskultantom na okrožni sodniji v Gorici. Višjim poštnim komisarjem imenovan Fran Strmole v Gorici. Na ženskem učiteljišču v Gorici usposobljeni z odliko: Eržen Ljudmila, Fux Silvija, Grdol Kristina, Juvančič Olga, Lapajne Marija, Simčič Ivanka, Vidmar Gabrijela s slov. in nem. učnim jezikom. — Štefaniya Havel, Tirlik Ema, običajno usposobljene: Gašperin Minka, Hrovat Frančiška, Jelačin Roza, Kokalj Štefaniya, Komotar Amalija, Lapajne Davorina, Lazar Milena, Lecker Matilda, Ličar Frančiška, Posega Marija in še 20 drugih.

Maturo na gimnaziji so napravili: Ivan Favetti iz Skrilj, Jaroslav Medveš z Livka, Peter Medvešček iz Gorice, Karol Pirjevec iz Gorice, Franc Pavšič iz Gorice in Josip Rojec iz Sovodenj. — Na realki: Hrovatin A. iz Vipave, Pertot Kristjan iz Nabrežine.

23./VI. Amalija Korbar, čipkarska učiteljica v Idriji, premeščena v Bovec, na njeno mesto pride Ivana Jereb iz Bovca.

26./VII. Umrl je v Sežani Ivan Renčelj-Malalan, bivši večletni župan.

2./VIII. Bivši odgovorni urednik »Soče«, Viktor Levičnik, je postal suplent za risanje, dr. Stanko Bevk pa stalnim pravim učiteljem na realki v Idriji.

Naš rojak dr. Anton Primožič iz Pevme, profesor na Dunaju, je prideljen naučnemu ministrstvu in odlikovan z vitežkim križcem F.-J. reda.

Dr. Josip Srebrnič, suplent na goriški gimnaziji, pojde v duhovsko izobraževališče »Collegium Germanicum« v Rim, ker se hoče posvetiti duhovskemu stanu. (Sedanji krški škof.)

V Devinu je umrla Leopolda Plessova, soproga dolgoletnega župana in veleposestnika Miroslava, o katerem je bilo že veliko govora v prvi knjigi. Pokojnica je bila hči znanega posestnika in tovarnarja Ivana Hausnerja iz Mirna in vzorna Slovenka. Dr. Ivan Pless v Ljubljani je njen sin.

Umril je prof. Anton Laharnar v Ljubljani, naš rojak z Bukovega pri Cerknem. Bil je profesor modernih jezikov na realki v Roveredu na Tirolskem.

16./VIII. V Gorici je umrl odvetnik dr. Nikolaj Tonkli, rodom iz Breginja, bivši dež. poslanec in odbornik. Za njegovo politično kariero je skrbel njegov starejši brat dr. Josip. (Glej 1. knjigo!) — Dr. Nikolaj je bil prav blaga slovenska duša, ki ni skalil nikomur vode. Bil pa je jako plašljiv in o narodnem radikalizmu pri njem ni bilo govora. Dolgo vrsto let je uradoval italijanski brez prave potrebe in delal s tem celo škodo. Poročen je bil z Lenassijevo hčerjo, ki je pač ostala Italijanka do konca; kljub temu sta bila sinova slovensko vzgojena.

27./VIII. V Bovcu je umrl dolgoletni župan, bivši dež. poslanec, Matija Jonko. Bil je tudi več desetletij predsednik okr. cest. odbora in okr. šol. sveta in v raznih komisijah. O njem je bilo v prvi knjigi veliko govora in na str. 211 obširnejši življenjepis. V slutnji, da se mu bliža zadnja ura, je želel še blagosloviti svojega nečaka Leopolda in nečakinjo svoje žene, Marijo Žubarjevo, ki sta se res takoj potem tudi poročila.

30./VIII. Imenovanje učiteljev: Josip Rakovšček in Eliza Jakli, definitivno v Cerknem, Fran Uršič na Žagi, Viktor Vuga iz Drežnice na Idrijo, Franc Kokole iz Podbrda v Log, Iv. Grželj z Idrije v Drežnico, Jos. Semolič iz Reke-Police na Št. Viško goro, Karl Gruntar s Kamna v Idrsko, Milan Gruntar iz Tolmina v Nemški Rut, Gizela Širca, podučit. v Tolminu.

3./IX. Ravnatelj učiteljišča v Gorici, Štefan Križnič, imenovan šol. svetnikom.

V Kozano pride mesto Hinka Klavora, absol. učiteljiščnik Alojzij Toroš, v Devin za podučit. Marija Blažič, v Ločnik pa J. Kuntih.

27./IX. Komisar na glavarstvu v Gorici Guido Polley iz Sežane imenovan nadkomisarjem.

27./IX. Okrajni sodnik Matej Primožič v Tolminu imenovan džs. na istem mestu.

5/X. V Tolminu je bral diamantno mašo Karel Pencin, ki se je udeleževal narodnega gibanja še pred l. 1848. in je bil v Tolminu eden stebrov narodnega pokreta. Bil je jako konciljanten mož, zdravega humorja, izboren družabnik.

22./X. V Gradcu je promoviral za dr. vsega zdravilstva Rihard Jug iz Solkana. Promotor je z navdušenjem naglašal, da je novi dr. napravil vse izpite z odliko.

29./X. Avskultantom imenovana Fran Posega in Vladimir Pertot.

31./X. Naš rojak Matija Šorli imenovan ravnateljem poštних uradov v Ljubljani. Uradništvo mu je priredilo sere-nado in banket.

12./XI. Uradni vodja centralne posojilnice v Gorici, Svetoslav Premrov, se je poročil z Luizo Zavrtnikovo. Premrov je deloval poprej jako uspešno v Solkanu med mizarji, na-kar je postal vodja centralne posojilnice. (Zdaj živi na Go-renjskem.)

19/X. Umrl je kanonik Fran Černe iz Tomaja, 80 let star. Zanimal se je vse svoje življenje za slov. pokret v Slo-veniji in se ni upognil laški komandi, radi česar mečejo Lahi kamenje celo na njegov grob. Vse svoje imetje je za-pustil konviktu v Pazinu za ubožne Slovence in Hrvate, ki hočejo postati duhovniki.

22./XI. Ivan Pirjevec imenovan višjim računskim svet-nikom pri gozdnem in domenskem ravnateljstvu v Gorici.

Cesar je imenoval prošta Alojzija Faiduttija članom dež. šolskega sveta.

V Čepovanu je umrl po kratki bolezni 51 let stari po-sestnik in trgovec Peter Šavle, na Čepovanski planoti in v Gorici jako markantna oseba. V strašno hudi noči je šel iz Gorice domov. Gorje tistim, so govorili ljudje, ki so to noč na poti. In ta nesrečnež je bil naš Peter Šavle. Bil je jako inteligen ten in napreden mož.

29./XI. Josip Koršič iz Solkana imenovan višjim rudar-skim svetnikom v Idriji.

Anton Štrekelj, potovalni učitelj za kmetijstvo, poznejši ravnatelj slov. kmet. šole, se je poročil s Frančiško Va-nečkovo.

3./XII. Fran Čibej iz Ajdovščine imenovan višjim pristojnikom pisarne okrožne sodnije v Gorici.

8./XII. V stalni pokoj je šel Miha Skočir iz Starega Sela, stotnik 87. polka. Bil je veliko let na Kreti. Zdaj je uradnik pri Mestni hranilnici v Ljubljani.

10./XII. V Feldhofu pri Gradcu je umrl Ivan Marušič, višji komisar v p. Truplo so prepeljali v Št. Andrež.

13./XII. Voditelj okrajnega glavarstva v Gorici, grof Henrik Attems, je dobil naslov in značaj dvorn. svetnika.

Umrla je Marija Premrov, soproga notarja P. v Kobariidu, hči znanega pisatelja dr. Mencingerja v Krškem.

Razne vesti.

Kobariška dolina pod vodo. Kljub uravnavi Idrije je bila kobariška dolina proti Staremu Selu vsa pod vodo Idrije in potoka Šjaka, ki je odtekal čez umetni most preko Idrije na levi breg. Minulo deževje je posulo gorenji zid pri mostu, ki je zasul strugo Idrije, da je v smeri proti Staremu Selu nastalo jezero ustavilo ves cestni promet.

Dr. Tuma je že poleti opozoril vlado na ta most in hudournik, a vlada je odlašala z deli. — Tudi v dež. zboru je dr. Tuma spravil to vprašanje na razgovor.

Legia Nazionale je kupila pri kolodvoru zemljišče grofa Paceta in postavi tam šolo. Na tem delu mesta so našli pri zadnjem ljudskem štetju samo 31 Lahov in 258 Slovencev, zato hočejo napeti vse sile za poitalijančevanje. Mi smo brez moči in moremo apelirati le na slovenske starše, naj ne pošiljajo otrok v Legino šolo. — Odkar je dr. Gregorčič vrgel slovensko šolsko vprašanje med staro šaro, smo izročeni Lahom na milost in nemilost. (»Soča« 11./I.)

Furlanija proti dr. Pajerju. »Soča« 21./I. poroča: Tržaški »Avanti« je objavil oster dopis iz Furlanije proti dr. Pajerju, ki zatrjuje, da so Furlani Pajerja do grla siti. »Soča« dostavlja: To utegne biti tu pa tam res, ali večina pa bo še vedno na Pajerjevi strani. Furlansko klerikalno ljudstvo se drži načela: Mi lahko čakamo. Pripravljamo se na dobo, ko ne bo več Pajerja in takrat laški liberalci propadejo na celi črti. — In v resnici so pozneje, ko je Pajer izginil v večnost, liberalci propadli.

»Prim. List« proti prof. Seidlu. — »P. L.« je objavil naslednjo nečednost: »Soča« je objavila tudi tajne zadeve iz profesorske konference na realki. Takrat pa je bil prof. Ferd. Seidl »Sočin« nadzornik. Kdo je izdajal uradne tajnosti?»

Na to grdo denunciacijo sta podala lastnik »Soče« in urednik Kavčič Ivan izjavo in poziv »Prim. Listu«: Katere so te tajnosti iz konference in v kateri »Soči« so bile tiskane?! Potem bo sledil odgovor po vrednosti. Protestujeva le na očitno lopovščino o nadzorovanju prof. Seidla pri »Soči«. On nima v uredništvu »Soče« ne posla in še manj nadzorništva. Nikdar še ni imel kakega rokopisa v rokah.

Hujškači se drznejo s takimi denuncijacijami v javnost. Namen je očiten: terorizovati, denuncovati, škodovati! Kjer ni nikakega povoda, si ga izmislijo, varni za hrbtom slamnjakov — krojača Bajta in stavca Marušiča.

Nekaj o obeh posojilnicah v Gorici. — Kako grd je bil ves takratni boj Gregorčičevih listov proti naprednim zavodom, dokazuje jako drastično naslednji primer:

»Soča« je kratko naznanila, da je »Goriška ljudska posojilnica« lepo napredovala, kar dokazuje narasli promet. Na to se je »Gorica« zlohotno oglasila, češ: promet, kaj pa je to, saj promet se lahko umetno dela.

Ista »Gorica« je v zadnji številki naznanila, da je imela Gregorčičeva Centralna posojilnica le 367.000 kron hranilnih vlog, prometa pa — 2,430.000 kron, torej čez 6krat toliko, dočim je bilo pri posojilnici prometa samo — dvakrat več nego vlog.

Dopolnilna volitev v dež. zbor na Tolminskem za razveljavljeni mandat Ernesta Klavžarja se je vršila koncem januarja. Napredna stranka je postavila Oskarja Gabrščka, Gregorčič pa je najprej skušal pridobiti sodnika Josipa Fona in potem svetnika Matijo Rutarja, ali oba sta odklonila. Nato je kobariški kaplan Ciril Vuga pridobil geometra Ivana Lapanja, ki ga je bil Gregorčič za glavne volitve izpustil.

Ker tudi za te volitve še nismo mogli upati na zmago v največji goriški županiji Cerčno, ki je sama volila 12 vol. mož, je dobil Lapanja 101, Gabršček pa 91 glasov, tako da smo imeli razliko samo 6 volilnih mož. S cerkljansko županijo bi imeli mi 13 glasov večine.

Na Krasu je bil ponovno izvoljen brez velikih težav dr. Dinko Treo s 43 glasovi proti 14, ki jih je dobil Josip Fabiani iz Kobdilja, bolj vladni kandidat, kakor Gregorčičev. Zdaj pa ne bo več ugovorov, da Treo nima pasivne volilne pravice na Krasu.

Iznenadenje v Furlaniji. — Tudi v gradiščanskem okraju so imeli nadomestno volitev enega poslanca, in tu so doživeli laški liberalci nemalo presenečenje: izvoljen je bil namreč Luigi Faidutti, beneški Slovenec, ki se je pa v Gorici zatajil, in sicer je dobil 50 glasov, dočim jih je dobil liberalni Zuttioni 24 in Vergna 2. Faidutti je pa vstopil v laški klub in priznal Pajerjev program.

Dr. Treo samostojen odvetnik. — 4. februarja je naznanil dr. Dragotin Treo, da se je razdružil z dr. Tumo in da je prevzel pisarno dr. Josipa Staniča. Ta se je preselil najprej v Opatijo in potem v Trst, pozneje v Kairo in je gospodarsko povsem propadel. Med vojno in po vojni je igral jako žalostno vlogo in je umrl v norišnici v Vidmu.

Potok Korenj (Corno) v Gorici. — Ta potok je še v tem času neuravnan in nepokrit tekel skozi mesto in je delal škodo. Tudi zdravstveno je bil mestu v škodo in sramoto. Ob njem so imeli liberalni židje strojarne, in zato se niso nikdar upali niti misliti na odstranitev. Šele bližajoča se bohinjska železnica je spravila uravnavo tega ostudnega hudournika v pravi tir: vlada sama je izdelala načrt za uravnavo in je zagotovila državni prispevek. Ob dograditvi železnice so potok uravnali, pokrili in ob njem je nastal lep del mesta.

Zopet Italijan delegat za Goriško. — Tudi Goriška je imela mesto v avstro-ogrski delegaciji. Ker pa imamo po dva slovenska in dva laška poslanca, mora tu po navadi odločiti žreb. Med volitvijo delegatov v poslanski zbornici je tekel Oskar Gabršček iskat po parlamentu dr. Gregorčiča, da ga opozori na volitev ... tega pa ni bilo, in tako sta dva Italijana volila laškega delegata. — Slovensko časopisje je ostro grajalo tako nemarnost dr. Gregorčiča, v Gorici smo pa rekli, da je tudi to v smislu pakta med Gregorčičem in Pajerjem: Vedno in povsod sramotna škoda za Slovence!

Slovenska kavarna v Gorici. — Za Slovence v Gorici je bilo dovolj žalostno, da še do tega leta nismo imeli svoje

kavarne. 24. aprila pa je naznanil Filip Pečenko iz Rihemberka, da je otvoril kavarno »Central« tik cerkve sv. Ignacija na Travniku, torej na enem najlepših mest, za Slovence kakor nalašč. Kavarna je bila prav elegantno opremljena in je imela vse slovenske liste. V prvem nadstropju pa je imela še igralnico in salon za shode, posebne sestanke itd. Laški »Gazzettino« je jako pohvalil eleganco teh prostorov in podjetnost g. Pečenka. Kmalu je kavarna postala shajališče goriške inteligence in drugega našega ljudstva.

Faidutti se pripravlja za voditelja Furlanov. — »Soča« 29. maja poroča, da je imel Faidutti v Gradišču shod zaupnih mož iz vse Furlanije, nad 80 duhovnikov in županov. Faidutti je mnogo govoril o vsemožnih potrebah Furlanije, kakor je dotlej govoril še malokdo. Govoril je jako demagoški in bil je poln obljub, ki jih je v poznejših časih skušal tudi izpolnjevati, ko je postal dež. glavar na mestu Pajerjevem.

»Soča je v aprilu poročala o tem shodu in rekla: Po dejanjih bomo Faiduttija sodili. Saj je beneški Slovenec, bil je v Vidmu poleg Trinka dober Slovenec, dokler je ni popihal iz Vidma in prišel v Gorico, kjer se je bolj potuhnil v svojem slovenstvu. V dež. zboru so večkrat glasovanja, ki imajo narodnostni pomen. Videli bomo, kako se bo obnašal.

»Trgovski dom« v Gorici. — »Soča« 1. maja je poročala: kako so naši klerikalci hiteli izblebetati, da Slovenci nameravamo v Gorici zgraditi sijajen »Narodni dom«, ki se bo pri nas pa imenoval — »Trgovski dom«, ali to bo samo — napredna špekulacija. »Soča« pa pravi na to: Vsi vemo, kako težavno je v Gorici priti do kakega pripravnega stavbišča ali poslopja. Že dolgo smo iskali in iskali, a nič pripravnega nismo mogli najti, kar bi nam bilo dosegljivo. — Ali glejte. Ko se je zaslutilo, da bi Slovenci vendarle nekaj dobrega našli, pa so hiteli kar v javnost s svojo zlobo in izdali še tajne načrte na jako zloben način, da bi morda pokvarili, ako je to še mogoče. »Naj hudič vse v zame, ako naša ne velja!« je staro njih geslo in po tem se ravnaajo tudi v tem slučaju. »Pa če bi postavili tudi deset Narodnih domov, naj jih hudič vzame, ako ne bodo v naših krempljih.« — Pa se nekaterniki še čudijo, ako udarimo take lopove včasih po zlobnih ustih.

Občinske volitve v Rihemberku. — To je največja občina na Vipavskem, ki je imela tudi odločilen vpliv pri deželnozborskih volitvah. Bila je domača občina obeh doktorjev Pavlic, dr. Josipa in dr. Andreja, a njun oče je bil veliko let tu župan in diktator. Od 3. do 7. junija so se pa tu vršile viharne občinske volitve in napredna stranka je zmagala sijajno v vseh treh razredih. V 3. in 2. razredu so zmagali naprednjaki skoro soglasno, v 1. razredu pa je ostal Pavlica v manjšini s samimi 8 glasovi. Tako smo dobili to veliko občino v napredne roke, kar bo imelo vpliv na bodoče volitve v deželni zbor.

Veliko narodno slavlje v Rihemberku. — Po zmagi v občino je bila 15. VI. v Rihemberku velika narodna slavnost. Kakor za dobe taborov so pridrli rojaki od blizu in daleč z zastavami, iz Gorice Goriški Sokol, Delavsko podp. društvo, m. in ž. zbor Pevsk. in glasb. društva, društvo Podgora, Solkanski Sokol, Čitalnica, Prvaški Sokol, v Dornbergu se je pridružil »Naprej«, na Volčjo Drago so prišli Renčanje itd. Vsi kraji ob poti v zastavah. V Rihemberku so čakali Tržačanje: »Sokol«, pevsko dr. »Kolo«, odposlanci raznih trž. društev, »Lipa« iz Bazovice in več kraških društev. Vse goste je pozdravil predsednik rih. Čitalnice Pečenko, a odgovoril je dr. Gruntar. Pri veliki veselici na prostem je imel slavnostni govor dr. Treo, ki je govoril o lepih časih, ko bo tod tekla železnica. Tekmovali so Sokoli in razna pevska društva, na kar je pod vodstvom Ernesta Širce zaorilo iz vseh grl mogočno »Morje adrijansko«. — To je bila ena največjih slavnosti v vipavski občini, kjer je Simon Gregorčič spel svoje najlepše pesmi, med temi tudi »Nazaj v planinski raj«, ki jo je zapel goriški mešani zbor.

Berbuč — član dež. šol. sveta. — Ko je postal Berbuč član dež. šol. sveta, je bila takoj 14. junija jako važna seja. Imenovati je bilo dve učiteljici na nemških oddelkih vadnice. Namestnik Goess je imel dve kandidatki tujki, a prosili sta tudi dve Slovenki, ki sta imeli tudi vse izpite za nemške šole. Slučajno sta bili obe prosilki klerikalni Slovenki. Ako pa je hotel Goess zmagati, je moral eden član dež. šol. sveta ostati doma — in ta je bil prof. Berbuč. Goess je zmagal in nato je dobil Berbuč lepo pohvalo od namestnika in čestitko, da je imenovan za člana tako važne korporacije.

Deželna norišnica definitivno sprejeta. — V seji dež. zbora 10. julija je bila končno definitivno sprejeta dež. norišnica s proračunom 950.000 kron na znanem prostoru pri Št. Petru, kajti poklicana anketa se je izrekla za norišnico, izključila pa je združenje s hiralnico in bolnišnico. Dr. Tuma je govoril odločno proti, v smislu znanih razlogov. Pajerjevci in Gregorčičevci so glasovali zanjo, med njimi celo dr. Rojic, ki je dvajset let rohnel proti in napisal celo nemško brošuro. — »Soča« je v dveh člankih bičala postopanje slov. klerikalcev, ki so tudi v tem vprašanju podlegli pritisku dr. Pajerja in Gregorčiča.

Akademično ferijalno društvo »Adrija« je bilo ustanovljeno 9. avgusta s 26 člani. Izvoljeni odbor je bil: preds. Izidor Reja, cand. med., podpreds. cand. iur. Josip Ferfolja, tk. cand. iur. Karel Podgornik, blag. iur. Mirko Koršič, gospodar stud. phil. Andrej Ipavec, namest. cand. iur. Alojzij Gradnik, preglednika Julij Nardin in Jos. Žnidarčič. — Reja, Koršič in Ipavec so že umrli.

Spremembo na namestništvu v Trstu je obravnavala »Soča« v treh perečih člankih koncem avgusta, ki so bili zapored zaplenjeni, in so potem izšli oskubljeni. V Gorici so jih vsi čitali. Še nikdar ni bil kak visok uradnik tako razmesarjen, kakor grof Goess, o katerem je rečeno v nezaplenjenem delu, da ... »ni še bilo namestnika, ki bi se bil dal tako voditi od laške sinjorije, kakor on, pod katerim je slavni sistem primorske vlade praznoval svoje orgije.«

Odkritosrčen pa je bil ta nemški grof, to mu moramo priznati. Nikdo nam še ni tako odkrito povedal, da nimamo pričakovati nikdar enakopravnosti z Lahi, marveč da bomo vedno le njim podrejeni.

Za naslednika so nameravali poslati dalmatinskega Laha Simonellija. Dalmatinski Lah — to pove vse! V Dalmaciji vlada ni mogla postaviti Laha, izbrali so trdega Nemca, nam pa Laha! Naj le pride! — Kaj počenja klerikalna večina v dež. zboru?!

Kanalska Čitalnica je slavila 7. septembra svojo 35-letnico. Od Gorice je dospela dolga vrsta kočij. Dež je prej porosil prah. Pred slavalokom na začetku trga je pozdravil goste mladi Lojze Križnič, odgovoril je za Goričane dr. Rud. Gruntar. Na glavnem trgu je stala tribuna in od tu je pozdravil občinstvo župan Miha Zega. Slavnostni govor je imel

dr. Gruntar. Goriški in idrijski Sokoli so nastopili s prostimi vajami. Pelo je »Pevsko in glasbeno dr.« iz Gorice, sviral je tamburaški zbor iz Tolmina, peli so združena zbora Čitalnice in Sokola iz Solkana, kanalski zbor, in vsi skupaj: »Mor je adrijaⁿs^ko!« Po razvitju nove zastave so se pevci poklonili manom umrlega skladatelja Josipa Kocjančiča.

Ivan Nabergoj, voditelj tržaških Slovencev, je umrl in »Soča« mu je posvetila v imenu goriških Slovencev v št. 13. sept. lep nekrolog. »Umr! je mož, kje tak je še med nami?« je bila vodilna ideja tega pozdrava znamenitemu pokojniku.

Pevska in glasbena šola v Gorici. — Za voditelja »Pevskega in glasbenega društva« je prišel Josip Michl, absolvent praškega konservatorija, učenec Antonina Dvořaka. Poučeval je oba pevska zbora, solo petje, gosli in teorijo. Glasovir in harmonij je poučeval Emil Komel, orkester pa Ernest Širca, takrat uč. v Podgori, nadzoroval pa šol. svetnik Fran Plohl.

Vipavska železnica otvorjena. — Neopaženo je odpihal prvi vlak iz Gorice v Ajdovščino prvi dan oktobra, brez slavnosti. Ko pa je bila otvorjena furlanska železnica, je bilo vse na nogah, kar leze ino gre! Cela Furlanija je bila v slavnostni obleki, zastave, slavoloki, govorance, godbe, evviva-klici.

O otvoritvi je izdalo ravnateljstvo nemško-laško-slovensko naznanilo, torej slovensko na zadnjem mestu. Celo na voznih listkih se šopiri laščina. Ob vsej furlanski železnici pa ni niti črkice slovenske. »Soča« 4. oktobra je napisala opoprano poročilo o tem škandalu in vzklika: Kaj smo res »ščavi« v goriški deželi? Kaj je delal ves čas upravni svet? Kje sta poslanca goriške okolice? Kje je don Gregorčič, član upravnega sveta? Pa saj res, on je le »deputato friulano«, ne sme se zganiti, sicer ga Pajer zgrabi za tolsta ušesa! — Na goriškem kolodvoru je bil pa slovenski del urnika odrezan.

Pripomniti bi bilo še, da sta obratovala samo dva vlaka na dan, tako da so morali voziti pošto še vedno — s konji.

Pevsko in glasbeno društvo je imelo svoj prvi občni zbor za čas do 30. septembra. Dohodkov je bilo 6019 (od teh je bilo v »Soči« izkazanih radodarnih doneskov 3199), izdatkov pa 5755 kron. — Novi odbor: dr. Tuma predsednik,

Bisail Avrelij, dr. Rud. Gruntar, Komel Emil, Kovačič Feliks, Michl Josip, Kraševac Josip, Komac Adolf, svetnik Fran Plohl, Pohlin Dragotin, Pečenko Anton, Pertot Fran, Širca Ernest.

Drugo nedeljo decembra je bil prvi koncert v veliki dvorani »Central«, ki je bila napolnjena do zadnjega kotička. Došli so razni odlični gostje: Winkler, grof Attems, slučajno v Gorici bivajoča gospa Terezina dr. Jenkova iz Ljubljane, Milka Mankočeva iz Trsta — obe sta bili v Gorici zaradi ustanovitve Ruskega Krožka. Petje je vodil Michl. Klementina Hrovatinova je pela dva samospeva. To je bil prvi večji nastop.

Za povzdigo mlekarstva. — Strokovnjak Milan Ivančič v Tolminu je pričel akcijo za združenje vseh mlekarskih zadrug in planšarskih društev na Tolminskem: sklical je na dan 23. nov shod »pri Podšolarju« v Tolminu. Zedinili so se za tale program: nakupovati potrebščine za mlekarne na skupen račun, pospeševati enakost mlekarskih izdelkov, razpečevati te izdelke na skupen račun itd.

Ivančič je izdelal vse potrebne formularje za notranje vodstvo mlekarn, za članstvo itd. To je bil prvi poskus, uvesti v vse poslovanje neki sistem, ki se je drugod že obnesel.

»Ruski Kružok v Gorici«. — 7. dec. je bil ustanovljen »pri treh kronah« ruski krožek. Na ustanovni zbor so prišli gospa Terezina dr. Jenkova iz Ljubljane, gčna. Milka Mankočeva iz Trsta in mnogo ljubiteljev ruskega jezika, katerim je gospa Jenkova v izbranih besedah očrtala pomen tega društva za izobražene Slovence. V odbor so bili izvoljeni: predsednica gospa Mici Treova, nam. Srečko Kovačič, tajnica gospa Pavla Seidlova, blagajnik Ivan Meljavec, knjižničarka Lavoslava Koršičeva, dalje Milena Poniževa.

Kmalu potem je dospel učitelj, Rus Lubenski, ki je poučeval po 4krat na teden po poldrugo uro in trikrat za one, ki so že napredovali: čitanje, tolmačenje itd.

Desetletnica »Primorskega Lista«.

Minulo je deset let, odkar je dr. Mahnič ustanovil v Trstu ta list. Vedeli smo, da je to samo začetek, in res je

že čez nekaj let prišel v Gorico. Duša pa mu je bil, zlasti po odhodu dr. Mahniča na Krk, dr. Josip Pavlica, kateremu se je kmalu pridružil še brat dr. Andrej Pavlica. Oba skupaj sta bila precejšnja sila in je bilo treba upoštevati zlasti Josipa, ker je bil tudi po svojem značaju mož, ki je kazal veliko dobre volje za ljudstvo in njegove koristi. Kakor njun oče, župan v veliki županiji Rihemberk, sta bili tudi sinova pristaša dr. Tonklia, ki sta ga privlekla na površje kot — kandidata v državni in deželni zbor, v nejevoljo dr. Gregorčiča. Nista bila posebna pristaša Gregorčičeva, ker mu nista zaupala. Toda Gregorčič je znal ljudi ovijati okoli malega prsta in tako je ujel tudi novostrujarje za dolgo časa v svojo politiko.

»Slovenec« je naznanil za novo leto, da bo izhajal v Trstu katoliški list »Primorski list«, ali Gabršček začne izdajati tednik »Primorec« po ljubljanskem zgledu »Rodoljuba« proti »Domoljubu«. S tem seka »Soča« slogi na Goriškem najhujše rane. — »Soča« je na to rekla, da je prav, ako so ustanovili »P. L.«, ki bo v prvi vrsti zagovarjal verske, drugi pa narodne interese, ali delo mora biti vzporedno, ker ni treba, da si zaradi tega le za las nasprotujemo, ako imamo vsak svojo posebno nalogo. Ako pa bi kdo od nas zahteval, da bi se v prvi vrsti bojevali za verske interese, bi zahteval nekaj novega, za kar nismo stopili v življenje.

Res je izšel potem v Trstu dvomesečnik »P. L.« z geslom: »Vse za vero, dom, cesarja« v tiskarni Tomasich in pod uredništvom duhovnika J. Slavca. V programskem članku pravi, da vsi listi služijo le eni sami misli: narodnosti, češ, da vera ni v nevarnosti, in zato o veri čisto molčijo. To je poglobitna zmeta liberalcev. Nam pa je slov. ljudstvo premilo, da bi mogli mirno gledati, kako se mu kršijo stare svetinje, kako se ljudstvo napeljuje v versko mlačnost.

V pododstavkih govori o liberalcih po svetu, tako, kakor da je tudi na Slovenskem liberalizem že zakrivil vsa taka zločinstva nad našim narodom. »P. L.« bo torej imel za program:

Vera krščanska in cerkev in ž njo združena blaginja slov. naroda. — Časna blaginja zadolženega kmeta in delavca. — Branili bomo materino govorico, ki nam jo hočejo

vzeti nasprotniki. Ohranitev slov. življa na Primorskem je na veliko korist državi proti iredenti.

Ne dajmo se odriniti od morja, ki krije nešteti zakladi, ki jih pa doslej skoro nismo še niti iskali. — V čisto političnih vprašanjih dajemo radi svobodo. »P. L.« bo o politiki samo poročal, ker ne čuti v sebi ne znanja ne moči za visoko politiko, katere se ni učil. Politika je klin, ki nas brez potrebe razdvaja, mi pa smo za slogo na podlagi prvega katol. shoda, čegar resolucije je doslovno objavil. Brez tega shoda bi ne bilo »P. L.«

»P. L.« se je naslanjal na izjave škofov, katerim je treba o vsem poročati, kakor je Mahnič poprašal prej škofa za mnenje, preden je kritikoval Simona Gregorčiča. Celo leto se je izogibal polemike s »Sočo«. O Tonkliju in Gregorčiču je dejal, da sta oba dobra katoličana, da tu ni razloga za prepire.

Tretji letnik se je že preselil v Gorico v Hilarijansko tiskarno. Odg. urednik je bil J. Marušič. Izhajal je trikrat na mesec; glavo je narisal J. Gosar. Začel je ostentativno gojiti avstrijski patriotizem s sliko cesarja na prvi strani prve številke.

V volitve l. 1895. se je »P. L.« vtikal na posebno naivne načine, včasih je pa le zadel v živo. N. pr., ko je pisal: »Ne izbirajmo si prismojenih poslancev, ki imajo morda mnogo v glavi, ali vse narobe in živijo v sluhu svete prismojenosti. (Mislil je na dr. Rojca in grofa Coroninija Alfreda.) Opikal je Gregorčiča, ali izjavil je, da mu ne bo mešal računov. Pisaril pa je proti polovičarjem, proti Tumi in Rybáru, in zaključil: Še raje bomo glasovali za Gabrščka, ko za polovičarje, pri njem vsaj vemo, pri čem smo.

Koncem l. 1895. je dr. J. Pavlica izjavil, da ne bo imel zanaprej nikake odgovornosti pri »P. L.«. Pisma naj se vsa pošiljajo na dr. Antona Mahniča. S prvo številko je že začel Mahnič pripravljati podlago za novo — katoliško stranko. Zahteval je od Gregorčiča, naj se loči od Gabrščka.

Novostrujarstvo se je pojavljalo polnih deset let pozneje... V prvi knjigi so omenjani moji boji in tožbe z dr. Mahničem, ki so prenehale potem, ko je Mahnič postal krški škof. Nato sta dobila pri »P. L.« zopet besedo dr. Josip in dr. Andrej Pavlica.

Ob desetletnici je »P. L.« spustil v svet slavnostni članek, ki nam mnogo pove in razkrije.

»Primorski List« je imel takoj v začetku težavno delo. Ustanovljen je bil, da bi zagovarjal in branil katoliška načela proti liberalizmu. To pa ni bilo lahko v onem času. Liberalizem namreč nosi hinavsko ime in ima hinavsko srce. Podoben je volku v ovčji obleki. Liberalci ne govore nikoli odkrito, ampak imajo vselej drugo na jeziku ko v srcu, koliko njih so zapeljali s hinavsko pobožnostjo in sicer skoro po vseh krajih Evrope!! Verovali so jim, da pripravijo narodom prostost, enakopravnost, ljubezen, iskreno pobožnost, a v resnici so prinesli v deželo sužnost, kapitalizem, sovraštvo, nevero. — Tudi pri nas so liberalci delali z zvijačo, a še posebno na Goriškem. Mnogo njih jim je verovalo in so popraševali: Kaj pa je bilo treba »Primorskega Lista«? Slišal je siromak veliko bridkih, a glas njegov je bil glas vpijočega v puščavi. Ko je leta 1896. izjavil, da popusti politiko in bo deloval le na socialnem polju, mu liberalci niso verjeli. Tedaj je zatrdil, da pojde v politiških vprašanjih na roko nasprotnikom, ako ga pustijo v miru pri socialnem delu, pa tudi to ni pomagalo. Nazadnje so liberalci sami razkrili svoje hinavsko srce in prilezli so volkovi iz volčjih odej. Zdaj ni bilo treba več vpiti: »volk gre«, kakor prej, videli so ga vsi na svoje oči. In ti liberalni volkovi so se vrgli z vso silo kakor na svoje bivše prijatelje in tovariše tudi na naš »listič« in na našo »strančico«.

»Soča« je dostavila: Radovedni smo, kako je sprejel ta članek don Antonio Gredolčič? Za Boga, kdo pa so bili tisti liberalci, proti katerim je bil »P. L.« tako zelo potreben? Poslušajte: Ti liberalci so bili: Gregorčič, Grča, Coronini, Berbuč, prof. Ivančič, rajni prof. Kragelj in »Sloga« sploh! Vsi drugi smo bili pač le navadni črvčki v tej »Slogini« stranki. Gornje besede se torej nanašajo na dr. Gregorčiča in vso njegovo družbo. Dober tek!

»Sočin« dostavek ni le hudomušna šala, marveč resnica. Tako je tudi bilo: proti Gregorčiču je bil »P. L.« ustanovljen. In kako so se reči obrnile, smo videli. Dr. Pavlica je le razkril resnico!

Končno pa je prišel »P. L.« v kremplje dr. Gregorčiču in z njim je list tudi končno propadel ter se zlil z »Gorico«

v »Goriški list«, zadnji odsev Gregorčičeve ugasle moči na Goriškem.

Društvo »Narodni sklad«.

Za dan 16. jan. je bil v goriški ljud. posojilnici ustanovni občni zbor društva — »Narodni sklad«. — Navzočni (25 rodoljubov) so izvolili prvi odbor: dr. Treo, dr. Tuma, Gabršček, dr. Gruntar, Alojzij Zajec. Odgovornost za zastopstvo slov. koristi v dež. hiši nosijo klerikalci, zato hočemo mi delovati zunaj zbora s pomočjo Narodnega sklada.

V posebnih člankih sem potem razložil pomen društva. Ali še predno je začelo delovati, že sta začela udrihati po njem »Gorica« in »Primorski List«, nakar sem odgovoril: »Ali res menite, da bomo Vas vprašali za dovoljenje, kako bomo gospodarili v svojih društvih. K Vam ne bomo hodili ne po članarino, ne po drugačne prispevke, a kar mi naredimo s svojim denarjem, Vas nič ne briga. — 'Narodni sklad' je delujoča misel n. n. stranke, ki bo že gledala, kako ji bo voditi novi čolnič. Klerikalcev niti ne vabimo in ako bi tudi kdo hotel pristopiti, ga ne sprejememo. V svoji hiši je vsakdo sam gospodar itd.«

N. n. stranka hoče delati, a sadove bo žel ves narod. Predvsem hoče stranka zagotoviti plodonosno delovanje nekaterim svojim organizacijam, in sicer:

1. »Pevsko in glasbeno društvo« in njegova šola morata razširiti svoje delovanje. Oba zbora imata 67 glasov, glasbena šola 33 učencev za gosli, 22 za klavir, 42 za teorijo in 4 za harmonijo. Učitelji so štirje.

2. Trgovsko in obrtno društvo ima v svojem programu tudi trg. šolo in stenografski tečaj.

3. V programu našega dela v bodočnosti je: dijaški konvikt, s tem v zvezi gospodinjstva in kuharska šola.

4. Sistematično bo skrbela za stanovanja organizacijam in tudi posameznikom. »Goriška ljudska posojilnica« je doslej kupila 2 hiši, v katerih je 12 narodnih podjetij in 12 rodbinskih stanovanj.

Za vse to treba enotnega vodstva. »N. S.« ima tudi to skrb v svojih pravilih.

Mnogi naši akademiki so prejemale »častna posojila«, vračljiva šele v bodočih poklicih. Prav lepo število je bilo

akademikov, ki so s pomočjo N. S. prišli do zaželjenega cilja. (In še danes jih vidimo lepo število v stari in novi domovini, ki so v odličnih poklicih in so koristni člani svojega naroda. — Toda ne morem jim na tem mestu prihraniti očitanga, da so popolnoma pozabili na goriški »N. S.« — Na Dunaju sem imel na skrbi in duši tekom let lepo število potrebnih mladeničev od Soče, ki bi jim jako koristila kakšna podpora iz povračil tistih »častnih posojil«. Spomnil sem se tega in onega, rahlo in vljudno sem spomnil na »častno posojilo«, s katerim bi mogli v težkih povojnih časih priskočiti na pomoč marsikateremu nadarjenemu mlademu rojaku, od katerih marsikdo živi in nadaljuje svoje nauke v najtežjih gmotnih razmerah na Dunaju. Potrkal sem z vso obzirnostjo, a priznati moram na tem mestu, da me niso počastili niti z odgovorom. In vendar je »N. S.« znamenito vršil svojo nalogo, zato marsikdo zasluži, da bi ga v tej knjigi ovekovečil s polnim imenom.)

Mizarska zadruga v Solkanu.

(Po člankih v »Soči« 6. in 8. februarja. Pisal D. V-k.)

Že pred več desetletji se je začel v Solkanu razvijati mizarski obrt, zanešen od Krmina in okolice, tako da so se tudi solkanski izdelki veliko časa prodajali v Trst in Dalmacijo ter celo v Orient pod krminsko firmo. — Ali ker so si začeli delati mizarji sami med seboj nespametno konkurenco, ki jo je navadno narekovala potreba po gotovem denarju za izplačevanje sirovin in delavcev, so že pred nekaj leti začeli iskati pomoči v združevanju in samopomoči. Tako je po raznih poskusih nastala »Mizarska zadruga« v Solkanu, ki je bila idealno zamišljena in se tudi razmahnila v veliko industrijsko podjetje, a je vsled nerazumevanja in zlorabe združne misli propadla in prizadela velike nepravilike. Njen propad je bil konec velike ideje.

Tu pa naj podam iz poročila D. V...ka (Vernika)* v »Soči« 6. in 8. februarja nekaj zanimivih podatkov o početku Zadruga.

Dne 26. januarja t. l. je imela pred 9. meseci v Solkanu ustanovljena »Mizarska Zadruga« svoj prvi občni zbor.

* D. V-k je prerano umrli Dorče Vernik, izboren sokolski delavec.

— Iz jako skrbno sestavljenega poročila združnega knjigovodje g. Praprotnika uvidimo, da so se nekateri solkanski mizarji že pred tremi leti združili in si ustanovili »I. mizarsko družbo«, si omislili lastno tovarno in skladišče, kar je obetalo krasnih uspehov, pa spolnil se je pogovor, da: »Slovenec nima sreče!«, ter komaj se je mlado društvo pričelo nekoliko razvijati, pogorela je tovarna in vsi lepi upi so splavali po vodi.

Po prizadvanju gospoda Antona Makuca, Ant. Černigoja in Franca Pavšiča se je posrečilo zopet 12 solkanskim in goriškim mizarjem, ustanoviti si v Trstu leta 1900. lastno prodajalnico, katere namen je bil, spečavanje lastnih izdelkov direktno na konsumente brez posredovanja tujih prekupovalcev. Vendar tudi ta lepi poskus še ni imel zaželenih uspehov in pokazala se je potreba energičnejše in boljše organizacije. Po nebrojnih sestankih in posvetovanjih dr. H. Tume s solkanskimi in goriškimi mizarji posrečilo se je temu energičnemu organizatorju, pridobiti mojstre za svoje ideje in dne 28. maja 1900 se je izvršil pri okrožni sodnji vpis združne tvrdke »Mizarska zadruga v Gorici, registrovana zadruga z omejj. jamstvom«.

Vsled raznih težav pa ni bilo mogoče takoj začeti s poslovanjem, temveč je trebalo še mnogo sej in posvetovanj, da se je uglasila ne ravna pot. Ko so pridobili v osebi gospoda Alojzija Zechnerja prvega poslovođjo, pričela je zadruga poslovati dne 1. aprila 1901. Najeli so skladišče v hiši uršulinskega samostana v Solkanu, ki je po svoji legi in prostornosti zelo primerno za take svrhe. Ker so družbeniki tržaške zaloge, katero so vodili pod tvrdko Anton Černigoj, tudi pristopili kot člani zadruge, prevzela je zadruga tudi njih zalogo v Trstu na podlagi bilance z dne 15. aprila 1901. Da pa je bilo mogoče prevzeti to zalogo in si omisliti glavno zalogo tudi v Solkanu, trebalo je kapitala, in ker mlado društvo ni z njim razpolagalo, dovolila je »Trgovsko-obrtna zadruga v Gorici« primeren kredit. (S tem je bil narejen začetek zveze »Mizarske zadruge« s »Trgovsko obrtno zadrugo«, ki je čez nekaj let postala usodepolna celo za poslednjo samo.)

Takoj v začetku delovanja se je pa pokazalo, da je brez modernih pripomočkov nemogoča konkurenca cenim dunaj-

skim in budimpeštanskim tvornicam in pričela se je agitacija za napravo lastne tovarne.

Dne 4. junija 1901. se je naredila pogodba s tovarničarjem Odo Lenassi-jem v Solkanu, ki je dal zadrugi v najem svoje poslopje »na steni« v Solkanu, katero je služilo že prvi mizarski družbi, za dobo 10 let s pravico porabe vodne sile. Ko je bil zagotovljen prostor, misliti je bilo na stroje in tu je prihitelo na pomoč trgovinsko ministrstvo, ki je kupilo stroje v vrednosti 17.000 kron proti 10-letnemu odplačevanju brez obresti. Bilo je postavljenih devet novih strojev in kmalu potem nov gonilni stroj na paro, ki bi v pomanjkanju vodne sile gonil stroje in oskrboval toploto v sušilnici, ki se je imela tudi kmalu postaviti.

Lahko ni bilo spraviti zadruge v gladek tir, zato so se vredile tedenske skupne seje, h katerim so imeli razen odbornikov tudi vsi društveniki dostop. Tako je v začetku netočni aparat začel vedno sigurneje delovati... Vzlic vsem neprilikam izkazuje že dosedanje delovanje povoljen uspeh, namreč:

prejemki v devetih mesecih poslovanja kron 218.061 in izdatki 217.391. Faktično trgovsko delovanje pa se je pričelo prav za prav šele oktobra, ko je vstopil sedanji komercialni vodja g. Pecenič. Kljub vsem izredno visokim, neizogibnim ustanovnim troškom izkazuje zadruga tudi za devetmesečno poslovanje lep čisti dobiček.

V današnji »Soči« je priobčila zadruga svojo prvo bilanco, iz katere more vsakdo videti resničnost gornjih podatkov. Prav srčno nas veseli, da je to za vse slovenske mizarje prevažno podjetje uspelo tako krasno, in z veseljem smemo solkanskim mizarjem na dosedanjem delu le častitati. Baš v ti zadrugi vidimo, kolika je moč v slogi in združitvi in danes moremo s polno pravico trditi, da vse, kar smo pisali o izvozu v orijent, ni utopija, marveč izvedljiva stvar. Treba je le potrebne energije in te je med Solkanci dovolj.

Tako se je glasilo prvo poročilo o delovanju Mizarske zadruge v Solkanu, ki je dajalo opravičenih nad v lepo bodočnost te združne organizacije, ki pa vendarle toplo priporoča — slogo med združniki. Dostavljam: ne le slogo, marveč tudi pravilno umevanje združne misli...

Veliko zaslugo za ustanovitev te zadruga je imel tudi g. dr. Karel Pečnik, zdravnik v Aleksandriji, ki je že leta 1897. začel pisati v »Soči« znamenite gospodarske in praktične članke. Posebno važni so bili njegovi članki o prekomorskem prometu, zlasti za les in lesne izdelke. Izdal sem brošuro njegovih spisov. — V oktobru l. 1901. je pisal v ljubljanskem »Slov. Listu« med drugim: »Avstrija ima v prekomorju bore malo podjetij, ki bi se zamogla meriti z mizarsko zadrugo v Solkanu, ki bo Slovencem v ponos in naši eksportni trgovini v neizmerno korist.«

Nato je Pečnik priporočal na Goriškem saditi rumeni marsiljski krompir, ki ima v Egiptu posebno lepo ceno. To je tudi res pomoglo, da so začeli pri nas bolj saditi rumeni krompir.

Trgovska in obrtna zbornica.

(Po »Soči« 13. in 15. marca.)

Že v prvi knjigi smo videli šestokrat, kolikšen je bil politični pomen te zbornice. Volila je dva deželna poslanca in s tem dala Italijanom en glas večine, dala jim deželnega glavarja in dva odbornika, torej večino tudi v deželnem odboru. Tudi sem že povedal, kako sem se začel zanimati za to zbornico takoj, ko sem prevzel leta 1899. uredništvo »Soče«, dočim se vsi uredniki pred mano za to niso zanimali, stali so na stališču dr. Tonkljaja: da v tej zbornici nimamo Slovenci ničesar iskati. — Za vsake dopolnilne volitve pa sem se jaz pripravljal tako resno, kakor da mislim, Italijane izpodriniti, zato so se skrbno pripravljali in svoje zlorabe še pomnožili. Vendar sem dosegel toliko, da so bili vsaj — namestniki vselej nasi, dočim prej niti namestnikov nismo imeli.

Takrat veljavni volilni red je bil razglašen 22. maja 1884., ko je bil v nam »prijazni« Taaffejevi vladi nam Slovencem zares prijazen trgovski minister baron Pino, ki je že služboval med nami (glej prvo knjigo!) in znal dobro slovenski. — Slovenci pa smo takrat imeli tako vrle voditelje, da ni nihče skrbel za to, kakšen bo novi volilni red za zbornico, sicer bi Taaffe in Pino gotovo poskrbela, da volilni red ne bi bil tako škandalozen in povsem po volji laške liberalne sinjorije, za katero nista imela ne Taaffe ne Pino nikakih

simpatij. »Železni obroč« državnozborske desnice, na katerega se je opirala Taaffejeva vlada, je obsegal pač tudi Slovence, ki so bili Taaffeju tako grozno udani, da niso izkoristili niti takih trenutkov, ko so bili prav oni — jeziček na tehtnici.

Dr. Gregorčič in Berbuč sta takrat urejevala edino goriško glasilo »Sočo«, in odpustiti jima ne moremo, da sta prespala tako znamenito dobo. Njiju krivda je še večja nego Tonklijeva. Ako bi bila onadva v »Soči« razplela to vprašanje, kakor je bilo potrebno in je bila njiju dolžnost, bi se bil tudi Tonkli na Dunaju zganil ter storil potrebne korake. Takratni njegov vpliv je prekašal 999 Gregorčičev. Žal, da ga je zapravil in se politično ubil.

V dobi nečuvane malomarnosti naših voditeljev je bil torej izdan takle volilni red:

Trgovski odsek je volil 8, obrtni 14 zastopnikov. Trgovski skupno v eni sami kategoriji vseh osem, ker ni bilo plačevalcev vsaj 100 gld. erarne pridobnine. — Obrtni odsek pa je volil v prvi kategoriji (100 gld. pridobnine) 4 zastopnike; v drugi kategoriji (od 20 do 100 gld.) tudi 4; v tretji (od 3 gld. na deželi in v Gorici 5 gld.) pa 6 zastopnikov.

Slovenci v deželi smo raztreseni na štirih petinah površine, zato smo imeli posebno vsled davčnega sistema in laške prefriganosti premalo volilcev, dasi imamo veliko več trgovcev in obrtnikov in menda tudi precej več v celoti plačujemo nego Lahi. V komisijah za predpis pridobnine so bili predsedniki vedno Lahi, ki so edini vedeli, kaj hočejo. Ti so odmerjali tako, da je par Slovencev plačevalo nerazumno preveč, da so potem mogli kontingent razdeliti tako na vse ostale, da je bilo premalo takih, ki so bili obdačeni dovoljno za volilno pravico. V celoti smo torej mogli plačati več nego Lahi, a Lahi so imeli večino volilcev. Nihče Slovencev ni prišel na ta trik Lahov in vladnih krogov. — Furlanija pa je gosto obljudena, tam je že vsak brivec bil toliko obdačen, da je bil volilec za trgovsko zbornico. — Lahi so tudi vodili evidenco o teh svojih volilcih, težje pa je spravljati na volišče Slovence od Predela do Barke in od Hubla do obmejne Idrije.

Novi davčni zakon l. 1896. je prekucnil ves dotedanji red in volilni sistem teh zbornic. Zato je vlada ustavila vse volitve. Šele 30. junija je bil izdan okvirni zakon za trgov-

ske zbornice in šele 31. decembra 1901. je objavil »Ukaznik za avstrijsko-ilirsko Primorje« razglas namestništva z dne 26. decembra 1901. št. 31.635, s katerim je bil razglašen novi volilni red.

S tem novim redom smo prišli z dežja pod kap, še slabši je bil nego prvi, to pa edino po krivici dr. Gregorčiča in grofa Coroninija, v glavnem pa Gregorčiča. — Zakaj?!

Po ukinitvi vseh volitev v avstrijske zbornice je bilo z gotovostjo pričakovati, da se bodo prej ali slej pripravljali novi volilni redi, in kdor je imel dolžnost, da je pri nas pazil na te priprave, je mogel tudi slutiti, da je zbornični urad pripravljal za Goriško tak red, ki bi edino Lahom ugajal. Koncem l. 1898. sem o teh pripravah opozoril Gregorčiča in Coroninija. In res sta se oba gospoda zglasila na začetku 1899. l. pri meni in me naprosila, naj jima preskrbim vse potrebne podatke o številu volilcev, številu obrtnikov in o razmerju med Lahi in Slovenci. »To nama morete preskrbeti edino vi!« sta še pripomnila, kar je bilo končno tudi res. V treh tednih sem izvršil to nemalo nalogo. Za en sam okraj sem moral vzeti poprečnico desetih let. Število skupnega razmerja med Slovenci in Italijani je znašalo: blizu 2800 Slovencev in 2500 Italijanov. Toda v interesu Slovencev je, da se volilna pravica razširi in volilni cenzus zniža na 4 krone, kakor nameravajo v nekaterih deželah. Utemeljevanje je bilo jako prepričevalno: v različni strukturi naše dežele med Slovenci, ki bivamo na $\frac{4}{5}$ dežele, in Lahi, ki bivajo samo na eni petini dežele. Lahi bivajo po večini v mestih in velikih trgih in vaseh, dočim smo Slovenci raztreseni po neštetihih malih krajih in vasicah. Slovenci plačujemo v celoti več erarne pridobnine, a ta je tako razkrojena, da imamo volilcev manj kakor laška manjšina. In utemeljeval sem tudi zahtevo, da morajo biti komisije za odmero davka pravično osnovane. — Pravili so mi, da je bil trgovinski minister baron Dipauli naklonjen razširjenju volilne pravice.

Meseca aprila 1899. je počil naš razkol, in tedaj je Gregorčič pozabil na Trgovsko in obrtno zbornico; imel je pač drugih skrbi dovolj, kako treba ustanoviti novo tiskarno, nov list in započeti uničevalno delo proti meni. — V tako ugodnih razmerah pa ni ničesar storil za pravičnejši volilni red naše trgovske zbornice. Izdan je bil z gori navedenim

odlokom slabši volilni red, ki naj bi še za dolgo izključil Slovence iz te korporacije.

Dočim so n. pr. celo na Kranjskem, kjer je bilo nad 10.000 volilcev, znižali volilni cenzus na 5 kron, so ga pri nas na Goriškem zvišali od šest na — osem kron, in s tem so nam vzeli veliko večino volilcev.

Glavna določila volilnega reda so pa bila naslednja:

Trgovski odsek so razdelili v dve kategoriji, v I. z 200 in več kronami davka in II. kat. z davkom od najmanj 8 do 100 kron. Prej smo imeli le 6 kron davka, tako da nam je novi red omejil število volilcev. — V davčnih komisijah so nam premeteni Lahi obdavčili razne Slovence z mnogo nad 8 kron, da so mogli toliko več njih obdavčiti pod 8 kron in tako vzeti nam volilce. Lahi so na take reči mislili in tudi tako delali, naši Slovenci pa so v svoji kratkovidnosti tavalj za Lahi. Trebalo je korenitega tajnega pouka našim članom komisij, da so se jim oči odprle.

Obrtni odsek je ostal pri treh kategorijah: 1. kat. z davkom 200 kron in več, II. kat. od najmanj 60 kron do 200 in III. kat. od 8 do 60 kron. — Toda v drugem trgovskem in tretjem obrtnem razredu bi mogli voliti tudi taki davkoplačevalci, ki so že z 8 kronami davka volilci v II. razredu občinskih volitev in tako tudi za deželni zbor. Tak primer je bil pri nas menda edino v Bovcu, kar sem pojasnil že nekje v prvi knjigi.

Novo in zanimivo je bilo tudi to, da je bila pasivna volilna pravica omejena na aktivno pravico v isti kategoriji, kjer je kdo hotel biti izvoljen. Torej n. pr. v I. kategoriji so smeli biti izvoljeni le aktivni volilci istega razreda. Nova težava posebno za nas Slovence.

V dobi, ko je veljala tendenca kolikor mogoče široke volilne pravice, so nam torej na Goriškem volilno pravico za važno korporacijo umetno utesnili samo z namenom, da večino prebivalstva osleparijo za zastopstvo in da so ohranili tudi deželni zbor laški manjšini. — Kljub vsem tem spletkarijam se je posrečilo ravno mojemu pozornemu delu, da sem čez nekaj let dosegel tako število volilcev, ki so zmagali in da je bilo treba zločinskih sleparij, da so se Lahi obdržali na višini.

Namen člankov v »Soči« je bil, dokazati krivdo dr. Gregorčiča in njegovih pomagačev. Članki niso zgrešili svojega namena.

Volitve so se vršile tako, da je bilo treba do 2. aprila poslati izpolnjene glasovnice z izkaznicami vred komisiji, za osebno volitev pa sta bila določena dneva 7. in 8. aprila. — Kako prebrisan vol. red! Mogotci v zbornici vedo že 2. aprila, koliko glasov je dospelo, morejo jih razvrstiti celo po strankah z majhno morebitno razliko, a do glavne volitve imajo še časa, da marsikaj — popravijo. Tako so tudi vedno delali, dokler jim nisem naprtil kazensko preiskavo in dokazal sleparije.

Do 2. aprila torej bi morali volilci z dežele že odposlati glasovnice, pa mnogi jih sploh še niso niti prejeli. V »Soči« 3. aprila sem naštel vse polno zlorab, ali tudi na naslov naših volilcev in županov precej krepkih opominov. Nekateri volilci so poslali glasovnice meni ali »Trgovsko-obrtnemu društvu«, ne komisiji, in s tem so rok zamudili. Nekateri so naredili pa še to: črtali so nekatere kandidate, češ, tudi mi moramo koga imeti. Pri tem so zapisali seveda imena, ki niti nimajo volilne pravice v tisti kategoriji itd. Take važne volitve se ne morejo izvršiti brez osrednje organizacije.

Kardinal Missia — umrl nagle smrti.

»Soča« 27. marca je objavila med domačimi novicami: Kakor blisk se je raznesla novica, da je ponoči nagloma umrl, zadet od srčne kapi, kardinal Jakob Missia.

Missia je bil rojen 30. jun. 1838. na Muti v župniji Sv. Križ pri Ljutomeru na Spodnjem Štajerskem pod kmečko streho »pri Mislovih« (misja pomeni v štajerskem narečju: misel). Šolal se je v Gradcu in v Rimu, kjer je bil posvečen v mašnika leta 1863. Leta 1884. je bil imenovan ljubljanskim škofom, l. 1898. nadškofom v Gorici, a 17. junija 1899. je dobil kardinalski klobuk.

Umevno je, da se je smrt naznanila takoj na vse strani. Tudi cesar je dal izraziti sožalje. — Truplo so balzamovali in od danes naprej je razpostavljeno v knezoškofijski kapeli. Pokopljejo ga 2. aprila na Sv. Gori, kakor je želel v oporoki. Sodeč po pripravah, bo pogreb velikanski. — Kle-

rikalni listi povzdigujejo pokojnega kardinala v izbranih besedah, hvalijo njegovo delovanje ter govore o načrtih, katere je pustil še neizpolnjene. Gotovo je, da ni bilo med Slovenci še moža, ki bi bil tako globoko posegel v vse javno in zasebno življenje, kakor pokojni Missia. Kakšno je bilo to poseganje, o tem se je govorilo že dosti, pa se bo še, ker ž njim je spojena nemalo usoda našega naroda.

Naslednja št. »Soče« je posvetila umrlemu kardinalu daljši uvodnik, to pa v glavnem radi tega, ker so razni duhovniki pri tej priliki zopet udrihali po naprednjakih, da so oni krivi kardinalove smrti. — Člankar meni, kako usodno bi moglo postati v kakšni vasi tako hujskanje, kjer so itak napete razmere.

Od kdaj pa imamo na Goriškem v taki meri — liberalce in klerikalce? Ali ne od takrat, ko je prišel sedaj pokojni kardinal v našo solnčno Gorico? Ali se ni tudi na Kranjskem začelo »versko« življenje s prihodom knezoškofa Missije? In kakor na Kranjskem smo bili tudi na Goriškem z njegovim prihodom pahnjeni v razkol in napočila je mučeniška doba prvoboriteljev za naše ideale, ki so pa Missiji — utopije. Od tu dalje sledi bratomoren boj, kakor ga je imenoval nedavno sam »Prim. List« ter udaril s tem samega sebe po zobeh; od tu dalje vidimo in čutimo v deželi politiko, kateri so vse naše narodne težnje deveta briga. Kardinal je naučil s svojo navzočnostjo v deželnem zboru za časa abstinence dr. Gregorčiča, kako se mora tam mirno sedeti ter vdano poslušati laškega boga Pajerja — in sledilo je vse tisto, kar nam je prebridko znano... S kardinalom smo bili kmalu na čistem, kajti kmalu so utihnili proti njemu vsi laški glasovi, zadivjal pa je boj na slovenski strani. In od takrat: koliko greha se je storilo z zlorabo vere in cerkve, koliko družinskega miru se je skalilo vsled hujskanja, koliko ljudi je prišlo v nesrečo, koliko pretrpelo po nedolžnem — in v glavnem, kako so se odrivali goriški Slovenci od pravega narodnega dela!

Dolgi članek se končuje z besedami: Daj nam Bog še takih talentov, ali nakiti naj jih s pravim narodnim delom, s kardinalskimi klobuki pa nimamo kaj početi!

V seji mestnega starešinstva goriškega, ki je bila posvečena kardinalu Missiji, je župan Venuti proslavljal kardinala na načine, da je koval železo v laške svrhe. Dejal je

celo nekaj neresnic, namreč tudi to: da je bil Missia »di piccoli possidenti di origine italiana« (eden malih posestnikov laškega pokolenja).

Pogrebni slovesnosti 2. aprila so se udeležili škofje: ljubljanski Jeglič, krški Mahnič, tržaški Flapp in celovski Kahn; na stotine duhovščine iz vse dežele, posebno tudi iz Kranjske in sosednjih škofij. Ob 9. zjutraj so odnesli kardinala v odprti krsti v stolno cerkev, kjer je po obredih imel dr. Faidutti laški govor, od tam pa z mrtvaškim vozom na Sv. Goro v začasno grobnico grofa Karla Coronini-Kronberg. Tam je govoril slovenski govor ljubljanski knezoškof Jeglič.

Ljubljanski »Slovenec« je po pogrebu ostro obsojal govor dr. Faiduttija, da je bil samo laški, kar je bilo zgrešeno z ozirom na premnoge slovenske vernike in ljubljansko škofijo. Pravi, da so Kranjce zbodli tudi samo laški sporeti itd.

»Soča« je spomnila »Slovenca«, da je baš tu mnogo dela zanj. Naprednjaki smo edini borci proti laščini po cerkvah in oni »italianità«, pod katero je plaval tudi pokojni kardinal.

Novi knezoškof goriški.

Metropolija ilirskega kraljestva je v kratkem času dvakrat osirotela — s smrtjo dr. Alojzija Zornaa in kardinala Jakoba Missije. Zlasti po smrti kardinala Missije je bilo iz umevnih razlogov jako važno vprašanje: kdo bo njegov naslednik? Preden pa je mogla javnost izreči kakršnokoli sodbo je bil imenovan inful. prošt mons. Andrej Jordan.

»Soča« je pisala:

Mi ga le malo poznamo. Rojen je bil v Gorici 29. nov. 1845. kot sin gimnazijskega profesorja. Izšolal se je doma. V mašnika posvečen dne 6. junija 1868. Najprej je bil katehet na mestnih šolah, a je to službo zaradi bolehnosti kmalu opustil. Ko je okreval, ga je imenoval nadškof Gollmayer svojim tajnikom, pozneje pa tajnikom nadškofijske kurije. Po nadškofovi smrti je postal vodja osrednjega semenišča. Po odhodu mons. Valussija za škofa v Trident je postal prošt po volji patrona barona Codellija.

Od takrat je bil dvakrat izvoljen v Furlaniji državnim poslancem, kajti mandat kmečke kurije so imeli vedno duhovniki. V državnem zboru se takrat ni mogel pridružiti nobeni stranki in je ostal — »divjak«. Bil je član deželnega šolskega sveta in zavzemal v cerkveni organizaciji razne časti. Po smrti nadškofa dr. Zorna je bil nad leto dni kapitularni vikarij, kar je bil tudi takoj po smrti kardinala Missije.

Novi nadškof je osebno jako ljubezniv mož, dobrega srca, doslej je bil vedno daleč proč od napetežev, kakršne imamo v slovenskem taboru. Mons. Jordan je mož, ki pozna svet, pozna življenje, nasproti možem drugačnega mišljenja skuša doseči uspehe z mirnim razgovorom, ki vzbuja — ljubezen do bližnjega. Naša sodba — je dostavila »Soča« z dne 24. maja — je ta: Ako mu novi »Amt« ne vlije tudi nov »Verstand«, marveč ostane tak, kakršen je bil doslej, utegne popraviti vse zle posledice dosedanje politike iz nadškofijske palače. Mi pa ga bomo sodili po dejanjih.

»Soča« 31. maja pravi, da bi bila »Gorica« in »Prim. List« najraje zamolčala to imenovanje, dočim sta imela pripravljen že sliko, ako bi bil imenovan nekdo drugi. Sveti Duh se je tem ljudem močno zameril, ker je s svojim prstom pokazal na tega »nepravega« moža. Naši kavci so nas namreč doslej vedno učili, da sveti Duh pokaže s svojim mogočnim prstom že na dečke, iz katerih pridejo mašniki in škofje. In vendar niso zadovoljni z imenovanjem mons. Jordana. Mnogi so pričakovali mons. Mahniča, ali sv. Duh jih je prevaril in zato vlada v tem taboru velika razdraženost.

Dostavljamo — pravi »Soča« dalje — da mons. Jordan pozna perfektno slovenski jezik. Njegov oče je bil Slovenec, mati Goričanka. Njegovo dosedanje življenje in delovanje je tako, da Slovenci nimamo povoda do kake pritožbe. In ker je jako trezen v mišljenju, mil v presojevanju drugih, zato ga nekateri naši ne marajo. Oni bi hoteli imeti v goriški rezidenci bojevitega petelina, ki bi gnal že itak lepo cvetoči boj do skrajnosti. Mons. Jordan pa ima drugačne pojme o dostojanstvu nadškofa in pozna bolje koristi katoliške cerkve.

V praškem »Času« je napisal neki bivši goriški semeniščnik jako zanimiv članek o Jordanu. Jordan je bil mož

elegantne zunanosti in finega obnašanja. Napram semeniščanom je bil utelešena ljubeznivost, v narodnem oziru popolnoma nepristranski ter govori perfektno slovenski, nemški, italijanski, latinski in furlanski. Češki dopisnik slika Jordana kot modernega duhovnika, povsem v nasprotju z Mahničem, napram kateremu je bil Jordan vedno samo — katoličan ter v pojmovanju katoličanstva povsem drugačnih misli od Mahniča itd.

»Soča« za Veliko Jugoslavijo proti »Veliki« Hrvatski, Srbiji in Bolgarski.

V tistih časih so bili pojmi o naši bodočnosti še nejasni, v megli raznih teorij. Pri »Soči« pa smo si bili na jasnem. Saj je že oče Lavrič leta 1872. na občnem zboru »Soče« in potem v listu jasno povedal, kam nas mora privedi jugoslovanska ideja, a »Soča« je še posebej objavila članek: »Srbija — slovanski Piemont«.

Za mojega časa je bil vrl dopisnik »Soče« naš vipavski rojak Janko Vukasović-Štibiel, o katerem je že bilo dovolj govora v prvi knjigi in bo še tudi v tej, saj bi me bil dobri moj pobratim kmalu spravil na vislice, da me ni rešil italijanski dobričina svetnik Bonne v Gorici. Ta moj dobri prijatelj, ki je v Srbiji došel do časti polkovnika, je pridno dopisoval »Soči« in budil naše rojake k pravi jugoslovanski misli, k pravi jugoslovanski svobodi in k pravemu jugoslovanskemu — edinstvu.

V dopisu iz Srbije v »Soči« 16. avgusta 1902 je pisal med drugim:

»Od Adrije do staroga Pontusa samo vidiš jedan dar-mar, sebičnjaštvo, rastrojstvo rada i mišljenja u potpunom smislu, — tu nema ni narodnog ponosa, ni tradicije, a o idealizmu da i ne govorimo, sve se kreće samo 's trebuhom za kruhom'...

Lične ambicije igraju u tim partijama prvu ulogu, pa to bilo na račun »Velike Hrvatske«, »Velike Srbije« ili »Velike Bugarske«. Hvala milostivom Bogu, sve ide na »veliko«, ma da u stvari ide sve na manje, pored »velike« naduvenosti »velikih« hrvatskih, srbskih i bugarskih patriota »Velmuža«. Čudnovati pojmovi! Svi smo se predali stvaranju samo »velikih« dela, — ali kada malo dublje

zaviri u ove veličine, tek mu se onda stvara široko polje separatističkih težnja, kojima je cilj supremacija nad ostalim bratskim narodima na jugu... Da pitamo dakle: Na čiji li račun stvarate vi hrvatski patrijote »Veliku Hrvatsku«, ili Vi Srbi »Veliku Srbiju«, a Bugari »Veliku Bugarsku«? — na račun Švaba, Madjara ili Turaka?... nikako ne sme to biti na štetu svoje rodjene braće!! a to je ono, od čega se mi strahujemo i što nama zadaje brigu. »Velika Hrvatska« sa pretenzijama na slovenske i neke srbske pokrajine, — »Velika Srbija« sa požudnjom na neke hrvatske i bugarske zemlje, a »Velika Bugarska« u okviru kojih bi bilo zemalja... su planovi pokvarenog sebičnjaštva. Drugim rečima: Stvaranje ovih »Velikih« narodnih teritorija mora izazvati još veći razdor među ovim južnim, po krvi sorodnih, ali po istoriji i etnografiji različitih plemena... Takve ideje mogu pasti na um samo onim patriotima, koji ne obzirajući se na osećaj i ponos svog bratskog roda i njegovu istoriju, žudeći za slavlom i nadmoćnošću i prevlašću, pretpostavljaju svoje sebične smerove koristima plemenskog ujedinjenja na jugu. Ostavite se, gospodo, stvaranja Velike hrvatske, srbske ili bugarske države — Hanibal ante portas!! Hanibal će Vas zajedno sa ostalom braćom progutati!!

Mora se reći, da jedini slovenski (slovenački) narod, stoji na prvome mestu u kulturnome pogledu između slovenskih naroda na jugu — nema zasebnih ciljeva, već uzdajući se »u se i svoje kljuse« sa bolom u duši posmatra ovaj sebični boj među ostalom braćom na jugu. Neka bude ovome simpatičnome narodu na obalama sinje Adrije i pod velikanom Triglavom, koga još pokreću motori idealizma, u teškoj kulturnoj borbi na Soči i Sotli, bar ta uteha: da ima braće između braće, koji se dive njegovom patriotizmu... Ne, braća Hrvati, Srbi i Bugari, ne stvarajte novih neprilika, izazivanja i mržnje među jednokrvnom braćom, — dosta smo patili, dosta još patimo od nesloge i nebratstva: ne dirajte u živac narodnog čuvstva, koji verno prati ove male narodiće u teškim sudbinama, — ostavite im njihovu narodnu tradiciju, na koju se s ponosom okreću, i ne tražite spasenja u ujedinjenju hrvatstva, srbstva i bugarstva: već u ujedinjenju jugoslovenstva! — Ujedinjenje pak neka bude bratska

ljubav i uzajamnost! Granice su danas medju nama, — ljubav i uzajamnost idu preko njih!

Ti pak Srbijo, kraljica na slovenskom jugu: Napred! sa zastavom, jer već se ori glas iz mračnih teutonskih šuma: Hanibal ante portas!«
»Jugosloven.«

Prijatelji dragi, tako je govoril Vukasović v moji »Soči« pred več ko tridesetimi leti in klical na uedinjenje, prav tako, kakor da je imel pred seboj koncept kraljevega manifesta od 6. januarja 1929. in pozneje o proglašenju kraljevine Jugoslavije. Ista so velika čuvstva v tem dopisu, ista v besedah kralja Aleksandra. Tako jasno in lepo je tu povedal pred tridesetimi leti naš vrli sin goriške zemlje — posrbljeni Slovenec Janko Vukasović-Štibiel, ki je pa ostal kljub temu tako dober Slovenec in Goričan, da so ga mrtvega morali prenesti v zaslužnjeno domovino in sanja o osvoboditvi tam pod sivim Čavnom.

Dr. Josip Pavlica — umrl.

(Po »Soči« 8. oktobra.)

Profesor bogoslovja na goriškem osrednjem semenišču in glavni urednik »Primorskega Lista« je umrl po dolgi in mučni bolezni v noči od 3. na 4. oktober, star šele 41 let. — Rojen je bil v Rihemberku. Oče mu je bil dolgoletni tajnik velike občine rihemberške in pozneje župan, ki je deloval v naši domači politiki, v občini, cestnem odboru, okrajnem šolskem svetu itd. Ob vseh volitvah je bilo treba z očetom Pavlico računati, kajti bil je inteligen ten kmet, ki si je znal pridobivati med ljudstvom vedno večjo ali manjšo zaslombo, često celo odločilno za stališče vse občine. Oče je poslal oba sinova v šole. Poleg dr. Josipa je tudi brat dr. Andrej imel v goriški hierarhiji odlično mesto.

Dr. Josip Pavlica je nadaljeval svoje nauke v Rimu in na Dunaju, kjer je dosegel tudi doktorat. Takoj nato je prišel učiti v goriško semenišče, kjer je ostal do smrti.

Zdrav ni bil, odkar je prišel iz Italije. Že zunanost je kazala čudno rumenkasto barvo, dokaz notranje bolezni, kateri dolgo niso vedeli vzroka. Končno so dognali, da ima malarijo — nacionalno laško bolezen.

Dr. Josip je bil spočetka že pristaš dr. Mahničā, dasi ni povsem posnemal njegovih načinov pisanja in borbenosti. Ob razkolu leta 1889. je bil še v Rimu in je stal odločno z Mahničem proti Gregorčiču, katerega je hudo obsojal. Mahničev in Tonklijev pristaš je ostal do zadnjega hipa, in videli smo, da je Tonkli po vseh porazih zopet prihajal v kombinacije za politiško kariero, a vedno sta bila propagatorja tega dela dr. Josip Pavlica in njegov oče v Rihemberku.

Tudi ob zadnjem razkolu l. 1899. ni bil povsem z Gregorčičem, v mnogočem ga je obsojal, zlasti je obsojal način njegovega boja proti meni in Tumi. Tudi Gregorčič mu ni bil nikdar naklonjen, bal se je, da mu bo križal račune v goriški politiki, saj se je celo čulo, da je bil Pavlica nekak kandidat za peto kurijo, kar je Gregorčiča nemalo vznemirjalo.

Toda naše posebne takratne razmere v deželi so ju le zbližale. Poleg kardinala Missije je odločilo tudi načelo — manjšega zla, kajti narodno-napredna stranka je bila vendarle odločno protiklerikalna, razkričana celo za jako liberalno. Pravega zaupanja pa ni bilo med Gregorčičem in Pavlico nikdar. Jaz sem s Pavlico celo osebno dosti prijazno občeval, dočim sem z Gregorčičem pretrgal vsako zvezo. — To čudno razmerje med dvema semeniskima profesorjema je pretrgala smrt.

Dr. Pavlica je bil »Soči« vedno nasproten, dasi veliko bolj z načelnega stališča nego Gregorčič. Odobral je marsikaj, kar je »Soča« pisala o Gregorčiču in njegovi stranki. Pavlica je dobro vedel, da je Gregorčičeva okolica veliko bolj liberalna nego smo bili glavni stebri »Soče«. Ž njim se je dalo pametno in mirno govoriti in razpravljati, on ni žalil osebno nikogar, ni bil strupen v izrazih in nastopih, kakor je bil njegov naslednik, brat dr. Andrej. Ta se je polagoma sicer tudi unesel in se je tudi ž njim moglo mirno razpravljati, tudi on je dopuščal, da v napredni stranki so ljudje s poštenimi nameni za naše ljudstvo. Pokojnemu dr. Josipu Pavlici ostane v zgodovini goriških Slovencev odlično mesto.

Deželni zbor 1902.

(Iz »Soče«.)

Tretja seja zimskega zasedanja, dne 2. I., je izvolila v deželni odbor, in sicer za Slovence: dr. Antona Gregorčiča, namestnik Anton Klančič, in Berbuča Ivana, nam. Anton Jakončič; za Italijane dr. Francesca Maranija, namest. conte Valentinis, dr. F. Verzegnassija, namest. dr. Carlo Venuti.

Dr. Gregorčič je na ta način iz skupine veleposestva, ki se dotlej še ni bilo strankarski opredelilo, pritegnil nase Klančiča in Jakončiča. »Soča« 4. febr. piše tako: Lansko jesen sprejeti statut prepoveduje, da je deželni odbornik tudi drž. poslanec, kajti združevanje obeh nalog je delalo v preteklosti težave. Kljub temu sta bila zdaj izvoljena 2 državna poslanca, ki bi se morala odpovedati mandatu. Isti statut je povišal dež. odbornikom plačo na 2000 gld. — Toda Pajer hoče imeti okoli sebe poslušne ljudi, da ostane absoluten gospodar v deželi. Gregorčič ne bo oviral velikih Pajerjevih načrtov, zato pa bo Pajer njemu dovoljeval mrvice: občini A za vodnjak 200 K., B za brv čez potok 300 K, C za obč. pot 300 K, D za popravo orgel 400 K, F. za prelitev počenega zvona 300 K itd. Nato ponatiskuje, kaj je pisal dr. Mahnič o Gregorčiču pred 12 leti in izrekel uničujočo sodbo: da je dr. Gregorčič popolnoma nesposoben za narodnega voditelja na Goriškem. Citati iz Mahniča so bili uničujoči. Ali dr. Gregorčič je bil vendar mojster političnih spletk v svojo korist in je ostal na vrhu, kljub temu, da je bil propadel na slov. tleh. Tudi pri sestavi letošnjega dež. odbora sta složno delovala Pajer in Gregorčič. Furlanski conte Panigai se je naveličal Pajerjeve diktature in je nenadno zapustil klub ter — odložil mandat. Zdaj so bili ob volitvi dež. odbornika iz skupine trije Slovenci proti dvema Italijanoma in bi bili lahko sami volili dež. odbornika, toda dr. Gregorčič je ostal zvest zvezi s Pajerjem.

Gregorčič je hotel postati dež. odbornik, ne zato, da bo sam prejemal plačo ter zato malo ali nič delal, marveč da za svoje odsotnosti to mesto prepusti Klančiču, ki na božjem svetu nikdar ni sanjal o takem mestu in časti. Bil je dolgo let in prav odličen župan, ali za dež. odbornika

ni bil sposoben; razen zdrave kmetske pameti in zavedne slov. duše so mu manjkale vse sposobnosti, ki so za dež. odbornika potrebne.

Ko je odšel Gregorčič na Dunaj, je bil Klančič dež. odbornik in sprejel je vse Tumove referate. Za takim izobražencem, podkovanim juristom, ki je imel v malem prstu vso zakonodajo itd., pride dobričina Klančič. Tako zameno je preskrbel Gregorčič.

Pajer je bil pretkan kos. V Furlaniji je videl vstajati organizacijo laške klerikalne stranke pod vodstvom vplivnega prošta Adama Zanettija. Pajer je napel vse sile, da je Zanetti postal prošt v Pulju in se je tako iznebil nevarnega nasprotnika. Faidutti je prišel ponižno pozneje. — Zveza Pajer-Gregorčič je torej cvela dalje, a plačeval jo je slov. narod na Goriškem.

Prva seja novega zasedanja je bila 21. junija. Pajer se je spomnil smrti kardinala Missije in pozdravil naslednika Jordana. Vstopili so novi poslanci Panigai, Treo, Faidutti, Lapanja.

Proti potrditvi dr. Treota sta se zopet oglasila Gregorčič in Berbuč in zahtevala, naj gre akt v verifikacijski odsek, češ: dr. Treo še nima pasivne volilne pravice na Goriškem. V ta odsek so bili izvoljeni: Gregorčič, Berbuč, Bolko, Štrekelj, Luzzatto, Panigai in Marani.

Faidutti je pristopil laškemu klubu in dal besedo, da bo vreden njega član. — »Soča« je v poročilu dostavila, da je ta mož hrabro zatajil svoje slov. pokolenje.

V seji 28. VI. je poročal v imenu verifikacijskega odseka poslanec Štrekelj o volitvi dr. Treota in predlagal, da se volitev potrdi. Ker je Treo že drugič izvoljen z veliko večino, je zadosti jasno izražena volja volilcev, tudi morebitna tretja volitev bi imela isti rezultat. Med tem je dr. Treo postal v Gorici volilec I. razr. in ima aktivno in pasivno volilno pravico. Dež. zbor pač nima nikakega razloga, da sklepa nekaj proti tako jasno izraženi volji velike večine kraških volilcev.

Oglasil se je dr. Gregorčič z dolgim govorom, pogrevajoč stari nesmisel, da Treo ni imel pasivne volilne pravice in zato so njemu oddani glasovi neveljavni. Naj se torej njegov mandat razveljavi in kar pokliče v dež. zbor njegov protikandidat Fabiani (ki

je dobil na Krasu celih 12 glasov). — Štrekelj se odločno protivi zahtevi Gregorčičevi in izjavlja, da bi s takim sklepom dež. zbor napravil krivico ne samo dr. Treotu, marveč tudi kraškim volilcem, kajti gotovo je, da bi se tudi 3. volitev končala z izvolitvijo dr. Treota. — Vladni zastopnik grof Attems izjavi v imenu vlade, da se dež. zbor izreče samo za to, da izvolitev Treota potrdi ali ne potrdi, ne pa tudi za to, da se na njegovo mesto pokliče Fabiani v dež. zbor. Pri glasovanju je samo 6 slov. klerikalcev glasovalo za nepotrđitev in dr. Treo je bil končno po tolikih bojih potrjen dež. poslancem.

Pripomniti je še treba, da je čestokrat vzbujala občno veselost Gregorčičeva gorečnost, s kakršno je pobijal izvolitev dr. Treota.

1903.

Osebne vesti.

31. I. V Renčah je umrl v 58. letu naduč. Anton Bajec, član okrajnega šol. sveta, v vsem okraju jako čislan mož. Bil je zaupnik učiteljstva. Bil je tudi vodja obrtne šole za zidarje v Renčah. Malo prej mu je umrl sin, kar ga je jako potrlo. Na veličasten pogreb je prišlo izredno mnogo občinstva, posebno učiteljstva, večina članov okr. š. sveta, glavar, nadz., ravnatelj učiteljišča, 6 čl. izvrševalnega odbora n. n. stranke. Domači pevski zbor mu je zapel 3 žalostinke.

11. II. D. s. svetnik Henrik Cazafura, rodod iz Tolmina, je premeščen iz Rovinja v Trst.

14. II. Konzorcij obrtno-nadaljevalne šole v Renčah za zidarje je imenoval za voditelja Rudolfa Vižintina in za učitelja Urha Pavlico.

18. II. Umrl je v Gorici dr. Martin Kersovani, rojen na Gradišču pri Renčah, torej rodod Slovenec, ki se je pa šele v novejšem slov. pokretu narodnostno zavedel, dasi je živel v povsem laškem ozračju. 12 let je bil obč. zdravnik, potem 24 let pri usmiljenih bratih. Star je bil 62 let. Tudi med Slovenci je bil priljubljen.

24. II. V Gorici je umrl znani gostilničar »Alla Colomba« Ivan Reja, podpiratelj narodnih društev, udeležnik vseh

shodov, narod, veselje in za splošni napredek vnet mož. Pogreb je bil veličasten. Podporno društvo se je udeležilo z zastavo in nosilo venec z narodnimi trakovi. Na Trgovsko-obrtni zadrugi je visela črna zastava, ker je bil član nadzorstva. Celo tržaški »Piccolo« je poročal o tem pogrebu in je dostavil, da zaradi panslavistične »tricolore« ni nastal »nessun incidente« v tej »città italiana«. »Soča« je odgovorila, da smo v Gorici na svojih, ne na laških tleh, naj le poskusijo delati kake »incidente«. V tistih časih smo bili namreč Slovenci v Gorici že precej gospodarji — ulice, tako, da se ni bilo bati laških izgredov proti nam. — Pripomnjam še, da je bil pokojnik oče poznejšega zdravnika Izidorja Reje, ki je tudi že mrtev.

7. III. Odvetnik in narodni voditelj v Trstu dr. Gustav Gregorin, rodом iz Sežane, se je poročil na Dunaju z Rožo Ongar.

14. III. Sodni pristav Viktor Devetak je šel za voditelja okr. sodnije v Bovec. Bil je sin voditelja ok. sodnije v Gorici. Oče in sin sta bila »tudi« Slovenca.

18. III. Učiteljica Antonija Besednjak je prišla iz Boršta v Istri v Kamnjo na Vipavskem.

V Cerknem je umrl odličen mož Peter Podobnik, ki je bil 21 let župan. V tolminskem okraju je bil desna roka Devetakova, zato pa tudi načelnik cestnega odbora, član okr. šolskega sveta, funkcionar drž. pravdnštva, poštar in jako premožen posestnik. Bil je miroljuben družabnik in eden najboljših razumnikov cerkljanske občine. Kot vzoren kmetovalec je bil odlikovan s križcem s krono. Ni bil pristaš naše stranke, a naprednjaki so ga čislali in mu v občini niso delali neprilik.

21. III. V Gorici je umrl notar dr. Josip Kavčič, 84 let star borec stare dobe, še pred Lavričem. Bil je zlata slovdüša in še v visoki starosti je rad sodeloval pri narodnem delu v Gorici in okolici. Kako nam je pomagal pri notarskem seznamu za šolo dorastlih otrok, je povedano v prvi knjigi. Samo pri eni prošnji nam je prihranil nekaj stotakov za kolke. Goriški Slovenci so se mu oddolžili z veličastnim pogrebom.

24. III. Ravnatelj goriške gimnazije, vladni svetnik Henrik Gross, trd Nemec z N. Avstrijskega, je šel v že dolgo pričakovani pokoj. Za naše potrebe in koristi ni kazal ni-

kakega zanimanja. A pred njim so dijaki mogli v cerkvi peti latinski, nemški, laški in slovenski, pod njim pa le še latinski in nemški. Radi tega se je bil z njim sprl pokojni Andrej Marušič.

4. IV. Sodni tajnik dr. Ferdinand Stegu je prišel v Gorico v enaki lastnosti namesto barona Falkeja, ki je odšel za dež. svetnika v Rovinj.

Na Dunaju je umrl 1. aprila Filip Abram, senatni predsednik pri najv. kasacijskem sodišču na Dunaju. Bil je tudi predsednikov namestnik najvišj. dohodarstvenega urada in sodišča za patente, dvorni svetnik itd. Rojen 1835. v Štanjelu na Krasu, šolal se je v Gorici, Benetkah. Vseučilišče pa je dokončal v Gradcu in na Dunaju. (Njegov stric je bil dvorni kaplan in vzgojitelj pri podkralju Rainerju za Lombardijo in Benečijo.)

Služboval je na sodnijah v Komnu, Tolminu in Trstu. Slučaj je hotel, da je služboval v Tolminu istočasno z glavarjem Andrejem Winklerjem in oba sta jako blagodejno vplivala na razvoj narodne misli, posebno v tamošnji čitalnici. Leta 1892. ga je poklical minister Schönborn po vplivu slov. poslancev v ministrstvo in mu izročil personalne zadeve za slov. dežele. V tej službi je storil mnogo dobrega za vso Slovenijo. Novi minister Gleispach mu je pa nadaljnje delo onemogočil, zato se je Abram vrnil na vrhovno sodišče, kjer je ostal senatni predsednik do smrti. Goriški dr. Josip Abram je bil njegov brat.

»Slov. Narod« je priobčil o pokojniku laskavo pisan članek. Pokopan je v Frohnleitenu pri Grazu, kjer je imel po ženi rodbinsko grobnico. Na Dunaju je imel jako lep pogreb. Prišlo je mnogo na Dunaju živečih Slovencev, več poslancev, justičnih uradnikov in sam ministrski preds. Koerber.

8. IV. Dr. Karol Snider, sodni pristav v Tolminu je prideljen pravosodnemu ministrstvu, v Tolmin pa pride avskultant Just Dietz.

Odvetniški izpit v Trstu je napravil dr. Fran Pavletič iz Podgore.

Admiral Spaun je šel v pokoj in se naselil v Gorici, kjer je kupil na tekališču F. J. lepo vilo.

11. IV. Našega rojaka dr. Karla Štreklja razprava »Zur slavischen Lehnwoerterkunde« je bila sprejeta v zbornik

Dunajske akademije, »Denkschriften«, kar je posebno priznanje za našega učenjaka.

V Vipavi je umrl dr. Josip Kenda, tamkajšnji priljubljeni okr. zdravnik. Bil je dober znanec, prijatelj in tudi zdravnik pesnika Simona Gregorčiča. — Svoja dva sinova je izšolal v Gorici in potem na vseučilišču na Dunaju. Eden je notar na Brdu pri Kamniku, drugi pa prof. v Mariboru.

15. IV. V Št. Andrežu pri Gorici je umrl veleposestnik in župan Josip Nanut, mož starega kova, korenine in poštenja. Bil je eden glavnih naših strebrov v časih, ko je bila še nevarnost, da se okoliške vasi poitalijančijo. Posebno na sosednji Št. Andraž tik za kolodvorom so imeli Italijani velik apetit. Od Št. Andreške občine so kupili znane velike Rojice, ki so bile torej last goriškega mesta, toda spadale so pod lepo slov. občino Št. Andrež. Italijanstvo se v tej občini ni moglo razširiti. Ostala je čista in močna naša postojanka.

18. IV. Monsignor dr. Josip Gabrijevčič, voditelj osrednjega semenišča, je bil imenovan od papeža Leva XIII. hišnim prelatom. 7. aprila je obhajal 40-letnico mašništva; a v semenišču deluje že nad 30 let. — V prejšnji knjigi je velikokrat imenovan kot nasprotnik dr. Gregorčiča in vnet pristaš dr. Tonklija. Bil je v celi deželi ugleden mož in iskren slov. domoljub.

9. V. V Preserju pri Komnu na Krasu je umrl 73 let star posestnik Jožef Forčič, markantna in v vsej deželi ugledna oseba. V mladosti je prepotoval peš Dalmacijo, Črno goro, Srbijo in Lombardijo. Povsod je z bistrim očesom opazoval življenje teh različnih ljudstev in si zapomnil dobre zgleda v napredku poljedelstva, sadjarstva, posebno vinarstva, in ko je prišel domov, je učil svoje sosede, kako treba napredovati. Pospeševal je moderno kmetijstvo in je bil član raznih kmetijskih društev. Na raznih razstavah je bil odlikovan z diplomami in svetinjami, a cesar mu je dal križec za zasluge. Bil je dolgo bolan. Na grobu mu je govoril nadučitelj in župan Albin Štrekelj (ki je tudi umrl leta 1933. v zaslužnjeni domovini).

20. V. Sodni pristav Henrik Lasič v Ajdovščini je odšel k najv. sodnji na Dunaj mesto boelnega dr. Sniderja. V Ajdovščino pa pride avskultant Anton Bonne, ki je sicer

Italijan, toda zna prav dobro slovenski in je v svojem uradu točen izvrševalec narodne enakopravnosti.

27. V. V pokoj je šel višji sodni svetnik Avgust Huber v Trstu, rodom iz Bovca, z naslovom dvornega svetnika.

6. VI. V Tolminu je umrla Ilka Devetakova, soproga domoljubnega poštarja Antona Devetaka, hči pok. notarja in poslanca Josipa Ivančiča. Jako izobražena žena, ki je uživala ne samo v Tolminu, marveč daleč okrog veliko spoštovanje.

17. VI. V Št. Andrežu pri Gorici je bil izvoljen županom Andrej Lutman, za podžupana pa Fran Paškulin, Peter Lutman in Jožef Hoban. Po volitvi je okr. glavar grof Attems zaprisegel vse štiri, jim čestital in izrekel nado, da bodo tudi v prihodnje z enako vnemo delovali v prid občine.

24. VI. Definitivno so bili imenovani: naduč. Kumar Rudolf za Šmartno, Urbančič Josip za Ozeljan, Rudolf Vižintin za Renče, in učitelji: Kuntih za Ročnik, Mermolja za Dobravlje, Bajc Marija za Renče, Lovrenčič Klementina za Batuje, Fajgel Cecilija za Šempas.

4. VII. Na gimnaziji so napravili maturo: z odliko Hrobat Hilarij, navadno pa: Gerbec Anton, Godnič Josip, Vodopivec Josip; na realki: Gustinčič Karel in Hvala Anton.

25. VII. Maturo na učiteljsišču v Kopru: Brce Anton, Čok Andrej, Kenda Ferd., Kunc Ivan, Likar Lavoslav, Legiša Henrik, Mervič Anton (z odliko), Peršič Adolf, Venturini Franc, Zajc Josip.

29. VII. Lavčni nadzornik Ivan Perper v Tolminu imenovan višj. nadzornikom.

Namesto višj. finan. svetnika Premude, ki je premeščen v Koper, pride v Gorico Abdon Schuschterschitsch. »Soča« pristavlja: »tako strašno ime nosi brat ljubljanskega dr. Ivana Šušteršiča.«

22. VIII. Učiteljska imenovanja v sež. okraju; stalno namešчени: Martin Furlan v Vojsčici, Milan Vovk v Pliskovici, Andrej Rojc v Rodiku, Josip Šinigoj v Branici. Cilka Katnik na Nabrežini, Helena Jerman v Zgoniku, Helena Škerbic v Pliskovici, in začasno: Ivan Benko v Štjaku, Alojz Rekar v Kazljah, Franjo Orel v Gorjanskem, Franja Ličar v Kostanjevici, Anica Debenjak v Sežani, Ciril Valentič v Koprivi, ter učit. kandidatje: Anton Mervič v Po-

virju, Ferd. Kenda v Avberju, Henrik Legiša v Gabrovici, Fran Živec v Dutovljah.

2. IX. V Gorici je umrl uradnik »Goriške ljudske posojilnice« in moj bratranec Franc Gabršček. Bil je najstariši sin mojega strica Franca. Oče je že zgodaj umrl, tako da so bili vsi otroci večinoma vzgojeni brez očeta. — Imel je v mladosti mnogo nesreče in je končno našel z mojo pomočjo delo po svoji zmožnosti in tudi po srcu, tako da je bil ves srečen v svojih poslih. A lotila se ga je sušica, ki ga je uničila.

5. IX. V Gorici je šel v pokoj po 48. letih službe voditelj poštnega in brzojavnega urada Peter Augscheller, trd Nemec. Prišel je v Gorico že l. 1866. in smo vedeli, da ostane do »zaslužnega pokoja«. Zahtevali smo sicer često, da bi ga spravili v pokoj, a imel je trdno zaslombo na Dunaju. Končno je le šel, in tu smo dosegli vsaj toliko, da je bil začasno nameščen kot vodja naš rojak kontrolor Strmole, jako miren človek, ki tudi med Italijani ni imel sovražnikov.

30. IX. Sodni pristav na najvišjem sodišču na Dunaju Henrik Lasič se je poročil z domačinko Bratinovo v Ajdovščini.

V Kanalu je umrl dolgoletni župan Franc vitez Malnič, oskrbnik posestev francoskih knezov Blacasev. O Malniču kakor o Blacasu poroča že naša prva knjiga. Malnič je bil mož tako zvane »stare korenine«, ki se je šele pozno začel zavedati svojega slovenskega pokolenja. Začel dosti zgodaj slovenski uradovati. Za spore in pritožbe ni dal povoda niti naprednjakom. Bil je jako miroljuben človek.

10. X. Konceptni praktikant dr. Viljem Baltič in Oton Huber sta postala namestniška koncipista.

Na Št. Viški gori je bil izvoljen za župana vrl naprednjak Matevž Pirih, za podžupana pa Anton Klemenčič iz Dol. Trebuše, Matevž Kacin iz Polic, Fortunat Prvanje in Tomaž Laharnar iz Prapetna, Jakob Velikonja in Tomaž Laharnar iz Št. Viške gore. — Pridobitev te velike občine je bila za napredno stranko velike važnosti, ker so na Tolminskem pri volitvah za dež. zbor odločili le glasovi velikih občin.

17. X. Viktor Devetak je bil imenovan sodnikom v Bovcu, avskultant dr. H. Thoma sodnim pristavom v Aj-

dovščini, Anton Bonne pristavom v Podgradu, Anton Snider pa je bil premeščen kot pristav iz Ajdovščine v Gorico. Vsi so bili sposobni za slovensko uradovanje in so tudi dobro vršili svojo dolžnost.

Pri dež. hipotekarnem zavodu so bili imenovani po Pajerjevi volji: računar Mrach od istrskega dež. hipot. zavoda, ker Pajerjev protežé Staudinger ni bil sposoben za blagajnika Conte Del Maestri, dalje kanclist Emil Kavčič in rač. asistent H. Cazafura.

21. X. Izpit za poštnega predstojnika je napravil na Dunaju poštni oficial iz Gorice Anton Pezdíč, ki smo ga vsi le Prašnikarja imenovali. To je bil moj najtočnejši informator o razmerah na goriški pošti in o vseh poštnih razmerah na Primorskem. Njegova je zasluga, da je bil marsikak naš boj uspešen.

4. XI. Naš rojak, domačin in pesnik Ivo Šorli je napravil na graškem vseučilišču tretji državni izpit in drugi rigoroz. Vstopil je v službo pri policiji v Trstu. Tudi tu potrebujemo naših ljudi. Čestitamo! — Tako je poročala »Soča«. Pripomniti treba, da je Šorli vstopil pri policiji potem, ko se je pri napredni stranki informoval, ali bi bilo to umestno. Rekli smo mu, da je celo jako prav, ker bi radi imeli na tako važnem mestu zanesljivega človeka. Šorli se je kmalu naveličal policijskega režima, vstopil k notarju Pascoletti-ju za koncipienta in je postal notar. Zdaj biva v Mariboru.

Zdravnikom sekundarijem v bolnišnici usmiljenih bratov v Gorici je imenovan dr. Richard Jug iz Solkana. Doslej je bil že v raznih bolnišnicah in v c. kr. vojski. S to prakso nastopa zadnjo stopnjo k samostojnosti. Zdravnikov domačinov pač živo pogrešamo. — Živi še in je ugleden zdravnik, upokojen polkovni zdravnik v Ljubljani.

7. XI. V Gorici se je nastanil privatni zdravnik dr. Anton Breclj iz Vipavske doline. Poročil se je z Alico Casagrande iz Ajdovščine. Zopet nov napredek v Gorici. Dobro nam došel.

Dr. Breclj je postal kmalu jako delaven član goriške narodne družbe. Vedeli smo, da je Breclj pristaš nam nasprotné pol. stranke, vendar smo ga sprejeli z odprtimi rokami, ker smo videli v njem novega delavca. Postal je celo moj hišni zdravnik; njegovo »klerikalstvo« me ni nič

motilo. Osebno smo shajali ž njim vedno jako dobro. V tem smo se pač naprednjaki razlikovali od Gregorčičeve stranke, ki smo jo po krivici imenovali »klerikalno«, kajti ravno Gregorčič je imel okoli sebe najožji kader samih zagriženih liberalcev, kakršni mi naprednjaki nismo nikdar bili.

11. XI. Notarske spremembe: Artur Lokar iz Kanala je odšel za notarja v svojo ljubljeno Ajdovščino, dr. Ferd. Terkuč je prišel v Kanal, a ajdovski notar dr. M. Pascoletto je prišel v Gorico. — Ta je znal perfektno slovenski in je bil Slovencem celo jako prijazen. Tudi pod Italijo je Pascoletto še slovenski uradoval, dokler je smel. Dvorni svetnik in senatni predsednik pri najvišjem sodišču na Dunaju je bil njegov brat.

Odvetnik dr. Dinko Treo je dobil prvega koncipienta — dr. Dinka Puca iz Ljubljane, pisatelja silhuet v dijaški zbirki »Na razstanku« moje »Slov. knjižnice«. Srečavali ga bomo poslej še velikokrat v delovanju do vojne, po vojni malo časa na Goriškem, potem pa v Ljubljani na delu za naše emigrante. Več let je že župan stolnega mesta Ljubljane.

21. XI. Sodni pristav v Komnu Leopold Pavletič, rodом iz Mirna, se je poročil v Ljubljani z Anico Modičevo iz Nove vasi pri Rakeku.

16. XII. Jugoslovanska akademija v Zagrebu je imenovala v svečani seji 12. decembra svojim dopisujočim članom Ferd. Seidla, profesorja na goriški realki, učenega raziskovalca in zaslužnega pisatelja.

Pri dež. odboru sta bila imenovana asistentom Dragotin Cigoj, praktikant pri davkariji, in Nik. Gall, kanclist pri okr. sodnji v Kobaridu.

Dne 24. decembra je bil povišan v doktorja vsega zdravilstva Ivan Verčon iz Vrhpolja pri Vipavi, zdaj zobozdravnik v Ljubljani.

27. dec. je umrl v Drežnici pri Kobaridu učitelj Viktor Uršič, rodом iz Kobarida, iz znane rodbine Uršičeve. Njegovi sestri Avgusta in Karolina sta tudi učiteljici. — Pokojni Uršič je bil rojen humorist, in je v igrah nastopal v humorističnih vlogah, pa tudi navdušen pevec.

Kmetijska družba. — Tudi za Goriško sekcijo ces. kr. kmetijske družbe so doslej vedno le Lahji zastopali. V ne-

deljo 18. I. smo pa nastopili Slovenci: naša lista je dobila 26 glasov od oddanih 42 in so bili izvoljeni: Klančič Anton, Jakončič Anton, prof. Jakob Čebular, dr. Henrik Tuma in Mervič Josip iz Št. Petra. Inicijativa za tako volitev je prišla od naše strani in tudi vodstvo je bilo v naših rokah. »Soča« dostavlja v svojem poročilu: Razni volilci bi lahko še prišli volit, pa jih ni bilo. Ako bi bili radi njih propadli? Čast pa onim, ki so došli kompaktno volit. V Kmetijski družbi je treba preobrata na bolje.

»Zapiski mladega potnika«. — »Soča« 24. I. je začela prinašati v podlistku in s popolnoma novimi modernimi črkami obširnejši spis, ki je pozneje izšel v prav lepi posebni knjigi. Takrat še ni bil imenovan ta mladi potnik, ki se je pa pozneje sam izdal: bil je takratni visokošolec Bogumil Vošnjak, poznejši slov. politik, vseučilišni profesor, narodni poslanec in poslanik v Pragi. V posebni notici opozarja »Soča« na te »Zapiske«, ki prihajajo iz peresa mladega, komaj 19 let starega mladeniča, ki je vse opisovane kraje tudi sam prepotoval in katerega sodbe so čestokrat naravnost zanimive.

»Kažipot«. — V »Soči« 24. I. je bil brezplačno priložen »Kažipot po Goriškem, Trstu in Ljubljani«. Zaradi poštnine smo razposlali Kažipot v »Soči« in ker smo Kažipot poslali brezplačno tudi vsem županstvom, je imela »Soča« pripomnjo, da s tem še ne pošiljamo »Soče« nikomur na ogled. Hotela se je izogniti prav gotovo očitkom, da smo list vsiljevali tudi klerikalnim županstvom.

Nova trgovina v Gorici. — »Soča« 24. febr. naznanja, da sta dva mlada in podjetna Slovenca Hedžet in Koritnik otvorila novo trgovino manufakturnega blaga na vogalu Verdijeve in Šolske ulice, poleg sodnega trga in v znani hiši okrož. sodišča. Koritnik je že znan našemu ljudstvu iz krojaške zadruge, Hedžet pa je Goričanom novinec. Oba sta bila jako delavna, pridna in varčna. Vsakdo je rekel: ta dva pa zmagata, in sta tudi zmagala. Imela sta zalogo tudi D. Hribarjeve prve kranjske meh. tovarne pletenin in edino zalogo Ciril-Metodovega platna.

Prva mlekarina na Vipavskem. — Dne 24. feb. je bila ustanovljena v Črničah »Prva mlekarska zadruga na Vipavskem«. Ker je ta mlekarina blizu Gorice in tudi Trst ni daleč, je imela najboljše nade na velik uspeh. Sklenila

pa je takoj, da ne bo izdelovala sira, marveč dovažala le po najnovejših zahtevah mleko v Gorico in Trst. Tako se je tudi zgodilo in zadruga je jako živahno delovala.

Nadina Slavjanska v Gorici. — V nedeljo 4. marca je bil v natlačeni dvorani Central velik koncert ruskega mešanega pevskega zbora pod vodstvom znane Nadine Slavjanske. Po odpetem prvem delu 6 ruskih pesmi in hrv. »Nočni stražari« je stopil na oder Srečko Kovačič in v imenu »Ruskega krožka« izročil Nadini šopek cvetja z našimi trobojnimi, in torej tudi ruskimi trakovi in z ruskim napisom: »Russkoj pismě — Russkij kružok v Gorice«. Ko je Nadina trenom oči prečitala posvetilo, je z graciozno gesto dala znamenje in zadonel je v dvorani z ruskim besedilom naš: »Naprej zastava slave«. Sledilo je viharo ploskanje s Slava-klici. Vznemirjal se je edino-le mož javne varnosti. Naš šopek je bil postavljen na odru na vidnem mestu do konca. Po končanem koncertu je ostalo še v mali dvorani nad 150 oseb, ki so priredile Nadini malo ovacije. Z zanimanjem se je informovala o naših razmerah v Gorici in ginjena je izjavila, da: ni niti sanjala, da bo v Gorici — svoja med svojimi.

Slovenski »bazar« v Raštelju. — »Soča« 11. marca poroča: Bazar je otvoril podjetni Josip Medved, naš rojak iz Novega mesta. Namerava se stalno naseliti v Gorici. Za začetek je kupil konkurzno maso Zakrajškovo in zdaj razprodaja v tem bazarju vse kupljeno blago po jako zmernih cenah. »Soča« priporoča občinstvu, naj izkoristi to priliko in s tem pridobi Gorici izbornega slov. trgovca.

Zadeva z Medvedom se je pričela takole: Medved je v Novem mestu redno čital Sočo in spoznal je, da je pri nas mogoč lep napredek. Pisal mi je, da bi rad kupil v Gorici kako trgovino ali pa naj poiščem pripraven prostor za novo. Prav takrat je bila znana trgovina Zakrajškova v poravnavi in njen odvetnik me je naprosil, naj mu poiščem koga, ki bi prevzel vse blago po jako nizki ceni. Pisal sem takoj Medvedu, ki je prišel, videl in kupil za bagatelno ceno vse, pa takoj začel prodajati in je pri vsej tej kupčiji prav dobro zaslužil. Potem je otvoril v jako elegantnih prostorih bivšega hotela Ogrska Krona izborno urejeno trgovino konfekcije in tudi modnega blaga. Kmalu je imel trgovino na obeh straneh glavnega vhoda in tudi v dolgem

salonu na dvorišču. Priredil je ogromne izložbe, kakršnih Gorica dotlej ni videla in Medved je začel v Gorici prav dobro napredovati. Dotlej so vsi naši ljudje mislili, da v Gorici ni možna trgovina drugod nego v Raštelju, na Travniku in v Gosposki ulici. Na Corso Verdi pa se je zdelo vsakomur, kakor da je že zunaj mestnega prometa. Toda Medved je imel polno zaupanje, da zmaga, kajti videl je veliko primitivnost goriških trgovcev in še večjo zanikrnost njihovih izložb. Medved sam pa je s svojimi vedno se menjajočimi izložbami pritegnil pozornost vseh boljših slojev, in opažali smo, da se je celo promenada mestne gospode čedalje bolj obračala mimo njegovih izložb. Pozneje bomo videli, da je Medved pritegnil v najlepšo goriško ulico še več novih velikih trgovin. Čez nekaj let je postal Corso Verdi najprometnejša goriška ulica.

Sadjarско društvo v Tolminu. — 29. marca je bil v prostorni občinski dvorani ustanovni občni zbor tega društva. Najprej je govoril predsednik Ignacij Kovačič od Sv. Lucije, nakar je predaval domači učitelj Andrej Vrtovec o sadjarstvu in o možnostih dobrega izvoza, ko bo tekla nova železnica. Na zborovanju je bilo več učiteljev iz vse okolice, zanimala sta se za novo društvo tudi sodni svetnik Matevž Primožič in sodni pristav dr. Snider. Vsi skupaj so po zborovanju ogledali drevesnico, ki naj bi dajala vsemu okraju dobrih sadnih dreves. Sklenili pa so pomnožiti jo z rejo orehov.

Trgovsko-obrtna zadruga. — Občni zbor 8. maja je pokazal prav odličen napredek in uspeh te zadruga, tako da je razdelila od čistega dobička večjo vsoto med razna narodna društva. Med drugimi je dobilo »Pevsko in glasbeno društvo« 1000 K, društvo »Narodni sklad« pa 1500 K. Tako važnost so naši Goričani pokladali v društvo Narodni Sklad, ki je skrbelo posebno za naraščaj naše akademske mladine.

Šorlijev roman »Človek in pol«. — »Soča« 9. maja je naznanila, da je naš mladi pisatelj Ivo Šorli napisal in izdal roman »Človek in pol«. Naša kritika naglaša, da je ta roman zrcalo pristinega življenja, da pisatelj gleda in opazuje pozemsko vrvenje z bistrim očesom, pri njem ni sentimentalnost doma, ampak življenje gleda njegovim junakom iz oči in besed. Nato dostavlja, da je Šorli prestal

na graškem vseučilišču še drugi rigoroz s prav dobrim uspehom.

Laške univerze nočemo v Gorico. — Primorski Italijani so si že več časa prizadevali, da bi vlada preložila italijanske juridične tečaje iz Inomosta v Trst. Proti temu smo se vsi Slovenci odločno upirali. — »Soča« 23. maja je sporočala po dunajski »Information«, da hoče vlada Italijanom ustreči na ta način, da preloži pravne tečaje v Gorico. Nato pa »Soča« z vso odločnostjo odklanja to namero vlade. Tu v Gorici potrebujemo miru, mirnega razvoja, ne pa vednih novih sporov med narodnostmi. Treba vedeti, da je Gorica po narodnosti mešana oaza v čisto slovenskem morju. In kaj bi tu počeli vroči laški mladiči? Le korak zunaj mesta je na vse štiri vetrove že čisto slov. zemlja, kjer živi narodno jako zavedno ljudstvo, ki bi brez dvoma ne požiralo mirno prav nikakih izzivanj laških mladičev, ki bi na vse možne načine kazali svoje mišljenje in bi brez dvoma često naše ljudstvo žalili. Nastale bi neznosne razmere v Gorici in okolici.

Dunajska vlada je končno sama sprevidela, da nikakor ne sme pošiljati vročehrvnih laških mladeničev v Gorico, kjer bi zaradi njih prav gotovo nastali prepiri in pretepi in morda celo pogromi, saj je imela z njimi dovolj izkušenj že v Inomostu. Kmalu nam je bilo z merodajnih mest zaupno zagotovljeno, da laški tečaji ne pridejo ne v Gorico ne v Trst, ali od naše strani tudi ni potrebno, da še nadalje vlado opozarjamo in napadamo, kajti karkoli bo odslej v tem pogledu prihajalo v javnost, bo imelo edino le ta namen, da bodo Italijani upali in — mirovali.

Velik glasbeni večer v Gorici. — Zadnjo nedeljo maja je imelo mlado »Pevsko in glasbeno društvo« svoj veliki koncert v Centralu. Prišel je celo častitljivi starček baron Winkler in se je veselil našega napredka, o kakršnem pred petdesetimi leti niti sanjati ni mogel. Spored koncerta je pester in bogat. Najbolj pa so ugajale skladbe: Čajkovskega »Hor djevušek« in »Legenda«, pa Rubinsteinovo »Jutro« s spremljevanjem vojaškega orkestra. Nepopisen je bil vtis. Iznenadila je Goričane Jaromila Gerbičeva, hčerka znanega skladatelja, z arijo iz »Prodane neveste«. Spremljal jo je mladi Ciril Eržen. Na to pa nas je iznenadil še Jos. Michl s svojim fagotom.

Vipavska železnica. Popolnil se je upravni svet te krajevne železnice. Namesto odstopivšega grofa Alfreda Coroninja in umrlega Matevža Sauniga sta bila izvoljena črniški Anton Bolko in lokavški Josip Vidmar, dva liberalca starega kova, toda iz Gregorčičevega tabora. Predsednik je bil dr. Anton Gregorčič. — »Soča« 10. junija je pisala: »Dočim ima upravni svet furlanske železnice veliko in jako vplivno besedo, je ta vipavski brez pomena, ker je nesposoben za vsako delo, za vsako iniciativo. Kakor zaslužimo, tako pač imamo. Vipavci naj se trkajo na svoje prsi, ako vladajo pri tej železnici prežalostne razmere... Mnogi posestniki še danes čakajo na denar za prodani svet za železnico. In koliko bi se dalo tu doseči, ako bi imel vsaj predsednik kaj iniciative!«

Ljubljansko gledišče v Gorici. — Ljubljanski igralci so začeli prihajati na Goriško in posebno radi v Gorico, kjer so o počitnicah dajali razne predstave. To leto so prišli v Gorico: voditelj Dobrovolný, njegova soproga, Nučič, Danilo Molek, gčna. Hočevarjeva in menda še nekateri. Igrali so dve igri: »Huzarji« in »Ženski Otello«. Ugajali so jako in izlet v Gorico se jim je v vsakem oziru izplačal. Prihajali so potem v večjih skupinah vsako leto in tako smo imeli čedalje lepšo glediško sezono ljubljanskih igralcev. Molek se je bil potem preselil v Gorico in je postal vodja goriškega gledišča »Narodne prosvete«.

Nagrobni spomenik v Renčah. — »Soča« 24. junija je poročala o odkritju nagrobnega spomenika pokojnemu nadučitelju Antonu Bajcu v Renčah, ki mu ga je postavilo okrajno učiteljsko društvo. Poleg domačinov, mnogo okoličanov, gospode iz Gorice, je bilo 35 učiteljev iz vsega okraja. Žalostinke je vodil naduč. Rud. Vižintin, svečanostni govor pa je imel pevmski naduč. Edvard Prinčič, ki je orisal plodonosno delovanje pokojnikovo. Po tej slovesnosti na pokopališču je bilo učiteljsko zborovanje v gostilni pri Žnidarčiču.

Dostavljam, da je hčerka pokojnikova, M i r a, soproga sreskega poglavarja v Ljubljani, Josipa Znidarčiča, ki je tudi Renčan.

Izlet društva »Pravnik« v Devin. — Predzadnjo nedeljo junija je bil izlet društva »Pravnik« v naš krasni Devin, kjer je bilo v prostorih pri Miroslavu Plessu zborovanje.

Ta zlet so priredili: dr. Majaron iz Ljubljane, dr. Slavik iz Trsta, dr. Treo iz Gorice. Vrt Plessov je bil lepo prirejen in pod trobojnico je dr. Ferjančič pričel zborovanje. V nagovoru je označil važnost pravniškega stanu. — Dr. Ivan Tavčar je govoril o vplivu pravniškega stanu v borbah za pravice naroda, zlasti na Primorskem imajo pravniki največje zasluge za narodni napredek. — V imenu Goričanov je govoril dr. Alojzij Franko, ki je zahvalil »Pravnik« za poset na naši obali »Adrije« in za lep pozdrav dr. Ferjančiča. Omenja lep napredek v slovenskem uradovanju v Gorici in upa, da pozdravimo »Pravnik« tudi v našem deželnem glavnem mestu.

Prvi velik koncert »pri Jelenu«. — V nedeljo 28. junija smo imeli na krasnem vrtu hotela »pri zlatem jelenu« uspel koncert »Pevskega in glasbenega društva«. Udeležba je bila ogromna. Vse je bilo zasedeno, ljudje so odhajali ali se morali zadovoljiti s prostori za silo. Spored je bil bogat, izvršitev prav dobra. — »Soča« je grajala le nekatere hibe in končno rekla: »Reči pa moramo, da smo se čutili zadovoljne s tako lepo veselico v svojih prostorih sredi mesta; čutili smo, da smo doma in ne pri tujcu, ki nam odstopa svoje prostore za malo časa in za drag denar. Tej veselici bodo sledile brez dvoma še druge.«

Važnost pridobninskih komisij. — Nekje sem že omenjal važnost teh komisij za bodočnost goriške Trgovske in obrtne zbornice in slovenske večine v deželnem zboru. Le tedaj, ako bomo imeli to zbornico v rokah, si pridobimo večino v deželnem zboru. Lahi so zavestno delali v pridobninskih komisijah tako, da so imeli vedno veliko volilcev, dasi niso plačevali več davkov nego Slovenci.

Ker se je bližal čas volitev v te komisije, je »Soča« 11. julija v posebnem članku pojasnila, kako je razdeljevati davek v teh komisijah. N. pr.: nikomur se ne odmeri davek 4.80 kron ali blizu 5 kron, marveč vsakemu takemu obrtniku ali trgovcu najmanj 5 kron, zato pa se drugim zniža še za nekaj vinarjev. Kajti tako zvani davčni kontingent treba pametno razdeliti. Priobčila je tudi red volitev v mesecu avgustu.

Vlada in c. kr. kmetijska družba. — Čitateljem je znan škandal dr. Pajerja pri volitvi v goriško sekcijo kmetijske družbe in kako je Pajer osleparil Slovence za večino. Proti

zboru podružnice je bil podan jako opopran utok, ki ga vlada dolgo ni hotela rešiti. Na mnogo drezanja je končno vendarle utok rešila in ga — zavrnila.

»Soča« 11. julija je pisala: Namestništvo ni imelo poguma izreči sodbo o takem Pajerjevem švindlu. — Osrednji odbor je v zadnji seji odklonil sprejem članov, ker so bili to sami Slovenci. Zdaj bo šele poseben laški odsek odločeval, ali so oglašeni možje vredni, da jih sprejmejo. In taka družba dobiva od države letne subvencije. — Družba je izdajala dva časopisa, letos pa je »Gospodarski List« zaspal. Vendar opozarjamo člane, naj redno plačujejo udnino in naj zahtevajo redno izkaznico, ki daje pravico za izvrševanje društvenih pravic.

Hoteli smo biti pripravljeni za vsak slučaj.

Koncerti v hotelu »Südbahn«. — Ta hotel je vodil v svoji režiji konsorcij »Jelena« v polno zadovoljnost internacionalnih gostov od vseh strani Evrope. Ob sobotah zvečer pa so bili v krasnem eksotičnem parku hotela — koncerti polne vojaške godbe pod vodstvom znanega kapelnika pl. Benczurja. O koncertu minule sobote je pisala »Soča« 27. julija, da so bili polno zasedeni vsi pripravljeni prostori v obširnem parku z najodličnejšim občinstvom vseh narodnosti. Samo častnikov je bilo nad 70, general, ves štab itd. Na sosednjem vrtu »Ginnastike« je bil tudi koncert. Godbi sta se morali menjavati. — List vabi slovensko občinstvo, da obilo pohaja te koncerte in tako dokaže, da znamo ceniti veliko pridobitev s to najlepšo pozicijo v goriškem mestu. S temi koncerti močno raste naš ugled v očeh tujih gostov, katerih prihaja prav obilo.

Pripomniti je, da so bili lepaki za te koncerte: slovensko-nemško-laški. Kdaj je imela slovenščina tako odlično mesto za ta prvi hotel v vsej južni Evropi?

Pajerjevi italijanski uradniki v dež. hiši. — »Soča« 11. avgusta poroča, da je bil Pajerjev sorodnik Ludvik Staudinger, ki je brez potrebnih kvalifikacij, imenovan za ravnatelja dež. hipotečnega zavoda. Slov. dež. odbornika sta zapustila sejo in tako preprečila imenovanje, ker je bil odbornik Venuti bolan. Dr. Pajer pa je poklical v sejo dež. odbora 29. julija drž. poslanca dr. Verzegnassi-ja, ki je proti jasnemu besedilu dež. statuta tudi dež. odbornik. V tej seji je Pajer predlagal brez slehernega uvoda, naj se

imenuje ravnateljem ta Ljudevik Staudinger. Slov. odbor-
nika Berbuč in Klančič sta sicer bežala iz sobe, toda Pajer
je narekoval zapisnik o tej seji tako, da je namestništvo
imenovanje odobrilo.

V uvodnem članku: »Veljava in ugled naših odborni-
kov« omenja »Soča«, da Pajer pometa svojevoljno ž njima,
ne da se mu je bati kakih posledic. Saj je Pajer že postavil
zdaj svojevoljno ravnatelja Staudingerja in tako postopa
na vsej črti pri oddajanju uradniških mest. V kmetijski
družbi je postavil celo laškega podanika za tajnika.

Berbuč je izjavil, da se odpove odborništvu, ako bi
prišlo do imenovanja Staudingerja — ali prišlo je in Berbuč
je ostal lepo dalje na svojem mestu in hodi dalje molčat v
dež. hišo. — Ko je pa dr. Tuma delal vestno in pridno, pre-
jemal zato le 1200 gld., je isti Berbuč rohnel proti plači
dr. Tume. Za kaj prejema on sedaj 4000 K?

Zveza bralnih in pevskih društev na Vipavskem. — Dne
26. julija je bila ustanovljena ta zveza na Brjah sredi Vi-
pavske doline, kamor so došli zastopniki vseh naprednih
kulturnih društev. Inicativo za to zvezo je dal tamošnji
učitelj Anton Možina. V svojem nagovoru je naglašal, da
je delovanje vseh naših bralnih in pevskih društev povsod
skromnega obsega. Največ društev ima po 20 pevcev. Čas
je, da se povzpnejo višje, kar naj izvrši Zveza. Ta bi lahko
imela do 150 pevcev, mogla bi si priskrbeti dobrih učite-
ljev petja in bi imela skupnega pevovodjo. Ta zveza bi
prirejala zdaj tu zdaj tam veselice v večjem obsegu in s
petjem na višji umetniški stopnji. Ob enotnem vodstvu vseh
kulturnih društev tega okraja bi odpadla kvarna tekma med
društvi in odpadlo bi prirejanje manjših veselic na isti dan.
Prvi poskus take enotne organizacije bodi prireditev z raz-
vitjem zastave te Zveze v bližini postaje Kamnje.

Velik shod »Adrije«. — Na dan 9. avgusta je sklicalo
mlado akademsko ferijalno društvo »Adrija« ljudski shod
na Katarinijevem vrtu v prid slov. šoli in gimnaziji v Gorici
ter slov. univerzi v Ljubljani. »Soča« je objavila več pozi-
vov na ta shod, tudi poziv učiteljstva, ki se je pridružilo
akademikom, a v št. 8. avgusta je uvodnik klical ljudstvo
na shod naše vrle akademske mladine. — Udeležba je bila
lepa, približno 1500 ljudi. Od strani duhovništva pa je bil
edini — Simon Gregorčič.

Ta impozantni shod je otvoril z oduševljenim govorom medicinec Reja, ki je v krasnih besedah razložil pomen tega shoda in nato predlagal za predsednika nadučitelja Ignacija Križmana iz Dornberga. Ko je jurist Karel Podgornik prečital nekatere dospele pozdrave, je govoril filozof Andrej Ipavec o slov. ljudskih šolah v Gorici, jurist Boguanil Vošnjak o naših srednjih šolah, jurist Julijan Pavliček pa o vseučilišču v Ljubljani. Sprejeta je bila obširna resolucija. Vse občinstvo je navdušeno zapelo »Hej Slovenci« in se potem mirno razšlo.

Laški kralj in kraljica v Vidmu. — »Soča« 29. avgusta je poročala o prihodu laške kraljevske dvojice v bližnji Videm. Čez mejo je šlo tudi iz Gorice večje število gospodov in dam, da dajo duška svojemu ital. čuvstvovanju. Tvrdba Gorian v Gorici je naredila lep šopek, ki ga je Ida Uria poklonila kraljici. Podžupan Giorgio Bombig je bil kralju predstavljen. Šopek goriških gospa je imela kraljica poleg sebe na vozu. Veselje naših Goričank pa je pokvaril naslednji zanimiv dogodek. Poleg šopka naših Goričank je zavzemal lepo mesto na vozu poleg kraljice še drugi šopek cvetic, ki so jih podarile svoji kraljici beneške Slovenke od Št. Petra ob Nadiži. Toda v tem šopku so bili poleg trakov v laških barvah tudi trakovi v slov. barvah. Ne vemo kakšen čut je prešinjal naše Lahe pri pogledu na slov. barve, ki so jim tu v Gorici »tricolori russi« — ne vemo, ali so jim te lepe naše barve kaj hudo kalile užitek, ali to vemo, da so se naši Lahi celo v tem laškem Vidmu prepričali, da — brez Slovencev nič ni. Tu pri nas preganjajo slov. barve, v Vidmu pa so jih morali gledati celo na kraljevem vozu. Brez Slovanov — nič ni! Kaj bi bil mari laški kralj brez svoje krasne slovanske žene? Sijaj kraljevski hiši daje ona, sijaj poseta v Vidmu je dala ona. Tudi naši Lahi bi bolje storili, ako bi sledili nasvetu velikega Mazzinija: da se je treba sprijazniti z Jugoslovani, kajti njihova je bodočnost itd.

V drugi notici poroča, da je kraljica z veseljem sprejela slov. šopek in vesela je bila teh — svojih barv. Takoj je postavila šopek v kočijo poleg sebe. Slov. Benečanke pa so hotele s ponosom pokazati, da se zavedajo slov. krvi v svojih žilah, kakršna se pretaka tudi po žilah njihove kraljice. Čast beneškim Slovenkam, ki so priskrbele slov. tro-

bojujci ob strani laške kraljevske dvojice tako častno mesto.

Laški visokošolci iz Avstrije v Vidmu in Čedadu. — Tak je bil naslov uvodnika v »Soči« due 16. septembra, spisanega po vestnem sporočilu nekaterih očitvidcev. Iz Gorice je bilo okrog 30 laških akademikov. Junak dneva jim je bil slov. renegat iz Šempasa Oberdank. Potem, ko je obširneje opisano divjanje te laške mladine iz Gorice in Trsta, je »Soča« priobčila tudi naslednje besede, ki so bile prvotno zaplenjene: Vlekli so z vrvmi revnega osla, ki je imel napis: »Francesco Giuseppe I.« — Tega revnega osla so topli s palicami in po taktu palic tulili: Evviva Francesco Giuseppe!

Na tej slavnosti so bili tudi avstrijski detektivci, ki so jih pa v Vidmu ljudje spoznali, jih pošteno pretepli in peljali do meje, kjer so jim še dali z nogami brco — čez mejo.

Lahi so se smejali po zaplembi »Soče«, češ: saj se nam itak nič ne zgodi. In mi vemo, da je imela avstrijska policija celo fotografijo tiste skupine, ki je gnala in pretepala osla, na fotografiji so celo nekatere mladeniče spoznali, a vse so — potlačili. In čez nekaj let bodo ti nadepolni Garibaldinci v avstr. suknjah gospodovali nad Slovenci! Avstrija je nepoboljšljiva.

Tu pripominjam, da je policijski svetnik Contin hotel pozneje izvedeti od mene vse podrobnosti popisa v »Soči«; odkrižal sem se ga na kratko: mi nismo špiclji avstrijske policije.

Shod »Adrije« na Dobrovem ob laški meji. — »Soča« 23. septembra poroča: Tam blizu domačije Alojzija Gradnika je bil trg pred gradom ves v trobojnicah in blestel je trobojni napis: Obmejni Slovenci pozdravljajo »Adrijo«. Na pozdrav župana Sfiligoja se je zahvalil Bogumil Vošnjak in dejal med drugim: Te trobojnice nam pričajo, da naša meja ni v nevarnosti, da se bomo lahko zanašali v burnih dneh, ki kedaj napočijo za naš rod, na tukajšnji jez Slovenstva in Slovanstva. Na predlog Vošnjaka je bil izvoljen za predsednika župan Sfiligoj, zapisnikarjem Damir Feigel. Prvi je govoril Vošnjak, potem Gradnik o ljudskem, srednjem in visokem šolstvu, nakar je Vladimir Premrov predlagal temu primerno resolucijo. Shod je tudi sklenil zahvalo dež.

poslancema Treotu in Jakončiču za njiju odločno nastopanje v dež. zboru.

V ogroženem Devinu je priredilo tamošnje bralno društvo »Ladja« 20. sept. lepo veselico, na katero so prišla muoga društva iz vse bližine in tudi iz Tržaške okolice. Na krasno okrašenem Plessovem vrtu zbrane goste je pozdravil domači učitelj Josip Sorč, ki je naglašal, da bo to krasno zanimanje dajalo Devincem poguma, da vztrajajo proti vsem nevarnostim za razcvit slov. stvari v Devinu. Peli so zbori iz Nabrežine, Št. Andreža, Kontovelja in »Velesila« iz Škednja pri Trstu. Leopoldina Castellanijeva je divno deklamovala »Naš čolnič otmimo«. Igrali so »Eno uro doktor«. Po obširnem sporedu se je razvila živahna domača zabava s petjem, govori in plesom. Tako se je poigoma utrjevala slov. zavest na bregu Adrije.

Hotel »pri zlatem jelenu« — zaprt. — S kakšnimi težavami in lahonskimi spletkami smo se morali boriti v Gorici, nam popisuje članek v »Soči« 7. oktobra. Ko je konzorcij desetorice Slovencev kupil v Ozki ulici tri hiše, št 7, 9, 11, jih začel preurejati, zidati, poviševati še za eno nadstropje in je ves ta kompleks preuredil v jako čeden meščanski hotel, še ni imel na svoje ime gostilniške koncesije. Ta je šla dalje na ime bivšega lastnika Josipa Joossa. Vsakdo v Gorici ve, da je ta gostilna od davnih časov dobro obiskovana, da je gostilniška koncesija bila podedovana od lastnika do lastnika vselej v prepričanju, da v teh prostorih sploh ne more biti nič drugega nego hotel ali gostilna. — Ker je Jooss nameraval porabiti svojo koncesijo za novo gostilno blizu Soškega mosta, je konsorcij zaprosil za prenos koncesije na prostore »Pri zlatem jelenu«, toda isti magistrat, ki je bil pripravljen, dati Joossu koncesijo za novo gostilno, je odbil prošnjo konsorcija z razlogom: da je v Gorici že dovolj gostiln. — Ako bi bil kupil te prostore kak Kalebriž, bi bil dobil brez slehernega obotavljanja koncesijo.

Proti rešitvi magistrata je konsorcij podal utok na namestništvo, ki ga pa kljub petkratnemu posredovanju ni hotelo rešiti. Nato je magistrat dal hotel in restavracijo siloma zapreti. Hvala Bogu le za — 2 uri. Oglasil se je Nemec Karel Rolf, ki je imel koncesijo za gostilno toda

brez gostilne, zaprosil je za otvoritev restavracije v prostorih konsorcija in magistrat je nejevoljno vgriznil v kislo jabolko. Zvečer so bili vsi prostori pri Jelenu nabito polni v odgovor na magistratovo lumparijo.

Nekateri člani konsorcija so bili takih sitnosti naveličani, toliko bolj, ker so bili teden za tednom tarča, v katero sta klerikalna lista pridno pošiljala svoje strupene puščice. Teden za tednom sta izmišljala novih grdobjih, katere da na škodo slov. narodu zagrešuje ta nesrečni konsorcij. In prav takrat so zopet ponudili laški ponudniki, ki so hoteli kupiti ta naš hotel ter dati konsorciju prav izdaten dobiček. To je bila zapeljiva ponudba, ki jo je pa večina odločno odklonila. Ako bi pa konsortisti hotel prodali Lahu, tedaj bi bila »Gorica« in »Primorski List« zopet zadovoljna in celo njeni kavci bi zopet tja zahajali, dočim se v slov. hotel sredi mesta ni nikdar nihče prikazal.

V Gorici zidamo! — Ne samo v duševnem oziru, marveč v splošni naš napredek tudi s kamenjem in opeko! — »Trgovski dom« bo že kmalu iz tal. Tudi poslopje »Goriške ljudske posojilnice« v Gosposki ulici bo v par tednih dovršeno po načrtih prof. dr. Maksa Fabianija z Dunaja. Že zdaj se vidi, da bo to najlepša hiša v glavni ulici. Tekom tedna bodo tudi končana dela hotela Jelen: tri nadstropja vseh treh hiš, veliki in stekleni salon, velika terasa, dvorišče, vrt, velika pokrita lopa. Tu se nam pripravlja prav prijetno shajališče. Ne bodo nas več podili izpod tuje strehe ali pa nas za drag denar le nejevoljno trpeli pod njo. Tu bomo: na svojem!

Požar v Bovcu. — Osmega avgusta so se otroci na nekem skednju igrali z vžigalicami in nastal je požar. Ker je bilo vse suho, se je ogenj bliskoma širil in zgorelo je vsem skupaj — 73 hiš in razna gospodarska poslopja. Prihiteli so gasilci z Žage, Srpenice, Loga, celo iz oddaljenega Kobarida, delovale so tri domače gasilke, a za vse ni bilo dovolj — vode, pa še veter je začel pihljati. Požar je bil tako strahovit, kakor ga v naši deželi ne pomnijo. Zgorele so celo cerkev, obč. hiša, kaplanija, šola za pletenje čipk, ubožna hiša. Iz hleva je ušel razdražen bik in je nabodel nekega moža, ki je takoj umrl. Bika so ustrelili. Plamen je bil videti do Žage.

Narodna čitalnica je že imela napovedano slavnost 25-letnice, društvena trobojnica dobi trobojne trakove, ki so že bili shranjeni in so zgoreli, naročeno so imeli tudi sliko ustanovitelja, dekana Petra Kobala. Veselica je morala odpasti, ker je čitalnica pogorela do tal, pogorela je tudi zastava, knjižnica in vsa oprava. Ker čitalnica ni bila zavarovana proti ognju, je izdala v listih oklic za denarne podpore in prispevke za novo knjižnico. Meseca oktobra je 21 uglednih posestnikov priobčilo v listih toplo zahvalo banki Slaviji za pošteno in točno izplačilo škode, ki je bila tudi zadovoljivo ocenjena.

Mizarska zadruga v Solkanu je napravila zopet lep napredek. V Zadrुžni tovarni je postavila napravo za električno razsvetljavo, kajti kjer je neprestano povsod mnogo posla s suhim lesom, posebno z oblanjem, je petrolejska razsvetljava nevarna. Pisarna in tovarna sta med seboj zvezani s telefonom in s centralo v Gorici. Zadnje čase dela zadruga za Egipt. Ako bodo člani kakor doslej med seboj edini in bodo razumeli nalogo zadruge, uspehi ne izostanejo. Ako pa bodo slabo umeli pomen zadrुžne misli, tedaj bo žalosten konec. (»Soča« 31. X.)

Slovenska šola v Podturnu. V to slovensko mestno štiri-razrednico se je vpisalo letos celih 17 učencev, kljub temu, da je dr. Gregorčič pozabil na svoj boj proti tej šoli in je slov. starišem v svojem listu izjavil, da »se ne godi nikaka posebna krivica starišem v mestu, ako pošiljajo svoje otroke v Podturnsko šolo«. — Slovenski starši pa se ne strinjajo z Gregorčičem in pošiljajo otroke drugam, le v to mestno šolo ne. Za 17 otrok imamo v Gorici luksuz: voditelja, 1 učitelja in 2 učiteljici. »Corriere« je vpil, zakaj neki se vzdržuje šola za tako malo otrok. Toda goriški mestni očetje se za vse to niso zmenili, ker njim je bilo čisto vseeno, ali hodi kaj otrok v to šolo ali nič.

Velik Shod pri Rebku. — Na vabilo vinarskega in sadjarskega društva je bil 22. novembra na Goričici pri Rebku sredi Vipavske doline velik kmetijski shod, kakršnih je malo po širni slov. domovini. Ob ogromni udeležbi je otvoril ta shod učitelj in posestnik Anton Možina ter predlagal predsednikom naduč. Petra Medveška, tajnikom pa Franca Mermolja z Dobravelj. Prvi je govoril dež. posl. Anton Ja-

končič kot kmetski sin o težavah in željah kmetškega stanu. Med drugim je povedal to zanimivost: Goričani smo se v tujem svetu korenito osmešili s svojim sadjem. Naše krasno sadje, ki se prideluje menda le pri nas, je bilo na dunajski razstavi — in prišla so kmalu velika naročila; — ali sadja ni bilo, ker smo ga imeli le za tisto razstavo in nič več. V bodoče treba torej razumno gojiti sadje, le nekaj dobrih vrst, a tistih v čim večji množini, da ga bomo imeli za izvoz na veliko. — Govoril je dalje o razmerah v Pajerjevi kmetijski družbi in je na koncu govora predložil resolucijo. Vlada naj ne daje podpor za slov. prebivalstvo po kmet. družbi, ampak raje po okr. glavarstvih ali po našem novem goriškem kmet. društvu. Vsa vinarska in sadjarska društva naj se združijo v Zvezo za skupno delovanje.

Nadučitelj Bajt iz Ajdovščine je razvijal lepe misli o organizaciji narodnih društev, o združenju vseh Slovanov v Avstriji s skupnim jezikom — ruskim.

Ko sta obširneje govorila še kmet Verčon in učitelj Mermolja, je dr. Tuma obračunal z župnikom Koscem. — Gregorčič in Rojic sta poslanca že 20 let, a kaj sta Vam dala? Zakaj niso uredili že prej užitninskega vprašanja? Ko je država pobrala vse glavne dohodke, so začeli šele vpiti in mene dolžiti. Leta 1887. so dali za Agro Monfalconese 400.000 gld., vlada je določila 1.000.000 gld., a Slovenci niso zase nič zahtevali. Dr. Pajer je gospodar v deželi. Pri zadnjih volitvah je naredil Gregorčiča za poslanca, ker mu ta ni nič nevaren.

Oglasili so se še razni drugi govorniki, nakar so bile sprejete resolucije v korist kmetovalcev.

Pevka Mira Devova v Gorici. 29. novembra je pela Mira Devova pred izbranim občinstvom v dvorani Central. Vodja naše glasbene šole Jos. Michl je pisal o tem koncertu in izrekel pevki in spremljevalcu zahvalo goriškega občinstva.

Za pevko Miro je imel koncert v Gorici — življenski pomen. Ta večer ni le vnela src vseh Goričanov, marveč si je osvojila srce in dušo graditelja Trgovskega Doma, inž. Josipa Costaperaria, ki mu je bila še v Ljubljani zvesta družica. Izdihnili je svojo veliko umetniško dušo 24. marca 1934.

»Trgovski dom« — velikonočni piruh.

(Po »Soči« 11. aprila 1903.)

Znana je davna želja goriških Slovencev, da bi imeli kje na lepem kraju solnčne Gorice dostojno središče, shajališče, svoj — Narodni dom. Bili so že predlogi za podobno društvo, kakor v Ljubljani, za gradnjo take palače, ki bi bila Slovincem v ponos. Ne cenijo nas domači Lahi, ako vidijo, da se beraški potikamo po beznicah, da za svoja društva moramo prosjačiti prostore pri Lahih... Dokler se ne moremo »postaviti« tako, da se moremo ponosno pokazati pred vsem svetom, nismo — nič, nismo vredni ponosnega slovenskega imena itd. Take in enake misli so nam često rojile po glavi.

Ali goriški Slovenci smo bili praktični ljudje. Nismo beračili nikjer, ne doma ne drugod, marveč postavili smo se na praktično stališče: nabirajmo si kapital po naravni poti združevanja, in Narodni dom pride sam po sebi. Ko smo snovali Trgovsko-obrtno zadrugo, smo že imeli skrivno upanje, da postavimo tudi Narodni dom. In to se je zgodilo še prej nego smo se nadejali.

To leto je bila šele petletnica te naše vrle zadruge, končan je bil šele prvi odsek (osnova Zadruga so petletni odseki), a že je bil zaključek računov sijajen. Polagoma so rastli že štirje nadaljnji odseki, vsako leto bo zaključen nov petletni odsek, brez dvoma tudi z jako ugodnimi uspehi. Na tako delovanje smo se mogli zanesti, smo mogli že zidati goriškim Slovincem — Trgovski dom. Zato smo že več časa delali najlepše načrte. Shajali smo se dr. Tuma, dr. Gruntar, Franc Kocjančič, mladi Rudolf Konjedic, prof. Ferd. Seidl, svetnik Fran Plohl, veleposestnik Anton Pečenko, seveda Gabršček z njimi, in črtali smo vsak po svoje načrte za bodoči Trgovski dom. In ko se nam je posrečilo, da smo za 52.000 K kupili s posredovanjem Antona Pečenka najlepše stavbišče v Gorici: prazen trikot poleg ljudskega vrta v Verdijevi ulici, tedaj smo imeli načrt za bodočo palačo kmalu gotov. V principu smo bili vsi za to, da bodi to palača, dostojna goriških Slovencev, v kateri bo imela

Zadruga dostojne prostore, poleg nje pa Čitalnica, Podporno društvo, Sokol itd.

Prevzel sem nalogo, da za napravo načrta pridobim rojaka prof. dr. Maksa Fabianija, profesorja na dunajski visoki šoli, in nekega dne sem ga poiskal v njegovem ateljeju v sedanji Argentinierstrasse na Dunaju. Tam sem našel tudi inž. Josipa Costaperaria ki je pozneje Trgovski dom zgradil po načrtih Fabianijevih.

»Soča« 11. aprila je pisala med drugim:

»Laški listi so objavili o tej stavbi vesti, ki so Slovencem le v ponos. Ker so torej že laški listi izdajali vesti o tej »veliki palači«, potrjujemo to vest tudi mi ter jo pošiljamo v svet med — velikonočnimi piruhi, ki gotovo razvesele vsako rodoljubno srce. — S to palačo prične nova doba, slavna doba za preznamenito našo »Trgovsko-obrtno zadrugo«.

Laški listi so objavili še drugo pretresujočo vest, namreč, da je neka slovenska družba kupila hotel »Pri zlatem jelenu« s staroznano pivarno »Eiskeller« vred. — Nimamo vzroka, da bi ta piruh zamolčali. Res je torej, da je konsorcij rodoljubov kupil vse one prostore, kjer nastane polagoma hotel po modernih zahtevah. Danes je ondi 31 sob za tujce, poleg raznih prostorov pa je največji salon v Gorici in v poletnem času najbolj obiskovan vrt. Gotovo bodo naši rojaki poslej še raje tje zahajali. Končno naj povemo še, da »Goriška ljudska posojilnica« dozida svoji glavni hiši v Gosposki ulici še drugo nadstropje po načrtih prof. Maksa Fabianija, da bo i ta stavba v ponos goriških Slovencev in kras goriškemu mestu.

Tudi — piruhi!

(Po »Soči« 18. aprila 1903.)

Nakup »Jelena« in gradnja »Trgovskega doma« sta bila brez dvoma neobičajno velik napredek goriških Slovencev. Saj dotlej za nobeno svojih društev nismo imeli svojih prostorov, niti ne takih, da bi se mogli počutiti varne v njih: naši gospodarji so bili — Italijani. Kakor hitro bi zagospodaril tu mladi Marzini, bi zapodil društva izpod svoje strehe, kakor hitro bi dobil laško nadomestilo, kar bi ne

bilo težko najti. Kam naj bi potem šli? — Taki reveži smo še bili takrat Slovenci.

»Soča« je poročala pod zgornjim naslovom še o drugi pridobitvi.

Pred leti je kupila Južna železnica palačo neke grofovske rodbine na Telovadnem trgu poleg ljudskega vrta. Palača je največja stavba v Gorici, izvzemši novo justično palačo; poleg nje je prekrasen ogromen park. Vsega sveta je okrog 5000 kvadratnih metrov.

Tu je Južna železnica uredila velik hotel po najmodernejših zahtevah. Samostojna električna razsvetljava je veljala nad 60.000 kron. Nad 70 sob je krasno opremljenih. V tem hotelu so bivale najvišje osebe, ki so prihajale v Gorico.

Po mnogih brezuspešnih letih, ko je imela železnica s hotelom samo izgube, je uprava železnice sklenila, naj se hotel proda.

Veliki četrtek popoldne so bili nekateri rodoljubi našega kroga opozorjeni na namero južne železnice, zvečer je odpotoval zastopnik »Trgovsko-obrtne zadruge« na Dunaj — in drugi dan opoldne je bila na Dunaju podpisana kupna pogodba, a na telefonsko poročilo je položila neka tržaška banka del kupnine v blagajno Južne železnice. Ta četrtek je bila izplačana vsa kupnina — 250.000 kron. Poleg poslopij in parka je v tej kupnini plačan tudi ves mali in veliki inventar hotela, torej vse, kakor leži in stoji.

Smisel za vrednost je pač različna. Odločujoči možje danes tega posestva ne prodajo niti za 400.000 kron. Ogromen dobiček, ki bi ga lahko naredili, izginja pred vrednostjo, ki jo bo imelo to prekrasno posestvo za zavod in goriške Slovence. Tu je dovolj prostora za vse naše narodne in društvene namene in sicer na najbolj pripravnem kraju.

Nato pripoveduje, kaj vse se spravi pod streho, kar pa se ni zgodilo, ker se je hotel začel rabiti drugače, kar ni bilo v mojih načrtih. Jaz že v »Soči« pripovedujem, kako si mislim porabo hotela. Tu naj povem, da je bil nakup povsem moje delo. K meni je bil prišel na Veliki četrtek grof Dubsky, eden upravnih svetnikov Južne železnice, in mi sporočil namen železnice. Povedal mi je zaupno tudi ceno, za katero bi se hotel dobil; pri tem je hotel tudi sam nekaj

zaslužiti. Cena se mi je zdela bagatelna in za nas Slovence sprejemljiva, posebno zaradi krasne lege in velikosti ter lepote objekta. Na Dunaj sem šel jaz po dogovoru z vsemi glavnimi odborniki Zadruga. Z Gorupom v Trstu sem se telefonski dogovoril, da bi v primeru kupčije položil del kupnine pri Južni železnici v Trstu. To se je tudi zgodilo.

V hotel pa ni prišla ne Trgovska zadruga niti ne druga naša društva, marveč je ostal — hotel, za kar nisem bil navdušen ne jaz ne dr. Tuma. Vdali smo se večini in raznim vplivom, ki so se takoj oglasili. Nakup »Südbahna« se je po bliskovo raznesel daleč po svetu, in takoj so se začeli zanimati za usodo tega objekta razni vplivni činitelji, med temi goriško mesto, trgovska zbornica in naposled — vlada sama. Soglasno mnenje je bilo, da mora hotel ostati, sicer da bi bilo goriško mesto silno oškodovano, kajti doslej so vendar prihajali semkaj veliki gospodje (ravno takrat je stanoval v hotelu španski pretendent Don Carlos, ki je imel celo nadstropje), in kaj bo poslej, saj ne bo mogoče takih gostov niti več sprejemati v Gorici itd. — Tako je prišlo, da je ostal hotelski obrat nadalje pod nespretnim vodstvom, a na čelu mu je stal konsorcij deseterice gospodov, ki so imeli sicer polno dobrih namenov, a vsi vkup ničesar pod palcem, vsaj ne toliko, da bi se mogli spuščati v tako velika podjetja. V to deseterico so žal pritegnili tudi mene. — Kako je dalje šlo, bomo pozneje videli. Hotel je ostal last Zadruga še po vojni in je imel ogromno vrednost. Takoj prvo leto so ponujali zanj 800.000 lir, a tedanji gospodarji Zadruga ga niso hoteli prodati.

Kako peklenske so bile strankarske strasti takrat v Gorici, naj dokazuje naslednji konec članka v »Soči«.

Ne bili bi verjeli, da strankarska strast ne bo mirovala niti pri tako znamenitem koraku po lestvi našega narodnega napredka. »Gorica« ni mogla prikriti strasti, ki ji vedno narekuje vodilno geslo: »Naj hudič vzame vse, kar ne služi našim strankarskim naklepom!« Prehod hotela »Pri zlatem jelenu« in »Südbahnhotela« v slovenske roke je naznanila s skrajno zlobnimi in bedastimi opazkami. Njej je vse to le špekulacija posameznikov, narod pa ne bo imel nič od tega itd. — Mi bi prav srčno želeli, da bi se našlo vsako leto po toliko slovenskih »špekulantov« v Go-

rici, ki bodo kupovali hiše, palače, hotele; naj le postanejo s takimi »špekulacijami« čе možno bogataši prve vrste, mi bomo naznanjali take »špekulacije« vedno le kot — prekrasne piruhe in ne »klopotce«, kakršne nam privošči »Gorica«.

Po mnenju modrijanov pri »Gorici« je torej edina sreča in bodočnost Slovencev v tem, da smo berači, da se moramo skrivati po kotih, a na najlepših mestih naj se šopirijo tujci, ki pa smejo biti špekulanti na naše borne žepe. Mi berači, tujci bogataši, oni gospodarji, mi ponižni hlapi — to odseva iz »Gorice«. Lepa hvala za take — klopotce!

Uverjeni smo, da niti med čitatelji »Gorice« ni mnogo takih, katere bi bila strankarska strast tako oslepila, kakor pisarčke okoli Gregorčičevega trobilca. Saj je vsakdo uverjen, da le po taki poti pridemo Slovenci do moči in veljave v mestu in deželi. O, naj bi le prišel tisti zlati čas, ko bi imela vsaka hiša za gospodarja — slovenskega »špekulanta«! Ali se ne zdi »Norici«, da bi bilo tedaj rešeno narodnostno in šolsko vprašanje v Gorici?

»Gorica« je pričakovala, da naša stranka podari Slovincem piruhe v obliki — slovenske šole... Na to odgovarjamo na kratko, da ne popravi ves človeški rod, kar je zapackal klerikalni general. Zakaj pa ves tisti »lepi klub« na Dunaju ni osrečil našega naroda s — slovensko šolo? Kako lepo bi se to popolnilo s piruhi, katere je naša stranka brez hrupa in mirno a dosledno pridobivala po dosedanji poti pozitivnega, uspešnega dela, to je naše geslo.

Že iz teh odlomkov vidijo čitatelji, kako težko je bilo v tistih strankarskih razmerah ustvarjati narodne dobrine. En del naših ljudi se je takoj zaklel, da uniči čim prej, kar se je tu dobrega storilo.

Kričeče Pajerjevo nasilstvo v c. kr. kmetijski družbi.

(Iz »Soče« 22. aprila 1903.)

Kako daleč je šel deželni glavar dr. Luigi Pajer v svoji brezmejni drznosti proti Slovincem, dokazuje naslednji dogodek.

Zadnje mesece se je vpisalo v kmetijsko družbo iz sodnega okraja goriškega nad 100 novih udov. To se je zgodilo ravno zaradi vednega očitanja, da se Slovenci premalo zanimamo za to družbo. V odseke se voli za vsakih 15 članov po en zastopnik in je bilo treba voliti na novo 7 članov. Ker smo zadnjič Slovenci tako lepo in lahko zmagali — kar je naravno, saj je to slovenski okraj brez Lahov — je vzel zdaj to volitev v roke dr. Pajer in tudi »sijajno zmagal«; toda kako?!

Vabila k volitvi je razposlal le par dni pred volitvijo, ki je bila v soboto 18. aprila. Voliti pa se je moglo edino le s posebnimi izkaznicami, ki jih noben Slovenec ni dobil. Pobotnica o plačani članarini ni zadoščala. Da bi se noben italijanski glas ne izgubil, je razposlal Pajer italijanskim članom pobotnico (tudi če niso plačali) in izkaznico, toda nobenemu Slovencu ni poslal izkaznice, tudi če so imeli udnino plačano.

Ker se je volitev pričela ob 11. uri in bi dotlej marsikateri Slovenci plačali udnino in zahtevali izkaznico, je blagajnik ta dan na Pajerjevo odredbo izginil iz Gorice in so bila vrata urada zaprta, kar se ni prej še nikdar zgodilo.

Komisiji za volitev je predsedoval Pajer sam. Ogromna večina je bila Slovencev, toda niso bili pripuščeni k volitvi, ker niso mogli pokazati — izkaznice. Tako niso mogli voliti niti znameniti člani družbe, n. pr.: član osrednjega odbora dr. Henrik Tuma, Andrej Gabršček, podgorski župan Anton Klančič, Ivan Berbuč (dež. odbornika), župnik Kolavčič, vikarij Mašera, rav. učiteljišča Križnič, župan solkanski Mozetič, vsega skupaj nad 75 članov. Člani s pravilno pobotnico o letošnji plačani članarini so bili zavrnjeni, ker jim Pajer ni hotel poslati nalašč za to volitev izmišljene izkaznice. — Vsled takega sramotnega brezpravja in nasilstva je prišlo v dvorani do tako vihar nih prizorov, da je Pajer strepetal za svojo kožo in poslal po — policijo. Vstopil je višji polic. komisar Contin z dvema redarjema, ki je pa kmalu sprevidel, za kaj tu gre. Izjavil je, da je njegova naloga končana, ako pa predsednik ne more vzdržati reda, moral bo kot vladni komisar zbor razpustiti in volitev s tem ustaviti. Pajerju ta odgovor ni ugajal in vodil je svoj švindl dalje do konca med velikanskim vriščem in ropotom.

Nad poldrugo uro je tako vreščalo po dvorani in Pajer jih menda še nikdar ni slišal toliko in tako mastnih. Končno je Pajer proglasil, da so izvoljeni v slovenskem okraju — laški kandidatje.

Trije navzočni deželni poslanci so poslali takoj po volitvi proteste brzojavno na namestništvo, kmetijsko ministristvo in min. predsedniku.

»Soča« je v poročilu izjavila, da bomo morali Slovenci, če ne bo pomoči, ustanoviti samostalno kmetijsko družbo, a vlada bo morala deliti običajne letne podpore po — številu prebivalstva. Sedanja družba pa bo morala odložiti stari naslov »c. kr.«. — To bi bil edini odgovor na Pajerjev škan-dal 18. aprila 1903.

Že 20. aprila je odšla na namestništvo obširna pritožba proti volitvi; v nji so bila med Pajerjevimi drzovitostmi našeta naslednja dejanja. Poleg Pajerja je vodil posle neki Pontotti iz červinjanskega okraja in italijanski državljani, ki je na slovenske odgovore zaničljivo lajal: »Io non so parlare scia vo!« — Pajer sam je glasoval petkrat: zase kot član, za italijansko kmetijsko šolo, za slovensko kmetijsko šolo, za odvetniško zbornico in laško polit. društvo »Unione«.

Utok je tudi dokazal, da Pajer niti ni imel pravice, razpisati te volitve, ker po pravilih imajo to pravico posamični odseki vsak za se. Tako delajo furlanski, tako tudi vsi ostali.

Drastičen je tudi tale primer: Žid Morpurgo je prišel volit, pa ni imel izkaznice. »Jo pa grem iskat,« je dejal in odšel v tajnikovo sobo, kjer mu je izkaznico takoj dal urednik »Corriere di Gorizia« Carlo Seppenhofer, in Morpurgo je lahko takoj volil — vsi slovenski odličnjaki pa ne! Zahtevamo, naj se ta volitev razveljavi in odredi nova po pravilih. — Utok je podpisalo pet deželnih poslancev in 38 veljavnih Slovencev.

Opisal sem ta primer Pajerjevega nasilstva zaradi tega tako obširno, da bo tudi danes mojim čitateljem jasno, kakšne boje smo imeli s Pajerjem še v letu 1903., tri leta po zvezi Pajerja z Gregorčičem v deželni hiši. S takim človekom se je pajdašil voditelj goriških Slovencev, ki pa ob tej priliki ni šel blizu, ni podpisal utoka... Da je bil naš boj otežkočen, je umevno samo po sebi.

»Slovensko časnikarsko in pisateljsko društvo« v Ljubljani.

(Po »Soči« 25. aprila, 2. in 9. maja 1903.)

Danes brez dvoma malokdo ve, da sem jaz ustanovitelj tega društva. Nikomur ne pride na misel predzgodovina z vsemi težkočami vred, ki so jih delali stanovski tovariši — politiki.

V prvi knjigi sem opisal ustanovitev matice vseh časnikarskih društev, novinarskega društva v Pragi l. 1898., na katerem je bilo gotovo najzanimivejše moje obširno predavanje o slovenskem časnikarstvu od Vodnikovih »Novic« dalje. Kakšna težka naloga me je doletela na tretjem shodu v Dubrovniku, je na kratko povedano v tej knjigi. Na naslednjem shodu 1902. l. v Ljubljani pa smo ustanovili »Zvezo slovanskih časnikarjev«, katere člani morejo postati le zakonito obstoječa društva. Bil sem med organizatorji ljubljanskega shoda in določen kot poročevalec za shod v Plznju; sprejel sem nalogo, da se dotlej Slovenci pravilno organiziramo, a ne sami, marveč v družbi s Hrvati in Srbi. Toda voditi moramo vse delo mi Slovenci, sicer ne pride do ničesar. Namenjeno je bilo, da med tem časom poizvem za mišljenje na vsem slovanskem jugu — tudi med Bolgari — in poročam na shodu v Plznju. To nalogo sem tudi izpolnil.

In kaj se je zgodilo?

»Kmalu po lanskem shodu sem dobil iz Prage poročilo, da se zanimajo za ustanovitev slovenskega društva gospodje okoli »Slovenca«. Bil sem zadovoljen, ker mi je bilo vsejedno, kdo se loti dobrega in koristnega dela. — Toda čakal sem zaman, pač pa sem izvedel, da so se »sotrudniki« klerikalnih društev že odločili za — samostojno društvo »krščansko mislečih časnikarjev«.

Naši prijatelji v Pragi so z obžalovanjem opazovali strankarske razmere ter videli, da bo težko kaj s takim stanovskim društvom, ki bi odgovarjalo skupnim težnjam, naglašanim na dosedanjih sestankih. »Zveza« pač ne more vezati političnih strank, ki so morda kar v odprtem boju med seboj, pač pa jej je namen, družiti tovariše brez

razlike po politiški struji, kateri služijo. — Med Hrvati tudi ni upanja na ustanovitev enakega društva. Zategadelj je bila izprožena misel, naj bi ustanovili društvo jugoslovanskih časnikarjev, v katerem bi dobili zatočišče tovariši Slovenci, Hrvatje, Srbi in Bulgari — katolički, pravoslavni in tudi mohamedanci, saj: »Svaki brat je mio, ma koje vjere bio!« ... Po želji Zveze sem prevzel jaz poročilo za shod v Plznju o — potrebi takega društva na slovanskem jugu.

Bil sem nalašč tudi v Ljubljani, da se sam prepričam, kakšen veter tam piše, a tu sem izvedel od dr. Zbašnika za napredne, od Štefeta za klerikalne časnikarje, da nismo še zreli za — stanovsko društvo, ker smo vse preveč politiki in premalo časnikarji. Odločil sem se torej za poročilo v Plznju o potrebi — društva jugoslovanskih časnikarjev.

»Slovenec« od 22. aprila pa mi je preskrbel presenečenje, da je bilo istega dne v »Katoliškem domu« 70 gospodov, »ki sodelujejo (!) pri naših listih«, in ti so sklenili...: »ustanoviti časnikarsko društvo za jugoslovanske pokrajine«. Dalje je bila na tem shodu ... »debata o medsebojni zvezi naših listov, o dopisovanju in o agitaciji za slovensko krščansko časopisje.« — In to društvo si je postavilo nalogo... »izvršiti dana navodila krščanske zavesti med Slovenci. — V predstavništvo je bil izvoljen... za Goriško neki g. Fajdiga, katerega tu redko kdo pozna in ga menda niti ni v naši deželi! Jaz ga še videl nisem.« (»Soča« 25. IV.)

Z ozirom na vse te pojave sem izjavil kot pooblaščenec osrednje Zveze, da je v Ljubljani 22. aprila ustanovljeno društvo strankarsko politično društvo, ki napoveduje boj časopisju, katero ne nosi pečata »krščansko«; zato nima nič skupnega z nazori, naglašanimi na dosedanjih shodih slovanskih časnikarjev, nič skupnega z »Zvezo«, kateri ne more pristopiti, ker je to le bojno društvo sredi velike družine slovanskih časnikarjev, sposobno le za razpor, za bratomorni boj, za sovraštvo med slovanskimi časnikarji... In na koncu pravim:

»Vse slovanske tovariše na jugu pa pozivam, da se odzovejo bratskemu klicu od severa ter si ustanovimo... stanovsko društvo, ki ne bo služilo nikaki politiški stranki,

marveč vsem nam samim in po nas ... vseobči slovanski misli in njeni boljši bodočnosti.«

Umevno je, da sem s svojimi izjavami preprečil nakane ustanoviteljev »jugoslovanskega časnikarskega društva«. V »Slovcu« pa so udarili po moji osebi na brezobzirne načine. Po stari navadi. Tako so delali vedno vsi, brez ozira na stranke, ako je »Soča« prišla s kom navzkriž, čeprav nisem jaz imenoval nobene osebe, nikogar osebno dolžil...

Ker je pa čas hitel in se je bližal shod v Plznju, smo hoteli imeti vsaj nekaj za ta shod, vsaj slovensko društvo, ki se lahko preosnuje v jugoslovansko, ako bodo razmere tudi med Hrvati, Srbi in Bulgari zrele. Zato smo imeli v sredo 6. maja v ljubljanskem »Narodnem domu« shod vseh tistih slovenskih časnikarjev in publicistov, ki 22. aprila niso bili povabljeni v društvo »krščansko mislečih«. Prišlo je 36 gospodov, več njih pa je izreklo soglašanje s sklepi. Poročal sem kot delegat »Zveze« obširno o povodu tega sestanka, na kar je bila prav obsežna in poučna debata, zlasti o vprašanju: ali naj se osnuje samo časnikarsko ali tudi ob enem pisateljsko društvo. Naposled smo soglasno sklenili, naj se osnuje: »Slovensko časnikarsko in pisateljsko društvo«. — V ustanovni odbor so bili izvoljeni gg. Trstenjak Anton, Govekar Fran, Engelbert Gangl, dr. Karol Lončar in Jelenec Luka. — Društvo bo le stanovsko in bo član »Osrednje zveze slovanskih časnikarjev«. Ustanovitev je bila naznanjena brzojavno v Prago, odkoder je dospel oduševljen pozdrav.

»Krščansko misleči« so bili jako hudi in so v svojem glavnem glasilu še mnogo udrihali po nas, pa to že ne spada v obseg in nalogo moje knjige.

*

Opisane nepravilike mi je organizoval v glavnem »Slovenčev« urednik — mladi Ivan Štefe, ki je bil učenec iz moje šole in meni velike hvale dolžan. Pred leti se je bil oglasil pri meni komaj 16-leten pobič in začel pisati za »Sočo« marsikaj, kar se je polagoma dalo porabiti. Takoj sem videl, da bo iz tega mladiča lahko še kaj prida. Že prvence sem mu tako popravil in opilil, da so mogli priti v »Sočo«, nakar sem mu s »Sočo« poslal tudi popravljeni rokopis, da je videl, kako je on pisal in kako je tiskano.

To se je dolgo ponavljalo, tako dolgo, da res že ni bilo več treba take kontrole. Fant se je »naredil«. Bil mi je jako hvaležen. Pozneje je bil delaven član dijaške »Zadruge«, kateri sem bil poleg gospe dr. Jenkove in prof. Rutarja pokrovitelj. Poslali so mi krasno diplomo z vsemi podpisi, med temi na odličnem mestu ravno Štefe. — Kako sem se nekoč začudil, ko mi je javil svoj vstop k »Slovincu«. Pri-
dušal se je, da je ostal isto tako idealno napreden Slovenec in nima s klerikalizmom nič skupnega, ali tu se mu nudi torišče za časnikarsko delovanje, ki se ga je izučil pri meni, in prosi me, naj mu ostanem še dalje naklonjen. — Kako je bilo poslej z njim? To spada v — kranjsko zgodovino.

Simon Rutar — umrl.

»Soča« 6. maja 1903. je objavila na prvi črno obrobljeni strani naslednji nekrolog:

»V ponedeljek (5. maja) nam je došla iz Ljubljane vest o tragični smrti našega rojaka profesorja Simona Rutarja. Pretresla je tu vsakogar, kdor je poznal blagega pokojnika поблиže.

Profesor Rutar je prišel v nedeljo okoli 10. ure zvečer v svoje stanovanje v Medjatovi hiši na Dunajski cesti, kjer je stanoval jako dolgo, se slekel ter šel v posteljo. Potem pa je vstal ter šel na stranišče z gorečo svečo. — Tam pa je morala priti sveča v dotiko s srajco, ki se je vnela in začela goreti. Rutar je strgal obleko raz sebe in tekkel v sobo, ali opekline so morale biti hude, ker se je ogenj bržčas neznan-
sko hitro polastil vse obleke, da so ga zapustile moči, ter se je zgrudil med vrati na zaboj in tam je izdihnil. Nihče v hiši ni slišal, da bi bil klical na pomoč. Zunanja vrata so bila krvava, na tleh pred vrati so ležali ožgani kosci srajce in svečnik z ostankom dogorele sveče. Opekline je imel na prsih, na hrbtu, na obeh rokah, na trebuhu in na stegnih, koža pa je bila vsa ožgana ter se je lupila od života. Zjutraj so našli Rutarja mrtvega in truplo so odnesli na pokopališče ter položili v rakev pisateljskega društva k več-
nemu počitku.

Pokojni Rutar je naš rojak, rojen na Krnu, dosegel je starost 52 let. Po dovršenih vseučiliških študijah je bil naj-
poprej suplent v Gorici, potem več let profesor v Kotoru

in Splitu, leta 1886. pa je prišel v Ljubljano na realko in pozneje na II. gimnazijo.

Z Rutarjem smo izgubili temeljitega zgodovinopisca. Priobčil je tekom let premnogo temeljitih zgodovinskih razprav in knjig, napisal premnogo ocen, člankov, notic, bil je odličen sotrudnik tudi našemu listu. S svojim delovanjem si je pridobil časten spomin v naši književnosti.

Z Rutarjem pa smo izgubili tudi blago dušo, plemenitega človeka, kakršnih hodi malo po svetu. Svojo domovino in svoj narod je ljubil iskreno ter imel vedno odprte roke in odprto srce za razne naše narodne potrebe, za dijake, za svojce ... Bil je zabaven družabnik in radi svoje odkritosrčnosti in dobrovoljnosti priljubljen gost v premnogih rodbinah in družbah. Bolehal je močno že kakih šest let in še preteklo zimo je bival radi boleznii v svrhu zdravljenja v Gorici. Vedeli smo pač že takrat, da mu bržčas ne bo usojeno več dolgo življenje, ali da ga dočaka tako nagla, tako mučna smrt, tega bi vendar nihče ne pričakoval.

In ni ga več! »Umril je mož — kje tak je še med nami, kot on, ki spi v prezgodnji groba jami?!« ... Počivaj, blaga slovenska duša, v miru, ki si ga zaman iskal na svetu.«

In iskal je zares zaman miru na tej zemlji, Rutar, velik idealist, velik značaj, veljak in blaga duša, ki ni bila za ta grdi svet!

Njegovo žalostno smrt mi je takoj zjutraj brzojavil prijatelj Ivan Resman, ki je bil Rutarjev najljubši pobratim.

Rutar je bil reden sotrudnik »Soče« in dasi je jako prijateljski občeval z Gregorčičem, je sodeloval še dalje le pri »Soči« in ne pri »Gorici«. Priobčil je veliko zgodovinskih studij, ki so večinoma izšle v posebni knjigi: »Zgodovinske črtice iz poknežene grofije goriške in gradiščanske.« — O njegovi »Zgodovini Tolminskega« sem poročal že v prvi knjigi.

O Rutarju — človeku bi se dala napisati cela knjiga. Vsak odvišen groš je šel za narodne namene, še več pa za reveže. Revščine ni mogel trpeti, in kdor je bil potreben, je bil gotov njegove pomoči, ako mu je znal to povedati.

Rutar je žrtev romantične ljubezni. Zakaj bi je ne izvedel njegov narod, ki ga je enako ljubil, kakor je ljubil krasno tolminsko dekle iz odlične rodbine. Pa ni bilo nikakih zaprek, starši so bili zadovoljni, le počakati je bilo treba,

da pride pravi čas za poroko... Rutar je moral prej dobiti stalno službo, potem bi odpeljal svojo izvoljenko in bil bi brez dvoma najsrečnejši mož na svetu, kajti reči moram, da morda še ni bilo moža, ki bi bil resničnejše in iskreneje in globokeje ljubil, kakor je ljubil Simon Rutar to tolminsko dekle. Tudi ona ga je ljubila, vsaj nekaj časa, dokler ji ni začel mešati pameti nekdo drugi, ki je znal jezik spretneje sukati nego okorni Šime Rutarjev s Krna. In ona se je dala premotiti in šla je za drugim... a Rutarju je ostalo strgano srce, ubita duša... za vedno. Nikdar več ni pogledal drugi v oči, nikdar več ni mislil na ženitev s kako drugo. Ostal je zvest svoji mladeniški ljubezni do groba. — In ona. Da, ona še živi, in ako bo čitala te vrste, naj ve, da je Simon Rutar, veliki naš zgodovinar, postal njena žrtev. Iskal je utehe v alkoholu, a je ni nikdar našel, in tako je šel v večnost prav gotovo z njenim imenom v srcu.

*

Profesor dr. Drag. Lončar je izdal iz »Izvestja slov. nižje gimnazije« brošurico, v kateri opisuje življenje in delovanje svojega učitelja Simona Rutarja. Njegovo slovstveno delovanje deli Lončar tako-le: Samostojni spisi — članki — ocene in književna poročila — zapiski in drobne novice — zemljevidi.

O Rutarju učenjaku in človeku pa piše med drugim:

Rutar je ustvaril slov. starinoslovje in nam podal slov. starinoslovsko terminologijo. Iz prazgodovinskih grobišč nam je govoril o najstari zgodovini naših krajev. Iz temne in napol temne preteklosti ga je vodila pot v svetlejšo dobo prihoda Slovencev, ko nam govore že pisana poročila. Gledali smo, kako se je zmagonosno širil slovenski rod, kako je rastel in se razvijal, se krepil in jačil, sam sebi ukazoval in gospodoval sam nad seboj. — Ne dolgo! Poslušali smo, kako so močnejši sosedje objednem s pokristjanjevanjem zaustavljali pot svobodnemu razvoju slovenskega naroda, kako so se krčile naše meje, izginjala veljava našega imena in jezika. Dospeli smo tja, kjer smo sedaj. Ali naj v resni govorni brezdelici se zadovoljujemo samo z rekriminacijami? Ne! Rutar nam odpira pot v boljšo bodočnost s spoznavanjem samega sebe, svoje zgodovine in zemlje, svoje duše in svojega značaja. — In kdo bi bil zmožnejši, da nam

popiše slovensko zemljo, nego mož, ki je sam prepotoval ves naš svet, poznal skoro vsak naš kraj, breg in dol? A z nabiranjem narodnega blaga, narodnih pesmi, pripovedek in pravljic nam je podal sliko, v kateri se zlasti zrcali naša duša, naše mišljenje in čuvstvovanje, naš značaj, ki nam daje ključ k umevanju in spoznanju naše zgodovine. — To je bil Rutar — učenjak.

Kaj naj rečem o pokojniku — človeku? Kakor se skriva v naravi roža pod trnjem, tako bije pogosto pri človeku pod trdo kožo zlato, plemenito srce. Pokojnik je bil na zunaj bolj osoren s svojimi samoraslimi lastnostmi, na znotraj pa blag človek, ki je pomagal rad, kjer je mogel, zlasti učeči se mladini. Skromen v svojih potrebah je imel vedno odprte roke za brata trpečega. Poštena, odkritosrčna duša, dasi bolj vase zaprta, pri tem pa zabaven in dovtipen. Itd. Pač same lepe besede od tako dobrega poznavalca, dr. Lončarja.

Nekje sem že povedal, da je bil prof Rutar poleg mene in gospe Terezine dr. Jenkove pokrovitelj dijaške »Zadruge« in je prihajal celo na tajne sestanke — v časih birokratske sovražne discipline!!

Manifestacijski shod za brate Hrvate. Proti tiranu banu Hedervaryju.

V troedini kraljevini Hrvatski in Slavoniji brez Dalmacije je že nekaj let neomejeno paševal madjarski ban Khuen Hédervary. Po nagodbi z Madjari iz leta 1869. so imeli sicer Hrvati precejšnjo avtonomijo v šolstvu, notranji upravi in sodstvu, a finance so upravljali Madjari in dovoljevali Hrvatom letne dotacije po svoji mili volji; imeli so v svojih krempljih železnice, pošto in brzojav. Zato na železnicah madjarski napisi, enako na poštah, vsi zunanji znaki so bili madjarski, in po uradih je mrgolelo Madjarov. Ob vseh možnih slavnostih so visele madjarske zastave. — Hrvate je vse to jako bolelo, mladež je često demonstrovala, trgali so zastave, pobijali madjarske grbe itd., a ban Khuen Hédervary je menil, da mora varovati čast in prestiž Madjarske v Hrvatski in je začel s kruto silo zatirati odpor Hrvatov proti madjarski prepotenci. Pošiljal je celo

vojaštvo v boj proti Hrvatom in padati so začele tudi žrtve, tekla je hrvatska kri.

Po vsi hrvatski zemlji je začelo vreti, Slovenci smo pozorno opazovali madjarske lopovščine, naše časopisje je beležilo vse pojave madjarske šopirnosti in objestnosti, končno tudi — žrtve. In z ogorčenostjo se je glasil po vsej Sloveniji odločen odpor proti Hédérvarijevemu nasilstvu nad brati Hrvati. V raznih mestih Slovenije so bili protestni shodi in tudi goriški Slovenci nismo zaostali.

»Soča«, ki je teden za tednom vestno beležila vsa madjarska lopovstva, je končno predlagala, naj skličemo goriški Slovenci skupen protestni shod, ki bodi verna slika našega sočustvovanja z zatiranimi brati in ogorčenosti proti madjarskim nasilstvom. — Toda Gregorčič je bil gluh na to uho in je sklical v št. Peter izredni občni zbor »Sloge«, na katerem bo protestoval. Menil je, da je s tem od strani goriških Slovencev vse storjeno, kar zahtevata od nas bratska ljubezen in dolžnost. Zato je narodno-napredna stranka sklicala na dan 7. junija na Katarinijev vrt velik protestni shod vseh Slovencev. Povabila je z velikimi lepaki vse Slovence in povabila je tudi govornika socialistov Josipa Kopača. Že lepaki za ta shod so bili fulminanten protest proti Hédérvariju in njegovim metodam vladanja na Hrvatskem, ki je vendar samostojna kraljevina, a ne madjarska satrapija.

Goriška policija je imela velik strah pred tem shodom. Poklicala me je v svoj urad in tu sem moral dati častno besedo, da bom skrbel za javni mir in red sam, jamčiti sem moral za vse naše udeležence, da ne bodo počenjali nikakih neumnosti proti Madjarom in proti avstrijskim oblastnikom v Gorici... Besedo sem dal in tako se je tudi vse v najlepšem redu izvršilo, toda veličastna je bila ta manifestacija za brate Hrvate in gromovit je bil naš protest proti madjarskim nasilstvom na Hrvatskem.

Nad 2000 je bilo udeležencev, ko sem otvoril shod, jih navdušeno pozdravil, rekoč, da smo tu zbrani, ker tudi goriški Slovenci nočemo zaostati za drugimi slovanskimi brati. Iz naših grl naj pod slovensko in hrvatsko trobojnico zadoni klic protesta proti krivicam, ki jih nenasitni Madjari zagrešajo nad našimi krvnimi brati. — Za menoj sta govorila dr. Dragotin Treo za narodno-napredno stranko in Josip Kopač v imenu jugoslovanske socialno-demokratske stranke.

Predsednik dr. Rudolf Gruntar je po kratkem nagovoru dal besedo dr. Treotu. Govornik je opisal krivice, ki so jih Madjari delali Hrvatom z zastavami, napisi, z grbi, s šolami itd., tako da je hrvatski odpor naraven, pravičen in razumljiv in ta revolucija je naravna posledica madjarskega ravnanja. Vprašam Vas: kaj je pomagal Hrvatom ban Jelačić, ko je rešil državo in krono? Imeli so Hrvatje Rodića, Filipovića in druge zaslužne može, a za vse to se morajo danes puntati nele proti narodnemu zatiranju, ampak tudi proti podlemu gospodarskemu izkoriščanju, kot žrtev sistema, ki hoče dati Madjarom vse, Hrvatom ničesar, kakor pri nas Nemcem vse, Slovanom ničesar. Zato je opravičen odpor v Hrvatski in zato kličemo tudi mi: Hrvatska-Hrvatom! Dol s Khuenom Hédervaryjem.

Govor dr. Treota je bil impozanten; žal ga ne morem izčrpno podati v tej knjigi. Za njim je govoril za socialiste sodrug Josip Kopač, ki je menil, da se ne more strinjati z vsem, kar je povedal dr. Treo, ali v glavnem se strinjamo vsi: v protestu proti nasilstvu, proti barbarstvu, proti sistemu na Hrvatskem. — Kopač je mnogo govoril tudi o slovenskih razmerah in ostro je prijemal poslance, ki so na Dunaju preponižni. Med staro šaro s frazo: Vse za dom in cesarja! Mi se pridružujemo Vašemu protestu in povemo odkrito, kar se dr. Treo ni upal povedati: Khuen Hédervary je prost lopov, kateremu mora vsakdo v obraz pljuniti. Protestovati pa moramo tudi proti našemu avstrijskemu vojaštvu, ki se uporablja proti Hrvatom. Pozivlje liberalce, da skupno s socialisti pripeljemo narod do tiste zavednosti, na kateri mora stati, da si pridobi vse pravice, ki mu tičejo.

Nato je A. Gabršček prečital in utemeljeval resolucijo, v kateri goriški Slovenci

izjavljamo,

da grozodejstva trinoga Hédervaryja vzbujajo v naših srcih čustva najbolj ogorčenega gnjeva in odpora, ker je zavladalo nad bratskim narodom brezpravje, najpredrznejše kršenje nagodb in zakonov, itd. itd. in

protestujemo,

da se pošilja c. kr. vojska na pomoč takemu trinogu itd. in

zahtevamo,

da se odpokličejo iz Hrvatske vsi vojaki — da se spode iz naše države vsi madjarski ogleduhi, — da merodajni avstrijski krogi pospešijo mir in red in zakonitost na Hrvatskem... da se odstrani edini povod vsem nemirom — grof Hédervary iz Hrvatske itd.

Govoreč o tej resoluciji sem podčrtaval glavne misli obeh predgovornikov. Imamo pravico protestovati, da naši vojaki gredo med brate Hrvate in tam pomagajo temu azijskemu lopovu in celo streljajo na naše brate iz pušk, katere moramo mi plačati. Pravico imamo, zaklicati jim: pojdite domov, nimate pravice streljati na brate, ki so se potegnili za svoje pravo, vi niste poklicani, da boste pomagali vzdrževati tiranski sistem na Hrvatskem. — Od avstrijske vlade imamo pravico zahtevati, da ona pospeši mir na Hrvatskem, in ako je min. predsednik Körber izjavil, da ne more posezati v drugo državno polovico, potem moramo le reči: obžalujemo, da imamo tako šibko vlado, tako meščastega predsednika. — Med vihnimi klici udeležnikov in mnogimi prekinitvami od strani polic. komisarja Contina sem zaključil svoja izvajanja. Kopač je še predlagal majhen dodatek k resoluciji, nakar je bila ta velika narodna manifestacija zaključena.

*

Kljub častni besedi, ki jo je dal Gabršček komisarju, je vladal v vladni palači velik strah. Poleg vse policije, pomnožene z okoliško žandarmerijo, je bil v vojašnici pripravljen cel polk na pohod. Vsak vojak je imel 100 patron. — A za pohod ni bilo nikakega povoda, vse je lepo mirno poteklo, kakor je bilo napovedano. Povedali smo pa le vsem mogotcem, kar jim je tikalo. Točno poročilo v naslednji »Soči« so si vtaknili za ogledalo, kakor drugi skrbno v miznico.

Hotelski konzorcij. — Krojaška zadruga. Napredek z velikimi ovirami.

V tem letu smo dosegli v Gorici napredek, ki je dvignil veljavo in ugled slovenskega naroda: Trgovski dom, hotel »Jelen«, ogromni hotel južne železnice, ustanovitev Mizarske zadruge itd.

Hotel »Jelen« je kupil konzorcij desetorice mestnih rodoljubov, ki je združil obe poslopji Jelena in »Eiskellerja« v moderen hotel. Tu smo imeli tudi velik vrt, v poletju veliko pokrito verando, v notranjosti pa velik salon ter manjši stekleni salon. Nismo bili več v zadregi za večje prireditve. In vse to je bilo v središču mesta poleg Travnika, poleg najprometnejše Gosposke ulice, nasproti nadškofijski palači. — Ko je »T. o. z.« kupila ogromni »Südbahnhotel« ter so nas od vseh strani obdelovali, da treba ta edini prvorazredni hotel obdržati v interesu mesta in dežele, se je isti hotelski konzorcij toliko opogumil, da je prevzel tudi ta hotel v svojo upravo.

Vsak gost je takoj videl, da je pod slovensko streho, kajti vsi napisi so bili na prvem mestu — slovenski. Vsa hotelska oznanila z lepaki so bila trojezična, na prvem mestu slovenska. Kdo je dotlej v Gorici še kaj podobnega videl? Niti za Kocjanove, Kubelikove, Slavjanskega koncerte se niso upali tiskati oglase tudi v slovenskem jeziku, dasi so računali na večino slovenskega občinstva, kar je tudi tako bilo.

Vsi tako zvani slovenski klerikalci so smatrali za svojo rodoljubno dolžnost, da so vse to bojkotovali: nobenega klerikalca ni bilo k Jelenu, niti na koncerte v hotel Südbahn. Ko bi vsaj na tihem bojkotovali, naj bi še bilo, vsakdo je svojega žepa gospodar, toda tako »Gorica« kakor »Prim. List« sta smatrala za svojo življensko nalogo, da sta strupeno napadala in smešila vse, kar je bilo s tem našim napredkom v zvezi. Napadali so posebno moče konzorcija in vlačili njih imena po predalih lista. Najstrupenejši je bil zopet Ivan Mrcina, ki ga poznamo iz

borbe proti prekornemu »Pevskemu in glasbenemu društvu«. In videlo se je iz vsake vrste v teh dveh listih, da bi jim bilo silno ljubo, ako bi vse to čim prej vrag vzel. Proti takim spletkam in hudobijam smo se morali boriti za napredek Slovenstva in naše pozicije v glavnem mestu.

»Prim. List« je tiste dni spustil proti konzorciju nesramen članek, ki naj iz njega navedem najnedolžnejši odlomek: »Ako pa je napredek v Gorici pač le v rastočem številu trgovcev in obrtnikov, zakaj ti naprednjaki, katerih vsaki ima svojo trdno trgovino ali obrt, te nekdaž zelo obiskovane »krčme« niso dali kakemu krčmarju v najem, da se tako obrtni stan v Gorici pomnoži in tako pospeši narodni napredek? ... Zato, ker upajo, da bodo iz klopotca izvalili piščanca ter si ga delili.«

Tej neslanosti sem posvetil v »Soči« 5. avgusta cel članek. Povedal sem, kako je dr. Pavlica za čisto navadno štacuno zbobnal vkup celo armado — tudi naprednjaki smo šli radi za njim; ukradel je ime »Krojaške zadruge« in po dolgem trudu zbobnal vkup — 30.000 kronic. Kaj je s to zadrugo, je znano. Tu pa se »P. L.« boji, da bi imenovana dva hotela ne dala Slovencem kaj dobička. Dokler sta bila v krempljih tujcev, je bilo vse prav in dobro, slovenskim rojakom pa podtika dobičkaželjnost in špekulativnost, jim že vnaprej zavida morebiten dobiček ter bi najraje videl, da bi čim prej hudič vzel obe podjetji z desetorico konzortistov vred. — Ko se je sklenila kupčija za lepo tuje podjetje, se naši desetorici o dobičku niti sanjalo ni, marveč jo je prešinjala samo ta zavest: da mora izvršiti to kupčijo... O, da bi le bilo mnogo takih špekulantov v Gorici in nastali bi kmalu drugačni časi. Glavna napaka slovenska je ta, da je med nami vedno premalo kapitala, revščina je zijala na vseh voglih, med nami pa se je košatil in se še košati šopirni tujec. Ako pa si Slovenci le nekoliko pomagamo, da nismo ravno revčki, pa prihruje tista prokleta slovenska zavist, ki ne privošči rojaku boljšega grižljaja! In ta zavist se zrcali v predalih klerikalnega trobilca.

Končno še tole:

»Konzorcij je iskal po vsem Slovenskem moža, ki bi bil sposoben, da bi prevzel gostilno pri »Jelenu«. Ni ga našel. — Naj nam ga preskrbi pa ljubeznivi »P. L.«. Ako je tudi klerikalec, da je le večak in ima potrebno glavnico za nabavo premičnin, pa ga konzorcij gotovo sprejme, ker nikdo konsortistov ni navdušen za lastno režijo, nikdo ne hrepeni po tistih dobičkih, katerih ne privošči »P. L.«.

Da pa bomo povsem dosledni ter da klerikalcem privoščimo dobrote, katere naprednjaki uživamo, svetujem to-le:

Osnujte si tudi Vi trgovski konzorcij, ki prevzame dediščino Krojaške zadruga, Vašemu konzorciju ni treba toliko glavnice, kakor našemu, ali Vaš more računati na večji dobiček nego naš. In glejte: mi Vam tega večjega dobička ne bomo zavidali — narobe: mi Vas bomo podpirali, ker radi priznamo, da je požrtvovalno izvršil koristno delo, rešil jedno slovensko štacuno propada ter jo postavil na pravo trgovsko podlago. Torej: strani s flavzami, ustanovite konzorcij po našem zgledu.«

Koliko več bi mogli ustvarjati, da ni bilo tako strupene zagrizenosti v okolici voditelja dr. Antona Gregorčiča. — Kakor je bil razkol leta 1889. in še bolj oni leta 1899. opravičen in napredovanju goriških Slovencev le v korist, tako nas je v vsem delovanju ovirala strupenost, s katero so v »Gorici« in »P. L.« spremljali vsak naš korak naprej k večjemu gospodarskemu blagostanju v goriškem mestu.

Sprememba na srbskem prestolu in goriški Slovenci.

V četrtek 11. junija ob 2. zjutraj se mi je rodila hčerka, ki smo ji takoj določili ime — Vida. In v mojem zapisniku je že stalo: Vida, rojena 11. junija 1903. ob 2. zjutraj, tehta 290 deagramov. Babica Potočnikova...

Drugega dne smo bili pri procesiji sv. R. T. z obema sinkoma Cirilom in Metodom, izvedeli za novice iz Beograda, ki so se dogajale v kraljevskem konaku točno ob istem času, ko je prihajala na svet naša hčerkica. Ko smo prišli domov, smo vsi vkup izjavili: Ne Vida — Nada naj bo... nada v boljšo bodočnost vsega Jugoslovanstva.

Kako je »Soča« sploh že tedaj pisala o Srbiji, o tem jugoslovanskem Piemontu, je tudi iz mojih dveh knjig znano. Umevno, da je obširno pisala o usodnih dogodkih v beogradskem konaku v noči od 10. na 11. junij leta 1903. Po obširnem popisu v št. 13. jun. je že povedala, da je proglashen za novega kralja Peter Karagjorgjević, ki ima 57 let. »Soča« končuje svoj dopis:

»Sicer pa trpi Srbija še na posledicah Milanovega vladarstva, pa tudi zunanji svet je mnogo kriv na težkih odnošajih v Srbiji, saj je menda ni bolj obrekovane slovanske države od uboge Srbije. — Želja Slovanov mora biti le ta, da naj bo ta tragedija slednja v zgodovini Srbije. Obrenovići so zatonili, naj da usoda pa Karagjorgjevićem tisto moč, da privedejo Srbijo do stopnje, katera jej gre na Balkanu.«

V naslednji št. 17. jun. je velik članek »Dogodki v Srbiji« podrobno opisal dogodke zadnjih dni in ponatisnil izjavo naprednih Slovencev na Dunaju, ki se glasi: »Klub stoji z vsemi svojimi simpatijami na strani srbskega naroda ter želi, naj bi sedanja huda kriza prinesla rešitev, s katero bi se zajamčil uspešen razvoj in neprestano napredovanje srbskega naroda.«

Dalje pravi: »Srbija ima novega kralja. V ponedeljek se je zbrala Skupščina ter proglasila soglasno kraljem Petra Karagjorgjevića. V Ženevo pojde ponj posebna deputacija, s katero dospe v Beligrad. Kralj je odgovoril brzojavno, da bo čuval vedno svobodo ljudstva ter pravice Narodne Skupščine.«

Članek končuje tako: »V celi zemlji vlada mir. Nastaja nova doba za srbsko kraljevino. Dal Bog, na srečo srbskega in bratskih narodov na jugu.«

Naslednja številka prinaša razne vtise po Evropi in razne izjave posebno iz Rusije, ki je kralja Petra že priznala. Prinaša statistiko o prebivalstvu, o vojski itd. Beligrad ima 70.000 prebivalcev.

»Soča« z dne 24. junija prinaša poročilo o srbskem odposlanstvu v Ženevo. Senatni predsednik Velimirović je v nagovoru naglasil, da so pogledi vsega srbskega naroda obrnjeni proti Ženevi. Vladarjeva prva naloga bo, da odstrani nesoglasja med narodom in krono, in uverjeni so, da bo novi kralj vodil Srbijo v boljšo bodočnost. S klicem »Živio

kralj srbski!» so mu izročili zapisnik seje skupščine dne 2. (15.) junija, pisan na pergamenu in spravljen v svilenem toku, okrašenem s trobojnimi trakovi. Kralj je odgovoril, da je globoko ganjen na dokazih udanosti in zvestobe svojega naroda ter da nima besed, da bi zadostno označil svoja topla čustva.

V naslednji številki poroča, da je kralj Peter dospel v sredo ob 10. zjutraj. Na Dunaju so ga na zapadnem kolo-dvoru viharno pozdravili dijaki in jugoslovanske kolonije in čuli so se viharne kliči: Živio jugoslovanski kralj! — Po običajnih pozdravih in odgovoru se je triumfalno odpeljal v mesto. Naštevava vse slavaloke in napise pesnika Borislava Cvetkovića. Na slavoloku pred hotelom »London« je stal napis: »V najtežji uri žalostnih časov Te je Bog in narod izvolil našim kraljem!« A na drugi strani: »Iskreno ljubljeni kralj, obrni se na ono stran, na kateri je Tvoj praded služil sveti ideji!«

V »Soči« z dne 1. julija se je že oglasil dopisnik »Jugosloven« (Janko Vukasović-Štibiel), ki je lep svoj popis dogodkov končal tako:

»Neprekidne trzavice, nebrojni fatalni eksperimenti sa narodom vršeni su samo u cilju dinastičkih potreba... S toga i velim: odbacimo od sebe svaku sentimentalnost, jer za spas časti naroda i ponosa zemlje ne može biti pretežnija nikaka žrtva, pa ma kako ogromna bila! — Živio kralj Petar I. ori se sa jednakim oduševljenjem pod Avalom i Lovčenom.

Iz bratske Hrvatske stižu nam radosni glasi, vestnici lepše budućnosti, a iz mile slovenske i bugarske zemlje bratski pozdrav odjekuje.

Na horizontu pojavljuje se nova doba, doba očajavanja za naše narodne protivnike, a doba neumornega rada na polju bratske uzajamnosti jugoslavenskih naroda. Odbacimo versku tesnogradnost, izdijžimo se nad mračnom maglom narodnog egoizma, pa zajednički uskliknimo od Triglava do Balkana:

»Ena majka nas rodila!
ena majka naj živi!«

Zakaj spada tudi ta del srbske zgodovine v našo zgodovino — goriško? Mislim, da se razumemo: Iz tega je ponovno

razvidno, v kakšnem duhu se je odgajalo naše goriško, naše primorsko slovenstvo. Vse oči našega naroda ob Soči in Adriji so bile obrnjene v Beograd, odkoder nam mora siniti zlato solnce boljše sreče, svobode, zedinjenja. — Ali ni bilo skoro čudno, da smo mogli... tako pisati, kakor smo? Saj nismo kar nič prikrivali, da hočemo zedinjenje vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov, morda tudi Bolgarov v eno samo veliko Jugoslavijo. V takem duhu smo vzgajali narod ob skrajni meji Slovanstva in zato nas je l. 1914. tudi našlo pripravljene, ko je izbruhnila svetovna vojna, Goričani in Primorci so redoma prehajali v rusko ujetništvo, odkoder so se priglasili v jugoslovanske legije.

1904.

Osebne vesti.

10. I. Davčni pristav Josip Plahuta imenovan preglednikom v Kanalu. — Plahuta, rodом iz Vipavske doline je bil nekaj let prav dober sotrudnik »Soče« in je skrbel za podlistek z izvirnimi spisi noveletske vsebine. Nakrat je obmolknil in ni več sodeloval — nikjer.

Davčni preglednik v Kanalu Fran Kavčič, premeščen v Podgrad.

V Tomaju izvoljen za župana Josip Vran, prvi podžupan Anton Šonc. — Vran je veliko let igral važno vlogo v domači kraški politiki.

23. I. V Sežani je umrl sodni pristav Maks Hrovatin iz znane rodoljubne vipavske rodbine. Bil je povsod, kjer je služboval, jako priljubljen, odličen družabnik in čist rodoljub, ki je rad sodeloval v narodnih društvih.

Izidor Reja iz Gorice, predsednik »Adrije«, je na Dunaju povišan v doktorja vsega zdravilstva.

Pošto v Kobaridu je dobil po odhodu Laha E. Palisca Bovčan Josip Kavs, prej poštar v Črničah. Bil je naroden mož in med prebivalstvom jako priljubljen.

28. II. V bolnišnici usmiljenih bratov v Gorici je umrl suplent na neki dunajski gimnaziji Ivan Kranjec, rodом z Vrsnega nad Kobaridom. Dopršil je gimnazijo v Gorici, vseučilišče na Dunaju, kjer je dobil tudi suplenturo, ali

napadla ga je sušica, kateri je še jako mlad podlegel. Bil je dober rodoljub in jako nadarjen mož.

Za kanclista v Kobaridu je bil imenovan Angelo Maniaco. V ternu sta bila dva Laha in en Slovenec. Maniaco je znal nekaj slovenski. »Soča« je to imenovanje ostro obsodila in izjavila, da Slovenci vidimo v tem imenovanju nam sovražen sistem sodne uprave. — Maniaco se je na to jako potrudil in se učil slovenski, tako da je precej dobro opravljal službo v Kobaridu.

3. III. Profesor na ženskem učiteljišču v Gorici Viktor Bežek je imenovan za ravnatelja moškega učiteljišča v Kopru. — Nerad se je ločil od Gorice, kjer je bil povsod jako priljubljen. Pozneje se je res vrnil s čisto slovenskim učiteljiščem zopet v Gorico.

V Dornbergu je umrl nadučitelj Ignacij Križman, 66 let star. V mladosti je bil učitelj v Kobaridu, potem v Mirnu in končno v Dornbergu, kjer ga je bila zadela kap.

V bolnišnici usmiljenih bratov je umrl za sušico Ivan Koren, učitelj v Mavhinjah, rodом iz Sužida pri Kobaridu. To je bil nadarjen in priljubljen učitelj.

18. III. Deželni sodni svetnik Josip Milovčič v Gorici je imenovan višjim svetnikom v Trstu. Odšel je iz Gorice kot priljubljen in naroden sodnik, rodом Hrvat, ki je služboval večinoma med Slovenci.

21. III. V Mirniku tik ob laški meji je umrl mlad, simpatičen učitelj Ernest Terčič. Odločen narodni bojevniki ob meji je legel v prerani grob, takten, ljubeznivega vedenja, kakor nalašč za tako nevarne postojanke tik laške meje, toliko bolj, ker je Mirnik že skoro izgubljen za nas. Da ni bil Mirnik v goriškem okraju, marveč v gradiščanskem, bi bili tam dali laško šolo, in konec bi bil z narodnostjo te občine. — Hrepenel je še po izpopolnitvi svoje izobrazbe. Na pogreb so prihiteli mnogi tovariši in prijatelji.

9. IV. Dr. J. Slejko iz Vipavske doline imenovan revizorjem za poštne in brzojavne urade na Kranjskem. — V poštni službi nismo imeli ravno preveč mož s tako izobrazbo, da bi mogli zasedati višja mesta. Zato je bil Slejko za Kranjsko lepa pridobitev.

20. IV. V Bovcu je umrl Alojzij Sorč, veleposestnik in poštar. Imel je najlepšo hišo na trgu, kjer je bil edini boljši hotel. Tu je bival l. 1883. tudi cesar, ko je šel na razstavo

v Trst. — Sorč je bil predsednik Narodne čitalnice in je bil od l. 1870. eden stebrov narodnega gibanja pod Kninom, Rombonom in Prestreljnikom. Bližina Koroške je bila posebno nevarna za trg. — Čitalnica je bila vedno v Sorčevi hiši, narodne veselice v njegovi krasni dvorani ali poleti na lepem dvorišču. Čast njegovemu spominu!

Sodni tajnik Albert grof Coronini, sin bivšega deželnega glavarja, je bil imenovan za deželnega sodnega svetnika v Gorici. Slovenski je znal prav dobro in je bil popolnoma pravičen uradnik. Tudi jaz se moram zahvaliti njegovi pravičnosti in neustrašenosti, da sem bil leta 1914. oproščen, ko so me preganjale vojaške oblasti.

Prof. dr. Anton Primožič iz Pevme, v naučnem ministertvu, je dobil naslov vladnega svetnika.

Josip Mušič, uradnik na Montu v Gorici in vrl delavec v narodnih društvih, se je poročil z narodno gospodično Gizelo Fieglovo iz Pevme.

24. V. Dr. Rihard Jug, sekundarni zdravnik v bolnišnici usmiljenih bratov v Gorici, rodom iz Solkana, je bil imenovan korvetnim zdravnikom avstrijske mornarice. — Z mornarico je prepotoval mnogo sveta in je poročal »Soči« marsikatero lepo novost.

Ivo Šorli, notarski kandidat pri dr. Pascolettiju, promoviral za dr. prava.

Meščanski učitelj v Krškem Josip Cizelj imenovan profesorjem na ženskem učiteljišču v Gorici.

15. VI. Namestniški koncipist dr. Vilko Baltič se je poročil z Vido Guličevo iz Sežane.

Sodni pristav Henrik Lasič premeščen v Krmin.

Nadinženjer Rudolf Machnitsch, voditelj stavbenega urada v Tolminu premeščen v Gorico na glavarstvo namesto stavbenega svetnika Eduarda Bonavia.

2. VII. Na goriški realki definitivno nameščen prof. Ivan Košnik.

15. VII. Dinko Puc, koncipient v pisarni dr. D. Treota v Gorici, promoviral na dunajskem vseučilišču za dr. prava.

Istočasno promoviral v Gradcu Karel Podgornik, koncipient v pisarni dr. Tume. Tako smo dobili na en dan dva mlada odvetnika, ki sta delovala v Gorici.

17. VIII. Naš rojak dr. Anton Tušar, predsednik okr. sodnije v Rovinju, je šel v pokoj. Tušar je bil odličen prav-

nik in posebno zadnja leta v Rovinju vesten predsednik okr. sodišča.

31. VIII. V Šempasu je umrl župnik v pok. Blaž Madon, rojen 1816., posvečen 1841. V mladosti je bil vojaški kaplan, potem pri mornarici. Prestopil je v civilno službo ter bil župnik v Ločniku, Prvačini in Šempasu. Vedno je bil vesten in odločen narodnjak, ki pa ni soglašal z »Gorico« in »Primorskim Listom«, zato sta mu ta dva lista ob smrti privoščila samo pet suhih vrstic.

2. IX. V Kobaridu je umrla Ana Miklavič, soproga učitelja Antona Miklaviča in sestra pok. učitelja Antona Šeklija, moja sestrična.

Finančni tajnik Alojzij Goljevšček imenovan finančnim svetnikom v Trstu. Rodom iz Sežane, je bil v vseh službah odličen delavec in še bolj neustrašen narodnjak, ki je našemu ljudstvu tudi v svoji službi veliko koristil. V Trstu je bil vrl sodelavec v našem društvenem življenju.

»Vspomagateljnoje Opščestvo« v Moskvi je imenovalo dr. Gustava Gregorina častnim članom. Diplomo mu je prinesel sam predsednik Špiridonovič na potu v Ameriko, in to v Split, odkoder jo je prinesel v Trst dr. Tresič-Pavisič.

14. IX. Adolf Schaup imenovan učiteljem telovadbe, Fran Mašera pa glavnim učiteljem na učiteljišču v Kopru.

28. IX. Voditelj »Mizarske zadruge« v Solkanu Ferdinand Delak se je poročil z Amalijo Čebularjevo, hčerko prof. Jakoba v Gorici.

29. IX. Goriški zdravnik dr. Ernest Dereani poročil Milko Dolenčevo, hčerko vodje Kmetijske šole na Grmu. — Dereani se je preselil 5. sept. v Gorico iz Graza, kjer je bil 4 leta specialist za bolezni v nosu, ušesu in grlu. Goriški Slovenci so bili veseli tega novega delavca, posebno simpatične zakonske dvojice, kajti oba sta bila marljiva delavca v goriškem narodnem in društvenem življenju.

1. XII. Maturo na goriški gimnaziji so naredili: Srečko Brezigar iz Doberdoba, Josip Križnič iz Pulja, Alojz Majcen iz Volčjega grada, Albin Radikon iz Podsabotina. Emil Ličar iz Cerkna, Karol Prinčič iz Gorice. — Na realki pa: Bogoslav Berbuč iz Gorice, Viktor pl. Ziernfeld in Franc Špacapan.

22. X. V Ligu pri Marijacelju nad Kanalom je umrl šele 41 let star odličen učitelj Josip Kriznič. Ko je pred

nekaj meseci šel od učitelj. konference domov, ga je ujel dež, sledil je prehlad, sušica, smrt.

26. X. Avskultant v Kobaridu Srečko Bizalj je imenovan pristavom v Podgradu, iz Črnomlja pa je prišel v Buzet sodni pristav Rudolf Sterle.

5. XI. V Gorici je umrla Emilija baronica Winkler, soproga bivšega dež. predsednika na Kranjskem, našega odličnega narodnega delavca, dež. in drž. poslanca, dež. odbornika itd. Andreja Winklerja. Po veličastnem sprevodu v Gorici so prepeljali pokojnico v Tolmin, kjer je bila položena v rodbinsko rakev.

9. XI. V št. Mihelu pri Šempasu je umrl veleposestnik Andrej Štrukelj, odličen narodnjak v doljni Vipavski dolini. Imel je več kolonov, s katerimi je neobičajno lepo ravnal.

Kanonik Janez Abram v Gorici je umrl; pokopan je na Sveti Gori.

12. XI. Davčni nadzornik v Gorici dr. Fran Dorčič se je poročil z Emo Carli, hčerko našega rojaka Rudolfa Carlja, ravnatelja pri dež. vladi v Ljubljani.

23. XI. Proforski izpit na Dunaju je napravil naš rojak Julij Nardin.

Učitelj v Sezani Karel Gruntar, se je poročil z Olgo Urbančičevo iz Bazovice. Oba sta Kobaridca.

10. XII. Svetnik dež. sodnije v Trstu Fran Dukić je imenovan predsednikom okrož. sodišča v Rovinju.

»Primorski List« proti proštu Faidutti-ju.

Med imenovanim listom in Faiduttijevim listom »Il Popolo« je nastala prava rezka polemika. Ker je n. pr. Faiduttijev list dejal o »Primorskem Listu«, da imajo gospodje klobuk iz stekla, je »P. L.« odgovarjal: Naš klobuk je cel, vi pa ležite z raztrganim na tleh. V svoji bogati zalogi hranimo o sofistu dobro zadete fotografije iz raznih dob in različnih stališč. Kakor pa smo že rekli, porabimo te delikatnosti le v sili.

»Popolo« je bil na takšne grožnje jako hud in je zahteval odgovora, na koga je »P. L.« meril. Ta pa je odgovoril: Naj vpraša goriške vrabce, ali naj pride k nam in mu posodimo za kratek čas čudovito zrcalo. Treba mu bode le

na glas prečitati svoje vprašanje v »Popolo« in potem pogledati v zrcalo. Tam dobi odgovor.

»Soča« je dejala o tem boju med drugim: Tako ravnajo z goriškim proštom. Kar vrabce naj vpraša. Pa pogleda naj se v zrcalo — grdi sofist. Na tleh jim leži proš, v zalogi pa imajo o njem dobro zadete fotografije in — delikatnosti porabijo le v sili. Gorje ti — ubogi proš — gorje!

Našega kmeta učijo velikega spoštovanja duhovnikov, pa naj bo tak ali tak, če je še tako neroden, duhovnik je — svet mož. Ali glejte njih! Vzdignili so se proti svojemu cerkvenemu dostojanstveniku ter ga ošteli kakor kakega šolskega paglavca — in celo delikatnosti hočejo pisati o njem. Ali so to novi »Tutti frutti« po vzorcu iz »Soče«? In vendar je ta mož proš svete katoliške cerkve, ki nosi mitro, je doktor svetega pisma, bivši semeniški profesor, je mestni starešina, dež. poslanec, izvrsten organizator katoliške struje v Furlaniji itd. Vrh tega pa kaže nanj božji prst in za škofa v Tridentu je bil kandidat na drugem mestu. Prst božji je kazal sicer nanj, ali takrat se še ni povsem stegnil, najbrž pa se ne motimo, da pokaže nanj o prvi priliki ter bo še škof ali celo nadškof. Ej ta prst božji.

Borba »P. L.« proti Faiduttiju je trajala dolgo časa in je bila prav strupena, kakor smo videli že iz gornjega primera. Imel pa bom priliko, da povem o nji še kaj iz lastne skušnje.

Papežev »Motu proprio«.

»Soča« št. 4 je objavila v doslovnem prevodu vseh 19 točk. Papež je naložil vsem katoliškim listom, naj objavijo celotno encikliko »Motu proprio«. Toda »Gorica« in »Primorski List« sta na kratko omenila le prvih 17 točk, druge sta pa zamolčala.

Točka 13. pravi n. pr.:

Razen tega se ne sme krščanska demokracija nikoli vmešavati v politiko, nikoli ne sme služiti strankam v politične svrhe; ni to njeno polje, marveč mora biti dobrodelna akcija v prid ljudstva, ustanovljena na naravnih pravicah in na predpisih Evangelija.

Krščanski demokratje v Italiji se morajo popolnoma vzdržati kakršnekoli politične akcije, ki je v sedanjih okoliščinah radi visokih vzrokov prepovedana vsakemu katoliku.

Točka 14:

V izvrševanju svojega dela odgovarja krščanska demokracija najstrože cerkvenim oblastvom ter mora biti škofu ali onemu, kdor ga nadomešča, popolnoma udana in pokorna. Ni prava zaslužna gorečnost, ne pravo spoštovanje, lastiti si čeprav dobrih in lepih reči, kadar niso odobrene od lastnega Pastirja.

Točke 18: Katoliški pisatelji se morajo potruditi, da bo vladala med njimi dobrodelnost ter sloga z izogibanjem psovka in očitkov. Kadar nastanejo težki neskladi in prej nego priobčijo kaj po listih, se morajo obrniti do duhovske oblasti, da odloči po pravičnosti.

Točka 19:

Končno naj pazijo katoliški pisatelji pri zastopanju stvari proletarcev in revežev, da se ne poslužujejo govora, ki bi mogel vdihniti ljudstvu nasprotstvo do višjih slojev ter naj govorijo o zahtevanju in o pravici, kjer gre le za čisto dobrodelnost, kakor smo gori razložili.

Umevno je, da je bil ta Motu Proprio hud poper za »Gorico« in »P. L.«, ki sta bila neprestano polna strupa, polna sumničenj in obrekovanja.

»Soča« je rekla, da je enciklika splošnega pomena, veljavna za ves svet, za Italijo pa še posebej končni del točke 13. in 15., ki so ga hoteli naši klerikalni listi potlačiti. Kdor ima pri roki »Gorico«, »P. L.« ali celo »Slovenca«, naj blagovoli primerjati, potem sprevidi, v kako skrpucalo so zveržili besede samega papeža ter kako previdno so se izognili vsega onega, kar je v zvezi s politiko, zlasti točke 13.

Članek je napisal urednik Ivan Kavčič. Nastala je huda polemika, ki je precej časa razburjala našo javnost.

Njihov molk govori glasno.

(Članek v »Soči« z dne 16. januarja.)

Skoraj v vsaki številki moramo beležiti kak nov udarec na Slovence, ter razkrinkavati laške spletke, zlasti spletke njihovega voditelja, dež. glavarja, ki s svojo močjo in s svojim vplivom ob pasivnosti slovenskih zastopnikov utrjuje laške pozicije na vse strani, Slovence pa hoče stisniti v popolno onemoglost. Iz dež. odbora gine raba slovenščine, dopisujejo le laški tudi v slovenskih stvareh, v uradih se mno-

žijo laški uradniki ter slovenske, kar jih je, grdo gledajo. Ustanovili so deželno hipotečno banko, nastanili v njej razen enega same laške uradnike, vse poslovanje je laško, dasi ima največ posla s Slovenci. Ustanovil se je zavod za pospeševanje obrti, ki je ves laški. V dež. trtnico so imenovali Laha iz kraljestva. Nedavno smo beležili, kaj nameravajo s slovensko kmetijsko šolo itd. — Kaže se na celi črti Pajerjev sistem in proti vsemu temu ni nikakega resnega odpora. Računajo, da volilce že preslepijo, ker bo pomagala vera, ki je ob volitvah v nevarnosti; za zdaj pa je dobro tako, ker so za svoje izdajalsko delo dobro plačani. Z deželnim denarjem jim mašijo usta in vežejo jezike. Celo taki ničli, kakor je kobariški Lapanja, so preskrbeli nad 5000 kron postranskih dohodkov. — Nato govori proti tako sramotni zvezi Gregorčiča s Pajerjem.

Ob neki taki priliki je »Slovenec« naznanil novo laško ustanovo, potem pa pristavil, da: Slovence pa žene Gabršček v spore brez konca in kraja, da ne ostane časa za kaj koristnega.

»Soča« mu je odgovorila takole: Klerikalci sedijo v dež. odboru, v dež. šolskem svetu, v dež. hipotečni banki itd., sploh so na vseh pozicijah, na katerih se da obilo delati. Ali ne delajo nič, in če jih javno še tako trdo primemo, molčijo trdovratno, dasi so drugače jako gostobesedni. Udali so se Lahom na celi črti, pokimajo, niti besede ne zinejo, pa gre laška setev v klasje in žetev bo velikanska. Ali glejte: kdo je kriv, da se ne stori nič koristnega, da gre slovenska reč v dež. odboru tako pod zlo, tega niso krivi oni, ampak Gabršček je kriv.

Za železnico: Vrhnika — Sv. Lucija — Čedad.

Ker bo bohinjska železnica v doglednem času zgrajena, postaja aktualno vprašanje postranske proge od Sv. Lucije čez Kobarid po Nadiški dolini do Čedada, odkoder gre železnica že do Vidma. Sredi januarja je bila v Ljubljani konferenca za železniško zvezo Ljubljana—Idrija—Kobarid—Videm. Ing. Polc je omenil, da bi stal vsak kilometer 500.000.—kron. Avstrija pa bi prispevala le dva in pol milijona. Sklenjena je bila deputacija na Dunaj. Goriški industrialec E. Holzer, član goriške trgovske zbornice, je

izdal brošuro, v kateri se izreka zoper progo Vrhnika—Sv. Lucija—Kobarid—Čedad. Trdi, da je najkrajša pot od Sv. Lucije čez Gorico. Za Ljubljano je najboljša zveza čez Jesenice. Za Idrijo bi zadoščala železnica II. vrste. Dala bi se pa tudi izvesti črta iz Štanjela čez Razdrto do Postojne, oziroma čez Bukovje do Vrhnike. Ta bi bila prav ugodna, ker bi vezala tudi Trst. Sicer pa je mnenja, da z ozirom na razna druga dela ne pride tako kmalu do izvršitve nobenega gornjih načrtov.

Holzer je imel prav: nič vsega tega se ni izvršilo.

C. k. r. kmetijsko društvo v Gorici.

Tik pred občnim zborom smo izročili grofu Attemsju in dr. Pajerju pismen protest proti občnemu zboru. V uvodu pravi ta protest, kako pravično in po pravilih se je vse vršilo pod predsedstvom pok. Coroninija, vse drugače in krivično pa pod predsedstvom dr. Pajerja.

Tako je n. pr. osrednji odbor sprejel poleg par Slovencev veliko število Italijanov, med temi mnogo takih, ki nimajo s kmetijstvom nič opravka, n. pr. društva »Ginnastica«, »Lega nazionale«, politično društvo »Unione«, dočim malo pozneje nad sto priglašanih Slovencev niso sprejeli, marveč so jih izročili posebnemu odseku, ki naj šele proučuje, ali so tudi vredni, da postanejo člani. Do danes tega dela še niso dovršili. Predsedstvu pa se je mudilo, sklicati občni zbor v času, ki po § 34. ni določen za društvena zborovanja.

Po § 35. morajo biti razposlana vabila 14 dni pred zborom. Mnogi Slovenci so jih dobili le 5 dni poprej, mnogi sploh še ne, n. pr. nadzornik Fran Vodopivec, pot. učitelj Anton Štrekelj i. d., ki zato ne morejo izpolniti predpogojev po § 35., zadnji odstavek.

Predsednik je odredil, da se od dneva razpisa izkaznice več ne izdajajo, četudi bi udje plačali zaostalo članarino, kar se je pripetilo celo dež. odborniku Klančiču. En dan je bil blagajnik bolan in izkaznice se niso izdajale. Vsem italijanskim in nemškim članom so pošiljali opomine za pravočasno plačilo udnine, Slovencev pa namenoma niso opominjali. Lahi so prejeli račun za leto 1902. in proračun za leto 1903., Slovenci pa ničesar.

V goriškem odseku družbe je bilo 10 članov odbora, ki so bili izžrebani in na dan 8. marca je bil določen občni zbor za novo volitev. »Soča« 9. marca je poročala o tem zboru: Došlo je 90 Slovencev, a 24 jih niso pustili v dvorano — med temi je bil celo dež. odbornik Berbuč — dočim je bil v dvorani celo laški državlján Pontotti, ki niti ne biva v okrožju goriškega odseka ter niti ni volilec.

Ko je Pajer proglasil pričetek, se je oglasil Gabršček in zahteval, da mora priti v volilno komisijo vsaj toliko Slovencev, kolikor bo Lahov. To se je zgodilo. Slovenci so bili: Andrej Gabršček, Blazij Grča, Fran Vodopivec.

Ko komisija zasede svoje prostore, se zopet oglasi Gabršček in ugotavlja, da je Pajer poslal bele izkaznice le svojim ljudem, modre pa Slovincem, ki jih noče pustiti volit. Gabršček zahteva, da smejo voliti tudi modre izkaznice. — Predsednik Pajer je pa kratkomalo odločil, da bodo volile le bele izkaznice. Začela se je volitev. Pajer sam je volil za več društev in korporacij: volil je celo za slovensko kmetijsko šolo! Vodopivec protestuje, Pajer je gluhi. Gabršček izjavlja, da Pajer sploh nima izkaznice za slovensko kmetijsko šolo in žigosa takšno postopanje tako ostro, da so laški gospodje s sedežev skakali in sikali na Gabrščka. Celo policijo so klicali, da bi Gabrščka ven vrgla. Med Slovenci je nastala silna razburjenost, zgrnili so se okoli Pajerja, kričali nad njim in tudi grozili. Pajer je na vse gluhi. Pred skrutinijem je Gabršček zahteval, naj se sprejmejo na zapisnik vsi Slovenci, ki niso bili pripuščeni k volitvi. Pajer je gluhi na obe ušesi. Tako so dobili Lahi 88, Slovenci 66 glasov. Ako štejemo k Slovincem one, ki jim Pajer ni pustil voliti, bi imeli Slovenci odločno večino.

Po občnem zboru je »Corriere« pogrel grožnjo dr. Venierija, da treba Gabrščka izključiti iz družbe, pa ne samo njega, marveč tudi vse njegove pristaše. »Soča« je odgovorila: »Ma bravi signori! Obljubimo Vam, da pridemo pred občni zbor s predlogom, da se mora prvi izključiti iz družbe dr. Pajer, ker to je despot, ki ravna s člani nezakonito, samovoljno, nečastno. Ven s tem despotom iz družbe, v katero ne spada.«

Delovanje akademskega društva »Adrija«.

Občni zbor 9. aprila je sklenil, da »Adrija« izda — narodni kolek v prid slovenskega šolstva na Goriškem. Ne dolgo potem je »Unione« v Pragi izdelala kolek po slikici dunajske »Vesne«. Adrija je sklenila, da prične živahno delovanje za slovensko vseučilišče, ki je postalo tem važnejše z ozirom na pretečo ustanovitev laškega vseučilišča.

Zaradi tega »narodnega koleka« je nastala precej neprijetna polemika in vzbudil se je opravičen odpor v napredni stranki. Akademiki so namreč začeli s tem kolkom pri dveh naprednih veselicah kolkovati vstopnice. Ker je bilo javnih veselic gotovo 90 % naprednih, je bilo očitno, da naši akademiki obdačujejo do 20 % ves dohodek narodnih vesellic v korist istemu zavodu, ki so ga klerikalci na grde načine izrabljali za svojo stranko.

»Soča« 1. junija pravi med drugim: ako hoče »Adrija«, da sploh še kaj priobčimo ter dopustimo, da se bo rabil ta kolek na veselicah naprednega značaja, zahtevamo polovico čistega dobička za pevsko in glasbeno šolo. »Šolskemu domu« ne nasprotujemo, vsa naša nasprotnost je — pasivnost. Klerikalci so si uzurpirali to vzvišeno narodno nalogo, zlorabljajo jo za svojo bankrotno politiko, ergo naj »Šolski dom« tudi vzdržujejo. Ako tega ne morejo, naj priznajo. Naša naloga pač ni, da bi jim lajšali na tak način prevzeto delo. »Adrija« pa tudi ni poklicana, da v tako delikatnem strankarskem sporu deluje za klerikalce s pomočjo naprednih žepov. Narodni kolek ni — klerikalni kolek.

Dne 4. junija nadaljuje v uvodniku: »Adrija« hoče seči pod rame klerikalni politiki ter ji pomagati iz zagat, v kate-
tere je zašla po lastni krivdi. Osnovali so akademski odbor »Šolskega doma« in ta odbor hoče razpečavati narodni kolek predvsem na že označene načine, največ med naprednjaki. Po vsem pa je še »Gorica« pisala, da so ferijalna društva »Adrija« itd. spravila Gabrščka na led. — »Pevsko in glasbeno društvo« vzdržuje tudi prekoristno glasbeno šolo. Znano je, kako hudobno preganjajo klerikalci to za goriške Slovence prevažno društvo. Ako bi kdo prišel k njim, naj kolekujejo vse svoje vstopnice za to društvo, v obraz bi se mu smejali!

»Šolskemu domu« pomagati je kaj lahko. Skličejo naj občni zbor, na katerem se sporazumno izvoli odbor iz obeh strank pod nevtralnim predsednikom, — pa bo sijajno izhajal. Ako pa hoče »Adrija« pomagati »Šolskemu domu« kakor je začela, naj ostane le pri klerikalnih izobraževalnih društvih.

Pripomniti moram v boljše razumevanje, da tega članka nisem jaz napisal, ali čital sem ga še pravočasno, da sem mogel dodati s polnim podpisom naslednjo izjavo: Neki odbornik »Adrije« me je pred meseci vprašal, ali bi privolil v »narodni kolek«. — Menil sem, da hoče »Adrija« to tako izvesti kakor »Vesna« svoje razglednice, to je oskrbeti kolek in postaviti ga na prodaj, — kupi in rabi ga, kdor hoče.

Zdaj pa imamo »akademski odbor« Šolskega doma, ki je že pričel sistematski lov na napredne žepe. Pričeli so pri dveh naprednih veselicah, proti katerima so klerikalci uprizorili prav peklensko vojno, da imata društvu škodo, — a v zahvalo naj nalepljajo naprednjaki na vse vstopnice ta narodni kolek in dajo klerikalcem 20 % svoje vstopnine. To je preveč zahtevano od idealno navdahnjenih naprednjakov.

Adrijaši so imeli brez dvoma dober namen, klerikalci med njimi pa so vso stvar izkoristili in — spravili mene na led.

*

»Adrija« je pričela prirejati po deželi shode, na katerih so se odlikovali predvsem naši akademiki, bodoči narodni delavci, katerim je vodstvo narodno napredne stranke omogočalo prav intenzivno delovanje.

Tako so priredili tudi javni shod 7. avgusta v Dobravljah na Vipavskem. Došlo je nad 300 ljudi, predsedoval nadučitelj Fran Bajt iz Ajdovščine, zapisoval Damir Fajgel. Prvi je obširno govoril o ljudskem šolstvu. Pravnik Alojzij Gradnik je govoril o naših srednjih šolah in vseučilišču, proti nemškim srednjim šolam, ki so najgrša krivica za slovensko ljudstvo. V Gorici mora čimprej delovati slovenska gimnazija, to bodi naša parola. — Dalje je govoril za slovensko univerzo v Ljubljani, ki je stara, davna zahteva vsega slovenskega naroda. Nemci dosežejo vedno vse, kar

hočejo, če pa pridejo Slovenci, dobijo vedno vrata zaprta. Da, tista slepa zvestoba je bila Slovincem vedno slabo plačana. Iz tega dejstva pa bi se morali mi učiti in se potem ravnati. A zato treba več energije, več samozvesti in več samospoštovanja, biti moramo ponosni nase in se zavedati svoje veljave. Sužnjev nikdo ne spoštuje, za sužnje so le bič in verige. Narod pa — pravi Cankar — ki se sklicuje ob vsaki priložnosti na različne paragrafe in spravlja dobljene klofute ponižno v žep, tak narod ne doseže nikdar ničesar velikega in je drugim po pravici v zasmeh.

Pravnik Tomo Šorli je govoril o delovanju »Adrije«. Lani je imela dva velika shoda za slovenske srednje in visoke šole. »Adrija« ima v programu: ljudske knjižnice po vzgledu one v Kobaridu in bralna društva, kjer jih še ni.

S kolkom podpira »Šolski dom«, pri tem pa zahteva, da postane Šolski dom narodova last in ne last kake stranke. O »Adriji« in strankah je govoril jurist Radoslav Hrovat, ki je predložil naposled resolucijo o izvršitvi člena 19. ustavnega zakona in ustanovitvi slovenske srednje šole v Gorici. Nadučitelj Anton Možina je govoril o narodnem gospodarstvu.

Dne 21. avgusta pa je bil velik ljudski shod v Gorici na vrtu pri Katariniju. Došlo je okoli 1000 ljudi. Predsedoval je odvetniški kandidat dr. Dinko Puc, zapisoval Damir Fajgel. Navzočen je bil policijski komisar Contin. Prvi je govoril jurist Mirko Koršič in podal zgodovino slovenskega šolstva v Gorici, posebno od prevrata l. 1889., ko se je začelo živahnejše delo za slovensko šolstvo. Za Šolski dom bi vsakdo rad nosil breme narodnih davkov, če ga ne bi mučila trpka zavest, da naš Šolski dom ni to, kar bi moral biti, namreč narodno svetišče. Zato kličemo: Roke proč, za Šolski dom hočemo delovati pod palmo miru. Dalje govori o znanem boju za slovensko mestno ljudsko šolo in o sramotni rešitvi s Cattinellijevo vojašnico (glej prvo knjigo!). Jurist Bogomil Vošnjak je govoril o slovenski gimnaziji prav obširno in temeljito. Avstrijsko politiko, ki je ustvarila samo radi ponemčevanja goriško gimnazijo, primerja kitajski kiti ali vlasulji, kakršno so nosili stari Goričani pod Marijo Terezijo, ko se je odprlo mladini ono starinsko poslopje v

Šolski ulici. Ako bi se kdo danes pokazal z bingljajočo kito na glavi in hodil po Travniku, bi se mu smejali vsi. In stara šola je podobna taki kiti, katero odrezati bi bil že davno čas.

Potem ko je še pravnik Tomo Šorli govoril o slovenski univerzi, je prečital Fajgel resolucijo, ki zahteva v Gorici slovensko mestno šolo in slovenske srednje šole, v Ljubljani pa slovensko vseučilišče.

Dne 8. septembra je bil shod na Nabrežini na prostranem dvorišču Silvestra Caharije. Bilo je približno 500 ljudi; skupino delavcev je pripeljal sodrug Josip Kopač. Predsednik »Adrije« filolog Andrej Ipavec je predlagal za predsednika župana Frana Grudna, Kopač za podpredsednika J. Miliča. Navzoč je bil okrajni glavar Anton Rebek. Govorili so Alojzij Gradnik, Tomo Šorli o šolstvu, ljudski izobrazbi itd. Oglasil se je tudi Kopač, ki je bil razočaran, ker mladi gospodje akademikarji niso povedali nič drugega nego to, kar so že stari doktorji pridigali. Spravil se je tudi na Rybára, Mandiča, slovenske liberalce in klerikalce, izognil se pa govorom prejšnjih dveh. Odgovarjali so mu akademiki Ipavec, Gradnik in Šorli, potem pa obširneje še Vošnjak. Resolucijo je prečital tehnik R. Caharija.

Dne 19. septembra je bil 4. shod v — Kojskem. Koršič je govoril o slovenskem šolstvu, Tomo Šorli pa je tu izrekel stavek: »mi tu smo gospodarji in Bog in naši carji.« — Resolucija je zahtevala premestitev učiteljsišča iz Kopra v Gorico, slovensko gimnazijo v Gorici, vseučilišče pa v Ljubljani.

Laško vseučilišče.

Že precej časa so avstrijski Italijani napenjali vse sile, da bi vlada premestila italijansko pravoslovno fakulteto iz Inomosta v naše kraje. Najprej so sprožili geslo: »Trieste o nulla« (ali Trst ali nič), toda polagoma so se sprijaznili z Gorico, končno celo za Rovereto na južnem Tirolskem. Vlada je bila čedalje bolj za izpolnitev italijanske zahteve.

»Soča« 31. januarja je poročala, da je bila 25. ist. m. na Dunaju konferenca, katere so se udeležili min. predsed. Körber, naučni min. Hartl in grof Goess, ki so sklenili, naj se laško vseučilišče res ustanovi. Le kraja še niso določili.

Laški Goričani so si že dalj časa prizadevali, da bi dobili vseučilišče v Gorico. »Soča« pa se je temu odločno uprla, kajti: Gorica ima po novi železnici posebne naloge v tej državi. Zato potrebuje mirnega in naravnega razvoja. Gorica je na slovenskih tleh, Slovenci so v Gorici, Slovenci okrog nje in ti ne marajo srborite italijanske mladine, ki bi izzivala same nemire. — V številki 13. februarja je priobčila »Soča« cel uvodnik proti vseučilišču v Gorici. Tržaška policija pa se je izrekla proti vseučilišču v Trstu.

»Soča« je v posebnem članku rekla, da: »nimamo prav nič, ako hoče avstrijska vlada dati Lahom vseučilišče, ali prej ga mora dati Slovencem, ki jih je 3-krat več in ga zahtevajo že 60 let. Laško vseučilišče pa naj gre v Trident. Po jako rezkih agitacijah pro in contra je vlada predložila 9. marca drž. zboru zakonski načrt za pravoslovno in državoslovno fakulteto v Roveretu z vsemi pravicami vseučilišča. Fakulteta v Inomostu se ukine. Vse italijanstvo je zagnalo proti temu načrtu zakona vik in krik in vseučilišče je bilo — pokopano.«

»Kneipovec«.

V moji založbi je začel izhajati pod tem naslovom mesečnik, ki mu je bil glavni urednik znani Josip Okič, ravnatelj Kneipovega zdravilišča v Krapini, večletni urednik nemških »Kneippblätter«. Okič je bil tudi duša enega hrvatskega društva in Slovencem znan iz koledarja družbe sv. Mohorja. Uredništvo lista je prevzel Damir Fajgel.

Sličica o boju med listi obeh strank.

Lahko rečem z mirno vestjo, da ni bilo številke »Gorice« ali »Primorskega lista«, v kateri ne bi bili udrihali po Soči, Primorcu, Kneipovcu — in seveda s tem v zvezi po meni z loparjem. V tej praksi so jim prav tudi najbolj smešni povodi, za kar naj podam tu drastičen primer:

Velikonočna številka »Soče« je bila nenavadno obsežna. V eni prilog je bilo celo več malih povestí iz raznih slovanskih jezikov. Takih publikacij je bilo v tistih dobah na Slovenskem bore malo. In celo o tej številki »Soče« je prinesla »Gorica« naslednjo zlobno opazko:

»Kakšna je bila zadovoljnost ljudstva z velikonočno številko »Soče«, kaže najbolj občno mrmranje na deželi. Nevoljni so pokladali ljudje trikrat preplačan list iz rok s splošno opazko: »kaj nam pošilja te pravce, saj jih najdemo boljši kup v bukvah sv. Mohorja. — Novice, novice, ki se godijo po svetu, naj nam prinaša.«

Umeje se, da je potem »Soča« 11. junija te neumnosti primerno ožigosala, in sicer prav s primero velikonočne številke iste »Gorice«. Med drugim pravi:

»Velikonočna »Gorica« je imela vsega vkup 1024 Sočinih vrst, »Soča« pa jih je imela 3503, torej 2479 več kakor »Gorica«, — velikonočna številka »Soče« je bila torej 3 $\frac{1}{2}$ krat večja nego »Gorica«.

»Gorica« je objavila v isti številki samo 31 novic v 470 vrstah, »Soča« 50 novic v 750 vrstah, — in vendar »Gorica« udriha po »Soči«, da je ta prinesla premalo novic, da so naročniki nezadovoljni s trikrat preplačanim listom.«

Deželna norišnica.

V dež. zboru je bilo svoj čas sklenjeno, da bo nova norišnica zgrajena po paviljonskem sistemu. Vsi pametni ljudje so mislili, naj bo norišnica kje zunaj glavnega mesta. Ali ker bi tako prišla v slovenske kraje, so zaklicali Lahi odločen: ne! — In kupili so zelo drag svet blizu pokopališča Št. Peter in v kotu dveh železnic. Pajer je hotel s tem doseči dvoje: njegovi ljubljenci so svet drago prodali in stalnih dohodkov od norišnice naj bi imela edino le Gorica.

Pozvali so psihiatra Kraiatscha, ki jim pa ni dal povoljnega spričevala. Nato so poklicali dr. Paetza iz Alt Scherbitza, ki so ga sicer vodili na vrvici, a tudi on ni izdal strokovnega priporočila za tisti svet. Izrekel je naravnost, da je tisti prostor povsem nerabljev za norišnico, ker — preblizu mesta, neglede še na mnoge druge razloge.

Napredni dež. poslanci so bili odločno proti norišnici na tistem svetu. Dr. Gregorčič pa je ponižno kimal Pajerju. Umeje se, da je bila »Soča« strašno huda na Gregorčiča in na njegove sokrivce, priobčila je kar serijo člankov, katerih končni klic je bil: norišnica mora ven iz pomerija goriškega mesta.

»Goriški Sokol« — razvitje zastave.

To društvo je igralo odlično vlogo v življenju goriških Slovencev. Občni zbor 8. februarja je bil izredno važen, kajti to leto je goriški Sokol doživel dva pomembna dogodka. Selil se je v nove prostore Trgovskega doma, katere je bilo treba primerno opremiti in oskrbeti s telovadnim orodjem tako, kakor so urejene vzorne telovadnice. Dalje je imel Sokol to leto v svojem programu slavnostno razvitje svoje zastave, s katero pojde na sokolski zlet v Prago.

Za nabavo še potrebnega orodja in zastave je nedostajalo še 2000 kron. V nabiralni odsek so bili izvoljeni Gabršček, Drago Marušič, Koritnik, Ivan Miljavec in Alojzij Zajec. V nekaj tednih je bila potrebna vsota že zbrana in slavnostno razvitje zastave je bilo določeno na nedeljo 12. junija. V ta namen je Sokol najel znani, ogromni velodrom ob južni železnici, kjer se je popoldne zbrala na to slavnost velikanska množica ljudstva iz mesta in okolice. Celo iz Trsta je došlo 200 gostov, iz Ljubljane pa deputacija Sokola s starosto dr. Ivanom Tavčarjem in tudi Sokol iz Šiške. Umeje se, da sta bila zastopana tudi Sokol iz Trsta in Prvačine in krog velodroma so plapolale ponosne zastave in tudi slavnostna tribuna je bila odeta v trobojnice.

Starosta dr. Treo je imel slavnostni govor. Podal je zgodovino sokolstva na Češkem in pri Slovencih, ki smo dosledno korakali za brati Čehi. Iz naših sokolskih gesel: »Svoboda, enakost, bratstvo« zveni od daleč še nekaj prvotno revolucionarnega: Liberté, égalité, fraternité! Zahvalil je goste iz Ljubljane, od »Adrije« in iz vse naše dežele, ter naprosil kumico Amalijo Drufovka, naj razvije zastavo, nakar se je vršilo običajno zabijanje žebeljev itd. Nato je zapel mogočni zbor Pevskega in glasbenega društva: »Zastava že razvita je!« Pri zabavnem delu so pela razna društva, med njimi »Nabrežina«, tržaško »Kolo«, »Slava« iz Marije Magdalene pri Trstu in potem vsa pevska društva pod vodstvom Ignaca Tanceta z Nabrežine: Mor je adri-jan-sko. — Pozneje so pela razkropljena razna pevska društva z dežele. Sledila je prav živahna ljudska slavnost.

Pripomnim še, da je imel dr. Ivan Tavčar navdušen govor, v katerem je povedal, da je ta dan — prvič v našem mestu, a je doživel toliko iznenadenj, da ga bo v bodoče še večkrat vleklo v našo solnčno Gorico.

Slovensko sirotišče v Gorici.

Tudi »Soča« je poročala 18. junija, da smo dobili v Gorici jako važen in koristen zavod — slovensko sirotišče. Na ustanovnem zboru je bil izvoljen za ravnatelja monsg. dr. Josip Gabrijevčič, za blagajnika in podravnatelja, za prefekta tajnik ordinarijata Ličen. Zavodu je namen, sprejemati, prehranjevati in vzgajati osirotele, ubožne, zanemarjene in zapuščene slovenske otroke. Sirotišče bodi steber šolskemu domu. Ravnatelj, podravnatelj in blagajnik ter prefekt morajo biti slovenski duhovniki v Gorici.

Kakor je sicer »Soča« pozdravila ustanovitev takega slovenskega zavoda v Gorici, je po drugi strani dala duška svojemu strankarskemu stališču, češ: duhovski zavodi so prišli na slab glas, ker je vsa vzgoja v njih enostranska, pretirano verska. Iz takih zavodov rastejo le pionirji klerikalizma.

To je pa tudi vse. Nikdar ni »Soča« metala voditeljem tega zavoda polena pod noge in nikogar ni le z besedico žalila zato, ker je deloval pri takem zavodu.

Pisatelj Fran Podgornik na Dunaju — umri.

»Soča« 21. septembra je prinesla žalostno vest, da je po daljši bolezni v Rudolfovi bolnišnici na Dunaju umrl znani publicist — Fran Podgornik iz Čepovana. V Tonklijevi dobi je bil nekaj let urednik »Soče«, ali ker je bil presamostojen, je moral uredništvo opustiti. Potem je več let izdajal znani »Slovanski svet« in »Slawisches Echo«. (Kako sem Podgorniku pomagal tudi jaz v jako izdatni meri, glej v prvi knjigi!)

Podgornik je bil markantna prikazen v naši javnosti ter ima v mnogoterem pogledu velikih zaslug, ker se je večkrat prav po njegovi iniciativi pričelo marsikatero vprašanje stvarneje razpravljati. Podgornik je bil vseslovanski prerok in buditelj in zato je imel velikih nasprotnikov v vladnih in uradniških krogih. Osebnost je bil izredno konci-

ljanten mož, ljubezniv družabnik in poštenjak od nog do glave. Bodi mu torej tudi od moje strani v knjigi »Goriških Slovencev« zabeležen hvaležen spomin njegovega učenca, prijatelja, sotrudnika, sobojevnika.

Podgornik je bil poročen z znano pianistko Lucillo Tolomei, ki je dajala na Dunaju, v Trstu in drugih mestih koncerte in imela svojo glasbeno šolo z velikim številom hvaležnih učencev in učenk. Z njenimi zaslužki se je v glavnem preživela rodbina štirih otrok.

Deželni zbor goriški.

Prva seja letošnjega zasedanja je bila 21. septembra. Navzočni so bili vsi poslanci, ki jih je Pajer pozdravil tudi z dvema slovenskima stavkoma ter predstavil novega vladnega komisarja, dvor. svetnika Henrika grofa Attemsa. Ta je pozdravil v obeh jezikih v imenu vlade, želel energično in koristno delovanje in izražal nado, da bo to zasedanje imelo ugoden uspeh.

Glavar dr. Pajer naznanja, da je železniško ministrstvo odklonilo prošnjo za gradnjo železnice Gorica—Červinjan. Dež. odb. je bil predložil nov statut za dež. kmet. šolo. Ker je tu imela kmet. družba določen vpliv, je izjavil poslanec dr. Tuma, da kmet. družba nima nikakega zaupanja med Slovenci in nikakega jamstva ni, da se ne bo tudi v dež. kmet. šoli istotako sleparilo kakor v cesarski kr. kmetijski družbi, kjer je Pajer predsednik. Na sleparski način se jemljejo tu Slovincem pravice, nesramno se postopa proti Slovincem in zlorablja se zakon. Sleparije so bile tu posebno zadnji čas velikanske. Pajer zelo vznemirjen hoče Tumi vzeti besedo, a ta energično nadaljuje. Še ko ga je pozval k redu, se ni zmenil ter nadaljeval in predlagal: prehod na dnevni red. Za to pa so glasovali samo Tuma, Treo in Štrekelj. Gregorčič in njegovi somišljeniki so glasovali z Italijani.

V tretji seji 30. sept. je bilo od slov. strani predloženih več važnih interpelacij o stanju jarkov ob Vipavski železnici; — o ureditvi kozjereje; — o potovalnih učiteljih za kmetijstvo; — proti zakotnim pisačem, o pogozdovanju, zajezovanju hudournikov in o uravnavi rek v gozdnem delu

dežele; — o zahtevi, da se ustanovi v Tolminu ali Bovcu urad za proučevanje rek in hudournikov, ki naj izdela načrte za splošno uravnavo itd.

Sedma interpelacija se je bavila z znanim škandalom pri volitvi v goriški odsek kmet. družbe in vprašala: ali so vladi znane škandalozne in neznosne razmere na škodo slov. delu dežele, odkar društvu načeljuje dr. Pajer? — Ali hoče vlada ukreniti in upoštevati le sklepe po narodnih kurijah tako, da Slovenci glasujejo obvezno za svojo, Lahi pa za svojo stran? — Vlada naj podpore za slov. del dežele daje po občinah ali glavarstvih, ne več potem kmet. družbe. Ali hoče vlada odtegniti politikujočemu ces. kralj. kmet. društvu vsako podporo, dokler bo postopalo tako pristransko, kakor zadnja leta?

Umeje se, da so bile te interpelacije stavljenе od strani naprednih poslancev in da jih je dr. Gregorčič pomagal potlačiti.

V seji 6. oktobra so bile postavljene 4 interpelacije, med temi posebno važna: premestitev učiteljišča iz Kopra v Gorico. Dalje 2 predloga dr. Tume: starešinstva vseh občin Tolminskega okraja so pooblastila dr. Tumo, naj v dež. zboru sproži vprašanje krajevnih železnic od Sv. Lucije do Idrije, potem mimo Tolmina in Kobarida do ital. meje in do Loga pod Predelom. Dr. Tuma stavlja ta predlog in predlaga v kritje pripravljalnih stroškov 20.000 K iz dež. zaloga. Ta predlog se izroči žel. odseku.

V peti seji 8. oktobra sta bili prečitani 2 interpelaciji dr. Tume, obe proti izzivajočemu in krivičnemu postopanju dež. glavarja dr. Pajerja, in ena interpelacija poslanca Blaža Grče. — Dr. Tuma utemeljuje 6 svojih predlogov za koristne zadeve vse dežele in obeh narodnosti. Predlogi so šli v odseke.

V šesti seji, 13. oktobra sta bili prečitani interpelaciji poslanca Alojzija Štreklja in sicer o ženskem učiteljišču in vadbici v Gorici.

Dež. zbor je bil zaključen in na koncu seje je vstal dr. Anton Gregorčič ter dejal, da: občuduje Pajerjevo nepristranost in naklonjenost napram Slovencem ter mu izreka hvaležnost

za neumorno delovanje. — Napredni poslanci so med tem nezasluženo hvalospevom odšli iz dvorane.

V »Soči« št. 92 je napisal urednik Ivan Kavčič članek, v katerem pravi med drugim: malo prej je Pajer rabil grde besede nasproti slov. naprednjakom, ker so mu očitali razne grde čine, katere je zagrešil nad Slovenci. Malo prej so napredni poslanci odločno nastopili za čast slov. ljudstva na Goriškem in to izrečno proti dež. glavarju dr. Pajerju. Nato pa dr. Gregorčič poje slavo istemu dr. Pajerju, najbolj zagrizenemu sovražniku slov. naroda na Goriškem. Kaj takega naš dež. zbor še ni videl in Pajer sam ni kaj takega pričakoval. Nato našteva članek dolgo vrsto Pajerjevih nasilnosti v dež. zboru in odboru, v kmet. družbi in naposled pozivlje volilce, naj se postavijo po robu takim zastopnikom in kliče: Pajerjevih hlapcev naš slov. narod na Goriškem ne potrebuje!

»Narodna prosveta«.

Zadnjih par let se je pojavljalo v Gorici in v deželi čedalje več mladih moči, ki so dokončale akademske študije ter se posvetile raznim stanovom, kjer je naš narod občutil živo potrebo zavednega in na vse strani sposobnega naraščaja. Istočasno je tudi nastal v Gorici krasen Trgovski dom, kjer so bili pripravljeni prostori za različne narodne ustanove, kjer bi došle mlade moči mogle najti plodonosno udejstvovanje. — Prav v tistih časih se je slov. inteligentski naraščaj čedalje ostreje pritoževal, da ga starejši narodni delavci ne puste do dela. Pri nas na Goriškem je bilo ravno narobe. Starejši narodni delavci in voditelji so naravnost iskali, celo iz sosednih dežel so klicali sposobnih mladih moči, ter jim odmerjali oz. prepuščali hvaležen delokrog.

Prav z ozirom na bližnjo dovršitev Trgov. doma smo prišli po vsestranskem razmišljanju in dogovarjanju z mladimi silami do sklepa, da ustanovimo v Gorici novo organizacijo z imenom »Narodna prosveta«. V prvotnem načrtu je že bilo določeno, da bo Prosveta imela dva odseka: 1. Knjižnični oddelek, ki oskrbi javno ljudsko knjižnico v Trgov. domu. V ta namen je ponudil mladi Bogumil Vošnjak

v imenu svojega očeta podporo 2000 K. Ta je zadoščala za primerno ureditev čitalnice in knjižnice. — 2. Dramatični oddelek, kateremu so stali na čelu dr. Dinko Puc, dr. Ivo Šorli, Artur Jakše. Ta odsek je začel takoj delovati in je ustanovil dramatično šolo, kateri je končni namen bil ta, da bomo imeli Slovenci v Gorici redne gledališke predstave v novi nalašč za te namene prirejeni veliki dvorani v Trgovskem domu.

Tu je bil postavljen začetek jako koristnemu in živahnemu delovanju za redno slov. gledališče v Gorici.

Nov slovenski zemljevid Goriško—Gradišćanske in Trsta z okolico.

Goriški Slovenci smo imeli že nad tri desetletja en sam slovenski zemljevid svoje dežele, ki ga je bil za prvo silo in za rabo v ljudskih šolah uredil bivši okr. šolski nadzornik Fran Vodopivec. Ker je bil ta zemljevid jako primitiven in našim potrebam nezadosten, sem sklenil pogodbo z meščanskim učiteljem Josipom Bombičem, ki je bil narisal precej točen zemljevid Goriške in Trsta z okolico, v veliki stenski obliki. Za primerno odkupnino mi je dal vse pravice, da morem njegov zemljevid poljubno popravljati in dopolniti ter natisniti slovensko nomenklaturu. To nemalo in sitno delo sem izvršil sam in dal na Dunaju tiskati ta zemljevid v 2000 iztisih. Zemljevid je bil dovršen na jesen istega leta.

Pridobil sem vse okrajne šol. svete, da so ga naročili za šole. Nategnjen na platno je imel zgoraj in zdolaj običajno palico, da je bil pripraven za obešanje na zid.

Poleg tega sem pa še dal 400 zemljevidov prirediti tako, da je bilo na vseh štirih straneh ob robu 40 oglasov, ki so mi dali toliko dohodka, da sem jih mogel oddati v vse javne lokale, v gostilne, kavarne, društva, obč. in druge pisarne samo za ceno — 4 K, torej manj nego je stalo delo za nalepljenje na platno. In res je bil ta zemljevid na ta način v najkrajšem času razširjen po vsej deželi. Ljudstvo ga je rado ogledovalo in se iz njega učilo.

»Trgovski Dom« — dograjen.

»Soča« 24. decembra je naznanila z debelimi črkami, da »Trgovsko-obrtna zadruga« obratuje od tega dne v lastnih prostorih v Trgovskem Domu.

Svoje urade je imela na celem vogalu prvega nadstropja. Poleg velike čakalnice je bila soba za ravnateljstvo in potem za uradne prostore, kjer je bilo poskrbljeno tudi za delovanje v največjem obsegu. Trgovski Dom je imel centralno kurjavo po sistemu firme Kelling na Dunaju, oder v dvorani je bil izdelan po vzgledu monakovskega (Princ Regent Theater) s čarobno razsvetljavo, ki je v tistih časih niti večja gledališča še niso imela.

Kakor znano, je bil Trgovski Dom zgrajen po načrtih našega rojaka dr. Maksa Fabianija, prof. na dunajski tehniški visoki šoli, in pod osebnim vodstvom njegovega sotrudnika ing. Josipa Costaperaria. Vsa gradbena dela je izvršila domača tvrdka bratov Mozetič v Gorici, mizarska dela »Mizarska zadruga« v Solkanu, vsa ključarska dela goriška domača tvrdka Alojzija Živica, vsa steklarska dela trgovcev Anton Koren itd., sploh vsa dela so bila izvršena na enem najlepših prostorov, ki si jih je bilo mogoče le misliti, ki smo ga pridobili po srečnem naključju s pomočjo veletržca in veleposestnika Antona Pečenka, člana načelstva Trgov.-obrtna zadruga in sodelavca v raznih naših društvih. On je bil Trgovskemu domu prvi sosed. Na tihem je kupil stavbišče od eminentno italijanskega gospodarja, tako da ga je Trgov.-obrtna zadruga kupila šele od Antona Pečenka. Žrtvovali smo dvojne stroške, da smo mogli postaviti svoj dični Trgovski Dom v najlepši ulici in tik ljudskega vrta, kjer je bil vedno najživahnejši del goriškega družabnega življenja. S tem našim narodnim domom se je pričelo v Gorici novo in živahno društveno in socialno življenje, ki je povzdignilo sloves slov. imena med drugorodci, med goriškimi Slovenci pa povzdignilo narodni ponos in zavest lastne moči ter vzbudilo novega poguma za nadaljnje napredovanje.

1905.

Osebnе vesti.

5. I. V Rihemberku je umrl župnik Anton Brezavšček, ki je bil med ljudstvom precej priljubljen.

14. I. Nadučitelj Ivan Širca v Tolminu je šel v pokoj, nadomestil ga je volčanski nadučitelj Matija Kenda, a v Volče je prišel iz Šebrelj Franc Peternel.

18. I. V Rakovcu pri Podmelcu je umrl veleposestnik Jožef Bizjak, 51 let star, znan narodnjak.

V Breginju je umrla priljubljena učiteljica Ema Stresova.

21. I. Višji poštni kontrolor Fran Strmole je bil nenadno premeščen v Trst, da naredi prostor zagrizenemu Nemcu. »Soča« je objavila uvodnik o vrivanju tujcev na Goriško.

Dr. Marij Pascoletto, notar v Ajdovščini, premeščen v Gorico, je otvoril pisarno v Gosposki ul. 4, kjer je imel pisarno dr. Stanič.

Dr. Rudolf Gruntar otvoril pisarno v Tolminu.

25. I. Vinorejski komisar Alojzij Štrekelj, naš drž. poslanec, imenovan vinorejskim pristavom v Dalmaciji.

Dr. Ernest Dereani začne s 1. februarjem izvrševati splošno zdravniško prakso, za ubožne bolnike vsak dan od 11.—12. brezplačno.

4. II. Okrajni komisar dr. Fran Skaberne prideljen naučnemu ministrstvu.

Rozina Poniž, soproga vadniškega učitelja Benedikta, umrla.

Prof. dr. Durst, radi katerega je bila stavka na gimnaziji in podana interpelacija, premeščen v Pulj. Odpor je pomagal.

15. II. Sodni tajnik dr. T. Stegu premeščen iz Gorice v Trst.

V Vipavi umrl sodni svetnik v p. Ivan Dolenec.

18. II. V Dornbergu umrl bivši župan Josip Šinigoj, star 76 let, že za Lavričevih časov dober narodnjak.

22. II. Obče priljubljeni postajni načelnik v Dornbergu, Marinko, je prišel v zamero, ker je naprednjak, zato premeščen. V Ajdovščini pa je načelnik zagrizen Nemec, ki daje neprestano prilike za pritožbe, a je na svojem mestu. — V upravnem svetu železnice sta Gregorčič in Berbuč, zato so taka preganjanja vrlih Slovencev mogoča!

V Lokah pri Ajševici je umrl vplivni narodnjak Anton Štrukelj.

4. III. V Gorici umrl 80 let stari upok. sodni uradnik Franc Pitamic, oče dr. Pitamica, sedanjega poslanika Jugoslavije v Sev. Ameriki.

22. III. Za okrajnega komisarja v Pazinu imenovan namestniški koncipist dr. Vilko Baltič.

5. IV. V Tolminu je še mlad umrl poštar in posestnik Anton Devetak, miren in priljubljen mož, sin župana, deželnega poslanca itd., Jožefa Devetaka (glej prvo knjigo).

8. IV. Matija Šorli, naš rojak, upokojeni poštni ravnatelj v Ljubljani, se je preselil v Gorico, kjer si je kupil hišo. Njegov sin Rudolf pa je bil ta teden promoviran za doktorja vsega zdravilstva na vseučilišču v Gradcu.

22. IV. Iz Ljubljane premeščen v Gorico poštni kontrolor A. Gregorčič. — V Gorici upokojena poštna uradnika Nemec Joh. Hohler in Lah Delmestri.

29. IV. Poštni oficial v Ljubljani Ivan Hafner premeščen v Gorico. — Neprestani boji proti goriškim poštnim razmeram so prinesli razčiščevanje in — slovenske uradnike.

13. V. Odvetniški koncipient pri dr. Treotu — dr. Dinko Puc se je poročil z Olgo Draščkovo, hčerko hišnega posestnika in pekarnarja.

Grof Pace, sekcijski načelnik v notranjem ministrstvu, je šel v pokoj in se naselil v Gorici. — Imel je za ženo hčer barona Andreja Winklerja. Znal je prav dobro slovenski, imel lepo slovensko knjižnico.

20. V. Občina Štanjel je izvolila za častne občane dr. Maksa Fabianija, profesorja na dunajski tehniki, brata Josipa Fabianija in barona Sesslerja-Herzingerja, ki je bil Hrvat in lastnik gradu.

31. V. Arhitekt Josip Costaperaria, zgraditelj Trgovskega doma, se je poročil s koncertno pevko Miro Devovo, sestro skladatelja Deva.

7. VI. Sodni avskultant Fran Vidmar se je poročil z Rudolfo Fonovo iz znane narodne rodbine na Solkanski cesti.

Umrli goriški župan dr. Carlo Venuti, ki mu je občina priredila sijajen pogreb. Govorili so na grobu podžupan Giorgio Bombig, dr. Verzegnassi, dr. R. Luzzatto. — Venuti razen laščine ni razumel nobenega drugega jezika.

17. VI. V Gorici umrl finančni svetnik Ivan Golja, mož stare slovenske korenine, ki si je tudi v državni službi ohranil toplo slovensko dušo in vroče rodoljubje do konca svojih dni. V pokoju v Gorici je popolnoma oslepel, a vodila ga je po mestu njegova zvesta družica, tujka po rodu, ki pa je znala upoštevati moževo slovensko dušo. Priučila se je našemu jeziku in je bila zvesta obiskovalka vseh naših prireditvev, podpirala je vse naše ustanove, tudi po moževi smrti.

21. VI. Notarski kandidat v Ajdovščini Matko Božič se je poročil z Anko Šaplovo.

Višjim poštnim kontrolorjem imenovan German Neumann. Umakniti se mu je moral Slovenec Strmole.

1. VII. Prof. na gimn. v Novem mestu Jaka Zupančič imenovan na realko v Gorico, dr. Anton Papež, Adolf Müller in Otmar Siegmund pa na gimnazijo.

8. VII. Dr. Anton Povšič iz Grgarja imenovan dvornim tajnikom pri najvišjem sodišču na Dunaju.

12. VII. Maturirali so z odliko v Gorici: Avg. Belingar, Leop. Bobik, Emil Brezigar iz Doberdoba, Leop. Cigoj iz Malovš, Josip Petercel iz Pluženj, Josip Srebrnič iz Solkana, Alojz Žigon iz Volčjega grada;

na učiteljsišču v Kopru: Anton Fakin iz Škrbine, Fran Ferjančič iz Lokavca, Alojz Hreščak iz Sežane, Albert Poljšak iz Šmarij, Janko Samec iz Kopra, Viljem Tomažič iz Kanala, Fr. Turk iz Gabrij pri Ajdovščini, Jenko Vovk iz Kopra, Zmagoslav Zgonik iz Dobravelj;

na ženskem učiteljsišču v Gorici z odliko: Bajt Rožica, Koser Pavlina, Lecker Štefanija, Makuc Pavla, Milost Ljudmila, Pahor Viktorija, Škorjanc Zofija, Zelar Marija, Trpin Antonija.

19. VII. Ljudevik Cazafura, veleposestnik in pozneje župan v Tolminu se je poročil z Zinko Vogričevo.

21. VII. Umrla mi je hčerka Danica za ošpicami in meningitis. Pokopati smo jo morali za leto dni v občinski grobnici v Gorici, potem v rodbinski v Solkanu.

Na graškem vseučilišču promoviran za doktorja prava Fran Vodopivec, konceptni praktikant pri okr. glavarstvu v Velikovcu. Bil je lektor pri baronu Pinotu in je tam ostal na glavarstvu. To je že tretji doktor iz Pinotove kuhinje.

Za doktorja prava je promoviral na Dunaju deželni tajnik Luigi Petarin.

Dr. Brovet, zdravnik pri usmiljenih bratih v Gorici, je šel v službo na Krk.

26. VII. V politiško službo je bil sprejet kot namestniški pripravnik (vajenec) Josip Žnidarčič iz Renč — sedanji sreski glavar v Ljubljani okolici.

5. VIII. Iz Postojne je prišla v Gorico deputacija: župan dr. Pikl, starešini Dietrich in Arko, ki je prinesla diplomo častnega občanstva dr. Dinku Treotu. Diploma je bila umetniško delo dunajske »Vesne«.

V Bovcu je umrl občinski zdravnik dr. Artur Baraniecki, rodом Poljak. Sam neozdravljivo bolan, je zašel v Bovec, kjer mu je gorsko ozračje prijalo. Bil je izboren zdravnik in ljudstvu velik dobrotnik.

12. VIII. Josip Pregrad in Černetič iz Celja sta se preselila v Gorico in otvorila v Trgovskem domu moderno trgovino z manufakturami in modnim blagom. To je bila najlepša trgovina te vrste v Gorici.

23. VIII. Naš rojak Rudolf Zarli pri deželni vladi v Ljubljani imenovan definitivnim pristavom z naslovom ravnatelja.

V Devin sta prišla za učitelja Edvard Praprotnik in za učiteljico sestra Pavla, v Medano pa Ljudmila Kacafura.

9. IX. Za suplente so prišli na goriško gimnazijo Andrej Ipavec za jezikoslovje, Rudolf Lavrenčič za naravoslovje, Julij Nardin za matematiko in fiziko. — Zadnji je kmalu odšel na mestno realko v Idrijo.

Za nadučitelja v Tolmin je prišel Fran Kašca z Gralhovega.

16. IX. Za voditelja učiteljske pripravnice v Tolminu je prišel Anton Kutin iz Št. Mavra.

23. IX. V Gorici umrl bivši pek, mojster Jos. Trampuž, rodom iz Kostanjevice. Postal je premožen in se je spomnil raznih ustanov z legati.

Na glasbeno in pevsko šolo v Gorici je prišla nova moč — Pavla Treotova iz Ljubljane. Poučevala je zelo dobro klavir.

Iz Maribora je prišel na goriško učiteljsiše Jos. Fi-stravec.

7. X. Kanonik Ivan Wolf v Gorici imenovan kapitularnim vikarijem. — Wolf je bil v Gorici enako priljubljen pri Slovencih kakor pri Lahih. V strankarske borbe se ni mešal, bil je duhovnik in dobrotnik ljudstva.

Dr. Fran Vodopivec premeščen od glavarstva v Celovcu k namestništvu v Trstu.

11. X. Dr. Alojzij Kraigher, znani pisatelj, sprejel službo občinskega zdravnika v Bovcu. — Tam se je kmalu udomačil in je bil jako priljubljen. Udeleževal se je tudi v tamošnjih narodnih društvih in imel pozneje s klerikalci celo živahne polemike.

21. X. Tretji državni izpit iz pravoslovja so opravili v Pragi: Tomo Šorli iz Podmelca, ki je nastopil enoletno prostovoljstvo, Josip Zorzi iz Sežane in moj brat Fran Gaberšček. Zadnja dva sta vstopila na okrožni sodnji v Gorici v sodno prakso.

31. X. V Kranju umrl Ferdinand Sajovic, prokurist Ljubljanske kreditne banke, ki je bil poprej uradnik naše Trgovsko-obrtne zadruge v Gorici in izboren predtelovadeč našega Sokola.

3. XI. Slavka Šturm nastopila učiteljsko službo v Št. Ferjanu. Bila je vzorna narodna delavka.

17. XI. Odvetniški kandidat Josip Levpušček iz Gorice promoviran v Gradcu za doktorja prava.

Fran Lasič iz Renč, okrajni komisar na Krku, imenovan namestniškim tajnikom, v decembru voditelj glavarstva.

Fran Posega in Albert Komavec prestala z dobrim uspehom sodni izpit v Trstu. Posega bil premeščen v Volosko.

Doktorjem prava promoviral v Gradcu Ivan Faganel iz Prvačine.

V Gorici umrl 79 let stari Ivan Hausner, posestnik in industrialec v Mirnu, ki je živel zadnje desetletje v Gorici

v svoji hiši v Gosposki ulici, kjer je bila prej moja tiskarna. Zadela ga je kap. — Bil je vnet podpornik vseh narodnih ustanov. — Hčere je poročil z Ivanom Deklevo v Gorici, Ivanom Lokarjem iz Ajdovščine, Miroslavom Plessom v Devinu.

21. XI. Na Nabrežini umrl v 72. letu Ivan Caharija, oče župana Ivana. Bil je v starih letih probujajoče se dobe prav dober steber na Nabrežini.

25. XI. Poročil se je prof. Josip Cizel v Gorici z Minko Prašnikarjevo v Kamniku.

Naš rojak okrajni glavar v Pazinu Ivan Šorli imenovan namestniškim svetnikom.

6. XII. Deželnosodni svetnik Ljudevik Cazafura imenovan višjim svetnikom.

Dr. Ščitomir Dolenec, avskultant v Kobaridu, premeščen v Sežano.

V pokoj je šel sodni pristav v Sežani dr. Biasotto, ki je otvoril odvetniško pisarno v Gorici. Znal je prav dobro slovenski. Bil pravičen sodnik.

30. XII. Višji okr. komisar v Kopru Guido Polley imenovan voditeljem glavarstva v Kopru. — Bil je rodom iz znane sežanske rodbine.

»Narodna prosveta«.

Iz opisov dosedanjega narodnega, gospodarskega in prosvetnega delovanja na Goriškem imajo čitatelji dokaz, da je vsakdo, ki je imel za tako delo volje in sposobnosti, lahko takoj sodeloval v krogu narodovih delavcev. Veliko skrb smo obračali na mladinski naraščaj, posebno na akademsko mladino, saj smo baš za njo ustanovili celo »Narodni sklad«, ki je marsikakemu nadarjenemu mladeniču omogočil že učenje na srednjih šolah, posebno pa še na vseučiliščih.

Zadnje čase smo imeli v Gorici že mnogo mladih in sposobnih rojakov, ki so iskali primerne delo, nekakšen kader mladih delavcev je bil že zbran okoli akademske »Adrije«, ki je uspešno delovala. Za bodoče organizirano delo smo ustanovili novo društvo — »Narodna prosveta«. Njena pokroviteljica je bila le »Trgovsko-obrtna zadruga«, ki je bila pripravljena na gmotne žrtve. V pripravljalnem odboru sem zastopal Zadrugo jaz, »Adrijo« pa mladi odvet-

niški kandidat dr. Karel Podgornik. Bili pa so v tem odboru še dr. D. Puc, dr. Ivo Šorli, dr. Ernest Dereani, prof. Ferdinand Seidl in še nekateri.

§ 2. Načrt je označil: »Društveni namen je, pospeševati po Goriškem narodno izobrazbo, zlasti z ustanavljanjem in vzdrževanjem javnih knjižnic in čitalnic, s prirejanjem javnih predavanj, narodnih vesellic, izdajanjem brošur in ustanovitvijo slovenskega gledališča v Gorici.«

Pripravljalni odbor je pridobil že toliko udov in denarnih sredstev (en sam prijatelj društva je daroval 2000 K), da je lahko najel pripravne prostore v »Trgovskem domu«, priskrbel vso opravo in začel v dvojni smeri prav intenzivno delovati, in sicer: 1. za »javno ljudsko knjižnico« je deloval že poseben odsek, ki je naročil veliko zbirko pripravnih knjig, knjižnica bi se otvorila v kratkem času brez slehernega hrupa; 2. »Gledališki odsek« je tudi že deloval. Zbiral je vse rodoljube in rodoljubke, da bi postavili temelj bodočemu stalnemu slovenskemu gledališču v Gorici. Zbranih je bilo že odlično število diletantov, a prekrasna gledališka dvorana z modernim odrom jim je bila v veliko vzpodbudo.

V oklicu v »Soči« in vabilu na ustanovni občni zbor za večer 7. januarja v dvorani hotela »Südbahn« pravijo med drugim, da hočejo s knjižnico, gledališčem, predavanji in brošurami itd. novo »Narodno prosveto« organizovati tako, da bo goriškim Slovencem to, kar je v Ljubljani Akademija.

Občni zbor je v imenu pripravljalnega odbora otvoril dr. Dinko Puc ter obrazložil delokrog po pravilih in dotedanje delovanje pripravljalnega odbora. Ker je imenovala po ustanovni listini »Trgovsko-obrtna zadruga« v odbor Prosvete Andreja Gabrščka in dr. Iva Šorlija, »Adrija« pa dr. Karla Podgornika in koncipienta Josipa Ferfoljo, je bilo treba voliti v odbor le še tri člane. Izvoljeni so bili: dr. Dinko Puc, Adolf Komac in Jos. Zadel. Za preglednike s posvetovalnim glasom v odboru so bili izvoljeni: prof. Ferd. Seidl, dr. Ernest Dereani in koncipient Josip Levpušček. — V prvem odboru so bili: predsednik dr. Karol Podgornik, podpredsednik dr. Ivo Šorli, tajnik dr. Dinko Puc. — Knjižničnemu odseku je bil načelnik Jos. Ferfolja, odbornika pa dr. Ivo Šorli in Jos. Zadel. Gledališkemu odseku: načelnik Andr. Gabršček, odbornika dr. Dinko Puc in Jos. Zadel.

Tako je bilo ustanovljeno v Gorici društvo velikega pomena in z jako obsežnim delokrogom. Odbor si je postavil nalogo, pridobiti za delo vsakega mladega rojaka, ki se nam pokaže v Gorici, ali katerega bi bilo mogoče s podporo pridobiti, da se naseli v Gorici. Delovanje je bilo splošno koristno in uspešno.

Odbor je takoj začel s pripravami za intenzivno delo. In že 16. marca je Prosveta otvorila javno knjižnico v Trgovskem domu. Knjige je posojala vsak ponedeljek in sredo ter pobirala od knjige 4 vin. Bralna soba pa je bila odprta vsak dan od 9. do 9. Tu je bilo na razpolago mnogo časopisov in revij, domačih in tujih, kakor nalašč za našo srednješolsko mladino.

»Soča« 25. marca je imela večji članek o važnosti ljudskih knjižnic za omiko naroda. Ali biti morajo pristopne ljudstvu. Dunaj ima javnih knjižnic že nad trideset. In nadaljuje: Slovenci smo prišli tudi tukaj pozno za drugimi narodi. Prvo javno ljudsko knjižnico je ustanovila pred leti občina Kobarid s pomočjo rojaka, notarja Ignacija Gruntarja, ter je s tem prekosila celo napredno Ljubljano, ki take knjižnice še danes nima. Pozneje je ustanovil enako knjižnico policijski svetnik Podgoršek na Ponikvah (na Štajerskem), »Prosveta« v Ljubljani pa potujočo ljudsko knjižnico.

»Prosveta« je šla v snovanju novega dela dalje z dramatično šolo.

Že 30. aprila je v polni dvorani Trgovskega doma zares dobro uspela predstava »Pri belem konjičku«. Gostilničarka na Bledu Mela Klinarjeva je bila Klementina Hrovatinova, natakhar Žan Ciril Eržen, Oroslov Bucek je bil voditelj gledališča Molek, dr. Kovač je bil Drago Marušič, dr. Koprivar Ferdo Pintar, hči Minka je bila Savica Godinova, ki je izborna šušljala itd. Kritika je bila jako laskava. Igro so ponovili in drugič je bila udeležba še večja. — To leto so predstavljali še: Dobro došli, Starinarico, Medeni tedni. Pripravljali pa so: Vzgojitelja Lanovca, Anzengruberjevo »Štiri božje zapovedi«, Dreyerjevo »Poskusni kandidat«, Govekarjevo »Legijonarji«, Kadelburgovo »V civilu«. — Torej lep program, ki ga dotlej v Gorici nismo bili vajeni.

Naša mladina se je bila z vso ljubeznijo oklenila »Prosvete« in je navdušeno delovala po načrtanem programu.

Starejši možje pa smo jo z ljubeznijo podpirali. Idealna harmonija med starejšimi narodovimi delavci in med mladino se je pojavljala na obzorju.

Dva »Kažipota« po Goriškem in Kranjskem.

Poleg običajnega »Kažipota« po Goriškem, Trstu in Istri sem letos izdal še drugi »Kažipot« po Ljubljani in kranjskih mestih. Ljubljana je bila tako natančna, kakor dotlej menda še nikdar. Vse, kar ima glavno mesto: vsi uradi, oblasti, korporacije, društva, industrija, trgovstvo, obrtništvo itd. vse do zadnje babice je bilo tu natančno zabeleženo: Bled s sliko, Idrija, Kamnik, Kranj, Krško, Novo mesto, Radovljica, Škofja Loka. Za prihodnje leto sem obetal: Postojno, Litijo, Vipavo in vse večje kraje, kjer bodo domačini čutili to potrebo in mi pojdejo na roko za sestavo. Poleg »Soče« je imel to brezplačno prilogo tudi — »Gorenjec« v Kranju.

Toda silno sem se varal. Prebivalstvo omenjenih krajev ni prav nič občutilo potrebe takega Kažipota. Skoraj razžaljeni so nekateri bili, kaj da jih iz Gorice nadlegujem s takimi sitnarijami. Na vsa vprašanja za podatke nisem dobil niti odgovora. Kranjska javnost je to publikacijo prezrla in čutil sem, da Kranjcem ni bilo prav, da za take kranjske potrebe skrbimo iz Gorice. Na Kranjsko nismo prodali niti 20 iztisov, razen zastonjskih prilog »Gorenjcu«. In — opustil sem to nehvaležno delo! — Goriški »Kažipot« pa je redno izhajal in si je sam utrl pot med ljudstvo, tako da so ga povsod radi sprejemali in rabili, zlasti, ako so ga dobivali — brezplačno s »Sočo«. Ako pomislim, koliko dandanes ljudje plačujejo za podobne publikacije, se mi težko zdi, da sem jaz — trdo ledino oral!

Predpust v »Trgovskem domu«.

Za predpust je bila urejena tudi že velika gledališka dvorana

1. februarja je bil tu veliki ples »Pevskega in glasbenega društva«. Došli so gostje iz vse dežele. Do jutra je bila tu prav živahna veselost. S toliko eleganco se Lahii in Nemci niso mogli postavljati. — Prej smo bili po-

nižni gostje pod tujo streho, še veselimo morali biti, da so nas trpeli, zdaj smo bili pod — svojo streho. Dragocena zavest!

5. februarja je bil sijajen ples kolesarskega društva »Gorica«. Tudi ta je bil prav častna prireditev goriških Slovencev.

19. februarja je bil ples »Slovenskega bralnega in podpornega društva«, torej za naše srednje in nižje stanove.

1. marca je bil ples podčastnikov goriške garnizije. Godba je došla iz Trsta. Dvorano so okrasili za svoje namene naravnost sijajno.

2. marca ples orožništva iz vse dežele.

4. marca zaključni ples »Slovenske mladine«, ki je imela od jeseni plesne vaje v Čitalnici. Prvič se je plesala na tem plesu — Češka beseda. Načelnik mladine je bil odvetniški kandidat Josip Ferfolja, pokrovitelj pa je bil znani »mladenič« Franjo Ferfila. — »Soča« je pisala med drugim: težko je opisati vtise rodoljubnega srca, opisati ta pisani mladi svet! Kako malo ga je še bilo pred malo leti — in koliko ga je dandanes! Eto znamenje našega napredka, znamenje boljših časov!

7. marca je bila maskerada »Goriškega Sokola« — »V deveti deželi«. Take maskerade sploh še ni bilo v našem družabnem življenju. Neslovenski gostje so zadržani za trjevali, da kaj tako sijajnega v Gorici še niso doživeli. Nešteto je bilo narodnih noš vseh narodov, kostumov, veliko skupin.

Vedno manj slovenščine v dež. odboru.

Pod tem naslovom je priobčila »Soča« koncem preteklega leta notico, kako pod patronanco dež. glavarja dr. Pajerja in pred očmi obeh slovenskih dež. odbornikov izginja slovenščina iz dež. odbora. Pred 40. leti v prvi dobi dež. zbora je imela slovenščina že jako častno mesto v dež. hiši. Ljubljanski »Slovenec« je to notico z odobravanjem ponatisnil.

»Soča« 14. januarja pa pod istim naslovom sporoča, da so v prejšnjih časih slovenski uradniki na dež. odboru dobivali pri imenovanjih slovenske dekrete, sedaj pa dobivajo — laške dekrete, poprej so prisegali

slovenski uradniki slovensko, sedaj pa — laško. Tako je pod zvezo Gregorčič-Pajer. In nikdo se ne gane! Slovenska dež. odbornika niti ust ne odpreta, da bi protestovala proti sistematičnemu odpravljanju slovenščine iz dež. uradov. Če že ne moreta nič pridobiti, naj bi varovala vsaj to, kar smo že davno imeli. Toda njiju postopanje je umljivo, Pajerju morajo pustiti prosto roko; zato je pomagal Gregorčiču v drž. zbor, zato je posadil njegove kimovce v dež. odbor in dež. hipotečno banko, ter jim dal tako kup svetlih kronic. In izdajalci molčijo. — »Naj Slovenec ponatisne tudi to našo notico.«

Soča 18. januarja je poročala, da je »Slovenec« gornjo notico res ponatisnil pod naslovom: »Škandal«. In nato pravi: »Proti takemu postopanju se mora napeti najskrajnejše sile. Mi zahtevamo povsod najskrajnejšo ravnopravnost. Če nam je ne dajo, pokažemo zobe. V tem smislu naj se dela po vseh slovenskih pokrajinah.«

»Soča« je v svojem daljšem dostavku zatrdila, da naš Gregorčič z Berbučem in drugimi pajdaši ne le ne napenja nikake sile in ne zahteva nikake ravnopravnosti, marveč celo pomaga Pajerju pokopavati veljavo našega jezika in slovenskega imena sploh. Ko je bil v zbornici čas, da bi ožigosali Pajerjevo nasilnost in samovoljno ter protizakonito postopanje, je celó potrdil, da sme Pajer delati kar hoče, in nastopil je tako tudi proti takratnima slovenskima odbornikoma, ki sta nastopila proti nezakonitemu imenovanju ravnatelja dež. hipotekarne banke. Če tako dela on, umevno, da vsi njegovi pajdaši lepo molčijo ter se brigajo za ravnopravnost kolikor za lanski sneg. »Slovenec« se sramuje sedaj, kako se je treba postaviti za ravnopravnost, ali če bi vso stvar resno premislil, bi vse drugače prijel »kатоliško narodne izdajalce, prodance in hlapce dež. glavarja Pajerja«.

Tako lekcijo je dal dr. Gregorčiču celo ljubljanski »Slovenec«, ki je prav v tistem času dal primerno lekcijo tudi našemu dr. Andreju Pavlici. Pisal je namreč med drugim: »V ‚Pr. L.‘ je s podpisom dr. P. dne 12. januarja priobčil članek ‚Splošna in enaka volilna pravica‘, ki se iz njega razvidi, da pisatelj ni za to iz strahu pred avtoriteto in ker splošna in enaka pravica ne podpira prave prostosti. Naša stranka ima to v svojem programu, ker se edino po

tej točki more dosledno izvesti ustavno načelo. Mi ne ustanovljamo države, marveč jo imamo. Zato naj g. dr. P. blagovoljno svoja zasebna modrovanja sporoči kam na kak avstralski otok in naj pouči divjake, kako si morejo po njegovih najboljših načelih ustanoviti državo, doma pa naj rajše gleda, kako bi žalostne politične razmere izboljšal. Edino upravičen razlog za take članke more biti — pomanjkanje gradiva. Boljše prazen papir kakor taki članki.«

»Soča« dostavlja med drugim: Tako je prijel »Slovenec« našega ljubega dr. Andreja! — Na avstralski otok naj sporoči svoja modrovanja, doma pa naj rajše gleda, kako bi žalostne politične razmere izboljšal... Kaj se morda tam pri »Slovincu« zdi gospodom vendar že predebelo, kar uganjajo naši klerikalci, ter tako pomagajo Pajerju spravljati ob vsako veljavo slovensko ime?! Prav bi bilo, da pri-mejo vse po vrsti!

Malo preveč odkritosrčen je bil dr. Pavlica v onem članku, ko se je izrekel proti splošni in enaki volilni pravici, toda nekaj drugega tiči tu vmes. Na Kranjskem pričakujejo uspehov od splošne in enake volilne pravice, pri nas na Goriškem pa bi jim utegnili prinesiti razočaranja. Zato so na Kranjskem za splošno volilno pravico, pri nas pa so proti. — Obrcanemu dr. Pavlici naše sožalje. Če pa res odide na ukaz iz Ljubljane na kak avstralski otok — pa srečno »rajžo!«

Takšna je bila polemika med obema strankama na Goriškem. In v tem tonu je šla dalje še veliko let ter ubijala marsikatero dobro moč.

Nelojalna borba proti novemu občinskemu redu.

V naši deželi je veljal še vedno prvotni občinski zakon in volilni red iz leta 1863. (glej I. knjigo str. 163), ki je v 40 letih zastarel. Za nešteto potreb in vprašanj v starem zakonu ni bilo jasnih določb. Občinske uprave so si morale pomagati z nekakim zasilnim paragrafom, ki je dajal občinam oblast, da so se ravnale in razsojale po »stari nespodbitni navadi«. Za napredni duh časa zakon ni bil več poraben.

Zato je zbornica v 11. seji pretekle jeseni, dne 9. novembra, razpravljala nov občinski red, o katerem je poročal dr. Marani. Oglasil se je k besedi tudi dr. Gregorčič, da je šlo delo za občinski red prenašlo, da se z nekaterimi točkami ne moremo strinjati, na pr. glede občinskih tajnikov, ki bi nalagali občinam večje troške, a nekatere točke ograjajo celo avtonomijo občin, ki bi prišle pod kuratelo deželnega odbora. Predlaga, naj se načrt zakona vrne dež. odboru, da ga ta z morebitnimi spremembami predloži prihodnjemu zasedanju dež. zbora. Treba pa je tudi slišati mnenje občin. Z občinskim redom naj se spoji tudi volilni red v duhu sedanjega časa.

Dr. Tuma je za to, da se sprejme načrt zakona, kakor ga je popolnil pravni odsek. Naglašá potrebo novega občinskega reda: boljši je tako popolnjen zakon nego oni stari, ki ne ustreza sedanjemu času. Omenja pohvalno delovanje deželnega tajnika in knjigovodskega ravnatelja in vseh onih uradnikov, ki so na tem novem načrtu sodelovali. Slovenski prevod je dober.

Poslanec Lapanja je proti Tumi in za Gregorčičev predlog, ter dostavlja, da se mu zdi slovenski prevod pomanjkljiv. — Laški poslanec Panigai predlaga, naj se sprejme predloženi načrt zakona kar »en bloc«, kar se je brez ugovora tudi zgodilo.

Iz poročila v »Soči« in drugih listih ni razvidno, kdo je glasoval na slovenski strani proti sprejetju en bloc. Jasno pa je, da ni bilo nikakega odpora proti takemu glasovanju, niti ni bilo predloga, naj se prične podrobna debata o posamičnih paragrafi. Tak predlog bi bil onemogočil sprejetje en bloc in bi utegnil imeti to posledico, da bi se zakonski načrt res vrnil deželnemu odboru za novo predložitev v naslednjem zasedanju.

»Soča« je priobčila po sprejetju tega zakona tri članke, v katerih je od svoje strani pojasnila in zavrnila več nedostatkov. Med drugim pravi, da klerikalcem ni na tem, ali ta občinski red dobi sankcijo ali ne. V dež. zboru niso storili prav nikakega resnega koraka, da bi sprejetje načrta preprečili. Pravni odsek, v katerem sta bila napredna poslanca dr. Tuma in dr. Treo in klerikalni poslanec Grča, je izvršil glavno delo in posebno slovenski prevod je bil delo dveh odvetnikov. Dr. Gregorčič sam je v zbornici hvalil

pravni odsek, da se je z veliko vnemo pečal z občinskim redom. Kdor je videl načrt občinskega reda prej in potem, je tudi mogel spoznati, koliko truda je imel pravni odsek s prvotnim načrtom. Kljub vsemu temu pa je dr. Tuma v zbornici naglašal, da predloženi občinski red ni brez pomanjkljivosti in nikakor še ni dovršeno delo, kajti on misli, da mora biti občinski red za našega kmeta večje važnosti ko molitvenik, zato mora biti v vsakem oziru vzorno delo. Pravni odsek je imel še vse premalo časa na razpolago. Po njegovem mnenju sprejeti načrt zakona ne dobi sankcije, pač pa se je s tem vladi dala prilika, da pove tudi ona svoje pomisleke, in na tej podlagi bo v prihodnjem zasedanju mogoče delo dopolniti.

Po sprejetju tega zakona pa so pričeli naši klerikalci naravnost nelojalno, nedostojno in sramotno gonjo proti naprednim poslancem, kakor da so edino le oni zakrivili sprejetje za slovensko ljudstvo jako škodljivega zakona. »Gorica« in »Primorski List« sta prinašala od številke do številke članke, dopise, resolucije, proteste od vseh strani, in le na naslov naprednih poslancev. Tako n. pr. je pisal »Primorski List« v prvi številki med drugim:

»Možje! Davkoplačevalci! Ta načrt zakona je oseben, nevaren napad na vašo osebno prostost, to je napad na vaše premoženje.

Kdor plača, naj obrača. Kadar Vam bodo plačevali tajnike tisti »ljudski« zastopniki v dež. zboru, naj obvelja ta zakon — in še tistikrat ne. Mi upravičeno zahtevamo večje prostosti in oblasti za naše občine, a hoče se jim vzeti še to, kar imajo!

Kar ti »zastopniki« ljudstva pišejo in sklenejo za zeleno mizo brez vednosti in odobrenja prizadetega plačujočega ljudstva, nima nobene veljave!! In kdo so ti »zastopniki«? ti poslanci, ki so sklenili novi skrajno krivični občinski red? To so možje, ki sedijo za bogato obloženo mizo, ki ne poznajo ljudskega gorja, ki se hočejo z našimi občinami, z našim ljudstvom igrati!

Kdo so ti zastopniki, ki jih je izbralo ljudstvo, da branijo njegove koristi? To so možje, ki nimajo sploh smisla — še manj pa ljubezni za ljudstvo.

Liberalci so ti možje!

Katoliško-narodni ljudski zastopniki so se protivili temu krivičnemu načrtu zakona, in zato — čast jim! Sramota pa liberalnim zastopnikom ljudstva, sramota! Ako imate kaj časti v sebi, odložite svoje zastopstvo, katerega niste vredni, ker zlorabljate zaupanje ljudstva. Ti pa, ubogo, teptano ljudstvo, dvigni se, zavrni svoje izdajalce, ki ti ponujajo kamen namesto kruha. Občinski možje in davkoplačevalci sploh! Oglašajte se po vsej deželi!»

Umevno je, da je taka pavšalna udriharija razburjala ljudstvo po deželi brez ozira na stranke. »Soča« je odgovarjala stvarno in zmerno. N. pr.: »Ker so zanemarili klerikalni poslanci svojo dolžnost, ker se niso nič brigali za občinski red takrat, ko je bil čas, ker se tudi v seji, v kateri je bil sprejet načrt, niso držali besede, da zahtevajo čitanje tako dolgega načrta, katero bi z debatiranjem onemogočilo tik pred zaključkom zasedanja sprejetje načrta en bloc, — zategadelj naj kar odstopijo napredni poslanci, »liberalci«.

Glavna krivda na vsem zadene klerikalne poslance. Vsa gonja po deželi je le hudoben izrodek Gregorčičeve politike. In drznejo si celo pozivljati napredne poslance, naj odstopijo, namesto da bi naslovili tak poziv na Pajerjeve hlapce in prodance, ki imajo na svoji vesti neizmerno škodo, katero so povzročili našemu narodu na Goriškem baš v zadnjem zasedanju. Bilo bi prav, ako se oglasijo napadeni poslanci sami.«

Resolucijo proti novemu občinskemu redu je sklenilo celo starešinstvo v Bovcu, ki je volilni okraj dr. Tume. »Soča« je izrekla obžalovanje, da je moralo ravno bovško starešinstvo dati »Gorici« priliko, da se je poslužila grde laži in brcnila napredne poslance. Vsakdo ve, da so tudi naše občinske uprave potrebne marsikaterih prememb, kakršne so se izvršile že po vseh naprednih deželah. Dobra občinska uprava je največkrat odvisna od dobrega in veččega tajnika. Sklicevati se pri tem vprašanju na to, da bi dež. odbor po novem občinskem redu imel pravico nerednega tajnika tudi odstaviti, je v naših razmerah premišljena hudobija. Saj vsakdo ve, da je pri nas nadziranje slovenskih občin v rokah slovenskih odbornikov, ki sta zdaj oba klerikalca, ki bi torej dobila precejšnjo oblast tudi nad naprednimi občinami. Šikan od strani dež. odbora iz narod-

nostnih razlogov smo se pri nas docela odvadili. Naj bi dež. odbor le poizkusil!

V nadaljevanju te gonje in na pozive v obeh klerikalnih glasilih je bil sklican na dan 8. januarja javen shod »pri Rebku«, na katerem sta nerodno ropotala proti občinskemu redu župana Vidmar in Pavlica, ajdovski župan Ignacij Kovač pa je vprašal zbrane može, ali sploh poznajo ta preklicani občinski red. Ker so skoro vsi odkimali, je potem z občinskim redom v roki dokazal, da ni tako slab, kakor ga slikajo, ampak veliko boljši od prejšnjega. Temperamentno je govoril tudi nadučitelj Peter Medvešček.

Dne 23. januarja se je zbralo v Sežani 84 županov in podžupanov sežanskega okraja na zaupno posvetovanje radi novega občinskega reda. Vsled poziva je prišel tudi poslanec dr. Treo. Predsedoval je župan A. Praprotnik iz Lokve, ki je pozdravil in povabil poslanca, da navzočnim županom in podžupanom o tej stvari poroča.

Poslanec dr. Treo je v daljšem govoru pojasnil stališče obeh slovenskih strank in ožigosal postopanje nasprotnih časopisov, ki hočejo nevednost ali nerazsodnost nekaterih volilcev nepošteno izkoriščati za svojo stranko proti naprednim poslancem. Najprej je pojasnil, kako je prišlo do novega zakona o učiteljskih plačah. Napredni poslanci so bili vedno in v vsakem slučaju pripravljeni, za splošne interese složno postopati z Gregorčičevo stranko. Toda dr. Gregorčič se niti enkrat ni obrnil do nas, marveč je postopal vedno brez naše vednosti na svojo pest. Ko smo n. pr. mi zahtevali dež. šolski zalog, je Gregorčič v naše presenečenje predlagal povišek prispevka okrajnim šolskim zalogom na 400.000 kron. Posledica je bila, da nismo dosegli ne enega ne drugega.

Ko je pojasnil nekatere hibe novega zakona, je povedal, da so se napredni poslanci obrnili do druge slovenske stranke in dosegli:

1. da stavi dr. Gregorčič predlog za odložitev načrta z dnevnega reda v nadaljnje poizvedbe in informacije. Ako bi ta predlog padel, je bilo izrečno dogovorjeno, da dr. Gregorčič zahteva čitanje in razpravo o zakonu. Ko je pa prvi predlog padel in je poslanec Panigai predlagal sprejem zakona en bloc, smo zaman čakali zahteve v smislu našega dogovora, naj se zakon čita in o njem otvori razprava. Dež. glavar je lepo pustil mirno en bloc obsedeti

vse slovenske poslance, kakor se je žalibog že večkrat zgodilo. Ali je torej pošteno, da »Gorica« in »Primorski List« nepriljubljene strani novega zakona nalagata naprednim poslancem na rovaš. Tako postopanje je nizko, najsi piše dotične članke v teh listih uredništvo brez zveze s poslanci ali sporazumno z njimi. Vodstvo nasprotne stranke mora takšno neumestno in lažnjivo hujskanje proti naprednim poslancem takoj ustaviti, ako noče navaliti nase suma, da bi rado v kalnem ribarilo.

Zbrani zastopniki kraških občin so poročilo svojega poslanca soglasno odobrili in sprejeli resolucijo, ki odobruje, da se zastareli občinski red nadomesti z novim, protestuje pa proti trem določbam, ki so: 1. da se smejo obstoječe občine prisiliti k združitvi proti njihovi volji; — 2. da mora vsaka občina sama zase ali z drugimi skupaj nastaviti tajnika v smislu sprejetega zakona — in 3. da se po sprejetem načrtu novega občinskega reda daje dež. odboru sporazumno z namestništvom pravica, da nastavlja občinske tajnike, jih odstavlja, ter odloča v disciplinarnih primerih. — S temi določbami zakonskega načrta se krši očitno pravica naših občin do samouprave ter jim prepušča le eno, namreč plačevanje ogromnih upravnih stroškov. Nikake potrebe ni, da bi morala vsaka občina imeti dragega občinskega tajnika, kajti imamo župane, starešine, učitelje itd., ki v malih občinah opravljajo vse pisarniške posle za malo plačilo ali celo brezplačno. Podpisani zastopniki kraških občin prosijo namestništvo, naj sprejetega zakonskega načrta v tej obliki ne priporoča v najvišjo sankcijo.

Dasi so torej vsi zastopniki kraških občin odločno in mirno zavrnilo vso nedostojno gonjo proti naprednim poslancem, sta nasprotni glasili nadaljevali še vedno ostrejšo gonjo in udrihali tudi osebno po nasprotnih poslancih. Zato je poslanec dr. Treo priobčil v »Soči« 11. februarja odprto pismo vsem županom in podžupanom na Krasu. V uvodu je naglasil, da je bilo njegovo poročilo na shodu 23. januarja povsem stvarno in spodobno, povedal je vse v obliki, kakor je navada med spodobnimi ljudmi, lista nasprotne slovenske stranke sta brez stvarnega vzroka odgovorila v tisti osebnostni poulični maniri, ki je postala žalibog že navada.

Ker sta oba lista dogodke v dež. zboru zasukala po svoje, češ, da sem Vam poročal neresnico, Vas farbal itd. — sem bil primoran listoma poslati stvaren popravek. Kratkemu popravku pa je obesila »Gorica« neprimerno dolg rep, kateri kaže v prvi vrsti njeno očitvidno zadrego, vendar pa tudi očitni namen, odvzeti mojemu stvarnemu popravku kolikor mogoče vtisa. V očigled takemu zavijanju je vsako stvarno popravljanje nemogoče in vsled tega se obračam javno do slovenskega občinstva na Goriškem, da zadevo občinskega reda v glavnih točkah še enkrat ponovim in z ozirom na zavijanje nasprotnih listov popolnim. — Dalje opisuje takratni položaj v dež. zboru in med poslanci ter ugotavlja: Da so bili tudi napredni poslanci sporazumni z dr. Gregorčičem, naj se načrt občinskega reda odloži z dnevnega reda. Ko je pa prišlo po krivdi dr. Gregorčiča do glasovanja za sprejetje en bloc, sta dr. Treo in poslanec Štrekelj, torej napredna poslanca iz kmetijskih občin, oba glasovala za Gregorčičev predlog. In ko je vsled tega prišlo do glasovanja o sprejetju zakona en bloc, sta istotako glasovala proti načrtu občinskega reda. To lahko potrdi poslanec, dež. odbornik g. Klančič, ki je sedel zraven mene in slišal po tem glasovanju mojo drastično opazko: »Pojdite se solit z Vašo politiko, tak zakon se sprejema en bloc.« — Sicer pa končno glasovanje ni moglo preprečiti novega občinskega reda, ker en glas slovenske strani več ali manj ni odločal. Stvar je bila zavožena, ker se niso slovenski poslanci uprli predlogu za sprejem zakona en bloc. Nasprotna lista torej nista imela prav nobenega povoda, to priliko uporabiti za hujskanje proti naprednim poslancem in vodo napeljevati na mlin svoje v dež. zboru le premehke in neodločne stranke.

Ali tudi po teh stvarnih in jasnih pojasnilih še ni bilo miru, nakar so se zbrali župani in podžupani vseh Brd 12. februarja v Šmartnem in sklenili tole resolucijo:

»Iz delovanja slovenskih dež. poslancev v zadnjih zasedanjih dež. zbora, posebno pa v zadnjem, se razvidi, da se zanemarjajo radi nesložnosti vitalni interesi slovenskega dela dežele, da se radi strankarske politike v dež. zboru ne pride do pozitivnih uspehov nasproti laški nadvladi in objestnosti, ampak, da nasprotno gineva ugled naših poslancev v zbornici in zunaj nje in da je postala slovenska deseterica

le igrača v rokah nam nenaklonjenega dež. glavarja in njemu zvestih pristašev.

To so nezdrave razmere, ki lahko postanejo za nas usodepolne sedaj, ko se dokončava svetovna prometna zveza po naši deželi in ko stopijo važna vprašanja med nas, ako se naši poslanci ne bodo složno in glasno za naše potrebe zavzemali. Da se pa temu izognemo, vabimo na skupno akcijo slavnega županstva slovenskih občin in trgov, kakor tudi društvo veleposestnikov, da se skliče skupen shod, in da se na njem zahteva od strani slovenskih poslancev, da se uklonijo želji volilcev, to je, da se zavežejo v vseh važnejših vprašanjih, ki stopijo v bodoče pred nje, složno in solidarno nastopati in da v nasprotnem slučaju bodo vabljeni faktorji pripravljeni izvajati posledice.«

»Soča« je na to resolucijo dostavila, da je to po zadnjih dogodkih v dež. zboru in kar je temu sledilo — moška beseda. Župani in podžupani v Brdih zaslužijo hvalo, da so sprožili misel po skupnem shodu, na katerem se pove jasno, da tako, kakor v zadnjih letih, ne sme iti več naprej v našem dež. zboru in odboru. Ta shod naj bo mejnik, ob katerem se ustavi vse tisto zlo, ki je dušilo redno delovanje.

V »Soči« 1. marca je na prvi strani pomemben »Glas z Vipavskega«, ki pozdravlja resolucijo briških mož in pravi: »Radi osebne in strankarske politike naših poslancev je postalo naše gospodarstvo precej zanemarjeno. Vzlic temu, da so davki veliko večji, da trpi obrtnija in trgovina, posebno pa kmetija, nimajo nekateri naši poslanci nič dela in pridejo v dež. zbor praznik rok in stafažo delat Slovincem sovražnemu glavarju Pajerju.«

V »Soči« 4. marca je priobčil dr. Treo s svojim podpisom končno besedo in zaključil polemiko o načinu, kako in po čegavi krivdi je bil v dež. zboru sprejet zakonski načrt o občinskem redu. V tem članku je najpoprej ponatisnil izjavo poslanca Antona Klančiča iz prejšnje št. »Soče«, s katero je potrdil, da je dr. Treo zares ostro grajal način, kako je bil ta načrt zakona sprejet, namreč, da je bil odglasovan brez razprave.

Dr. Treo z zadovoljstvom podčrtava izjavo Klančičevo, da se je pri glasovanju o novem občinskem redu vzdignil s sedeža, kar je bilo zanj Bileamov blagoslov, ki ga mu je tovariš Klančič nehote

podelil. In pravi dalje: »Na zahtevo Moabitov me je imel preklinjati, ali navdahnili ga je Bog in oddal je svojo častno besedo zame in v čast resnici, hčerki božji. Po stenografičnem zapisniku je dež. glavar dal načrt zakona na glasovanje na ta način, da naj tisti poslanci, ki so za sprejem zakona v predloženi obliki — obsede na svojih sedežih. Ker je izjavil tovariš Klančič kot moj sosed pod svojo častno besedo, da sem se jaz pri glasovanju vzdignil in ne ostal sedeti, je dokaz, da sem glasoval proti sprejetju novega občinskega reda. Hvala Vam torej za to uslugo, tudi ako ste jo storili nenameravano.

Za našega Bileama pa nastane vsled njegove izjave drugo izven svetopisemsko vprašanje in to je: kako pa je on sam, dež. poslanec in župan Klančič glasoval? Po njegovi lastni izjavi je on pri glasovanju obsedel in s tem glasoval za novi občinski red...«

Dr. Treo zaključuje svoj znameniti članek takole: »Protestovati je treba z vso odločnostjo proti temu, da se s tako površnostjo in tako plitvostjo, kakor se je v tej agitaciji zgodilo, blatijo poslanci pred volilci. Nehati mora vsako javno življenje, ako so v takih političnih nespodobnostih dež. poslanci in odborniki tako komodni ali tako malo bistrourni, da si ne pregledajo niti lastnih uradnih zapisnikov, ki jih imajo pred nosom. Kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade.

Drugi del morale pa je za slovensko javnost na Goriškem: Mi ne pridemo nikamor naprej in ne dosežemo nobenega političnega ali gospodarskega cilja, dokler se bodo med poslanci in proti njim vršili osebnostni boji in preganjanja. Zdrava kritika je dobra in potrebna, osebnostni boji pa moré ljudi in ne privedejo nikamor. V tej zadevi podpisem z obema rokama resolucijo županov in podžupanov iz Brd z željo, da se v tem znamenju zedini vsa slovenska dežela in doseže konec takih nezdravih razmer.

Ni treba omenjati, da Treo tudi s tem člankom še ni dosegel konca napadov in zabavljič v obeh goriških nasprotnih listih. Moje poročilo naj poda glavne momente iz nednednega boja Gregorčičevih listov sedanji naši generaciji v dokaz, kako nezdrave in grde so bile takrat bojne metode

med obema strankama na Goriškem. Umljivo bo pa tudi, zakaj tudi naša stranka ni vedno rabila mehkih rokavic v odbijanju tako strupenih napadov, kakršne sem v tem sestavku na kratko označil.

Dostavljam le še toliko, da je po vsej deželi zavreščalo in odmevalo v tem smislu, da takih in enakih spletkarij v dež. zboru ljudstvo ne bo več mirno gledalo. V »Soči« sami so se oglašali od raznih strani možje, ki so zahtevali složno postopanje slovenskih dež. poslancev proti laški nestrpni večini in dr. Pajerju, ki je bil že peto leto Gregorčičev zaveznik in pokrovitelj v deželni hiši.

Pred otvoritvijo bohinjske železnice.

V prvi knjigi so opisani boji za vipavsko, predelsko in bohinjsko železnico. Predelska je propadla v državnem zboru zaradi češke abstinence. Vipavska železnica je že nekaj časa tekla in vsej dolini veliko koristila. Razen južne železnice od Divače do Krmina smo imeli furlansko do Tržiča. Ko smo dosegli še gradnjo bohinjske proge kot podaljšek velike železnice skozi Ture, skozi Karavanke in skozi Bohinj, je bila naša mala dežela členovito preprežena. Bohinjska proga se je že bližala otvoritvi in dežela se je že začela skrbno pripravljati na čas, ko zažvižga lukamatija po Baški in Soški dolini. To leto so otvorili promet preko Tur, a bohinjska proga je bila otvorjena v resnici šele naslednje leto. Toda že spomladi tega leta so se vršili v Gorici in Trstu shodi, zborovanja, posvetovanja o nalogah, ki nas čakajo z novo železnico.

»Soča« je priobčila serijo člankov z naslovom: »Nova železnica in nje pomen za našo deželo«. V prvem članku 1. februarja govori o splošni važnosti te železnice:

»Trgovske in obrtne zbornice v severnih deželah se najživeje zanimajo za novo zvezo ter delajo z vso močjo na to, da ustvarijo položaj, po katerem zagotovijo svoji trgovini in obrti lepo prihodnost. Zanimajo se zanjo pa tudi v Italiji, kjer delajo načrte, kako bi se okoristili ž njo. Južna železnica se pa boji nevarne konkurentinje in že pripravlja nove vlake, da bo tekmovala na poti proti Trstu.«

Potem govori o važni postojanki ob novi železnici pri Sv. Luciji, kjer bi bila tržna centrala za velik del naših gora.

Velik del trgovine pojde iz Trsta mimo Gorice in kadar se popolni zveza do Kobarida in Idrije, bo promet živahen po vseh cestah do Sv. Lucije. Iz Brd pa bodo mogli voziti do Plavi in Kanala. In nadaljuje:

»Pritisk od vseh strani v trgovskem oziru bo velik, zato pa se moramo vprašati: ali pa bomo znali izkoristiti ta novi položaj mi tako, da se ne bo redil za naše denarje le tujec? Ali bomo znali pridobiti v tem trgovskem vrvenju tla, na katerih se bo lahko razvijala slovenska trgovina?!

Danes vemo najbolj to, da je ob novi železnici vse tuje. Tuji inženjerji, tuji podjetniki, tuji delavci, nemščina in laščina se šopirita po naši lepi zemlji... Vse tiste branjarije, gostilne, žganjarije so le v tujih rokah. Celo rokodelci so prišli kdo ve od kod ter delajo na novi progi..., a domačinu delajo ovire na celi črti, in najbolj podjetnemu se lahko pripeti, da ga na njegovi lastni zemlji prekosi ali celo prežene protežovani tujec.«

V drugem članku 8. februarja govori o potrebi, da trgovino in obrt usmerimo in prilagodimo novim časom, ki pridejo z železnico v deželo. Z vso silo se moramo vreči na Trst in tam vgnezditi, sicer pridejo Nemci, ki imajo vso oporo v državnih napravah in v državni avtoriteti. Nemci že delajo načrte, kako bi se vgnezdili v naših krajih. Oporo bodo imeli tudi v Südmarki in Schulvereinu.

Lani so zborovali na Gorenjskem nemški industrialci ter sklepali načrte, kako bi izkoristili novo železnico, pa tudi vodne moči. Že zdaj vidimo nemško tvrdko, ki hoče prirediti ob Soči velikansko vodno napravo. Iz »Gorenjca« ponatisnjeni članek pravi med drugim: »Prej mirne, tihe in romantične doline zamenijo svoj sveži vzduh z dimom, kjer so bile prej majhne kajžice, nastanejo tovarne, veliki hoteli. — Prihodnost nam tako kaže, da bode nova železnica velikanskega pomena za razvoj trgovine in industrije, pa tudi kmetijstva, ker se skrajša pot našemu bohinjskemu kmetu za izvoz njegovih mlečnih in drugih izdelkov. Po drugi strani pa nam bo le v škodo, ker se bode nemštvo kar na debelo uvažalo v naše lepe kraje. — Tuji kapital se naseli — in milostno se dovoli tudi našemu ljudstvu, da pojde v tovarno ter tako pomaga reševati tuji kapital!«

»In Nemci že delajo račune z našimi zakladi. V industrijskem svetu je govoril član Singer o tem, kako bi se

naše vodne moči uporabile. Tudi Oesterr. Rundschau priobčuje v 2. številki tozadevni članek...»

Zato pozivljaje vse Slovence na delo in razmišljanje, sicer nam vse zopet odnese tujec, ki se nam bo potem še sladko smejal.

Tretji članek 15. februarja opisuje, kako hodijo n. pr. Dunajčani v Gorico in tu kupujejo od kmeta blago ter ga sami odpošiljajo in ostane tako glavni dobiček njim. Spravimo izvozno trgovino v svoje roke. Trst je že poln nemških izvoznikov in trgovskih posredovalcev. Pojdimo po njihovih vzgledih. Nato ponatiskuje iz »Slov. Naroda« glavne misli obširnega članka, ki priporoča nekako centralo za vse jugoslovanske dežele v Trstu. Vsi naši trgovci naj bi bili delničarji in kupovali le pri svoje centrali. Na tej podlagi je bila ustanovljena tovarna za cikorijo v Kolinu, zato pa na vsem Češkem in Moravskem ni nikjer več Franckove kave. Za vse važnejše blago imejmo v Trstu svojo centralo.

V četrtem članku, 20. februarja, podaja nekaj misli, kako bi bilo mogoče spraviti vso trgovino z našimi pridelki in izdelki, pa tudi s tujimi izdelki za našo domačo rabo v naše roke, da se ubranimo drugih Jesenic.

»Soča« je obračala vso svojo pozornost na nove razmere, ki so silile v deželo z novo železnico. Ni bilo vse zaman, kar so priporočali in opozarjali naši listi in ljudski voditelji. Veliko smo rešili ob vsej progi nove železnice, tako da je bilo njeno lice na vse strani lepo slovensko. Kako pa so z novo železnico silili v našo deželo Nemci in kakšne boje smo imeli z njimi, bomo videli pozneje.

Prvi velik koncert v Trgovskem domu.

Senzacija za Gorico je bil prvi velik koncert »Pevskega in glasbenega društva« dne 2. aprila v gledališki dvorani novega Trgovskega doma. Že pogled po dvorani je bil veličasten, kajti do zadnjega kotička je bilo nagneteno odlično občinstvo. Spored koncerta pa je bil daleč nad običajnim diletantizmom prejšnjih dob. Glasbeni kritik »Soče« (Ciril Eržen) je napisal obširno poročilo. Posebej je označil uspeh »Proroka«, ki ga je bil zložil vodja naše glasbene šole Josip Michel in o katerem pravi, da mora zadovoljiti najbolj raz-

vajeno muzikalno uho. Do tistega večera še nismo imeli v Gorici koncerta na taki umetniški višini.

Iz Ljubljane je prišel na koncert tudi ravnatelj Glasbene Matice Matej Hubad, da vidi naš napredek. V svojem govoru po koncertu v restavraciji je pohvalil zbor in njega resno delo, ki hoče doseči uspehe po zahtevah prave umetnosti. Občinstvo je Hubada navdušeno pozdravilo.

»Soča« je ožigosala goriške klerikalce, ki so se prav ta večer pokazali v vsej svoji strankarski zagrizenosti. Dočim je »Soča« malo prej delala bobnečo reklamo za klerikalno veselico v korist Šolskem domu, objavljala zapored vabila na dramatični večer, dobila na razpolago celo Trg. dom in so bili na tej klerikalni prireditvi zapored vsi napredni prvaki — sta klerikalna lista odklonila celo objavo koncerta. Pač pa sta delala še na predvečer koncerta bobnečo reklamo popolnoma prostovoljno za nemški »Lohengrin« v laškem gledališču. In res je bilo v gledališču tudi lepo število naših klerikalcev; tja so šli, tam so se postavljali, na slov. koncert pa jih ni bilo. — Tak odgovor je morda iznenadil tiste, ki so zadnji čas veliko ljubimkali s klerikalci, a bil je le naravna posledica doslednosti in intransigence klerikalcev po geslu: »naj hudič vzame vse, kar ne služi našim namenom«.

»Goriška zveza«.

Dne 16. marca je imela ta zveza občni zbor, na katerem je predsednik dr. Gregorčič naznanil, da so dobili od vlade 6000 K podpore za ustanovne stroške. Zato je tudi »Goriška zveza« pristopila k — višji organizaciji: »Splošni zvezi avstrijskih gospodarskih zadrug«. S tem pa je prišla v spor v ljubljansko »Gospodarsko Zvezo«, ki se je tudi oglasila v svojem glasilu. Goriška Zveza si je bila namreč na prav lahek način pridobila revizijsko pravico in je imela v ta namen zagotovljeno tudi državno podporo. Revizijsko pravico je bilo normalno jako težko doseči. Zakon predpisuje, da mora biti za tako zvezo z revizijsko pravico najmanj 50 zadrug, ki jih pa »Goriška zveza« nima. Torej je vlada dala ta privilegij proti določilom zakona. In celo z drž. podporo se že v naprej

hvalijo. »Soča« dostavlja k svojemu poročilu: »Ali umejete sedaj, ljudje božji, Gregorčičevo hlapčevsko politiko, ali umejete sedaj njegovo izdajsko in lakajsko politiko v zadnjem zasedanju dež. zbora? Kako nepotrebna je bila stvarno ta 'Goriška zveza', je dokazala ljubljanska 'Gospodarska zveza' v svojem glasilu.«

Občni zbor »Trgovsko-obrtna zadruga«.

Po otvoritvi »Trgov. doma« se je toliko živahneje in plodonosneje nadaljevalo delovanje našega odličnega denarnega zavoda, ki je pokazal v kratki dobi velikanske uspehe. To se je pokazalo tudi na obč. zboru 9. junija, ki se je vršil ob najživahnejšem razpoloženju številnih udeležencev. Tudi čisti dobiček je bil tako lep, da je občni zbor dovolil raznim narodnim društvom na Goriškem in celo v Trstu izdatne podpore. V novo načelstvo so bili za 3 leta izvoljeni: predsednik Andrej Gabršček (prvič predsednik), podpredsednika trgovec Josip Rovan in dr. Ivo Šorli, člani Kocjančič Fran, Konjedic Rudolf, Pečenko Anton, Puc dr. Dinko; namestniki Breščak Anton, Koren Anton, prof. Ferdinand Seidl; nadzorstvo: dr. Dragotin Treo, predsednik, Križnič Anton podpredsednik, Furlan Fran, tajnik. Zadruga je imela takrat že pet uradnikov.

Pri tej priliki naj omenim, da sem kot predsednik načelstva že v prvi skupni seji načelstva in nadzorstva spravil v razgovor in obravnavanje: kredite pri »Mizarski zadrugi« v Solkanu. Imel sem namreč priliko opaziti, da so Solkanski mizarji jako sebično pojmovali važnost in namen Mizarske zadruge. — V tej zadrugi je bila posebna komisija, ki je določevala sprejem izdelanega blaga v zadružna skladišča, in dozdevalo se mi je, da so si člani te komisije drug drugemu delali usluge. Člani komisije so se namreč menjali, in danes je n. pr. Peter Pavlu dovolil sprejem za neko fiktivno ceno, da je po drugi strani Pavel Petru povrnil milo za drago. Naloga predsednika Rudolfa Konjedica je bila potem ta, da je mizarjem izplačal sprejeto pohištvo do jako visoke procentne mere. Na ta način so se skladišča napolnila, se širila in širila, a »Trgov.-obrtna zadruga« je morala kredite Mizarski zadrugi zviševati. In zdelo se mi je takrat že, da tu ne bo vse v redu in da bo treba korenitih

remedur. Da bi pa bila »Trgov.-obratna zadruga« za vsak slučaj krita, sem zahteval, naj pristopijo k Mizarski zadrugi kot soporoki: vsa rodbina Konjedičeva, Alojzij Zajec in tudi Oskar Gabršček v Tolminu, ki sta imela ženi iz te rodbine. S tem je bil po mojem in vseh članov načelstva in nadzorstva kredit pri Mizarski zadr. popolnoma krit. (Po tem sklepu je nastal razdor med menoj in sorodno rodbino Konjedičevo.)

Čevljarski strokovni tečaj in razstava v Mirnu.

Kakor je bilo okoli Solkana jako razvito mizarstvo in okoli Renč zidarstvo, tako je bilo v Mirnu čevljarstvo jako razširjeno. Ni pa več stalo na višini takratnih zahtev v naprednih deželah. Zato je v začetku junija t. l. ustanovil »Zavod za pospeševanje obrti« v Gorici s sodelovanjem »Trgovske in obrtne zbornice« v Mirnu čevljarski strokovni tečaj, ki se je končal s prav zanimivo razstavo. Tega tečaja se je udeležilo 29 mojstrov in pomočnikov, poučeval je priznani čevljarski strokovnjak Josip Hulka, tolmačil pa je domači nadučitelj Alojzij Urbančič, ki si je bil pridobil za tečaj in razstavo velikih zaslug. K otvoritvi razstave o binokostnih praznikih, ki sta jo priredila Hulka in Urbančič, je prišla tudi razna gospoda iz Gorice. V imenu obč. starešinstva je zahvalil Urbančič vlado, Trgov. in obrtno zbornico, Zavod za pospeševanje obrti, osebno navzočega predsednika itd. in v imenu udeležencev tečaja je zahvalil vse faktorje, ki so čevljarjem pripomogli do tega tečaja, od katerega so vidni uspehi na razstavi sami. Tajnik »Trgovsko obrtne zbornice« pa je zahvalil posebej nadučitelja Urbančiča, ki ima največ zaslug za tečaj in razstavo.

Desetletnica kolesarskega društva »Gorice«.

Doslej sem še malo omenjal športno delovanje goriških Slovencev. Najpoprej smo dobili kolesarsko društvo »Gorico«, za njim so sledila še mnoga društva v Gorici in okolici. Izleti prvega društva so vzbudili zanimanje za kolesarstvo po vsej deželi in naši goriški kolesarji so često »pripeljali« prav živahno življenje v razne naše vasi in trge daleč okrog.

Za dan 23. junija pa je »Gorica« priredila slovesno desetletnico svojega obstanka. Najpoprej je bila ob 3. popoldne dirka, ki se je pričela v Selu na ajdovski cesti in končala v Tivoliju blizu Cristalniggovega gradu. Udeležba na tej dirki je bila prav številna in je tudi imela časten uspeh. Prvi je prišel na cilj mladi Ninus Ivančič, sedaj že mrtvi sin bivšega notarja in poslanca Josipa Ivančiča, 16 km dolgo pot je napravil v 24 minutah 58 sek., drugi pa je prišel tudi že pokojni Edvard Rusijan. Po dirki je velika množica gostov odkorakala za godbo v Vanjekov »Hilmteich«, kjer se je razvila prav živahna ljudska veselica. Pelo je pevsko in glasbeno društvo iz Gorice, sledil je ples, zvečer pa je domači pirotehnik Makuc kazal svoje spretnosti in umetnosti. Tako n. pr. je bomba v zraku zapisala besede: »Zdravo 1895—1905«.

Izpit učencev glasbene šole.

Za izpit 29. junija je nastopila kar cela vrsta naših poznejših glasbenikov. Obširno poročilo v »Soči« 1. julija, iz peresa Cirila Eržena, ki tudi izpolnjuje danes svoje mesto v Ljubljani, je posebno pohvalno omenilo Medvedovo Cirilo, Kosa Henrika, Turkovo Gabrijelo, Kraševčevo Mileno, Volaričevo Bogumilo, Silvana Pečenka, Volaričevo Miroslavo, Kraševčevo Vido, s posebno pohvalo pa Bratuža, Pernela in malega Neffata, dalje tudi vodjo Josipa Michla in učitelja Emila Komela. Vsi učenci so dobili spričevala. Pri skušnji je bil ravnatelj Matej Hubad, ki se je v Gorici pogajal s »Pevskim in glasb. društvom« za »Glasb. Matico«. Pozneje je goriško društvo postalo podružnica »Glasbene Matice«.

Večina teh učencev deluje zdaj v Jugoslaviji ter dela čast Gorici in naši glasbeni šoli, ki jo je goriški Ivan Mrcina neprestano mrcvaril v tisoč vrstah strupenih zabavljic in napadov v Gregorčičevi »Gorici«.

Nadškof in knez Andrej Jordan umrl.

V sredo 4. oktobra ob pol 11. dopoldne je nagloma umrl nadškof goriški in metropolit ilirski Andrej Jordan. Eno uro pred smrtjo je še podpisoval akte. Okoli 10. ure ga je po-

setil hišni zdravnik in v njegovi navzočnosti ga je napadla slabost zaradi krčenja srca. Kmalu potem, ko mu je tajnik še podelil svete zakramente, je izdihnil.

Jordan je imel raka na želodcu in že dolgo ni bilo več upanja, da ozdravi. Rojen je bil 29. novembra 1845. Njegov oče je bil Kranjec in profesor na gimnaziji v Gorici. Jordan je bil posvečen 6. junija 1868., najprej katehet na ljudskih šolah, potem pod nadškofom Gollmayerjem tajnik knezoškofijske kurije. Ko je bil 1885 prošt dr. Valussi imenovan za škofa v Tridentu, je imenoval patron baron Codelli Jordana proštom metropolitanskega kapitlja. Leta 1886. so ga volile furlanske kmetske občine namesto Valussija v drž. zbor, kamor je bil 1891. ponovno izvoljen. V drž. zboru je bil vedno »divjak«. Po smrti nadškofa dr. Alojzija Zorna je postal kapitularni vikar, po smrti kardinala Missie je bil pa imenovan nadškofom 17. maja 1902., a 20. julija ga je posvetil in umestil poreški škof dr. Flapp.

Jordan ni bil naše gore list. Dasi po očetu Slovenec, se je čutil Laha. Znal pa je dovršeno slovenski. Jordan je bil dober, konciljanten mož, ki je užival splošne simpatije tudi med Slovenci. Naj še omenim, da je bil Jordan tisti mož, ki je uvedel na Montu (v »Hranilnici in zastavljalnici«) za Slovence slovensko uradovanje. Ko so bili v kurateli škof in dva župnika Slovenci, se niso upali tega storiti.

»Soča« je objavila 7. oktobra daljši članek, ki je jako simpatično ocenil življenje in delovanje tega moža, ter s posebnim poudarkom omenjal, kako pokojni nadškof ni odobraval tistega boja, ki ga je bil zanesel Gregorčič v našo goriško politiko. »V Rimu je sicer stal pod znanimi vplivi na strani onih, ki so se bojevali proti glagolici, ali storiti kaj takega, kakor delata poreški Flapp in tržaški Nagel, za to ga ni bilo dobiti. Ni bil kdove kak poseben duh, ali imel je lastnosti, po katerih se je priljubil in radi katerih ga bomo celo pogrešali v nadškofijski palači. Naj ostane vsem v blagem spominu.«

K pogrebnim slavnostim je prišel tudi ljubljanski knezoškof dr. Anton Jeglič. V stolnici je govoril neki jezuit iz Italije, slovenskega govora pa ni bilo, kar je »Soča« ostro grajala. Pri tej priliki se je bilo pripetilo, da je mestni magistrat goriški (gotovo po pomoti) prejel slovensko osmrtnico. Nastal je vihar, laški listi so bili vsi pokonci in kmalu

bi se moral vršiti pogrebni sprevod po mestu brez običajno prižganih obcestnih plinskih svetilk. »Soča« se je ponorčevala: »Kaj so se bali, da bo res treba kedaj pošiljati le slovenska vabila na municipio?!«

V pogrebnem sprevodu so bile vse šole, vsa katoliška društva in kongregacije, redovniki, dolga vrsta duhovnikov, Bilo je pet škofov: dr. Mahnič, tržaški Nagel, Jeglič, Feruglio iz Vicenze in Flapp iz Poreča. Grobnica je bila sredi starega pokopališča, ki je pa dandanes prav lep park.

Nastala so ugibanja, kdo bo njegov naslednik in imenovali so že ime tržaškega Nagla ali tudi — prošta dr. Faiduttija.

Hotel »Union« v Ljubljani — hotel »Südbahn« v Gorici.

Doslej smo imeli že neštetokrat priliko videti, kako peklensko zlobo so razvijali goriški klerikalci proti velikemu napredku slovenskega življa v Gorici. Ne samo, da so bojkotovali oba najlepša hotela, sami pa podpirali laška in nemška enaka podjetja, marveč teden za tednom so napadali, grdili, sumničili, obrekovali oba hotela in vse, ki so tu delovali. Tako grdega boja niso Slovenci poznali nikjer drugod.

Vse drugače je bilo na pr. v Ljubljani. Zadnjo nedeljo oktobra je bil otvorjen hotel »Union«, ki je bil in je še danes delo takozvanih klerikalcev. Kakor so že ob ustvaritvi delniške družbe in med gradnjo naprednjaki to delo podpirali in je celo »Slovenski Narod« priobčeval simpatične notice in poročila, tako so naprednjaki sodelovali ob otvoritvi in potem vse do danes zahajajo v kavarno, restavracijo in hotel. Otvoritvene slavnosti so se udeležili tudi naprednjaki in sam župan Ivan Hribar je na banketu imel značilen govor, v katerem je naglašal, kako silno je bil ta hotel potreben za razvoj tujskega prometa. Pohvalil je dr. Gregoriča, svojega političnega nasprotnika, ki je imel pogum pokazati, da moremo stvoriti tudi sami iz sebe to, kar je Hribar že davno želel in za kar je vzpodbujal že tuje moči. Ko je bil sestavljen konzorcij za gradbo hotela v najmodernejšem slogu, je Hribar spoznal velike koristi za mesto, deželo Kranjsko in slovenski narod. Zdaj bodi prva

naša skrb, da pričnemo veliko reklamo za Ljubljano in lepo našo domovino. Želi najboljšega procvita podjetju, za katero sta se ta dan našli dve slovenski stranki v slogi.

Dr. Ivan Šušteršič je potem dejal med drugim: »Blage in resnične besede g. ljubljanskega župana so me napotile, da sem se tudi jaz oglasil k besedi. Politični nasprotniki smo, a sedimo tu pri mizi in se veselimo svojega dela. In vprašam Vas: ali ne bi moglo biti vedno tako, da bi se vsakega dejanja veselili vsi, ki ljubimo domovino, ne vprašujoč, kedo je dejanje izvršil. Tu ne veljajo politična nasprotstva, vsi se radujemo nad tem, kar je domovini v blagor in napredek.«

»Soča« je v svojem dostavku naglasila, kako so se obnašali naprednjaki, ko je šlo za priznano splošno korist v središču Slovenije. Potem pa je primerjala ravnanje in postopanje goriških klerikalcev. Naša bodočnost v Gorici ne plava po zraku, marveč jo je iskati v realnem delu, v pridobivanju in napredovanju. Premičnine in nepremičnine se morajo množiti v naših rokah, posebno veliki objekti, podjetja, ki imajo že sama na sebi velik vpliv na okolico, dajejo zaslužka na vse strani.

Eden največjih takih hotelov je »Südbahn«. Južna železnica ga je vzdrževala z velikimi stroški, oskrbela reklamo, da je znan v najvišjih krogih po vsem svetu. Narodni naši nasprotniki so dobro čutili važnost in jo tudi javno pripoznavali. Pravijo namreč, da daleč okoli po svetu ni treh objektov takih, kakršen je naš hotel »Südbahn«.

Nato primerja napade in boje goriških klerikalcev s složnostjo v Ljubljani.

»Slovenski Narod« se je sredi decembra oglasil z večjim člankom, ki je tudi s posebnim poudarkom opisoval razliko med postopanjem dveh strank v Ljubljani za hotel »Union« in znanim strupenim nasprotovanjem goriških klerikalcev.

»Dočim so naprednjaki podpirali idejo hotela »Union«, ko bi tudi lahko začeli plašiti in napovedovati bojkot, — klerikalci niso imeli za obe veliki goriški podjetji niti ene dobrohotne besede, narobe: strup in žveplo so bruhali iz sebe, kvakali so o riskantnih podjetjih, o »narodnih klopotcih« — ter napovedovali nesramen bojkot. Dočim so kleri-

kalni listi celo lovili inserate pri Lahonih in Nemcih — čujte! — niso hoteli sprejeti nedolžnega oglasa slovenskega hotela! In dočim vidite klerikalce v nemških in laških hotelih, dočim jih je včasih vse črno pod lahonsko streho: v slovenskem hotelu niti enega! Veliko jih je — in celo velik »slovenski« in »narodni« zvonec nosijo! ki niso še prestopili slovenskega praga, dočim so vsak dan gostje pri Lahonih ali Nemcih. Z mirno vestjo lahko rečemo: ako bi ljubljanski naprednjaki posnemali goriške klerikalce, tedaj bi jo najemnik v »Unionu« že potegnil iz Ljubljane, — in mi bi lahko udarili na veliki boben s članki o falitnem klerikalnem gospodarstvu, o zapravljanju domačega kapitala v spekulativna podjetja, ki nimajo življenjske sile v sebi itd., in krah bi bil neizogiben! Goriški rojaki še danes nimajo nikake gotovosti, ali se bo mogel hotel »Südbahn« vzdržati, ki so ga kupili vsled upravičenih nad v novo železnico, ki naj prinese Gorici živahnejše življenje. Tolika podjetnost goriških rojakov zasluži pač vse priznanje in vse podpore. Ako pa kdo že ne more ali noče pomagati, bodi mu! Toda skrajna infamija in naroden zločin je to, kar po vsem vrhu počenja »Gorica«, ki besediči o rečenih podjetjih na skrajno lopovski način, kakor da je tu po krivdi naprednih voditeljev toliko in toliko narodnega kapitala v nevarnosti. Težko je ponoviti vse lopovščine iz klerikalnih trobil, ali vsakdo, ki jih je čital, vidi na prvi pogled, s kakšno sodrgo imajo opraviti goriški rodoljubi, kateri ves bojkot ne deluje še dovolj naglo, ker menili so že, da mora vse vkup propasti, kar ni v njihovih krempljih, — in bojkotu sledi potem še sumničenje, zabavljanje, natolcevanje in obrekovanje stvari in oseb, ki tam delujejo in žrtvujejo vse svoje interese za napredek slovenske stvari. Ali bi naš »Slovenec« milo zajavkal, ako bi bil napovedan v Ljubljani najprej bojkot hotelu »Unionu« in potem bi mi še — mutatis mutandis — prepisali iz »Gorice« dobesedno, kar piše o goriških podjetjih!

Toliko od naše strani, kar se tiče stvari same, da čitatelji vidijo, kako brezobzirni so klerikalci v boju proti vsemu, kar ni v njihovih krempljih — in kako obzirni, kako dobrodušno narodni smo naprednjaki.«

Umevno je, da je »Soča« ta članek v ljubljanskem dnevniku prav osoljeno izkoristila. Povedala pa je med drugim še to zanimivost:

»Ta nesramni bojkot klerikalcev je še veliko hujši nego je označen v »Slov. Narodu«. — Danes imamo v Gorici n. pr. nekaj trgovin, ki bi delale čast večjim mestom, njihove izložbe bi se lahko šopirile na dunajskem Grabnu in delajo goriškim Slovencem najboljši glas tudi med tujci. Veselje je gledati tako krasen napredek, ki se danes povsod pozna v družabnem in narodnem življenju. Toda, kako se obnašata nasproti njim »Gorica« in »Prim. List«? Čujte rojaki širom domovine: Dočim ta dva lista lovita oglase celo med našimi nasprotniki, odklanjata oglase teh naših rojakov, ki se v Gorici bore za svojo eksistenco in ž njo za bodočnost slovenskega naroda ob jezikovni meji! To se je godilo znanim vrlim trgovcem edino radi tega, ker so imeli svoje obrte ali trgovine v naprednih hišah, zlasti v »Trgovskem domu«. Kje je še bilo kaj takih primerov?! Nikjer ni bilo tolike strupenosti, kakor pri nas na Goriškem v dobi, ki jo je pričel dr. Anton Gregorčič pod patronanco dr. Pajerja. Celó oblastni je klical Gregorčičev list proti »špekulacijam« »Trgovsko-obrtno zadrugo« pod vodstvom Andreja Gabrščka. Lahki so divjali proti njemu radi posrečenega nakupa hotela Südbahn.«

Dostavek v »Soči«, ki ni iz mojega peresa, pravi: »Na osebne udriharije ne odgovarjamo. Kdo ne vidi kopita, ki bi rado poteptalo moža, da bi ostali klerikalci brez kontrole v deželi? K sreči je ta mož krepak dovolj, da mu vsa taka kopita ne strejo niti lasu na glavi... zato gre svojo pot« itd.

Prav pri tisti priliki pa je »Gorica« izbleknila velik poklon prav meni in slavospev »Trgovsko-obrtni zadrugi«, kajti pisala je: »Gabršček je najel za Trgovsko-obrtno zadrugo pri hipotečni banki več stotisoč kron, s katerimi hoče napraviti dober gšeft, kajti tistih več stotisoč kron je dobil proti nizkim obrestim, katere bo zadruga razposojala proti višjim obrestim...«

»Soča« je dala takoj pojasnilo: »To je bil zares krasen »gšeft«! Vsakdo ve, da obrestuje zadruga hranilne vloge po 4½ %, na večji rok celo po 5 %. In naj bi plačevala zadruga take obresti tudi 1000 let, vloženi denar bi bila še vedno

dolžna. — Zdaj pa računajte: Onih več stotisoč kron je dobila po $4\frac{1}{2}\%$ z amortizacijo vred, tako da bi bil v 54 letih plačan obenem tudi dolg, dočim bi bila hranilne vloge še vedno dolžna. To se pravi: v 54 letih dobi zadruha v dar vseh tistih več stotisoč kron. Resnica je še lepša za zadrugo in Gabrščka (ker ta mora biti že povsod zraven!). Vsakdo ve, da zadruga posoja na osebni kredit, eskomptuje svojim članom menice itd., in med vsemi takimi dolžniki ni kmetov, ki se Gorici strašno smilijo, — in vsakdo ve, da so take obresti za okroglo 2% višje od hipotek. Ako malce računamo, dobimo tale uspeh:

»Zadruga« pridobi v 54 letih najprej tistih več stotisoč kron, potem pa še obrestne obresti od tistih 2%, s čemer bi bil plačan »Trgovski dom« in še hotel »Südbahn« po vrhu.« In »Soča« je hudomušno dostavila: »Naj predlaga »Gorica«, da se postavi Gabrščku spomenik že zdaj in ne šele v letu 2000, ko bo njegovega sina sin tretji župan v slovenski Gorici.«

1906.

Osebne vesti.

5./I. V ponedeljek se poroči v Ljubljani znani pisatelj in notarski kandidat dr. Ivo Šorli z Minko Gašperinovo.

13./I. Prof. dr. Karel Ozvald je naznanil 12 predavanj v čitalnici: uvod, Prešeren, Jenko, Levstik, Stritar, Jurčič, Kersnik, Gregorčič, Aškerc, slovenska moderna.

17./I. V Kobaridu je umrl moj oče Jožef Gabršček, ki je imel še enega brata in dve sestri. Bratova žena je bila duhovna mati Simona Gregorčiča. Stari oče se je bil preselil v Kobarid z Vrsnega, rojstne vasi Simona Gregorčiča.

31./I. Učitelj v Šolskem domu Ernest Širca je imenovan na vadnico v Gorici.

7./II. Goriški profesor Anton Šantel je imenovan šolskim svetnikom, Stanko Trnovec, sin dvornega svetnika, na vseučilišču v Gradcu promoviran doktorjem prava.

17./II. Sodni pristav v Kanalu Alojzij Mašera se je poročil s Pavlo, hčerko goriškega veleposestnika in trgovca Antona Pečenka;

Drago Bratina, učitelj v Vel. Žabljah, z Anico Černigojevo;

Avzug Cejan, davčni pristav v Gorici, z Zoro pl. Locattellijevo;

Vladimir Janovski, knjigovodja trg. obrt. zadruga, s Hermino Pečarjevo.

21./II. Avskultantom v Gorici imenovan praktikant Josip Zorzi.

24./II. V Villi Vicentini je obhajal 80 letnico zlatomašnik Josip Furlani, ki je igral že v 1848. lepo vlogo med goriškimi Slovenci. Pridno je dopisoval v razne slovenske liste. (Glej prvo knjigo.)

24./II. Sodni avskultant Fran Vidmar premeščen iz Rovinja v Kobarid.

14./III. Predsednik višje dež. sodnije v Trstu dr. E. Kindinger upokojen. Na njegovo mesto pride dr. Adalbert Gertscher, predsednik viš. dež. sodnije v Zadru, rojen 1846. v Tržiču na Kranjskem. Služboval je v Postojni, Celju, Mariboru in Trstu, ter zna slovenski, hrvaški in italijanski.

17./III. Dr. Anton Brecelj izvoljen častnim članom kolesarskega društva »Gorica«.

7./IV. Drž. izpit iz risanja za srednje šole napravil Saša Šantelj, slikar na Dunaju.

14./IV. Dež. glavar dr. Luigi Pajer je slavil 45letnico odkar je v dež. zboru. To izredno slavlje je potreboval za prihodnje volitve, zato mu je dež. tajnik Petarin uprizoril čestitke in deputacije od vseh strani. Čestitala sta mu tudi slovenska dež. odbornika Berbuč in Klančič, radi česar ju je »Soča« hudo napadala.

25./IV. Višji gozdni oskrbnik Josip Rustja premeščen iz Motovuna v Gorico.

Dr. Hilarij Zorn, prof. veronauka na realki, imenovan članom dež. šolskega sveta.

28./IV. V bolnišnici usmiljenih bratov umrl Ivan Dermastja, vikar v Plaveh. Zadnjega marca si je zlomil nogo in kri se mu je zastrupila. Rojen v Ljubljani 1871. in se je živo udeleževal naše politike. Ves čas je bil urednik »Primorskega Lista«.

V Prvačini je umrla kmalu po operaciji (v Trstu) Alojzija Mozetič, učiteljica in žena Josipa Mozetiča, staroste Sokola. Imela je lep spreved v Trstu in Prvačini.

12./V. V Gradcu je promoviral za dr. prava odvetniški kandidat Srečko Kovačič iz znane rodbine pri Sv. Luciji. Takrat koncipient dr. Frankota v Gorici.

23./V. V Trstu se je poročil dr. Josip Mlekuš z Natalijo Šorlijevo.

9./VI. je minilo 10 let, odkar je Ivan Hribar ljubljanski župan. Ljubljana hoče 16. junija svečano proslaviti desetletnico, pa tudi od bregov Soče mu čestitamo in kličemo: Še mnogo let v ponos bele Ljubljane in prospeh slovenskega imena.

20./VI. Sod. šef v primorskih deželah dr. Gertscher je prišel nadzorovat v Gorico. Pregleduje natančno, kot predstojnik, ki hoče imeti vse na čistem. V Dalmaciji je zapustil ugodne spomine. — Opozarjamo ga na drž. pravdnika Vidulića, ki je za slovensko uradovanje največja ovira.

23./VI. Sod. pristav dr. Ščitomir Dolenec se je poročil z Gizelo Širca. Služil je potem v raznih krajih, med vojno in nekaj časa po vojni v Sežani. — Zdaj je v Novem mestu.

30./VI. Prof. dr. Karol Ozvald v Gorici dobil drž. stipendijo za znanstveno potovanje po Evropi.

Upokojeni so: nadučitelj Ambrož Poniž v Rihemberku, učitelj Josip Kragelj na Gradišču, učiteljica Ana Lukman v Št. Ferjanu.

30./VI. Ferdinand Karis, poštni upravitelj v Št. Petru na Krasu, imenovan za višjega poštnega kontrolorja v Gorici.

4./VII. Dr. Ernest Dereani imenovan postajnim zdravnikom v Gorici in za progo do Sv. Lucije.

Herman Mole iz Kanala je napravil na gimnaziji v Novem mestu maturo z odliko.

7./VII. Matura: (z odliko) Bogataj Milan, Brelih Ivan, iz Podmelca, Faninger Rihard iz Bovca, Kemperle Leopold iz Hude južne; Devetak Franc iz Štandreža, Jakončič Hermenegild iz Parana v Juž. Ameriki, Kuzmin Ernest iz Štandreža, Močnik Fran iz Gorij pri Cerknem.

11./VII. Dvornim svetnikom pri najvišjem sod. dvoru imenovana Avgust Jakopič in E. Smecchia.

Matura na realki: Gabersčik Josip, Janovski Stanislav, Ličar Karol, Pirjevec Avgust.

18./VIII. Matura na učiteljski v Kopru: Baša Anton, Borštnik Srečko, Černe Blaž, Ivančič Adalbert, Koršič Vla-

dimir, Lavrenčič Alojzij, Lomšek Anton, Mikuž Matevž, Močnik Josip, Mravljak Drag., Nemec Peter, Pahor Josip, Podgornik Filip, Reja Rudolf, Rustja Josip, Štubelj Adalbert, Šubic Alojzij, Toroš Pavel, Verčon Miloš, Vrtovec Ciril.

25./VII. V Gorici je umrl Ivan Feigl, upok. računski revident pri gozdnem uradu, izvrsten risar, oče pisatelja Damirja Feigla. Bil je več let tajnik Čitalnice.

28./VII. Na zemljedelski visoki šoli na Dunaju je postal inženjer Anton Podgornik iz Čepovana.

V Komnu je umrl davkar Ivan Žvokelj iz Branice.

18./VIII. V Gradišču se je poročil dr. Srečko Kovačič, odv. kandidat v Gorici, z Julijo Klodičevo, hčerko dvor. svetnika Antona Klodiča viteza Sabladoskega. Srečko K. je umrl še mlad, njegova vdova pa l. 1932.

V Opatjem selu je umrl Andrej Jelen, ugleden posestnik, delaven član narodnih društev in poverjenik goriške trg. obrtne zadruge.

29./VIII. Drž. pravdnikom v Gorici imenovan Andraž Jeglič, namestnikom dr. Karel Snider, ki je bil tudi kos Slovenca.

Okr. sodnikom v Kanalu imenovan Alojzij Mašera.

Drž. pravdnik dr. Vidulič je bil končno premeščen iz Gorice v Rovinj.

5./IX. Telovadni učitelj v Kopru Adolf Schaup se je poročil z D. de Borri. Višji evidenčni geometer Vaclav Nálezinek v Gorici imenovan evid. nadzornikom. Bil je dober Čeh.

15./IX. Pri Sv. Luciji se je nastanil zdravnik dr. Izidor Reja, med gradbo železnice žel. zdravnik v Rihemberku, splošno priljubljen zdravnik.

22./IX. Namest. koncipist V. Treo v Sežani imenovan okr. komisarjem extra statum v Tolminu. — »Soča« je označila to imenovanje kot plačilo, ker se je pokazal pravega birokrata. On je glavno zabranil slovenske zastave ob otvoritvi železnice.

25./IX. se je poročil poštar in veleposestnik pri Sv. Luciji Lucijan Kovačič z Emo Bozzinijevo iz Gorice. — Oba živita v Ljubljani.

6./X. V Sv. Križu je umrl župan Filip Terpin v 71. letu

starosti. Uvedel je slovensko uradovanje v tej občini Vipavske doline.

10./X. Suplentom na učiteljišču v Kopru je imenovan Saša Šantelj.

13./X. V Devinu je pri ob. volitvah zmagala lista Miroslava Plesa, kljub vsem naporom iz Gradu.

17./X. Predsednik tržaške dež. sodnije dvorni svetnik M. Urbančič je prosil za upokojitev. Na njegovo mesto utegne priti goriški predsednik Karol vitez Defacis.

20./X. Policijski svetnik Abondius Contin premeščen k ravnateljstvu v Trst. Na njegovo mesto pride iz Rovinja komisar dr. Casapicola, pred katerim je prišel slab sloves v Gorico.

Postajenačelnik v Prvačini Mrak premeščen v Gorico. »Soča« protestuje proti nameri, da bi poslali na njegovo mesto v Prvačino nekega Germana.

27./X. V Avberju na Krasu umrl 63 letni Jakob Pegan, velepos. in župan, predsednik pevskega in bralnega društva »Kraški vrh«.

10./XI. Zobozdravnik dr. Bert Pikel se je poročil z Ivanka Kavčičevo, hčerko znanega narodnega veletržca.

Po nepričakovani smrti fin. svetnika Ivana Golje je njegova vdova razdelila 1000.— kron med narodna društva v Gorici.

14./XI. Dr. prava je postal Bogumil Vošnjak iz Gorice, sin Mihaela Vošnjaka, eden naših mladih narodnih delavcev, prostovoljec v ulanskem polku št. 5.

Viš. pis. predstojnik Fran Čibej v Gorici imenovan ravnateljem pri viš. dež. sodniji v Trstu.

Ivan Vogelnik, vodja strokovne šole za čipkarstvo v Idriji, ki je bil tudi vodja podobnih šol v Čepovanu, Dolu—Otlci in Bovcu, premeščen v osrednjo strokovno šolo na Dunaju. — Ob prevratu sem ga še našel na Dunaju, potem pa je bil poklican v Ljubljano, kjer je deloval v svoji stroki do smrti.

17./XI. Miha Gabrijelčič imenovan viš. sodnim svetnikom v Trstu. Dvorni svetnik vitez Defacis imenovan predsednikom dež. sodnije v Trstu, na njegovo mesto pa je prišel nadsvetnik Ljudevik Cazafura iz Trsta.

1./XII. Sodni pristavi so postali: Fran Posega v Kanalu, Fran Vidmar v Motovunu, dr. L. Jerovšek v Pazinu.

5./XII. Just Rožič iz Oseka promoviral na graškem vseučilišču doktorjem modroslovja. Bil je že več let demonstrator in asistent na tamošnjem fizikalnem inštitutu, kjer je bil jako cenjen.

7./XII. V Bovcu je smrtno zadela kap župana Antona Šulina, po poklicu urarja, ki je bil izredno inteligenčen mož in napreden Slovenec, mnogo let tudi predsednik olepševalnega in pogozdovalnega društva in čitalnice.

12./XII. Josip Sorč, učitelj v Sv. Križu tržaškem, se je poročil z Marico Plessovo iz Devina.

19./XII. Uredništvo »Gorice« je prevzel Fran Kremžar iz Ljubljane.

22./XII. Odv. kandidat Josip Ferfolja v Tolminu, naš rojak iz Doberdoba, promoviral na češkem vseučilišču v Pragi doktorjem prava.

Veterinarski asistent Peter Pirjevec imenovan živinozdravnikom v Sežani.

29./XII. Anton Pezdič iz Solkana imenovan poštnim kontrolorjem.

Fin. komisar dr. Fran Dorčič premeščen iz Gorice v Pazin. Umrli je ravnatelj »Monta« Karol pl. Fabris. Za davkarje imenovani: Fran Savnig, V. Cvek, M. Andrejčič.

Trg. obrtna zbornica v Gorici.

»Soča« 5. januarja je objavila obširen utok goriških obrtnikov in trgovcev proti volitvam v zbornico, v katerem so našlete nezakovitosti. Zahteva nove volitve. Že volilni razpis je obsegal napačne bistvene določbe in je prezrl najvažnejša določila. Zato pa je bilo več sto glasovnic neveljavnih.

Drugi protest je zahteval razpust trg. obrtne zbornice, nove volitve pa naj se poverijo vladnemu komisarju.

Nekaj o »Goriški zvezi«.

»Narodni Gospodar«, glasilo »Zadružne zveze« na Kranjskem, je odločno obsodil, da se je v Gorici osnovala posebna »Goriška zveza« z revizijsko pravico. To pravico more vlada priznati le takim zvezam, ki imajo včlanjenih najmanj 50 zadrug ali pa sploh vse zadruge v deželi, če-

prav manj nego 50. Nato pravi: »Goriška zveza« pa nima niti 50, niti vseh zadrug, in zaključuje doslovno:

»A kaj pomeni v današnjem času velikanskih združitvev samostojna zveza s 50 zadrugami, in če naraste število celo na sto? Zmirom mora ostati le šibka gospodarska sila, ki ima malo življenjske moči, če tudi jo negujejo z najrazličnejšimi podporami.

In može, ki posvetijo takemu šibkemu organizmu svoje delovanje, ne dočakajo tu nikdar pravih uspehov, ker ti so prihranjeni le močnim organizmom!«

Tako zavrnitev je dobil Gregorčič iz Ljubljane.

Novi knezonadškof goriški.

»Soča« je prva naznanila imenovanje novega knezonadškofa dr. Frana Sedeja, dvor. kaplana, rodom iz Cerknega. Dne 27. januarja je priobčila večji uvodnik, v katerem čitamo med drugim:

»V naših gorah prebiva čvrst in zdrav slovenski rod, dal nam je obilo bistrih mož, katerih imena slovijo tudi izven domovine. Med take nadarjence moramo šteti tudi novega nadškofa in kneza dr. Frana Sedeja, ki je bil rojen v Cerknem.«

Društvo »Lasten dom«.

Kakor oba klerikalna lista, tako je tudi »Soča« drage volje priobčila naslednji oklic zdravnika dr. Antona Brec-lja:

Kolikokrat zdihuje po tem vzoru delavec, mali obrtnik ali nižji uradnik v Gorici, kjer mora za svoje tesno, nezdravo stanovanje plačevati primeroma ogromne vsote. Saj je znano, da so mala stanovanja najdražja.

V Gorici se snuje društvo, ki naj oskrbi slov. delavcem, rokodelcem, obrtnikom in drugim lastne hišice, ki bodo imele za eno družino zdravo stanovanje z dvoriščem in vrtom. Z vsoto, ki jo posameznik sedaj plačuje za svoje slabo stanovanje, bo v kakih 20 letih lastnik svojega doma.

Preden se začne uresničevati ta načrt, treba temeljito premisliti sedanje gospodarske in stanovanjske razmere. V ta namen vabimo vse, ki se zanimajo za to, naj točno iz-

polnijo poizvedovalne pole, ki so na razpolago v slov. bralnem in podpornem društvu in pa v katoliškem delavskem društvu.

Dasi je bil iniciator te lepe ideje, ki je že v prejšnjih časih rojila po glavah naprednih voditeljev, eden voditeljev novostrujarjev dr. Anton Brecelj, vendar smo njegov poziv drage volje priobčili tudi v »Soči« in v slov. bralnem in podp. društvu njegovo delo prav uspešno podpirali. Med prvimi, ki so ta načrt podpirali, so bili naši najožji somišljeniki, trojica so bili celo v moji službi. Ako pomislimo, kako sta klerikalni glasili ovirali in uničevali tudi najlepše naše gospodarske načrte, ki bi koristili vsemu narodu, tedaj je takoj jasna razlika v postopanju obeh strank, kadar je šlo za splošno narodno dobro.

Društvo »Lasten dom« je res v malo letih izvršilo lepo in veliko delo v Gorici. Za Goriščekom je nastala slovenska kolonija »Na Livadi«, kjer so stale v lepem redu lične hišice z vrtni in dvorišči. Ako bi ne bila prišla svetovna vojna, bi zrastle tam prav odlična slovenska četrt goriškega mesta.

Baron Pino — umrl.

»Soča« 18. aprila je objavila na prvi, črno obrobjeni strani vest, da je na svoji graščini pri Velikovcu na Koroškem preminul velik, iskren prijatelj našega naroda — baron Feliks Pino.

Ta odličnik je bil že v prvih časih živahnejšega narodnega preporoda naš odkritosrčen prijatelj in dobrotnik. Radi tega pa je pretresla vest o njegovi smrti vse čuteče Slovence, zlasti primorske, med katerimi je deloval mnogo časa.

V Bellunu je bil avstr. delegat, od tam je prišel v Gorico za namestniškega svetnika (glej prvo knjigo), postal je dež. predsednik v Bukovini, nato namestnik v Trstu, namestnik na G. Avstrijskem, potem minister v Taffejevi vladi, nato namestnik v Bukovini, kjer je pa oslepel in se preselil na svoje posestvo v Velikovcu na Koroškem. Tu je imel skoraj izključno slovensko služabništvo in v njegovi hiši se je po večini govorilo slovenski. Imel je lepo knjižnico tudi slov. knjig in naročal je vse glavne slovenske liste,

iz katerih je z zanimanjem sledil vsemu našemu razvitku in se veselil napredka. V Velikovcu je imel vsega 6 slov. visokošolcev-lektorjev, med temi so bili 4 z Goriškega, od katerih so trije doktorji prava.

Prevajal je slovenske pesmi v nemščino. Na prevod »Memento mori« je bil ponosen. Slovenski se je začel temeljito učiti v Gorici: poučeval ga je med drugimi tudi gimnazijec Andrej Ferjančič, poznejši slov. drž. poslanec. Ob volitvah na Koroškem je vedno volil s Slovenci.

Izginila je torej blaga duša, mož poštenjak, kakor jih hodi malo po svetu. Dasi se je nahajal v visoki starosti 80 let, smo vendar vzkliknili, začuvši njegovo smrt: pre-zgodaj je umrl!

Največja slovenska knjigarna — v Gorici.

Velik prostor na vogalu »Trgovskega doma« je bil še vedno prazen, kajti slovenskega reflektanta ni bilo, ki bi hotel tu kaj lepega ustvariti, tujcem pa, ki so se oglašali, ga nismo hoteli dati v najem za nobeno ceno.

Ker ni bilo nade, da dobimo v doglednem času domačina v te prostore, sem se odločil jaz, da tu ustanovim — knjigarno, trgovino s potrebščinami za urade, šole in dom, sploh nekaj odličnega, da bo Slovencem v ponos. V ta namen sem si ogledal podobne zavode na Dunaju, v Pragi, in Berlinu in si napravil načrt. Takrat sem še imel manjšo trgovino v Gosposki ulici.

Notranja oprema je bila napravljena po najlepših uzorcih iz Berlina: brušeno steklo je teklo na jeklenih kroglicah, v gornjem delu, spodaj pa lesena zapirala, tudi na kroglicah. Tu so bile večje in manjše police za razne vrste papirja, zgoraj police za papirno konfekcijo in razne luksuzne predmete in umetne izdelke. Šest dolgih pultov s steklom je napolnilo ostali prostor. Neizmerno veliko blaga je moglo biti tu razstavljenega na pogled občinstvu. V višini treh metrov so bile galerije, ob katerih so visele v elegantnih okvirih slike, umetniške in tudi za praktično hišno rabo. Pet velikih izložb v velikomestnem slogu je bilo kar najmoderneje urejenih: police ob straneh in v ozadju so bile iz debelega stekla in so slonele na nikljastih konsolah. Razsvetljava — obločnice. Na sredi prostor za razne

predmete, slike, umetni obrt itd. Tako urejene trgovine te vrste ni bilo niti v mnogih velikih mestih.

In izbor blaga? Knjigarna je imela vse slovenske, večino hrvatskih, čeških in ruskih knjig. Kar je imel Jan Otto v Pragi in na Dunaju čeških knjig svoje izdaje, sem imel tudi jaz, kakor je on prodajal v Pragi in na Dunaju moje publikacije. Ruske knjige so bile sprva izdanja Čertkova v Londonu in kar sta izdajala Lipsko ali Berlin; iz teh mest tudi francoske knjige. Italijanska literatura: Biblioteca Amena, Biblioteca Universale, vsa Biblioteca Popolare, vsa izdanja Trevesova, laški antikvarijat. — Nemška: Na galeriji je bila ena cela stena do vrha samo »Reclams Universal Bibliothek« v 5 izvodih, enako Goeschen, Miniatur, Aus Natur und Geisteswelt, Die Natur, v 3 izvodih Blaue Bücher, in še drugih, katerih imen se več ne spominjam, bogat antikvarijat z Dunaja.

Tu je bila velika zbirka slik in umetniških razglednic iz vseh možnih mest Evrope. Okrog 250 vrst krajevnih razglednic lastne založbe itd.

Na vsem vogalu se je blestel glavni napis v pozlačenih črkah. Ob vseh petih izložbah pa je bilo vsled tehniške razporedbe okvirov in stekla prostora za 22 napisov. Od teh je bilo ob glavnem portalu 7, ob izložbah pet napisov slovenskih na prvem mestu, deset vseh vkup in na podrejenem mestu pa je bilo laških in nemških.

Računal sem na slovensko klientelo morda do višine 10 %, vse ostalo na aristokratsko družbo, na častniški kor, ki je bil v Gorici jako številen, in na tujce. Kar je bilo v Gorici in deželi klerikalno, to se ni prikazalo nikdar v mojih podjetjih, raje so podpirali najhujše narodne sovražnike, ali k meni jih ni bilo nikdar. Nekaj izjem ne dela pravila, a še to so bili ljudje, ki so imeli tudi od mene dobičke.

Ali da bi me bili klerikalci pustili vsaj na miru, da si v tako težkih časih našega gospodarskega napredka pomagam kakor vem in znam. Nisem pričakoval od klerikalne strani pohvale ali simpatičnega pozdrava takega napredka za goriške Slovence, ali doživel sem najostudnejšo gonjo laži, klevete najbolj neumestne oblike in vsebine.

Dr. Anton Gregorčič, ki je sam še nekaj let prej v časih najhujših borb v državnem zboru podajal interpelacije za slovensko uradovanje, je na sodnji narekoval italijanski zapisnik in našel v svoji »Gorici« žalostno priliko da je mene učil narodnega radikalizma, kajti — čujte! — v »Trgovskem domu« sem otvoril »neko botego«, kjer sem z nemškimi in laškimi napisi onečastil »Trgovski dom«. Taka trgovina je bila — »neka botega«, a »Gorica« ni povedala, da je toliko glavnih napisov na prvih mestih slovenskih, marveč zdelo se je po njeni pisavi, da se je tisti radikalni Gabršček tako daleč spozabil, da je s samimi tujimi napisi onečastil častitljivi »Trgovski dom«. — Celo ljubljanski »Slovenec« je zabrenkal v isto struno. To je storil ljubljanski list, ki je imel v svoji »Katoliški knjigarni« vzgled, da bi moral lepo molčati ali »Gorico« zavrniti, češ: saj celo mi v slovenski prestolnici Ljubljani imamo napis: Katholische Buchhandlung. Torej v Ljubljani da, v Gorici pa je narodni zločin laški in nemški napisek na trgovini, ki računa po večini na tujo klientelo.

Naj vidijo današnji rojaki, kako silno neprijetne čase so nam na Goriškem za lase vlekli na dan Gregorčičevi klerikalci. Oblajali so vsak naš napredek, naj je bil še tako velik in lep, in niso pustili na najčistejšem delu poštene dlake. Oni so bojkotovali vse, kar ni bilo izrečno njihove stranke, niti niso vsaj pustili na miru naprednih naprav, dokler jih niso oškodovali in tudi zares uničili.

Kiosk »Miramar« v Gradežu.

V furlanskem Gradežu (Grado) se je od leta do leta živahneje razvijalo morsko kopališče, zlasti zadnja leta, ko se je izkazalo, da te kopeli koristijo proti raznim boleznim, posebno — skrofulozi in tej podobnim. Ni se pa razvijalo to kopališče samo z zdravstvenih vidikov, ampak postajalo je čedalje bolj mondensko kopališče v konkurenci z Lidom. Gradež ima jako veliko obalo z drobnim peskom, kjer je prostora za stotine šotorov. Bližina Trsta in jako ugodna parobrodna zveza sta bila razvoju tega kopališča v veliko korist.

V Gradežu so se bili že takrat v prav izdatni meri zagnezdili Čehi, ki so imeli tam svoje restavracije, svojega

zdravnika in svoje hiše. Dasi smo Slovenci prvi sosedje, nismo imeli tam prav ničesar. Z ozirom na izdatno število čeških gostov, sem to leto napravil prvi poskus, da se tudi Slovenci zanimamo za Gradež in tukaj polagoma dobimo v roke postojanke, ki bi bile slov. narodu v čast.

Na najlepšem kraju ob glavni promenadi poleg kopališča sem postavil krasen šesterokotni kiosk iz železa, ki je imel dva vhoda in tri lepe izložbe. Postavil sem na pročelju napis: Kiosk Miramar — A. Gabršček.

V tem Kiosku sta prodajali dve mični gospodični vse možno blago za kopališke goste. Ker razglednic s slov. tekstom še ni bilo, sem dal izdelati v Nemčiji in v Londonu nad 50 vrst razglednic bolj umetniške izvršitve s slovenskim, italijanskim, češkim in nemškim tekstom. Enako je bilo z raznovrstnimi albumi mesta in kopališča, iz bližnjega Ogleja itd. Tu so bili najrazličnejši spominki na Gradež, potrebščine za korespondenco, za toaleto, za kopeli, pa tudi vse kopalno perilo itd. Za ta namen sem bil pridobil jako sposobno gospodično iz Gradca, ki je že več let vodila podobno prodajalno na gradeški promenadi. Sploh je bil to priznано najlepši in najbolje založeni kiosk v Gradežu. Vsi Čehi so bili moji zvesti odjemalci, kajti edino tu so imeli razglednice, albume in spominke tudi s češkim besedilom, tu so dobivali češke časopise in tu so se čutili doma. Slovenci v Gradežu so bili skoraj bele vrane, kljub temu pa sem se upal iti v furlanski Gradež s takim slov. kioskom.

Materialen uspeh je bil sijajen. Dnevni inkaso je često prekašal iztržek obeh mojih prodajalen v Gorici.

Človek bi mislil, da bi moral tako podjetnost uvaževati vsak Slovenec, in četudi marsikdo iz strankarske strupestnosti ne mara takega podjetja podpirati, da bi pustil tako podjetje vsaj na miru. Toda tudi tu se je pokazala strankarska zloba naših Gregorčičevih klerikalcev v grdi luči. Našli so, da je ena prodajalka Nemka, našli so, da niso bili okrog in okrog kioska postavljeni slov. napisi, da bi s tem pokazal svojo narodno radikalnost. In sledile so zabavljice najgrše vrste.

Ta moj kiosk pa je bil hud trn v očesu gradeškim Lahonom. 4 leta je kiosk izborno deloval in napredoval in je oskrboval vsakega slovanskega gosta, pa tudi Nemce in

Madžare v popolno zadovoljnost. 4 leta je kiosk izbornou
uspeval in je bil tudi čez zimo poln blaga za prihodnjo
sezijo. Kiosk je bil namreč popolnoma iz železa in se torej
ni bilo bati ognja, ker je stal daleč od poslopij na morsk
obali. Taki kioski niso bili zavarovani proti ognju, in kar
se mi je pozneje čudno zdelo, dve tamošnji zavarovalnici
nista hoteli prevzeti zavarovanja. Meseca oktobra leta 1910
je kiosk pogorel do tal. Dokazano je bilo, da je bil ogenj
podložen od dolnje strani pod leseni pod. Imel sem škodo
okoli 40.000 K, kar je bilo prvi začetek moje nesreče. Ko ni
bilo več mojega kioska v Gradežu, slovenski klerikalci niso
imeli več gradiva za zabavljanje. Nič imeti v Gradežu, to je
prav, ali nekaj našega in da to ne trobi v strankarski rog,
to je pa povoda dovolj za izlive zavisti in zlobe.

Hiša »Centralne posojilnice«.

Najlepša goriška ulica, tako zvani Corso Giuseppe
Verdi, ki se je raztezala od centralnega semenišča mimo
ljudskega vrta in do gledališča, je prehajala kaj naglo v
slovenske roke.

V tej ulici je bil velik in znamenit hišni sklop hotela
»Central«, last dunajskega Dreherja. Poleg velikih prostoro
rov za društva je bila velika dvorana, v kateri so se vršili
tudi naši veliki koncerti in plesi. Zdaj pa je to hišo kupila
»Centralna posojilnica«, dasi je bila še jako mlad zavod.
Toda vsak Slovenec brez ozira na strankarsko pripadnost
je moral pripoznati, da je z nakupom tega hišnega komple
ksa slovenska narodna posest v Gorici neizmerno veliko
pridobila na veljavi in ugledu. — Nismo vračali klerikalcem
milo za drago, marveč »Soča« je poročilu o nakupu dostavila:
»Zopet lep napredek goriških Slovencev. Lepa Verdijeva
ulica je s tem že do polovice slovenska last, častitljiva
Piazza Ginastica je pa skoraj že docela v slovenski posesti.
— Mi javno naglašamo veselje in zadovoljnost nad tem
napredkom. Kajti nekega lepega dne nastopi slovenska
last, bodisi v naprednih ali klerikalnih rokah, složno za
osvobojo slovenskega življa v Gorici.

Nočemo vračati milo za drago! Kaj vse so pisali klerikalci
ob nakupu »narodnih piruhov«, kako je »Gorica« hujskala
člane zadruge in posojilnice. Kako se maščuje ta-

kratna hinavščina! »Centralna posojilnica« danes še nima niti toliko svojega imetja, da bi plačala razne stroške in takse te kupčije, — ima pač le upanje, da zmaga vse težave in tako ohrani slovenski posesti tako znamenito poslopje. Upanje je povsem upravičeno, torej je le odobravati podjetnost, ki jo je pokazala Centralna posojilnica.«

Pevsko in glasbeno društvo.

Društvena glasbena in pevska šola je vzgajala mnogo dobrega naraščaja, ki je priskrbel že v dobi učenja goriškim meščanom marsikako prijetno presenečenje in še danes daje odličnih umetnikov Ljubljani in drugod v Jugoslaviji.

Za dan 17. in 18. marca t. l. pa nam je društvo pripravljalo veliko iznenadenje, kajti naznanilo nam je opero »V vodnjaku« češkega skladatelja Viljema Blodeka po besedilu Karla Sabine. »Soča« je objavila vsebino opere in primerno ocenila umetniško delovanje skladatelja. Po koncertu pa je objavila najprej uredniško poročilo, potem pa še oceno strokovnjaka. Jerico je pela z velikim uspehom sopranistka Pavla Treova. Polono ga. Irma Fonova, ki je svojo nalogo častno izvršila s svojim lepim altom do nizke lege. Kritik pravi, da s sodelovanjem ge. Fonove sme društvo brez vsake bojazni lotiti se tudi najtežjih skladb za altove partije. Dalje oceni jako simpatično tenorista Viktorja Črnko in basista Arturja Jakšeta, ki je danes že mrtev.

Takoj po tej operi se je društvo pripravljalo na velik koncert 9. in 10. junija z oratorijem češkega skladatelja Antona Dvořáka »Stabat Mater«. Sopran je pela Klementina Hrovatinova, alt Irma Fonova, tenor Viktor Črnko, bas Artur Jakše, pevovodja je bil Josip Michl z orkestrom pešpolka št. 47. Za boljše umevanje je podala »Soča« pred koncertom psihološko biografijo Dvořákovovo in ilustracijo njegovega oratorija.

»Soča« 13. junija je objavila obširno oceno tega umetniškega koncerta, ki ga je izvajalo sedemdeset pevk in pevcev. Navzočni so bili tudi italijanski in nemški glasbeniki, ki so izrekli prav laskave pohvale ne samo zboru, marveč

tudi solistom. Tudi italijanska lista »Gazzettino popolare« in »Eco del Litorale« sta objavila vabilo in potem prav laskavo oceno.

Dne 29. junija je bil v Trgovskem domu javni nastop učencev glasbene šole. Gojenci in gojenke so nastopili v 8 oddelkih. Pri glasovirju so se odlikovali: Medved Cirila, Jerkič Ana in Antonija, Šček Marija, Kocijančič Petra, Miklavič Olga in Marija, Kraševac Milena, Volarič Bogomila; pri goslih pa Pečenko Danilo, Kraševac Vida, Volarič Mirko, Pečenko Silvan, Neffat Anton, Peternel Metod. Marsikateri teh gojencev je danes delaven in cenjen sodelavec na naši kulturni lestvi.

Z novim šolskim letom je pričelo tudi pevsko in glasbeno društvo svojo šolo. Vseh priglasičenih učencev niti ni bilo mogoče sprejeti. Do novega leta je društvo priredilo še nekaj zabav in koncertov, a od umrlega pesnika Simona Gregorčiča se je poslovilo z veličastno »Nazaj v planinski raj«.

»Narodna prosveta«.

Društvo naše akademske mladine je v tem letu živahno in uspešno nadaljevalo postavljeno nalogo, da goriškim Slovencem ustanovi slovensko gledališče v Gorici. V nedeljo 12. januarja je dostojno uprizorila lepo burko »Kinematograf ali Martin Smola«. Igrali so Ciril Eržen, Ruža Lukanova, Pavla Treova, Palovec, Molek; manjše vloge Jamšek, Škabar in Olga Draščkova. Goriško občinstvo je sprejelo izborni igro naših diletantov s hvaležnim priznanjem.

Dne 8. februarja je imelo društvo občni zbor pri »Jelenu«. Iz poročila tajnika dr. Puca posnemamo, da je »Prosveta« eno najvažnejših in najmočnejših društev, ker zbira v svoji sredi ves naš srednji stan. Z izdatnim darom Bogomila Vošnjaka v znesku 2000.— kron je društvo postavljeno na jako trdno podlago. Knjižnica je izposodila 4500 knjig. Poročilo pa toži, da so gledališke predstave po večini pasivne. — Dohodkov je bilo 6247 kron. Med temi 1000 kron prispevka dveh naših denarnih zavodov. — V odbor so bili izvoljeni: dr. Podgornik, dr. Šorli, dr. Puc, A. Gabršček, prof. Mastnjak, jurist Koršič, pregledniki pa dr. Levpušček, dr. Dereani, prof. Seidl.

Dne 8. aprila je uprizorila »Desetega brata«, ki je bil za Gorico veselo iznenadenje, kajti prišel je iz Ljubljane gost Anton Verovšek, ki je pokazal Goričanom svojega Krjavlja. Vlogo Martina Spaka je igral Molek, ki je bil prav dober »Deseti brat«. Dolefa je igral Žigon, Obrščaka Levpušček, Kvasa Palovec, Manico Ruža Lukonova, druge vloge Žagar, Kuštrin, Cotič, Treova ter Jamšek.

V septembru je Prosveta otvorila dramatično šolo, ki jo je vodil Molek. Kmalu po otvoritvi te šole je razglasila spored za zimsko in spomladno dobo: »Nadzornik spalnih vozov«, Heldova »Šivilja«, Cankarjev »Jakob Ruda«, Anzengruberjev »Krivoprisežnik«, Finžgarjev »Divji Lovec«, Leonov »Detektiv«, Klasoev »Testament«, — ponove se pa igre prejšnje sezone: »Pri belem konjičku«, »Kinematograf«, »Vzgojitelj Lanovec«. — Goriško občinstvo je z zanimanjem pričakovalo prihodnje sezone. Že v nedeljo 21. oktobra smo videli Bissonovo burko »Nadzornik spalnih vozov« v prevodu Frana Govekarja. Igrali so: našemu občinstvu priljubljena Ruža Lukanova (zdaj soproga prof. Frana Prezlja v Ljubljani), Molek, Klementina Hrovatinova, Ciril Eržen, Turk, Grebenčeva, Minka Tavčarjeva, Saksidova, Serdočeva, Lazarjeva ter Jamšek in Kuštrin. »Soča« pravi v svojem poročilu: »V celoti vzeto je bila v nedeljo zvečer prav prijetna zabava v »Trgovskem domu«, in le hvaležni moramo biti Narodni Prosveti, da tako uspešno nadaljuje svoje lepo pričeto delo za razvitek slovenskega gledališča.«

Dramatične predstave Prosvete so se vrstile s koncerti pevskega in glasbenega društva tako, da smo imeli v Gorici dovolj umetniškega užitka in tudi dovolj prav prijetne zabave.

Otvoritev bohinjske železnice.

Težko pričakovana bohinjska železnica je bila otvorjena šele 19. julija in je bila vzrok velikim razburjanjem prej in poslej. Železniški minister Derschatta, hud nacionalc, je skrbel z najrazličnejšimi odredbami, da se goriški Slovenci nismo mogli pomiriti. Ob vsej progi so postavljali dvojezične napise in sicer na prvo mesto italijanske spakodranke naših imen, n. pr. Canale, Auzza in v Gorici sami glavni napis: Gorizia — Görz. Ker so v notranjosti

poslopja glavnega kolodvora bili povsod postavljeni trojezični napisi, smo bili prepričani, da bo tudi glavni napis v vseh treh jezikih. »Soča« 4. julija je objavila oster članek proti temu drznemu izzivanju: Nimamo besed za tako nesramno žaljenje. Na drzen in nevaren način se igrajo visoki gospodje z najglobljimi čustvi našega prebivalstva. Vsaki žalitvi bo sledil odgovor. In dandanes živimo v nevarnih časih, saj gospoda ve, kaj se godi po svetu. Utegne se bridko maščevati, da železnica ne bo imela naravnega varuha takrat, kadar ga utegne najbolj potrebovati, kadar bi utegnil zadoneti klic: Slovenci, bodite varuhi, pomagajte, da se ne uresničijo nakane laških anarhistov in garibaldincev — takrat naj pomagajo oni, čijih jezik se blesti na višavah, kaj naj iščejo pri ljudstvu, čegar jezik žalijo itd. — »Soča« zahteva, da se ta infamnost odpravi. Dokler se to ne zgodi, naj se odloži otvoritev.

Ta članek je bil poslan s prevodom vred in v priporočenem pismu na ministrstvo in namestniku knezu Hohenloheju. Niso odložili otvoritve, a izginila sta napisa Görz — Gorizia ne da bi bili postavili nov napis v treh jezikih. Goriški kolodvor je ostal še dolgo brez glavnega napisa, dasi so pozneje vlake oznanjali v treh jezikih.

Pri imenovanju osebja na vseh kolodvorih smo opazili in občutili Slovencem sovražni sistem. Celo na male postaje so nam imenovali nemške uradnike in pošiljali nemške delavce.

»Soča« 11. julija je objavila srdit članek »Dva Nemca za goriški kolodvor«: imenovana sta bila za načelnika Höpperger iz Herpelj in Wieser iz Hiflaua. Ko je Höpperger prišel v Herpelje, je takoj prepovedal vsem uslužbencem govoriti slovenski. Slovensko časopisje je zagnalo krik proti njemu in tistim, ki so ga poslali na slovensko zemljo preganjat slovenski jezik. In zdaj so nam ga poslali v Gorico. Komaj eno leto je oficial, prednost pred njim ima več drugih oficialov in nadoficialov. Nacionalni minister Derschatta nam ga je poslal v Gorico v nemške namene.

Wieser je pred dvema letoma moral oditi z Jesenic v Medvode in potem v Hieflau edino radi svojih nemških hujškarij. »Soča« pozivlje poslance, naj povedo Derschatti, kar mu tiče. Sledil bo tak odpor, da ga bodo pomnili visoki izzivači in sramotilci našega naroda.

Ker take in enake odredbe nemškega nacionalca Derschatte niso dobrega obetale, sta se našli obe domači stranki za skupen nastop in odpor. In listi obeh strank so 14. julija objavili docela enak proglas na ljudstvo. Sklicanih je bilo za drugi dan devet javnih ljudskih shodov z enakim dnevnim redom: »Bohinjska železnica, njena važnost in nje pomen za slovenski narod«. Shodi so bili: v Gorici ob 10. uri v Trgovskem domu, sklicatelj Andrej Gabršček in dr. Pavletič. — V Kanalu ob štirih pop., sklicatelj dr. Levpušček. — Pri Sv. Luciji ob štirih pop., sklicatelj E. Klavžar. — Na Grahovem ob treh pop., sklicatelj Josip Ferfolja in Andrej Vrtovec. — V Prvačini ob štirih pop., sklicatelj dr. Dinko Puc. — V Rihemberku ob štirih pop., sklicatelj dr. Josip Dermastja. — V Štanjelu ob štirih pop., sklicatelj Janko Hočevnar in dr. Anton Brecelj. — V Dutovljah ob štirih pop., sklicatelj dr. Dinko Treo.

Oklic na ljudstvo pravi med drugim: Zlovestna znamenja kažejo hude in težke čase. Zato vsi brez razločka na politično naziranje pod eno zastavo skupnega in enotnega odpora! Tako združeni bomo vsi goriški Slovenci odbijali sovražne naskoke na naša narodna prava in poželjive naklepe na našo narodno posest. — Zato: vsi na shode, na katerih naj se predvsem dokumentuje naša narodna volja, naj se sijajno potrdi in utrdi sloga in edinost goriških Slovencev v pravični borbi za narodna prava in v obrambi slovenske zemlje proti pohlepному navalu tujih nam življev. Pridi nad nas karkoli, mi bomo pogumno stali na straži in, ako in kadarkoli bo treba, združeni odbijali vsako sovražno silo. Vsi na shode in zmaga — bo naša!

»Soča« na drugem mestu svari odločujoče kroge, da bi morda po otvoritvi zopet postavili nemško-laški napis ob kolodvoru: Vlada naj bo sploh zadovoljna, da naš narod vobče pripušča nemške napise, saj nemščina ni deželni ne državni jezik, kaj ima torej opraviti v naši deželi?! Ali bomo res morali pričeti neizprosen boj proti rabi nemščine v deželi?! Končno pozivlje vse občine ob bohinjski progi, da za slavnostno otvoritev razobesijo — edino le slovenske trobojnice.

K enotnemu nastopu je prejelo uredništvo »Soče« iz Ljubljane naslednjo brzojavko:

»Čestitam goriškim Slovincem, katerih složni in odločni

nastop v zadevi postajnega napisa je rodil važen uspeh. Naj se iz tega rodi in necessariis — sloga, katere nam je proti vladi ter njenim laškim in nemškim proteževancem prav nujno treba! Ivan Hribar.«

Po napovedanih shodih, ki so vlado opozorili, da utegne biti slavnostna otvoritev železnice ogrožena z demonstracijami vsega ljudstva pred očmi samega prestolonaslednika, je sledilo pomirljivo pogajanje med vladnimi činitelji in zastopniki našega ljudstva. »Soča« je potem dan pred otvoritvijo naznanila ljudstvu, da je dala vlada odstraniti vse žaljive napise. Izjavlja prepričanje, da se taki napisi ne vrnejo več; — še več, da se končno to vprašanje reši v našo zadovoljnost.

S tem je odpadel razlog, ki je dal povod, da so se sklicali javni shodi. Oblasti, ki so odstranile dvojezične napise, so potem nujno predlagale, naj se shodi prekličejo. To se je tudi zgodilo. »Soča« pravi v naznanilu dalje: Najvišja korist našega naroda je zahtevala v najbolj kritičnem momentu hladnega razuma. Kdor je imel s shodi še postranske namene, ta seveda ni zadovoljen, da so se mu ponesrečili. Doseženi uspeh ni majhen. Preden mogočna vlada kapitu-luje tako, kakor se je zgodilo v tem slučaju, je treba že močne roke, ki jo v to prisili. Od svojih somišljenikov zahtevamo z vso pravico, da solidarno z nami odobrijo vse korake, ki so se storili v tem pogledu, in dokažejo tako, da so trezni politiki.

Nato je »Soča« objavila ves spored otvoritve od Jesenic do Trsta. Ker so odnekod prihajale na uredništvo brzojavne vesti, da delajo težave slovenskim trobojnicam, sem imel posebno jaz odlično nalogo, da sem po namestniku knezu Hohenloheju preprečil vse take namere v tolminskem in goriškem okraju, dočim sta nas sežanski glavar in njegov komisar, oba Slovenca, neprijetno presenetila in dosegla, da v celem tem okraju ni bilo na kolodvorih slovenskih trobojnic. Drugo jutro sem se odpeljal tudi jaz s posebnim vlakom na Jesenice, ki so pokazale na sijajen način, da tod poteče železnica po slovenski zemlji. Narodno preporočene Jesenice so dokazale odločno narodno lice, posebno se je odlikovala novo zgrajena hiša rodoljubne rodbine Ferjanove.

Nastopil je Sokol in šolska mladina s cesarskimi, deželnimi in narodnimi zastavami. Deželni glavar Detela je pozdravil nadvojvodo Franca Ferdinanda najprej v slovenskem, potem predolgo v nemškem in potem zopet slovenskem jeziku, nakar je prestolonaslednik odgovoril tudi v slovenskem jeziku, da: se nadeja, da bo nova železnica mnogo koristila kranjski deželi in narodu in da jima bo v prospeh. — Na nagovor železniškega ministra in nadvojvode so bili predstavljeni nadvojvodi trije župani, med njimi jeseniški dr. Kogoj, s katerim se je prav prijazno razgovarjal. V posebno prirejenem paviljonu je nadvojvoda prisostvoval blagoslovitvi železniških tirov in vlaka.

V Bohinjski Bistrici je bil krasen sprejem. Tri dekleta v narodni noši so obesila na stroj venec z napisom: »Pozdrav iz Boh. Bistrice« na trakih v narodnih barvah. V Podmelcu so visele same narodne zastave, a na bregu je bila Vodnikova slika z napisom: »Živio slovenski narod!« Na postaji Sv. Lucija—Tolmin je pričakoval vlak namestnik princ Hohenlohe, tam so bili tudi bivši dež. predsednik Winkler, tolminski župan in poslanec Oskar Gabršček, s katerim se je nadvojvoda več časa razgovarjal. Kolodvor je bil okrašen tudi z narodnimi zastavami, a vsi občinski zastopi so bili zbrani pod narodnim praporom. Celo rezervni stroj je bil odičen z narodnimi zastavami. Mnogo je bilo šolske mladine z narodnimi zastavami. Pevski zbori so krepko zapeli Volaričevo »Slovenski svet«. — Princ Hohenlohe je krepko pozdravljal z »Nazdar«. — V Avčah in Ajbi so vihrale samo slovenske zastave. — Kanal je bil praznično opravljen in na kanalskem mostu, okrašenem z zelenjem in oleandri, so plapolale na visokih drogih v dveh vrstah slovenske zastave. Po vsem Kanalu so vihrale izključno naše trobojnice. Na kanalski postaji je sam grof Attems lepo razvrstil došle deputacije: učiteljstvo, šolsko mladino, veterani in ognjegasci, nato Narodna čitalnica s svojo zastavo, ki jo je spremljalo 14 belo oblečenih in s slovenskimi trakovi prepasanih deklet. Tudi Solkan je bil skoraj izključno v narodnih zastavah, zlasti ob progi so vihrale same trobojnice. Na veličastnem mostu se je vlak ustavil, da je nadvojvoda izstopil in si ga ogledal. Tam so stali v jako lepem številu zbrani Sokoli, pod mostom pa je vozil splav s slovensko in cesarsko zastavo.

V Gorici je bila zbrana vsa mestna honoracija, vojaška godba je zaigrala cesarsko himno, toda deželni glavar dr. Pajer je govoril v imenu vse dežele edino le v italijanskem jeziku. Ko se je pa vlak pomikal proti kostanjeviškemu predoru, so živio-klici popolnoma zatemnili italijanske eviva. Takoj od Gorice dalje so visele izključno slovenske zastave in tudi šolska mladina je povsod pozdravljala slovenski.

Na Krasu pa je doletelo Slovence bridko razočaranje. Na postajah nikjer slovenske zastave in šolska mladina je pozdravljala samo z deželnimi in črnorumenimi zastavicami. Tržaška okolica od Opčin celo do Rocola je bila slika narodnega ozlovoljenja radi preziranja ravnopravnosti. Čisto malo zastav, skoraj nič naroda na postajah. Vlak je slednjič prispel v Trst malo pred sedmo uro, kjer je bil zopet laški sprejem. Na namestništvu je bil dvorni obed, potem sprejem deputacij in ob 1 ponoči se je nadvojvoda vrnil preko Jesenic na Dunaj.

Slovensko planinsko društvo.

Po prestanih prvih začetkih slovenskega planinstva v goriških planinah se je čedalje lepše razvijalo planinsko društvo s svojimi podružnicami. Glavna voditeljica sta bila dr. Triller in dr. Tuma. Jako živahna podružnica je bila v Cerknem, ki je na novo zaznamovala več potov, popravila stare markacije in postavila več kažipotov. Njeni izleti so bili vedno živahni. V tem letu je podružnica postavila planinsko kočo na Poreznu. Na postajah Podbrdo in Sv. Lucija so bile postavljene reklamne table s fotografijami. Železniško ministrstvo je dalo podružnici denarno podporo. Odbor za leto 1906. so bili: Josip Rakovšček, predsednik, Vaclav Tušar, podpredsednik, Franc Terček, blagajnik in Jernej Stravs tajnik.

Ajdovska podružnica je 13. januarja na občnem zboru sprejela v načrt predavanja o važnosti slovenske turisticke, da se goriški Slovenci sami začnejo živahneje zanimati za lepote svojih planinskih krajev in vabiti v naše kraje ostale rojake in tujce. Tolminska podružnica je na občnem zboru 24. januarja sklenila, da zgradi v tem letu krnsko kočo na pripravnejšem mestu nego je bila Trillerjeva. Društvo

preskrbi naprave za reklamo in propagando ob vsej novi železnici. Novi odbor se je sestavil tako: Dr. Rudolf Gruntar, predsednik, fin. tajnik Perpar Ivan, tajnik, voditelj pripravnice Anton Kutin podpredsednik, davčni pristav Aleks. Golja blagajnik, davčni praktikant Ivan Bonač gospodar. Odborniki in zaupniki za razne okraje pa so: dr. Tuma v Gorici, Alojzij Križnič v Kanalu, učitelj Štres Anton v Iderskem, kurat Andryšek Fran v Logu.

Prav živahno je deloval odsek »Soške podružnice« v Gorici. Ta je dal slovensko lice vsem hribom in gričem okoli Gorice. Prirejal je izlete in tako so znani slovenski rodoljubi iz Gorice prihajali v jako koristno dotiko s slovenskim ljudstvom na deželi do zadnje hribovske koč.

Tržaška podružnica je skrbela za Rudolfovo jamo pri Divači, katero je n. pr. to leto na velikonočni ponedeljek razsvetlila z acetilenom.

Ajdovska podružnica je začela priobčevati v »Soči« 23. junija glavne misli iz raznih predavanj o našem turizmu. Opozarjam prijatelje naših planin na te članke, ki so znamenit prinos k delovanju slovenskega planinskega društva v naših krajih.

Veliko narodno slavlje v Tolminu 8. septembra.

Že v »Soči« 16. junija so razglasila tolminska društva, da prirede 8. septembra skupno veliko narodno slavlje v Tolminu: »Narodna Čitalnica« blagoslovi in razvije svojo zastavo v spomin 45-letnice svojega obstanka. — »Rokodelsko bralno društvo« istotako razvije svojo zastavo v spomin 25-letnice, prostovoljno gasilno društvo pa blagoslovi in otvori svoj novi Gasilni dom. Slavnost se bo vršila ob vsakem vremenu, ker je novega trga pokritega za 2000 ljudi.

Iz vse dežele se je oglasilo izredno veliko narodnih društev. Zaradi tega je bil izdelan jako točen spored o sprejemu in vsem nadaljnjem poteku slavlja. Na kolodvor pri Sv. Luciji so trije vlaki pripeljali goste iz Trsta, Gorice in vseh krajev ob železnici. Pri Sv. Luciji jih je pozdravil predsednik Andrej Vrtovec. Vsi drugi gostje cerkljanskega in gornje soške doline so bili zbrani na velikanskem krasnem prostoru, na katerem je plapolalo nebroj trobojnic s

cvetjem in zelenjem. Pozdravil je Anton Komel. Sprevod je šel po trgu in na glavnem trgu je pozdravil množice župan in poslanec Oskar Gabršček. Od tu so množice odkorakale pred novi in krasni Gasilni dom, kjer jih je pozdravil načelnik Henrik pl. Zirnfeld. — Po drugi strani se je ves sprevod vrnil na slavnostni prostor, kjer je slavnostni govornik razložil namen in pomen tega praznika. Zastavam sta bili kumici Marija Primožičeva, soproga svetnikova, in županja Leopolda Gabrščkova. Potem pa so tekmovala med seboj razna narodna društva s svojimi pevskimi zbori: iz Bovca, iz Cerknega, Sv. Lucije, iz Podmelca, iz Štandreža, iz Kanala, iz Št. Petra pri Gorici, združeni tolminski pevci, Slovensko bralno in podporno društvo iz Gorice, zbori iz Idrije, Pevme, moški zbor Pevskega in glasbenega društva v Gorici, društvo »Kolo« iz Trsta, »Velesila« iz Škednja in »Slava« iz Sv. Marije Magdalene pri Trstu. Sledil je moččen in veličasten prizor, kakor ga naše gore še niso doživele, ko so vsi pevski zbori zapeli »J a d r a n s k o m o r j e« pod vodstvom najstarejšega pevovodje Mihe Zega iz Kanala. Končali so trije pevski zbori iz Kanala, Sv. Lucije in Tolmina z Zegovo »Ali ste nas čuli«, ki končuje s »kje dom je moj«. Petje je vzbudilo viharen odmev v dušah zbranega naroda. Komur je ganutje dopustilo, je navdušeno vbiral za pevci narodno himno.

Nato je združena četa Sokolov izvajala proste vaje po taktu prvaške godbe in potem vaje na orodju. Hribovcem, ki niso še nikoli videli Sokola, je še posebej veljal ta nastop, ki je imel za posledico, da so v nekaterih krajih ustanovili sokolsko društvo. Telovadbo je vodil načelnik Josip Zadel iz Gorice. Zvečer je bila velikanska domača zabava, za katero je oskrbel goriški pirotehnik Fran Makuc najrazličnejše umetne ognje. Narodno slavlje v Tolminu je še dolgo odmevalo med našim ljudstvom ob Soči, Idrijci in Bači.

Drang nach dem Süden.

»Soča« 29. septembra je objavila članek »Poštne homatije«. Glavne misli: Nihče ni videl v kake namene so gradili ob novem kolodvoru tudi veliko poslopje za pošto. Vsi Goričani so mislili, da bo to pošta, kakor na južnem kolodvoru. Ali naenkrat je nastala tu osrednja pošta, vsled

katere trpimo vsi: poštni crar ima veliko večje stroške, službujoče osebje, posebno pismonoše, morajo obvladati veliko večje telesne napore, meščani so veliko slabše posluženi in sprašujejo: kdo je vse to zakrivil? Mi ga poznamo: ta nesrečni človek je poštni nadzornik v trg. ministrstvu, Hocheisel; on je podredil tudi poštno ambulanco Beljak—Trst poštному ravnateljstvu v Gradcu; zaposleni so samo nemški uradniki, ki ne poznajo ne jezikov ne krajev, tako, da nastajajo naravnost strašne nerednosti. Tu vlada edino le pangermanska težnja: »Drang nach dem Süden!« po načrtih nemških bojnih petelinov v Gradcu. Ako bi bila ambulanca podrejena Trstu, tedaj bi vozili tukaj uradniki, ki poznajo kraje te ambulance; toda sluge nemškega Gradca se malo zmenijo za »Windische ali welsche Hunde«. Hocheislov pomagač je višji kontrolor Hummel, ki preskrbuje taka poročila za ministrstvo, kakršnih Hocheisel potrebuje.

V zvezi s temi dogodki je naslednji članček:

Anketa o poštних homatijah v Gorici.

Trgovska in obrtna zbornica je povabila za dan 16. novembra v svojo razpravno dvorano anketo o neprilikah, ki so nastale Goričanom z glavnim poštnim uradom zunaj mesta. Posvetovanje je vodil zbornični podpredsednik Giuseppe Venuti, vlado je zastopal dvorni svetnik Attens, z Dunaja pa je došel poštni nadzornik Hocheisel. Po kratkem poročilu trgovca Michelstädterja, ki je v imenu trgovcev navajal razne pritožbe, sem se oglasil k besedi jaz in začel govoriti slovenski. Podpredsednik me naprosi, naj bi govoril italijanski, da me bodo vsi dobro razumeli. Slovenski lahko govorim, ali bolje bo, da se za to važno priliko dobro razumemo. Nadaljujem italijanski in pravim, da se povsem strinjam s predgovornikom, toda vse pritožbe občinstva so vendar znane in vsestranski objasnjene. Saj imajo v tem že na kupe aktov, protestov, spomenic, pritožb, — tudi iz občinskega sveta in trg. zbornice! — časopisje je obdelavalo na dolgo in široko vse te homatije. Čemu torej danes naštevati znane in že na drobno obdelane reči? — Dovolj bodi, ako na kratko izjavimo, da se dajo odpraviti sedanje neznosne razmere le s tem, ako se prenese glavni poštni urad zopet v mesto, na državnem naj se pusti le poštni urad po

vzorcu onega na južnem kolodvoru, ambulanca od Beljaka do Trsta naj se podredi poštному ravnateljstvu v Trstu. Toda kako hočemo upati, da bodo naše pritožbe uvaževane, ako so nam poslali na posvetovanje glavnega krivca teh, njega imamo zdaj tu pred seboj. — Nadzornik Hocheisel poskoči s sedeža, govori o osebnih napadih, jaz pa protestujem, saj jaz tega gospoda še nisem nikoli videl; protestujem le proti temu, da je ministrstvo poslalo na današnje posvetovanje njega, ki ne more biti nepristranski. Zahtevam, naj ministrstvo pošlje drugega moža, s katerim se pomenimo.

Hotel je govoriti tudi vodja tovarn v Stračicah, nemški, ali temu sem se uprl jaz, češ, če sem celo jaz govoril laški, naj tudi vodja tovarne govori v deželnem jeziku. Mož je bil tako užaljen, da se je raje odpovedal besedi. Pomirjevalno je govoril dvorni svetnik grof Attems. Podžupan Bombig je naštel nerednosti, popolnjevali so ga še drugi govorniki, nakar je hotel govoriti nadzornik Hocheisel, seveda nemški. Jaz sem ga pretrgal s protestom, naj vlada pošilja v naše kraje uradnike, ki razumejo dež. jezike. Kdor tega ne zna, naj ostane doma. Po raznih mučnih prizorih je bilo posvetovanje zaključeno. Hocheisel je čul, kar mu je tikalo; kar je živ, se mu ni primerilo kaj takega, je dejal žalostno. »Soča« je pristavila v svojem poročilu: če pride še kdaj k nam, jih bo slišal še. Apeluje na grofa Attemsa, da objektivno poroča vladi o tem posvetovanju. Naj le pove, kaj je moral čuti Hocheisel in kaj se je zahtevalo od njega.

30 letnica smrti dr. Karla Lavriča.

V spomin 30 letnice smrti očeta slovenskega naroda na Goriškem 2. marca 1876. sem izdal posebno in jako obsežno številko »Soče«, kateri je bila še priložena 48 strani obsežna brošura »Dr. Karol Lavrič in njegova doba« iz peresa njegovega sotrudnika dr. Franceta Oblaka — torej veliko gradiva, ki je prav dobro naslikalo dobo in delovanje Lavričevo. — Za to knjigo sem napisal nad 6 strani, ki jih pa moram izpustiti, zato na kratko omenjam le toliko:

Na prvi strani je bila lepa Lavričeva slika s faksimi-

lom njegovega podpisa in gesla: »Vse za narod, svobodo in napredek!« — Na drugem mestu pa je še druga slika njegova iz mlajše dobe. — Tudi je tam po fotografičnem posnetku priobčeno originalno pismo Lavriča ajdovskemu županu Danielu Godini iz l. 1874. — Vrh tega je bil tej številki priložen točen ponatis »Soče« 10. marca 1876. s črno obrobjenim poročilom o smrti in življenju Lavričevem.

Sledili so prinosi Lavričevih sovrstnikov, ki so tisto leto še živeli, in sicer: Tolminec Franc Carli, kanalski Miha Zega, krasno poročilo Anton Šaplja iz Ajdovščine, učitelj Janko Leban, finančni svetnik Josip Mlekuš. — Nato poročilo o Šempaskem taboru, o ustanovitvi prvega političnega društva »Soča« itd.

Kdor se bo kdaj bavil z zgodovino slovenskega naroda na Goriškem, naj poišče to »Sočo«, ki jo dobi edino še v ljubljanskem arhivu mestnega magistrata in v dunajski nacionalni knjižnici. — Ko je bil Anton Aškerc mestni arhivar, je zbiral tudi zunanje slovenske liste, in tako stakaj tudi moja lista »Soča« in »Primorec« od l. 1904. do konca 1913. — Oblakovo brošuro pa ima morda edino prof. dr. Ivan Pirjevec v državni knjižnici ljubljanski.

Simon Gregorčič — umrl.

»Pesnik je živel zadnja leta v hiši na Goriščeku, kate-
tere dandanašnji ni več, marveč gre tamkaj dovozna cesta
s Korna na Gorišček in od tam dalje na državni kolodvor.
V soboto 24. novembra ob 10.10 dopoldne je pa nepričako-
vano umrl, kajti že 16. novembra ga je bila zadela lahka
kap, na katero šele je legel v posteljo in je po 8 dnevih
zatisnil svoje trudne oči. Že celo leto je slutil, da ne pre-
živi prihodnje zime. Posetil je razne svoje znance po Go-
riškem in Kranjskem, šel pogledat svoje ljubljene gore, in
rekel je: »Zadnjikrat — ne bomo se več videli!« — Ko se
je vrnil v Gorico, je začel hirati, a pred nekaj časa smo
slišali, da je obolel. Potem smo ga zopet videvali na ulici.
Sedaj pa je sklenil.«

To je uvod obširnejšega nekrologa, ki ga je izdala
»Soča« v svoji posebni izdaji popoldne istega dne. Prinesla
je tudi sliko in obširen življenjepis, črno obrobjen, ter na-
vodila za pogreb. Že takrat je bilo natančno določeno, da

pojde pogreb od hiše žalosti na Goriščeku do cerkve na Travniku, potem nazaj do Goriščeka, kjer se spremljevalci poslovijo od njega, potem pa odpeljejo truplo po Soški dolini v Kobarid, kjer prenoči v cerkvi, drugo jutro pa ga odpeljejo in odnesejo na Ljubušnje. Dalje pozivlje rojake v Gorici, da razobesijo črne zastave, vse trgovine pa, koder pojde sprevod, da bodo v istem času zaprte.

Simon Gregorčič, pesnik in kulturni delavec, ima v »Slovenskem biografskem leksikonu« častno mesto. Kdorkoli se zanima za Gregorčičevo poezijo in Gregorčičev pomen za slovenski narod, naj čita tamkaj prav obširno in krasno oceno.

Tu naj omenim na kratko: Gregorčič je bil rojen 15. oktobra 1844. na Vrsnem št. 17, pol ure nad Ljubušnjem, v prijazni vasici pod starim, sivim Krnom na levem bregu Soče. Lep je ta planinski svet med Kobaridom in Tolminom, med Krnom in Matajurjem, in divno ga opeva naš pesnik v najkrasnejših pesmih. Oče Jernej je gospodaril srednje velikemu posestvu, bil je jako razumen, obče spoštovan mož. Dokler je Vrsno spadalo k tolminskemu županstvu, je bil oče Jernej dolgo vrsto let vrsenški starešina in občinski zastopnik pri županstvu v Tolminu. — Domači kaplan Anton Gregorčič je naučil Simona nekoliko brati in pisati, potem pa ga je oče poslal v Gorico, kjer je l. 1857. z izvrstnim uspehom dovršil že prvo latinsko šolo. Že v drugem razredu je dobil za profesorja slovenščine poznejšega šolskega nadzornika Ivana Šolarja. Gregorčič je sam rad pripovedoval, da mu je Šolar odprl čudovito krasoto slovenskega jezika ter pokazal mu njegovo bogastvo, poleg tega pa vcepil ljubezen do starih klasikov. V tretji šoli je prišel v šele osnovano malo semenišče in tam je našel več drugih vrlih dijakov, in med njimi duhovitega Ivana Stresa, svojega ožjega rojaka. Z njim in drugimi prijatelji se je vadil Gregorčič v slovenskem spisovanju, učil se srbskega in češkega jezika, navduševal se za klasične pesnike raznih narodov, z veliko ljubeznijo pa je prebiral Prešerna. Kmalu je začel tudi sam zlagati svoje prve pesmi, natisnjene v Janežičevem »Glasniku«. Po maturi 1864. je šel v semenišče, kjer je našel drugega svojega domačina dr. Hrasta, vodjo semenišča. Posvečen je bil 20. oktobra 1867. Novo mašo pa je služil 27. oktobra. Duhovna mati, moja teta Ana Gabrščko-

va, ga je oskrbela z vsem potrebnim. Prva služba mu je bila v Kobaridu. V prvi moji knjigi je opisano njegovo delovanje v Kobaridu, od koder je bil spomladi 1873. premeščen v Rihemberk. Po osmih letih je zbolel in moral je iti v začasni pokoj. Okreval je toliko, da je mogel prevzeti lahko službo, vikarijat na Gradišču poleg Prvačine. Ginljivo je bilo slovo od Rihemberka 1. aprila. Ves Rihemberk je bil na nogah, in marsikomu se je solza utrinjala v očesu, ko so se poslavljali od njega. Starešinstvo ga je izvolilo ob tej priliki za častnega svojega občana in župan Robič z vsemi svetovalci in mnogimi odličnimi možmi so ga spremili do Dornberga, kjer so novega svojega vikarja sprejeli Gradiščani.

Slovenskemu narodu je znano mučeništvo Simona Gregorčiča. Potem, ko je kobariški notar Ignacij Gruntar izdal prvo knjigo njegovih poezij, je začel dr. Mahnič po »Rimskem Katoliku« in »Slovincu« znano kritikarstvo njegovih poezij, v katerih je iskal in našel pohujšanje, brezverstvo in blasfemijo. V »Slovincu« so izdali »12 večerov«, v katerih so mu jemali vse dobre lastnosti, kakor da ni bilo nič poštenega več na njegovi duhovski suknji. Gregorčič je bil tako potrtn in užaljen, da je odložil duhovsko službo ter životaril celo brez beraške penzije. Svoje posestvice na Gradišču je obdeloval sam, trte obrezoval, vinograd čistil, celo gnoj je pokladal sam, grozdje in češnje je trgal sam. Po cele mesece ni užil mesa, manjkalo mu je denarja za najpotrebnejše reči. A tudi tu so ga še preganjali. Takrat so mu poslali za vikarja nekega Žnidarčiča mlajšega, ki je bil brezobziren in brezčuten mož. Gregorčiču ni privoščil prijaznega pogleda in je dosegel, da je moral Gregorčič maševati pri zaprtih durih. Ljudje pa, ki so hoteli biti le pri njegovi maši, so stali zunaj cerkve, in neka žena je pazila, da je naznanjala vernikom dele maše. Ko je bil toliko bolehen in potrtn, da je le s težavo hodil v cerkev, je prosil, da bi mu dovolili oltarček doma, pa mu niso dovolili. Moral je hoditi ob vsakem vremenu z grička v cerkev. Šele nadškof Jordan mu je to dovolil.

V jeseni leta 1899., ko sem moral izdajati »Novo Sočo«, se je začel Simon pridno oglašati in posegati v tedanje politične dogodke v korist dr. Antonu Gregorčiču in prav rezko proti dr. Tonkliju. Zdelo se je, kakor da je prišlo tudi

v Simona neko novo življenje, kajti »Nova Soča« je z veliko odločnostjo in tudi uspehom nastopala proti dr. Mahničju in vsem tistim, ki so svoj čas Gregorčiča duševno ubijali. Nadejal sem se, da pridobim Gregorčiča za novo življenje, ako ga spravim iz samotarstva v družbo dobrih prijateljev v Gorici. Poskrbeli smo predvsem, da mu je bil podeljen majhen beneficij v cerkvi sv. Ivana, jaz pa sem mu zagotovil mesečni dohodek 30 goldinarjev kot korektorju mojega tednika. To nalogo je opravljal Gregorčič več mesecev, kolikor sem mu sploh dela prepustil, a še predno sta minuli dve leti, se je naveličal tudi Gorice in odšel zopet na Gradišče. Pred leti pa se je zopet preselil za stalno v Gorico, kjer ga je zadela kap, lotila se ga je pljučnica in zlatenica, a rešila ga je neizprosna smrt.

Neštete množice našega ljudstva iz Gorice, okolice in dežele in tudi deputacije iz raznih krajev Slovenije so prihajale kropit našega umrlega planinskega slavca. Prišel je tudi nadškof in knez. Dolgo časa je molil ob odru, gledal pesniku v obraz, težko se je zadržaval joka. Toliko solza resnične žalosti ni bilo kmalu izplakanih ob kakem mrtvaškem odru. Po mestu je viselo iz mnogih hiš veliko črnih zastav. Naslikal ga je prof. Gvajc, fotografoval Anton Jerkič, kipar Peruzzi iz Ljubljane pa mu je po naročilu župana Ivana Hribarja vzel masko. V nedeljo zvečer ob sedmih so zaprli krsto. V ponedeljek pred 8. uro se je že vse trlo občinstva na Goriščku. Križ so nosili trije semeniščniki. Sledili so naši deški razredi z vencem in napisom: »Šolski Dom mecenu-pesniku«, realka in gimnazija z venci in narodnim trakom: »Slavnemu pevcu — goriški gimnazijci«; frančiškani, kapucini, častna straža »Sokola« iz Gorice z zastavo, »Sokol« iz Prvačine, »Sokol« iz Solkana, voz z venci, mnogi z narodnimi trakovi. Pred vozom s krsto 8 duhovnikov, obrednik je bil dr. Josip Gabrijevčič, ravnatelj semenišča.

Ob krsti so šli v. sodni svetnik Miha Gabrijevčič, dr. Bertl Pikel, poslanec Ivan Berbuč, odvetnik dr. Pavletič, dr. Ernest Dereani, prof. Jakob Čebular, v drugi vrsti po trije semeniščniki, v tretji kot častna straža na vsaki strani 3 Sokoli. Za vozom sorodniki in bližnji rojaki, duhovniki, uradniki, profesorji, razna društva, med njimi Slov. bralno in podp. društvo z zastavo, učiteljišče z vencem in trakovi,

narodne gospe z vencem in trakovi in nad 4000 ljudi. Prišli so k pogrebu tudi ljubljanski župan Ivan Hribar, župnik Ivan Vrhovnik iz Ljubljane, župn. Aljaž, pisatelj Meško, monsign. Trinko iz Vidma, dvorni svetnik Klodič-Sabladoski, notar Ignacij Gruntar in sodnik Višnikar iz Ribnice, dvorni svetnik grof Attems, baron Winkler itd. Zastopana so bila akadem. društva »Triglav«, »Slovenija« in »Adrija«. »Slov. Matica« je položila venec, istotako župan Hribar. Pred hišo žalosti so zapeli gimnazisti »Nad zvezdami«, v cerkvi na Travniku pa moški zbor »Pevsk. in glasb. društva« — »Blagor mu«. Po dovršenih obredih je šel sprevod na Gorišček, kjer smo se Goričani od njega poslovili. Poslovilni govor je imel prof. Berbuč, nakar je polni zbor »Pevskega in glasbenega društva« zapel »Nazaj v planinski raj«, o kateri je rekal, da mu je najljubša; ko jo je slišal nekoč v Ljubljani na koncertu »Glasbene Matice«, je plakal. Nato se je še oglasil dr. Ozvald in v imenu mladine zaklical: »Veliki pesnik! V imenu naše mladine Ti kličem na pot »nazaj v planinski raj« srčni: Zbogom!« — in voz se je jel premikati po Soški dolini ob najkrasnejšem jesenskem vremenu. »Sokoli« so korakali pred vozom do Solkana, kjer je sprejela sprevod »Solkanska čitalnica« z zastavo in starešinstvom. Skozi vas je delalo ljudstvo gost špalir. V Kanalu so vihrale slov. zastave črno ovite. Čitalnica, starešinstvo, šolska mladina, vse polno občinstva je pričakovalo sprevod na začetku trga. Domačin Alojzij Kriznič je po kratkem govoru položil venec na voz. V Volčah so pripravile veličasten sprejem združene občine Tolmin, Volče, Sv. Lucija. Bila so tam vsa društva korporativno, požarna bramba v paradi, šolska mladina in veliko občinstva.

Luna je prijazno svetila v tiho Soško dolino, ko je prišlo iz Kobarida več kočij v Idrsko naproti. Ognjegasci iz Kobarida in Idrskega so tvorili špalir z gorečimi svečami v rokah. Čitalnica, ki jo je ustanovil kaplan Simon Gregorčič, z zastavo, ki jo je bilo kupilo kobariško ženstvo, zastopniki obeh starešinstev, razna druga društva, kobariško uradništvo, ženstvo je vodila Gregorčičeva duhovna mati Ana Gabrščkova. Sprevod se je počasi pomikal proti Kobaridu in ko so utihnili zvonovi v Idrskem, so začeli kobariški zvonovi v tiho noč ono resno in turobno monotono žalostinko, ki trga človeška srca. Kobarid je bil razsvetljen. Rakev so

prinesli v cerkev, kjer je požarna bramba poskrbela častno stražo za vso noč. Drugo jutro so začeli obredne molitve takoj ob 7. uri. Deset duhovnikov je opravljalo sv. maše, glavno mašo pa je služil sam dekan Ivan Peternel ob asistenci več duhovnikov, peli so domači pevci. Proti deveti uri se je jel pomikati sprevod od cerkve proti Soči. Šolska mladež, požarna bramba, celo oddelek iz Tolmina, obč. zastop, Čitalnica in izobraževalno društvo z zastavama, silno veliko občinstva iz vse bližine. Pod gričem Sv. Lovrenca s prijazno cerkvico in pokopališčem so preložili rakev na preproste nosilnice, ognjegasci so nosili vence, sprevod se je jel dvigati po bregu navzgor. S prijaznega grička tik za ono Sočo, katero je pesnik krasno opeval, je diven razgled po dolini in na planine. Sivi očak Krn gleda na to pokopališče. Jama je bila izkopana tik cerkve proti jugovzhodu. Rakev so nesli v cerkev. Tu je stopil pred oltar vikar iz daljnega Sedla, ki se tudi piše Simon Gregorčič, iz Krna doma, ki pa pesniku ni v sorodstvu. In tu smo morali poslušati drzen pamflet na pokojnika, na liberalce in framazone, na slov. naprednjake, skratka zaušnice na levo in desno, samo tja ne, kamor bi bilo treba. »Soča« 28. nov. je obširno poročala:

»Govoril je o Gregorčiču — mučeniku, govoril o bolečinah, ki so mu jih delali — »podložniki«. Ni pa povedal, da so ga »podložniki« ljubili, da so jokali, ko jih je zapuščal, da so ga marveč rezali do krvi škof Mahnič, kardinal Misija, kancler Kravanja, dekan Hvalica, župnik Brezavšček, vikar Žnidaršič, da so ga mesarili »Rimski Katolik« in ... tisti »Slovenec«, ki zdaj hoče Gregorčiča reklamovati zase, dasi ga je pokojnik do zadnjega diha zaničeval, dočim je dobival do smrti »Slovenski Narod«. Gostje iz Kobarida in Tolmina so odšli iz cerkve in zunaj so se čuli ogorčeni klici: »Škandal! niti tu ne morejo pustiti na miru politike, še tukaj in že zdaj agituje za volitve.« — In res je odšlo več ljudi pred koncem. Tudi med ognjegasci je že vrvelo, naj bi demonstrativno odšli. Trebalo je pomirjevalnih besed, da ni došlo do neprijetnih prizorov ob odprtem grobu velikega pesnika Simona Gregorčiča.

Molitve ob grobu so bile hitro končane in duhovniki so jo takoj odkurili. Brez njihovega dovoljenja ni smel nikdo govoriti, in tako je ostalo samo pri pamfletu v cerkvi.«

»Soča opisuje na kratko, koliko je moral pesnik prestat, ko so duševno in skoraj tudi telesno ubili velikega genija in proroka — pesnika, potem so se mu pa začeli hliniti prijateljem — in škof Mahnič ga je hotel celo posetiti, ali Gregorčič ga je odklonil, ni ga maral sprejeti, in konča doslovno: »O podli hinavci! Z vami obračuna stvarna kritika zdaj, ko vaša peklenska roka ne more več škodovati tako blagemu, tako vzvišenemu nad Vami bitju, kakoršen je bil veliki narodov ljubljeneč, pesnik — prorok Simon Gregorčič.

Slava njegovemu spominu!

Oporoko pesnikovo so odprli v soboto v navzočnosti vrsniškega rojaka prof. Josipa Ivančiča, katerega je določil pokojnik za izvrševalca oporoke. Glavni dedič je »Šolski Dom«. Pokopljejo naj ga na Ljubušnjem pri Sv. Lovrencu, kamor spada tudi rojstna vas Vrsno; pogreb naj bo priprost in trupla ne smejo raztelesiti.

»Slov. Narod« je objavil točno poročilo o življenju pokojnika, zlasti je povedal marsikaj umestnega o mučeništvu pesnika od tistih strani, ki so se mu zadnje čase obesili za suknjo. Na koncu pa je pisal tudi naslednje: »Prvi zvezek »Poezij« je založil notar Ignacij Gruntar. V treh mesecih je prodal 2000 izvodov in pesnik je prejel čisti ostanek 1000 gld. Za drugi zvezek in vse daljnje zvezke je Bamberg plačal po 800 gld. Drugi zvezek je s posredovanjem župana Hribarja založil Jos. Gorup, ki mu je plačal 3000 gld. honorarja in 1500 gld. za prvi zvezek. S tem denarjem si je Gregorčič kupil posestvo na Gradišču in si omogočil existenco, ko so ga pognali z beraško penzijo v pokoj. A prijatelji ga niso zapustili. Čast bodi zlasti trnovskemu župniku Ivanu Vrhovniku, ki je redno pošiljal Gregorčiču za maše in mu s tem lajšal življenje.«

Volilna reforma za drž. zbor.

Iz pol pole pripravljenega rokopisa o tem važnem dogodku, ki je jasno razkril jugoslovansko strankarsko sebičnost, škodljivo celokupnemu narodu, naj podam le kratak izvleček:

Živahno politično gibanje zadnjih let je koncem prejšnjega leta dozorelo že tako, da je Gautscheva vlada skle-

nila, predložiti drž. zboru načrt nove volilne reforme. — In takoj začetkoma leta smo dobili vest, da bo nova poslanska zbornica štela 448 poslancev, torej 23 več kakor stara. Naši deželi je ponujal 4 poslance, torej manj enega, Trstu tudi tako, Istri pet, Kranjski 11, Štajerski 28, Koroški 10, zato pa mali Predarelski 4, Dolnji Avstriji 52, kar 6 več nego doslej itd. — Vsa Primorska je ta načrt odklonila. Začel se je po vsej državi boj za in proti taki volilni reformi. Tako tudi štajerski Slovenci, katerim so na 400.000 ponujali štiri poslance, ali samo 40.000 Nemcem med njimi kar — dva.

Dne 23. februarja je vlada res predložila načrt reforme, po katerem bi pa dobili vsi Slovani v državi 230, Nemci 205, Lahi 16, Romuni 4 poslance. Slovenske dežele bi bile zastopane tako: Koroška 9 Nemcev in 1 Slovenec, Trst 4 Lahi in 1 Slovenec, Istra 2 Laha, 2 Hrvata in 1 Slovenec, Goriška 3 Slovenci in 2 Laha.

Tudi proti tej reformi je nastal po državi strašen krik in vik. Vlada se je pogajala na vse strani in je končno predložila spremembo: število mandatov se poviša na 473 do 475. Poljakom zagotavlja 73 mandatov, Nemcem jih poviša za 9 novih, med temi celo Kočevcem 1 mandat, tudi Lahom še dva, vsem Slovanom pa poviša število na 236. V odseku za reformo so bili Jugoslovani: dr. Ferjančič, dr. Ploj, dr. Ivčević in dr. Šušteršič.

»Soča« je že 28. aprila poročala, da se vlada že umika pred laškim kričanjem in ponuja jim v Istri in na Goriškem še po en mandat, tako da bi dobili Lahi: v Gorici pri 27.000 preb., v okraju Červinjan — Tržič pri 40.000, v okraju Gradisce—Krmin pri 27.000 po enega poslanca, dočim bi Slovenci dobili po enega poslanca v treh okrajih z 42.000, 44.900 in 49.000 prebivalci.

Vsled ostrih sporov radi reforme je vlada Gautscheva odstopila in prišel je za predsednika vlade naš primorski namestnik, tako zvani »rdeči princ«, Konrad Hohenlohe. On se je resno lotil rešitve volilne reforme, ki jo je zahteval od parlamenta v najkrajšem času. Slovenci so zahtevali za Koroško dva mandata, ki sta mogoča z volilno geometrijo, ako se ustanovita dva volilna okraja s slovensko večino.

Toda predno je bila reforma rešena, je padlo tudi ministristvo Hohenlohe, in sicer vsled koncesij, ki jih je cesar dal Košutovcem na Ogrskem v škodo avstrijski državni po-

lovici. Vse stranke v parlamentu so odobravale stališče Hohenloha; parlament je sprejel z 240 glasovi proti 8 protest proti ogerskemu stališču. Grozil je konflikt med krono in parlamentom. — Že 1. junija je bila kriza rešena: prišlo je ministrstvo barona Vladimira Becka. Cesar je pridobil Čehe za vstop v tako ministrstvo in tudi za — reformo. In skrpali so reformo, po kateri bi Lahi dobili še dva mandata, v vsem skupaj na vsem Primorskem 10, dasi imajo samo 44% prebivalstva, slovanska večina pa samo — sedem.

Ko so imeli za kakih 15.000 Kočevcev zagotovljen nemški mandat, so koroški Slovenci zahtevali zase še drugi mandat pri okroglo 120.000 prebivalcev. Dr. Brejc je sklical shod v Celovcu, bili so shodi tudi drugod, celo v Trstu je govoril Grafenauer o krivici, ki jo hočejo napraviti Korošcem, ali pomagalo ni nič; tudi Šušteršič je Korošce izdal za strankarsko korist, kajti njegova stranka je bila protežovana pred napredno.

Tak načrt volilnega zakona je bil sprejet v tretjem čitanju s 194 glasovi proti 63. Celo češki radikalcı so odšli med glasovanjem iz dvorane, mesto da bi bili glasovali proti. — Zaman je bil ves trud dr. Ivana Tavčarja, da bi v odseku popravil grehe, ki jih je zagrešila Šušteršičeva Slovanska Zveza, zaman je bil minoritetni votum dr. Miroslava Ploja v korist koroškim Slovencem, — celo med nami Jugoslovani ni bilo edinosti zaradi strankarskih koristi na Kranjskem in v Dalmaciji. Za naše zgodovinarje bodo ti dogodki zanimivi. V takratnem našem časopisju dobi vsakdo točnih podatkov za nepristransko presojo žalostnega razpora med brati na jugu.

Strupeni boji med strankama.

Tudi v tem letu smo imeli v deželi toliko važnih dogodkov, da sem moral prezreti nešteto strupenosti od strani Gregorčičevih sodelavcev. Samo za zgled, kakšni poštenjaki so se zbirali okoli »Gorice« in »Prim. Lista«, naj ponatisnem dve cvetki:

»Gorica« 2. oktobra je pisala:

»Ubogi ,Trgovski dom!' — Godi se mu, kakor nezakonskemu otroku: zatajujejo ga tisti, ki so ga spočeli. Komaj je bil rojen, že so se v laških in nemških oklicih (!! o ti krasna slovenska zavednost !!) sramovali nje-

govega imena, bali so se ga imenovati ter so korajžno tiskali laško ime ulice. V novejšem času jim je zlezlo srce še nižje: zdaj se boje, da bi Nemci in Lahi utegnili čitati tudi slovensko besedilo oklicov, zato proč s »Trgovskim domom« tudi iz slovenskega besedila in na njegovo mesto laško besedilo ulice. Zadnji čas vabijo že tudi Slovence na — *concerto*. — Kam nas je privedla napredna gospodarska organizacija.«

»Soča« 3. oktobra je na to odgovorila tako:

»Kako podla brezvestnost tiči v teh malo besedah! Trgovska tvrdka Pregrad in Černetič razpošilja reklamne oglase tudi v nemškem in laškem jeziku, na katerih izpušča imenovanje poslopja »Trgovski«. Zakaj tako dela, ve sama najbolje, je za to sama odgovorna, nikdo je ne more siliti, naj postopa drugače. — Saj tudi klerikalna »Krojaška zadruha« vabi Nemce in Lahe pod imenom »Teodoro Hribar«. Da, iskala je celo v laških listih uslužbenca, od katerih je zahtevala v prvi vrsti znanje laškega, šele potem slovenskega jezika. Mi smo bili toliko kulantni, da nismo okrcali »Krojaške zadruhe« zaradi teh res čudnih pojavov.

Zdaj pa vprašamo: Ali ni podlo in brezvestno, ako »Gorica« ravnanje tvrdke Pregrad & Černetič prišteva na rovaš tistim, ki so ustvarili »Trgovski dom«.

Druga je še lepša: V »Gorico« so došli neki hrvaški tamburaški škripači. Pogodili so se z gostilničarjem v Trgovskem domu za restavracijske prostore. Tamburaši so priredili lepake, na katerih je bil res nepotrebni »concerto« za vse tri jezike. V dopolnilo naj še povemo, da je te lepake tiskala laška tiskarna. Torej za prireditve v »Trgovskem domu« tiskajo vabila v laški tiskarni. Taki pojavi se množe v Gorici, kjer desperaten laški tiskar morda ceneje dela nego more storiti slov. tiskarna, pa naj bo že »Goriška« ali »Narodna«. Saj je z isto tiskarno uganjal propadli Lah bedasto konkurenco, ali zapravljal je s tem trojno premoženje, dočim hočemo Slovenci živeti in napredovati. To le mimogrede! — In vendar prihaja »Gorica« na dan z noticami, kakršno smo tu ponatisnili.

Maščevanje je kmalu sledilo! Gregorčičeva »Centralna posojilnica« je kupila v isti ulici lepo hišo z veliko dvorano, v kateri so se prirejali koncerti itd. Vabila so bila

samo laška, toda »Soča« ni niti omenjala takega dogodka, ker lastnik hiše — »Centralna« — ni imela s tem nič posla. — Kaj bi uganjala »Gorica« in »Prim. List«, ako bi bilo v »Trgovskem domu« tako?!

1907.

Osebne vesti.

5./I. Za oficiale v dež. odboru imenovani: Karl Cigoj, Ivan Kalin, Nikolaj Gall.

Za poštne kontrolorje imenovani: H. Šušteršič, Ferd. Selan, Anton Dietz.

12./I. Vekoslav Macarol, učitelj v Št. Polaju, por. z Marico Škrk.

22./I. V Kanalu umrl dekan Fran Vidic, ki je igral zlasti v dobi bojov med Staroslovenci in Mladoslavenci l. 1873. važno vlogo. (Gl. 1. knjigo.)

25./I. V Gradcu je bil povišan v dr. prava Alojzij Gradnik, sodni praktikant v Gorici, ki je kmalu nato postal avskultant.

5./II. Predsednik okr. sodišča vitez Defacis pozvan na višje mesto v Trst. — »Soča« mu je posvetila za odhodnico članek, v katerem pravi med drugim: Bil je vedno objektiv in pravičen mož, tudi na sedežu predsednika v Gorici. Pod njim smo doživeli uresničenje naših pravičnih teženj. Na tih način se je udomačila raba slovenskega jezika, pridobila si je prava, da jih nobena sila več ne odpravi. Odlikoval se je po delih pravičnosti in objektivnosti, ki morajo dičiti vsakega pravega sodnika.

Davčni oficial Josip Sfiligoj premeščen iz Podgrada v Gorico.

8./II. Šestošolec Josip Rijavec je nastopil v dijaškem koncertu v čitalnici in očaral s svojim divnim tenorjem vse poslušalce. Začetek karijere našega pevca Rijavca.

2./III. V Motovunu pri Divači je umrl veleposestnik Aleks. Mahorčič, bratranec sežanskega bivšega poslanca Rajmunda Mahorčiča. Pokojnik je užival daleč na okoli izredno spoštovanje.

5./III. V Gorici je nagloma umrl Anton Rudež, učitelj v dež. gluhonemnici. Po večerji ga je napadla slabost,

legel je in zadela ga je kap. — Bil je vzoren učitelj in pedagog. On je tudi spisal prvo slovensko prav obširno knjigo »Gluhonemi«, ki je z mnogimi slikami izšla v moji »Goriški tiskarni«.

2./IV. V Ljubljani se je poročil prof. Š a š a Š a n t e l z Ružo Severjevo.

4./IV. Dr. Stanko Ternovec, sin pisatelja in dvornega svetnika Matevža (o njem gl. 1. knjigo) imenovan za provizor. policijskega koncipista.

9./IV. V Črničah je umrl župan Josip Kosovel, eden stebrov napredne stranke, ud okr. šolskega sveta, predsednik Mlekarske zadruge.

13./IV. V Bovcu umrl upokojeni nadučitelj Josip Hoban, rodом iz Št. Andraža, v zadnji službi na Srpenici.

V Gorici umrl nagle smrti davčni nadzornik v pokoju Franc Kokole, rodом iz Kobarida. Zapustil je hčer Zinko, poročeno z goriškim prof. Vazzasom.

V Gorico se je preselil iz Štajerske dr. Ivan Sket in otvoril v Gorici odvetniško pisarno.

18./IV. V Vrtovinu je umrl nagle smrti nadučitelj v pokoju Ivan Grželj, znan še s Tolminskega. Bil je nadučitelj pri Sv. Luciji.

30./IV. Dr. Srečko Kovačič, odvet. kandidat v Gorici, napravil v Trstu odvet. izpit in kmalu na to otvoril v Gorici adv. pisarno.

2./V. V Sežani umrl veleposestnik in župan Alojzij Polley, sin nekdanjega okr. glavarja v Sežani (gl. 1. knjigo), brat sedanjega voditelja glavarstva v Kopru. Bil ugleđen župan, veljaven mož na Krasu in osebno jako dober človek.

8./V. Odvetn. kandidat v Gorici dr. Igo Janc je napravil v Trstu odvet. izpit.

Višji dež. sodni svetnik Ivan Okretič imenovan za general. advokata pri najvišjem sod. dvoru na Dunaju.

V Gorico je prišel generalissimus vsega »Sokolstva« dr. Josip Scheiner iz Prage in goriški Slovenci so mu priredili na vrtu hotela »pri zlatem Jelenu« odličen večer, s petjem, govori. Na Gabrščkov nagovor je odgovoril in navdušil vse navzoče.

25./V. Absolv. pravnik **Anton Cigoj** iz Gorice in **Anton Medveš** z Livka sta postala praktikanta na okrož. sodnji.

8./VI. Absolv. slušatelj višje kmet. šole **Anton Podgornik** imenovan pristavom na dež. slov. kmet. šoli v Gorici.

13./VI. V Gorici sta umrla znani in priljubljeni gostilničar **Josip Kranjc** in kanonik **Štefan Kafol** iz Čepovana.

28./VI. Obč. zdravnikom v Komnu imenovan dr. **Izidor Reja**, ki si je kmalu pridobil ljubezen in spoštovanje vsega prebivalstva.

6./VII. Maturo na gimnaziji so dovršili: **Venc. Bele**, **David Doktorič**, **V. Fornazarič**, **Josip Hrovatin** iz Gorice, **Oskar Kavš** iz Bovca, **L. Kodrič** iz Rihemberka, **Ciril Kraševac** iz Bilj, **Matevž Lavrenčič** iz Št. Petra, **Fran Peršič** iz Gorice, **Filip Peric** iz Sela, **Podgornik Andrej** iz Vrtovina, **Rakovšček Alojz** iz Kobarida, **Rustja Andrej** iz Skrilj, **Rutar Anton** iz Drežnice, **Sedej Ciril** iz Cerknega, **Trebše M.** iz Pragerskega, **Ivan Ples** iz Devina, **Rudolf Vidič** iz Gradišča.

9./VII. **Milica Slejko** iz Tolmina imenovana za učiteljico na dvornem ateljeju za umetni obrt na Dunaju. Izučila se je na Dunaju z odliko.

13./VII. Sodni kanclist **Franc Arko** premeščen iz Kanala v Gorico.

V Soči je utonil **Mirko Volarič**, sin pok. skladatelja **Andreja**. Zalezal je v tolmun, ki ga je pogoltnil.

25./VII. V Tolminu umrl zlatomašnik **Karel Pencin**, star 89 let, naroden delavec še iz predmarčne dobe. (Gl. l. knjigo.)

Henrik Lasič premeščen od sodnije iz Krmina v Gorico, dr. **Diego Cigler** iz Sežane v Gorico, dr. **Karel Snider** iz Gorice v Tržič.

30./VII. Sodnik v Cerknem **Ivan Dovgan** premeščen v Ajdovščino, pristav **Rudolf Sterle** iz Gorice za sodnika v Cerkno.

V Bovcu umrl, 31 let star, davčni kontrolor **Josip Mrak**.

Bovški poštar Fran Ambrožič imenovan voditeljem pošte na kolodvoru v Divači.

24./VIII. Vikar Ciril Vuga v Batah imenovan stolnim vikarjem v Gorici.

27./VIII. Bovčan Maks Durjava, trgov. v Dortmundu na Nemškem, se je poročil z Anico Mlekuževo iz Bovca.

29./VIII. Dvorni tajnik dr. Anton Povšič imenovan dež. sod. svet. na trg. in pomorski sodnji v Trstu.

3./IX. V pokoj je šel dež. sod. svetnik Rihard Zörrer, o katerem je veliko govora v prvi knjigi. Naselil se je v Krminu in postal odvetnik.

7./IX. Avskultant dr. Alojzij Gradnik v Gorici premeščen na okr. sodn. v Krmin.

1./X. V Kobaridu umrl Gabrijel Devetak, posestnik edinega hotela, sin bivšega župana in dež. poslanca v Tolminu. (Gl. I. knjigo.)

Matura na gimnaziji: Bucik Avgust, Kumar Gabrijel, Pehani Emil, Premrov Maks.

30./X. V Gorici umrl Ivan Širca, bivši nadučitelj v Kanalu, Cerknem, Bovcu, Tolminu, oče glasb. delavca Ernesta in hčere Gizele, soproge dr. Ščitomirja Dolenca, ki je sedaj v Novem mestu. Ivan Širca je bil povsod izboren pevodja in v društvih odličen delavec.

5./X. Odvetn. kandidat dr. Karel Podgornik poročen z Justino Erzenovo, hčerko pok. Antona Eržena (gl. I. knjigo).

V Tolminu umrl Anton Berlot, višji uradnik na sodnji v Tolminu, prej v Kanalu, naroden društveni delavec še Lavričevih časov.

8./X. Sodni pristav Alojzij Mašera v Kanalu je postal sodni tajnik na okr. sodnji v Gorici.

12./X. Josip Žnidaršič iz Renč imenovan namestniški koncipistom v Sežani.

15./X. Vera Eppich, bivša učiteljica v Štanjelu, kjer je bila nenavadno priljubljena, pa je službo opustila in se posvetila gledališču, nastopa že v gledališču v Zürichu. Pride baje na dvorno gledališče na Dunaj. — To je današnja Marija Vera na narodnem gledališču v Ljubljani.

19./X. Nadučitelj v Lokvi Leo Arko poročen z Angelom Vukovo.

22./X. Notarski kandidat v Gorici dr. Ivo Šorli napravil v Trstu notarski izpit v slovenskem, laškem in nemškem jeziku.

Sodni pristav v Kanalu Fran Posega premeščen k najvišjemu sodnemu dvoru na Dunaj. — Tam je ostal do konca vojne in je potem nadaljeval sodno karijero v Mariboru. Tudi na Dunaju je sodeloval pri Slovanskem pevskem društvu. Umrl je za rakom v grlu l. 1931.

23./XI. Krsto Pertot z Nabrežine, geometer v Buzetu, poročen z Ido Hmelakovo iz znane rodoljubne hiše v Lokavcu. — Zdalj v Murski Soboti.

28./XI. Okr. sodnik Matija Fabijan v Kobaridu premeščen v Kanal.

Obč. zdravnik dr. Lojz Kraigher v Bovcu je zapustil svoje mesto, na katero je prišel Nemec dr. Ernst Fürth.

12./XII. Okr. komisar W. Treo premeščen iz Tolmina v Trst na namestništvo. V Tolmin pride dr. J. Mosettig.

V Kobarid se je vrnil zdravnik dr. Fraňek, ki se je bil za nekaj časa preselil v Buzet. Na vsem Kobariškem je bil jako priljubljen.

17./XII. Novi odbor ženskega pevskega zbora v Gorici: predsed. Pavla Seidl, podpred. Savica Godina, tajnica Ana Jakše, odbornice Olga Puc, Olga Zajec, Josipina Posega.

21./XII. Avsk. Anton Cigoj premeščen iz Gorice v Rovinj.

Na Dunaju je bil povišan v dr. prava Mirko Triller, koncipient v Gorici.

31./XII. Na Srpenici je umrla učiteljica Marija roj. Kranjec z Mlinskega pri Kobaridu, soproga naduč. Andreja.

»Soča« trikrat na teden.

Glavno glasilo napredne stranke je pričelo izhajati po trikrat na teden, običajno na 6 straneh. Že meseca januarja je dala naročnikom dve brezplačni prilogi: »Kažipot po Goriškem, Trstu in Istri« — in »Kažipot po kranjskih mestih«. To sta bili jako točno sestavljeni knjigi, velike praktične vrednosti za vsako pisarno, obrt in trgovino.

»Coriere« in »Gorica« sta lista dež. hipotečnega zavoda in deželnega odbora. Da »Coriere« prejema iz teh virov zadostne prispevke, da sploh more izhajati, je ugotovljeno. Koliko prejema »Gorica«? da tako lepo molči o vsem, kar se dela v dež. hiši proti Slovencem. Ali prejema »Gorica« toliko ali še več kakor »Coriere« za hlapčevstvo Pajerju, za reklamo hipotečni banki in dež. odboru? — »Soča« pa sloni edino le na — zvestih naročnikih.

Reorganizacija narodno-napredne stranke.

Preteklo jesen se je bila pomladila narodna napredna stranka na Kranjskem. Že takrat smo goriški naprednjaki spoznali, da je neobhodno potrebna tudi reorganizacija narodno-napredne stranke na Goriškem. Ožji odbor vodstva stranke je izdelal že tekom decembra popolnjen načrt programa, ki ga je priobčila 2. številka »Soče« naprednjakom na deželi v razmišljanje, da bo na prihodnjem shodu zaupnikov stranke delo toliko lažje in popolnejše. Ta program se je glasil:

1. Narodno-napredna stranka na Goriškem je narodna, ljudska in svobodomiselna.

2. Stranka stoji na stališču narodne samouprave, katere končni smoter bodi »Zedinjena Slovenija« in združitev s Hrvatsko.

3. Zahtevamo popolno enakopravnost slovenske narodnosti in jezika v vseh državnih in avtonomnih uradih, cerkvi, šoli in sploh v vsem javnem življenju.

4. Vsem stanovom se priznavajo enake pravice in enake dolžnosti — zato se izključuje nadvladje kateregakoli stanu.

5. Stranka se protivi zlorabi vere in cerkve v politične in posvetne namene.

6. Zahteva svobodno šolo in svobodno učiteljstvo s stanu primerno gmotno podlago, da more skrbeti za potrebni ugled in vsestransko daljnje izobraževanje.

7. Stranka se hoče zavzemati z vsemi silami za gospodarski napredek našega posestnika; zato nujno zahteva, da se pospešujejo živinoreja in mlekarstvo, vinarstvo in sadjarstvo; hoče delovati za intenzivnejše gospodarstvo in od-

preti domačim pridelkom stalen in ugodnejši trg; podpira produktivno združništvo, izključuje pa zadruge, ki služijo političnim strankarskim svrham.

8. Stranka polaga veliko važnost na to, da dobi slovenski narod krepko in svobodno trgovino, obrt in lastno industrijo; v to svrho bo pospeševala združevanje domačega kapitala in izkoriščanje prirodnih sil v uporabo v deželi; dobavo cenenege gradiva; spopolnitev obrtnega združništva. Skrbeti je za potrebno splošno in strokovno izobrazbo.

9. Stranka bo podpirala delavstvo v njegovih težnjah, hoče pa, da si ohrani narodno podlago; zlasti se bo zavzemala za ureditev bolniških blagajn, za starostno in invalidsko preskrbo delavstva, da se pravično uredi razmerje med delodajalstvom in delavstvom.

10. Za drž. in dež. zbor, za avtonomne zastope zahteva stranka splošno, enako in tajno volilno pravico, izreka se pa za proporcionalni volilni sistem.

Stranka naglaša, da nova volilna reforma za drž. zbor ne zadošča pravicam Slovencev in goriških Slovencev posebej; zahteva, da se brez odlašanja izvede na podlagi načelne splošne, enake in tajne volilne pravice volilna reforma za dež. zbor tako, da bo primerno zastopana slovenska dvetretjinska večina. Dosledno naj se za trgovsko in obrtno zbornico razširi volilna pravica na vse trgovce in obrtnike.

11. Stranka zahteva, da drž. in dež. uprava posvetita veliko več pozornosti naši deželi, skrbita za potrebne ceste in železnice, za uravnavo rek in hudournikov, za ureditev zdravstvenih razmer in vobče za moralno in materialno povzdigo prebivalstva.

12. Narodno napredna stranka na Goriškem bo iskala dotiko z narodnimi strankami na Slovenskem, imajoča vedno pred očmi splošne slovenske koristi in vzajemnost z vsemi slovanskimi narodi.

Ta načrt bodočega programa je razmotrivala »Soča« v uvodnih člankih, tako da so prišli zaupniki stranke na shod v »Trgovskem domu« dne 24. januarja popolnoma poučeni in pripravljeni. Na shod je došlo okrog 400 mož in mladencev z dežele in iz mesta.

Shod je otvoril ob 11. uri v imenu pripravljalnega odbora Andrej Gabršček, predsednikom izvoljen drž. poslanec in tolminski župan Oskar Gabršček, podpred-

sednika sta bila Miroslav Pless iz Devina in Fran Furlani iz Prvačine. Zapisnikarji: upok. učitelj Josip Kenda, stenografa pa Rudolf Levpušček in B. Gruden. Predsednik Oskar Gabršček se zahvali za izvolitev, govori o novem volilnem redu in imenuje sedanjo dobo — dobo preporoda.

V izvrševalni odbor so bili izvoljeni: dr. Ernest De-reani, Andrej Gabršček (predsednik), dr. Ignacij Janc, Fran Kocjančič, Rudolf Konjedic, dr. Srečko Kovačič, dr. Josip Levpušček, dr. Karel Podgornik, dr. Dinko Puc, Josip Rovan, dr. Dragotin Treo, vsi v Gorici; Artur Lokar, notar v Ajdovščini, Josip Kosovel, župan v Črničah, Furlani Franc, župan v Prvačini, Anton Možina, učitelj in posestnik na Brjah, Fran Obljubek, župan in veleposestnik v Kojškem, Josip Pavletič, tovarnar in veleposestnik v Gabrijah, Fran Gomišček, delovodja v Solkanu, Leban Vincenc, župan v Šempasu, Križnič Anton, župan v Kanalu, dr. Alojzij Kraigher, zdravnik v Bovcu, Rojic Vincenc, posestnik v Cerknem; Miklavič Franc, posestnik v Kobaridu, Gabršček Oskar, drž. poslanec in veleposestnik v Tolminu, Švara Josip, posestnik v Komnu, Caharija Ivan, župan in posestnik kamnoloma na Nabrežini, Strekelj Albin, učitelj v Škocijanu, Muha Anton ml., veleposestnik v Lokvah, Šviligoj Josip, župan in posestnik v Biljani, Pless Miroslav, veleposestnik v Devinu, Urbančič Alojzij, nadučitelj v Mirnu, Ferletič A. v Mirnu, Kutin Anton, voditelj pripravnice v Tolminu in Živic Josip v Skopem na Krasu.

Dr. Josip Abram — umrl.

29. januarja je umrl v Gorici dolgoletni dež. odbornik in poslanec dr. Josip Abram. V prvi knjigi se nahajajo poročila o njegovem odličnem delovanju v dež. zboru in odboru goriškem. Iz nekrologa v »Soči« 31. januarja naj dodam samo še nekoliko črtic.

Pok. dr. Abram je bil sin imovitega posestnika v Tupelčah pri Koblji glavi na Krasu. Na gimnaziji v Gorici je bil sošolec škofa Zorna, s katerim sta vedno tekmovala za prvenstvo, skončal pa je gimnazijo v Benetkah, kjer je bil njegov stric višji sodni svetnik. Še drugi stric, stari kano-

nik, je umrl lani v Gorici. Brat Filip, dvorni svetnik na Dunaju pa je umrl pred nekaj leti.

Začetkom ustavne dobe je postal dr. Abram tajnik pri dež. odboru. Užival je splošno zaupanje ne le pri predstojnikih, ampak tudi med ljudstvom. Kraševci so ga z navdušenjem izvolili za dež. poslanca, tako da je bil poslanec in obenem dež. uradnik.

Nato opisuje »Soča« značajno politično mišljenje dr. Abrama (gl. I. knjigo str. 55.). Ko je v takratni borbi med Slovenci in Italijani v dež. zboru dr. Abram v najprimernejšem trenutku odložil službo dež. tajnika, je bil takoj nato izvoljen dež. odbornikom in so s tem Italijani dobili jako zasluženo lekcijo. To je bil lep čin značajnega moža, pravi »Soča«. Saj takrat ni imel ne druge službe ne drugih dohodkov. V dež. odboru je ostal do leta 1901., ko mu je bila v dež. zboru soglasno dovoljena častna penzija v znesku plače dež. odbornika.

Nov volilni red za deželni zbor.

Odkar je bil končno vendarle sprejet v drž. zboru kolikor toliko sodoben volilni red za drž. zbor, je bilo samo po sebi umevno, da moramo dobiti tudi nov dež. volilni red po enakih demokratičnih načelih, in videli smo tudi že, da je dež. zbor goriški dal nalog dež. odboru, naj v enem naslednjih zasedanj predloži zboru načrt novega volilnega reda na podlagi splošne, enake, neposredne in tajne volilne pravice.

Dež. odbor se je tudi pripravljaj, da izvrši to nalogo. Toda ital. večini je bil glavni namen ta, da tudi z novim volilnim redom ohrani ital. manjšini v deželi večino v dež. zboru. Dotlej so imeli Italijani v dež. zboru 1 glas večine. In najmanj tako razmerje mora ostati tudi v prihodnje!!

Zato so za pomladansko zasedanje dež. zbora predložili načrt zakona, ki je obsegal v glavnem naslednje določbe:

Novi dež. zbor bo štel 30 članov, to je poleg virilista knezonadškofa goriškega še 29 izvoljenih poslancev, in sicer: 6 iz veleposestva, 7 iz mest in trgov, 10 iz drugih občin, 6 iz splošnega volilnega reda.

Za dež. odbor določa: 1 odbornika veleposestvo, 1 volilni razred mest, trgov in ind. krajev, 1 razred kmetijskih občin in sploš. vol. razreda, 1 odbornika vsa dež. zbornica.

Veleposestvo je bilo razdeljeno v dve skupini kakor doslej, Slovenci in Italijani bi dobili po 3 poslance.

Za skupino mest, trgov in ind. krajev pa so skuhali takole:

1. Gorica in krajevne občine Krmin, Gradišče, Červinjan, Tržič in Gradež 1 volilni okraj, ki voli 4 poslance, seveda Italijane;

2. krajevne občine Tolmin, Bovec, Kobarid, Kanal, Ajdovščina, Sv. Križ, Sežana, Komen in Nabrežina tudi 1 sam volilni okraj, ki voli enega samega poslanca. Ta bi bil Slovenec.

Po vrhu pa so privolili Trgov. in obrtni zbornici v Gorici zopet 2 poslanca.

Za volitev poslancev kmečkih občin so bili volilni okraji: Gorica in okolica, Gradišče, Tolmin in Sežana.

Vsaka krajevna občina je volišče zase. Glavno volišče pa je bilo za okraj Gorico z okolico v občini Št. Peter pri Gorici, za vse druge pa na sedežu okraj. glavarstva.

Za splošni volilni razred sta bila ustanovljena 2 volilna okraja, ki sta volila vsak po 3 poslance. Prvi volilni okraj je goriško mesto s političnim okrajem gradiščanskim, kjer volijo ital. poslance, drugi volilni okraj pa tvorijo Gorica okolica, Tolmin in Sežana, kjer izvolijo 3 slov. poslance. Tako bi torej po novem volilnem redu izvolili 14 Slovencev in 15 Italijanov, tako da bi imeli Italijani zopet večino.

Ta volilni red je bil predložen dež. zboru v deseti seji tega zasedanja. Napredni Slovenci smo ta načrt zakona načelno odklonili, ker je naravnost pljuska načelu splošne in enake volilne pravice, kajti morala bi dobiti slov. večina prebivalstva tudi večino poslancev v dež. zboru.

»Soča« je v posebnem članku ugotovila, da so ta načrt zakona skuhali Italijani v popolnem sporazumu z dr. Antonom Gregorčičem. Ugotovila je, da dr. Treo in Alojzij Štrekelj nista niti dobila načrta zakona v roke in dr. Treo je moral med sejo iti v urad po en izvod tega famoznega volilnega reda, ki se je že razpravljal v dež. zboru. Vse postopanje v dež. zboru za sprejem tega načrta zakona je bilo natančno dogovorjeno

med Italijani in dr. Gregorčičem. Tu se je torej izvršil atentat na slov. narod, kajti videlo se je, kako so se Lahi in slov. klerikalci lepo pomenili med seboj ter na hitrico kar sprejemali paragraf za paragrafom. Dr. Treo je skušal rešiti, kar bi se še dalo, s predlogom, naj se načrt ne sprejme takoj v drugem čitanju, ampak izroči pravnemu odseku; toda ta pravični predlog je padel. Po spletki Lahov in slov. klerikalcev je bil en bloc sprejet novi volilni red, ki je tudi zanaprej uzakonil staro krivico, da imej laška manjšina v deželi večino v dež. zboru.

Naše ljudstvo je to prizadeto mu krivico tudi dobro razumelo in dalo je krivcem primeren odgovor.

Po sprejetju volilnega reda v dež. zboru je zavrelo po vsej deželi. Predvsem je »Soča« v seriji člankov razmesarila ves novi volilni red in gostobesedno žigosala izdajalsko postopanje dr. Gregorčiča in njegovih pomagačev. Posledica je bila ta, da so se oglašale zapored vse občine v deželi s protestom na vlado in z zahtevo, da tak volilni red ne sme biti potrjen.

Že ta okoliščina, da se je načrt, ki šteje 4 čl. in 57 paragrafov, v isti seji predložil in sprejel v prvem in potem nujnosti tudi v drugem čitanju po razpravi, ki ni trpela vsega skupaj nad pol ure, priča, da ljudski zastopniki, ki so dobili načrt zakona komaj 24 ur pred sejo v pregled, in nekateri trdijo, celo kasneje (glej gori Treo in Štrekelj), kar je v očitnem nasprotju z opravičnim redom dež. zbora, niso imeli prilike, da bi temeljito proučili to važno preosnovo in da so sprejeli le v dobri veri, da v predlogih ni nič, kar bi bilo volilcem in deželi v škodo, kar bi se ne ujemalo z modernimi nazori o splošni in enaki, neposredni in tajni volilni pravici, ali da sploh vse stvari niso preveč resno vzeli.

»Soča« dostavlja: »Nekaj groznega! Grozno je to, da se sprejmejo tako važne reči v času pol ure. Resnica je ta, da so bili vsi klerikalni poslanci dobro in točno obveščeni o celem načrtu za volilni red, da so bili poučeni, kako naj glasujejo zanj, in resnica je ta, da je dr. Gregorčič mešetaril z Lahi, ko se je sestavljal ta načrt v dež. odboru. To je tudi sam priznal na shodu pri Rebku. Tako sedaj

»Sloga« obsoja svoje poslance, da jih ne more nikdo bolj obsoditi z besedami: ali da sploh vse stvari niso preveč resno vzeli.«

Vsi ti protesti pa niso koristili in tudi nada v »Sloginem« protestu: »da predloženi načrt ne more dobiti višje potrdbe«, je splavala po vodi. Novi volilni red je bil potrjen, saj je bil sprejet z ogromno večino v dež. zboru.

Za slov. trgovsko šolo v Gorici.

Živa je bila skrb naprednih voditeljev za izobražen trgovski naraščaj. Trg. in obrtna zbornica je že več let vzdruževala nižjo trgov. večerno šolo, ki pa že dolgo ni več zaščevala in bila je italijanska.

Dež. poslanec dr. Treo je priobčil skoraj na celi prvi strani »Soče« 26. aprila članek o trg. šoli v Gorici. V uvodu podaja historijat tega vprašanja in pripoveduje, kaj so Italijani doslej nasnovali, da bi dobili v Gorico popolnoma italijansko trgov. šolo, ki bi imela poleg pripravnice še 2 letna tečaja. Naravno je, da je ital. načrt zbudil odpor na slov. strani. Dr. Gregorčič pa je hotel izkoristiti to priliko, da bi izposloval v dež. zboru tudi prispevek 6000 K društvu »Šolski Dom« za prireditve ženskih trg. tečajev. Z italijanskim pokopali smo tudi slov. predlog, pravi Treo.

V letošnjem zasedanju je pa ital. stranka to vprašanje obnovila ter ga spravila namesto v šolski takoj v finančni odsek, kjer imajo Italijani večino. Italijani so se zdaj naslanjali na dejstvo, da bi vlada sama hotela ustanoviti v Gorici trg. šolo, kakor je to storila za poskušnjo v Dalmaciji, kjer se je prav dobro obnesla. Zahtevali so le dež. prispevek 6000 K kot zagotovilo, na čegar podlagi se bodo z vlado o tej šoli šele pogajali. Analogna zahteva »Šol. doma« je bila odklonjena, toda zagotovljen je bil za novo trg. šolo v Gorici znesek 6000 K, na kar se bo dež. odbor pogajal s trg. obrtno zbornico, z vlado in morebiti tudi z goriškim mestom o končni ustanovitvi take šole v Gorici. Umeje se, da bi bila to čisto italijanska šola, proti kateri bi se morali Slovenci solidarno upreti.

Dr. Treo razpravlja dalje v daljšem odstavku važnost in potrebo take šole tudi za goriške Slovence in pozivlje vse

slov. činitelje v deželi, da se ustanovi v Gorici le taka šola, da doseže za obe narodnosti svoj namen in učni smoter. Posebno pozivlje slov. dež. odbornika, da skličeta anketo interesovanih krogov brez ozira na stališče ene ali druge stranke. Na občnem zboru trg. obrtnega društva v nedeljo 13. oktobra, kateremu je predsedoval Josip Medved, je poročal predsednik pravnega odseka dr. Dinko Treo o jako obširni in temeljiti spomenici na trgovinsko ministrstvo radi trgov. šole. Na posebno interpelacijo člana Gabrščka je dr. Treo v lepem, obširnem govoru razlagal, da so znali Italijani vtihotapiti v dež. zbor enako volilnemu redu tudi trg. šolo. Dobili so iz deželnih sredstev 6000 K. Sokrivec je bil dr. Anton Gregorčič. Gabršček je nato povedal, da se je sam v trgov. obrtni zbornici prepričal, da bo trg. šola popolnoma laška. Učni načrt obsega sicer tudi slovenščino, a le kot tuj jezik: laški učenci se nauče slovenščino za največjo potrebo tako, da bodo izpodirivali slov. tekmece.

In zgodilo se je. »Soča« 26. oktobra je že sporočila, da že vabijo učence na vpisovanje. Ko so vtihotapili z Gregorčičevo pasivnostjo tudi trg. šolo v dež. zbor in si zagotovili dovoljno denarno podporo, je šlo potem vse gladko pri trg. zbornici, goriškem mestu in vladi. Dr. Gregorčič sploh ni hotel za slov. trg. šolo napraviti nikakega koraka in je odklonil spomenico trg.-obrnega društva, ki je energično zahtevala trg. šolo, odgovarjajočo razmeram in potrebam v deželi. Društvo je hotelo skupen nastop drž. poslancev, pa ga je Gregorčič odklonil. Naj nosi Gregorčič tudi posledice za tako delo. — Pa jih ni nosil. Kako so mu naprednjaki oprostili vse grehe, bomo videli v l. 1913.

Delovanje »Narodne prosvete« v tem letu.

Ker se je okoli tega društva zbirala akademska mladina, ki nam je čedalje rodovitneje naraščala, naj tudi za to leto omenjam nekaj njenega delovanja. — Občni zbor je imela 23. febr., na katerem se je pokazalo, da so se začeli zanimati za društvo tudi nižji sloji, da jako živahno delujeta knjižnica in čitalnica, da je bilo delovanje s predavanji ne navadno rodovito in da tudi dramatični odsek kaže poleg moralnega tudi finančne uspehe. Društvo je začelo usta-

navljati tudi po deželi potovalne knjižnice in otvori novo knjižnico v Podgori. Dohodkov je imelo društvo 5010 K. — Novi odbor se je sestavil takole: preds. dr. Karel Podgornik, podpreds. dr. Dinko Puc, tajnik jur. Benedikt Gruden, blagajnik jur. Franc Gabršček, knjižničar Adolf Komac. Pregledniki prof. Ferd. Seidl, dr. Ernest Dereani, dr. Levpušček. Poleg knjižnice, čitalnice in predavanj je posvečala posebno važnost dramatičnemu odseku, ki je bil zbral lep kader diletantov za dramatične predstave v Trgovskem domu. Najpoprej so dali simpatično igro »Pot do srca« (Kotzebue) in burko »Stalni gost«, v kateri je Courteline z ostro satiro raztrgal francoske justične razmere. »Trg. dom« je bil poln domačega in okoliškega občinstva.

V aprilu pa je »Prosveta« spravila v Gorico igralce ljubljanskega gledališča, ki so prišli pod vodstvom Danila.

Prišli pa so tudi člani tržaškega gledališča pod vodstvom režiserja Antona Verovška in igrali 3. novembra burko »Prvi«, ki je imela na Dunaju v Jubilejnem gledališču velik uspeh, in »Revčka Andrejčka«.

Manjših predstav z domačimi diletanti posebej ne omenjam. Prosveta je tudi v tem letu živahno delovala in žela hvaležne uspehe.

Akademsko ferialno društvo »Adrija«.

Tudi to društvo naše akademske mladine je vredno izpopolnjevalo narodno Prosveto, deloma s poučnimi predavanji, še bolj pa z ustanavljanjem potovalnih knjižnic. Prvo je ustanovilo meseca februarja v Mirnu, ki se je kmalu spremenila v stalno knjižnico, drugo potovalno knjižnico meseca maja v Ozeljanu, tretjo meseca septembra pa v Neblem ob italijanski meji. Ta knjižnica v Neblem je dala povod za veliko narodno slavlje tik ob italijanski meji, ki je okrepilo narodno zavest in posebno narodni ponos. Koncem leta pa je ustanovila svojo četrto knjižnico v Sovodnjah. Predavali so dr. Dinko Puc o narodni samopomoči, jur. Fran Cigoj o naši šolski družbi sv. CM in jur. Leopold Bobič o samoizobrazbi. Tako je pomagala naša akademska mladina pri narodnem delu na Goriškem.

Volitve v drž. zbor.

Na podlagi novega zakona od 26. januarja t. l. je namestništvo z odlokom 19. januarja razpisalo volitve v drž. zbor tudi na Goriškem in sicer za dan 14. maja, za morebitne ožje volitve pa 23. maja. Aktivno volilno pravico so imeli vsi 24 let stari avstrijski državljani. Pri nas na Goriškem so bili trije mandati za Slovence in trije za Italijane. Volilni ples se je pri nas začel takoj po razpisanih volitvah. Narodno-napredna stranka je postavila naslednje tri kandidate: v volilnem okraju Ajdovščina, Komen in Sežana komenskega posestnika in vinorejskega nadzornika Alojzija Štreklja, za volilni okraj Gorica in okolica višjega dež. sodnega svetnika Mihaela Gabrijelčiča, za okraje Kanal, Tolmin, Cerkljeva, Kobarid in Bovec pa tolminskega odvetnika dr. Rudolfa Gruntarja.

Gregorčičeva stranka je postavila v hribovskem okraju dr. Antona Gregorčiča, v goriškem okraju sodnika Josipa Fona, v ajdovsko-kraškem okraju pa dr. Petra Laharnarja, vladnega svetnika v Bukovini, rodom iz Podmelca, ki je bil nekaj časa okrajni glavar v Sežani.

Volilni boj je bil nenavadno živahen in tudi oster. Dr. Gregorčič je z izredno pretkanostjo poskrbel posebno v goriškem in tolminskem okraju mnogo podpor in podporic iz dež. zbora, o katerih govorim na drugem mestu, da so šle našemu ljudstvu pri enem žepu noter iz drugega pa ven, toda Gregorčič si je le pridobival prijateljev in sobojevnikov s tujim mamonom. Prav čudna je bila kandidatura sodnika Fona, ki je bil do tistega časa priznано vseskozi liberalen mož, bil je še starešina radikalnega »Triglava« v Gradcu, zdaj je pa nakrat nastopil v Gregorčičevi družbi za kandidata v drž. zbor.

Takoj spočetka se je videlo, da je naprednemu kandidatu na Krasu zagotovljena zmaga. Vendar je sežanski del naprednih volilcev postavil za kandidata svojega ožjega rojaka dr. Gustava Gregorina, odvetnika v Trstu. Bilo je pa med vsemi naprednjaki takoj dogovorjeno, da bodo napredni volilci pri slučajni ožji volitvi glasovali za enega ali drugega naprednega kandidata.

Za dr. Gregorčiča je bil hribovski mandat od vsega začetka zagotovljen, ne tako mandat Josipa Fona, kjer je poleg naprednega kandidata nastopil še tako zvani agrarec Anton Štrekelj.

Narastli obseg knjige me sili, da kolikor mogoče skržim poročilo o teh volitvah in zato ne bom navajal nikakih podrobnosti o grdi volilni borbi med strankami. Napredni kandidat Miha Gabrijelčič v goriški okolici je sam prirejal v raznih krajih goriškega okraja prav čedne volilne shode. Na nekaterih shodih sem ga spremljal jaz, na raznih drugih so ga spremljali dr. Puc, dr. Dereani, dr. Janc, dr. Podgornik in še drugi člani naprednega izvrševalnega odbora.

Končni uspeh volitev je bil naslednji: v gorah je bil izvoljen Gregorčič, v goriški okolici Fon, na Krasu pa Alojzij Štrekelj z izdatno večino 1797 glasov, to pa šele v ožji volitvi.

»Jugoslovanski klub« v drž. zboru.

Prišlo je vse drugače nego sta hotela dr. Gregorčič v Gorici in dr. Šušteršič v Ljubljani. Prvi se je branil, sedeti za isto mizo s poslancem Štrekljem, drugi pa je obračal svoje strupeno želo proti Ivanu Hribarju. Šušteršič je sploh odklanjal skupen klub s štirimi slovenskimi naprednjaki, vse druge bi še milostno sprejel pod svoje okrilje.

Takoj po sklicanju drž. zbora so se vršile med jugoslovanskimi poslanci razne seje, na katerih so se posebno Dalmatinci in naši trije Istrani jako trudili, da bi se sestavil »jugoslovanski klub« iz vseh poslancev našega juga. Toda Šušteršičeva trma je končno ozlovoljila vse resnične Jugoslovane in sestavili so jugoslovanski klub 21 poslancev brez klerikalcev. V tem klubu so bili: 11 Dalmatincev, 3 Istrani ter: Ivan Hribar, Štrekelj, Ježovnik, Roblek, dr. Ribař, koroški Grafenauer in dr. Ploj. Predsednika klubu sta bila Ivčević in dr. Ploj, zapisnikarja pa dr. Rybař in dr. Tresić-Pavičić. — Dr. Šušteršiču je ostalo le 16 poslancev iz Kranjske in Štajerske.

Umeje se, da je bila s to ustanovitvijo odličnega jugoslovanskega kluba zadovoljna posebno »Soča«, ki je pisala med drugim: »Toliko so kričali po svojih listih, kako bodo slovenski napredni poslanci osamljeni v drž. zbornici; pri

nas so vpili, da bo Štrekelj osamljen, ter da ga še nikdo ne pogleda na Dunaju. Enako bi se godilo ljubljanskemu poslancu Ivanu Hribarju. Ali kaj se je zgodilo? Dr. Šušteršič je s svojimi patroni ostal v manjšini, napredni poslanci pa so v klubu, ki šteje 21 poslancev, dočim Šušteršičev le 16. Štrekelj se nahaja tako v klubu, ki bo kaj veljal.

Dr. Gregorčič se je na Dunaju izjavljal proti skupnemu klubu samo zato, ker bi v njem sedel tudi poslanec Štrekelj. Njegova »Gorica« pa prav rada pridiga o složnem delovanju, in tudi on sam rad govori o slogi, kajpak le o taki »slogi«, kjer je on zgoraj.

Početki agrarne stranke na Goriškem.

Tudi k nam na Goriško so prišle demagoške rečenice »kmet za kmeta, agrarci vkup za slogo naroda proti liberalcem in klerikalcem« itd. Kdor ni imel poguma, da bi se jasno opredelil za eno borbenih strank, ta je govorančil o slogi in škodljivem boju. Glavni razlog, da so se takega gibanja oprijeli razni dvomljivi naprednjaki, pa je bil apetit po političkem prvaštvu in po mandatih.

Tak je bil tudi pri nas na Goriškem povod za ustanovitve agrarne ali kmečke stranke. Že pred nekaj časom je začel na Krasu strašiti z nekim meglenim agrarstvom znani Večerina. To leto pa so se oprijeli agrarne misli nekateri posestniki goriške okolice, katerim je znal razlagati agrarno gibanje po drugih deželah agilni mali posestnik Ivan Mermolja iz Vrtojbe, ki je mogel edino po takem kmečkem gibanju v deželi nekaj pomeniti. To je Mermolja dobro razumel in je znal združiti kmečke mase okoli sebe. Pridobil je veleposestnika Lokatelija v Vrtojbi, a pomalem tudi kmetijskega potovalnega učitelja Antona Štreklja, katerim se je približal tudi odvetnik dr. Alojzij Franko.

Včasih je Franko že vlekel za oje Gregorčičevega voza, ali še o pravem času in ob najbolj primerni priliki je spoznal, da za Gregorčičem ne bi bilo varno hoditi. To je bilo po zavoženem sprejetju novega dež. volilnega reda za deželni zbor. Ko je vse vrelo proti temu zakonu, ko je Gregorčiču že huda predla, takrat je dr. Franko javno nastopil proti novemu volilnemu redu in je Gregorčiča tudi obsodil. S tem se je lepo uvedel v našo javnost.

Ob agitacijah za državnozborske volitve dr. Franko še ni sodeloval. To Sisifovo delo je opravil še Ivan Mermolja, kateremu je treba priznati, da je bil izboren in agilen agitator, imel je namazan jezik kmečkih geslic in bil je — kmet.

Razumeli smo takoj, da more takšno razdorno delo slabiti edino le napredne vrste, kajti klerikalca ne vjamejo niti enega na take limanice. Zato sem v »Soči« tudi zavzel odločno stališče proti takemu rovarstvu v naših vrstah.

Mermolja je sklical v dvorano pri Jelenu celo volilni shod nove stranke in proglasil za kandidata v goriški okolici pot. učitelja Antona Štreklja, dasi ta ni bil niti navzočen. Tako smo imeli celo agrarnega kandidata za te volitve, dasi agrarna stranka ni bila na take boje prav nič pripravljena. Za — razdiranje je bilo dovolj! Dne 13. junija pa je bilo pri Jelenu nekako ustanovno zborovanje kmečke stranke, ki ga je otvoril Ivan Mermolja, predsedoval pa je naduč. v pok. Miha Zega iz Kanala. Došel je na povabilo tudi dr. Franko, ki je govoril jako obširno o kmečkih nadlogah, ki jih vsak kmet rad sliši. V političnem oziru smo tlačani Italijanom, čemur je kriv naš domači prepir. Složen narod hočemo, da nastane mir, in enoten boj proti Italijanom. Zato treba organizacije vseh onih, ki ne odobravajo ne ene ne druge stranke. Hočejo složnost in mir, povzdigo kmetijstva, omike, gospodarsko osvoboditev, enakopravnost, v verske stvari pa se stranka ne bo vtikala, spoštovala pa verski čut našega ljudstva... V imenu učiteljstva se je oglasil Peter Medvešek, ki je bil že pri vseh strankah. Govorila sta tudi dosedanji naprednjak Alojzij Brajnik iz Št. Andraža in pa Širca s Krasa. Navzočnih je bilo s početka okrog 250 oseb, a polovica jih je med zborovanjem odšla.

»Soča« je takoj povedala svoje stališče in odločno odklonila to razdiralno početje. Klerikalci so ustanovili »kmečko zvezo«, s katero navežejo kmeta na se, a ta kmečka stranka se more vreči edino le na naprednjake in tu uničevati napredno delo, ustanovljeno z velikimi težavami v boju s klerikalci.

Tako smo dobili na Goriškem agrarno ali kmečko stranko, ki si je ustanovila celo svoj »Kmečki glas«. Njeno glavno delo je bilo, slabiti napredne vrste, kar se je pokazalo deloma že pri volitvah v državni zbor. Proti klerikalcem je imela sto tisoč obzirrov, kar ji pa ni nič pomagalo, kajti

Gregorčič jih je obrnažil, kjer je le mogel. — Da smo kljub temu dobro orali na Goriškem, je največ pomagal Gregorčič sam s svojimi lakajskimi službami Pajerju in Lahom.

Ustanovitev »Dijaške kuhinje« v Gorici.

»Trg.-obrtne zadruge« se je posrečilo, kupiti v ulici sv. Ivana prav velik hišni kompleks za razmeroma bagatelno ceno, v katerem je bila prvotno šola za deklice. Ker smo imeli v Gorici še razna društva, katerih nismo mogli spraviti pod streho v »Trg. domu«, zlasti ne takih, ki povzročajo večji šum, nam je bila kakor nalašč prilika, da si osvojimo veliko hišo sredi mesta. Mislili smo na pevsko in glasbeno šolo, na telovadnico »Sokola«, na kmetijsko društvo, na razna druga društva, ki so bila brez domače strehe in še prav posebno na: dijaško kuhinjo.

V »Soči« 13. avg. sem priobčil s svojim podpisom kratek uvodnik, v katerem sem sporočil goriškim Slovencem veselo vest, da hoče »Trg. obrtna zadruga« proslaviti desetletnico svojega obstanka z ustanovitvijo dijaške kuhinje, katere potrebo so že dolgo naglašali naši šolniki, starši in mnogi rodoljubi, ki so spoznali potrebo izšolanega naraščaja. Naznanil sem, da Zadruga dá na razpolago brezplačno potrebne prostore in zagotovi tudi letni prispevek. Dijaško kuhinjo bo vodil poseben upravni svet 7 šolnikov in 3 gospa za notranje vodstvo kuhinje same. Ker pa ni misliti, da bi naša zadruga sama nosila vse stroške za veliko lačnih dijaških želodcev, sem apeloval na rodoljubno občinstvo, da vsak po svoji moči priskoči na pomoč. Prijatelji naše mladine lahko zbirajo pridelke: krompir, fižol, repo, grah, sadje, moko, mast itd., in tudi dijaki sami bodo mogli več ali manj prispevati.

Ta vesela vest je zbudila v deželi zaželjen odmev, tako, da je že »Soča« 14. IX. objavila otvoritev kuhinje in odbor: prof. Ivan Košnik, šolski svetnik Fran Plohl, prof. Jakob Zupančič, dež. sodni svetnik Josip Kovač in gospe Ivanka Gabrščkova, Marija Kopačeva, Amalija Lavričeva. Oklic je sopodpisala tudi »Trg.-obrtne zadruge«.

Dijaška kuhinja je dobila lepe in zdrave prostore v pritličju, kjer je imela skladišče za jestvine in dež. pridelke, lepo kuhinjo in primerno opremljeni jedilnici. Na-

jeta je bila izurjena kuharica; glavno nadzorstvo in vodstvo je opravljala Ivanka Gabrščkova, gospodje pa so nadzorovali mladino in skrbeli, da je bila zaposlena tudi po dovršenih obedih.

Takoj s početka je bilo prijavljenih že 34 dijakov in po 2 krat na dan je bilo prav živahno v teh prostorih. Videli smo, da bi marsikdo teh dijakov moral ostati doma, ako bi ne bilo naše dijaške kuhinje. Brez hrupa, brez posebnih priprav se je kar otvorila dijaška kuhinja v prostorih, ki so bili jako lepi in pripravi. Vse čisto, svetlo in veselo je bilo, mize so bile z linolejem prevlečene, prav prijetna slika popolne snažnosti. Naše ljudstvo je dobro razumelo važnost in pomen te ustanove, kar so dokazovali v vsaki »Soči« darovi v denarju in blagu. Dijaški kuhinji je bil obstanek zagotovljen.

Zveza narodnih društev.

Dopolnilo naprednih organizacij v deželi je bila »Zveza narodnih društev«, ki je imela svoj občni zbor 27. oktobra v Trg. domu iz vse dežele, katere je v imenu pripravljalnega odbora pozdravil dr. Dinko Puc. Naznanil je, da ima Zveza že po dosedanjih prijavah okrog 4000 članov. Govoril je o potrebi in nalogah Zveze, kajti ob naraščanju najrazličnejših društev ni mogoče trpeti brezmiselne konkurence in križanja interesov, često med društvi najbližje sosesčine. Tu treba pametnega osrednjega vodstva in šibkejšim društvom opore in podpore. Predložena pravila so bila potrjena.

V odbor so bili izvoljeni: dr. Dinko Puc za predsednika, ki je povedal, da je zveza dobila prvo gmotno podporo za ustanovne potrebe pri »Narodnem skladu«. Sprejeto je bilo načelo, da se obremene vsa včlanjena društva enako s 4 vinarji za vsakega člana. Zveza je začela takoj delovati in je dosegala prav zadovoljive uspehe.

Dr. Josip vitez Tonkli — umrl.

Dne 1. novembra je umrl še drug slovenski politik na Goriškem — dr. Josip vitez Tonkli, ki je več let silno trpel na protinu, trganju po udih, krču. Vrh u vsega tega je še oslepel, svojcev ni imel nikogar pri sebi, sin in hči sta bila

ločena od njega po svojem poklicu. V takem dušnem in telesnem trpljenju je vzdihoval mož, ki je bil četrto stoletja zastopnik goriških Slovencev. V moji prvi knjigi je opisano njegovo delovanje od prvega početka, ko je v goriški kazini leta 1855. kot šestošolec deklamoval Tomanovo »Tiho je morje, pokojni valovi«, kar je zbudilo med Slovenci veselje in ponos, pa vse do onih dob, ko je bil nasilno odstranjen iz vodstva slovenske politike. Na tem mestu naj ponatisnem iz nekrologa v »Soči« le še naslednje misli: Od početka ustavne dobe po letu 1866. je zasijala njegova zvezda na Goriškem, dokler ni zatonila v znanem boju leta 1891., ko ga je vrgel dr. Anton Gregorčič.

Ob smrti bivšega voditelja goriških Slovencev moramo reči, da je bil markantna osebnost svoje dobe. Dosegel je ugled in časti, kakršnih ni deležen za njim noben drug goriški Slovenec. V drž. zboru je igral često važnejšo vlogo, v dež. zboru pa je vodil slovensko desnico.

Od leta 1895., ko je izginil celo iz dež. zbora, se ni več pokazal na političnem obzorju. Kandidature pred 6 leti v dež. zbor nismo smatrali za resno. Njegovo zdravje se je pozneje poslabšalo tako, da se je smilil vsakomur, ki je slišal koliko in kakšne muke mora trpeti. Končno ga je od zemeljskega trpljenja rešila bela žena.

Naslednjo nedeljo je bil pogreb izpred njegove hiše v ulici Ascoli na mestno pokopališče. Dopisnik je priobčil v »Soči« nekaj podatkov iz njegovega življenja. Tonkli se je rodil v Breginju 20. maja 1834. od staršev, ki so bili za one čase precej premožni. Ker je kazal izredne nadarjenosti, so ga dali v Gorico šolat, ali to šele leta 1849. na prigo-varjanje domačega duhovnika. Ker je bil že precej prileten, toda izredno bistre glave, je smel v enem samem letu do-vršiti 3. in 4. vadnico, in celo na gimnaziji je prestopil iz 3. v 5. razred. Po vseh šolah je bil odličnjak in tudi gimna-zijo je dovršil z odliko. Že na višji gimnaziji se je vzdrževal sam s poučevanjem, enako na vseučilišču. Po dovršenih štu-dijah na Dunaju je vstopil pri dr. Rismondu za praktikanta, a ko je postal samostojen odvetnik, se je takoj poprijel tudi političnih vprašanj in se boril za pravice slov. naroda na Goriškem. Pri prvih volitvah za dež. zbor je že hotel kan-didovati, ali pokazalo se je, da še ni imel 30 let. L. 1866. je šel

v Kanal, tam je ustanovil »Narodno Stražo« na ital. meji in je bil njen četovodja.

Vsled zaslug za obrambo meje proti Italijanom je bil odlikovan s F. J. redom. Od tistega časa je stal vselej v prvi vrsti boriteljev za pravice slov. naroda, kateremu je ostal zvest tudi potem, ko so ga uničili tisti, katerim je pomagal do poslanske časti ali drugače. — Winkler, Marušič Andrej, stari Gorjup, Tonkli, Abram — to so bili možje, ki so v onih časih sijajno, spretno in neustrašeno vodili slov. politiko v dež. zboru, pred katerimi so imeli Italijani respekt.

Moja pot v Aleksandrijo in Kairo.

V »Soči« 14. februarja sem naznanil, da sem odpotoval po važnih poslih v Egipt. — 7. marca pa je »Soča« naznanila med dnevnimi vestmi, da sem se vrnil in omenila, da sem zasnoval v Egiptu delo, ki bo v veliko korist naših deželanov. Pravi pa, da so me v moji odsotnosti klerikalci zbadali in popraševali, kdo neki je ministrstvo opozoril ravno na mene. »Soča« omenja, da je informativno moje potovanje dalo ves potreben material za veliko akcijo, ki se prične jeseni. Za to pa niso dali besede le avstrijski ampak tudi angleški in drugi odločujoči faktorji v Egiptu in zunaj. Več ni hotela povedati, da bi »Gorica« in »Prim. List« zopet ne podirala, kar je dobro zasnovano v prid naroda.

Kaj je to bilo?

Na premnogih političnih shodih zadnjih let, posebno v Vipavski dolini in Brdih, je prišlo na razgovor tako zvano — »aleksandrinarstvo«. V Aleksandriji, Kairi in drugih egiptskih mestih smo imeli na tisoče naših deklet in žena, ki so tam služile v vseh možnih položajih. Naše ženske so prijetne, so inteligentne, razumejo se na gospodinjstvo, a v tamošnjih mestih je veliko moških, ki nimajo družine, nimajo lastnega gospodinjstva. Tem prihajajo kakor nalašč take ženske, kakršne so naše. Toda tekom časa se je izcimilo iz tega razmerja neko zlo, ki ga je naše ljudstvo razumelo pod imenom — aleksandrinarstvo. Mnogo žensk se je žalostno pogubilo, da so izginili vsi sledovi za njimi, k večjemu so se pokazali v — bolniških troških, ki so jih morale plačevati naše občine, često za osebami, ki jih niso nikdar poznale. Dogajali so se raznovrstni zločini z našimi žen-

skami. Egipčani, Arabci so se polastili naših žensk na ta način, da so jih navidezno poročili, potem pa prodajali v javne hiše vsega Orienta. Pojavljali so se primeri, ki so kričali po remeduri in maščevanju.

In leto za letom iste pritožbe, iste želje po odpravi žalostnih razmer. Tudi naš zdravnik dr. Karel Pečnik je pisal v »Soči« o teh žalostnih pojavih. Mene se je to vprašanje lotilo s silno željo, da bi našel zdravilo za to veliko našo narodno bolezen. In našel sem ga!

Leto prej mi je prišla v roke propagandna literatura svetovne lige za boj proti belemu roblju... »zur Bekämpfung des Mädchenhandels«. Spoznal sem ogromno organizacijo, ki je razpletena po vsem svetu. Po vseh kolo-dvorih imajo svoje misije, ki jih je takoj opaziti ob dohodu v vse tuje kraje, enako v vseh morskih pristaniščih, povsod imajo svoje azile za brezposelne ženske. Njihovi policijski organi po vsem svetu so prvi propagatorji tega samaritan-skega dela.

Pa mi je prišlo v glavo: izkoristiti te svetovne organi-zacije za naše namene, proti našemu aleksandrinarstvu.

V Aleksandriji imamo že azil Franca Jožefa, ki je čisto slovensko zavetišče. Napravil sem si načrt, da ustanovim »Delavsko podporno društvo« po vzgledu našega v Gorici. To je običajna društvena bolniška zavarovalnica. Vodili bi jo naši slovenski rojaki v Aleksandriji in Kairi, a uradnike in zdravnike bi jim dali iz domovine. Za Aleksandrijo sem imel v mislih goriškega zdravnika dr. Ernesta Dereanija, ki bi ne bil le zdravnik, marveč — voditelj naše sloven-ske kolonije. V te društvene blagajne pa naj bi ne bili vpi-sani le Slovenci in Slovenke, marveč vsi avstrijski držav-ljani delavskih slojev, ki so v domovini pod delavskim zavarovanjem. Toda ker imajo Slovenke veliko večino, bi bilo to vse v — slovenskih rokah. Tu bi se zbirali lepi kapi-tali, ki bi se nalagali pri nas v Gorici v »Trgovsko-obrtni zadrugi«. Na ta način bi dohajali iz Egipta lepi denarci v našo deželo po redni poti.

Nadaljnji moj načrt je bil ta:

Vedel sem že po naročnikih »Soče«, da je med policisti v Aleksandriji in Kairi kakih 15 naših goriških rojakov, ki brez dvoma poznajo veliko naših žensk in drugih delov-nih slojev. Ti naj poiščejo vse naše državljane. Vse nove do-

seljence pa vlovimo v to našo organizacijo na ta način, da noben župan ne da dovoljenja za potni list, ako dotična oseba ne zagotovi, da se takoj zgłosi v našem društvu v Aleksandriji. Azil Frana Josipa je takrat vodil Hrvat Josip Cibilić. Njegova žena je bila iz Mirna. Župan in glavarstvo javita osebe naši misiji v Trstu, ta jih izroči varstvu kapitana na Lloyd, a ta v Aleksandriji takoj ob dohodu kavasu našega konzulata in misiji, to je odposlancem azila.

To je bil približen načrt, kolikor se ga danes spominjam. Vem, da je bilo popisanih pet pol in da so ga oblastva odobrila.

Najprej sem pridobil namestnika princa Konrada Hohenloheja, ki ni mogel dovolj prehvaliti načrta. On me je poslal k ministrskemu svetniku baronu Eichhofu v notranjem ministrstvu s priporočilnim listom. Eichhof je bil avstrijski vodja internacionalne Lige. Ta idealni mož me je skoraj objel vpričo poznejšega namestnika, tržaškega barona Friesa, ki je bil takrat sekcijski načelnik. Baron Eichhof mi je priskrbel pismena priporočila centrale v Londonu na svoje misije v Aleksandriji in Kairi in na tamošnja policijska guvernerja. Baron Eichhof in pa Hohenlohe pa sta mi dala še priporočilna pisma za avstrijskega veleposlanika v Kairi.

Tako oborožen sem odjadral z Lloydovim parnikom »Semiramis« v Aleksandrijo, kjer sem se seznanil, največ po posredovanju g. Cibilića in Mirenca Sauniga, z večino naših rojakov. Odlična kolonija je bila tudi imovita. Imeli smo pivovarnarja, imetnika kina, imetnika tovarne za led, dalje obrtnikov in trgovcev vseh vrst. Pa tudi duhovnih voditeljev. — Takoj smo sklicali shod za ustanovitev slovenske šole v Aleksandriji. — Konzul je bil takrat neki Madjar, menda se je pisal György. Ko sem se oglasil pri njem, sem spoznal, kakšnega tepca ima Avstrija v Aleksandriji. Ni poznal skoraj nobenega odličnega člana naše kolonije, dasi je to komaj neka večja občina, v kateri bi moral konzul vsakega človeka poznati. Imenoval sem mu jih več, a vselej je poklical tajnika ali kavasa, da mu je povedal, kdo je ta ali ta. To sem si zapomnil. Povedal sem mu, po kaj sem prišel, a bil je jako neprijazen tej akciji, ker nisem imel nikakih pisem: on bi dobil navodila šele od veleposlanika v Kairi. — Dejal

pa mi je to-le: Pomislite to nesramnost, včeraj je bil tu shod nekih slovenskih napetežev, ki so sklenili, da bi jim morali ustanoviti tu v Aleksandriji nič več in nič manj nego — slovensko šolo, pomislite, slovensko šolo. — Zavrnil sem ga: Vzdržujete pa tu laško šolo, imate laški diplomatski jezik, čisto iredentovska laška društva. Bil sem v petih laških društvih, a kar sem tam videl, je škandal za avstrijske oblasti: na vseh stenah sam iredentizem, samo žaljenje avstrijskih interesov, sramotenje avstrijske vladarske hiše itd. Ali vsega tega Vi niste videli? In laška šola se Vam zdi naravna, slovenska pa je — škandal, kakor ste mi baš rekli. Postal je rdeč, in ni več zinil, ker je videl, kako dobro sem informovan o položaju v Aleksandriji. O posledicah tega pozneje.

Ko sem v Aleksandriji pripravil društvo, sem odpotoval v Kairo, kjer sem ostal kakih 14 dni. Veleposlanik — Poljak (ime sem pozabil) mi je dal na razpolago vsa priporočila, pisal je v Aleksandrijo in druga mesta Egipta, razloživši jim načrt moje organizacije z nalogom, da taka stremjenja podpirajo na vso moč. Policijski šef v Kairi je bil silno prijazen in ni mogel prehvaliti mojega načrta, obljubivši mi vso pomoč. Dal mi je takoj na razpolago devet Slovencev pri tamošnji policiji. Ž njimi sem vse dogovoril. Zadovoljen sem se vrnil v Aleksandrijo, kjer sem dovršil vse potrebno. Konzul je bil zdaj sama prijaznost in obljubil je vso pomoč. Ukrenil sem vse potrebno za slovensko šolo in za organizacijo novega društva, ki bi ga vodila Cibilić in pek Velkaverh, jako premožen mož, ki je imel že nekaj hiš.

Vrnivši se domov, sem moral napraviti točno poročilo za princa Hohenloheja, barona Eichhofa, za Ligo in za notranje ministrstvo. Posledica mojega poročila o razmerah v Aleksandriji je bila, da je bil konzul v Aleksandriji takoj odpoklican. To mi je povedal dr. Leginja, ki je imel že prej z njim neki obračun zaradi naših Dalmatincev. Moje poročilo je bilo sprejeto v polnem obsegu in predlagana je bila subvencija za ustanovitev društvene bolniške blagajne, kateri bi bila priključena tudi bogata avstrijska Beneficenza, kateri so bogataši letno dajali težkih vsot na razpolago. Samo veliki ples je dal več tisoč funtov dobička. S to Beneficenco se je vedno šopiril konzul, ker je dajal lahko velike podpore.

Zdaj pa poreče kdo: kaj pa je bilo iz te moke, ki nam jo tu tako gostobesedno pripoveduješ — Ni bilo nič... kajti še tisto jesen in še bolj na spomlad je bruhnila največja kriza, ki je kdaj obiskala Egipt. Vsi naši ljudje so tako propadli, da niso utegnili pečati se z dobrodelnostjo. Saj je ista kriza vplivala tudi na naše dežele, in občutili smo jo tudi na Goriškem. Žal, da si mi takrat nismo znali poiskati sredstev za boj proti takim pojavom.

Ko je pa kriza ponehala in bi morda bil zopet čas, da bi nadaljevali, kjer smo prenehali, takrat pa jaz nisem mogel na svoje stroške gnati zadevo do izvršitve. Imel sem drugih težav in skrbi čez glavo, ki so me morale.

Iz povedanega pa je jasno, kako velik je bil moj načrt. Mene je stal več tisoč kron, za kar sem imel od strani nasprotnikov le — polena pod noge in posmeh, še preden so prav vedeli za kaj je šlo. Vsakdo more iz vsega tega še danes razumeti, da bi bil ta načrt veliko delo v neprecenljivo korist slovenskega naroda.

Zločinska brezvestnost Gregorčičeve stranke.

Ko pišem drugo knjigo o goriških Slovencih, živimo v težkih časih svetovne krize. Denarni zavodi po vsem svetu se nahajajo v obupnem položaju in iščejo državne zaščite. Tudi pri nas v Jugoslaviji ne more biti drugače. Zato ima prav časopisje sveto dolžnost, da pazi na vsako besedo, ki bi mogla kakorkoli zasejati nezaupanje v denarne zavode ali v denar sam. Zato bo sedanji človek znal oceniti brezvestno in hudobno gonjo Gregorčičevih listov proti naprednemu zavodu v letu 1907., ko smo imeli po vsem svetu težko, od polomov leta 1873. dalje neznano, gospodarsko krizo.

O polomih v Egiptu poročam na drugem mestu. Ali egipčevske razmere so objele ves svet. V »Soči« 14. novembra sem priobčil na uvodnem mestu članek s svojim podpisom, ki med drugim takole označuje tedanjo težko gospodarsko krizo:

»Današnji položaj na denarnem trgu je na sploh slabši nego po bankerotu l. 1873. Takrat industrija in trgovina še nista bili tako obsežni, denarni trg ni bil tako grozno angažovan, kakor dandanes. Denarna kriza pretresa stari in novi

svet. — Amerika, ki nam je vedno pred očmi kakor bajna pravljica o velikanskih zakladih brezmejnega bogastva, je danes pozorišče bankerotov, kakoršnih človeštvo še ni doživelo. Podjetja z veliko milijoni glavnice so šla v zrak; banke z milijardami prometa so bankrotovale, mnoge so kar ustavile poslovanje in zaprle svoje prostore na nedoločen čas. Finančniki sveta se bavijo z vzroki tega stanja in z vprašanjem: kako odpomoči še večjemu zlu?

Naša stara Evropa, ki je po rusko-japonski vojni sama bila angažovana na vse strani, je pritegnjena v ta amerikanski ples in kliče na pomoč vse zdravnike in pomočnike, da bi v tem plesu ne zgubila ravnotežja ter strmoglavila v amerikanski prepad.

In kaj je posledica? Državna angleška banka, ki je imela svojo navadno reeskomptno merilo $2\frac{1}{2}\%$ — 3% , je zdrvila gori do 7% . Za njo jaha državna nemška banka, ki je tudi že srečno prišla na $7\frac{1}{2}\%$, a avstrijsko-ogrska banka ima svojo reeskomptno mero 6% , za lombard celo 7% .

Eskomptna mera ostalih bank je načeloma 1% nad avstro-ogrsko banko, — in kolikor ga je (eskompta) sploh, doseza s postranščinami vred $7\frac{1}{2}$ do 8% , — pri diskontnih in kreditnih družbah celo več. Vse banke so znižale na polovico in še niže vse dovoljene kredite — in vplivajo na svojo klijentelo, naj se omejuje na najnujnejše potrebe.

Na Ogrskem in Hrvatskem je morala priskočiti vlada na pomoč, sicer bi šlo v zrak nešteto bank in hranilnic. Kredit je uničen docela, trgovina trpi velikansko škodo.

Tak je bil splošen položaj, ki ga je tu drastično opisala tudi »Soča«. In umevno je, da je odsev krize prizadel tudi naše majhne slovenske razmere. Zato so mnogi naši zavodi iskali celo po listih vlagateljv in jim ponujali višje obresti nego navadno, ponujali so celo po — 6% .

Naša »Trgovsko-obrtna zadruga« v Gorici je bila v deželi edini zavod, ki se je posluževal reeskomptnih kreditov, kajti ti so bili celo znatno nižji nego hranilne vloge, ki so se obrestovale po 4 do 5% . Spominjam se, da je n. pr. Živnobanka brzojavno ponujala reeskompt po 3% in enkrat celo po $2\frac{3}{4}\%$. Umevno je, da se je Zadruga rada posluževala teh prilik, saj je bil ta denar precej cenejši nego od vlagateljv.

Toda banke, ki so Zadrugi dajale reeskomptni kredit, so v takratnih evropskih in svetovnih razmerah tudi Zadrugi skrčile dovoljene kredite, ki so postali itak predragi.

Zdaj pa naj današnji svet čuje, kakšen zločin je napravila naša Trgovsko-obrtna zadruga in kaj je zagrešil voditelj naroda dr. Anton Gregorčič:

Vedeli smo, da nekatere naše deželske posojilnice pošiljajo odvišne vloge iz dežele, v Ljubljano in Celje. Zato sem sestavil malo okrožnico, v kateri sem opisal splošni svetovni položaj na denarnem trgu in povabil domače zavode, naj raje vlagajo odvišne denarje v — Zadrugi, ki jih hoče obrestovati po 5½ %. Tudi pri tem denarju bi Zadruga zaslužila še vedno 2 %, po razmerah celo več, saj takrat je stal reeskompt itak že mnogo več.

Eno teh okrožnic je vjel dr. Anton Gregorčič. Takoj je izšel v »Gorici« strupen članek o »Trgovsko-obrtni zadrugi«, ki je prišla tako na psa v liberalnih rokah, da prosjači za vloge po takih strašnih pogojih, in pravi doslovno: »Dandanes, ko vendar ne živimo v tako slabih razmerah na denarnem trgu... ponujajo to obrestno mero za vloge le še slabo stoječa društva.«

Umevno je, da se v časih kriz najraje prime ljudi tako besedičenje o kakem denarnem zavodu in često je treba le ene take časnikarske lopovščine, da pride zavod v najhujše težave, kajti vlagateljev se poloti panika in run na zavod je tu!

V »Soči« sem odgovoril tako:

»In v očigled takim hudim časom, ki so prišli nad nas, se dobi v slovenski koži tako brezvesten slepar, ki drznim čelom miga z jezikom, da ne živimo v tako slabih denarnih razmerah. — Tako ostudno trditev je spustil v zrak zategadel, da je mogel vreči med svet še večjo lumparijo, češ: in v takih razmerah ponujajo po 5½ % le še slabo stoječa društva! In udri dalje, ... da bi omajal zaupanje v slovenski zavod.«

Sedanji rod ima tudi v tem zgledu dokaz, kako silno težavno je bilo delo naprednih mož na Goriškem. Za vsako še tako dobro delo sta jim planili na vrat Gregorčičevi gla-

sili s podobno zlobnostjo. Čudež je, da smo sploh mogli kaj pozitivnega ustvarjati in ni bilo vse zatrto že v prvih začetkih. — Nevarnosti rovanja pa so se pokazale čez nekaj let.

1908.

Osebne vesti.

14./I. Irma Pirjevec, podučiteljica na drž. ljudski šoli v Trstu, imenovana na deklško vadnico v Gorici za stalno učiteljico.

30./I. Naš rojak dr. Karel Štrekelj imenovan rednim prof. na vseučilišču v Gradcu.

11./II. Predsed. okrož. sodnije v Rovinju Fran Dukić imenovan podpreds. dež. sodnije v Trstu.

Okr. glavar v Tolminu Amadeo Prinzig imenovan za namest. svetnika v Trstu.

23./II. Dr. Fran Vodopivec imenovan vladnim koncipistom v Tolminu.

Namest. koncipist Klodič pl. Sabladoski imenovan okr. glavarjem.

20./III. V Gorici je umrl Andrej Kopač, blagajnik »Goriške ljudske posojilnice«. Bil je upokojen okr. orožniški stražmojster in je v svoji orožniški službi pomagal naši narodni stvari, kjerkoli je bilo mogoče. Njegova soproga je doma z Livka in je v Gorici delavna žena v naših narodnih društvih. Kopač je užival v Gorici ugled in spoštovanje vseh Slovencev brez razlike na strankarstvo.

25./II. Fran Gabršček iz Kobarida, brat Andrejev, je prestal na češkem vseučilišču v Pragi tretji rigoroz in bil promoviran za doktorja prava. S 1. marcem stopi v pisarno dr. Valentina Krisperja v Ljubljani.

11./IV. V Lokavcu pri Ajdovščini je umrl Anton Slokar, zvest učenec Lavričev v dobi težkega narodnega dela na Goriškem. Bil je tudi soustanovitelj čitalnice v Ajdovščini.

16./IV. Dr. Josip Gabrijevčič je odložil vodstvo osrednjega semenišča. Vzrok so bile jako grde spletke političnih nasprotnikov, katerih se je mož naveličal in šel v pokoj, da bo na stara leta užival zasluženi mir. O njem je marsikaj povedano v prvi knjigi.

18./IV. V Oseku pod Čavnom je umrl bivši dolgoletni župan in tudi dež. poslanec Josip Faganel. (Glej prvo knjigo.)

28./IV. Obč. starešinstvo v Sežani je izvolilo za častnega občana dr. Gustava Gregorina. Diplom o je izdelal slikar Maksim Gaspari v Kamniku.

7./V. Dr. Alojzij Gradnik premeščen iz Krmina k drž. pravdnistvu v Gorici.

9./V. Goriški avskultant Anton Medveš, rodom iz Livka, promov an v Gradcu doktorjem prava.

Pošt. kontrolor A. Dietz premeščen iz Trsta v Gorico. Bil je dober Slovenec in je pospeševal našo stvar na pošti, kjer in kakor je mogel. Zdaj v p. v Ljubljani.

V Ajdovščini je umrl tajnik tamošnje posojilnice August Schlegel, šele 52 let star. Vzornega rodoljuba je pobrala sušica.

7./VI. Dr. Matej Ferjančič imenovan sodnim pristavom v Komnu.

16./VI. Dvorni svetnik pri najvišjem sodišču na Dunaju Matej Ternovec je šel v pokoj. Ob tej priliki je bil odlikovan z vitežkim križcem Leopoldovega reda. (Glej v prvi knjigi.)

27./VI. Ivan Pirjevec, rač. svetnik pri gozdnem ravnateljstvu v Gorici, je šel v pokoj z naslovom ravnatelja. (V prvi knjigi.)

4./VII. Matura na ženskem učiteljišču v Gorici, s slovenskim in nemškim učnim jezikom: Berbuč Gabrijela z odliko, Čebular Olga, Miličević Ivka z odliko tudi iz hrvaščine, Nardin Marija, Peršič Terezija z odliko, Podgornik Ana z odliko, Volarič Bogomila; s slov. učnim jezikom: Abram Slavica z odl., Arrigler Roza, Baša Alojzija, Bogataj Vilma, Bostijančič Marija, Bratina Milena, Cigoj Dragica, Delpin Rafaela z odl., Ivančič Alma, Jerizio Marija z odl., Kuntih Matilda, Leban Štefka, Lenardič Vikt., Mayer Val., Medvešček Ljudmila, Miklavič Olga, Paglavec Emila, Pagon Alberta, Perič Kar., Šepić Mar. slov. in hrv., Tomažič Roza, Trampuš Vekoslava, Vidic Val., Žagar Milena in privatistke: Kotnik Anka z odl., Legat Jos. z odl., Vrščaj Terezija slov. in nem.

9./VII. Na dunajskem vseučilišču promov an za doktorja filozofije Fran Novak iz Št. Florjana.

Matura na realki: Dekleva Robert, Rudež Josip, Sviligoj Oktavijan iz Gorice, Lončar Rihard iz Tržiča na K., Stach Oskar iz Devina, Gruden Leopold z Nabrežine, Bianchi Bruno iz Ajdovščine.

11./VII. Matura na gimnaziji: Črnigoj Fran iz Dobrave, Devetak Viktor iz Gorice, Filipič Alojz iz Ravnice, Klanjšček Andrej iz Št. Ferjana, Klavora Mat. iz Bovca, Kompara Fran iz Lokovca, Korže Norbert iz Ribnice na Št., Luxa Martin s Proseka, Mikluš Ivan iz Pevme, Mozetič Iv. iz Mirna z odliko, Munih Jos. iz Sv. Lucije, Novak Fran iz Gorice, Orel Filip iz Vel. Žabelj, Pavlin Anton iz Vrtojbe, Peršič Jos. iz Ozeljana, Pipan Rudolf iz Škrbine, Peric Friderik iz Vojščice, Prinčič Jos. iz Orehovega, Prinčič Vlad. iz Vipolž, Prinčič Roman iz Gorice z odl., Slokar Karel iz Motovuna, Tonkli Anton iz Gorice z odl., Tonkli Nik. iz Gorice, Cuccato pl. Ivan iz Ozeljana, Simčič Roman iz Gorice, Brajda Ivan iz Gorice.

14./VII. Dr. Ivan Verčon imenovan za sanitetnega asistenta pri namestništvu.

16./VII. Andrej Kavš imenovan za davč. upravitelja v Gorici.

23./VII. Naš rojak Janko Vukasovič-Stiebil, poveljnik srbske žandarmerije, je prišel na dopust v svoj ljubljeni Vrtovin. Ostal je do srede septembra.

6./VIII. V Komnu je umrl Josip Kovačič, bivši večletni župan, predsednik cestnega odbora, odlikovan z zlatim križcem za zasluge. Imel je zasluge za pogozdovanje Krasa in velik vpliv. Napredna stranka je imela z njim hude boje in ga je končno tudi pregnala z županstva.

8./VIII. Imenovana sta za vadniška učitelja v Gorici Ante Dukić iz Istre na italijanskem, Bovčan Adolf Komac pa na slov. oddelku.

Kurat Karel Perinčič iz Kobarida, s katerim je imela »Soča« hude in grde boje, je bil končno odslovljen iz duhovniške službe.

1./IX. Bivša učit. Marija Vera Eppich, zdaj igralka v Zürichu, se je poročila z baronom von der Osten-Sacken iz Kurlandseeja.

3./IX. Poročila sta se Josip Rakovšček, nadučit. pri Sv. Luciji, in učit. Lizika Jakli, oba iz Kobarida.

15./IX. Grof Vladimir Aleksejevič Bobrinski, znan z neoslovanskega kongresa v Pragi, je bival z rodbino čez poletje v Boh. Bistrici in prišel 14. septembra v Gorico, kjer so ga Slovenci lepo sprejeli. Pri »Jelenu« mu je bil prirejen časten večer s petjem, vojaško godbo in jaz sem ga v daljšem govoru pozdravil v imenu Slovencev. Bobrinski je odgovoril tako, da so ga vsi razumeli. — Drugi dan se je zanj zanimala policija in jaz sem bil pozvan, naj povem, kje se Bobrinski nahaja. Odgovor sem odklonil. Bobrinskega so avstrijske oblasti politično preganjale.

V Bologni je umrl Mihael pl. Urbančič, rodom iz Brestja v kojščanski župniji. Bil je zadnji čas preds. dež. sodnije v Trstu.

1./X. Gregor Šubic, davčni nadoskrbnik v Pazinu, šel v pokoj in se naselil v Gorici, kjer je postal po svoji stari navadi delaven član naših društev. Prej je služboval v raznih okrajih, posebno Bovčani so ga ohranili v hvaležnem spominu.

8./X. V bolnišnici usmiljenih bratov v Gorici je umrl znani Andrej Mašera, trgovec in posestnik v Kobaridu, oče sodnika Alojzija in profesorja Franca. Prepeljejo ga v Kobarid.

10./X. V Gorici je umrl upok. učitelj in slovenski skladatelj Danilo Fajgel, rojen l. 1840. v Idriji. Najprej je učiteljeval na Kranjskem, pozneje je prišel v Tolmin in na Srpenco. V Gorici je nekaj časa poučeval na glasbeni šoli. Od njega imamo mnogo skladb cerkvene in posvetne vsebine. Na eni skladbi je zapisal: »Harmonija je bila moje življenje, ali moje življenje je bilo brez harmonije.« (Glej obširnejši življenjepis v slov. biografskem leksikonu stran 170.) V Gorici smo mu priredili lep pogreb, »Pevsko in glasbeno društvo« je hotelo zapeti v cekvi, a župnik Kokošar ni dovolil.

17./X. Fran Kocjančič, uradnik juž. žel. v Divači, poročil Maro Perhavec iz Spod. Ležeč.

27./X. »Pevsko in glasbeno društvo« v Gorici je izvolilo dotedanjega predsed. dr. Henrika Tumo častnim članom, v odboru pa so: preds. prof. Ferdinand Seidl, tajnik dr. K. Podgornik, blagajnik Artur Jakše, arhivar Viktor Črnko.

12./XI. V Renčah umrl znani veleposestnik France Hebat 78 let star, član in podpornik narodnih društev in ugleden mož v vsej Vipavski dolini.

15./XII. V Podgori je umrl Andrej Kocijančič, velepos., odlikovan z zaslužnim križcem, 77 let star. Bil je veliko let župan in tudi dež. poslanec. (Glej 1. knjigo.)

V Trstu je umrl preds. višje dež. sodnije Karel vitez Defacis. O njem je že v prvi in v tej knjigi večkrat govora.

22./XII. V Gorici je umrl Anton Berger, poštni oficial v pokoju, v slov. družbi jako priljubljen mož.

29./XII. V Gorici je umrla na Božič Josipina Dominiko, vdova nadzornika Franca. Bila je rodom iz Žganove rodbine v Kobaridu in mati sodnika Franca, nadzornika Henrika, naduč. Alberta, ravnatelja slov. kmetijske šole Viljema in Josipine por. Komac. Zadnja leta je živela v Gorici in je doživela starost 72 let.

V Prvačini je umrl Vinko Gregorič, pos., soustanovitelj Čitalnice in Sokola. Tudi je rad pesnikoval in je izdal nekaj pesmi celo v tisku.

Agrarna stranka.

Takoj na začetku leta je nastalo vprašanje, ali se bo moglo lansko leto pričeto agrarniško gibanje tako daleč organizovati, da nastopi že za dež.-zborske volitve samostalno.

Že 2. januarja sklicano zborovanje v dvorani hotela »Pri zlatem jelenu« je privabilo sicer nekoliko kmetov, a večino je tvorilo učiteljstvo iz vse dežele, ki je imelo malo poprej svoje zborovanje. Glavni govornik je bil dr. Franko, ki je pa znal povedati malo vzpodbudnega. Še ne organizovana stranka izdaja glasilo »Naš glas«, ki se je tiskal v 2000 izvodih, a naročnikov je plačalo doslej komaj sto. V Gorici je Franko sam, iz okolice pomaga Ivan Mermolja, od drugod ni podpore, zato ne ve, ali morejo po tej poti naprej in upati na kakršenkoli uspeh. Franko je od vsega početka hotel pomiriti duhove v deželi, zato je posredoval pri vodstvu drugih strank. Načelnik narodno napredne stranke mu je kratkomalo odgovoril, da je združenje s klerikalno stranko nemogoče, radi načelnega nasprotja. Zato agrarci ne zavzemamo tako diametralnega nasprotstva nasproti klerikalcem

in pravimo, da moramo pustiti krščansko prepričanje, dokler ne moremo dati ljudstvu drugačnega svetovnega naziranja. Smo pa proti zlorabi verskega čustva. Ker med agrarci in klerikalci ni načelne razlike, je stopil v dogovore z dr. Pavletičem, dr. Brecljem in prof. Berbučem. Agrarci bi pristopili klerikalni stranki kot koaliranci. Svoje politične individualnosti bi ne izgubili, in bi tvorili agrarno frakcijo SLS. V glavni odbor SLS bi morali vstopiti trije agrarci in pri volitvah v zakonodajne zastope bi klerikalci morali upoštevati agrarne kandidate. — Toda odbor SLS je kratkomalo odklonil njihovo zahtevo, da bi vstopili kot agrarna frakcija, češ, tako bi se priznalo, da niso klerikalci nič delali za kmeta.

Ivan Mermolja iz Vrtojbe je še povedal, da so odgovorili klerikalci, naj preneha »Naš glas« ter naj bo »Primorski List« skupno glasilo. On misli, da ne bi agrarci v klerikalni stranki veljali nič. Zahteva neodvisno organizacijo ali nič. — Nadučitelj Bajt iz Ajdovščine je povedal, da bodo učitelji za agrarno stranko, če bo ta samostojna. Mermolja je na to zahteval odgovora od učiteljev, ali so za stranko ali le za svoje koristi. Oglašali so se še drugi govorniki in udeleženci so se počasi izgubljali iz dvorane. Preostalo jih je kakih 60, ki so sprejeli resolucijo, da ostane stranka samostalna ter bo sklepala kompromise s strankami v interesih, ki se ne križajo z interesi agrarne stranke. — Skratka: ta shod je odklonil vabila dr. Frankota za klerikalno stranko ter sklenil, da ostane stranka samostalna. Shod ni kazal nikake navdušenosti in samozavesti.

»Soča« je v številki 18. januarja priobčila dopisa med dr. Frankom in izvrševalnim odborom narodno-napredne stranke, iz katerih je razvidno, da je napredna stranka odklonila dogovore o združenju strank, kar je nesmisel in nedosegljivo, pač pa da je vedno pripravljena za razgovore, kako bi bilo doseči enotno postopanje za skupne narodne koristi. Dr. Franko ni dal na pismo izvrševalnemu odboru nikakega odgovora, pač pa se je razgovarjal s klerikalci, kakor je sam povedal na shodu, in ker so ga klerikalci odslovili, je ostalo vsaj nekaj časa še pri samostojni agrarni stranki. Do volitev pa se je položaj razbistril in je bil dosežen pri volitvah prav lep uspeh.

Goriški mestni očetje — v boju proti Slovencem.

Kako so se Italijani bali slovenskega gospodarskega napredka v Gorici, naj dokazuje tale drastični primer iz

»Soče« 18. januarja: Stara trg. hiša A. Pavletig v Goriški ulici je prišla v likvidacijo. G. A. Gabršček se je takoj pričel pečati s to zadevo, da bi spravil lepo posestvo in trgovino v slovenske roke. Poleg trgovine z žitom in poleg specije je bilo tu tudi zastopstvo Majdičevega mlina v Kranju. Po marljivem iskanju v Ljubljani in Trstu se je oglasil med prav dobrimi najboljši mož — Karel Meglič iz Ljubljane, lastnik znane trg. tvrdke Lavrenčič & Domicelj. Meglič je prišel v Gorico in sklenil pogodbo 5. t. m., toda veljavna bi postala šele 12. t. m. opoldne, ako jo odobre vsi interesi. Zbor upnikov je to pogodbo že odobril 10. t. m., saj bi upniki dobili od Megliča 70.000 kron več nego so imeli v proračunu.

Lahoni vznemirjeni. 11. t. m. sta začela tekati po mestu dr. Venier in Giorgio Bombig, slikala sta mestnim očetom in drugim prvakom nevarnost, ki preti italijanstvu Gorice. — In zvečer po deveti uri sta zbobnala v Pavletičevo hišo skoraj polnoštevilno vse mestne očete. Ob pol treh zjutraj je bila sklenjena kravja kupčija v tem smislu, da prevzame trgovino konsorcij pod vodstvom Bombiga, hišo pa navalijo na hrbet — goriškemu mestu. Za vse vkup so dali 15.000 K več kakor Meglič.

Za sinoči je bila napovedana seja mestnega zastopa z edino točko dnevnega reda: nakup Pavletičeve hiše. — Dan poprej je podal A. Gabršček na dež. odbor zasoljen protest, kako mestni zastop kupuje v kratkem že 8. hišo iz strahu pred Slovenci. — Ta protest je že deloval na razburjene živce v toliko, da je bila sinočnja seja nakrat odložena.

Med tem si je konsorcij že v laseh. Majdič je namreč oddal zastopstvo svojega mlina Slovencu. Vsi boljši trgovci in obrtniki so pooblastila Pavletičevi speciji že odpoklicali ter jih dali večinoma Bozziniju. V Gabrščkovem protestu je tudi povedano, da od slovenskih odjemnikov ne ostane niti eden. Tudi na druge načine so to že izvedeli.

Nato pripoveduje, kako so se razni člani konsorcija zbal slovenskega bojkota, kajti vsi so bili odvisni od prijateljskih trgovskih zvez s Slovenci. Skratka, cela tragi-komedija o pustu! Mi Slovenci se pa smejemo. Ako bodo hoteli laški kaporijoni pokupiti in preplačati vse tisto, kar bi hoteli kupiti Slovenci, tedaj bodo kmalu vsi skup na — bobnu.

Narodno delo naše mladine.

Slovenska goriška mladina je bila to leto jako agilna. Vse tri organizacije, ki so bile njej prepuščene, namreč: »Narodna Prosveta«, »Zveza narodnih društev« in Akademsko ferialno društvo »Adrija«, so v »Sočini« posebni rubriki objavljale svoje zadeve. Centrala v Gorici je skrbela, da med društvi ni bilo škodljive tekme in je posebno pozornost obračala na predavanja. Zašel bi predaleč, ako bi hotel samo naštevati številna predavanja po vsej deželi.

Tudi »Narodna prosveta« je posvečala veliko pozornost predavanjem, ki jih je prirejala »Zveza narodnih društev«, mnoga v Gorici sami. Drugi del svoje pozornosti je obračala gledališču. Že januarja je priredila v »Trg. domu« dve novi igri »Tuji kruh« iz ruščine in izvirno slovensko igro »Egoizem«. V obeh je gostovala ga. Danilova iz Ljubljane. V mesecu aprilu je pa »N. p.« nastopila z večjim programom za vso pomlad. Najprej je prišla na vrsto igra »Tat«, za njo »Velika srenja«, »Dva srečna dneva«, »Ob lastnem kruhu«, slovenski igri »Pohujšanje v dolini šentflorjanski« in »Na smrt obsojeni«. Prišla je na vrsto »Dana Petrovič — iz Slavonije« od Rode Rode. Pripravljali so se tudi na predstavo »Umišljeni bolnik« in celo na opereto »Mamsell' Nitouche«. Program je bil tudi častno izvršen. Velik del tega programa so pomagali izvrševati igralci iz Ljubljane: Anton Danilo, Vera Danilova, Feliks Dragutinovič, Hinko Nučič, Marija Puhekova, Fran Habič, Rezika Thalerjeva in drugi. V novembru se je gostovanje ljublj. igralcev ponovilo pod protektoratom »Narodne prosvete«. Z gledališkim osebjem je prišel v Gorico tudi intendant ljubljanskega gledališča Fran Govekar, ki je vodil režijo. Prva igra 22. novembra je bila igrokaz v štirih dejanjih »Maškarada«, v kateri so nastopili: Dragutinovič, Nučič, Ronovska, Iličić, Borštnikova, Win-

terjeva, Bergantova, Zupančičeva in Grom. Goričani smo imeli priliko, videti krasen napredek ljubljanskega gledališča.

To leto je imela »Prosveta« dva ruska tečaja, poučeval je Rus Sergej Ivanovič Uluhanov.

Akademsko društvo »Adrija« pa je zopet po svoje razvijalo jako koristno podrobno delovanje med narodom. Mladi akademiki so se urili v predavanju in prostih govorniških nastopih v raznih krajih. Poleg tega so ustanovili več malih stalnih in potovalnih knjižnic. Jako važno delo so izvršili posebno v Mirniku ob reki Idriji, torej tik na italijanski meji, kjer so ustanovili knjižnico in imeli jako lep shod. Tu so govorili akademik Franc Cigoj o narodnem boju na mejah, Leopold Bobič o pomenu knjižnic in čitanja, Rihard Orel pa o važnosti Mirnika. Najpridnejši predavatelj je bil dr. Dinko Puc.

Na občnem zboru meseca avgusta je bilo nad 50 akademikov in izvoljen je bil naslednji odbor: Ciril Kraševac, Vladimir Knaflič, Josip Radikon. Fran Novak, Milan Bogataj, Vladimir Prinčič in Bazilij Jeras. Delegata za »Prosveto« sta bila starešini prof. Seidl in dr. Karel Podgornik.

Delovanje te mladine je vzorno izpopolnjevalo naše narodno prosvetno in kulturno delo na Goriškem. Tu so bile vprežene mlade moči, ki bi sicer ostale ob strani neplodne in neuvaževane.

Obnovitev podružnice sv. C.M. — za dve novi slovenski šoli.

Iz razlogov, ki nimajo z goriškimi razmerami nikakega stika, je nastala zadnja leta precejšnja mlačnost proti družbi sv. Cirila in Metoda. Tudi goriška moška podružnica je popolnoma zaspala. Po zadnjem občnem zboru je pa zavladalo v družbi novo življenje tudi pri nas na Goriškem. Jaz sem bil v prejšnjih časih namestnik predsednika, in ker se predsednik ni zganil, je vodstvo družbe sv. C. M. naprosilo mene, naj podružnico zopet oživim. To sem storil toliko raje, ker sem imel v svojih načrtih ustanovitve dveh otroških vrtcev in dveh šol, za katere bi se mogla žrtvovati edino le naša šolska družba. Zato sem povabil na dan 6. januarja v čitalnično dvorano vse take gospode, ki so se mi zdeli

vneti za namene šolske družbe. Zbralo se je res nekaj nad 40 gospodov, katerim sem razložil vzroke tega sestanka in še posebej svoje šolske načrte, ki so bili: vrtec in ljudska šola na Blanči blizu drž. kolodvora v Gorici, in pa vrtec z ljudsko šolo v — Krminu. S krminskim županom baronom Locatellijem sem bil v prijateljskih stikih in sporazumu. On mi je celo namignil, katero hišo bi mogli poceni kupiti.

Med goriškimi gospodi sem našel popolno razumevanje in sporazumno smo izvolili novi odbor podružnice: predsednik dr. E. Dereani, podpred. profesor dr. Karel Ozvald, tajnik prof. dr. Vazzaz, blagajnik dr. Josip Faganel, namestnik prom. Ivan Košnik, odbornika Benedikt Poniž in dr. Ivo Šorli.

V Krminu samem smo imeli že lepo število posestnikov in trgovcev, tudi štiri gostilne so bile v naših rokah. Posrečilo se nam je res kupiti za družbo sv. C. M. primerno šolsko poslopje, ki je stalo samo nekaj nad 15.600 kron. Tu je bilo prostora za otroški vrtec, za dvorazredno šolo, za stanovanje učiteljstvu in pripraven vrt za poletno igrišče. Otrok je bilo takoj zadostno število in šola je bila otvorjena 29. septembra tega leta z enorazrednico. Učitelj Rudolf Reja. Vrta to leto še ni bilo. — V l. 1910. smo imeli že dvorazrednico in otr. vrtec. L. 1913. je bilo v vrtcu 28, v šoli 83 otrok. Izdatki 5785 kron. Učiteljstvo: Jos. Ribičič, Ljudmila Erjavčeva, vrtnarica Marija Resova.

Na Blanči blizu drž. kolodvora pa je bilo treba šolsko poslopje še le zidati, kar je izvršila naša domača družba bratov Mozetič. Vse skupaj s prostorom vred je stalo 45.305 K. Šolsko poslopje je bilo vzorno in otrok smo imeli več nego dovolj. — Za otvoritev šole 24. sept. 1910 je dr. Dereani imel pomenljiv govor. Prvi učitelj na enorazrednici je bil Rud. Žnidarčič, vrtnarica Krista Kljunova. Napis na pročelju: Narodna šola. Ker je magistrat uganjal obstrukcijo proti otvoritvi, je posredoval in dosegel odobritev pri namestništvu dr. Rybař. — Leta 1914./15. dvorazrednica in otr. vrtec. Poleg prej imenovanih drugi učitelj Ant. Turk. Učencev 95, v vrtcu 82.

Tako smo torej tudi v tem letu ustvarili dvoje kulturnih žarišč za našo slovensko mladino na dveh jako nevarnih

krajih. Toda vse to naše delo se je vršilo povsem tiho, da ni bilo nikakega vznemirjanja, niti med Italijani, za narodno zavest in še posebej za narodni ponos slovenskega ljudstva pa je bila to nova pobuda in hrana.

Volitve v deželni zbor — napredna zmaga.

Napredni Slovenci so se z zaupanjem pripravljali na letošnje volitve, kajti goriško ljudstvo je bilo po veliki večini že prepričano o usodni škodi zveze Gregorčič — Pajer. Naše ljudstvo je imelo neštetokrat priliko občutiti na svoji koži žalostno dejstvo, da je bil naš stari sovražnik dr. Pajer gospodar položaja v deželi, da so odpadale od gospodove mize za slovensko ljudstvo le tiste drobtine, ki jih je dr. Pajer brcnil Gregorčiču, pa še to le v namen, da bi Gregorčič utrjeval svojo trhlo pozicijo za bodoče dež. zbornice volitve.

Splošna kurija je volila 2. marca tri poslance na slovenski in tri na italijanski strani. Že to razmerje bije naravnost v obraz načelu splošne in enake volilne pravice. Naprednjaki so postavili v splošni volilni skupini kandidate: Anton Križnič, župan in velepos. v Kanalu, dr. Alojzij Franko, odvetnik v Gorici, Alojzij Štrekelj drž. poslanec v Komnu. — Za skupino kraških kmetskih občin so kandidovali: dr. Gustava Gregorina, odvetnika v Trstu, Josipa Štreklja, učitelja in posestnika v Komnu. — Kandidatje kmetskih občin goriške okolice so bili: Fran Obljubek, velepos. in župan v Kojskem, Ivan Savnik, velepos., župan v Biljah, Fran Špacapan, pos. in trg. v Ozeljanu. — V kmetskih občinah tolimskega okraja: Anton Juretič, pos. v Kobaridu, Lucijan Kovačič, poštar in posestnik pri Sv. Luciji. — Kandidat v skupini slovenskih trgov pa je bil Andrej Gabršček.

Gregorčič je imel za splošno kurijo naslednje kandidate: dr. Anton Brecelj, zdravnik v Gorici, Josip Fon, sodnik v Gorici, dr. Fran Pavletič, odvetnik v Gorici.

Ker so tudi socialni demokratje postavili svoje tri šteвне kandidate: Bevk, Leban, Vrčon, je bilo s precejšnjo gotovostjo pričakovati, da pride do ožjih volitev.

Gregorčič je postavil v kmetskih občinah goriške okolice: prof. Ivana Berbuča, Antona Klančiča, Mihaela Zego iz Kanala. Pripominjam, da je bil Zega pred šestimi leti

kandidat napredne stranke, ali ker je imel osebno precej volilcev kanalskega okraja, ga je Gregorčič pridobil za se. — Na Krasu je postavil Abrama iz Tupelč in Vrana iz Tomaja. — Na Tolminskem pa je kandidoval najpoprejš samega sebe, a dopustil je, da sta se za drugi mandat tepla cerkljanski župan Anton Kosmač in bivši poslanec, geometer Ivan Lapanja.

Volitve po vsej deželi v splošnem razredu so bile ne navadno viharne. Toda socialni demokratje so odvezli toliko glasov, da je bila razglašena ožja volitev. Uspeh ožjih volitev je bil tak, da so bili izvoljeni dr. Franko z 12.944 glasovi, Križnič 12.891, Štrekelj 12.866 glasovi, v manjšini so ostali dr. Breclj z 12.551, Fon 12.204, dr. Pavletič 12.141 glasovi. Ker je klerikalna komisija v Dornbergu kratkomalo razveljavila 67 glasov, ki so morali biti potem v dež. zboru prišteti, je znašala povprečna večina naprednih glasov 802.

V kmetijskih občinah goriškega okraja pa so dobili napredni kandidati Obljubek 1147 glasov, Savnik 1083 glasov in Špacapan 1046 glasov. Od Gregorčičeve liste so dobili Berbuč 1111, Klančič 1145, Zega 1140 glasov. Po takem glasovanju bi bila izvoljena Obljubek in Klančič, med ostalimi štirimi bi morale biti ožje volitve. Toda Gregorčič je šel po svoji stari navadi v Ločnik po 39 furlanskih glasov, tako da sta zmagala Klančič in Zega, med Obljubkom in Berbučem pa je bila ožja volitev.

Na Krasu sta bila izvoljena dr. Gregorin s 734 glasovi, Josip Štrekelj s 582 glasovi; Vran je dobil 304, Abram 447 glasov.

Na Tolminskem je bil izvoljen Gregorčič, med naprednim kandidatom Juretičem in Kosmačem pa je bila določena ožja volitev. V mestih in trgih je bil izvoljen Andrej Gabršček s 451 glasovi proti Leopoldu Jonku, ki je dobil 287 glasov. Pri ožji volitvi je bil v goriškem okraju izvoljen Berbuč z večino — treh glasov. Izkazala se je pa sleparija okroglo 17 glasov, radi česar je bila podana pritožba na dež. zbor. Na Tolminskem je bil izvoljen Kosmač z večino 166 glasov.

Med prvo in drugo volitvijo v splošni kuriji se je izvršila tudi volitev v veleposestvu, ki je izvolilo z večino 30 glasov vse tri napredne kandidate. Ker je bil med temi tudi dr. Franko, ki je bil v ožji volitvi izvoljen tudi v sploš-

ni kuriji, je odložil mandat veleposestva, a na njegovo mesto je bil pozneje izvoljen Ivan Savnik, župan v Biljah.

Po tako srečnih volitvah za napredno stranko je bilo v novem dež. zboru 9 naprednjakov in 5 klerikalcev Gregorčičeve barve.

Na italijanski strani pa je zmagala klerikalna stranka dr. Faiduttija v splošni kmetski skupini s 6 poslanci. Italijanski liberalci so zmagali v mestni skupini 4, veleposestvo 3, in v Trg. zbornici 2 mandata, tako da so jih imeli vsega skupaj 9.

S temi volilnimi uspehi je nastala v deželi prav čudna in skoraj smešna situacija. Na italijanski strani je bilo 9 liberalcev, na katere je bil navezan dr. Gregorčič s svojo petorico, ali vsi skupaj so imeli samo 14 poslancev, torej ne polovico.

Na drugi strani pa je bilo 9 slovenskih naprednih poslancev in 6 Faiduttijevih klerikalcev, ki bi mogli tvoriti večino 15 poslancev in bi torej imeli tudi nekako pravico na mesto dež. glavarja.

Slovenski naprednjaki so bili torej v ugodnem položaju, da so mogli sestaviti večino v dež. zboru bodisi s Faiduttijevimi klerikalci ali z dr. Pajerjem in njegovimi liberalci. Toda stara zveza Gregorčič—Pajer je očitno držala dalje in ni prišlo niti do kakih pogajanj med slovenskimi naprednjaki in laškimi liberalci.

Zdelo bi se torej nekako naravno, da bi bilo moralo priti do očitne zveze med slovenskimi naprednjaki in Faiduttijevimi klerikalci. Treba posebej poudariti, da so bili laški klerikalci prav posebne barve in le malo podobni slovenskim klerikalcem, zato bi ta zveza ne vzbudila v deželi prav nikakega začudenja, marveč smatrala bi se za povsem naraven odpor proti dolgotrajnemu samolastnemu gospodstvu dr. Pajerja v dež. hiši.

Toda dr. Faidutti se ni mogel odločiti za očitno zvezo s slovenskimi naprednjaki, kajti pritisk iz škofije je bil še vedno velik in tudi odločilen. Do nekake zveze med tema dvema strankama je prišlo šele potem, ko je bilo že prepozno in ko sta dr. Pajer in Gregorčič že odstavila od ognja svoja lončka.

Ker za delovanje v dež. zboru še ni bilo izrazite večine, pač pa sta Pajer in Gregorčič znala v Trstu in na Du-

naju razložiti položaj v deželi tako, kakor je njima prav kazalo, smo bili nekega dne vsi iznenadeni z imenovanjem dež. glavarja dr. Pajerja in njegovega namestnika dr. Antona Gregorčiča. Prezrt je bil slovenski klub 9 poslancev in Faiduttijev klub 6 poslancev. Tako smo imeli v deželi dež. glavarja in podglavarja na čelu dež. zboru, v katerem je imela opozicija večino. Jasno je, da so bile to nezdrave in nevzdržne razmere. Toda Pajer in Gregorčič sta dobro vedela, kako hoteta svojo ladjo izpeljati izmed teh dveh sovražnih struj: imela sta predsedništvo dež. zbora in s tem možnost do raznovrstnih nezakonitosti in nasilstev. Kako sta svoje namene dosegala, bomo videli na svojem mestu.

Velika kolesarska slavnost v velodromu.

Za binkoštno praznike je bila namenjena velika kolesarska slavnost društev »Gorica« in »Balkan« v goriškem velodromu. Po naključju je bila ta slavnost napovedana v času, ko so v Pulju reševali »italijanstvo Pulja« s hrupnimi demonstracijami, z banditskimi napadi na Hrvate in Slovence ob priliki zadnje glavne skupščine Družbe sv. C. in M. za Istro. — In zavrelo je tudi po Gorici: »Pola insegni!« (Pulj naj nas uči!)

Nekateri visokošolci so sprožili geslo: kolesarska dirka v velodromu se ne sme vršiti. — Tem so se pridružili še dr. Venier, dr. Marani in vsi do zadnjega Italijančka ter kričali: na našem velodromu ne bo slovenske veselice, ne bodo plapolale slovenske zastave. Toda italijanska objestnost je zbudila med Slovenci upravičeno ogorčenost in prav zato je obetala kolesarska slavnost ogromno udeležbo. Italijani so sklepali v svojih društvih naravnost zločinske čine na Slovence, kar smo pravočasno izvedeli in tudi politično oblast poučili. Toda mesto, da bi politična oblast primerno nastopila proti organizatorjem napadov in izgrediv, je začela omejevatı kolesarsko slavnost do take mere, da so bili pogoji že sramotni. Vsi slovenski znaki, izvzemši društvenih, so bili prepovedani. Slovenske trobojnice niso smele plapolati niti znotraj v velodromu, ker bi jih bilo videti tudi od zunaj. Vsak korporativen pohod skozi mesto je bil zabranjen. Ako bi društvi ne imeli ogromnih stroškov

s to prireditvijo, bi ne bili sprejeli tako žaljivih pogojev politične oblasti.

Slovenci smo oblastvom in Italijanom jasno izjavljali, da ne potrebujemo v svoje varstvo niti enega bajoneta, kajti: braniti bi se že sami znali. In ako bi ostale na ulicah krvave glave, bi to ne bile slovenske. Ne iščemo ne prepirov ne pretepov, nikomur se ni treba bati nas, ali napadeni, bi se znali braniti brez cesarskih bajonetov: naredili bi prej mir nego vsi policaji in orožniki, in sicer take vrste mir, da bi nikdo in nikoli več ne poskušal motiti in napadati sicer miroljubnih Slovencev. — Zakaj bi enkrat ne poskušali take rešitve vprašanja o vzdržanju potrebnega reda? Kot predsednik »Slovenskega kluba« sem poslal ministrskemu predsedniku Bienertu brzojavko, v kateri sem protestoval proti sleherni oboroženi odredbi politične oblasti in zagotovil, da Slovenci naredimo že sami mir — z mokrimi cunjami. To brzojavko je pokazal Bienert poslancu Fonu, ki je v tej zadevi tudi posredoval, češ: to je pa vendar preveč korajže, da bi mokre cunje Slovencev mogle nadomestiti bajonete orožnikov in policajev.

Kaj se je zgodilo? Politična oblast je poklicala v mesto še 40 orožnikov in konsignovala vojaštvo — za to, da so bili razupiti Lahončki varni pred upravičeno nevoljo užaljenih Slovencev. Demonstranti so smeli neovirano v sklenjenih kolonah korakati po ulicah, da so dokazovali laško gospodstvo v mestu, dočim so Slovenci morali hoditi po ovinkih do velodroma in razpršeni po mestu. Toda zgodilo se je, da je bilo Slovencev v Gosposki ulici, na Kornu in na Travniku gotovo pet na vsakega Laha, zato se nismo prav nič tresli pred laškimi hujskachi, ki so bili pod varstvom bajonetov.

Ta dan je bilo slabo vreme, da na veselico ni bilo več misliti. Zato so se Slovenci zbirali na vrtu »pri Jelenu«, kjer je bil dopoldanski koncert. Popoldne se je nekoliko razvedrilo in od vseh strani so se začele pomikati sklenjene slovenske množice proti velodromu. Posebno so se postavili Solkanci, ki so pogumno korakali mimo kavarne Teatro, kjer je Italijane varoval mogočen policijski aparat. Na velodromu je bilo zbranih že nad 2000 Slovencev in še so prihajali, ko

je predsednik kolesarskega društva naznanil, da danes v tem vremenu ne more biti slavnosti, ki bo gotovo v najkrajšem času na istem mestu. Ker je ljudstvo začelo vpiti, je načelnik policije naprosil poslanca Gabrščka, naj ljudstvo pomiri in naprosi, da ne gre korporativno skozi mesto. Gabršček se je res povzpел na visoko tribuno in imel daljši »jako pomirjevalen govor«, tako pomirjevalen, da ga je hotel policijski organ večkrat prekiniti. Toda govoril je dalje o laških nesramnostih v varstvu bajonetov in klical vse rojake na maščevanje pod geslom »svoji k svojim«, tako da pride sam po sebi za goriške Slovence tisti svečani trenotek, ko bo z goriškega gradu svobodno plapolala velika slovenska trobojnica. Ljudstvo je divjalo odobravanja. Govornik pa je končno pozval, naj tiho in dostojno gredo skozi mesto do »Jelenak«. To se je tudi zgodilo, ali slovenske skupine so bile kljub temu tako impozantne, da se italijanski razgrajachi niso drznili nikakega izzivanja, kajti takrat že ni bilo več avstrijskih bajonetov v njihovo varstvo ter bi utegnile stopiti v akcijo slovenske mokre cunje. Tako je ta nameravana slavnost zbudila zopet goriške Slovence na skrajno ogorčen odpor proti goriškemu lahonstvu. Prva posledica je bila ta, da so spodili goriške laške kramarje s sejmov v Ajdovščini, Tolminu, Kobaridu in še iz drugih krajev, kjer niso mogli dobiti prostorčka, da bi razložili svoje blago. Vrniti so se morali v Gorico in tu med svojci vzdihovati: kaj bo, kaj bo z nami, ako pojde tako naprej.

Kolesarska slavnost se je potem vršila 12. julija v popolnem miru in redu ob navzočnosti okoli 6000 Slovencev iz vse bližine. Došlo je tudi nad sto Tržačanov. Laških demonstrantov ni bilo nikjer, sploh skoraj nobenega Laha ni bilo na ulicah. Na velodromu so se vršile najprej kolesarske dirke in potem velika običajna goriška ljudska slavnost. Bil je to zopet velik slovenski dan v naši Gorici.

Veliki kraški vodovod izpod Nanosa.

V to leto spada početek javnega delovanja za napravo velikega vodovoda za ves Kras iz vrelcev Nanosa. — Oče temu ogromnemu načrtu je bivši okrajni glavar Fran Župnek, sedanji upokojeni svetnik deželne vlade v Ljubljani. Imel je raznih pomočnikov na vplivnih mestih, ka-

erim je tekom časa zaupal svoje načrte. Med temi sem bil
Goriškega in sploh iz Primorja edino jaz, ki sem poskrbel,
la je prišlo to vprašanje v javno obravnavo takrat, ko smo
matrali čas za najbolj ugoden.

To se je zgodilo na velikem javnem shodu v Skopem
26. junija, na kateri so radi važnosti došli tudi deželni po-
slanci Gregorin, Gabršček, Jos. Štrekelj in drž. poslanec
Alojzij Štrekelj. Predsednik shoda Josip Štrekelj je uteme-
jeval resolucijo, katere 4. točka se je glasila:

»Ves Kras je mogoče preskrbeti s potrebno pitno vodo
edino z velikim vodovodom izpod Nanosa. Z ozirom na toza-
lewno resolucijo dež. zbora goriškega in že dovoljen pri-
spevek dežele in države za napravo prvotnega načrta se
pozivlje visoka vlada, da takoj da izdelati po svojih organih
načrte in vodovod izvede s sodelovanjem vseh prizadetih
činiteljev na način, da ostane zaslužek domačemu prebival-
stvu.«

V »Soči« 2. julija je o vsem tem obširno poročilo, na
katero opozarjam vsakogar, ki bi se zanimal za ta veliki
načrt. Tam tudi čitamo, da sem se za posl. Štrekljem oglasil
jaz, ki sem bil član konsorcija, kateri je vsa pripravljalna
dela že izvršil, tudi pridobil že vse merodajne činitelje, pri-
čenši pri namestniku princu Hohenlohe in raznih ministrih.
— Ker moram gradivo te knjige krajšati in izpuščati, opo-
zarjam na poročilo v letu 1915. o istem predmetu, v katerem
je vse bistveno povedano. — Tik pred vojno, na katero smo
tudi mislili s svojim vodovodom, so merodajni krogi name-
ravali na hitro popraviti dotedanje zamude. Ali — pre-
pozno. Glej leto 1915.

Vseslovanski kongres v Pragi.

Naključje je hotelo, da je zboroval letošnji slovanski
kongres v Pragi prav ob 10 letnici prvega slovanskega čas-
nikarskega shoda l. 1898. Kakor med ustanovitelji in prire-
ditelji prvega časnikarskega shoda, tako sem bil tudi član
četvorice Slovencev, ki smo zastopali naš narod na vseslo-
vanskem kongresu v Pragi. Med prvimi snovatelji neoslo-
vanstva je bil poleg dr. Karla Kramařa naš Ivan Hribar. O
kongresu sem že med pripravami priobčil v »Soči« nekaj
večjih člankov in drugačnih poročil.

Ta — prvi — slovanski kongres je bil odprt v ponedeljek 13. julija v staroslavni mestni zbornici, kjer je pozdravil došle delegate župan dr. Groš. Predsedoval je dr. Kramar in za njim so govorili načelnik ruske delegacije grof Krasovski, član gosudarstvene dume Maklakov, načelnik poljskih članov dume Dmowski, srbski državni svetnik Geršić, zastopniki Bolgarov dr. Bobčev, Hrvatov dr. Tresić-Pavičić in Slovencev župan Ivan Hribar. Ruskih delegatov je bilo 15, poleg njih še štirje vseučiliški profesorji, enako je bilo 19 Poljakov, Hrvatje so bili: dr. Tresić-Pavičić, Ljuba Babić-Gjalski, dr. Božo Vinković in prof. dr. Guido Šurmin.

Srbe so zastopali: državni svetnik Geršić, bivši minister dr. Drago Pavlović, župan beograjski Vulović, bivši minister dr. Milan Marković, vseučiliški profesor dr. Kumanudi, vsi iz Beograda, in dr. Bajak iz Kotora. Slovence so zastopali: župan Ivan Hribar, dr. Otokar Rybář, Andrej Gabršček in dr. Bogumil Vošnjak. Bolgari so bili: prof. F. S. Bobčev, dr. Kalinov, dr. Račev in Lukanov. Bila sta še dva Malorusa, zastopnik lužiških Srbov dr. Muka in slovaški državni poslanec Hodža. Bilo je tudi okrog 20 zastopnikov čeških narodnih in političnih organizacij. Ni moja naloga, da bi razpletal potek kongresa, omenjam le, da sta bila med poročevalci tudi dva Slovenca: o ustanovitvi skupnega knjigarskega tržišča pa je poleg prof. F. Taborskega poročal tudi Andrej Gabršček, ki je predložil kongresu obširno, češki natisnjeno razpravo z določenimi predlogi.

Ob tej priliki so bile v Pragi različne prireditve velikega obsega, na katerih so govorili tudi zastopniki vseh slovanskih narodov, med temi večkrat Hribar in Gabršček, ki sta v vsakem pogledu častno zastopala slovenski narod.

Ta kongres je zbudil ne samo v Avstriji, marveč po vsem svetu veliko zanimanja in marsikje tudi razburjanja. Tu se je postavljala stara panslavistična struja na neko novo bolj praktično podlago, ki bi mogla dosežati lepih uspehov. Na zunaj je imela ta neoslovanska ideja povsem pacifistično lice in je hotela pokazati, da je za Avstrijo poleg trozveze neka druga zveza bolj praktična in veliko bolj koristna.

Dve leti pozneje smo v Pragi pričeto delo nadaljevali v Sofiji. Žal, da je prišla balkanska vojna in kar je njej sledilo, tako da spada to naše neoslovansko gibanje samo v

zgodovino. Dostavljam še, da je bil član eksekutivnega odbora za Slovence Ivan Hribar, njegov namestnik pa Gabršček.

Viharno in brezuspešno zasedanje dež. zbora.

Prva seja novega dež. zbora je bila v torek 22. septembra ob 11. uri. Pri običajni maši ni bilo laških liberalcev. Na prvo sejo ni bilo nadškofa; pač pa je prišel iz Trsta namestnik princ Hohenlohe, ki je pozdravil zbor laški in slovenski. Slovenski govor je čital in izrekal nado, da vlada za svoj pred kratkim razviti program sme računati na splošno delovanje vseh čestitih gg. poslancev, katerih namen bo, delovati vedno le za blagor dežele. Zapisregel je dež. glavarja dr. Pajerja, ki je imel daljši otvoritveni govor, a v slovenskem delu svojega govora je izrekel nado na skupno delovanje vseh poslancev za blagor dežele.

Prisoten je bil tudi bodoči zastopnik vlade Henrik grof Attems. Nato so bili poslanci zapriseženi.

Popoldne se je vršila druga seja, na kateri je takoj s početka izročil poslanec dr. Gregorin v imenu slovenskega kluba naslednji predlog:

»Visoki dež. zbor skleni, da se v znak žalosti povodom žrtev, padlih o predsinočnih demonstracijah v Ljubljani pod krogami c. in kr. vojaštva, seja preloži z istim dnevnim redom na jutrnji dan.« — Predlog je nujen, kar odobri tudi dež. glavar. Nato je dr. Gregorin v daljšem govoru utemeljeval svoj predlog. Omenjal je znane dogodke v Ptuju proti zborovalcem Ciril Metodove družbe in potem protidemonstracije v Ljubljani, vsled katerih sta dva mrtva, sedem težko in nebroj lahko ranjenih, nekaj oseb se bori s smrtjo. Ves slovenski narod je danes v globoki žalosti in pod takimi vtisi slovenski poslanci danes ne morejo mirno zborovati. Ko je prečital svoj predlog, je sledilo živahno ploskanje. — Nato je dr. Marani v imenu vseh laških poslancev izjavil, da jim je življenje osebe sveto ter se radi tega pridružujejo stavljenemu predlogu.

Zastopnik vlade grof Attems je odgovarjal na Gregorinov govor češ, da je primerjal postopanje vojaštva, ko gre proti Nemcem ali proti drugim narodnostim in je pro-

testoval proti očitaniu, da je vojaštvo pristransko postopalo. — Dr. Gregorin je nato izjavil, da ni napadal vojaštva, ker ve, da je le orodje vlade, kritikovati pa je hotel sistem, ki izkorišča vojaštvo v svoje namene. Sledilo je viharo ploskanje med poslanci in poslušalci, nakar je bil nujni predlog slovenskega kluba sprejet in je dež. glavar preložil sejo na sredo ob 11. uri dopoldne.

»Slovenski klub« je pred slavnostno otvoritveno sejo sklenil brzojavno sožalnico županu Ivanu Hribarju v Ljubljani zaradi prelite krvi na ulicah ljubljanskih in izreka, naj iz prelite krvi vstaja narod k novemu življenju in vztrajnemu delu za narodno in gospodarsko osvobojo.

V tretji seji je najprej dr. Franko grajal dejstvo, da je bila seja sklicana ob 11. uri, pričela pa ob 12. Dr. Gregorin je predlagal v zapisniku nekatere popravke. Poslanec Gabršček graja postopanje bivšega dež. odbora, da je predložil ogromni material samo v italijanskem jeziku, tako je moral ubogi tajnik šele tu v javni seji vse prevajati, kar ni bilo posebno lahko in smo radi tega toliko časa izgubili. V poslovanju dež. odbora ne poznamo nikakih prevodov, ampak edino le slovenske in italijanske izvirnike. Naša bo potem stvar, da morda skrajšamo delo na ta način, da se čita danes v enem jeziku, jutri v drugem itd. — Dež. glavar pravi, da ni v poslovniku nikake take določbe in se sklicuje celo na rajnega Tonklija, češ da ta praksa sloni na nekdanjem sporazumu med slovenskimi in laškimi poslanci. — Gabršček ne sprejme tega odgovora predsednika, kajti to je bilo, a za nas sedaj ne velja. Dež. odbor je dolžan, da pošilja zbornici vse spise v obeh dež. jezikih. Zato si pridržuje, da predloži dež. odboru predlog, kako naj se uredi jezikovno vprašanje v zbornici in vseh dež. uradih.

Dr. Franko je predlagal, naj se izvoli tudi dež. odbor v tej seji. Gabršček prečita interpelacijo v imenu vsega »Slovenskega kluba« proti imenovanju nemškega nadzornika prof. Streinza za naše srednje šole in proti imenovanju dveh nemških profesorjev. Došlo je na dnevni red prvo sporno vprašanje in volitev verifikacijskega odseka. Dr. Franko je predlagal 9 članov, dr. Marani pa je zahteval 10 članov. Gabršček je v obširnejšem govoru pojasnil dogovor vseh predsednikov za 9 članov. Dr. Gregorčič je bil za Maranijev predlog, ker bi tako njegov klub dobil še enega

zastopnika, kar je edino pravično. Nato pojasni drž. poslanec Alojzij Štrekelj Gregorčičevo pravičnost, kako je Gregorčič postopal na Dunaju pri volitvi v delegacije ter pri tem popolnoma prezrl slovenskega poslanca Štreklja. — Za 9-članski odsek so bili Faiduttijevi poslanci.

Maranijev predlog je padel s 13 glasovi proti 15. Nato so vstali laški liberalci in z njimi Gregorčičevi klerikalci ter ušli iz dvorane s klicem: na svidenje pri novih volitvah. — Bila pa je še vedno večina v dež. zboru. Dež. glavar Pajer je izjavil, da pripada stranki, ki je zapustila dež. zbor in zato se odstrani tudi on. — Tako je ostalo v dež. zbornici 15 poslancev, torej večina, seja pa se ni mogla nadaljevati, ker ni bilo nobenega predsednika.

»Soča« je v naslednji številki razložila položaj v dež. zboru, kjer večina poslancev nima ne predsednika ne podpredsednika, zato more manjšina uganjati obstrukcijo tudi s predsedniškega mesta. Tudi je pojasnila smešen razlog za exodus laških liberalcev in Gregorčičevih klerikalcev. Laški liberalci so se od nekdaj z vso silo upirali, da bi dobili Slovenci v odsekih kakega člana več. In glejte! Tu so se pa topli za to, da pride v verifikacijski odbor en Slovenec več, ki bi bil klerikalec, seveda da rešijo »italijanstvo Gorice« in jo obvarujejo klerikalne teme Faiduttijeve. Ker torej ne bi prišel v ta odsek še en Slovenec iz Gregorčičeve vrste, zato so laški liberalci pobegnili iz zbornice. To je bil prvi skupni nastop laških liberalcev in slovenskih klerikalcev.

Pred 4. sejo je »Soča« 29. septembra na uvodnem mestu pojasnila ozadje narodnega izdajstva dr. Antona Gregorčiča in prof. Berbuča. Ta dva moža sta že od volitev do otvoritve dež. zbora spleatala položaj, ki bi Gregorčičevi petorici poleg mesta podglavarja zagotovil tudi enega dež. odbornika — vsej ostali slovenski devetorici pa bi milostno prepustila samo enega dež. odbornika, ki naj bi bil edino le dr. Franko, katerega so do volitev smatrali bolj za svojega moža, kar je tudi v resnici bil. Laški liberalci, ki jih je bilo tudi le 9, so si oskrbeli dež. glavarja in

poleg njega so imeli tudi apetit na oba dež. odbornika, Faiduttijevi skupini pa niso privoščili niti enega odbornika. Torej bi po milosti laških liberalcev imela skupinica Gregorčičevih klerikalcev podglavarja in odbornika, večja skupina Faiduttijeva pa prav nič. Za tako pravičnost je bil navdušen tudi podglavar slovenskih klerikalcev dr. Gregorčič, ki je bil mirne duše pripravljen, prepustiti laškemu liberalcem najbolj ostudnega kova vso oblast v Furlaniji, od katere bi bili poslanci vsega kmetškega ljudstva, torej ogromne večine ljudstva, popolnoma izključeni.

Tako ravnanje je vzbudilo tudi v škofiji odločen odpor in celo ljubljanski »Slovenec« je često spregovoril odločno besedo proti taki Gregorčičevi politiki.

Obstrukcija slovenskih klerikalcev.

4. seja je bila v ponedeljek 28. septembra ob tako nabiti dvorani občinstva, da so v pritisku pobili nekaj šip na oknih. Na začetku seje je poslanec Gabršček zahteval za skupino 9 slovenskih naprednih poslancev naslov »Slovenski klub«, kajti v zapisniku so označeni na različne načine. — Dež. glavar naznani zahvalo ljubljanskega mesta za izraženo sožalje radi nesrečnih žrtev 20. septembra. Nato je začel dež. svetnik Pettarin doslovno čitati 42 nujnih predlogov, ki so jih vložili Gregorčič, Zega, Kosmač, Klančič in Berbuč. Nad 2 uri je trajalo to čitanje. Poslanci in galerija so mirno vztrajali in pričakovali dogodkov. Toda laški poslanci so se polagoma le naveličali sedeti in so odhajali drug za drugim. Tudi Pajer jo je odkuril in odstopil predsedstvo dr. Gregorčiču, katerega predsedniška čast pa je bila jako kratka, kajti odhajali so mu tudi njegovi pristaši tako, da je dr. Gregorin konstatoval nesklepčnost dež. zbora in Gregorčič je sejo zaključil. — Vložili so torej nešteto nujnih predlogov, potem pa med čitanjem svojih predlogov ušli iz dvorane. Naslednja seja bi se sklicala pismeno.

»Slovenski klub« je v posebnem pismu na dež. glavarja zahteval takojšnje sklicanje za drugi dan ob 5. popoldne, a dež. glavar je odgovoril, da pred ponedeljkom ne more biti seje. Dež. glavar je v svojem odgovoru soglašal z mnenjem »Slovenskega kluba«, da je dolžnost vseh poslancev sodelo-

vati z vsemi močmi pri zelo važnem delu dež. zbora, katero pričakuje dežela od svojih zastopnikov. — Kako je sam dež. glavar razumel dolžnost poslancev, je pokazal, ko je zapustil večino dež. zbora brez predsedstva.

Prišla pa je dan med tem še grša kupčija dr. Gregorčiča z dr. Pajerjem. Pri volitvi dež. odbora iz skupine veleposestva bi bila sicer dva kandidata: član »Slovenskega kluba« in laški veleposestnik. Tu bi prišlo do žrebanja in 50 % možnosti je bilo, da bi bil izžreban tretji laški odbornik, tako da bi ostal Slovencem v najboljšem primeru en sam odbornik v l. 1908. po rojstvu Gospodovem, ko smo imeli že polnih 40 let neoporečno po dva dež. odbornika, ali še ta edini odbornik ni bil več zagotovljen. Do take sramotne možnosti je bil pripravljen voditelj takratnih slovenskih klerikalcev na Goriškem, kar je vzbudilo med vsemi Slovenci ogorčen odpor. Zato je tudi ljubljanski »Slovenec« bral Gregorčiču hude levite.

Peta seja se je vršila šele 5. oktobra. Dr. Franko je dejal: Predlagam v smislu par. 21. našega pravilnika, da ne mučimo uradnikov s čitanjem obširnih obstrukcijskih predlogov, marveč da se v smislu tega §-a nujni predlogi označijo po vsebini. Ljudstvo pričakuje od nas, da začnemo delati in ne da se tukaj mučimo drug drugega. Dež. glavar je odklonil to zahtevo, nakar so se v celoti čitali slovenski in laški nujni predlogi. Laških je bilo — 70. Najzanimivejši je bil nujni predlog dr. Pinaučiča, naj se dežela razdeli na slovenski in laški del: laški bi imel dež. zbor v Gorici, slovenski pa v Tolminu. — Takim laškim srboritostim je dajal potuho — dr. Anton Gregorčič.

Vmes je bilo prerekanja glavarja z dr. Frankom, Gregorinom in Gabrščkom, katerim je dajal zapored ukore, med tem so uhajali iz dvorane laški liberalci, Gregorčičevci, naposled še dr. Pajer... in seje zopet ni bilo. — Take škandale smo doživeli v dež. zboru naše sicer mirne Goriške!

Pred odločitvijo.

»Soča« 6. oktobra je objavila na uvodnem mestu članek: »Bodi konec — ostudni komediji!«, v katerem napoveduje, da bo zvečer najbrže — zadnja seja dež. zbora. Šledila bo odgoditev ali pa razpust, najbolje: razpust, a ljudstvo naj odloči o daljnji usodi!

Pojasnila je še enkrat položaj zaradi volitve deželnega odbora: Laški liberalci imajo glavarja in zahtevajo še dva deželna odbornika, a laškim klerikalcem bi dali le — namestnika. Gregorčič je bil pripravljen celo na tako kombinacijo: s svojimi glasovi v kmečki skupini (imel je pet glasov) bi pomogel Faiduttiju do zmage enega odbornika, ako bi Faiduttijeve glasovali v celi zbornici za Berbuča. Slovenski naprednjaki naj bi se topli za edinega odbornika v veleposestvu po — žrebu, ki bi lahko dal Lahom tri odbornike, tako da bi imeli v deželnem odboru z glavarjem štiri odbornike proti enem samemu — samo da bi bil ta edini — prof. Berbuč. — Tako daleč je prispel Gregorčič s svojo slovensko ladjico v deželnem zboru! In naše ljudstvo je z lepo večino odločilo proti Gregorčiču baš radi tega, da pride v odbor dva odločno narodna moža. — Laški klerikalci so bili tako poštene, da so Gregorčičevo kombinacijo — odklonili.

Za dan 5. oktobra smo bili povabljeni v deželno hišo vsi načelniki klubov in dež. glavar; došla sta princ Hohenlohe in grof Attems, da ustvarita modus vivendi za dež. zbor. A pokazalo se je, da se je položaj še poostril. Laški liberalci so zahtevali, da se morajo laški klerikalci odpovedati svoji samostojnosti ter se zvezati z liberalci, niso pa hoteli za to žrtev dati Faiduttiju enega odbornika. — Gregorčič je strastno zastopal stališče laških liberalcev, a bil je užaljen, ko sem jaz analogno predlagal, naj se Gregorčič s svojo petorico pridruži »Slovenskemu klubu«, kajti ako se od laške šestorice kaj takega zahteva, se more toliko prej zahtevati od slovenske petorice. —

Hohenlohe je videl, da je vsaka sprava nemogoča, da ... je na mestu le razpust takega deželnega zbora.

V torek 6. oktobra je bila šesta seja, v kateri se je po dolgem prerekanju s Pajerjem Gabrščku posrečilo, da je prišel do besede in je govoril k dnevnemu redu: Na dnevnem redu je postavljenih 133 točk, k temu pridejo najbrže še obstrukcionistični nujni predlogi, ali enega nujnega poročila deželnega odbora ni, namreč poročila o gradnji deželne norišnice. Dež. odbor je najel za gradnjo 950.000 kron, ali porabil je že brez dovoljenja nad poldrug milijon. Po dolgem žigosanju stavlja na dež. glavarja razna vprašanja. Med govorom Gabrščka so Italijani med poslanci in poslušalci vpili kakor pobesneli. Laški poslanci so imeli piščalke, trobente, njihovi oprode na galeriji so bili tudi vsi oboroženi s takim orožjem in doživeli smo tako obstrukcijo, kakor redko kje v deželnih zbornicah. Slovenci na galeriji so bili tudi številni in so odobraval, vpili: Živio Gabršček, dol Pajer, dol Gregorčič itd. Škandal je bil popoln. Končno je Pajer ušel iz dvorane in seje je bilo konec. — Še dolgo je bilo v zbornici kričanje in vpitje, ki se je preneslo potem na ulico.

Ker se vlada še vedno ni odločila, da bi deželni zbor razpustila, se je vršila še sedma seja 13. oktobra zvečer. Prišlo je k vsem zaostalim še šest novih laških nujnih predlogov, med katerimi je bila vpletena tudi neka laška knjiga, obsežna 444 strani, in vse to so morali uradniki čitati. Kar trije uradniki so se menjali v čitanju. Galerija je vmes kričala, sramotila poslance, ali ko so poslanci Gregorin, Franko, Gabršček, Strekelj opozarjali glavarja na divjanje galerije, je glavar dajal ukore poslancem, galerijo pa je pustil na miru. — Gabršček je zaklical: »Saj je Pajer dal poklicati to galerijo, da mu pomaga uganjati obstrukcijo!« Za to je dobil ukor, galerija pa je divjala dalje. Po dolgem prerekanju in divjanju galerije je večina poslancev ušla iz dvorane in — seje je bilo konec.

Tako škandaloznih razmer niso doživeli v nobenem deželnem zboru. Še povsod so vsaj za silo varovali ugled zbornice, spoštovali parlamentarne običaje, tu pa smo videli polno dvorano najete fakinaže, ki je

demonstrovala po taktirki s predsedniškega mesta.

Ta večer sem imel pod mojimi okni strahovite demonstracije. Spravili so kakih 2000 ljudi, ki so vpili: Abbasso Gabršček, Fora, alla forza Gabršček (na vislice!) itd. Nad eno uro jih policija ni mogla razgnati.

»Soča« je drugi dan vprašala: Zakaj ne vpijejo: Abbasso Gregorčič, fora Berbuč? Zakaj »Corriere« brani Gregorčiča in se laska Berbuču? — Kdo je steber slovenstva v Gorici?!

17. oktobra je bil dež. zbor — odgođen. »Soča« je obvestilu dostavila: »Upati je, da bo deželni zbor v kratkem — razpuščen!«

Knez nadškof je odločno obsodil zvezi klerikalcev z — liberalci. Mislil je rahlo zvezo Faiduttijancev s »Slovenskim klubom« in Gregorčičevih klerikalcev s Pajerjevimi liberalci. To obsodbo je prav jasno podčrtaval ljubljanski »Slovenec«, ki je obljubil, da prinese še posebno svoje poročilo o zvezi Gregorčiča s Pajerjem. To je tudi storil v raznih številkah. — Takoj po tem članku je izšel v »Slovincu« večji članek, ki pravi med drugim: »Zveza slov. katoliških poslancev z laškimi liberalci je vredna obsodbe, z narodnega, verskega in gospodarskega ozira. Zato jo Gregorčič taji. Ali dogodki v dež. zboru jo potrjujejo... Gregorčič pa se je zvezal z laškimi liberalci, ker se je bal priti v opozicijo, ker je ni vaju in je tudi sam ne trpi. Prvi pogoj za uspešno delo opozicije je stik z ljudstvom in njega izobrazba, česar Gregorčič nikdar ni razumel in nikdar tudi ne bo.

Obstrukcija je imela za Gregorčiča in Berbuča prav dobro posledico: ostala sta deželna odbornika še nadalje (Zeit gewonnen, alles gewonnen). In v tem pogledu sta dosegla sebi velik uspeh, rešila sta se v resnici še za dolgo časa, kakor bomo videli.

Nadškof in »Slovenec« obsodila zvezo Gregorčič-Pajer.

»Gorica« 10. oktobra je objavila na prvem mestu naslednjo vest:

»Včeraj predpoldne se je poklonila prevzvišenemu knezonadškofu za njega god goriška duhovščina, ter mu izrekla svoje čestitke. Ob tej priliki se je premilostljivi knezonad-

škof izrazil z ostrimi besedami o žalostni zvezi krščanskih poslancev z liberalno stranko. Obsodil je ta že obče znani
,škandal'

tako, kakor zasluži sama stvar, in dostavil še izrečno željo, da bi obe katoliški stranki vzajemno se podpirali in skupno postopali. Navzočim je priporočil, naj njegovo obsodbo tega škandala in željo po složnem delovanju krščanskih strank sporočijo vsej duhovščini.«

To nejasno in pravzaprav tendencijozno poročilo pa je točneje označil ljubljanski »Slovenec« z brzojavko: »Gorica, 10. oktobra. Nadškofu dr. Sedeju se je danes poklonila goriška duhovščina in mu čestitala k njegovemu godu. Nadškof je spregovoril v svoji zahvali tudi o položaju na Goriškem ter odločno obsodil postopanje obeh katoliških strank v dež. zboru. Nadškof je dejal: ,Jasno moram govoriti. Obžalovanja je vredno, da se v sedanjih časih katoliški stranki družita z liberalci in radi hipnega vspeha sklepajo kompromise, s katerimi se le kompromitirajo. Duhovniki naj delajo na to, da se združita obe katoliški stranki v dež. zboru. To bo moj najlepši godovni dar.«

Med obema poročiloma goriškega in ljubljanskega klerikalnega lista je očitna velika bistvena razlika. Gregorčič je imel še vedno dovolj poguma, da je takoj po skupnih obstrukcijskih nastopih z laškimi liberalci drzno tajil vsako zvezo med njimi. Pač pa je kazal na zvezo slovenskih naprednjakov s Faiduttijevimi klerikalci, ki je v resnici niti bilo ni. Da sta bili obe stranki potisnjeni v opozicijo proti manjšini dež. zbora, je pač jako rahla zveza, ki se tako niti ne more imenovati. Slovenski naprednjaki smo le obžalovali, da je bil dr. Faidutti v tisti dobi še jako omahljiv in se je naravnost izogibal zveze s slovenskimi naprednjaki. »Soča« sama je pri neki priliki jasno ugotovila, da je bil Faidutti sokriv imenovanju Pajerja za glavarja in Gregorčiča za namestnika. On je upal le na naravno protiuslugo, da dobi njegova stranka enega dež. odbornika.

Utemeljevanje označenega imenovanja je bilo jako značilno. Rekali so: Ker je po novih volitvah večina dež. zbora — liberalna, to je 9 laških liberalcev in 9 slovenskih naprednjakov, tedaj pač tiče mesto glavarja — liberalcu, in ta

ne more biti nihče drugi nego dotedanji dež. glavar dr. Pajer. Tako imajo torej liberalci dež. glavarja. Ali ker je tudi klerikalcev 11, to je 5 Gregorčičevih in 6 Faiduttijevih, tedaj tiče tej skupini mesto podglavarja. Tega pa ni mogoče imenovati iz Faiduttijeve skupine, ker bi bila potem glavar in namestnik Italijana, kar se ne sme zgoditi, treba je imenovati podglavarja iz Gregorčičeve skupine, torej dr. Antona Gregorčiča samega.

Na tak način so torej obrnažili »Slovenski klub« (9 poslancev), ki je bil enako močan kakor klub laških liberalcev. V to kombinacijo je privolil tudi dr. Faidutti. — Skupno postopanje »Slovenskega kluba« in 6-torice faiduttijancev se je pokazalo šele pozneje v dež. zboru, ko so laški liberalci v zvezi z Gregorčičem hoteli obrnažiti Faiduttijev klub tudi za dež. odbornika, »Slovenski klub« pa po možnosti za oba odbornika, katera je ta klub zahteval na podlagi ljudskega glasovanja in odločne volje naroda, da se morajo temeljito spremeniti razmere v dež. odboru, kamor morata biti izvoljena dr. Franko in Gabršček.

Dr. Gregorčič je torej v svojem listu podal nadškofovo izjavo v takem smislu, kakor da je obsojal edino le zvezo laških klerikalcev s slovenskimi naprednjaki, ki je niti bilo ni. »Slovenec« pa je povedal jasno in odločno, da je nadškof obsodil zvezo obeh katoliških strank z liberalci, torej predvsem zvezo Gregorčič-Pajer, ki je prav tiste dni uganjala v dež. zboru grdo in škandalozno obstrukcijo, kakršne ne pozna kmalu kaka dež. zbornica.

»Slovenec« je potem priobčil na uvodnem mestu dopis z Goriškega, ki je obsegal v bistvu tole: Dr. Gregorčič s svojimi pristaši se je zvezal z laškimi liberalci, ker: več ko načela je nekaternikom osebna politika. Ta zveza je škandal — obe slovenski stranki se sicer ločita po verskem in gospodarskem programu, a imata vsaj skupen narodnostni program. Med laško liberalno in med pravo katoliško slovensko stranko pa ni in nikdar ne more biti kake skupnosti. Nam je treba politike načel. Kar pa se je zgodilo, je udarec v obraz vsaki načelni politiki. Kaj naj vendar drugače pomenja zveza naših kato-

liških, slovenskih in ljudskih poslancev z verskimi, narodnimi in gospodarskimi nasprotniki našega ljudstva? Mar jim morejo hipni uspehi, ki vrhu tega še vise v zraku, odtehtati pohujšanje, ki se rodi iz te zveze?!

Članek dalje naglaša, kako bi morali slovenski klerikalci raje v pošteno opozicijo, da bi nadzirali delovanje liberalne večine. Ohranili bi si vsaj čiste roke. Gregorčič in njegovi pristaši so uganjali to načelno politiko na svojo roko, niso ne enkrat sklicali vodstva, niti izvrševalnega odbora; proti duhu discipline so prezirali pri svojem postopanju vso strankino organizacijo. Zato naj sami nosijo odgovornost za svoje delo.

Kmalu potem je izšel v »Slovenu« še drug članek, v katerem pravi, da je zveza slovenskih katoliških poslancev z laškimi liberalci vredna obsodbe z narodnega, verskega in gospodarskega ozira. Zato jo Gregorčič taji, ali dogodki v dež. zboru so pokazali to zvezo. — Nato našteva tri dokaze te zveze iz zadnjega zasedanja.

Ta nesrečna zveza je pokazala vso svojo brezobzirnost v naslednjem zasedanju dež. zbora.

Splošni pokojninski zavod.

Na podlagi § 53. zak. od 16. dec. 1906. glede pok. zavarovanja uslužbencev je objavila »Wiener Zeitung« poseben razglas z dne 5. nov. o teritorialni razdelitvi in določi sedežev dež. oblasti pokojninskega zavoda.

»Soča« 12. nov. je objavila ta razglas in imena prvega odbora. Načelnikom je bil imenovan Jurij Pitacco, magistratni asesor v Trstu. Od 10 odbornikov so bili le trije Slovani: dr. Janez Krek, Silvester Škrbinec v Ljubljani in Matej Vidović v Splitu. Od 10 namestnikov pa sta bila slovenska le Karel Pollak v Ljubljani in dr. Otokar Rybář v Trstu.

»Soča« je v posebnem članku soglasno s tržaško »Edinostjo« obsodila ta nečuven napad ministrstva proti Slovanom Trsta, Istre, Kranjske in Dalmacije, katerih je 1,300.000 proti 300.000 Italijanov. Vlada je pokazala kričečo pristranost s tem, da hoče, naj ima italijanska petina ves aparat v rokah, vrhu tega predsednik ne zna niti ene besedice slo-

venski ali hrvatski. Vsaj sedaj, ko je vlada sama imenovala prvi odbor, bi bila morala s primerno izbero oseb dati migljaj, kake sestave odbora si ona želi. Tako dobimo zavarovalnico proti nezgodam št. 2. — Plačevati bodo morali naši, gospodarili pa jim bodo drugi. Jugoslovanski poslanci obeh klubov bi morali z vso odločnostjo nastopiti proti temu vladnemu činu.

Toda zaželjene spremembe ni bilo in novi zavod je deloval pod zastavo tržaškega italijanstva. Do konca vojne je nabral zavod že veliko lastno imetje katero je po večini zazidal v hiše. Po vojni pa je bilo treba ta zavod razdeliti med Jugoslavijo in Italijo po ključu, ki so ga ugotovili iz knjig. Jugoslovanski del se je preselil v Ljubljano in na tej podlagi se je dalje razvijal naš — Pokojninski zavod za Slovenijo in Dalmacijo. Drugod v naši državi podobnega zavoda ni. Kakšen blagor pa je ta zavod za zasebne nameščence, vidimo pri našem zavodu v Ljubljani.

Kaj bo z deželnim zborom?

Soča« 19. dec. poroča, da se dunajski listi bavijo z goriškim dež. zborom in konferencami, ki so jih imeli z ministrskim predsednikom drž. poslanci Štrekelj, Gregorčič, Bugatto, Faidutti, Marani in dež. poslanec Gabršček v imenu »Slovenskega kluba«. Dve leti nimamo dež. zbora. Vse delo, ki sloni na rednem zborovanju dež. zbora, je zastalo. Zato prihaja tudi od države manj podpor. — Deželo vlada zdaj dež. odbor, kateremu odrekamo zakonito sestavo, kajti: dr. Marani je namestnik svojega namestnika, česar mi ne poznamo. Dr. Verzeznassi pa ni več poslanec, se je preselil iz Gorice in je s tem prenehalo njegovo odborništvo. Klančič se niti ni naselil v Gorici. Tak dež. odbor ne more napraviti niti enega zakonitega sklepa, tudi ne more predložiti cesarju v potrdilo nikakega začasnega proračuna. Goriško mesto ne dobi zakonitega proračuna.

Na odločilnih mestih se uvaža ta abnormalni položaj, zato je prodril sklep, da mora dež. zbor v redu zborovati ali pa bo razpuščen. Ne preostane drugo nego — razpust, kakor sta že takoj v oktobru zahtevala »Slovenski klub« in »Club popolare italiano«. Tudi dr. Gregorčič se je baje izrekel za razpust, ker upa, da se mu posreči zmešati štrečno

sebi na korist. — Ali njegov apetit po odborniškem mestu ni našel odobravanja. Smatralo se je samo po sebi umevno, da je podglavarstvo več nego zadostno uvaževanje slovenskih klerikalcev. — Tudi Maranijeva skupina je za razpust iz razlogov, ki bi se izpolnili edino s privoljenjem »Slovenskega kluba«. — Dr. Pajer je edini, ki si ne želi razpusta, kajti toliko je gotovo, da v novem zboru se ne vrne na predsedniško mesto. Vse težišče položaja pa je še vedno v laškem liberalnem klubu. Ako tudi še zdaj ne bo hotel odstopiti enega odbornika laškim klerikalcem, bodo vsi poskusi vlade brezuspešni. To se bo maščevalo nad laškimi liberalci samimi, ker v novem zboru izgubijo veliko več nego se zdaj od njih zahteva. — Kaj vse lahko laški liberalci izgubijo, bomo videli po volitvah l. 1913, ko so rešili edino enega odbornika iz mestne skupine, in še tega le s pomočjo Slovencev, da niso imeli klerikalci absolutne večine v dež. zboru.

Nova struja se organizuje.

V to leto spada pravi pričetek tako zvane — »nove struje«, novega klerikalnega gibanja.

Za pričetnika te nove struje smo smatrali dr. Mahnič, ali to je bil prav posebne vrste mož kraške skale. Ko je odšel za škofa na Krk, sta mu ostala nekaka naslednika oba brata dr. Andrej in dr. Josip Pavlica, ki sta prevzela od Mahnič »Prim. List«. Tudi smo že srečali med tako zvanimi novostrujarji umrlega kurata Ivana Dermastjo. Okrog teh gospodov so se zbirali razni duhovniki v mestu in na deželi, n. pr. dr. Knavs, poznejši dekan v Cerknem, Ivan Rojec, poznejši dekan v Tolminu in drugi, toda med vsemi temi še ni bilo opaziti določene in enotne linije. Da vsi ti novostrujarski voditelji niso prišli do pravega dela in razvoja v deželi, je bil v prvi vrsti kriv tedanji priznani voditelj klerikalne stranke — dr. Anton Gregorčič; niso bili navdušeni zanj, a znal je drugega za drugim oviti okoli prsta in pritegniti v svoj krog, kjer so se več ali manj udeleževali, kolikor jim je on dopuščal. In videli smo prihajati v te vrste tudi može gorečega katoliškega prepričanja, kakor so bili dr. Fran Pavletič, dr. Anton Breclj, odv. kandidat dr. Dermastja in končno Fran Kremžar, ki ga je Gregorčič pridobil

za urednika svoje »Gorice«. Ti in še drugi možje so se pošteno prizadevali, da bi prešli od strankarskega demagoštva na pozitivno delo, toda velika coklja za vse to njihovo prizadevanje je bil dr. Gregorčič. Oni sami proti Gregorčiču niso mogli ničesar ustvariti. Gregorčič sam pa je bil v tem pogledu brez inicijative in brez energije za vsako večje kulturno ali gospodarsko delo. Tako so tudi v tej stranki cincali dalje na tisti način, kakor sem ga že doslej čestokrat označil: bila je to vse vkup zastana voda, ki se je polagoma usmrajala. — Nezadovoljnost med posamičnimi sodelavci je rastla in nekega dne je moralo počiti do razkola tudi med njimi.

Po deželnozborskih volitvah te spomladi so se tudi novostrujarji morali prepričati, da Gregorčičeva zvezda zahaja in da je njegovo pokroviteljstvo za novostrujarsko gibanje škodljivo. Pri volitvah so še skupno nastopili, a končni uspeh jih je streznil, kajti prepričali so se, da je končno vendarle zares obstojala nesrečna zveza med Gregorčičem in Pajerjem, ki je noben Slovenec ne sme odobravati. Videli so tudi, da je prav ta zveza največ pripomogla zmagi naprednjakov v splošni kuriji. — (Uvaževali so tudi pisavo »Slovenca«.)

Novostrujarski prvaki so se počeli otrešati Gregorčičevega pokroviteljstva in so se osmelili tudi brez njegovega dovoljenja snovati po deželi razna katoliška društva in gospodarske organizacije. Gregorčič je divjal, da ga ne vprašajo in ne uvažujejo njegove volje, ali novostrujarji so šli dalje po načrtani poti. Pokazali so nekaj močnatosti in tudi resne volje za ustvarjanje narodu potrebnih dobrin po svojih katoliških načelih.

Ali nekega lepega dne je Gregorčič videl, da mu velik del njegove okolice raste čez glavo in v soboto 17. oktobra je v svojem listu obračunal s temi predrzneži v svoji stranki. Ta dan smo brali v njegovem listu strašen članek pod kričečim naslovom: »Javen upor — formalna revolucija — anarhija!« Tu pravi, da »Soča«, »Edinost« in celo »Slovenec« obdelavajo Gregorčiča, da pojejo združeni pesmi njegovih goriških sovražnikov: proč z Gregorčičem, italijansko liberalnim zaveznikom, škofovim obsojencem, narodnim škodljivcem; — ali namesto, da bi mu prijatelji pomagali, ga napadajo iz zasede pri cerkveni oblasti

in v javnih listih s krivimi poročili in neutemeljenimi obdolžitvami. Kaj mislijo prijatelji, da jih bo on vprašal za dovoljenje pri vsakem koraku, ki ga stori? Da bodo oni ukazovali, on pa izvrševal, kar določijo. Po ocenitvi nadležnežev se mu zdi bolj verjetno, da zadene pravo pot izkušen in razumen politik, njega pa tista kopa prijatelj, ki hočejo voditi in nočejo voditelja, ki bi jih vodil. Ti prijatelji mu očitajo: samooblastno postopanje, breznačelno politiko, zvezo z laškimi liberalci, ki je škandal kakršnega še ni videla goriška dežela, zavoženo taktiko itd. In na to vzklikne: »Kako naj se sodi ta nastop, prijatelj nasproti dr. Gregorčiču, duhovniku, dolgoletnemu politiku, načelniku kluba in SLS na Goriškem?« — Smili se mu pa revno ljudstvo, ko vidi, da duhovnik duhovnika javno dolži nečastnega dejanja. Maziljenci Gospodovi tako delajo z njim — nedolžnim duhovnikom. Kaj naj v javnih listih pere svojo nedolžnost nasproti neutemeljenim obdolžitvam in napadom?

»To je škandal, kakršnega so zmožni edinele pristaši nove struje v kulturnem življenju na Goriškem.«

Potem pravi, da takih reči niso vajeni ljudje goriške pasme, da je to importirano blago, nad svoje prijatelje kli-cati sramoto, pa naj bodo katerega koli stanu. Zmerja jih celo s »klerikalci prve vrste« ter se jezi, da nekateri teh z Gabrščkom prijazno občejujejo, enega skoraj imenuje (zdravnika dr. Breclja, ki je bil moj hišni zdravnik kljub temu, da je bil novostrujar). Ta nastop dr. Gregorčiča v svojem listu je vzbudil v deželi hrupno zanimanje, toliko bolj, ker ga je tudi »Soča« na svoj način raztrgala. Nato se je oglasil dr. Andrej Pavlica v »Prim. Listu« češ: prijatelj z dežele poroča, da je ljudstvo vsled homatij zbegano, nevoljno in jezno, našim možem pada pogum, ker je nastal razdor med brati enih in istih načel. Nato kliče vse somišljenike na složno delovanje, govori o delu v goriški zvezi, v socialni zvezi, v šolskem domu, v Malem domu, Alojzijevišču in tudi siro-tišču, govori nadalje o politični organizaciji, potem šele preide na dež. zbor, na znano zvezo z laškimi liberalci in na obstrukcijo, radi katere je bruhnil razkol v klerikalni stranki. Nato pa pove odkritosrčno, da je Gregorčičeva obstrukcija imela ta namen, da zabrani slovenskim liberalcem

polastiti se dež. odbora. In končno vzklikne: Sloga zavladaj v naših vrstah — vse v boljšo bodočnost našega naroda.

V Gorici je izhajal tudi list katoliške mladine »Mladost«, ki so ga pisali, kakor je Gregorčič dejal, »politični otročaji«. V tem listu so pisali o preporodu Goriške, ki se izvrši po razkolu v Gregorčičevi stranki. Tam pravijo, da so na Goriškem ljudje, ki so stari godrnjači, na katere se krščanski demokratje ne bodo ozirali, ker vedo, da krščansko socialno gibanje odobrujejo odločilni cerkveni in posvetni katoliški krogi. — To je bilo jasno namigavanje, da je tudi nadškof in knez na strani novostrujarjev in njihove krščansko-socialne zveze. Gregorčič je pa sam povedal v svojem listu, da mu novostrujarji pravijo »stara šara«.

Toliko naj zadošča o prvem odločnejšem nastopu novostrujarjev proti pokroviteljstvu dr. Gregorčiča. V novem letu jih bomo videli na živahnem delu za katoliške organizacije. Imeli so tudi svoj list — »Novi čas«, ki ga je urejeval marljivi Fran Kremžar.

1909.

Osebnosti.

2./I. V Kobaridu so izvolili za župana prvič Ivana Gruntarja, nečaka notarja Ignacija in brata odvetnika dr. Rudolfa.

Fran Govekar, ravnatelj slov. gledališča v Ljubljani, je prišel z ljubljanskimi igralci na gostovanje »Narodne Prosvete« v Gorico.

9./I. Kristijan Pertot z Nabrežine imenovan za evidenčnega geometra 2. razreda.

12./I. V Gorici je umrl upok. davčni kontrolor Žiga Furlani. Zadnjič služboval v Ilirski Bistrici. Bil je vedno vzoren narodnjak v vseh službah. Truplo so prepeljali domov v Rihemberk.

V Vrhpolju pri Vipavi je umrl kranjski deželni poslanec Ivan Lavrenčič.

Za asistenta na drž. železnici imenovan Bog. Berbuč, sin goriškega profesorja.

16./I. Dr. Ivan Slejk o imenovan višjim pošt. kontrolorjem.

Dr. Ivan Verčon, zdravnik v Trstu, se je preselil v Sežano.

Edvard Strausgitl, rodom Bovčan, premeščen iz Rovinja k okrožni sodnji v Gorico.

23./I. Dr. Janko Bratina imenovan za praktikanta na licealni knjižnici v Gorici.

4./II. Josip Žnidarčič, namestniški koncipist v Sežani, poročil Miro Bajčevo, hčerko nadučitelja Antona Bajca v Renčah.

Dvorni svetnik na Dunaju Avgust Jakopič imenovan za predsednika višje dež. sodnije v Trstu. — Rojen 1848. v Gorici. Oče je bil davčni uradnik, brat dr. Josip odvetnik v Gorici, nekaj časa celo predsednik prvega polit. društva »Soča«. (Glej prvo knjigo.) — Novi predsednik je bil 1878. pristav v Pulju, 1879. v Ajdovščini, 1883. sodnik v Bovcu, kjer je bil celo kandidat za dež. zbor, 1892. dež. sodn. svetnik v Rovinju, 1897. pri trg. in pomorski sodnji v Trstu, 1899. višji dež. sodni svet. v Trstu, 1906. dvorni svetnik. — »Soča« je to imenovanje prav simpatično pozdravila, saj Jakopič je bil vedno odličen sodnik in vseskozi poštenjak. Ni bil navdušen narodnjak, včasih celo mlačen, ali narodu ni nikdar škodoval, marveč po možnosti koristil. Uradništvu je bil vedno dober in pravičen predstojnik. Krivice ni mogel trpeti in je vsakomur šel po močeh na roko..

Istočasno je bil imenovan za predsednika deželne sodnije v Trstu Josip Milovčič, odločen narodnjak, v sodstvu zaslužen mož. (Glej prvo knjigo.) — Rojen na Krku 1854., je postal avskultant v Trstu 1877., v Gorico je prišel 1879., dve leti pozneje pristav na Krku, potem je bil v Trstu, v Cerknem, 1890. sodnik v Tolminu, 1897. svetnik v Gorici, 1904. svetnik višje dež. sod. v Trstu. Kjerkoli je bilo treba, je Milovčič postavil tudi v boj celega moža čistega značaja. Bil je tih in miren človek, a vedno, tudi v sodni dvorani, je kazal plemenita narodna in človečanska čuvstva.

9./II. Goriški rojak Anton Andrejčič, avskultant v Trstu, je bil na Dunaju promoviran za doktorja prava. — Zdaj odvetnik v Ljubljani.

20./II. Ivan Kunc, naduč. v Ročinju, poročil Pavlo Berbučevo iz znane rodbine v Sv. Križu. Zdaj oba v Ljubljani v pokoju.

Davčni ofic. v Ajdovščini Miroslav Mrevlje poročil Kristo Kovačevo, hčerko znanega veleposestnika v Ajdovščini, sestro poznejšega župana in dež. poslanca Ignacija.

Fran Sirk, davčni asistent v Trstu, premeščen v Gorico.

22./II. Naš goriški rojak Ivan Kenda, najemnik hotela »Tivoli« v Ljubljani, poročil Marico Peternelovo z Bleda. — Iz Ljubljane sta šla v Sofijo, kjer sta imela dva hotela in kavarno ter sta si med prvo balkansko vojno pridobila znatno imetje. V svojih hotelih je imel vse turške visoke častnike iz Odrina. To mu je pomaglo, da je kupil grajščino in jezero Bled, kjer živi še dandanes. Prevelika podjetnost in vera v napredek tujskega prometa sta mu prinesla mnogo razočaranja.

27./II. Okr. komisar dr. Josip Mosettig v Tolminu premeščen v Gorico, v Tolmin pa je prišel konc. praktikant Bogomil Berbuč.

13./III. V bolnišnici usmiljenih bratov v Gorici je umrl Fran Kokole, naduč. v Podbrdu. Nadlegoval ga je razraščeni zob, pa je prišel v Gorico, kjer so mu zob zdrobili in po kosih iztrgali. Doma so ga napadle bolečine, da je zopet prišel v Gorico, ker je bila potrebna težja operacija v ustih, v grlu in vratu; pridružila se je še pljučnica, ki je mladega narodnega delavca, v Podbrdu jako priljubljenega nadučitelja pobrala. Poročen je bil v srečnem zakonu z goriško vrlo narodno delavko Olgo Likarjevo. Ta živi menda v Ljubljani.

16./III. V Podgori je umrl kurat Josip Golob, rojen v Solkanu 1849. Bil je eden najagilnejših klerikalnih politikov na deželi, ki ni poznal kompromisov. Drugače poštenjak od nog do glave, steber slovenstvu v ogroženi postojanki tik Furlanije.

V Malovšah na Vipavskem so pokopali ajdovskega župnika Jos. Cigoja, narodnega duhovnika in delavca.

23./III. Podpredsednik dež. sod. v Trstu Fran Dukić in višesod. svetnik Miha Gabrijevčič sta bila imenovana za dvorna svetnika pri najvišji sodnji na Dunaju.

27./III. Na Dunaju je promovala za doktorja filozofije Melita baronica Winklerjeva, hčerka barona Andreja W.

17./IV. Na Nabrežini je umrl tehnik Rajko Čaharija iz znane narodne rodbine. Bil je nadarjen mladič, ki je veliko obetal svojemu narodu.

V Lokvah na Krasu je umrla Josipina Muha, soproga bivšega dež. poslanca Antona, vzgledna Slovenka in mati.

V Tupelčah na Krasu je umrl 86 let stari Alojzij Abram, stara kraška grča, ki je igral za Lavričevih časov lepo vlogo na našem Krasu.

6./V. V Vrtovinu je umrla mati srbskega polkovnika Janka Vukasovića — Terezija Štibilj, v starosti 78 let. Vzredila je narodu odličnega sina Janka, na katerega smo bili Goričani vedno ponosni. — O njem glej v obeh knjigah.

11./V. Avskultant Mirko Koršič premeščen iz Kanala v Trst, avskultant Anton Šapla pa iz Gorice v Pulj. — Zdaj oba v Ljubljani. Koršič tu umrl.

19./V. je umrl v Gorici nesrečne smrti Anton Mažgon, bivši član uredništva »Triester Zeitung«, potem dopisnik »Agramer Tagblatta« in v Gorici urednik moje »Adriatische Post«. Zadnja leta dopisnik »Edinosti«. Bil je kratkoviden in ubil se je na nekih stopnicah, raz katera je padel. Rodom je bil Cerkljan, ali jako nemiren duh, ki ni imel nikjer pravega obstanka.

21./V. je umrl na Jesenicah Fran Volarič, brat skladatelja Andreja. Po dokončani ljudski šoli se je začel sam učiti note, razne inštrumente je obvladal, posebno pa mu je bila priljubljena harmonika. Teoretično se je bil tako izvežbal, da je postal celo kapelnik glasbe na Jesenicah, kjer je bil jako uporaben in je deloval v tamošnjih društvih. — Bil je glasbeni talent prve vrste.

29./V. Na Žagi je umrl 93 let stari France Žagar, oče župana Alojzija, ugleden mož bovškega okraja. — Alojzij živi sedaj v Ljubljani.

V hotelu »Jelen« v Gorici je otvoril začasno zobozdravniški atelier dr. Ivan Eržen, ki se je malo prej preselil iz Postojne. Na jesen otvori moderen atelier v bivši Winklerjevi hiši na Korsu. To hišo je kupila »Goriška ljudska posojilnica« ter s tem obogatila slov. hišno posest v Gorici v najlepši ulici, ki je postajala po večini že slovenska. V tej hiši sta bili kmalu dve novi slov. trgovini.

19./VI. Prošt dr. Alojzij Faidutti je obhajal 25-letnico mašništva. Klerikalni glasili »Gorica« in »Prim. List« sta sicer javno potrdili njegov dar 50 kron za »Slov. sirotišče«, ali drugače niti besedice o tej slovesnosti infuliranega prošta, torej visokega cerkvenega dostojanstvenika. — »Šoča« je ta slučaj takole kvitovala: »Učijo udanost in pokornost duhovščini, sami pa je ne poznajo do višjega duhovna. Kadar bodo po deželi zopet govorili o visokem pomenu duhovskega stanu, povejte jim, naj se najprej sami ravnajo po takih naukih nasproti svojemu višjemu duhovnu!«

28./VI. Notarski kandidat v Sežani Makso Abram je promoviral v Gradcu doktorjem prava.

6./VII. Praktikant na okrož. sodnji v Gorici Josip Rojce imenovan avskultantom.

13./VII. Maturanti na goriški gimnaziji: Besednjak Marij iz Gorice, Gorkič Franc iz Vrtojbe, Markočič Jos. iz Štandreža, Hinko Lasič iz Križa, Lenar Iv. iz Hude južne, Lulik Iv. iz Ajdovščine, Mauri Ant. iz Trsta, Mrevlje Ant. iz Sv. Križa, Pitamic Edvard iz Tolmina, Jug Avg. iz Št. Ferjana, Rijavec Jos. z Gradišča, Vrtovec Alojz iz Velikih žabelj.

Maturanti na realki: Boltar Emeran z odl., Brajnik Jos., Draščik Karol, Ozvald Ant., Šček Virgil, Duša Andr., Skočir Rud. z odl.

Za računskega asistenta na dež. odboru imenovan Karel Podgornik.

V Tolminu je nagloma umrl Ivan Šorli, oče notarskega kandidata Toma Šorlija. — Ta je bil med vojno v ruskem ujetništvu, potem sta prišla s tovarišem Drago Marušičem v Srbijo, prepotovala Albanijo in prišla v Pariz, kjer sta oba imela važni nalogi v jugosl. narodnem odboru. Šorli je umrl potem v Podgradu, notar v Italiji. Dr. Drago Marušič je ban Dravske banovine.

17./VII. Zrelostni izpit na ženskem učiteljišču: z odliko Benigar Evg., Cigoj Ang., Čendem Ang., Čok Amal., Čok Mar., Podgornik Avg., Slokar Alb., Srebrnič Mar.; običajno: Brajda Karmela, Droč Zof., Gašpari Jožica, Jager Jos., Jurko Olga, Kos Henr., Ličar Pavl., Kljun Jos., Kos. Leop., Ličen El., Merhar Mar., Mungerli Ana, Ribičič Ana, Srebrnič Kar., Šavli Valer., Vyzourek Herm. — S slov. in nem. jezikom: Brajda Karm., Droč Zof., Gašpari Jožica, Jager Jos., Jurko

Olga, Kljun Jos., Kos H. in Leopold., Ličar Pavla, Ličen El., Merhar Mar., Mungerli Ana, Ribičič Ana, Šavli Valer., Vy-zourek Herm.

20./VII. Bivši suplent na gor. gimn. Niko Omerza promoviral na graški univ. za doktorja filozofije.

22./VII. V Mirnu umrl Ivan Lokar, velepos., tovar-nar, podžup. in ud kraj. šol. sveta, član nadzorstva »Gor. ljudske pos.«. Umrl je po daljši bolezni v 47. letu starosti. Bratje so mu Anton, Alojzij in notar Artur v Ajdovščini, svaka Miroslav Pless v Devinu in pok. Ivan Dekleva v Go-rici. — Bil je odličen rodoljub in narodov delavec po svojih močeh. Pevsko dr. »Ipava« mu je zapelo pred hišo in ob grobu. V imenu »Sokola« se je poslovil od pok. starosta Julij Jakil, za starešinstvo pa naduč. Alojz Urbančič.

29./VII. V ljubljanskem »Leonišču« je umrl Anton Šapla iz Šturij, 64 let star. V vsej Vipavski dolini číslan mož.

3./VIII. Finanč. tajnik Valentin Marušič imeno-van višjim nadzornikom, komisar dr. Fran Dorčič pa fin. tajnikom. — Prov. koncip. dr. Rudolf Sterle ime-novan fin. konc. v X. razredu.

10./VIII. Cand. iur. Vladimir Knaflič napisal v »Soči« cele serije člankov, zlasti o Narodni delavski organi-zaciji v polemiki z dr. Tumo, v dveh zadnjih štev. pa raz-pravo »Na delo za naše jezikovne in politične pravice«.

5./X. Dr. I. Gregorin, suplent na Dunaju, imenovan pravim učit. na gor. realki.

12./X. Venčeslav Smrekar iz Kobariške okolice prestal na tehniki v Strelitzu izpit za stavbn. inženjerja. Bil je risar pri geometru Iv. Lapanji v Kob. in si je z nepopisno lastno pridnostjo pridobil inženjerski naslov.

14./X. Dr. Niko Omerza imen. suplentom na realki v Idriji.

V odbor goriške podružnice »Društva slov. profesorjev« so bili izvoljeni: preds. Ivan Košnik, podpr. Fran Mašera, tajnik Andr. Ipavec, blag. Fran Povšič, A. Schaup.

Dr. Feliks Kovačič otvoril odvet. pisarno v Trstu.

5./XI. V Kobjilju se je smrtno ponesrečil novoizvoljeni dež. poslanec Alojzij Jerič. Stal je na deski v skednju, nadzoroval delo, padel je in si razbil črepinjo. — »Soča« je

pisala o Jeriču: »Bil je mož poštenjak, več dob župan štanjelski, mirne nravi, priden gospodar in je užival zaupanje pri Kraševcih. Glede poslanstva je sam večkrat rekel: Jaz nisem za poslanca, kaj me stavljajo noter! Hotel se je celo odpovedati. — Mir blagemu možu!«

16./X. Dr. Alojzij Gradnik imenovan sodnim pri-stavom v Pulju.

27./XI. Sikst Hrovatin, poštni asistent v Pulju, premeščen v Gorico, kjer žive starši.

2./XII. Iz Tolmina je odšel glavar Amadeo Prinzig na namest. v Trst. Vodstvo glavarstva je prevzel nadkom. baron Baum. — Tolminci so se oddahnili. S tem možem smo imeli vedno hude spore, kajti bil je renegat in naš hud nasprotnik.

11./XII. V Prvačini je umrl starosta Sokola Peter Leban.

14./XII. Brata E. in Jos. Rusjan sta bila prva Avstrijca, ki sta se dvignila v zrak z letalom lastnega izdelka. »Soča« je prinesla sliko dvokrilnika »Eda I.« Bil je še docela primitiven, dasi precej velik. Saj je imel v krilih po večini karton. Ali brata izdelujeta letalo po najnovejših predpisih in v enem letu se začnejo poizkusi. — Njuni poskusi so se izborno posrečili. Rusjan je letel celo v Beograd, a se je tam — smrtno ponesrečil.

Deželni zbor — nadaljevanje do razpusta.

Vlada se je začela zanimati za usodo dež. zbora takoj po novem letu. Dne 6. januarja je bila skupna seja vseh načelnikov klubov, ki so se je udeležili tudi princ Hohenlohe, vladin zastopnik v dež. zboru grof Attems, dež. glavar dr. Pajer. V tej seji ni prišlo do nikakega zbližanja, dasi sem podal v imenu »Slovenskega kluba« skrajno možne koncesije, ki bi morale odstraniti dozdevne nepremostne ovire.

Seja 8. januarja je bila bolj formalna. Prišel je tudi namestnik Hohenlohe, ki je zbor pozdravil. Drugače je bil samo govor Pajerjev o potresni katastrofi na Siciliji, za katero je predlagal takoj podpore 5000 kron, ki jih je zbor dovolil. Nadaljnja seja je bila določena na naslednji ponedeljek.

»Soča« je poročala, da do sporazuma ne pride, ker laški liberalci so nespravljivi. Glavne težkoče so ravno v tej stranki, ki hoče dalje neomejeno gospodovati. Laški liberalci hočejo imeti zase poleg glavarja tudi oba dež. odbornika, laškim klerikalcem pa nočejo dovoliti niti enega odbornika, dasi n. pr. laški liberalci, ki jih je samo 9 proti 6 klerikalcem, nimajo v skupini kmečkih občin niti enega poslanca in ta skupina voli enega odbornika.

Za volitev dež. odbora je bil takrat položaj tak: V skupini kmečkih občin in splošne kurije so imeli laški klerikalci 6 glasov, Slovenski klub 5, Gregorčičeva skupina 5. Očitno je, da bi zmagal tu tisti poslanec, za katerega bi glasovali faiduttijevci in slov. naprednjaki, vsega 11 glasov proti petorici. Tu bi imeli laški liberalci ali gregorčičevci vsega le pet glasov. In vendar niso hoteli dati niti tega odbornika ne naprednjakom ne faiduttijevcem. — V veleposestvu bi odločal žreb, ki bi mogel odločiti za laške liberalce ali za slov. naprednjake. Iz celokupne zbornice pa bi zopet imel »Slovenski klub« s faiduttijevci tudi večino. Edini odbornik, ki bi bil za laške liberalce, je ostal v skupini mest, kjer so imeli 6 glasov proti nemu (Gabršček).

Toda laški liberalci so zahtevali zase oba odbornika, a poleg tega je še Gregorčič zahteval zase najmanj enega. — Zato je umljivo, da dež. glavar ni hotel dati takoj na dnevni red volitve dež. odbora, kakor je zahteval nujni predlog dr. Frankota. Pač pa so hoteli volitve preprečiti s prav grdo zavratno spletko.

Ob pogajanjih sem podal v imenu »Slov. kluba« vpričo namestnika izjavo, da Slov. klub pro bono pacis prepušča mesto enega odbornika slov. klerikalcem, ako Gregorčič odloži čast dež. podglavarja in bo v odbor izvoljen on, njegovim namestnikom pa ne prof. Berbuč, o katerem naše ljudstvo noče nič slišati in se je v tem smislu dovršil volilni boj. Radi enega odbornika klerikalcem bi se ljudstvo morda še potolažilo, nikdar pa bi ne odpustilo, ako bi bil ta odbornik — prof. Berbuč. — Kljub tej veliki koncesiji klerikalcem ni prišlo do sporazuma, marveč je bila naslednja seja nesklepčna, ker se je niso udeležili ne Slovenski ne Faiduttijev klub, torej večina zbora.

Zanimivo je tudi to: laški liberalci niso imeli sicer nič proti temu, da bi dobili tudi laški klerikalci enega odbornika, toda na račun Slovencev, ki bi dobili potem samo enega odbornika, a še ta naj bi bil prof. Berbuč, dočim bi »Slovenski klub«, ki je enako močan kakor laški liberalni, ne dobil prav ničesar. Enako močan laški liberalni klub pa naj bi dobil poleg glavarja še oba odbornika, tako da bi ta stranka imela večino v deželnem odboru. — Laški klerikalci so dobro vedeli, da je taka kombinacija po 40 letih deželnega zbora nemogoča, zato niso niti šli na tak lim.

Laški liberalci so imeli neprestano seje in šele v noči od nedelje na ponedeljek so ob 4. zjutraj sestavili dnevni red za sejo v ponedeljek popoldne. Ta monstrozni dnevni red je obsegal kar — 145 točk. Do 133. točke so bili sami obstrukcijski predlogi, ki bi mogli pobrati več sej zapored. Od točke 133 do 143 so bile verifikacije volitev, in sicer najprej — slovenskih, dasi Slovenci nismo imeli nikdar prednosti. In šele na to je bila postavljena na dnevni red — volitev deželnega odbora, dasi je postavil dr. Franko predlog, da se takoj voli dež. odbor. — Jasno je bilo, da so hoteli Lahi z Gregorčičem vred že takrat ustvariti iz manjšine večino: razveljaviti toliko naprednih Slovencev, da bodo imeli pri volitvi večino. Laški liberalci bi izvolili dva odbornika v skupini mest in veleposestva (ker trije poslanci slov. veleposestva bi bili razveljavljeni), a v skupini kmečkih občin bi bil izvoljen laški klerikalec. Potem bi v celi zbornici izvolili prof. Berbuča in bi imeli Lahi tri odbornike, a Slovenci edinega Berbuča. — Tako daleč je šel dr. Anton Gregorčič v letu 1909!!

Slovenski in Faiduttijev klub sta zato sklenila, da se seje ne udeležita. »Slovenski klub« je poslal dež. glavarju Pajerju pismo, v katerem naglaša, da je šel v svoji spravljalivosti jako daleč in hotel odstopiti eno odborniško mesto Gregorčiču, a kljub temu ni prišlo do sporazuma. Pač pa je bil slovenskim poslancem tik pred sejo vročen obstrukcijski dnevni red s 145 točkami, in zato naznanja, da se ne udeleži nobene seje, ki bi bila sklicana pod enakimi razmerami. — Ker je enako sklenil tudi Faiduttijev klub, napovedane seje

ni bilo in glavar je naznanil, da bo prihodnja seja sklicana pismeno.

Nato je bil dež. zbor odgoden, ne še razpuščen. »Slov. klub« je zahteval razpust in nove volitve najdalje do 10. marca, ker pozneje gre na tisoče volilcev na delo v tujino. Vedeli smo, da gredo v svet le naši volilci, a to so vedeli tudi Gregorčič in laški liberalci. Zato jim je vlada šla na roko tako daleč, da je razpustila zbor šele tedaj, ko je njim kazalo. Nove volitve so se vršile v jeseni ob času trgatve, v času največjega jesenskega dela, in v času, ko je bilo več tisoč naprednih volilcev v tujini.

Sleparske volitve v Trg.-obrtno zbornico.

Od leta 1889. dalje sem vodil na slovenski strani vse volitve v to zbornico. Moje delovanje v tem pogledu je dovoljno označeno v prvi in tudi drugi knjigi. Glavni moj uspeh je bil ta, da so bili vsi naši trgovci in obrtniki natančno poučeni kakor o važnosti tako o načinu teh volitev.

Znano je, da so se vršile te volitve pismeno in končno ustno. Za pismeno volitev je bil določen dan 4. januarja, za osebno volitev pa 13. januarja. Do 4. januarja bi morale biti vse glasovnice potom županstev že na vseh glavarstvih in v Gorici na magistratu, dne 13. pa bi se volitve dovršile osebno v prostorih zbornice same, kjer bi cel dan sedela volilna komisija pod predsedstvom grofa H. Attemsja. Ta komisija je imela nalogo, da vse glasovnice zbere iz zalepljenih zavitkov in jih deli po kandidatnih listah ali posameznih kandidaturah. Vrh tega sprejema ves dan osebno izročene glasovnice.

Naše občine so bile natančno poučene o načinu volitve in so se tudi v tem letu ravnale po mojih navodilih. Ker je po novem volilnem redu bila pasivna volilna pravica omejena samo na aktivne volilce v posameznih kategorijah, česar volilci sami zase ne morejo vedeti in torej ne voliti z vso gotovostjo, da imajo njihovi kandidati tudi res pasivno volilno pravico, sem moral odrediti naslednje postopanje: Volilci izročajo na županstvih legitimacije in podpisane prazne glasovnice, na katere tajnik zapiše kandidate, ki jih je dobil od mene. Tako izpol-

njene glasovnice in legitimacije odpošlje županstvo na glavarstvo, da jih to prejme najdalje 4. januarja.

Že tu si je dovolila volilna komisija naravnost škandalozne zlorabe. V »Soči« 2. januarja sem priobčil s svojim podpisom na naslov predsednika grofa Attemsja obširno poročilo o nezakonitem in spletkarskem postopanju komisije. Izjavil sem, da do 1. januarja celih 48 županstev še ni moglo vročiti izkaznic in glasovnic, ker so jih dobila od glavarstev prepozno. Znano mi je, da so glavarstva razpošiljala glasovnice šele po božičnih praznikih, kajti sama so jih dobila iz Gorice na sveti večer in celo na Božič. In pojutrnjem, 4. t. m. bi morale biti vse glasovnice že na glavarstvih. Volilci nimajo časa za vso volitev niti 2—3 dni, a volilna komisija hoče imeti celo 8 dni pred glavno volitvijo vse glasovnice v rokah, da more prešteti, koliko smo jih spravili Slovenci skupaj. Lahki potem od 5.—13. lahko še na vse kriplje delajo, ko imajo slovenske glasove že vse na mizi.

Ostro sem zgrabil predsednika grofa Attemsja, čegar podpis nosijo vsi spisi volilne komisije, tudi vsi razglasi in izkaznice za Slovence v — italijanskem jeziku. Naši ljudje so protestovali, marsikje niso hoteli niti sprejeti, in sem moral na vse strani v interesu volitve same brzojavno in z ekspresnimi pismi rotiti naše ljudi, naj požrejo to infamnost in sprejmejo glasovnice. — V istem članku poročam še, da sem bil osebno pri Attemsju, označil njegovo postopanje za škandalozno in sem mu v lice napovedal boj: da smo ga Slovenci do grla siti, da z njim pretrgujem vsako zvezo, ne pridem k njemu nikdar več v nobeni zadevi in povsod zastavim svoje delo v to, da se ga Slovenci iznebimo. Bolje odkritega nasprotnika, kakor takega oblizanega aristokrata, ki ga redi edino ime in domišljavst. Na tak način se je veliko slovenskih glasovnic zakesnilo in jih niso predložila glavarstva, marveč jaz in šele na dan glavne volitve v Gorici. Toda na tak način sem imel sam natančen skrutinij o vseh oddanih slovenskih glasovih, celo iz gradiščanskega okraja, kajti na glavarstvu v Gradišču je bil moj zaupnik okr. tajnik in moj pobratim Fran Mlekuš iz Bovca. Ta se ni zmotil niti za en slovenski glas v vsej Furlaniji, kateri je bilo priklopljeno tudi 5 slovenskih občin in smo imeli tudi v Krminu, Trziču in še v drugih občinah precejšnje število

volilcev. Po njem sem tudi natančno izvedel, koliko glasovnic so poslali po glavarstvu furlanski volilci. Drugi moj zaupnik na magistratu mi je izdal, koliko glasovnic je bilo oddanih iz Gorice. Na dan glavne volitve pa sem imel v volilni dvorani sam kontrolo, koliko laških volilcev je prišlo osebno volit. Na ta način sem imel natančen skrutinij, ki mi je pokazal, da smo zmagali Slovenci v treh kategorijah.

Toda volilna komisija nas je presenetila z zmago vseh italijanskih kandidatov, kajti ona je našla okroglo 700 laških glasovnic več, nego so bile v resnici oddane.

Meni je bilo povsem jasno, da so izvršili v uradih zbornice same po 5. januarju veliko volilno sleparijo, kajti na sleparski način so po določenem roku do dneva glavne volitve bodisi falsifikovali ali pa šele naknadno po vsej deželi zbobnali nad 700 zakesnelih glasovnic.

Na podlagi svojih neoporečnih ugotovitev sem podal na državno pravdnništvo z vsemi številkami po okrajih utemeljeno kazensko ovadbo in zahteval preiskavo: kdo je v Trgovski zbornici zagrešil tako sleparijo? — Svetovalstvena zbornica je sprejela potem predlog drž. pravdnika Andraža Jegliča in odredila pri vseh okrajnih sodnijah v Furlaniji kazenske poizvedbe, ki naj bi ugotovile: predvsem točnost mojih napovedi, in drugič, kdo je utegnil sleparije izvršiti.

In zares so se bavile s to mojo ovadbo vse furlanske sodnije, pa tudi preiskovalni sodnik v Gorici.

Naravno je, da je tako obsežna preiskava po vsej deželi trajala nad eno leto, ali ugotovila je: v stvarnem pogledu popolna resničnost mojih napovedi, — v subjektivnem pogledu pa krivca ni bilo mogoče najti. Edini krivec je med tem časom umrl. Ta možakar je bil zbornični podtajnik Stecchina. — Po moji misli je Stecchina res sodeloval, toda on ni bil sam, marveč le dober pomagač pravim krivcem, ki so bili člani komisije. V končnem odloku, ki mi je bil dostavljen l. 1910., je bilo rečeno, da je v objektiv-

nem pogledu krivda bila dokazana, subjektivno pa ni mogoče nikogar obtožiti.

Iz tega povsem stvarnega poročila je razvidno, da sem dosegel velik uspeh, ki pa ni imel tistih posledic, kakršne bi morale slediti. Zahteval sem nato od vlade, da mora tako sleparski izvoljeno Trgovsko obrtno zbornico razpustiti, nikar še, da bi prisleparjena zbornica volila dva poslanca v deželni zbor. Ali do tako odločnega koraka se avstrijska vlada ni mogla povzpeti.

Ko sem ves ta material porabil v dež. zboru, se Italijani niso upali črhnuti, ali oglasil se je kljub tako jasnim dokazom dr. Anton Gregorčič, ki je predlagal potrditev osporjenih mandatov, kar se je tudi zgodilo. To je predlagal tisti dr. Ant. Gregorčič, ki je v isti seji predlagal razveljavitev treh mandatov slovenskega veleposestva, proti katerim ni bilo najmanjšega opravičenega prigovora.

Sedanji naši generaciji se mora upreti že najprimitivnejše čustvo pravičnosti proti dejstvu, da so bile še leta 1909. pri nas na Goriškem mogoče tako škandalozne razmere v deželnem zboru in da se je sploh našel Slovenec, ki je imel toliko žalostnega poguma, da je on predlagal intudidosegel potrditev tako sleparski izvoljenih poslancev, ki sta bila med Slovenci in Italijani — jeziček navagi. Saj je šel vsa leta boj za tem ciljem, da po »Trgovski in obrtni zbornici« izbojujemo večino v dež. zboru. Dr. Antonu Gregorčiču ne morem prizanesti tudi po njegovi smrti, da tu ne pribijem njegovega narodnega izdajstva, ki mu ga je narekovala strankarska strast. Objektivni čitatelji mi tega koraka ne morejo zameriti.

Sistematično rovanje proti naprednim zavodom.

Od vsega početka razkola z Gregorčičevo stranko smo videli, kako sistematski boj je vodil Gregorčič po svojih listih proti naprednim denarnim zavodom in drugim gospo-

darskim zavodom po načelu: kar ni pod mojo komando, naj vzame vrag, pa če je drugače še tako koristno narodu. In kako lahko je izpodkopati zaupanje širokih mas v razne zavode, to vidimo posebno drastično dandanes, ko je cela vrsta velikih zavodov pod tako zvano zaščito, da rešijo, ako se kaj še da rešiti. Gregorčičevi in njemu poslušni listi pa so z veliko hladnokrvnostjo metali med ljudstvo bombe najgrše vrste, ki bi morale n. pr. v sedanjih časih pognati v konkurz tudi še tako zdrave zavode.

Tudi v tem letu se je nadaljevala Gregorčičeva sistemska gonja proti vsem naprednim zavodom, često zavita v zagonetne oblike, mnogokrat pa v jasno natolcevanje in podtikanje. — Na gospodarskem polju je treba posebne pozornosti tudi v slučajih, da se res dogaja kaj nevšečnega za ta ali oni zavod; kajti zlohotna časnikarska gonja mora začeti uničevalno delo tudi takrat, ko bi se mogle še preprečiti vse zle posledice.

Tako n. pr. je objavil »Slovenec« po novem letu z Goriškega prikrito vest, da je neki napredni zavod na robu poloma, kar pokoplje vse naprednjaštvo. Na poziv župana Ivana Hribarja je potem list izjavil, da je tista notica prišla z Goriškega in da se torej tiče le te dežele.

Meni je bilo takoj jasno, kam je »Slovenčeva« notica merila, namreč na »Mizarsko zadrugo« v Solkanu, kjer res ni bilo vse v redu, kar sem čutil že sam. Zato sem v pomirjenje duhov objavil v »Soči« 9. januarja, da sem odredil v lastnosti predsednika »Trgovsko-obrtne zadruge«, ki je imela pri tej zadrugi od prvega početka izdatne terjatve, po dveh uradnikih natančno revizijo. — Posledica je bila, da je »Mizarska zadruga« oddala prodajalni v Splitu in Trstu v zasebne roke, ter se znebila tako dveh nevarnih podjetij, kjer je bila kontrola silno težka.

»Mizarska zadruga« sama pa je postajala čedalje bolj težek aparat, ki se ni dal spraviti v sklad z združnim načelom. Videl sem, da je lepa ideja združništva doživela med zadrugarji samimi polom: vsi so smatrali zadrugo za molzno kravico, ki nikdar ne odreče mleka. Zadrugarji so čedalje bolj večali svoje delavnice, in namesto produkcije 250.000 kron kakor pred šestimi leti, so izdelovali za nad milijon blaga, ki so ga vsako soboto vozili v velika skladišča zadruge ter

zahtevali skoro v polni cenilni vrednosti plačilo, da morejo izplačevati delavce. Predsednik »Mizarske« Rudolf Konjedic je ustrezal, dokler je le šlo, iskal je kredit v glavnem pri »Trgovsko-obrtni zadrugi«, ki je bila še iz Tumovih časov v tem podjetju močno angažovana, in tako se je vleklo nezdravo delo v Solkanu toliko časa, da je »Mizarska« čez dve leti res prišla do konkurza. — Ker sem jaz pri skupni seji načelstva in nadzorstva »T. o. z.« dosegel, da so morali za »Mizarsko« jamčiti vsi člani Konjedičeve rodbine, sem si nakopal celo s temi sorodniki moje žene hudo zamero. Nezdravo je bilo tudi to, da je ravnatelj »T. o. z.« bil obenem nekak nadzornik računovodstva »Mizarske zadruge«, on je za »Mizarsko« proti plačilu delal inventarje in bilance. Te so bile vedno tako lepe, da ni bilo dolgo nikakega vzroka za vznemirjenje. — Ali takrat, ko je »Slovenec« objavil svojo alarmantno vest, smo bili že tako daleč, da je bilo započeto delo za ozdravljenje in bilo bi se najbrže tudi posrečilo, da niso iz Gregorčičevega tabora zagnali krik in vik o bližajočem se polomu. — Gregorčič sam je imel najboljši vzgled v »Krojaški zadrugi«, ki je tudi propadla, dasi so tam gospodovali njegovi trabanti, in vedeti je moral, kako usodna je prislovica: danes meni, jutri tebi! — Ali ne, ta zadeva je bila slaščica za Gregorčičeve liste. Posledice bomo videli pozneje, ko pojasnim polom »Mizarske zadruge« in posledice brezvestne gonje Gregorčičeve in njegovih pomagačev.

*

»T. o. z.« je imela takrat v Gorici tri velike stavbe: »Trgovski dom«, hotel »Südbahn« in »Društveni dom« v ulici sv. Ivana. To hišo je kupila za bagatelno ceno in je v njej dala streho šestim narodnim društvom. Bilančna vrednost teh poslopij je bila 701.000 kron. »T. o. z.« ni nikdar računala, da se morajo tudi polno obrestovati, kajti zavod dela v celoti lep dobiček in je le prav, da ne gromadi samo rezerv za bodoče generacije, marveč da ima že sedanjí rod nekaj dobička od tega in da je vse v čast in ponos slovenskega življa. To je končno zadeva članov zadruge same in ne drugih, ki niso prav nič prizadeti.

V bilanci za l. 1908. je zadruga izkazala čisti dohodek hiš — 17.507 kron. Vrh tega je zadruga sama stanovala v T. d. brezplačno in dala veliko stanovanje zastoj »Pevskemu in glasbenemu društvu«. To je po običajnih pravilih dovolj dober uspeh denarnega zavoda. Vsako diferenco zavod z lahkoto prenaša. In »T. o. z.« je doživela prav s svojo hišno politiko v Gorici ogromnih uspehov ter rastla v vseh področjih delovanja.

Ali čujte, kaj je napravil Gregorčič v svoji »Gorici«: Ta je na senzacijski način objavila iz bilance samo vest, da so vse hiše »T. o. z.« dale komaj 2044 kron dohodka, kar obrestuje glavnico komaj po 0,29 od sto. »T. o. z.« je poslala popravek, ki je dokazal dohodek 17.507, vrhu tega še brezplačno stanovanje za zadrugo in »Pevsko in glasbeno društvo.« — Ali »Gorica« je še vedno trdila svoje, češ: od izkazanega dohodka treba odšteti hipotečne obresti 12.389 kron, tako da ostane dohodka res le 2044 kron. »T. o. z.« je namreč imela na dve hiši hipoteko 301.000 kron, za katere je plačevala po 4,5 % amortizacijskih obrokov, tako da bi samo s tem plačevanjem bil plačan tudi dolg sam. Drugače je zadruga plačevala toliko in celo po 5 % samo od hranilnih vlog. Zato je mogla računati investicije za hiše le v znesku 400.000 kron. — »T. o. z.« je torej dobivala od svojih hiš: 1. čisti dohodek 17.507 kron; — 2. brezplačno stanovanje za zadrugo in društvo; — 3. upravni dobiček od izposojila 301.000 kron. — Toda za »Gorico« in njene brave je ostal še vedno le dohodek 2044 kron. In sledilo je dalje udrihanje in javkanje na adresu članov takega zavoda, kakor je ta »T. o. z.« v rokah naprednjakov.

Kljub temu pa takrat klerikalni listi še niso želi uspehov po svojih lepih željah. O tem bom poročal še pozneje, da se pokaže: kako se delati ne sme ne v sovražnem ne v domačem taboru!

Tu naj omenim le še tole:

Takrat je imela »T. o. z.« tri in kmalu potem celo štiri hiše na najlepših krajih mesta, Posojilnica dve palači tudi v dveh najlepših ulicah, konsorcij hotel »Jelen«, klerikalna Centralna posojilnica pa je imela bivši hotel »Central« blizu »Trgovskega doma«. Poleg tega so rastle hiše v zasebnih rokah, da je bilo kar veselje. Nasprotnike je obhajala zona

ob pogledu na tolikšen napredek Slovencev v Gorici. Ko- roški Dobernig, nekoč gimnazijec v Gorici, se je zgrozil nad tolikim napredkom Slovencev, ko je bil po dolgem času zopet prišel v Gorico, a najbolj ga je zbodel »Trgovski dom«, tako, da je napisal večji podlistek v »Tagespošti« o sloven- ski nevarnosti v lepi solnčni Gorici. — Tako naši sovražniki: domači polit. nasprotniki pa so komaj čakali, kdaj vse to vrag vzame!

V naslednji št. »Soče« sem moral zopet napisati večji uvodnik »Naš Narodni dom« v odgovor na nove napade v »Gorici«. Povedal sem, da nismo prišli v Gorici do nikakega »Narodnega doma«, ker je postal v Gorici nepotreben v največji meri po — mojem delu! Ne eden »N. d.«, kjer bo združeno vse, kar je naše, drugod pa nas nikjer nič ne bo, marveč ven po Gorici raztezajmo svoje pridne roke, cela Gorica bodi naš — »Narodni dom«!

»Slovenec« 18. februarja je zopet objavil grd dopis iz Gorice, v katerem je grdil v prvi vrsti mene, ki da sem takrat snoval — »jubilejno banko«. Znani dopisnik je slišal nekaj zvoniti, pa hajd v »Slovenca« na tendenciozen način. Vrhū tega še dostavlja samo tako »mimogrede«, da bi »Poso- jilnica« rada prodala svojo hišo, prodaja se tudi hotel »Jelen«, naprodaj bi bil tudi »Südbahn«. Pa dostavlja: »Kaj še ostane od nekdanje slave?«

Odgovoril sem tako: »Nekdanji slavi bo sledila nova slava, nov napredek. Posojilnica proda svojo hišo le tedaj, ako jo odda narodnim rokam, a sama — dobi kako novo, še lepšo postojanko v svoje roke. Kdor je Slovenec, se bo samo veselil ob taki priliki« itd.

Iz takih in enakih polemik nismo prišli nikdar. Od tedna do tedna so si izmislili kaj novega za smešenje, za napadanje in natolcevanje. Tudi na popravek »T. o. z.« o dohodku hiš je prinesla »Gorica« nov članek, ki je bil v bistvu naravnost smešen dokument, da ni imel pisec niti pojma o računo- vodstvu.

Tudi v tem letu smo imeli še grdih polemik, kajti »Go- rica« je zopet in zopet hotela vedeti, koliko plačujem jaz najemščine od stanovanja in tiskarne, da bo znala preraču- niti, ali se obrestuje denar, ki je naložen v tistem delu poso- jilnične hiše. — Tako je delala »Gorica«, ki ni nikdar pove- dala — tudi nihče ni vprašal — koliko pa plačuje Gregor-

čičeva tiskarna v »Šolskem domu«, ki je bil sezidan z darovi naroda, kjer sem jaz največ pomagal nabirati. Vse neštete udriharije so imele edino ta namen: omajati zaupanje ljudstva v napredne zavode. Odvrčati milo za drago bi bil prav lahek posel, ali naprednjaki tega nismo delali, razen ko smo bili prav izzvani. — Čudež je bil, da smo goriški Slovenci kljub takim grdim razmeram v domačem taboru vendar lepo napredovali, v jezo naših narodnih nasprotnikov.

*

Ker so Gregorčičevi klerikalci neprestano vtikali svoje prste v napredne zavode, sem prišel nekega dne na misel, da najbrže nalašč toliko vpijejo proti naprednjakom, ker hočejo kaj svojega zakriti, kar treba, da mi odkrijemo. Tiste dni so se namreč jako bahali z »Montom« — duhovskim zavodom. In temu »Montu« (Monte di Pieta), t. j. Zastavljalnici in ž njo združeni hranilnici, kakor se je oficialno imenovala, sem posvetil nekaj pozornosti v treh številkah »Soče«. — V prvem članku (16. III.) sem razkril, da je prečastiti kuratorij (t. j. nadškof in dva župnika) v 10 letih pobral iz Monta okroglo 600.000 kron brez slehernega računa, kam je šel ta denar. Ali poleg teh velikih vsot so pobrali še pod raznimi naslovi iz tekočega računa. Ker imajo klerikalci ob vsakih volitvah na razpolago velike vsote, treba preiskati, ali ni tu Montov denar vmes? — In Mont je edina hranilnica v deželi s pupilarno varnostjo.

V čem pa je ta pupilarna varnost?! Ko sem natančno pregledal vsa jamstva, sem prišel do sklepa, da je vsaka naša Rajfajznovka bolj varna nego ta sloveči Mont. — Leta 1897. je imel hran. vlog kron 8,665.356, deset let pozneje pa 20,522.695, a vse jamstvo je dajala za vloge edino le splošna rezerva — 257.155 kron, kar je krilo vloge samo z 1 in četrt odstotka. Kje je tu pupilarna varnost?!

Zastavljalnica ali Monte di Pieta je imela ustanovne glavnice po nadškofu ustanovitelju grofu Thurnu v znesku 394.098 kron, ali še od te so 1909. odpisali 101.820 kron, ki so jih bili izdali za popravo hiše, kjer so uradi. Ali tudi vse to je le v jamstvo za — zastavljalnico, ne pa za hranilnico. — In na vse to imetje imajo hranilnih vlog nad 20 mil. kron, s katerimi razpolaga po svoji mili volji edino le neki »pre-

častiti kuratorij« treh oseb, ki je pa za sebe pobral v desetih letih okroglo 600.000 kron brez računa o uporabi.

Ker je bil Mont edini pupilarni zavod, so oblasti zahtevale, da so morali vse denarje za sirote, otroke, maloletne itd. nalagati le v ta zavod. Dvigati so morali vloge pri naših posojilnicah in nalagati jih na Montu, ki je veliko manj varen nego naša zadnja kmečka posojilnica.

In ob takih razmerah v edini duhovski hranilnici s pupilarno varnostjo so imeli Gregorčičevi listi še toliko poguma, da so uganjali škodoželjno gonjo proti denarnim zavodom napredne stranke.

»Narodna delavska organizacija«.

Ta lepa delavska organizacija se je začela zadnji čas iz Trsta širiti tudi po Goriškem v Ajdovščini, Biljah, Renčah itd., kjer je našla jako rodovitna tla. V Gorici se je za to gibanje začel zanimati mladi odvetniški kandidat dr. Vladimir Knaflič.

V »Soči« 23. februarja je vabil »pripravljalni odbor« na sestanek v »Slov. bralnem in podpornem društvu«, v naslednji številki pa je bil večji poziv trgovskih sotrudnikov, ki so čutili potrebo neke organizacije, pa niso vedeli, kam naj se naslonijo.

Dne 28. marca je bila ustanovljena tudi v Gorici. Ustanovnega shoda na Goriškem se je udeležilo nad 200 delavcev. Glavni govornik dr. Jos. Mandić iz Trsta je obrazložil temeljito potrebo NDO, naglaševaje, da to ni nikak privesek ne napredni ne klerikalni ali kaki drugi stranki, marveč je samostojna organizacija slov. delavstva. Vse to se samo po sebi razume, ali ker so socialni demokratje toliko mešali, treba to izrečno poudarjati. — Za njim je govoril tajnik Skala iz Trsta, potem pa goriški organizator dr. Vlad. Knaflič, ki je razlagal, kako se je sploh pričel boj med delavstvom in kapitalom, kako se je zanesel ta boj k nam, kako se je pričelo pri nas delavsko gibanje in kako je potrebna takšna organizacija. — V goriški odbor so bili izvoljeni: preds. dr. Vladimir Knaflič, podpreds. Pino Cejan, taj. Karel Vuga, blag. Jos. Fabčič, knjižničar Jos. Černovic, odb. Karel Koren in Mirko Plesničar.

Na to je začela NDO razvijati živahno propagandno delo in prvi majnik je že dostojno praznovala na dvorišču Gorjančeve gostilne v Attemsovi palači na Kornu. — Socialni demokratje obeh narodnosti letos niso imeli običajnega dopoldanskega obhoda po mestu, ker je bil od leta do leta slabši, pač pa so se zbrali popoldne na Telovadnem trgu, kjer je govoril za Italijane neki Piazza iz Trsta, za Slovence pa namesto dr. Tume Etbin Kristan iz Ljubljane. Potem so odkorakali na Gorišček, kjer so imeli veselico. Nosili so dve rdeči zastavi, Slovencem na čelu sta korakala dr. Henrik Tuma in dr. Jos. Ferfolja iz Tolmina.

NDO je imela takoj ob rojstvu prav hudega nasprotnika v socialni demokraciji. Dr. Tuma je bil izdal proti nji okrožnice, v katerih je svaril delavce pred organizacijo, ki je odvisna od delodajalcev, da bodo delavci morali prodajati svobodo svojega glasu in svoje vesti z izdajstvom svojih interesov, ako vstopijo v NDO.

Na ta način je bila NDO zapletena v hude polemike, še preden je prav začela delovati. Dr. Knaflič je priobčil v »Soči« več člankov, v katerih je stvarno pobijal vse napade na novo organizacijo, ali tudi jaz sem bil še posebej izzvan, da sem priobčil s podpisom četvorico obširnejših člankov. — Kdor bi se zanimal za tiste boje na Goriškem, najde v Soči, Edinosti, Narodu in Delavskem listu veliko člankov, ki drastično osvetljujejo način takratnega boja za NDO in proti nji.

Razdiralno delo »Kmečke stranke«.

Jasno je bilo, da bo to leto jako važno v naši goriški politiki. Vse je kazalo, da bomo imeli razburljive nove volitve v deželni zbor. Da bi pa napredna stranka ne dosegla morda še lepših uspehov ko lansko leto, sta napeli kmečka in socialistična stranka vse svoje sile. Ali neoporečno jasno smo vedeli, da moreta škodovati edino le napredni stranki, kajti klerikalcem ne vzameta niti enega glasu. Še bolj jasno pa bi moralo biti voditeljem obeh strank, da ne dosežeta nikakega uspeha zase, da bosta kvečjemu delovali le za klerikalce. Tako je tudi bilo.

Kmečka stranka je imela 17. januarja v dvorani »Pri zlatem jelenu« svoj shod, ki je bil precej dobro obiskan.

Zopet so potrdili program stranke, ki varuje kmečke koristi, in izvolili vodstvo: predsednik dr. Alojzij Franko, namestnik Ivan Mermolja in drugi nam. Ivan Savnik iz Bilj. — Na shodu ni bilo niti enega pristaša klerikalne stranke, pač pa sami naprednjaki, katerim je demagoški kmečki program zmešal glave. Najbolj kričavi so bili taki naprednjaki, katerim se je zahotelo po mandatu, ki bi ga v napredni stranki ne dosegli.

Kmalu pa smo spoznali, da je pravi vodja stranke Ivan Mermolja iz Vrtojbe, ki je bil dosledno za samostojnost in neodvisnost kmečke stranke, za samostojen nastop pri volitvah, dočim je bil dr. Franko jako jeguljast in za pakte s klerikalci. On je tudi večkrat poskušal pri Gregorčiču zedinjenje mirnejših življev proti — novostrojarjem in naprednjakom. — Dr. Gregorčič pa je končno odklonil ponudbe dr. Frankota, zato ni prišlo do kompromisa med njimi, pač pa se je Franko vrnil v zvezo z naprednjaki, dočim je Mermolja ostal dosleden za samostojno kmečko stranko. Toda delovanje »kmečke stranke« je moglo koristiti samo Gregorčičevim klerikalcem, kajti mnoge naprednjake je tak položaj ozlovoljil, češ: po eni strani kmečka, po drugi socialistična stranka odjemata naše glasove, saj ni mogoče, da zmagamo. Tako je ostalo mnogo volilcev doma.

Pri prvem občnem zboru stranke je bil izvoljen za predsednika Ivan Mermolja, dočim je dr. Franko stranko zapustil. Strankino glasilo je spremenilo ime »Naš glas« v »Kmet-ski glas«, ki je obračal največ osti proti napredni stranki, iz katere naj bi kmet-ska stranka rastla, kajti vedeli so, da klerikalcem nič vzeti ne morejo. Po volitvah je stranka razglašala po svojem listu, da hoče biti in ostane edino kmet-ska stranka in napovedan je bil nekak razredni boj. »Soča« se je v par člankih uprla nazorom Ivana Mermolje ter pokazala brezupnost razrednega kmet-skega boja, kajti med našim narodom je v prvi vrsti kmet, ki potrebuje vsestranske pomoči. Nespameten je torej boj proti vsem tistim, ki bi mogli kmetu pomagati. Pokazalo se je, da je bil ves boj kmet-ske stranke v pozitivnem smislu brezuspešen, v negativnem smislu pa je pomagal samo razdirati napredne postojanke v korist klerikalcem.

Delavnost naprednih društev.

»Soča« je imela v vsaki številki posebne rubrike z naslovi: Narodna prosveta, Zveza narodnih društev, Sokolski vestnik, Goriška kolesarska zveza, Družba sv. Cirila in Metoda, v katerih je poročala o živahnem delovanju naših narodnih društev v vsej deželi.

Takoj po novem letu so prišli ljubljanski igralci na povabilo Narodne prosvete in so priredili več jako uspešnih predstav, n. pr.: Veleturist, Vražja misel, Meškov igrokaz »Mati«. Meseca aprila so bili zopet v Gorici in priredili: Grillparzerjevo »Prababico«, francosko burko »Sladkosti rodbinskega življenja«, francosko dramo »Simone«, angleško burko »Charleyeva teta«, Angela Buimera »V dolini«, tragedijo iz dijaškega življenja »Red iz npravnosti«, v poslovilni predstavi pa »Ugrabljenе Sabinke«. Igralci so bili: Nučič, Iličić, Bohuslav, Povhe, Danilo, Križaj, Molek, Thalerjeva, Bukšekova, Kavcka, Winterova, Jožica Haderbolčeva, Dragutinovičeva, Toplak, Zofija Borštnikova in dr. Ljubljanski igralci so vedno radi zahajali v Gorico, kjer so želi prav žive simpatije.

»Narodna prosveta« sama pa je skrbela v Gorici in po vsej deželi za aktualna predavanja, n. pr. dr. Puc: Socialna gibanja in teorija od prvih začetkov do Marxa, več predavanj; dr. Dereani: Seksualna higiena, več predavanj samo za odrastle; Vladimir Knaflič: Narodnost in proletarjat; dr. Vošnjak: Pomen sociologije; dr. Ozvald: Moderna pesniška umetnina; dr. Gradnik: Moderni impresionizem; dr. Levpušek: Volilni sistemi; prof. Ivan Košnik: Stik šole z domom; prof. Ferd. Seidl: rastlinske svatbe itd. Naštel sem le majhen del predavanj, ki so imela vedno veliko hvaležnih poslušalcev. Ta in še mnoga druga predavanja so se ponovila tudi v narodnih društvih na deželi, in sicer v imenu »Prosvete«, v imenu »Zveze narodnih društev«, pa tudi v imenu ferijalnega društva »Adrije«.

Znamenit je bil drugi občni zbor »Zveze narodnih društev« v nedeljo 9. maja, ki ga je vodil predsednik dr. Dinko Puc. Povedal je, da v drugem letu po ustanovitvi Zveze deluje že nad sto društev čvrsto in neustrašeno za ljudsko prosveto. Iz poročila tajnika Damira Fajgla posnemam: V

Zvezi je bilo 101 društvo, osrednja knjižnica je živahno delovala, predavanj je bilo 88, med temi je predaval predsednik dr. Puc 25, dr. Dereani 12. Popoldne 9. maja je priredila Zveza na vrtu pri »Jelenu« prav lepo uspelo veselico, pri kateri so sodelovale goriške narodne gospe in gospodične.

Tekom pusta so priredila goriška društva v dvorani »Trgovskega doma« nekoliko sijajnih veselic in velikih plesov, kar je pokazalo odličnost goriške narodne družbe.

»Pevsko in glasbeno društvo« pa je priredilo tekom leta več velikih koncertov, med temi 5. junija veliko Bendlovo kompozicijo »Švanda Dudak«.

Razvoj »nove struje«.

Že v poročilih lanskega leta smo videli, da se je »nova struja« očitno odcepila od Gregorčičeve stranke in začela hoditi svoja pota. Fran Kremžar je bil zapustil »Gorico« in začel redno dopisovati ljubljanskemu »Domoljubu«. Živahni predavatelji in snovalci katoliških izobraževalnih društev po deželi so bili: Fran Kremžar, dr. Capuder in dr. Breclj.

Gregorčič je silno nerad gledal delovanje svojih bivših mladih sotrudnikov, ki so zdaj samostojno snovali po vsej deželi kulturna društva, posojilnice in zadruge nekako proti organizacijam Gregorčičeve stranke. V tem letu so začeli novostrujarji prav živahno ustanavljati telovadna društva »Orel«, in sicer samostojne »Orle« ali le v obliki telovadnih odsekov njihovih katoliških izobraževalnih društev. Gregorčič se je dolgo časa branil v svojih listih le omenjati »Orle«, ali končno se je moral udati in dati za to propagando na razpolago predale »Gorice« in »Prim. Lista«.

Dne 29. decembra je izšel novostrujarski tednik »Novi čas«, ki mu je bilo lastnik »Katoliško tiskovno društvo«, slamjaški urednik Anton Šinigoj, pravi urednik pa Fran Kremžar. V programu pravi med drugim: Čast Bogu na višavah in mir ljudem na zemlji, ki so dobre volje! Načela so — načela katoliške vere, zato bo list neizprosno nasprotnik vsemu in vsakemu protikrščanskemu stremljenju in delovanju. — Namen mu je v smislu katoliških načel: blagostanje in vsestranske potrebe našega ljudstva. Posluževal se bo vseh sredstev in pripomočkov, ki morejo temu namenu

služiti. — Glavno pozornost posveti izobrazbi in pouku. Izobrazba na podlagi krščanskih načel rodi pravo prosveto, vsaka druga tira narod v propast. Zato bo pobijal zmote in nauke, ki jih pod krinko vede svobodomisleci in drugi protikrščanski lažipreroki trosijo med slovensko ljudstvo. Posebna skrb mu bo: krščanska vzgoja mladine v šoli in izven nje; zato bo podpiral tozadevno prizadevanje krščansko mislečega učiteljstva. — List temelji na demokratski podlagi. Bo na uslugo vsem krščanskim organizacijam v deželi. hkratu tudi glasilo krščansko-socialnemu delavstvu. »Novi čas« stoji popolnoma v okviru SLS na Goriškem. Vzporedno z drugimi listi bo vedno zagovarjal njen katoliški, narodni in demokratski program v smislu katoliških shodov. V zasebne prepire se ne bo mešal, zasebnosti ne bo vlačil na dan. Politike se bo dotikal, kolikor bo poročal o važnih dogodkih doma in drugod ter razlagal načela krščanske realne politike. Na temelju krščanske pravičnosti se bo tudi vedno potezal za enakopravnost in osamosvojitve našega naroda v mestu, na deželi in v državi.

»Novega časa« se je bil takoj oklenil tudi drugi klerikalni drž. poslanec Josip Fon, ki je polagoma začel politkovati neodvisno od dr. Gregorčiča.

Spomenik Andreju Volariču v Kobaridu.

V Kobaridu se je bil že pred letom ustanovil pripravljalni odbor za postavitev spomenika pok. skladatelju Andreju Volariču. Ta odbor je v kratkem času preskrbel spominsko ploščo na rojstni hiši, na trgu poleg občin. doma pa krasen spomenik, slavljenčev kip v naravni velikosti na precej visokem podstavku.

Že na predvečer je došlo v Kobarid veliko zunanjih gostov iz Trsta ter iz Gorice in njene okolice, s Krasa, z Vipavskega in iz vse Soške doline. Med 70 gosti iz Gorice je došla tudi deputacija goriškega Sokola. Obilno so bila zastopana učiteljska društva, tržaško, sežansko, goriško in tolminsko. Devin, kjer je pokojnik pokopan, je poslal deputacijo županstva in društva »Ladja«. Iz Kranjske je došlo edino društvo »Sava« iz Jesenic, čegar zborovodja je bil sin Volaričev. Ob 2. popoldne je bila odkrita spominska plošča, kjer so govorili za tolminsko učiteljstvo Josip Rakovšček,

za ostalo učiteljstvo Stipko Ferluga, za »Zvezo narodnih društev« dr. Dinko Puc. Ginljivo je bilo gledati na hodnik, kjer so stali stari oče Volaričev ter hčerka in sin. Tolminski učiteljski zbor je zapel »Gospodov dan«, jeseniška »Sava« »Napičnico«, »Pevsko in glasbeno društvo« iz Gorice pa »Čolničku« — vse Volaričeve. Izpred rojstne hiše je odkorakala povorka na trg pred zagrnjen spomenik. Tu je govoril najprej župan Janko Gruntar, ki je očrtal zasluge moža, kateremu so Kobaridci postavili ta spomenik. Nadučitelj Križman je govoril v imenu vsega učiteljstva, za jeseniško društvo »Sava« Božič, za Devince Josip Sorč, za obe društvi iz Tolmina pa Andrej Vrtovec, Nato so sledile od raznih zborov Volaričeve pesmi. Zvečer je bila razsvetljava trga in bakljada, potem pa slavnostni koncert. Kobarid se je prav častno oddolžil svojemu vrednemu sinu Andreju Volariču.

Slovensko učiteljišče v Gorici.

Ta davna želja vseh primorskih Slovencev je bila tik pred ugodno rešitvijo. »Soča« 14. septembra je poročala, da se je vlada že odločila za premestitev učiteljišča iz Kopra v Gorico.

Italijani so zagnali proti premestitvi velik hrup, vsi edini in složni v tem vprašanju, da slovensko učiteljišče ne sme priti v Gorico. Liberalni, klerikalni in socialistični poslanci so složno protestovali pri vladi in v Gorici je bil velik protestni shod 12. septembra, na katerem so prečitali tudi članek o učiteljišču iz »Soče«. »Soča« je v naslednji številki vprašala, če ni Bombig pustil iz članka stavka, da je živel že leta 1876. v Gorici pameten župan, ki je z mestnim svetom ponujal vladi na razpolago Edlingov dvorec za slovensko, hrvatsko in italijansko učiteljišče. — Dr. Marani je brzojavil z Dunaja, da bo težko kaj storiti proti premestitvi, ki da je akt politične kompenzacije Slovincem. Dan pred shodom so bili v namestniški palači v Trstu v deputaciji Bombig, Venier in Rubbia, katerim je vodja namestništva Schaffgotsch povedal, da ima namestništvo že od srede vladin odlok, po katerem je premestitev slovenskega učiteljišča iz Kopra v Gorico sklenjena na reč. »Corriere« je naznanil to vest pod naslovom »L'offesa sanguinosa — krvava razžalitev«. Drugi dan so

na shodu nekoliko ropotali, kar pa slovenskemu učiteljišču ni škodovalo. »Soča« 18. septembra je v uvodniku povedala zgodovino našega boja za slovensko učiteljišče. Med drugim je povedala, da je bil Marani 14. sept. pri ministrskem predsedniku Bienertu, ki mu je obljubil, da se to vprašanje odloži na prihodnje leto. Drž. poslanci Štrekelj, Mandić in Rybář, ki so bili v Trstu na straži, so takoj posredovali pri namestniku in obvestili drž. poslanca dr. Ploja, naj v imenu jugoslovanskih poslancev natoči Bienertu čistega vina: kaj ga čaka ob otvoritvi drž. zbora. Zvečer nam je že dospelo sporočilo dr. Ploja, da vlada ni razveljavila svojega sklepa. Vladi je bilo namreč sporočeno, da bomo v Gorici imeli učiteljišče, ako ne onega iz Kopra, pa zasebno, toda z vsemi koprskimi kandidati. V Gorici je bila že petnajstoric koprskih kandidatov, ki je naznanila polnoštevilen štrajk, vsi kandidatje bi prišli s prvim oktobrom v Gorico. Končno pa se je vlada le odločila, da otvori v Gorici slovensko učiteljišče. »Corriere di Gorizia« je že sporočil v soboto 11. septembra vest župana Bombiga in obeh podžupanov po telefonu iz Trsta, da: »il Luogo tenente Principe Hohenlohe dá ragione al Gabršček e torto a Goricia«. (Namestnik ... je dal prav Gabrščku in krivo Gorici.) »Soča« je temu ironično dodala: ubogi vsi državni poslanci, ki so se odlično trudili, v očeh goriških Lahonov ima vse zasluge edini Gabršček, proti kateremu izlivajo vso svojo strupeno žolč, groze mu, psujejo ga in pljujejo za njim, kjer se pokaže — ali le bolj od daleč, ker vedo, da je nevarno prihajati mu preveč blizu. Tu naj pripomnim znano dejstvo, da sem na nasvet policije same že 20 let nosil pri sebi vedno nabit revolver, kajti neštetokrat sem bil v nevarnosti, da me napadejo in pobijejo.

Prelat dr. Josip Gabrijevčič umrl.

V sredo 25. marca je umrl v duhovskem zavetišču »Rudolfinum« monsignor dr. Josip Gabrijevčič, hišni prelat njegove Svetosti, častni kanonik, profesor bogoslovja, konsistorialni svetnik, bivši vodja centralnega semenišča v Gorici, o katerem je bilo že marsikdaj govora v prvi knjigi.

»Soča« 27. marca je objavila obširnejši nekrolog, iz katerega posnemamo: Rojen 1840. v Plaveh kot sin vrlih in premožnih staršev. Normalko in gimnazijo in semenišče je dokončal v Gorici ter bil 1863. posvečen. Nadškof dr. Gollmayer ga je poslal v Avguštinej na Dunaj, kjer je bil po štirih letih promoviran doktorjem teologije. Potem je nekaj časa pastiroval v Volčah in Rihemberku ter postal 1871. spirital in pozneje profesor v semenišču. Pod nadškofovom Zornom je postal vodja semenišča, kjer je ostal do leta 1908, ko je moral oditi zaradi velikih spletk političnih nasprotnikov. Pokojnik je bil markantna oseba. Vedno zvest sin svojega naroda, je podpiral vsa narodna in cerkvena podjetja. Njegova radodarnost je slovela po vsej deželi. Njegovi učenci, mladi duhovniki, so mu zagrenili na najhujši način zadnje ure. Prav živahno je posegal v naše politično življenje. Bil je posebno vnet pristaš pok. dr. Tonklija in od prvega početka nasproten politiki dr. Gregorčiča. Ob razkolu 1899. in dalje je znal prav ločiti verske koristi od politike in dejal ob vsaki priliki, da je Gregorčič veri in cerkvi več škodoval, kakor vsi »liberalci« na Slovenskem. Svaril je, naj ne peha ljudi siloma iz cerkve, ki bodi hiša molitve, ne politično shajališče. Tudi vsi napredni Slovenci mu ohranijo blag spomin. — »Soča« je tudi poročala o pogrebu itd.

Nove volitve v dež. zbor.

Dasi je bilo po škandaloznih dogodkih v dež. zboru jasno, da ta zbor ne more priti nikdar do rednega delovanja, in dasi sta slovenski napredni in Faiduttijev klub zahtevala, naj vlada dež. zbor razpusti in razpiše nove volitve v času, ko bodo volilci še doma in bo ljudstvo imelo za volitve največ časa, vendar se vlada ni ozirala na te zahteve in je razpisala šele z odlokom 18. julija nove volitve: v splošnem volilnem razredu na 26. septembra, v kmetijskih občinah 10. oktobra, v mestih in trgih 21. oktobra, v trg. zbornici 20. oktobra, v veleposestvu 30. oktobra.

»Soča« je odločno protestovala proti volitvam ob tako neugodnem času, saj je bil doslej celo dež. zbor ob času trgatav odgojen, letos pa bomo imeli ves volilni boj tekom naj-

hujšega jesenskega dela. »Gorica« in »Prim. List« pa sta se norčevala s protestom naprednjakov in soglašala tudi z volitvami v tem času.

Volilni boj je bil oster in tudi grd, kakor je bila že pri nas navada. Od napredne strani smo skušali ohraniti objektivnost in dostojnost. Tako n. pr. je objavila »Soča« dne 11. septembra daljši članek, v katerem je tabelarično pokazala razmere v dež. odboru, ki so nastale z delovanjem dr. Antona Gregorčiča in prof. Ivana Berbuča. Tabela je pokazala, da je bilo zaposlenih v uradih dež. odbora 37 italijanskih in le 18 slovenskih uradnikov. Vsa važnejša mesta so bila v italijanskih rokah. Med 5 juristi ni bilo nobenega Slovenca. Laški uradniki so prejemale plače 120.320 kron, slovenski pa le 40.260 kron. Tako razmerje je vladalo v dež. hiši, dasi smo imeli v deželi dvetretjinsko slovensko večino.

Dne 9. septembra je bil v »Trg. domu« shod zaupnikov narodno-napredne stranke, ki je proglasil kandidate za dež. zbor, in sicer: v splošni kuriji Alojzij Štrekelj, drž. poslanec in posestnik v Komnu, Alojzij Franko, odvetnik v Gorici, Anton Križnič, župan v Kanalu; za kmetijske občine goriškega okraja: Fran Obljubek, župan v Kojskem, Anton Klančič, župan v Podgori, Peter Medvešček, nadučitelj v Sv. Križu; v tolminskem okraju: Andrej Vrtovec, posest. in trg. v Tolminu, Fran Miklavič, pos. v Kobaridu; — v sežanskem okraju: dr. Gustav Gregorin in Alojzij Štrekelj (poslednji proglašen potem, ko je propadel v splošni kuriji); — v skupini slovenskih trgov: Andrej Gabršček. Proglasitev kandidatov v veleposestvu smo prepustili društvu veleposestnikov.

Mnogo zmede med naprednimi volilci so napravili tako zvani agrarci in soc. demokrati. Prvi niso prišli tako daleč, da bi bili postavili v splošni kuriji svoje kandidate, pač pa so soc. demokratje proglasili kandidate: dr. Tuma, Josip Vrčon, trg. v Škriljah in delavec Marica. Dr. Gregorčič je proglasil za splošno kurijo listo: Fon Jos., Jerič Jos. in Ant. Manfreda. Zadnja dva sta bila neznatna kmetovalca in župana na Krasu in v gorah. Na dan volitve je bilo oddanih skupaj 21.219, veljavnih 21.051 glasovnic. Dobili so dr. Franko 9358, Križnič 9429, Štrekelj 9343, — Fon 10.471, Jerič 10534, Manfreda 10477, Marica 1181, dr. Tuma 1188, Vrčon

1183 glasov, ker je bilo nekaj neveljavnih in razpršenih glasovnic, je znašala absolutna večina 10.527 glasov, tako da je bil pri prvi volitvi izvoljen edino le kraški Jerič z večino 7 glasov, ki jih je dobil v svoji občini. Proglašena je bila ožja volitev med kandidati Manfreda, Fon, Križnič, dr. Franko, ki se je izvršila 5. oktobra. Iz gornjih števil je jasno, da bi bili tudi pri tej volitvi izvoljeni vsi trije napredni kandidati, da ni bilo kandidatov soc. demokratične stranke. Za ožjo volitev je bilo nade, da bosta izvoljena vsaj dva naprednjaka, kar se pa ni zgodilo, kajti glasove soc. demokratov sta dobila klerikalca, in sicer Fon 11.770, Manfreda 11.737, dočim sta dobila naprednjaka Križnič 9550 in dr. Franko 9584 glasov.

V volitve kmetских občin goriškega in sežanskega okraja se je vtaknil tudi agrarni »Kmetški glas«, ki je postavil v goriški okolici proti nadučitelju Medveščku dornberškega nadučitelja Ignacija Križmana, na Krasu pa proti Štreklju Antona Abrama v Tupelčah. — Na Krasu je pa napravil Gregorčič dobro potezo s kandidaturo uglednega Kraševca dr. J. Stepančiča, dež. sodnega svetnika, ki bi mogel biti istotako in še z večjo pravico kandidat napredne stranke. Na tak način so se glasovi v goriškem in sežanskem okraju jako cepili. Uspeh je bil: v goriškem okraju Obljubek 1100, Klančič 1097, Medvešček 319, Križman 751, — Berbuč 1307, Zega 1330, Marinič 1333. Zadnji trije so bili torej izvoljeni, med temi Zega, ki je bil do zadnjega časa eden stebrov napredne stranke v Kanalu in pri prejšnjih volitvah kandidat napredne stranke. — Na Krasu so dobili: dr. Gregorin 562, ki je bil izvoljen, Štrekelj 295, Abram 309, Stepančič 506 in Zlobec 488. Intriga »Kmetškega glasa« je imela uspeh, da ni bil izvoljen ne Štrekelj ne Abram, pač pa sta prišla v ožjo volitev oba kandidata klerikalne stranke Stepančič in Zlobec in je zmagal Stepančič s 424 glasovi proti 263 glasovom.

V skupini slovenskih trgov je bil kandidat napredne stranke Andrej Gabršček.

Ko so krpali novi volilni red, je bila edina skrb dr. Antona Gregorčiča, da bi tudi ta mandat zagotovil klerikalcem s pomočjo vseh malih vasic velikih političnih občin. Po novem redu so volili vsi volilci — krajevne občine. Tako so letos volile poleg Bovca še štiri vasi Dvor, Kal, Koritnica in Plužna, — poleg trga Kobarida še vasi Sužid

in Svino, poleg trga Tolmina še celih 12 vasi, poleg Kanala 5 vasi, poleg Komna 5 vasi, poleg Sežane še vasi Dane, Orlek in Šmarje. Gregorčič je računal, da imajo klerikalci v svojih rokah vse te vasi. In tako smo prišli do zelo smešnega položaja, da so volile v skupini slovenskih trgov vasice z nekoliko hišami, dočim so morale voliti v skupini kmetskih občin velike industrijske vasi, kakor n. pr. Solkan, Miren, Renče, Rihemberk itd. — Nadaljnja krivica je razvidna iz naslednjega števila: V novi slovenski mestni kuriji je bilo 18.403 prebivalcev in vsem tem so dali enega dež. poslanca, dočim je dobrih 34.000 Lahov volilo — 4 poslance. — Tako je poskrbel Gregorčič.

Za volitve v slovenskih trgih je pa preskrbel dr. Gregorčič še naslednje presenečenje: proti Gabrščku je postavil za kandidata kanalskega sodnika Matijo Fabjana, ki je bil prvi in dolgoletni sodnik v Kobaridu, in ki ni bil nikdar klerikalec. Še pri prejšnjih volitvah leto poprej je izjavil Fabjan: Doslej nisem šel še nikdar volit, jutri pa pojdem volit Gabrščka, ki je edini in pravi kandidat za slovenske trge.

Kljub Gregorčičevi intrigi in kljub označenemu volilnemu redu je bil izvoljen Gabršček s 402 glasovoma proti 258, ki jih je dobil Fabjan.

Prav huda je bila tudi volitev v veleposestvu, kjer so imeli Italijani toliko glasov, da je bila na slovenski strani vedno potrebna najstrožja disciplina. Ob vsaki razcepljenosti bi mogli odločevati Italijani. Dež. glavar Pajer in njegov dež. svetnik Pettarin sta osebno zbirala pooblastila med Italijani in aristokrati in pritiskala na vse možne načine. Končni uspeh je bil naslednji: dr. Franko 58, Klančič in Rutar po 59 glasov, ki so bili izvoljeni; — v manjšini so ostali Bolko 51, Blazij Grča 52, Anton Zucchiati 52.

Žalostno pa preznačilno je bilo dejstvo, da so Lahoni Pajer, Pettarin, Bombig vodili volitve za slovenske klerikalce v veleposestvu. Pripomniti moramo še, da so slovenski klerikalci najbrže pod težkimi pogoji dobili toliko laških in aristokratskih glasov v veleposestvu. Kdo ve, kaj vse so morali obljubiti in v kaj se zavezati v škodo našega ljudstva.

»Soča« je v številki 137. priobčila članek: kaj bo z dež. zborom? — V članku naglaša, da odkar imamo dež. zbor, je dež. glavar vedno Italijan. Že lani se je razpravljalo o vprašanju, da bi dobili tudi Slovenci enkrat dež. glavarja. Po številu prebivalstva bi bilo pravično edino to, da bi imeli Slovenci dve dobi dež. glavarja, Italijani pa eno dobo. Lani je vlada rekla: liberalcev je 18, torej bodi glavar iz njih srede, in ker je glavar Italijan, bodi podglavar Slovenec. Po istem principu bi moral biti letos dež. glavar klerikalni Slovenec in podglavar italijanski liberalce.

Radi popolnosti naj še dostavim: nekje na drugem mestu sem povedal, da se je novi poslanec Jerič ponesrečil in je na posledicah umrl. Pri dopolnilni volitvi je bil izvoljen kraški kmet J. Zlobec. Ostali glasovi so se porazdelili kar med tri protiklerikalne kandidate: Andrej Vrtovec v Tolminu, dr. Tuma v Gorici in Josip Vran v Tomaju.

Novi deželni zbor.

V ponedeljek 27. decembra je bila ob 11. uri prva seja dež. zbora, katere se slovenski protiklerikalni poslanci niso udeležili, da tako protestujejo proti imenovanju starega predsedništva. Popoldne ob 5. uri pa je bila druga seja, katere so se udeležili vsi poslanci. V tej seji se je jasno pokazala pristranost in krivičnost dež. glavarja in njegove večine. Takoj s početka sta bila naznanjena dva nujna predloga dr. Frankota in Faiduttija. Toda Pajer ni dal prečitati predlogov celih, marveč sta bila samo naznanjena. Slovenski naprednjaki so protestovali s klici: Kaj ste pa lani počenjali, ostanite dosledni. Ako ste lani čitali cele knjige in porabili samo za čitanje obstrukcijskih predlogov cele dneve, morate že pripustiti, da se prečitata ta dva predloga v celoti. — Pajer je kratko odgovoril, da imamo zdaj nov dež. zbor in zato se bo godilo vse tako, kakor določi on in odobri večina. Sledila je jako važna točka: predložitev volilnih spisov. Gabršček se je med drugim protivil sestavi, ker so volilni spisi drugače razvrščeni nego so se volitve vršile; v tem vidi neko zahrbtnost od strani dež. glavarja, ki je dnevni red sestavil. — Potrjena je bila volitev okraja goriške okolice in sežanskega po poročilu dr. Gregorčiča. Enako so bile potrjene volitve na Tolminskem. Volitve v splošni furlanski skupini in v

kmetskih občinah, kjer so bili z veliko večino izvoljeni furlanski klerikalci, so pa bile izročene verifikacijskemu odseku. Potrjene so bile volitve furlanskih mest in trgov. Volitev v slovenskih trgih pa je bila na predlog dr. Gregorčiča izročena verifikacijskemu odseku. Dr. Gregorin je predlagal, naj se Gabrščkova izvolitev odobri, ker je brez dvoma pravilno izvoljen. Dr. Franko omenja, da ve, kaj se namerava s tem verifikacijskim odsekom, ali gospodje naj gledajo, da se ost ne obrne enkrat proti njim. Gabrščkova izvolitev je bila izročena verifikacijskemu odseku z glasovi laških liberalcev in slovenskih klerikalcev.

Pri volitvi iz trg. zbornice je obširno govoril Gabršček in dokazal, da sta bila poslanca Pettarin in Venuti izvoljena na podlagi 700 falsificiranih glasovnic. Vrši se še vedno kazenska preiskava. V Furlaniji sami je bilo zaslišanih nad 200 prič, ki so izjavile, da je bila volitev v Trg. in obrtno zbornico sleparska in zato sta tudi mandata iz te zbornice neveljavna. Volitev naj se torej izroči verifikacijskemu odseku, ki naj zahteva od kaz. sodišča tozadevne akte in dokler kazenski proces ni končan, naj se volitve ne odobrijo.

Na ves dokazni material, ki ga je v javni seji obrazložil poslanec Gabršček, so Italijani molčali in se niso upali črhniti, kajti vedeli so, da bi se vsula nanje še hujša ploha žalostne resnice. Ali česar se Italijani niso upali, to je storil voditelj slovenskih klerikalcev dr. Anton Gregorčič. Dejal je, da nima nikakega vpliva na veljavnost volitve v dež. zbor dejstvo, ali so se volitve v Trg. in obrtno zbornico vršile pravilno ali ne. Ako tako izvoljena poslanca večina odobri, se moreta tudi posluževati svojih poslanskih pravic. — Klic z galerije: »Sramota! Slovenec proti Slovincu. Slovenec za laške sleparije.« In na predlog dr. Antona Gregorčiča, naj se sleparski izvršene volitve, kar je tudi sodna preiskava ugotovila, potrdijo, so pogumno vstali vsi slovenski kle-

rikalci in laški liberalci in škandalozna izvolitev je bila potrjena.

Nato je bila potrjena izvolitev iz laškega veleposestva, kar je imelo za posledico, da so toliko bolj pogumno potem razveljavili izvolitev treh poslancev slovenskega veleposestva. Nalogo predlagalca je zopet prevzel sam dr. Anton Gregorčič, ki je kratko dejal, da po njegovem računu proglašeni kandidatje niso imeli potrebne večine. — Predlagal je, naj se ta volitev kratkomalo ne potrdi... Torej niti ni predlagal, da bi izročili spise verifikacijskemu odseku, tako se mu je mudilo. In res je večina laških liberalcev in slovenskih klerikalcev volitev slov. veleposestnikov kratkomalo — razveljavila. Trojica slov. veleposestnikov niti ni več prišla v zbornico (med razpravo o potrditvi namreč dotični poslanci niso navzočni). — Nastal je v zbornici mučen vihar, laški liberalci so se sramovali tega čina, med poslušalci vihar, med laškimi klerikalci začudenje... a poslanca Gabršček in Gregorin sta izjavila, da odlagata mandata, ker nočeta sedeti v zbornici, ki tako sramotno krši najprimitivnejše pravo in pravico. In odšla sta iz zbornice.

Kljub temu mi je bilo drugi dan dostavljeno vabilo za sejo, ki sem ga takoj vrnil dež. glavarju z dopisom, v katerem sem dejal med drugim, da sem odložil mandat: 1. v izraz protesta proti samosilskemu ravnanju predsednika, ki je lani ex praesidio vodil obstrukcijo, letos pa je ravno z nasprotnim tolmačenjem poslovnika zadušil odpor manjšine proti nasilstvom brezobzirne večine. Predsednik je vodil sejo z očitno sovražno tendenco proti manjšini. Predsednik je frivolno gazil najprimitivnejša parlamentarna pravila, gazil jasna določila poslovnika, odrejal glasovanje in proglašal izide naravnost zahrbtno, da poslanci niso mogli niti razumeti, zakaj gre in kaj se godi. 2. V znamenje protesta proti postopanju dež.-zborske večine, ki je s cinično hladnokrvnostjo pogazila najprimitivnejša načela dostojnega parlamentarizma in dolžnosti, kakršnih se mora zavedati vsaka večina nasproti manjšini. Na predlog poročevalca dr. Antona

Gregorčiča, ki izvršuje posle dež. odbornika z očitnim kršenjem dež. pravilnika, je bila odkazana moja izvolitev verifikacijskemu odseku, dasi sem bil izvoljen z veliko večino, ni bilo proti volitvi nikakega protesta in je razlog, ki ga je navajal predlagatelj, le meni v prilog. Na predlog istega dr. Gregorčiča pa je bila kar odobrena izvolitev dveh poslancev iz Trg. zbornice. Našel se je Slovenec, ki je predlagal potrditev teh dveh mandatov, slonečih na tako žalostni podlagi. Na predlog dr. Gregorčiča je bila kar uničena izvolitev treh slovenskih veleposestnikov, na podlagi praznih, neutemeljenih trditev. Ta način najdrznejšega nasilstva večine je bil uprizorjen v ta namen, da ostali trije italijanski veleposestniki neovirano volijo svojega dež. odbornika.

Protestujem končno proti takemu barbarskemu nasilstvu ter izjavljam, da smatram pod svojo častjo, udeleževati se v tako nizkotnih razmerah še nadalje delovanja deželnega zbora.

V naslednji številki je »Soča« s posebnim člankom obračunila z dr. Gregorčičem. Tu pripoveduje, kako smo se Slovenci že več desetletij borili proti laški trg.-obrti zbornici in kako smo končno začetkom tega leta napeli vse svoje sile, da poizkusimo ob volitvah svojo srečo proti italijanski objestnosti. S številkami je dokazala, da smo dejansko že zmagali. Kljub temu pa smo propadli za neznatno število glasov. — Iz dosedanjih razkritij tudi v tej knjigi je jasno, da so Italijani zmagali edinole vsled velikanske sleparije. Nato nadaljuje članek doslovno:

»Toda dne 27. decembra 1909. je bil zgodovinski dan za goriške Slovence. Ta dan je vstal v goriškem dež. zboru Andrej Gabršček in povedal vsemu svetu, da so zmagali Italijani pri volitvah v Trg. zbornico z nečuveno sleparijo, s tem, da so ponaredili nad 700 glasovnic.

In ni ga bilo od strani laških liberalcev, ki bi se upal reči Gabrščku: to je laž! Da, onorevole Bombig je takorekoč priznal resnico Gabrščkovih izvajanj.

S sleparijo so si Italijani obdržali gospodstvo v deželi, s sleparijo so dosegli, da bodo še dalje tlačili slovenskega

kmeta z novimi davki, ki pojdejo v korist Furlaniji. Kaj je bilo torej umestnejše, kot da so naši poslanci predlagali, da naj se izvolitev poslancev iz Trg. obrtne zbornice ne potrdi, ampak da se vsa stvar odkaže verifikacijskemu odseku, da vso stvar preišče! In sedaj čuj, slovensko ljudstvo!

Na Gabrščkove besede se niso upali reagirati laški liberalci, kakor bi bili drugače reagirali, ako bi mogli zastopati kolikor toliko pravično stvar, ne, molčali so v zavesti, da so Gabrščkova izvajanja preresnična. Vzdignil pa se je dr. Anton Gregorčič ter predlagal, da se volitev iz Trg.-obrtne zbornice potrdi. Ni hotel predlagati, da naj se odda ta reč verifikacijskemu odseku in da bi se počakalo, kaj dožene kazenska preiskava, ampak potrditev volitev je hotel imeti in dosegel jo je. Proti Gabrščeku pa je ril in ril, in dasi ni bilo nobenega količjak veljavnega razloga proti potrditvi njegove izvolitve, jo je vendar pahnul v verifikacijski odsek. Gregorčič in njegovi kimovci so glasovali proti Gabrščkovemu predlogu ter s tem odobrili nečuvene sleparije pri volitvah v trg. obrtno zbornico. Izdali so zopet svoj narod italijanskemu gospodstvu ter si znova vtisnili na čelo pečat narodnega izdajstva. Neštevilnokrat smo že v zadnjih časih pokazali, kako so klerikalci prodali svojo dušo Pajerju in Italijanom. Toda kaj tako nagnusnega, tako ostudnega, kakor je bil ta nastop naših klerikalcev, še nismo videli.

Gregorčič je torej dosegel potrditev dveh sleparsko pridobljenih italijanskih mandatov, s katerimi imajo Italijani večino v dež. zboru, a dosegel je naravnost razveljavljenje treh slovenskih poslancev veleposestva, proti katerim ni bilo niti pritožbe, niti količjak opravičenega suma, da bi njihove volitve ne bile pravilne.«

Razveljavljenje treh Slovencev je bilo Lahom potrebno, da so trije laški veleposestniki izvolili svojega dežel. odbornika in je žrebanje odpadlo. — Tako uslugo jim je napravil dr. Anton Gregorčič.

Osebne vesti.

4./I. Umrli je v Gorici 92 let stari grof Karl Coronini-Cronberg, tajni svetnik, bivši deželni predsednik na Solnograškem itd. Rojen je bil leta 1818. v Parizu. V politični službi je bil v Dalmaciji, Trstu, Tridentu in Milanu. Leta 1869. je izstopil iz politične službe ter se nastanil v Gorici, kjer je bil leta 1872. in 1873. tudi župan. Baval se je tudi s pisateljevanjem in pesništvom.

8./I. Dr. Albert grof Coronini v Gorici imenovan svetnikom višjega deželnega sodišča.

Višji poštni komisar dr. Ivan Slejko postal poštni tajnik in poštni komisar Angelo Pojani višji poštni komisar.

Pomaknjeni so v deželni službi: v IX. p. razred računski revident Angelj Trojer ter pis. oficial Emil Marinig; v I. vrsto X. p. razreda: računski oficial Janko Tomaž Kalin ter pis. oficiala Karel Cigoj in Nikolaj Gall. Računskim oficialom je imenovan asistent Viljem Klein.

13./I. Sinoči ob 6. uri je umrl v Gorici Mihael Komel, upokojeni vadniški učitelj. Dosegel je visoko starost 86 let. Bil je vedno krepak, čil mož še v svoji visoki starosti. Bolan ni bil nikoli, prva bolezen je bila smrtna. Pokojni Komel je bil markantna oseba ter široko znan. Rodil se je v Solkanu leta 1824., šolal v Gorici; prvo službo je imel na ljudski šoli v Št. Vidu nad Vipavo, kjer je tačas župnikoval znani kmetski dobrotnik Matija Vrtovec; tam je bil 7 let in pol, potem pa je prišel za suplenta na nižjo realko v Gorici, kjer je učil zemljepisje in zgodovino do leta 1866.; nato je bil 14 let na Reki na hrvatski glavni šoli, z Reke pa je prišel v Gorico za učitelja na vadnico, kjer je ostal do svoje upokojitve leta 1885. Večkrat je našteval celo vrsto svojih učencev, med katerimi so odlični možje. Pokojni Komel se je živo zanimal za naše politično življenje ter bil zvest pristaš napredne stranke.

18./I. V sodno službo so stopili pravniki: Fran Uлага iz Kanala, Albin Radikon iz Podsabotina in Alojzij

Žigon iz Volčjega grada pri Komnu. Prva dva sta pride-
ljena sodnijama v Gorici, tretji okr. sodnji v Komnu.

V Št. Andrežu pri Gorici je umrl včeraj Franc Zaval-
lav, veleposestnik, star 64 let. Pokojnik je bil marljiv
gospodar in zvest narodnjak.

20./I. Umrl je v Gorici trgovec Josip Zornik, zave-
den Slovenec. — Doma je bil iz Čezsoče pri Bovcu. V Gorici
je ustanovil pred leti trgovino z manufakturnim blagom. Na-
roden mož.

22./I. V Zadru se poroči dr. Anton Medveš, avskul-
tant pri okr. sodnji v Gorici, z Darinko Dobrovičevo.

27./I. Poljedelski inženjer Matej Kosmač je imeno-
van pristavnim in strokovnim učiteljem na slov. dež. kme-
tijski šoli v Gorici.

5./II. Danes sta se poročila v Gorici dr. Anton Šapla,
avskultant, s Karolino Draščikovo iz Gorice, in

Hinko Perne, finančni koncipist v Gorici, z Milko
Mohorčičevo iz Naklega.

V četrtek se je poročil Ferdo Dellabona z Ma-
rijo Levpušček.

V Strassoldu v Furlaniji je umrl grof Karel Lan-
thieri, 70 let star, zadnji vipavski graščak sloveče rod-
bine, ki je igrala veliko vlogo v dobi reformacije na No-
transkem in Vipavskem. Truplo so prepeljali v Vipavo.

8./II. Nenadne smrti je umrl v Trstu poštni tajnik dr.
Ivan Slejko. Zadnje čase je bil bolan na živcih. V ne-
vrasteničnem napadu si je prerezal vrat. Bil je goriški rojak,
rojen na Ravni. Star je bil 45 let. Zapušča vdovo s hčerjo.

17./II. Vadniški učitelj v Gorici Ernest Širca ime-
novan voditeljem na učiteljski pripravnici v Podgori.

22./II. Naš rojak, ces. svetnik in ravnatelj Rudolf
Zarli, mnogoletni ravnatelj pomožnih uradov pri dež.
vladi v Ljubljani, je bil odlikovan ob upokojitvi s častno
svetinjjo za 40-letno zvesto službovanje.

Maturo so napravili na gimnaziji: Avg. Bratina iz Otlice,
Lud. Bresan iz Podgore, V. Lestan iz Orehoovelj, Franc Mar-
čelja iz Krmina in Kamilo Miheljak iz Laškega trga na Šta-
jerskem.

1./III. Umrl je v Gorici nagloma bivši vikar v Avčah,
znani »pre Carletto« — Karel Kumar. Bil je veseljak

in je delal vtis nenormalnega moža. Krožile so o njem neštete smešnice dobrega značaja.

8./III. V sodno prakso pri okrožni sodnji je vstopil d r. J. P i k u š.

10./III. V Gorici so pokopali Vincencijo Abramovo, vdovo po pokojnem učitelju L. Abramu.

Promovan doktorjem prava na dunajskem vseučilišču naš rojak Milko Brezigar. Novi doktor je sin g. nadučitelja v Doberdobu. — Zdaj v Ljubljani.

15./III. Dne 16. t. m. bo promovan na graškem vseučilišču naš rojak Vladimir Komavli doktorjem prava.

17./III. V Solkanu je umrla vzorna učiteljica Tonica Marušič iz znane Marušičeve rodbine. Vzela jo je sušica.

22./III. Umrl je v Solkanu znani narodnjak, obrtnik, župan Ant. Mozetič. Pogreb je bil v nedeljo popoldne.

Umrla je na porodu Ivanka Ivančič roj. Živic, soproga davčnega asistenta v Kanalu, stara 23 let. Pokojnica je iz znane Živčeve hiše v Skopem.

2./IV. V Miljah pri Trstu je burja prekucnila vlak. Trije potniki mrtvi, 18 ranjenih. — Mrtev je tudi sodnik v Kopru Josip Simčič, 33 let star, rodom iz Brd. Bil je na komisiji. Pokopan v Kopru.

5./IV. Po dolgem bolehanju je podlegel dne 3. t. m. sušici Mirko pl. Zirnfeld, asistent pri tukajšnjem gozdnem ravnateljstvu. Doživel je starost 30 let. — Edina sestra Pavla, učiteljica v pokoju, živi v Ljubljani.

7./IV. V Solkanu je umrl znani krojaški mojster in posestnik Valentin Jug, star 51 let.

Za avskultanta je imenovan Fr. Boškin, praktikant na okrožni sodnji.

16./IV. Županom v Solkanu je bil izvoljen v zadnji seji dosedanji podžupan Jožef Vuga.

20./IV. Notarski izpit je napravil pred višjo dež. sodnijo v Trstu Tomo Šorli, notarski kandidat v Ajdovščini.

28./IV. Umrla je danes ponoči v ženski bolnišnici Katarina Kenda, soproga gozdarja na Trnovem nad Gorico.

30./IV. Danes se je poročil gospod Izidor Kožlin, občinski tajnik v Biljani z Emelijo Kocijančičevo.

7./V. Premeščen je davčni upravitelj Ivan Šušteršič iz Gorice v Ajdovščino, davčni oficial Avg. Cejan pa iz Gorice v Lošinj.

10./V. G. dr. Ivan Pikuš je postal konceptni praktikant pri poštnem in brzojavnem ravnateljstvu v Trstu.

21./V. Za poštnega vežbenika je imenovan pravnik Josip Povšič.

V Gorici je umrl poštni poduradnik Mihael Markuža, star 47 let. Zvečer 18. t. m. je bil še v službi. Zapušča vdovo in 6 otrok.

31./V. Ravnatelj tukajšnje gimnazije Fran Simzig šel v pokoj z redom železne krone tretje vrste.

9./VI. Umrla v Gorici učiteljica Amalija Murovec v cvetu let.

16./VI. Premeščen v Gorico revident južne železnice Ludovik Rebot, prometni kontrolor.

18./VI. Okrajni šolski nadzornik in vodja pripravnice na Proseku g. Ivan Nekerman imenovan glavnim učiteljem na moškem učiteljišču v Gorici. — Postal nadzornik za tržaško okolico.

21./VI Sodnik Niko Dominico imenovan svetovalstvenim tajnikom na najvišji sodnji na Dunaju. — Njegov brat se je izučil v moji tiskarni za stavca, ali ta se je pisal — Dominiko (zadnji podgorski župan pod Italijo).

25./VI. Dr. Vladimir Komavli, odv. koncipient v Gorici, sprejet na ravnateljstvo drž. železnice v Trstu.

28./VI. Gimnazijski ravnatelj Fr. Simzig se je danes poslovil od zavoda, katerega je vodil par let prav srečno in dobro.

2./VII. Maturo na gimnaziji v Gorici napravili: Fride-rik Brezigar iz Doberdoba, Anton Brumen z Nabrežine, Peter Butkovič iz Sovodenj, Josip Fon s Srpence, z odliko: Ivan Forčešin, Franc Jarc iz Doberdoba, Ivan Kodrič iz Trsta.

5./VII. Maturo na gimnaziji napravili tudi: Josip Lovrenčič iz Kreda, Artur Mrevlje iz Sv. Križa, Štefan Podbršček iz Deskel, Alojzij Rebek s Trnovega, Josip Rutar iz Gorice z odliko, Ferdinand Sedej iz Mirnika in Mihael Zavadlav iz Velikega dola z odliko.

9./VII. Matura na realki v Gorici: Čufarin Franjo iz Gorice, Juvančič Ivan iz Črnomlja z odliko, Lapanje Franjo

iz Cerovega, Lokar Danijel iz Ajdovščine, Miklavič Franjo iz Kobarida, Neffat Anton iz Gorice, Rebek Konstantin iz Barkovelj, Roglič Stanislav iz Vel. Lašč, Rollet Herman iz Gorice, Schweiger Franjo iz Goriče vasi, Strel Bogomir z Otlice, Tance Vladimir z Nabrežine, Terčič Anton iz Biljane z odliko, Turel Alojzij iz Renč.

Danes se je poročila Katarina Lebanova, naša vrla pevka in gledališka diletantinja, z Ivanom Bajtom.

14./VII. Jutri bo na vseučilišču v Gradcu promován doktorjem prava Pavel Klodič vitez Sabladoski.

Poročil se je v Ljubljani dr. Janko Gregorin, profesor na goriški realki, z Ido Kačičevo.

16./VII. Vseh sedem razredov in maturo z odliko na goriški realki je napravil prvi Slovenec Anton Terčič iz Biljane.

21./VII. Umrla v Solkanu gospa Avgusta vdova pl. Batistič, rojena Mozetič, stara 26. let. Pred dvema letoma je umrl soprog, sedaj mu je sledila vdova, ki jo je spravila v grob neizprosna sušica.

Na okrožni sodnji vstopil v prakso praktikant g. Drago Marušič iz Opatjega sela.

Dunajska juridična fakulteta je prisodila goriškemu rojaku dr. Ivanu Slokarju Kruppovo nagrado 2000 kron za konkurenčno nalogo: »Der industrielle Export Oesterreich-Ungarns und sein Einfluss auf die Handelspolitik.«

23./VII. V pokoj je šel šolski svetnik Gustav Novak, ki je poučeval na tukajšnji gimnaziji 32 let matematiko in fiziko.

28./VII. Okrajni sodnik in sodnijski predstojnik v Bovcu Anton Bonne imenovan okrajnim sodnikom v Gorici, sodnik Fran Vidmar v Ajdovščini imenovan okrajnim sodnikom v Bovcu. Sodnikom so imenovani avskultanti: Milan Zgombič za Poreč, Anton Cigoj za Tolmin, dr. Anton Medveš za Ajdovščino, dr. Evgen Vidulič za Motovun, dr. Humbert Petech in Peter Veljčič za Pulj in dr. Edgar Cociancig za Koper.

2./VIII. Za avskultanta je imenovan Alojzij Žigon, praktikant pri sodnji v Komnu.

11. VIII. Včeraj popoldne umrl v Gorici znani trgovec gospod Albin Kregau, v dobi 44 let. Bil je ročinjski domačin.

13./VIII. V četrtek umrl v Plaveh posestnik Andrej Gabrijevčič. Pokojnik je bil brat prečast. prelata dr. J. G. in višesodnega svetnika na Dunaju Mihe Gabrijevčiča. Umrl je na isti bolezni kakor pokojni prelat.

Minister za uk in bogočastje je pomaknil gimnazijskega profesorja dr. Karla Ozvalda v Gorici v VIII. činovni razred.

18./VIII. Danes se je poročil dr. Janko Olip, odvetniški kandidat pri dr. Alojziju Frankotu v Gorici z Ivanico Magušarjevo iz Kroke.

Bogomir Vidrih, absolvent goriške realke, je napravil na graški tehniki izpit za zemljemerca in je sprejet pri evidenčnem uradu katastra v Tolminu.

20./VIII. V goriški ženski bolnišnici je umrla 22 letna učiteljica Angela Hvaličeva.

27./VII. Poštni nadoficial Rudolf Štok v Gorici je postal mestni poštni kontrolor istotam.

V Podkloštru na Koroškem se je poročil dr. Karel Ozvald, profesor v Gorici, s Hanico Čelišnikovo.

30./VIII. Včeraj popoldne umrl po daljšem bolehanju Ivan Drufovka, trgovec in posestnik v Gorici. Pokojnik, ki je bil rojen v lokavški občini pri Ajdovščini, je ustanovil s svojo veščostjo in pridnostjo leta 1866. znano trgovino z usnjem na Travniku, ter se povzpел do uglednega trgovca. Drufovka je bil eden prvih slovenskih trgovcev v Gorici in imel prvi slovenski napis. Tihi mož je užival ugled v trgovskem svetu. Bil je vedno zvest narodnjak, član narodnih društev, skrben družinski oče.

3./IX. V ponedeljek se poroči g. Vladimir Koršič, ljudskošolski učitelj, z Valerijo Bajčevno iz Renč.

Odvetnik dr. Josip Stanič se je vrnil z Dunaja v Gorico in otvoril pisarno v ulici Petrarca, tik Trgovskega doma.

11./X. Včeraj se je poročila Milica Gabrijevčič, hčerka dvornega svetnika Mihe Gabrijevčiča na Dunaju, z Rudolfom Makarovičem, trgovcem v Splitu.

V Gorici se je naselil naš ožji rojak dr. Peter Franceschi, doslej vodja bolnišnice v Kandiji pri Novem mestu; za goriške Slovence velika pridobitev!

Sodnik dr. Ščitomir Dolenec v Buzetu imenovan za sodn. predstojnika v Podgradu. Zdaj v Novem mestu.

13./X. V osmi činovni razred z naslovom nadzornika pomaknjen M. Ripper, pristav na tukajšnjem kemičnem preskuševališču.

18./X. Promoviral je na češkem vseučilišču v Pragi doktorjem prava Fran Bončina, uradniški aspirant državnih železnic pri Sv. Luciji ob Soči. — V želez. ministrstvu v Beogradu.

Anton Fakin, naduč. v Kostanjevici, poročil 20. oktobra Marico Črnigojevo iz Dobravelj.

22./X. Sodnik Fran Posega prideljen najvišji sodnji na Dunaju, imenovan svetovalstvenim tajnikom na najvišji in kasacijski sodnji.

3./XI. Odvetniški koncipient dr. Dinko Puc je napravil v Trstu odvetniški izpit z zelo dobrim uspehom. Svojo odvetniško pisarno je odprl v Kutinovi hiši, Semeiška ulica 1.

Povišan za ritmojstra pri trenu naš rojak nadporočnik Josip Vodopivec.

Naslov profesorja dobil učitelj telovadbe na tukajšnjem ženskem učiteljišču Josip Janowsky.

9./XI. Poročil se je Franc Baša, naduč. v Črničah, s poštarico M. Prelovškovo.

15./XI. Ravnateljem državne gimnazije v Gorici je imenovan dr. Josip Tominšek, profesor v Ljubljani, znan slovenski literat.

22./XI. Danes umrl gospod Leopold Budau, upokojeni dvorni svetnik na najvišji in kas. sodnji na Dunaju. (Glej I. knjigo.)

26./XI. Abiturient Franc Lapajne imenovan za poštnega praktikanta v Gorici.

Danes se je poročil Fran Gregorič, asistent južne železnice v Gorici, s Štefanijo Zornovo iz Prvačine.

Dr. Stanko Lapajne, odvetnik na Dunaju, je poročil Vido Lapajnetovo, hčerko okr. glavarja v p., Štefana Lapajnetu.

3./XII. Avskultantom imenovan praktikant na sodnji v Tolminu Karel Benič.

20./XII. Na goriški okrajni sodnji je vstopil jurist Fran Cigoj za praktikanta.

22./XII. Za poštnega nadoficiala za mesto imenovan Ivan Mermolja.

Dopolnilne volitve v deželni zbor.

Vsled znanih dogodkov koncem leta, ko je dež. zbor razveljavil vse tri slovenske mandate veleposestva, nakar sta se odpovedala solidarno tudi dr. Gustav Gregorin in Andrej Gabršček, so bile potrebne nove volitve v veleposestvu, na Krasu in v slov. trgih. Volitev na Krasu je bila določena na dan 10. aprila in tu je bil zopet kandidat dr. Gustav Gregorin.

Gregorčičeva lista sta dolžila dr. Gregorina, da je on kriv teh volitev in velikih troškov. Ta argument so obrabljali v raznih člankih in celo na shodih. Naravno je, da so »Soča« in »Primorec« in »Edinost« po vrednosti zavračali take očitke ter po pravici dolžili za vse stroške in sitnosti dr. Antona Gregorčiča, ki je dal razveljaviti mandate slovenskega veleposestva, ko je moral vedeti, da bosta Gregorin in Gabršček izvajala edino pravilne posledice. Za te volitve je bilo le malo volilnih shodov, marveč sta vso agitacijo vodila le imenovana lista.

Volitve so se izvršile precej mirno in je bil izvoljen dr. Gustav Gregorin s 470 glasovi proti 392, katere je dobil Gregorčičev kandidat Josip Babič iz Rodika. Tako so se naši Kraševci oddolžili svojemu odličnemu rojaku ob njegovi 50 letnici, ki jo je obhajal v Trstu na dan volitve same. »Soča« je ob tej priliki pisala med drugim: Dr. Gregorina vidimo marljivega bojevnika za naše jezikovne pravice pri raznih oblastvih, vidimo ga neumornega na šolskem polju, vidimo ga, kako je ustvaril imponujočo gospodarsko organizacijo. On je duša pri vseh gospodarskih in narodnih podjetjih, Posojilnici, Narodnem domu, pri Jadranski banki, njegov najnovejši uspeh je nakup Grljana ob morju, kjer bo krasno kopališče in udoben hotel. In koliko je žrtvoval za list »Edinost« ter ga dvignil do uglednega slovenskega dnevnika. Tih pa neumoren delavec v naj-

lepšem pomenu besede je dr. Gregorin. Zato se mu klanja ob 50-letnici vsakdo, ki ve prav ceniti važnost tržaškega slovenstva. Še na mnoga leta.

Volitve v slovenski skupini trgov in mest so bile 17. aprila in je dobil Andrej Gabršček 342, klerikalec Tomaž Mrevlje iz Sv. Križa pa 170 glasov. Gabršček je bil prejel pri prvi volitvi večino 144, pri drugi 164, pri tretji pa večino 170 glasov brez sleherne agitacije.

Volitev v veleposestvu je bila 23. aprila in izvoljeni so bili zopet Klančič Anton, dr. Franko Alojzij, Rutar Matija. Za nasprotné kandidate Gregorčičeve stranke, Zucchiattija, Bolka in Grčo, so šli solidarno Gregorčičevi klerikalci, laški klerikalci in do zadnjega vsi laški liberalci pod vodstvom dr. Pajerja. Toda napredni slovenski veleposestniki so častno odbili zveze dr. Gregorčiča z obema laškima strankama. Tako smo imeli na Goriškem zopet volitve, ki so prizadele oblastvom in ljudstvu mnogo nepotrebnega dela in nepotrebnih izdatkov.

Dopis iz Solkana o Mizarski zadrugi.

Danes smo se tu mnogo prepirali o dopisu v »Soči« od četrtka. Ali končno smo se morali le zjediniti v tem, da solkanski mizarji nismo v 10 letih zgubili niti enega vinarja pri vseh tistih milijonih kron izdelkov, katere smo oddali »Mizarski zadrugi« in jih je naprej prodajala ona namestu nas. Poprej smo svoje blago hodili ponujat laškim in židovskim trgovcem v Trst, Pulj, na Reko in Dalmacijo. Ker smo blago morali prodati, smo morali tudi v cenah popuščati. Trgovci so nesramno zlorabljali in izkoriščali naš položaj.

Prišla je »Mizarska zadruga« in izkoriščanje je prenehalo. Čeprav smo dobivali za svoje izdelke le pošten zaslužek, kakor je pisala »Gorica«, vendar smo ga dobivali brez slehrnega truda — in sicer v polnem številu. Poučeni smo, da podobne zadruge drugod plačujejo le do največ dveh tretjin cenilne vrednosti. Vse poznejše poprave, zgube na vrednosti itd. so šle drugod na račun mizarjev — pri nas pa je šlo vse to na račun zadruge. In tako nismo zgubili vsa leta prav nič. Marsikdaj se je zgodilo, da je kdo prodajal tudi sam, a doletela ga je marsikaka zguba.

Ako bi solkanski mizarji imeli količkaj smisla za zadružno, bi danes govorili in sklepali tako: »Računimo, da smo tekom let pridobili le 5 odstotkov vsled takojšnjega plačila oddanega blaga in radi tega ker nas ni doletela nikakva izguba — pa zložimo zdaj te odstotke za novo zadružno glavnico — in »Mizarska zadruga« bo rešena vseh težav. Izvolimo si pametno vodstvo — in mirna Bosna!

Odkar »Mizarska zadruga« ne sprejema več lastnih izdelkov, se že občutno kažejo slabe posledice, t. j. cene izdelkom so padle. Bojimo se, da pridemo zopet do onih težavnih razmer, ki so nas tlačile pred zadrugo.

Ali bodi kupčija s pohištvom kakorkoli, to je gotovo, da nujno rabimo tovarno »Mizarske zadruga«. Ta velika tovarna je urejena prav dobro, da hitro in izvrstno izvršuje vsa surova obdelovanja lesa: prirezavanje, žaganje, oblanje, struženje, izdelovanje okraskov, vrtanje itd. Tovarna more v tem oziru zadovoljevati vse mizarje. A kar je glavno: pri razmeroma nizkem plačilu za taka dela more in mora tovarna prav dobro izhajati, tudi če računamo, da bi bila v njej investovana glavnica 300.000 kron in ne le nekaj nad 200.000 kron, kakor je v bilanci.

In ta tovarna, namenjena nam, katero tudi nujno rabimo, ne sme priti v kake tuje roke!!! Premišljajmo, kako bi jo ohranili! Kakor se je pokazalo z zadružno obliko ni nič! Ali bi ne mogli vsi mizarji vkup ustanoviti delniško družbo, ki bi prevzela tovarno za primerno ceno. Glejmo Kolinsko tovarno za cikorijo. Tu so le trgovci delničarji — in oni pridno prodajajo le to cikorijo! Mi solkanski mizarji bi torej v svoji tovarni izdelovali surove izdelke ali posamične dele, enako stavbinske izdelke (okna, vrata, pode, strope itd.), plačevali bi za vse to tovarni primerno odškodnino itd. — ali plačevali bi le sami sebi. — Ako pride kak tujec, bomo plačevali več in ne — sebi. Morda si bomo s tem celo pletli bič, ki nas bo še kdaj tepel. — Danes ni časa za brezkoristno prepiranje: ta je kriv, oni je kriv, vsi smo krivi, da je prišlo do tega — marveč premišljajmo, kako se izvrši likvidacija zadruga brez prevelike škode, in kako bi si ustvarili na njenem mestu nekaj boljšega.

»Mizarska zadruga« v Solkanu v likvidaciji.

»Primorec« in »Soča« sta povedala, da je Mizarska zadruga« sklenila na občnem zboru 17. t. m. — likvidacijo, t. j. zadruga se razdruži, imetje se proda, terjatve poterjajo in dolgovi poplačajo. Ako bi ne bilo dovolj imetja v kritje dolgov, pride na vrsto trikratno jamstvo deležne glavnice (pr. 68.000 kron).

Občni zbor ni radovoljno sklenil likvidacije, marveč je bil v to prisiljen, od tistega, ki je doslej... dajal denar. Naša »Trgovsko-obrtna zadruga« v Gorici je namreč iztožila nevknjiženo terjatev na menice v znesku 220.000 kron ter zarubila vse imetje »Mizarske zadruge« s terjatvami vred (nad 220.000 kron). Načelstvo T. o. z. je sklenilo izterjati ves dolg brez odlašanja in na najkrajši način. Zakaj je to storila, bo razvidno iz tega članka. — »Mizarski zadruzi« ni ostalo drugega nego skleniti likvidacijo.

»Mizarske zadruge« bo torej v tej obliki konec, ker se je T. o. z. naveličala dajati v takih razmerah denar in vedno le denar — kakor so se po drugi strani naveličali jamčiti za ta denar tisti, ki vise pri »T. o. z.« z vsem svojim imetjem za ogromno posojilo blizu milijona kron, ki so bile doslej na razpolago solkanskim mizarjem.

Ti usodni ukrepi so morali priti nad »Mizarsko zadrugo«, ker v Solkanu ni mogla dobiti trdnih tal zadružna misel. Kakor je žal med Slovenci veliko takih primerov, tako so tudi v Solkanu smatrali »M. z.« le za molzno kravo, ki mora dajati vedno in obilo dobrega mleka, nikdo pa ni povprašal, ali ima ta kravica dovolj sena in — kdo ga plača. Ali molzli bi pa le vsi vprek.

Kdo se ne spominja, na kakšni stopnji je bilo solkansko mizarstvo še pred 15 leti. Komaj 10 let je tega, kar je bil v Solkanu sedanji ekscelesca E., ki je poročal vladi, da je tu mizarstvo kvalitativno in kvantitativno na prenizki stopnji, delavnice so mizerne, delavstvo zanemarjeno. — In res je bilo slabo za solkanske mizarje, ki so silno malo zaslužili vsled bedaste konkurence pri prodaji izdelkov. In zaradi tega so se začeli zanimati za mizarje drugi rodoljubi, najprej samo v ta namen, da bi se z enotnimi cenami od-

pravila konkurenca, iz tega je nastalo društvo in iz društva — »Mizarska zadruga«.

Dandanes je v Solkanu vse polno lepih, velikih, lepo urejenih delavnic, izdelkov je vsaj dvakrat več, ki so tudi kvalitativno boljši, delavcev je vsaj še enkrat več, plače so veliko boljše, cene so razmeroma dobre, razni gospodarji so si lepo opomogli — le »Mizarska zadruga« ni mogla nikamor naprej!

»Solkanski mizarji so oddajali svoje izdelke M. z., ki je sproti plačevala v polnem znesku po cenitvi iz vrste mizarjev samih. Kam in kako naj M. z. odda te izdelke, za to se ni nihče več brigal. Take dobrote niso uživali še nikjer na svetu! V Plznju imajo tudi M. z., a ta plačuje ob izročitvi blaga le — eno tretjino stroge cenitve. Ostanek dobivajo potem, ko je blago prodano. — Da je M. z. mogla oddati izdelke svojih članov, je iskala odjemnikov v Trstu, v Pulju, na Reki, v Dalmaciji, v Egiptu, — in tu je nosila ona sama zgube vseh vrst, ki bi sicer šle na škodo mizarjev. Dogodilo se je, da je M. z. razpečala eno leto za 1.200.000 kron blaga, a bilančnega dobička je bilo le 4000 K, kar pomenja očitno izgubo. Toda v resnici je bilo tu veliko dobička, kateri so pa mizarji prejeli celo leto vsako soboto od — M. z. Na Dunaju v ministrstvu kar niso hoteli verjeti, da more ena zadruga izdelati za 1.200.000 kron blaga.«

Tak velikanski razvoj M. z. je omogočila naša »Trgovsko-obrtna zadruga« z velikanskim kreditom do — pol milijona kron! A kaj so storili mizarji, da so dobili toliko denarja na razpolago? Vsi vkup so v petih letih zložili s tedenskimi kronami do 8000 kron zadrुžne glavnice. Ker to — nič ni, so se oglasili iz samega rodoljubja nemizarji in zložili so 68.000 kron zadrुžne glavnice. In ker je vsega tega le še malo, so nekateri boljši mizarji, v prvi vrsti pa nekaj nemizarjev podali solidarno jamstveno izjavo, da jamčijo z vsem svojim imetjem T. o. zadrugi za vsako izgubo.

Toda v Solkanu niso znali ceniti dobrot, katere so uživali. Vsak hip so nastajali spori, ki so izpodjedali temelje »Mizarski zadrugi«.

»Mizarske zadruge« v tej obliki ni mogoče rešiti. O njej se lahko reče: Der Mohr hat seine Schuldigkeit getan, der

Mohr kann gehen! — Storila je veliko dobrega, le sama si ni mogla opomoči. — Mizarski obrt je danes v Solkanu na visoki stopnji, kar je zasluga M. z. — Najžalostnejše bi bilo, ako bi pograbili prekrasne naprave — tujci, katerim bi potem domačini tlačanili.

Slovenske paralelke na gimnaziji.

Iz mojih dosedanjih poročil v prvi in drugi knjigi je čitatelju v glavnih obrisih znana borba goriških Slovencev za slovenske srednje šole, ki se je zadnji čas omejila na zahtevo po takojšnji otvoritvi slovenskih paralelk na goriški gimnaziji, iz katerih bi potem sama po sebi nastala popolna slovenska gimnazija. Narodno napredna stranka in »Soča« sta se bili odločno postavili proti načrtom dr. Antona Gregorčiča, ki je hotel ustanoviti zasebno gimnazijo s pomočjo vlade.

Kmalu nato je došel odlok, da se otvorita italijanska in slovenska paralelka v prvem razredu — ali število učencev je bilo omejeno na 50. »Soča« dne 27. septembra je naznanila, da so bili otvorjeni 4 prvi razredi, in sicer: I. a — 63 Lahov in 5 Nemcev; I. b — 60 Slovencev; I. c, laška paralelka — 56 učencev; I. d, slovenska paralelka — 55 učencev.

Oba prva razreda a in b sta z nemškim učnim jezikom, kjer je pod varno streho tudi 5 Nemcev. V te nemške razrede pa je bilo potisnjenih še vedno 63 laških in 60 slovenskih učencev. — Tako težaven je bil boj za slovensko gimnazijo.

Župan Hribar ni bil potrjen.

Dne 22. avgusta je bil vročen ljubljanskemu podžupanu dr. Ivanu Tavčarju ukaz notranjega ministra z dne 19. avgusta št. 8474., ki obvešča, da cesar izvolitve Ivana Hribarja za župana stolnega mesta ni potrdil, in ga ob enem vabi, naj takoj potrebno ukrene, da se nemudoma vrši volitev drugega župana.

Kako je ta vest učinkovala na slovensko prebivalstvo Ljubljane, je obširno poročal »Slov. Narod«. Na razna ugi-banja, kaj bo sledilo, je kratko odgovoril: V Hribarjevo

roke je položena odločitev, kaj naj se zgodi, ali naj se občinski svet upre in Hribarja zopet voli za župana... zgodi se to, kar bo Hribar hotel. Primorska lista »Soča« in »Edinost« sta odločno izjavljala Hribarju zaupanje in simpatije, v imenu izvrševalnega odbora narodne napredne stranke sem mu pa poslal brzojavko: »...da mu izreka popolno spoštovanje in ljubezen, katere nikdar ne omajajo kovarstva in nasilstva proti Vam in beli Ljubljani. Vsi napredni Slovenci stoje za Vami zvesteje in odločneje nego kedaj koli prej v prepričanju na popolno zmago. Živio naš Hribar.«

V »Soči« 30. avgusta pa je uvodnik »Bombig in Hribar« z drastičnimi dejstvi opisal, kakšne iredentistične prireditve smo imeli pod pokroviteljstvom goriškega župana Giorgia Bombiga, ki je bil pa vselej potrjen za župana. N. pr.: Na neki prireditvi v goriški Gimnastiki so stali na mizi, ki je bila vsa v laških trikolorah, trije otroci, stari 7—8 let, ki so predstavljali Garibaldija in 2 bersaljerja in so imeli v rokah zastave laškega kraljestva. Mali Garibaldi je deklamoval Garibaldijevo himno. Po tem iredentovskem uvodu je bil ples, na katerem so bili vsi kostumi v barvah laškega kraljestva in pokriti z margeritami. Pogosto so se oglašali klici: »Evviva Italia!« — Opisana je bila tudi enako iredentistična veselica društva »Unione dei giovani friulani«, ki je bila tudi vsa v laških barvah in na kateri je divjalo navdušenje za Italijo. Vse to pod patronanco goriškega župana Bombiga. Kljub vsemu temu je bil Bombig potrjen za župana, Hribarjeva ponovna izvolitev pa ni potrjena. Članek se končuje z besedami: »Iredentizem ni nevaren, neoslavizem pa je velikanska nevarnost za Avstrijo. Ubijmo ga torej, udarimo, in ker so Slovenci mal narod, udarimo najprvo po njih, kjer se bode škoda najmanje poznala. — Toda na svetli strani z zlatimi črkami bo v zgodovini neoslavizma napisano Hribarjevo ime, — na temni pa bodo zabeležene avstrijske persekucije.«

V naslednji številki »Soče« pa je bilo na poldrugi strani poročilo o ponovni izvolitvi Ivana Hribarja za ljubljanskega župana, objavljen je bil doslovno veliki Hribarjev govor in nato predlog dr. Ivana Oražna, naj se Gosposka ulica prekrsti v Ivan Hribarjevo ulico. Še v isti številki je bil ob-

javljen tudi odlok dež. predsednika Schwarza, da je obč. svet ljubljanski razpuščen vsled ponovne izvolitve Ivana Hribarja. Ista številka je prinesla še nekaj drugih člankov v proslavo Ivana Hribarja in obč. sveta ljubljanskega.

Tako odločno smo se postavili goriški Slovenci za župana Ivana Hribarja in za čast slovenske prestolnice. — Ni čudno, da nas je v začetku svetovne vojne soldateska med vsemi Slovenci najhuje udarila s persekucijami prav posebne vrste!

Slovanski dnevi v Sofiji.

Vseslovanski časnikarski shod je bil to leto v Sofiji 4. in 5. julija. Takoj nato drugi neoslovanski kongres, ki je bil prvič l. 1908. v Pragi, kjer sem bil član eksekutivnega odbora, neposredno za njim pa Vsesokolski zlet. To je bil naskok na Sofijo in Bolgarijo, ki je rodil uspeh dve leti pozneje v prvi balkanski vojni.

Ker sem imel za te slovanske dneve v Sofiji posebne naloge, sem odpotoval že 29. junija na Dunaj naproti češkim udeležencem, s katerimi sem se potem peljal s parnikom po Donavi do Beograda in dalje do Sofije. Nekateri smo imeli še načrt potovanja v Carigrad in po morju čez Atene v Trst.

Časnikarski shod je imel to leto izreden dnevni red, pa omenim naj le tri točke: predlog prof. Bobčeva glede izmenjavanja periodičnih tiskovin, Burlikov o sredstvih za oživljanje knjigotrštva med slovanskimi narodi, in končno Čermákov konkretni predlog o uresničenju davne želje: o organizaciji brzojavne korespondenčne službe med slovanskimi deželami z agenturo na Dunaju. — Čermák je živel že veliko let v Sofiji kot poročevalec čeških listov (zato je bil med vojno internovan v Goellersdorfu, kjer sva se zopet našla).

Shodu je bil predsednik prof. Bobčev, podpredsednik pa Andrej Gabršček. Sklepi so bili dalekosežni. Prevladovalo je mnenje, da se osnuje na Dunaju časnikarska agentura, ki si zagotovi poročevanje iz Petrograda in drugih slovanskih središč, a troške naj zagotove slovanske stranke v parlamentu. — Prof. Ivanić iz Beograda je pa bil za agenturo

v Beogradu. Sklep je bil, da bo prihodnji shod v Beogradu, kjer se bo o tem vprašanju končno sklepal.

Shod se je končal z banketom, na katerem sem govoril za Slovence jaz. »Slov. Narod« je obširno poročal o shodu in banketu ter dejal, da je imel slovenski poslanec Andrej Gabršček »izredno efekten govor«. Nato podaja glavne misli, iz katerih naj tu sledi odlomek: »Dasi smo majhen narodič slovenski, ki ima dovolj opravka s svojimi lastnimi kulturnimi potrebami, vendar vršimo pošteno svojo slovansko dolžnost. Velik pesnik, srbski knez Nikola Črnogorski pravi v svoji pesnitvi 'Pesnik i vila', da smo Slovenci mrtva straža Slovanstva proti zapadu. Resnične so te besede. Slovenci stojimo na straži proti germanstvu in italijanstvu za ves slovanski jug. Ako pademo mi, pridejo na vrsto za nami Hrvatje, Srbi in končno tudi Bolgari. Ista naloga, kakor Slovencem na zapadu, usojena je Bolgarom na vzhodu. Tu je pa bolgarski narod mrtva straža na vstoku proti azijskemu barbarstvu, — končujè je zaklical: »Naj na jugoslovanskem vzhodu šumi Marica! na zapadu pa 'Naprej moj rod, naprej zastava Slave!'« — »Gabrščkov govor je izzval kolosalno navdušenje. Med zvoki naše narodne himne je vse hitelo, da stisne roko govorniku.«

*

Neoslovanski kongres je pričel dr. K. Kramar z nagovorom, v katerem je izrekel razočaranje po prvem kongresu v Pragi pred dvema letoma, kajti letos smo se sešli brez Poljakov, ki bi gotovo našli med nami razumevanje za svoje opravičene težnje, posebno ker stojimo Novoslovani na stališču, da ni Slovan oni, ki stiska drugi slovanski narod, kar velja tudi za Ruse in Poljake. — Tudi temu kongresu je predsedoval prof. Bobčev. Jaz sem predsedoval kulturni sekciji, v kateri so se glasile prav živahne razprave o aktualnih vprašanjih za zbližanje slovanskih narodov.

Politična atmosfera na Balkanu je bila nasičena z elektriko in trebalo je le malo do eksplozije. To se je zgodilo dve leti pozneje z balkansko vojno. Iz vseh govorov na tem kongresu in posebno na velikem banketu, ki ga je priredila mestna občina — bilo je nad 1000 oseb povabljenih — je

zvenelo, da se nahajamo tik pred katastrofo na Balkanu. Tudi na tem banketu sem govoril jaz za vse Slovence. Iz obširnega poročila v »Slov. Narodu« naj omenim le toliko, da sem obžaloval, ker ni mogel govoriti v imenu Slovencev najvrednejši, ki ga poznate vsi, to je ljubljanski župan in drž. poslanec Ivan Hribar. Takrat je že viselo v zraku, da Hribar ne bo več potrjen za župana, kar bi moglo imeti jako usodne posledice. — Ko je govornik izgovoril Hribarjevo ime, se je občinstvo kakor elektrizovano dvignilo s sedežev, in doneli so klici po vsej dvorani: Živio Hribar, urá Hribar!

»Viharen aplavz je trajal več minut. Gabršček pa je nadaljeval: Najiskreneje pa bodi pozdravljen narod bolgarski, ki je branil stoletja slovansko kulturo pred azijskimi navali, Slovenci pa smo branili slovansko stvar proti germanski azijskosti. (Hrupen aplavz.) — Nas Slovence vladajo dunajske ekselence, ki nimajo srca za nas, Vam gospodarijo možje iz naroda, ki ljubijo svoj rod in spoštujejo njegove narodne svetinje. Bolgarom je zasinilo solnce svobode, ki ne zatone nikoli več.

Robstva časi so prešli za večno, a če bi se vendarle kdaj zopet vrnili in bi trebalo novega Carja Osvoboditelja, tedaj pa se dvigne — in o tem lahko pričajo tu navzoči možje slovanski — drugi Car Osvoboditelj — r u s k i n a r o d , ki zopet prinese zaslužnjem bratom zlato svobodo.

Ta Gabrščkov govor je imel kolosalen efekt.

Dvorana je odmevala aplavza, godba je svirala ‚Naprej zastava Slave‘, dame in gospodje so grabili šopke in cvetlice na mizah ter jih metali pred Gabrščka.

Delegatje, dame, vse je hitelo k njemu, da mu čestita. Eni so mu stiskali roke, drugi so ga objemali, bil je to prizor, ki ga je redko videti. Gabršček, ki je že končal svoj govor, se je vsedel. Toda ploskanje ni hotelo prenehati in vedno burneje je bilo klicanje, naj Gabršček nadaljuje svoj govor. Vdal se je ter z velikim šopkom v roki, na stolici stoječ, končal svoja izvajanja z vzklikom: naj prešine nas vse iskrena bratska ljubezen, da si podamo roke v težki borbi proti silnemu sovragu vsega slovanstva.«

P. S. Ta veliki uspeh mojega govora je dosegel bolj slovenski jezik, ki so ga Bolgari najbolj razumeli, bolje nego hrvatski ali srbski. — Tudi to je vzrok, da jaz pri takih

prilikah govorim — odersko slovenščino, brez tistega grdega »uaukanja«, marveč l na koncu in še bolj na sredi besed. Saj Bolgar pravi lepo: gostilnica, ali gostilnicata, ne pa gostiunica, žalna skupščina, ne pa žauna skupščina, itd.

Slovanske dneve v Sofiji so zaključile velike sokolske slavnosti. Nekaj dni poprej je poseben vlak pripeljal češko in hrvatsko sokolstvo v Beograd, kjer je bilo sijajno sprejeto in se je potem vršila javna telovadba ob ogromni udeležbi prebivalstva, 750 čeških, 640 hrvatskih in 270 srbskih Sokolov. Slovensko sokolstvo je takrat poslalo samo zastopnike. Pri javnih nastopih Sokolov je nastopilo tudi okoli 3000 bolgarskih Junakov.

Moje sodelovanje na teh slovanskih dneh v Sofiji mi je prineslo veliko število novih slovanskih prijateljev, posebno tudi bolgarskih. Novi znanec Georgi Pějev, generalni tajnik trgovske zbornice, katere častni član sem bil postal, je prišel potem na jesen v Slovenijo in tudi v Gorico ter je napisal o tem svojem potovanju celo knjigo, kako bi bilo mogoče navezati gospodarske stike med Slovenijo in Bolgarsko. Pri nas na Goriškem sta mu posebno imponovala usnjarska industrija in umetno mizarstvo.

Ker se je med slovanskimi udeležniki teh sofijskih slavnosti sprožila misel, da nas gre več sto do Carigrada, kjer bi se razkropili, je bila meni poverjena naloga, da izposlujem pri železniškem ministrstvu poseben vlak. Z višjim uradnikom Koledarovom sva potrebno ukrenila in uredila, nakar smo vlak tako zasedli, da sem jaz sam kot prireditelj vlaka prišel zadnji na vrsto in torej dobil najskromnejši prostorček zunaj na koridoru poleg stranišča. Blizu mene sta bili še dve Slovenki iz Trsta in tudi mladi odvetnik dr. Tomašić, poznejši naš minister in predsednik senata. — S tem vlakom so se peljali tudi mnogi naši odlični prvaki, med temi dr. Tresić-Pavičić, Matko Mandić, Stjepan Radić, Vclav Klofač itd. Večja slovenska družba se je potem vrnila z velikim parnikom avstrijskega Lloyda v Trst. V Atenah nam je bil zgovoren ciceron Tresić-Pavičić. Ti slovanski dnevi v Sofiji so ostali vsem udeležencem v živahnem spominu.

Prvi zlet Primorske sokolske župe. Najsijajnejša sokolska prireditve na Primorskem.

Do tistega leta smo imeli eno samo sokolsko župo za vse Primorje; šele po tem letu smo dobili Goriško, Tržaško in istrsko Vitezićevo sokolsko župo. Ta prva sokolska župa pa je priredila svoj prvi in večji zlet v Gorici dne 19. junija.

Zlet je bil prirejen v največjem obsegu, brez slehernih omejitev od strani oblasti, brez strahu pred laškimi izzi-vači, z velikim pohodom po najlepših goriških ulicah. In vse se je dokončalo v najlepšem redu. Že dan prej, v soboto, so prihajali od raznih oddaljenih strani: iz Kranja z nač. Evg. Sajevcem, iz Idrije s star. Eng. Ganglom in nač. Jul. Novakom, zvečer Ajdovci in Tržičanji, iz Ljubljane starosta Slov. sok. zveze dr. Oražen in tajnik Kajzelj itd. Pri večernem sestanku in komerzu na prijaznem vrtu hotela Jelen je pozdravil vse — zdaj pok. — starešina dr. Jos. Levpušek.

Drugi dan so prihajali Sokoli od blizu in daleč, s Štajerskega in iz Opatije jih je nekaj prišlo, a iz Trsta je prišel poseben vlak, ki je pripeljal okrog 500 Sokolov in gostov. Med njimi so bili: dr. Gregorin, dr. Rybář, dr. Slavik, urednik Cotič itd. Veličasten je bil sprejem na kolodvoru in od tam sprevod skozi mesto do Attemsove palače, kjer je bilo za nje določeno zbirališče. Pri »Jelenu« je bil dopoldne vojaški jutranji koncert.

Ne bom tu opisoval velike sokolske prireditve, ki je pokazala, kako smo postajali Slovenci v Gorici gospodarji položaja, gospodarji — ulice, in dokazala tudi, da se najbolj zagrizeni lahončki poskrijejo, ako jih ne ščiti policija.

Ob 2. pop. se je pričel izpred telovadnice v ulici Sv. Ivana po Corsu mimo Trgovskega doma do št. Petra največ-ličastnejši sprevod, kar jih je Gorica kdaj videla. Z mnogih hiš so sipale dame cvetje na Sokole. Navdušenje nepopisno. V št. Petru slavalok, sprejem, govori, a pred javno telovadbo je govoril dr. Oražen vznešen govor o Sokolstvu in o idealni ljubezni do domovine, posebno v obmejnih de-

želah. — Goriške dame so oskrbovale razne paviljone za jedi in pijačo, slaščice itd.

To je bil najveličastnejši naš dan v Gorici in okolici. V št. Petru se je zbralo nad 10.000 ljudi. Nepopisni vtisi na narod so se poznali vse do svetovne vojne in bi se še dalje, ako bi se bila vojna končala za nas drugače.

Zveza kulturnih društev.

Dne 16. junija je na občnem zboru dejal predsednik dr. Dinko Puc med drugim: Zveza se čedalje bolj približuje svojemu pravemu namenu, da včlanjena društva ne služijo toliko zabavi, kakor pa izobrazbi našega kmečkega ljudstva, posebno mladine. Tajnik Damir Feigel je poročal, da ima zveza že 120 društev s 7000 člani, celo v Furlaniji je bilo včlanjenih 8 društev. — Centralna knjižnica je štela 19 serij in prečitanih je bilo nad 300 knjig. Predavanj je bilo 129, predavatelji večinoma iz Gorice. — Razvila se je debata o plesih. Občni zbor se je soglasno izrekel, da nima ničesar proti društvenim plesom, ki so pod nadzorstvom društvenih organov, starejših ljudi, in če je čisti dohodek namenjen v izobraževalne namene, ne odobrava pa zakotnih plesov, ki jih prirejajo brez kontrole...

Tudi razna druga društva v Gorici in na deželi so to leto jako živahno delovala. Povsod smo opazali izdaten napredek.

Za pravično ljudsko štetje.

Koncem tega leta bi se moralo izvršiti ljudsko štetje. Videvali smo priprave na magistratu, ki so dišale povsem po stari laški navadi »osar tutto«. Zato so listi obeh strank prav marljivo poučevali čitatelje, kako se bo treba varovati napak in vsiljivosti laških popisovalnih komisarjev. — Sestavil se je celo odbor obeh strank, ki je vodil priprave in sklical v ta namen tudi shod na dan 2. oktobra. Predsedoval je dr. Peter Medvešček, poročala pa sta dr. Ernest Dereani in dr. Andrej Pavlica, nakar je bila sprejeta resolucija, ki je sporočila vladi zahteve goriških Slovencev.

— Ali vlada se ni potrudila, da bi pristigla Lahončkom peroti, zato smo doživeli še strašne nereda in revizijo. O tej pa bom poročal pozneje

Znamenita seja deželnega zbora.

Na dan 5. oktobra je bila osma seja deželnega zbora, v kateri je žel dr. Anton Gregorčič znamenite lovorike v borbi proti naprednim poslancem. Iz prejšnjih poročil je znano, da je bilo za to sejo zopet pet novih naprednih poslancev in vsi so bili v nevarnosti, da jih Gregorčič vrže iz deželnega zbora. Trije veleposestniški mandati so bili razveljavljeni samo radi tega, da so Gregorčič in Lahi mogli neovirano izvoliti svoj deželni odbor. Gregorin in Gabršček sta iz solidarnosti odložila mandata. Kako so se dovršile nove volitve, sem povedal spredaj. — Dočim je torej Gregorčič celo sam predlagal potrditev prisleparjenih laških volitev v trgovski zbornici, je pa dosegel razveljavitev slovenskih veleposestnikov. — In tudi v tej seji je Gregorčič ropotal proti volitvam v slovenskem veleposestvu, a je končno le predlagal, naj gredo spisi v verifikacijski odsek. Jaz sem obširno pobijal vse Gregorčičeve razloge in dokazal, kako so ničevi, toda nič ni pomagalo; volitve so šle v odsek.

Tudi pri verifikaciji mandata dr. Gregorina je zopet obširno ropotal Gregorčič proti volitvam in Gregorinu. Govoril je obširno o raznih Gregorinovih izjavah, čital je iz »Edinosti«, in skratka izjavil, da je Gregorinovo postopanje bilo nečastno za ljudskega zastopnika. Furlanski poslanec katoliške stranke dr. Bugatto mu je parkrat zaklical nejevoljno: Basta, basta! — In ta volitev je tudi romala v odsek.

Najhujše kanone pa je prihranil za mojo volitev. Vse moje politično delo, naperjeno proti njemu in laškimi nasilnežem, je spravil v svoj govor proti moji potrditvi, češ, da nisem vreden sedeti v njihovi družbi: »Le spomnite se, kaj je počel ta človek s spoštovanim gospodom deželnim glavarjem (dr. Pajerjem), in vsi vi Italijani

ga dobro poznate, kaj vam je že vse nakuhal itd.

Dr. Bugatto ga je v imenu laške ljudske stranke prav odločno zavračal. Ako bi imeli obveljati nazori dr. Gregorčiča, potem bi morali v drž. zboru pometati iz zbornice njega, Fona in vse njihove somišljenike itd. — Toda pomagalo ni nič, laški liberalci in Gregorčičevi klerikalci so glasovali proti potrditvi mojega mandata.

Tako si je Gregorčič podaljšal politično življenje na Goriškem. Kako strašno se časi menjajo in kako si je Gregorčič podaljšal življenje tri leta pozneje, o tem bom poročal na svojem mestu.

Zašel bi predaleč, ako bi tu navajal vse glavne prizore iz te sloveče seje. Poslanci furlanske katoliške stranke so opozarjali vladinega zastopnika na izvršeno nasilje... In res je že 8. oktobra sledilo predčasno zaključenje deželnega zbora. Dne 7. oktobra sem bil na Dunaju pri min. predsedniku in moja spomenica je imela hipen učinek, kakor je sporoča vladni komunike. V Gorico je prišel naslednji dan princ Hohenlohe in obiskal tudi mene, nakar je sledila zaključitev zbora, dasi so imeli spored za veliko sej. — Vneli so se hudi zakulisni boji, pogajanja med vlado in Italijani, ali Pajer je ostal gospodar položaja in ž njim Gregorčič.

Furlanski katol. poslanec Meizlik je imel v Topoljanu velik govor, v katerem je bičal nesrečno zvezo Gregorčič-Pajer. Omenil je razveljavljenje treh mandatov slov. veleposestva samo v namen, da so mogli trije laški veleposestniki sami voliti dež. odbornika za svojo skupino, — in vseh 6 laških katol. poslancev je neverificiranih. Krona in vlada sta kontrolovala zlorabe in prišel je dan, ko so rekli: Dosti! — Prišel je dan 5. oktobra, zgodili so se novi protiustavni čini (nepotrdiev Gabrščka, volitve slov. veleposestva zopet v odsek, istotako izvolitev dr. Gregorina, češ, da ni vreden sedeti v dež. zboru!) in dež. zbor je bil predčasno zaključen na najvišji ukaz. — Prihodnost naj prinese več pravice in krščanske ljubezni....«

Naše denarstvo!

Dne 17. decembra je »Soča« objavila po »Slov. Trgovskem Vestniku« iz Ljubljane naslednji jako primeren članek o gospodarskem položaju:

»Na trgu je občutiti že delj časa močno pomanjkanje mobilnega kapitala. Tesna in trda je za denar vsepovsodi v državi; celo prvorednim in povsem legitimnim kreditnim zadrugam ustrezajo zavodi le stežka in neradi; kredit je vezan na trpke pogoje. Daveča tesnoba bremeni ves kupčijski svet. Navzlic vobče medlim kupčijam živimo v razmerah, kakor jih srečavaš ob časih izvrstne konjunktуре. vzrokov je iskati v velikih kreditnih potrebah države, dežel in mest, ki rabijo za investicije težke denarje: nadalje v dejstvu, da so poskočile cene malone za robo vseh vrst in da so zategadelj vezane znatno višje glavnice v kupčijskih in obrtnih obratih; pristopila je nedavno iz politične rezone demarša od francoskih kapitalistov, ki je navzlic oporekovanju kapitalističnih glasil na Dunaju odvajalno vplivala in pomnožila denarno zadrego v državi. Tudi po našem domačem trgu v razni meri čutimo splošno pičlost denarnih sredstev in kreditno tesnobo. Mnogi kreditni vrelci, s katerimi se legitimno običava računati, so ali zaprti ali pa oddajajo le nezadostno ob strožjih pogojih. Na naših trgih je poostrila položaj znana zadružna nesreča. Vzbudila je nezaupanje vnanjega kapitala nad mero in neupravičeno izzvala pavšalno nezaupljivost, proti potrebi se udajajoč zlobni gonji in iz sovraštva izvirajočemu obrekovanju zakotnih nemških časopisov. Neprerečno dejstvo je, da živimo v težkih časih in da je spričo daveče kreditne tesnobe marsikdo nezasluženo v velikih zadregah. Slovenci smo gospodarsko šibki, sleherna izguba je za nas hud udarec. Zategadelj je treba o pravem času očuvati se vsaj za bodočnost. Politični tok je dalj časa že odločno in nepritajeno proti nam, zadnje čase pristopa še od severa prihajajoč, premišljen, občuten gospodarski pritisk, ki prihaja do izraza predvsem v denarstvu. V takih časih je prilika, preizkusiti prijatelje, priložnost je preveriti se do duše, kako zlo je biti gospodarsko odvisen od tujih elementov.

V dobrih časih gnusno vsiljivi tuji kapital se odmakne zavrnatno pod glupimi pretvezami. Dokaže se pa ob takih dneh eklatantno, kako nujno rabimo Slovenci krepke in velike denarne centrale z dalekovidnim strokovnjaškim vodstvom. Male vsote se izgubljajo, razbite na mnoge dele ne prihajajo do pravega učinka; pa tudi ciljnosti in vodilne smernosti ni, če manjka centralne dispozicije. Skupni pohod in skupni nastop!! Čase denarnih streslajev na velikem trgu bi v nas dokaj lažje prebili, če bi imeli potrebno enotnost v denarstvu. Igračkanje s separatizmom v denarstvu utegne imeti kdaj nepregledne posledice za ves razvoj našega gospodarstva. Niti solzarstvo niti utopija nam ne nareka teh besed, marveč živa praktična potreba in gola sila gospodarskih razmer. Pri naši denarni decentralizaciji uhaja potreben ozir na potrebe celokupnosti, nedostaja medsebojnosti, ker so zavodi preindividualni, manjka naravno tudi čuta odgovornosti za celokupnost.

Skrbno motrimo naše gospodarske razmere, graditev in ne razdiranje imamo pred očmi, ali opozoriti moramo danes na neprimerno konkretno postopanje, ki pa je morda umljiva posledica neorganiziranosti našega denarstva in pa nedostajanja smisla za celokupno narodno gospodarstvo. Po celem svetu je tako, da manjši zavodi iščejo moralne in materialne zaslombe v krepkejših. Tudi pri nas je denarni ustroj takšen. Potreba medsebojne zaslombe gospodarskih tvorov, ki jih zbližujejo gotovi konkretni interesi, pa je prav ob času stisk najbolj nujna, kajti odvišno dobro nalogati v časih obilice je končno interes močnejšega zavoda. Zločesta zaslomba, da, zavajanje je pa, če močnejši slabi in izpodnaša tla slabejšemu ter mu jemlje brez preudarka zaslombo prav tedaj, kadar slabejši najnujneje potrebuje opore. Taka gospodarska politika ni arijskega pokolenja, ampak semitskega. Tako ravnanje ni podpora, ampak zavajanje. Ta izvajanja se opirajo na dejstva, ki so se žal dogodila zadnje čase v slovenskem središču. Postopanje je tembolj neumestno, ker se je prav od tam dolgo in nad mero zanašalo denar iz slovenskih denarja potrebnih dežel. Danes pa vlada na našem trgu močna nape-

tost pod katero ječe produktivni sloji in ki dela skrbi zavodom, ki so prav tako slovenski in prav tako potrebni. Mesta odlične gospodarske važnosti nalagajo pač veliko odgovornost ter zahtevajo preudarne dalekovidnosti in obsežnega gospodarskega obzorja.«

»Soča« je dostavila:

»Ta članek je pisan kakor nalašč tudi za nas na Goriškem. Tudi mi bi znali še boljše nego v Ljubljani zapeti pesemco o tujem kapitalu, ki se gnusno vsiljuje v dobrih časih, pa se zavratno odmakne pod glupimi pretvezami tedaj, kadar je denarna težava največja. — 'S.T.V.' je udaril prav krepko po takem 'semitskem' špekulativnem koristolovstvu, ki brezsrčno zadavi najbližjega brata, ako mu kaže... Naj 'S. T. V.' nadaljuje svoje delo! Slovenci pa se pripravljajmo, da se čim prej povsem osamosvojimo! Zveza jugoslovanskih hranilnic je prvi korak. Drugi bodi: Osrednja banka jugoslovanskih hranilnic in posojilnic. Tu bi kmalu lahko združili do 500 zavodov, od katerih povprečno kupi za 10.000 kron delnic, kar bi dalo 5.000.000 K delniške glavnice. S tako lastno glavnico šele bi pritegnili nekaj milijonov tujega cenenege kapitala našemu jugoslovanskemu denarništvu! — Drugače ostanemo za vedno pitani volički, katerim vso kri izpijejo tuje denarne pijavke — in toliko hujše za nas, ako se te pijavke nazivajo 'naši' ljubi slovan-ski bratje in sestre!«

Dostavek leta 1934.

Te pikre besede v »Soči« se nanašajo na tisti zavod, ki je naši »Trgovsko-obrtni zadrugi« v časih denarne obilice celo brzojavno ponujal reeskompt po $2\frac{3}{4}$, — ali je bil v časih stisk zopet prvi, ki je kar čez noč dovoljeni kredit skrčil na polovico in potem celo docela odpovedal. — Zadruga je v mejah dovoljenega kredita skrbela za sposoben menični material svojih članov, in tako je imela z banko prav živahno menično zvezo, pri kateri je banka prav lepo zaslužila, Zadrugi pa je bilo to prav, ker je bil ta kredit cenejši nego hranilne vloge domačinov. — Toda vse poslovanje Zadruge je bilo po pravilih in po namenu take vrste, da se dana posojila niso dala čez noč realizovati, zato je bila

odpoved kredita v težkih časih naravnost zločin proti prevažnemu gospodarskemu zavodu ob jezikovni meji in v tako znameniti postojanki, kakor je bila naša Gorica.

V gornjem dodatku na ljubljanski članek sem sprožil načrt: ustanovitev »Zveze jugoslovanskih hranilnic« in ob enem »Osrednje banke«, ki bi imela kratkim potom potrebno veliko glavnico; ta bi privabila v Slovenijo toliko tujega kapitala, da bi se nam kriz ne bilo preveč bati. — Tudi bi po Zvezi bili izključeni runi na naše zavode, kakor mi je zagotavljal glavni ravnatelj enakega češkega zavoda. V slučaju runa pride Zveza s svojim denarjem in svojim uradnikom ter izplačuje vloge če treba do zadnjega vinarja... saj Zveza dobi ta denar nazaj po drugih zavodih, kamor ga vlagatelji prinesejo. — V tistih časih ni nihče mogel le pomisliti na možnost, da bi ljudje obdržali denar doma.

V naslednji glavni skupščini »Zveze slovenskih zadrug« sem v Ljubljani stavil konkreten predlog za ustanovitev pred vsem »Osrednje banke«, kateri je bil prišel v prav temeljito razpravo in je bilo sklenjeno, da se bo v prihodnje temeljiteje o tej zamisli razpravljalo.

*

Članek iz »Slov. Trg. Vestnika« in dodatek v »Soči« sta postala prav razumljiva in aktualna za resno razpravljanje med Slovenci šele nekaj časa pozneje, za nas Goričane pa takrat, ko so dosežale večne hujskarije Gregorčičevih in njemu sorodnih listov svoje zaželjene uspehe v boju proti naši »Trgovsko-obrtni zadrugi«, čeprav je ta ustvarila Slovencem veliko gospodarskih središč v Gorici: Trgovski dom, Hotel Südbahn, Hotel Jelen, Društveni dom v ulici sv. Ivana, zavetja znamenitih društev in narodnih organizacij, ki so bila viden znak rastoče moči slovenskega življa, ter dajala tako neposredno vsemu narodu velik ugled in veljavo pred drugorodnimi sosedi, posredno pa v podpori zasebni podjetnosti.

Umevno je, da je T. O. Z. imela v velikih objektih vložen prav izdaten kapital, ki je bil torej vezan in se ni dal po zahtevah vložnikov realizovati. Baš na to je bil naperjen ves boj Gregorčičevih listov in vse njegove družbe. Vedeli so, da dosežejo za svoje strankarske težnje veliko korist,

ako tu izzovejo kako katastrofo. Zato tisto večno strašilo z »Mizarsko Zadrugo«, zato udrihanje po »narodnih piruhih«, ki žro denar ubogih vložnikov, zato klicanje bav-bava na našo »T. O. Z.«, ki je bila klerikalcem trn v peti od prvega začetka: naj vse to vrag vzame!

Doba splošne denarne konjunktore, ki jo je opisal ljubljanski »S. T. V.«, je začela vplivati tudi na naše razmere na Goriškem. Ob zlobnosti nasprotne politične stranke pa je postajal položaj čedalje bolj napet in nevaren.

Ker so klerikalci napadali naše gospodarske postojanke navidezno najbolj zaradi mene, da bi mene podrli, sem sklenil, odpovedati se vodstvu »T. O. Z.« Po sofijskih slavnostih sem bil z rodbino na Bledu, in od tu sem sklical načelstvo in nadzorstvo »T. O. Z.« ter — odstopil od predsedstva. Hotel sem dati dokaz, da ne bo nič bolje, tudi če — mene ni na čelu te zadruge in tudi ne v Posojilnici. — Tako je tudi bilo. Klerikalci niso niti za las odnehali, in udriharije so se ponavljale z enako silovitostjo ob vsaki možni priliki. Ni ga zavoda na svetu, ki bi vzdržal vse take spletke in udriharije, prej ali slej se del vlagateljjev le splaši, in — nesreča je tu.

Zlasti pa v časih splošne napetosti na denarnih trgih in takratnih vseevropskih razmer ob nepripravljenosti slovenskih gospodarskih krogov.

Treba namreč vedeti, da tisti veliki napredek »T. O. Z.« se ni izvršil iz lastnih denarnih sredstev, ne iz domačih hranilnih vlog, marveč iz reeskompta. Vsi pasivni deleži ali posojila »T. O. Z.« so bili kriti z menicami članov in dobrih porokov. Ti papirji so bili brez dvoma najboljše podprtji. — In na te menice so se bili že pred leti vrgli kar trije veliki slovanski bančni zavodi. Kar zapored smo imeli posete veleblagorodnih gospodov generalnih ravnateljev, ki so nam pridigali: »Čemu pa se brinete samo za lastne hranilne vloge po 5 %, ko pa vam mi damo za Vaše menice v reeskomptu po veliko nižji ceni.« — In nekega dne je prišel kar telegram: dajemo Vam do 300.000 kron reeskomptnega kredita po $2\frac{3}{4}$ % obrestne mere. Kdo bi ne zagrabil tako ugodnih prilik? In tako je imela »T. O. Z.« po sto tisoč reeskomptnega kredita izčrpanega.

Odtod denarna sredstva, ki so se nam zdela neizčrpna, odtod veliki napredki, ki so bili za normalne čase res po-

vsem umljivi in povsem varni pred vsako nesrečo. — Ali kar je ljubljanski gospodarski list žigosal, to se je izkazalo pri naši »T. O. Z.« v največji meri resnično. Tudi tu je: »...močnejši izpodnašal tla slabejšemu prav tedaj, kadar slabejši najnujnejše potrebuje zaslombe.« List je ožigosal tako semitsko — zavajanje.

Neprestane hujskarije klerikalnih listov in stranke so imele ta uspeh, da je začel del vlagateljev odpovedovati v taki meri, da najmočnejši zavod ne bi mogel vzdržati, kajti prav takrat so tudi banke pridno omejevale in kar odpovedovale reeskomptni kredit. Takega narodnega zločina še ni doživel kak zavod v naših krajih. Odkod naj »T. O. Z.« vzame nakrat kar za vračilo stotisoče kredita, ako jih ne more nadomestiti z novimi menicami. Pa so se od strani bank vršile še vse grše stvari, na kar se povrnem pozneje, ko smo take škandale morali doživljati.

Koliko varnost pa so pomenjale vse stavbe »T. O. Z.« za vlagatelje in banke, to se je pokazalo celo po vojni, ko bi zavod z enim samim poslopjem hotela »Südbahn« poplačal vse upnike. Pokazalo se je, da je bila to najvarnejša investicija glavnice, veliko varnejša nego posojanje na pupilarno varnost in še tako dobro poroštvo. Končna likvidacija tega zavoda je postavila v zločinsko laž vso spekulativno zahrbtnost bančnih upnikov.

1911.

Osebnosti.

10./I. Edvard Rusjan, naš goriški in prvi jugoslovanski letalec, se je smrtno ponesrečil v Beogradu. Po lepo uspelih poletih v Zagrebu je odšel s svojim letalom v Beograd, mesto njegovih sanj, in po nekaj posrečenih poletih se je celo med vetrom drznil na polet nad Kalemegdanom, ali iz višine 20 metrov je padel in se ubil. — Aviatika je bila njegova strast. Pogosto me je vabil v svojo delavnico. Pomagal sem mu s svetom in tudi na druge načine.

Za njegove poskuse sem pripomogel po svojih močeh. — L. 1910. je prišel v Gorico Zagrebčan Merčep, znan sportnik, in ga pridobil, da je šel z njim v Pariz, kjer sta kupila poseben motor za 13.500 fr. K temu stroju je izdelal v Zagrebu nov model in delal prav lepe poskusne vožnje.

V Beogradu so ga pokopali z vojaškimi častmi. Na grobu mu je govoril dr. Niko Zupanič. — Dunajski »Interessantes Blatt« je prinesel sliko tega »zagrebškega aviatika«. Gorica je žalovala. Imeli smo tudi sv. mašo zadušnico.

Dež. sod. svet. Ivan Dougan premeščen iz Ajdovščine v Trst.

V Prekoplju v Srbiji je umrl mladi Danilo Vukasović-Štiebil, ženijski poročnik, sin našega rojaka polkovnika Janka Vukasovića-Štiebila.

21./I. Prof. Jaka Župančič v Gorici ustanovil podružnico SPD.

28./I. V Oslavju pri Gorici umrl 56 let stari Ant. Fiegl, vzoren veleposestnik, značajan narodnjak.

31./I. V Trstu umrl goriški rojak Andrej Širok, vodja CM šole.

4./II. V Gorici umrl Matija Šorli, upokojeni ljubljanski poštni ravnatelj, 72 let star. Rodom s Tolminskega, je služboval največ v Trstu, kjer je bil odličen član slov. družbe. Njegov brat je imel tam znano kavarno, shajališče Slovencev.

7./II. Iz Pazina premeščen v Gorico okrajni komisar dr. Viljem Baltič. — Ž njim smo dobili na glavarstvu odličnega rojaka, ki je imel glavo in srce za naše ljudstvo. Postal je kmalu v vsem okraju najljubši politični uradnik, kar smo jih kdaj imeli, v mestu pa odličen član narodne družbe. — Njegova narodna delavnost mu ni v pol. karieri nič škodovala, kar je bilo za razne druge najboljša vzpodbuda, da se niso odtegovali naši družbi in narodnemu udejstvovanju. Samo celi možje, vestni delavci morajo biti!

9./II. Občinski zdravnik v Bovcu dr. Vorel zbolel na umu. Prepeljali so ga v bolnišnico usm. bratov v Gorici.

16./II. V Gradcu prom. v doktorja prava Danilo Komavli.

24./II. Umrl upok. kurat v Šempolaju Alojzij Bratina, 51 let star, ki je svoj čas služboval na Sv. Gori.

28./II. V Gorici umrl 80 let stari Ivan Korošec, podpiratelj vseh narodnih društev. Celo v oporoki se je spomnil CM družbe.

9./III. Notar dr. Ivo Šorli premeščen iz Podgrada v Pulj, a tje prišel mladi notar Tomo Šorli.

11./III. Odvetniški kandidat Leopold Bobič s Peči pri Mirnu je promoviral v Gradcu za doktorja prava.

Praktikant Filip Černe iz Tomaja imenovan avskultantom v Gorici.

15./III. Novi tržaški škof dr. Andrej Karlin je prišel na poti v Trst ta dan v goste k nadškofu Sedeju v Gorico. Na kolodvoru so ga sprejeli namestnik, župan, duh. dostojanstveniki, z gala vozom nadškofa k nadškofu, kjer je prenočil.

28./III. umrla pri Mostu onstran Soče Katarina Fogar, žena podžupana Alojzija, mati sedanjega trž. škofa, mati dveh odličnih ljubljanskih gospa.

30./III. umrl v Pragi na posledicah operacije jurist Fran Pavšič, sin kavarnarja na trgu sv. Antona v Gorici. Bil je vrl član »Adrije«.

1./IV. Za nadučitelja na Vogrsko je prišel iz Mirna Alojzij Urbančič.

Miroslav Šubic imenovan poštним asistentom v Gorici.

15./IV. Avskultant Albin Radikon premeščen iz Gorice v Rovinj.

22./IV. V pokoj šel dornberški župnik Lovro Juvančič, vnet pristaš in sorojak obeh Gregorčičev.

25./IV. Naš goriški rojak inž. Ivan Presel poročil v Splitu Lino konteso degli Alberti.

28./IV. Predaval v salonu pri Jeleni pisatelj Etbin Kristan o Župančiču ter deklamoval več njegovih pesnitev.

28./IV. Novi odbor »Narodne Prosvete«: preds. dr. Karel Podgornik, ppr. dr. Dinko Puc, tk. dr. Peter Medvešek, blag. dr. Emil Brezigar, knjiž. Jos. Vittori, odb. Ferd. Seidl, Adolf Komac; pregl. dr. Ernest Dereani, Andr. Podgornik.

2./V. Na Dunaju je promov. živinozdravnikom Andrej Poberaj iz Solkana, imenovan v Vipavo.

23./V. V Dornbergu je umrl 76 let star veleposestnik Ivan Bizjak, eden prvih rednih izvoznikov našega sadja na Dunaj, kjer je imel na Naschmarktu lepo stojnico.

3./VI. Višji gozdni oskrbnik Jos. Rustia imenovan za gozd. svetnika.

6./VI. Učitelj v Tomačevici na Krasu Jos. Macarol poročil Minko Hribarjevo.

20./VI. Na vseučilišču v Pragi promov. Drago Marušič iz Opatjega sela, starešina »Ilirije«, že takrat nenavadno agilen narodni delavec v Gorici, koncipient pri dr. Dinku Pucu, za doktorja prava.

24./VI. Dvorni svetnik grof Henrik Attems v Gorici imenovan namestniškim svetnikom in premeščen v Trst. — To je bil mož, ki se je delal Slovencem prijaznega, ali napram Italijanom je bil vedno prešibek. Osebnost je bil sicer vseskozi aristokrat in jako vljuden mož.

27./VI. Just Bačar iz Ajdovščine promov. na Dunaju za doktorja vsega zdravilstva. — Naselil se je potem v Gorici in ga bomo še često srečavali pri narodnem našem delu.

Pravni praktikant Bogomil Hrašovec promov. na Dunaju doktorjem prava.

4./VII. Iz davkarske službe: Jos. Plahuta in Rudolf Pretnar imenovana za davčna upravitelja 9. r., asistent Ant. Vodopivec za oficijala.

V okrajni šol. svet tolminski izvoljena od strani učiteljstva Albert Dominko, naduč. v Čezsoči, in Jos. Rakovšček, nadučit. pri Sv. Luciji.

11./VII. V Ajdovščini umrl tehnik Bruno Bianchi, kljub laškemu imenu dober Slovenec. Ker baje ni hotel duhovnika k smrtni postelji, mu je župnik odrekel cerkveni pogreb. — Civilni pogreb je bil veličasten. Za golim križem z lovorjevim vencem je korakalo veliko prijateljev in znancev. Nagrobni govor je imel Ivo Lulik (zdaj odvetnik v Ljubljani), ki je molil naprej očenaš in vse ljudstvo ginjeno za njim.

13./VII. Maturo na slovenskem učiteljskišču v Gorici prestali: Perko Mirko iz Podgore, Trošt Ivo iz št. Vida nad Vipavo, Kofol Ciril iz Čepovana, Klanjšček Mirko iz št. Ferjana, Komjanc Jože iz Pevme, Kržišnik Ivan iz Škofje Loke, Lušin Alojz iz Sodražice, Mayer Julij iz Ajdovščine, Marcole Andr. iz Podbele, Mungerli Ant. iz Go-

rice, Novak Jaka iz Velike Lipljene, Paljk Leopold iz Vel. Žabelj, Pečenko Danilo iz Gorice, Sardoč Adolf s Proseka, Sivec Fr. s Krna.

Na ženskem učiteljišču je maturiralo 41 gojenk.

Matura na gimnaziji: Ivančič Adolf iz Kobarida, Kenda Milovan z Modreje, Kosovel Makso iz Sela, Likar Jos. z Otlice, Mrak Ciril iz Vrat, Pečenko Silvan iz Bovca, Sfiligoj Konrad iz Medane, Simčič Ivan iz Gorice, Tomšič Jože iz Skopega, Trdan Herman iz Pazina, Velušček Vlad. iz Gorice, Vovk Vikt. iz Trsta, Zega Andrej iz Kazelj;

na realki: Abram Edv. iz Tupelč, Bano Karel iz Divače, Bernot Frid. iz Vipave, Paškulin Jos. iz Št. Petra, Turnay Edv. iz Gorice, Jenčič Ant. iz Mengša.

V Gorici umrl odvetnik dr. Kamilo Egger, rojen Nemec v Italiji, kjer je bil oče višj. voj. zdravnik, mož nemške pisateljice Paul Maria Lacroza, ali bil je med laškimi kaporioni tudi sam bolj Italijan in v nekem svaštvu s Pajerjem, po volji tega celo laški dež. poslanec, predsednik kuratorija dež. hipot. banke. — Imel je svoj čas veliko slov. klientele, ki mu je pa zadnja leta skoro povsem odpadla.

15./VII. V Pragi prom. na češki univerzi Ivan Marija Čok — sedanji voditelj emigrantskega gibanja v Beogradu.

V hotelu »Südbahn« je Josip Medved priredil družabni večer. Sodelovali so: soproga zobotehnika Javureka s svojim krasnim sopranom, na klavirju Ant. Trost, prvič Cirila Medvedova, današnja igralka in pevka v Ljubljani. — Trost je pel tudi nekaj baritonovih samospევov. Odšel na Dunajski konservatorij. — »Soča« je jako laskavo ocenila prvi nastop Cirile Medvedove, kateri prerokuje lepo bodočnost in zasluge za slov. glasbo. To preročevanje se je povsem uresničilo, kar spričuje njeno delovanje v Ljubljani.

3./VIII. V reki Vipavi se je po nesreči vtopila starejša hčerka tovarnarja Andreja Jakila, Natalija, tik pred poroko z odv. kandidatom dr. Franom Irgoličem. Njegov brat se je tudi kopal tam blizu, a je ni mogel rešiti izmed korenin. Sijajnega pogreba v Mirnu se je udeležilo mnogo meščanov. Pevci iz Gorice so ji peli pred hišo in ob

grobu, a Cirila Medvedova je imela ob odprtem grobu krasen govor.

17./VIII. Učitelj na Vrhu nad Kanalom Bandelj Vinko poročil Zorko Zavadlalovo.

Prof. na gimnaziji Fran Žnideršič imenovan ravnateljem ženskega učiteljsišča v Gorici.

Drž. pot. učitelj Milton Klavžar napravil na visoki šoli za poljedelstvo na Dunaju izpit za vinarske in sadjarske šole.

24./VIII. V Kobaridu umrl Andrej Volarič, oče skladatelja enakega imena. Bil je zelo star in zapuščen.

29./VIII. Goriški stolni dekan in kanonik Alojzij Tomsig je bival na letovišču pri Trbižu, kjer ga je zadel mrtvoud; prepeljan v Gorico je kmalu izdihnil. Roj. 1847. v Gorici. Bil slov. pokolenja, ali čutil se je bolj Italijana, dasi je slovenski znal prav dobro in bil Slovencem vedno pravičen.

Miha Štrukelj, veliko let vikarij v Logu in Čezsoči, šel v pokoj in bival poslej v svoji hiši v Bovcu. Jovialen društvnik, velik šaljivec, naroden duhovnik. V Jonkovem procesu l. 1885. proti »S. N.« v Ljubljani važna priča za urednika Ivana Železnikarja.

V Kobaridu umrl bivši podučitelj Ivan Bandelj, ki je bil tudi moj prvi učitelj. Bil je za tiste čase prav dober učitelj in je razumel posebno dobro otroške duše. V novi šoli pa so ga pogosto silili, da bi napravil izpit, kar bi bil tudi srečno prestal, pa se je raje dal upokojiti z 20 gld. mesečne pokojnine. Kobariški gostilničar Šribar (Manfreda) ga je vzel v hišo in ga imel na skrbi celih 28 let. — »Soča« je hudo okrcala brata, župnika Blaža Bandla, ki je bil bogat, a se za brata ni zmenil, dočim je skrbel zanj tujec. — Kobaridci so ga imeli radi.

2./IX. Dr. Edvard Dolinšek iz Maribora je prišel za profesorja na goriško gimnazijo.

5./IX. Suplent na gymn. v Pazinu Rudolf Prezelj imenovan za profesorja v Idrijo.

7./IX. Inž. Matej Kosmač, učitelj na slov. deželni kmet. šoli v Gorici, sprejet na stavbni urad dež. odbora v Ljubljani.

Blazij Grča, žup. v Šempasu, več let dež. poslanec, obhajal 6. sept. 40 letnico mašništva. — Alojzij Remec

mu je spel lep sonet. Živi še zdaj v Šenčurju pri Kranju. Povsod živahen narodni gospodarski delavec.

Za predsednika kuratorija dež. hipot. urada v Gorici imenovan po smrti dr. Eggerja dr. Adolfo Gollob.

Za sekundarija v dež. umobolnici v Gorici imenovan dr. Just Bačar iz Ajdovščine.

V Gorici umrl jurist Oskar Kavš, sin davč. upravitelja Andreja iz Bovca. Sušica je umorila simpatičnega 23 letnega mladeniča, ki je obetal lepo bodočnost.

V Volčah umrl župnik Anton Zarli, roj. 1852. v Idriji. Bil pri ljudstvu priljubljen.

Za kaplana na Plačuti v Gorici prišel mlad. nar. delavec David Doktorič. Takoj prevzel tudi vodstvo »Alojzijevišča«. — Pozneje živo posegel v naše politično življenje.

28./IX. Nadučitelj Peter Medvešček v Sv. Križu izvoljen za župana.

Asistent dr. Ivan Vrčon v Sežani imenovan za sanitetnega koncipista.

7./X. Umrl v Trstu trgovec Rihard Faninger iz Bovca, ki je imel za ženo mojo bratranko Ano Gabrščekovo, vrlo učenko Simona Gregorčiča, zdaj v Ljubljani. (Gl. 1. knjigo.)

Namest. kanclist na gor. glavarstvu Fran Gregorčič imenovan okrajnim tajnikom v X. p. r.; rodoljuben uradnik, ki je našemu narodu mnogo koristil.

17./X. Dr. Jos. Horak, dolgoletni sekundarij v Brnu, prišel za obč. zdravnika v Bovec.

Dr. Ivo Novak, koncipient pri dr. Fr. Pavletiču, otvoril odvetniško pisarno v Gorici. — Od soc. demokrata postal pristaš in zmeren delavec nove struje. Bil je pa tudi med naprednjaki cenjen in uvaževan narodni delavec.

19./X. Namest. svetnik in vodja okr. glav. v Sežani Anton Rebek imenovan za vodjo okr. glav. v Gorici in s tem za vlad. zastopnika v dež. zboru.

»Soča« je priobčila uvodnik, v katerem čitamo: Proti Rebeku so se oglasili laški liberalci in — čujte in strmitel! — njihovi zavezniki slov. klerikalci, dasi je Rebek priznalo odločno verskega prepričanja. In zakaj: Ker v Sežani ni ubogal Gregorčičevih »ukazov« iz Gorice. — Nekaj strašnega! Prvič je bil v kombinaciji Slovenec za to važno mesto v Gorici in proti njemu, ki je

veren katoličan, proti rojaku, goriškemu domačinu so se zvezali italijanski liberalci in slovenski katoličani. Rebek pride v urad, kje so razmere že zadovoljivo urejene, saj je tam dr. V. Baltič. Rebek po svoji minulosti jamči, da bo kos svoji važni vlogi v Gorici. Dobro došel!

26./X. V Čepovanu umrl Anton Kofol, poštar in posestnik, jako inteligen ten naprednjak, ki je užival tudi spoštovanje pol. nasprotnikov.

31./X. Iz Gorice se je poslovila Klementina Hrovatinova, ki se preseli na obrtno šolo v Ljubljano. »Pevsko in glasbeno društvo« je priredilo svoji najboljši pevki in narodni delavki poslovilni večer. Pel je kvartet: Črnko, Radikon, Levpušček, Jakše in zapela je tudi Hrovatinova nekaj pesmi. — Hrovatinova je ostala tudi v Ljubljani zvesta slovenski pesmi in sodelavka »Glasbene Matice«.

Za suplenta na drž. gimn. v Gorici je prišel dr. Fran Čadež.

2./XI. Župan podgorski Anton Klančič je obhajal 40 letnico županovanja. Občinsko starešinstvo ga je imenovalo častnim občanom.

4./XI. Kaplan Ivan Koršič v Solkanu imenovan za kurata vojne mornarice. — Po prevratu dekan v Kobaridu, kjer je hrabro branil slovenščino v cerkvi in zunaj cerkve.

Iz Kopra premeščen v Gorico davčni upravitelj Fran Ukovič, v Koper pa je prišel na njegovo mesto Lah Velcich.

7./XI. V Prvačini soglasno zopet izvoljen za župana Fran Furlani.

V Selu na Vipavskem umrl Fran Bavčar, umetni mizarski mojster in posestnik, 73 let star. Bil je vedno dosleden naprednjak, povsod po Vipavskem delaven mož, čislan tudi pri nasprotnikih, kajti bil je jako zmeren v govoru in dejanju.

Davčna asistenta Viktor Kavčič in Milan Šubic imenovana za oficiala. V narodnih društvih delavna mlada moža.

14./XI. V bolnišnici usm. bratov v Gorici umrl Josip Urbančič, naduč. v Biljah. Operacija na slepiču z vnetjem je vzročila rano smrt vrlega učitelja v 32. letu starosti.

Bil je iz znane Urbančičeve rodbine v Kobaridu, brat Alojzijeve.

Na Gradišču je umrl posestnik Josip Žnidaršič, oče naduč. na šoli sv. CM na Blanči v Gorici.

16./XI. V Gorici biva že nekaj dni slikar Tratnik, bivši sotrudnik »Simplicissima«, zdaj v dunajskem »Hagebundu«. Dunajski listi so razstavo jako laskavo ocenjevali.

23./XI. Dr. Karel Pečnik, koroški rojak iz Egipta, se je preselil v Trst. »Soča« je priobčila svojemu sotrudniku prav tople pozdrav in mu želela v domovini polno srečo.

Bivši dež. šol. nadzornik in ustanovitelj slov. ljud. šole v naših krajih, Anton Klodič, vitez Sabladoski, je slavil 75-letnico čil in zdrav. Glej I. knjigo. »Soča« ga je toplo pozdravila.

Naš goriški pevec Josip Rijavec je nastopil preteklo nedeljo na Dunaju na koncertu slov. društva »Zvezda« v dvorani »Kaufmännischer Verein«. To je bil prvi nastop v tujini. Na konservatoriju je dosegel odlične uspehe. — Začetek tega danes slovečega opernega pevca.

25./XI. Veleposestnik Anton Erzetič v Krminu poročil Justino Rožičevo iz Sežane.

Učitelj v Vrtovinu Ant. Tušar poročil Olgo Staničevo iz Bat.

Andraž Jeglič imenovan za prvega drž. pravdnika v Gorici.

12./XI. V Branici umrl velepos. Fran Žvokelj v 69. letu. Bil vedno napreden Slovenec in jako delaven mož, moj zvesti sotrudnik.

9./XII. Ustanovila se je »Zveza županov in podžupanov goriškega okraja in slov. občin gradiščanskega okraja« in si izvolila odbor: predsednik Anton Klančič, podpr. Ignac Kovač v Ajdovščini, Peter Medvešek iz Sv. Križa.

12./XII. V Gorici umrla Marija Kancler, 77 let stara, vedno vrla delavka za našo mladino. (Glej I. k.)

16./XII. Ciril Premrl prideljen v službovanje okr. glavarstvu v Tolminu.

19./XII. Namestn. svet. Anton Rebek imenovan predsednikom komisije za pogozdovanje Krasa.

21./XII. Dr. Maks Abram, notarski kandidat v Podgradu, rodom iz Tupelč na Krasu, preстал notarski izpit v Trstu.

Namestn. tajnik Fran Lasič na Krku imenovan glavarjem v Sežani.

Okr. komisar dr. V. Baltič v Gorici imenovan za namest. tajnika.

23./XII. Okrajni sodnik v Gorici Alojzij Mašera imenovan dež.-sod. svetnikom in za vodjo okr. sodišča v Krminu.

V Lokavcu pri Ajdovščini umrl 76 let stari Fran Hmelak, veleposestnik, veletrgovec z vinom, tudi v Gorici in Trstu, vedno odličen vipavski rodoljub. Posegal je prav živahno v naše politično in narodno življenje.

28./XII. Sodnik dr. Alojzij Gradnik v Pulju premeščen v Gorico, dr. Abram pa iz Rovinja v Krmin.

30./XII. Okr. komisar dr. Emil Muha v Pulju premeščen na namestn. v Trst.

Živinozdravnik Just Rebek imenovan za višjega živinozdravnika v Pazinu.

Ljudsko štetje na začetku leta 1911.

Na to ljudsko štetje smo se goriški Slovenci jako skrbno pripravljali, in sicer brez ozira na stranke. Spomnili smo se vseh grdih spletk laških mogotcev pred 10 leti ter sklenili, da se letos složno upremo podobnim zlorabam. Ustanovili smo celo nekaj »Narodni odbor«, v glavnem iz napredne in novostrujarske stranke. Gregorčič se vsled zveze s Pajerjem ni preveč ogreval za kake ostrejšje nastope proti lahonskim zlorabam in sleparijam.

Bilo nam je pred vsem za pravično štetje v Gorici, kajti vedeli smo dobro, da se Slovenci bližamo v mestu polovici prebivalstva, pa so nas pred 10 leti našteali le 4754, dočim so nas celo pošteni Lahi cenili na 11.000. — Potek štetja smo v Gorici pazljivo zasledovali, posebno pa delovanje popisnih komisarjev, ki so tekali od hiše do hiše. Najraje so prihajali v hiše in rodbine, ko ni bilo slovenskih mož doma, misleči, da z ženskami lažje opravijo po svoji volji. Toda Slovenke so se izborno držale ter se niso posebno mnogo prepirale, marveč so si vse dobro zapomnile

ter obveščale »Narodni odbor«. — Ta je zbral poslancu Fonu ves material za opoprano interpelacijo v drž. zboru.

»Soča« je začela prinašati uspehe štetja po naših občinah. Najprej za cerkljanski okraj, kjer niso našli niti enega Italijana ali Nemca. — Po končani reviziji magistrata, pri kateri je delalo 5 revizorjev, je »Soča« konstatovala že v članku 4. februarja: »Revizija magistratovih organov je velika sleparija, zato zahtevamo od vlade — revizijo revizije... Vlada zdaj ve, kaj se je zgodilo, zato zahtevamo, da stori — svojo dolžnost.«

Svoje objave v »Soči« sem podkrepil s temi drastičnimi razlogi:

»Že pred 10 leti sem javno napovedal v tem listu, da so neštete popisne pole zgorele v peči, nadomestili so jih z novimi, s katerimi so Slovence naredili za Lahe. — Moj zaupnik, ki dobro pozna vse lahonske spletke, (ta je bil na magistratu v službi in je vse dobro vedel), mi je poverljivo zaupal, da je tudi letos nad 1000 pol zgorelo in so bile nadomeščene z novimi — falsifikati. Zato mora vlada izvesti revizijo in krivice kaznovati.«

Kljub priganjanju od slovenske strani je vlada šele koncem junija razglasila uspeh štetja po narodnosti, in tu smo videli, kako so nas v Gorici obrnažili, kajti našli so: Slovencev 6653, Lahov 17.856, Nemcev 2077. — »Soča« je na to objavila velik članek, ki je dolžil vlado sokrivde na vseh falsifikatih. Tako razume avstrijska vlada svojo dolžnost v obmejni deželi, ko ve, kaj vse vre in se kuha tostran in onstran meje.

V deželi je zavrelo med našim ljudstvom, in vrstili so se shodi po vsej deželi z edinim dnevnim redom: »revizija ljudskega štetja«. V dež. zboru tržaškem je vladin zastopnik Lasciac na slov. interpelacijo priznal, da so bile ugotovljene velike potvorbe, ki jih bo preiskovala kazenska sodnija. Ako celo v Trstu, toliko bolj treba stroge preiskave v Gorici.

In zgodilo se je. Iz Tolmina je prišel na goriško glavarstvo komisar dr. Fran Svetek, naš odličen uradnik (ki je še danes na važnem mestu v Beogradu) in on je izvedel revizijo. Naši ljudje so se izborno držali. Revizija

je popravila rezultat štetja tako, da je bilo Slovencev 10.790, Lahov pa samo 14.812. — »Soča« je nato ugotovila, da niti ta revizija ni mogla dognati točno vseh potvorb, kajti vseh primerov ni bilo mogoče najti in je trdila, da bi moralo biti vsaj še 2000 Slovencev več. Končala je pa s pametnim predlogom: »Torej brez strupa in zahrbtnosti, jasno, odkrito in pošteno proglasimo v Gorici nevtralnost med stran-kami glede vseh naših manjšinskih zadev in trgovske zbor-nice ter pojdimo združeni v boj do končne zmage. Napred-njaki smo za tako slogo!«

Srbski kralj Peter potuje v Rim.

»Soča« je pravočasno sporočila ljudstvu, da bo potoval dne 12. februarja srbski kralj Peter I. po slovenski zemlji v Rim na posete k nečakinji Jeleni in ital. kralju. Menili smo, da bo moglo ljudstvo kakorkoli izkazati kralju svojo pozornost in spoštovanje... Toda zmotili smo se. Dvorni vlak sedmih voz je skoraj neopaženo predrvil po sloven-ski zemlji do furlanskega Červinjana.

V Zagrebu in Ljubljani sta bila kolodvora tako zastra-žena, da nihče ni mogel blizu. Okna kraljevega voza so bila zastrta. Zvečer je prišel kralj na goriška tla, v deželo ne-srečnega Edvarda Rusjana, ki šele malo časa počiva v kra-ljevskem Belem gradu. »Soča« je med drugim pisala:

»Peljal se je po naših tleh vladar, ki je z vsem svojim slovanskim srcem sočustvoval s Slovenci ob prebriski izgubi našega Rusjana. Slovenci na Goriškem smo se hvaležno spo-minjali tega kraljevskega sočutja, ki je iznova razgrelo naša srca, in v duhu smo spremljali vladarja junaškega srb-skega naroda na njegovem potu po naši deželi.«

Nato opisuje pot do laške meje. — Tudi v Červinjanu je čakalo mnogo ljudstva, med njim vsi tam živeči Slovenci; redkim je bil vstop na peron dovoljen, a med temi je bil moj červinjanski dopisnik. Od srbske meje do Tržiča je spremljal dvorni vlak ravnatelj južne železnice z Dunaja, od Tržiča dalje pa tržaški ravnatelj državnih železnic. Šele v Červinjanu so srbski dostojanstveniki oblekli svoje lepe uniforme. Bili so: zunanji minister dr. Milovanović, prvi adjutant polk. Jurišić, taj. Janković, upravnik Dvora Popo-

vič, drugi adjutant Zečević, major Ostojić, t. Ristić, zdravnik dr. Nikolajević.

Do Červinjana mu je prišel naproti italijanski dvorni vlak in ž njim markiz Scozia, srbski poslanik v Rimu R. Vuić ter cerem. mojster Di San Martino, dočim so čakali na prvi italijanski postaji San Giorgio di Nogaro kraljev adjutant general Trumbi in general Penco. Markiz Scozia je tu kralja pozdravil v imenu kraljevske dvojice in vlade.

»Soča« je dalje poročala razne podrobnosti o potovanju do Rima, o sprejemu v Rimu in vse važnejše dogodke. Naše ljudstvo je ta »Sočina« poročila hvaležno sprejemalo kot bratski dokaz simpatj za ves srbski narod. Vemo dobro, da vladni krogi tega niso radi gledali.

Otvoritev deželne umobolnice.

Zgrajena je bila po paviljonskem sistemu na znanem zemljišču v trikotu med vipavsko in bohinjsko železnico pri Št. Petru. Gradbeni mojster je bil znani župan v Ločniku, Perko, vodil je arhitekt Gir. Luzzatto, a načrti so bili od arh. Brandottija in inž. Glessicha. — V zavodu je bilo 30 strežnikov in 5 usmiljenk iz Brescie v Italiji, ki seveda niso razumele niti besedice slovenski.

»Soča« 21. febr. je opisala slavnost otvoritve. Dež. glavar dr. Pajer je imel dolg laški govor, vtaknil je pa tale dva slovenska stavka:

»Veseli me, da ste se tudi Vi zbrali k današnji slavnosti. Kar smo napravili, smo napravili po najboljši vesti in upamo, da prinese to delo deželi zaželjeni uspeh!«

To je bilo — vse, kar je bilo slovenskega.

»S.« je objavila opopran članek proti tolikemu omalovaževanju slovenske dvetretjinske večine v deželi; — najhuje je udarila po Gregorčiču, Berbuču in Stepančiču, ki so vendar morali vedeti, da bo Pajer govoril skoraj samo italijanski in da kakor v zasmeh izusti par slovenskih besed. Njihova dolžnost je bila, zagotoviti pri otvoritvi tako pomembnega deželnega zavoda našemu jeziku ravnopravnost. Zakaj ni za Pajerjem govoril Gregorčič ali kateri odbornikov v imenu slovenske večine v deželi?

»V deželnem zboru molčati, pri otvoritvenem laškem govoru v tla gledati ... potem pa v svoji »Gorici« malce za-

ropotati, to ni delo za naše pravice, — tako se borijo za veljavo slov. jezika poslanci SLS. To, kar so zakrivili vrli poslanci SLS pri otvoritvi umobolnice, to je — narodni škandal!»

»Šušteršič — Pajer«.

Laški Faiduttijev list »Eco del Litorale« se je bavil koncem februarja s 50-letnico deželne uprave in — dr. Luigija Pajerja. Pajer je v celi državi edini, ki je ves čas, 50 let, deležen pri deželni upravi.

A že je grozila možnost, da Pajer ne bo mogel slaviti obeh 50-letnic skupaj:

»Vendar je le gol slučaj, če bo mogel z jubilejem samouprave združiti osebni jubilej čast. Pajerja. Njegova nasilstva v zadnjih deželnozborskih zasedanjih so bila že izzvala reakcijo od zgoraj, in če danes dež. zbor ni razpuščen, če ni izpuhtel jubilej, če se bo pretresalo starostno odlikovanje, vse to ne bo zasluga njegova ne njegove uprave, ampak bo edino le zasluga dr. Ivana Šušteršiča, ki je hotel v kompenzacijo pri svoji umaknitvi v laškem vseučiliškem vprašanju med drugim izposlovati tudi rešitev zveze med svojimi in Pajerjevimi prijatelji. Klerikalec je in še Slovenec po vrhu, ki pa prinaša lovorike glavarju liberalnih italianissimov Gorice.«

Torej, pravi »Soča«, slovenski klerikalci v Gorici so se bali razpusta dež. zbora; — zato jih je rešil Šušteršič iz zagate s tem, da je vladi na ljubo opustil boj proti laški fakulteti v Trstu. — Dež. zbor goriški ni bil razpuščen, ko je bil za to že davno goden, in polagoma so nam pripravljali presenečenje. Vadili so nas v potrpljenju, med tem je vladal poleg Pajerja v deželi nemo teno tudi dr. Anton Gregorčič.

Delovanje novostrujarjev, ki rastejo in zmagujejo nad Gregorčičem.

Odkar se je očitno pridružil novostrujarjem tudi nadškof Sedej, je šla Gregorčičeva zvezda rapidno navzdol. Zveza s Pajerjem je začela res presedati tudi klerikalcem

pravega kova, kajti pravi klerikalci pri nas na Goriškem so bili v narodnostnem pogledu vendarle čisti. Narodnega izdajstva niso bili zmožni. Za nadškofom so šli odlični duhovniki po vsi deželi. Kdor je poznal črniškega dekana Ivana Murovca, to zlato slovensko dušo, ki se je pa pridružil novostrujarjem, je moral spoznati, da kjer so poleg taki značaji, treba gibanje upoštevati.

Jaz sem za svojo osebo že računal s prodiranjem novostrujarjev v vsej deželi. Za mene ni bil več Gregorčič nevaren narodno-napredni stranki, marveč novostrujarji. Zato sem tudi vplival na svoje sotrudnike, da so v svojih spisih imeli pred očmi za bodočnost tega nasprotnika. Zato tudi nisem več dovolil, da bi se »Orli« zmerjali s »čuki« in zahteval, da se snovanje novostrujarskih društev in gospodarskih organizacij s primernim taktom upošteva. »Orla« sem smatral za upoštevanja vredno organizacijo, ki ne le ne sme delati »Sokolu« konkurence, marveč prav »Orel« mora sokolstvo pospeševati. Naj le vzgaja dobre telovadce in narodne delavce. Sokoli pa naj pazijo, da ljudi pridobe za sokolstvo — kar se je tudi dogajalo. In kar je glavno: rast orlovstva bodi vsem Sokolom le spodbuda, da z vso silo delajo za porast sokolstva. In res: šele po nastanku »Orla« pri nas se je začelo sokolstvo naglo dvigati. Brez »Orla« bi se Sokol pri nas ne bil povzpел do takšne višine.

Podobno stališče sem zavzemal nasproti ustanavljanju kulturnih in gospodarskih društev, zadrug, posojilnic itd. Kaj pa to nam škodi? Saj naprednjaki navadno niti ne moremo v one vasice, kjer novostrujarji že lahko snujejo in ustanavljajo. Domači kaplan ali vikar, s kuharico, mežnarjem in dvema ključarjema že ima skupaj cel odbor za to in ono društvo; končno se ljudstvo le uči več čitati, uči se celo igrice igrati, uči se tamburati, peti itd., kar vse mora le dvigati kulturni nivô našega ljudstva v celoti. — In tako je tudi bilo. Tudi novostrujarji so vršili po svoje koristno delo med narodom. Dočim je bilo delo Gregorčičeve stranke zgolj demagoško, neproduktivno in ustremljeno samo za ohranitev politiške moči nad ljudstvom in deželo.

Novostrujarjem je tudi jako pomagal drugi državni poslanec Fon, ki se je čedalje bolj odmikal od Gregorčiča, dokler ga ni docela zapustil. Prirejali so skupne shode, na

katerih je govoril Fon; on je postal jako priden sotrudnik »Novega Časa«, in pisal je navadno prav koristne in poučne reči. Tudi v narodnih rečeh je bil često prav odločen. Kaj hočemo od njega še več v tistih čudnih časih?

Ob državno-zborskih volitvah so novostrujarji to leto še povsem podpirali Gregorčičeve nakane in odredbe. Pridno so agitovali za vse tri Gregorčičeve kandidate in bili so celo prav strupeni proti naprednjakom in mojim listom.

Kakšne kranjske metode je »Novi čas« prinesel na Goriško, naj pa dokazuje tale odlomek iz št. 20. januarja. V dopisu iz Cerknega pravi med drugim: Kot poganski stari Slovani so napovedali naši liberalci praznovanje Silvestrovega večera in dosledno praznika Novega leta v koči na Poreznu. Iz Cerkna sta se udeležila tega »praznovanja« svobodomislec Brelih*, kateremu je narava bog, in ravenški učitelj Trdan, ki je s tem pokazal, kako si on predstavlja versko-nravno vzgojo. To nam tudi jasno pove, zakaj se načelnik našega SPD krčevito brani, priskrbeti v kočo sv. razpelo, dasi se je to od njega večkrat zahtevalo. Zato zahtevamo zadnjič: križ v kočo na Poreznu, drugače naj se vsi krščanski možje odpovejo podružnic itd.; kjer uganjajo brezverci svoje orgije, ni prostora za nas. itd. — Odbor

* Ta mož je sedanji oddelni načelnik ljubljanskega »Pokojninskega zavoda« — Peter Brelih, v tedanjih dobah naš znamenit sotrudnik na Cerkljanskem. Kakšen duh je vladal med naprednimi sloji in posebno med mladino, naj dokazuje par stavkov iz ene same številke »Prim. Lista« 8. oktobra 1908., ki poroča o jubilejni slavnosti v Cerknem v proslavo jubileja cesarja Franca Jožefa. — Poroča o slavnostni seji občinskega starešinstva, na kateri sta bila slavnostna govornika župan Ant. Kosmač in kurat Buda, in pravi dalje: »K tej slavnosti je prišel nepovabljen dobro znani študent Brelih, ki povsodi gleda, kje bi mogel kaj stakniti za Gabrščekovo cunjo »Soča«. Ko so na poziv župana vsi navzoči vzkliknili trikratni »Živio!«, se je ta študent posmehljivo večkrat namuznil in ni odprl ust.« — In končno pove tudi, da so ta zločin Brelihov »vzeli na zapisnik«, da bo denunciacija bolj držala. — Ni še dovolj. V notici »Liberalen patrijotizem« poroča, da je v »Gospodarskem domu« pri enaki priliki »ostal ostentativno mutast tehnik Brelih in s tem vzročil med občinstvom splošno ogorčenost«. — In udri dalje po Brelihu. — Dostavljam, da pri naprednih prireditvah, zborovanjih itd., se ni nikdar pivalo ali klicalo »Živio« presvetlemu cesarju. — V takem duhu je bilo vzgajano napredno slovenstvo na Goriškem!

podružnice je lepo odgovoril, da je doslej razpelo zahteval edino dekan dr. Knavs, kljub temu je sv. razpelo tam že od lanskega poletja. Silvestrujejo pa po kočah že celo na Kredarici...

Za izobraževalno delo so po načrtu skrbeli s predavanji uglednih mož: od 30. jan. do 1. febr. so imeli poučni tečaj, na katerem so predavali: dr. Krek o »metodi lastne izobrazbe« in »izobraževalne organizacije«, dalje »kapitalizem in oderuh«; — dr. Rakun: »Avstrijska ustava«; — Vekoslav Vrtovec »o časnikarstvu«; — J. Kalan: »Organizacija proti pijančevanju«; — Sv. Premrov o »zadružništvu«; — dr. Jos. Srebernič: »Šolska zakonodaja«. — Zvečer komerz z vojaško godbo, govori in petjem. — Drugi dan: Prof. J. Rejec: »Nasprotniki krščanstva«; — Jos. Abram: »Mladinsko gibanje«; dr. Jos. Ličan: »Katoliško gibanje pri nas in drugod«; — dr. Ant. Breclj: »Stanovska organizacija«; — Fr. Kremžar: »Društveni in shodni zakon«. — To za zgled njihovega prosvetnega dela, ki ni bilo nikomur v škodo, marveč širšim vrstam naroda le koristno.

Iz občnega zbora »Slov. kršč.-socialne zveze za Primorsko« dne 26. okt. smo izvedeli te zanimive podatke o njihovem dotedanjem delu. Tajnik Kremžar je poročal, da so imeli v »Zvezi« 8 tržaških in 81 goriških društev. Pevski zbori so šteli pevcev 864, 10 tamburaških zborov, članov 116, Orlov v 29 odsekih 753 s 538 kroji, predavanj je bilo 333, iger 76, veselic 96, diletantskih igralcev 177, knjižnic 59 z 9876 knjigami. — Vsekakor upoštevanja vredna števila in podatki, ki so dokazali, kako pridno se je novostrujarska stranka gibalala in podkopavala Gregorčičeve pozicije.

Volitve v državni zbor.

Uradni list 1. aprila je razglasil za vse Primorsko nove volitve za dan 13. junija, ožje volitve 30. junija, in sicer za Istro 6, Goriško 5, Trst 5 poslancev. — Dr. Rybář je imel že 2. aprila v tržaškem »Narodnem domu« velik shod, v katerem je označil položaj: Razpust zbornice ima vzroke v sistemu, ki ni ustaven; vlada koketuje z absolutizmom, ker jej je lastna eksistenca nad vse drugo. Ali Bienerth naj gre, ne sme se več predstaviti zbornici. — Tudi je dostavil, da on ne bo več kandidoval.

»Slov. Narod« je dejal: Te volitve so največje važnosti. Klerikalci upajo na popolno zmago. Ugrabiti hočejo mandat v Ljubljani, Plojev in Roblekov na Štajerskem in Štrekljev na Krasu. Zmagati hočejo z vladno pomočjo. — »Soča« se je oglasila: V prvi vrsti je dolžnost goriških Slovencev, dokazati, da klerikalci ne bodo nikdar gospodarili nad vsem narodom, zato kličemo: Skupaj v eno falango!

»Novi Čas« je vrgel v svet neresnično vest, da dr. Gregorčič ne bi več kandidoval in že je našel mesto njega klerikalnega kandidata Alojzija Ravnikarja, veleposestnika v Cerknem, ki je vnet krščanski mož, vnet za kmečke organizacije in dober govornik. Volilni okraj Vipavska dolina—Kras pa bo volil dr. Andreja Pavlico, ki je iz srede tega okraja itd. — Toda Gregorčič je kmalu nato odgovoril, da bosta Gregorčič in Fon kandidovala zopet, in sicer prvi v hribih, Fon v goriški okolici, a celo za Kras je našel kandidata dr. Hinka Stepančiča, ki je Kraševец. — »Soča« je posegla v volilni boj s članki o zvezi Pajer-Gregorčič.

Narodno-napredna stranka je proglasila 7. maja v Trg. domu kandidata: za Kras dr. Gustava Gregorina, za gor. okolico Frana Kocjančiča iz Podgore, za hribe naduč. in posestnika Andreja Vrtovca iz Tolmina. Sledila je silno ostra volilna borba. Posebno srdito so se vrgli na Kocjančiča in Vrtovca. — V Gorici pa smo proglasili skupnega kandidata dr. Alojzija Frankota.

Ta volilni boj je bil eden najgrših, kar smo jih doživeli. In na dan volitve 13. junija sem priobčil v »Soči« uvodnik samo z napisom 13. Napovedal sem, da bosta danes izvoljena Gregorčič in Fon, — »toda ne po zaslugi klerikalcev, marveč vsled slepote v naprednih vrstah. V napredne vrste se je vgnezdila velikanska modrost: večina naprednih mož je modrejša nego izvrševalni odbor, ki je proglasil take in take kandidate. Ali naj bi bil proglasil kakršnekoli kandidate, zopet bi se oglasilo na sto modrejših naprednjakov, ki bi kričali: ti niso pravi!« — Bilo je namreč med njimi samimi nešteto kandidatov, ki so si vsi domišljali, da so oni najboljši kandidati za državni zbor. Ko je bilo treba z vso odločnostjo nastopiti za napredne kandidate, ni bilo odločnosti, nikakega navdušenja, sama

mlačnost in malomarnost. — Tudi med klerikalci je bilo že ljudi, ki so bili vsega siti, tudi volitev, ali tu je veljala disciplina, tu je bila parola: vse za stranko! Med naprednimi volilci pa je bilo vedno samo otepanje proti kandidatom. Prihajale so na dan čisto neznatne zadevice oseb, lokalni sporčki so igrali velike vloge. Napredno misel so premagali naprednjaki sami s svojo premodro naprednostjo. Konec članka: Tako kakor danes, se ne smejo vršiti nobene volitve več!

In uspeh je bil tak: Izvoljeni so bili: dr. Gregorin na Krasu, drugod pa Gregorčič in Fon. — V Gorici je dobil skupni kandidat 1166 glasov, laški kandidat Ussai 1792, razcepljenih 800. Torej: ožje volitve med Slovencem dr. Frankom in Ussaie. Slovenci se ožje volitve nismo udeležili.

V Furlaniji izvoljen: dr. Luigi Faidutti s 3204 glasovi (Pettarin 1519, Fabrovich 528), dr. Bugatto (klerikalec), 4273 (Pettarin 2902). — V tržašk okolici dr. Rybář s 5621 (Lah Oblach 1484, Etbin Kristan 2121). — V drugem vol. okraju ožja volitev med Rybářem in Lahom Gasserjem, v prvem okraju ožja volitev med Lahom Messenijem in soc. demokratom Pitonijem, v tretjem izvoljen Lah Pitacco, v četrtem pa ožja med Lahom Braidottijem in socialistom Olivo. — Izvoljeni so bili v ožji volitvi —: Gasser s 5578, proti Rybáru 3693, oba soc. demokrata Pittoni in Oliva s slovenskimi glasovi. — Istra je poslala na Dunaj: dr. Matka Laginjo, Vjekoslava Spinčiča in Matka Mandića. V Kopru so Slovenci pomogli do zmage laškemu klerikalcu Spadaru proti liberalcu Bennatiju. V Pulju je dobil laški liberalec Rizzi 4895, a dr. Laginja 4017. Hrvati so bili torej blizu četrtega mandata.

Kraške trte pred dež. sodnijo v Trstu.

Vsi obtoženci oproščeni.

Posebno grd znak goriških političnih bojev so bile kazenske obravnave proti naprednim Slovencem. (Glej I. knjigo: Gabršček, Tuma itd.)

To leto je vlada dovolila veliko število trtnih kolcev za obnovo vinogradov in je določila razdelitev med ljud-

stvo. Klerikalni listi so kaj kmalu zagnali krik, da razni župani izrabljajo vladne predpise o delitvi trt ter uganjajo z njimi kaznive kupčije. Drž. pravdnštvo je začelo proti mnogim županom in tajnikom kazenske preiskave. Spravili so jih pred tržaški kazenski senat na zatožno klop dne 25. aprila. Vseh obtožencev je bilo devet, samih uglednih Kraševcev, ki sta jih zagovarjala dr. Rybář in dr. Slavik. Sodni dvor je bil: preds. svetnik Stegu, prisedniki Parisini, Pacor, Lusich, zapisnikar Alojzij Žigon, d. p. Zumin.

Obravnava je pokazala, za kakšne smešnosti so prišli možje na zatožno klop. Vinarski nadzornik Postl je na obravnavi izjavil, da posestniki, ki bi bili tudi naročili trte za koga drugega, da bi jih oni dobili več, niso napravili državi nikake škode, kajti bile so vendar uporabljene za obnovo vinogradov, a okrajno glavarstvo je podalo izjavo, da ima ovadba politično ozadje, naperjeno proti bivšemu drž. poslancu Alojziju Štreklju. — Dr. Rybář pa je na obravnavi povedal to pikantnost, da je neki drž. poslanec, ki spada sodnemu stanu, zahteval pospešitev tega procesa pri predsedniku višje dež. sodnije, pri namestništvu in pravosodnem ministru. Potek obravnave je pokazal kako grdih sredstev so se politični nasprotniki posluževali in kako grd je bil politični boj na Goriškem.

Vsi obtoženci so bili oproščeni na način, ki jim je dal polno zadoščenje. — »Soča« je napisala k procesu pekočo satiro pod naslovom: »Trte, ki niso rodile.« — Pravica je govorila in osramotila ovajalce.

Nova vlada — nov položaj.

Dne 26. VI. je bila sprejeta Bienerthova ostavka. Komunike vlade je naglasil, da je vlada doživela pri volitvah občuten poraz, toda konsolidacija parlamentarnih razmer je neobhodno potrebna, ako hoče zbornica rešiti brambovsko predlogo in finančno reformo. Nova zbornica je sicer zmožna za delovanje, toda kabinet se mora umakniti novim možem. — Novega načelnika vlade bar. Gautscha so češki listi simpatično pozdravljali, ker je dober poznavalec razmer in je Čehom objektivni; v poljskem klubu je najmoč-

nejša ljudska stranka, ki se ni bila udeležila prejšnjega spora z njim. — In res je Gautsch iskal v parlamentu večino na široki podlagi, v kateri bi bili tudi Čehi.

»Soča« 1. julija je imela simpatičen uvodnik, ki pravi med drugim: »Gautscheva naloga je, ustvariti trdno večino, s katero bi mogel uspešno vladati... Gautschev kabinet bo začasen; cilj mu je, da napravi pot koaličnemu parlamentarnemu ministerstvu... Če spravi Gautsch zavoženi Bienenrthov državni voz na gladko cesto ter odstrani sleherni spomin na Bienenrtha, si pridobi nevenljivih zaslug za državo in njene narode.«

Gautsch je kmalu sestavil vlado in 17. julija je bil sklican parlament. Naši poslanci so našli tu jako spremene njene razmere. Poleg Šušteršičevega »Slovenskega kluba« so osnovali »hrvatsko-dalmatinskega«, a zunaj je ostalo še šest poslancev: Laginja, Mandić, Spinčić, Gregorin, Rybář, Ravnihar, ki niso mogli ne v Šušteršičev ne v dalmatinski klub. — »Slavisches Tagblatt« na Dunaju je napisal lep članek, rekoč: »Ali ni že skrajni čas, da se dvigne tudi pri Jugoslovanih klic ljudstva, ki pokaže devizo: »Udarite skupno, kjer treba varovati narodne pravice in jih ščititi ter naglašati pomen — Jugoslovanstva, ako že morate ločeno korakati!«

Po otvoritvi 18. julija je bil položaj tak: Iz »Hrvatsko-slovenske zajednice« in »narodnega primorskega kluba« je bil ustanovljen »Hrvatsko-slovenski klub«, v sestavi: predsednik Šušteršič, namestniki Dulibić, Korošec in Spinčić, zapisnikarji Gregorin, Janković, Sesardić. Namen je bil: pritegniti še 7 Dalmatincev, a zunaj naj ostane — Ravnihar.

»Slovenec« je zadovoljno pisal: »da bo ta klub naproti vladi in drugim strankam enotno nastopal, da je zdaj 29 slovenskih in hrvatskih poslancev najtesneje zvezanih med seboj in moč naše delegacije je vsled tega silno zrastla!« — Šušteršič je kar izključil dr. Ravniharja, kar so mnogi njegovi somišljeniki za silo požrli. — »Soča« pa je v članku 20. julija izjavila začudenje nad takim »Slov.-hrvatskim klubom«. — Takoj na to je sledila izjava petorice primorskih poslancev, da imajo svoj »primorski narodni klub« z lastnimi pravili

in lastnim predsednikom. Ta klub je samo stopil v zvezo s »Hrv.-slov. zajednico« in osnoval »Hrv.-slov. klub«.

Na Slovenskem so nastale zmede, nezaupnost, ogorčenost, posebno na Goriškem, kajti Gregorin je bil končno kraški poslanec. V njegovem okraju je začelo vreti in »Soča« je imela obilo posla, da je pojasnjevala in tolažila. — Dr. Ravnihar je priobčil v »S. N.« članek »Nekaj besed v o b r a m b o«, kjer je obširno opisal zakulisne borbe med jugoslovanskimi poslanci, ki so se končale tako, da imajo primorski poslanci svoj »narodni klub«, ki pa se je združil z Zajednico v — višjo organizacijo. »Prisojam primorskim poslancem optimam fidem! Oni še niso dovolj občutili terorja slov. klerikalcev, razun morda dr. Gregorina. Toda na Goriškem stvari še daleč niso tako dozorele, kakor na Kranjskem, kjer smo naprednjaki danes faktično brezpravi.« — Obsodil pa je, da ni bilo mogoče obnoviti »Zveze južnih Slovanov«.

Dr. Tresić-Pavičić je poslal v »Slav. Tagblatt« članek, ki pravi, da so bili Dalmatinci za skupen klub, v katerem bi bila dana podzvezam v vseh nenujnih zadevah popolna avtonomija. Toda Primorci so ravnali drugače in Dalmatinci so ostali osamljeni.

»Edinost« je zagovarjala posebno Rybářa, ki je vendar celo na shodih proglašal, da »Zveza južnih Slovanov« ni mogla uspešno boriti prav zaradi Dalmatincev, ki niso nikdar vršili svojih poslanskih dolžnosti. Niti v najnujnejših vprašanjih, ko je šlo za par glasov, jih niti na brzojavne pozive ni bilo mogoče spraviti na Dunaj. Tako n. pr. v slučaju šole Komenskega na Dunaju smo propadli samo za par glasov, kar so zakrivili Dalmatinci in Čehi so bili ogorčeni na — vse Jugoslovane!

»S. N.« je priobčil intervju z Masarykom, odgovoril je Rybár; ali ker sumničenj ni hotelo biti konca, sta Rybár in Gregorin izstopila iz »Hrv.-slov. kluba«. Rybár je priobčil v dunajskem »Slav. Tagblatt« obširen članek o vseh dogodkih zadnjih časov, posebno pa je odgovarjal dr. Tresić-Pavičiću na njegov članek v istem listu. Pisu je posvetil večje osebne ocene, n. pr.: Dr. Tresić je pred nekaj leti

izmisli pustoloven načrt, ki naj bi dovel do sporazuma med Italijani in Jugoslovani na ta način, da bi se Slovenci odrekli ozemlju in potlej celo vsem aspiracijam do ozemlja zapadno od — Učke. Samo po sebi se razume, da smo Slovenci odgovorili posredovalcu (Lahu iz kraljestva), da se Slovenci ne bavimo s samomorilskimi načrti in da se odpovedujemo časti, da bi nas Italijani pojedli. Zato nas je Tresić napadal v reškem »Novem Listu« in celo v rimskih listih. Odtod animoznost Pavišića do primorskih poslancev. — Stvarna pojasnila dr. Rybářa so pripomogla, da so se hujskarije polegale.

Ali nervoznost se ni hotela poleči. Šušteršič ni imel večje skrbi, kakor to, kako bi onemogočil edinega zastopnika kranjskega naprednjaštva; dr. Gregorčiča pa je skrbelo, kako bi mu dal v družbo še dr. Gregorina. Ostale bi vse milostno sprejela, celo dr. Tresića. — Takratno ljubljansko »Jutro« pa se je kaj rado vtikalo v naše primorske zadeve, kajti vstajali so na obzorju mladi radikalci, ki so prav slabo poznali našo preteklost, hoteli se pa uveljavljati z radikalnimi gesli brez vsebine, brez opravičenosti, samo da so s šlagerji vzbujali občudovanje nezrele mladine. Odtod celo grdi napadi na idealnega dr. Gregorina, češ, da je glasoval proti uvozu argentinskega zmrzlega mesa, kar je zahtevala Ogrska. Dr. Gregorin je moral s posebnim člankom pojasniti položaj in je končno zanikal trditve »Jutra« in »Zarje«.

Še tekom krize v oktobru je imel Gautsch poguma za izjavo, da ni mogoče vladati brez Slovanov. Ali 31. oktobra je končno moral odstopiti in prišel je — Stürgkh.

»Sočin« marljivi člankar K. (Vladimir Knaflič) je v članku 1. nov. izrazil zlasti nezadovoljnost Jugoslovancov in dostavil: »Odločno moramo zahtevati vsaj ministra rojaka!«

»Stürgkh je bil pristaš ustavovernega veleposestva. Pod Windischgrätzovo vlado se je boril proti celjskim paralelkam in proti slov. paralelkam vobče. Nasproten je bil Gautsch-Beckovi volilni reformi, po kateri bi izgubil mandat, in ga je tudi, dasi je predsedal h klerikalcem in so ga ti kandidovali v Radgoni. Zato je bil l. 1907. imenovan v gosposko zbornico. Bil je član Bienerthove vlade, iz katere ga je prevzel tudi Gautsch.

V Stürgkhovem kabinetu so bili kar trije zagrizeni nemški nacionalci: Hohenburger pravosodstvo, Forster železnice, Rössler trgovina, a naučni minister je bil klerikalec Hussarek. Čehi so se zadovoljili z dr. Trnko, min. javnih del, a poljski min. krajan Zaleski je bil obenem nekaj časa poljedelski minister.

6. novembra se je ta vlada predstavila parlamentu s frazerskim govorom grofa Stürgkha o »notranjem miru, narodnem sporazumu, praktičnem delu za ljudsko blaginjo«. — Toda nadute izjave nemškega »Nationalverbanda« so odkrile pravi položaj, ki je osmešil Strügkhove fraze. Nič dobrega nismo pričakovali od te vlade, ki je živela ves čas balkanske vojne in je vzročila tudi svetovni požar l. 1914. V takih časih smo imeli Slovenci to pasjo srečo, da je bil tolmač slovenskih interesov dr. Ivan Šušteršič, ki je izrabljal svoj položaj tudi v naših goriških homatijah, kakor bomo o priliki še videli.

»Banca popolare goriziana« — (Goriška ljudska banka).

Ta strankarski laški liberalni zavod je bil ustanovljen l. 1901. z glavnico — 200.000 kron, ki se je pa zvišala končno na 500.000 K. Morala bi se pečati le z običajnim bančnim poslovanjem, izključena sta bila prodaja in kupovanje papirjev, efektov itd. Vse bilance so bile vedno bolj ugodne in kazale so zdrav napredek, da je banka rastla na ugledu in javnem kreditu. — L. 1908. smo čuli o krizi v zavodu, ali vse vesti so bile potlačene. Še v letu 1909. je bilanca pokazala 42.322 K dobička. Mesec po občnem zboru pa je predsednik Alfred Lenassi naznanil vladnemu komisarju, da mora banka iti v konkurz, ker so igre na borzi požrle ves bančni kapital in vse rezerve. Upravni svet je sam takoj položil 480.000 K v kritje izgub.

Za to stvar se je zanimalo tudi drž. pravdnštvo, ki je po dolgi preiskavi spravilo na zatožno klop šest oseb: ravnatelja Izidorja Colle, Alfreda Lenassija (sina Blaža in pok. Zofije Dolenc), odvetnika dr. Raimonda Luzzatto, uradnika Hektorja Piani, trgovca Guglielma Conforti in njegovo ženo Dino.

Obravnava se je vlekla od 6. julija do 12. avgusta in je pokazala prav grde malverzacije vseh vrst. Ugleden meščan dr. Bader, ki so ga bili premotili, da je vstopil v upravni svet, je že plačal banki 470.000 K ter mu grozi, da bo moral plačati še 150.000.

Obsojeni so bili: Colle na 4 mesece, Lenassi na 2, Luzatto na 3 mesece, drugi so bili oproščeni.

To dolgotrajno sodno postopanje proti tako uglednim meščanom je imelo kaj neugodne posledice med ljudstvom. Zaupanje ljudstva v denarne zavode je ginilo, zlasti ker smo imeli tudi v Ljubljani slučaj z »Glavno posojilnico«, v Gorici »Mizarsko zadrugo«, kar je vplivalo tudi na »Trgovsko obrtno zadrugo«, ki so jo klerikalci neprestano vlačili po svojih predalih.

V Gorici smo imeli še en podoben primer: »Banca friulana«, laški klerikalni zavod pod vodstvom dr. Faiduttija. Poloma pa so jo rešili trentinski klerikalci, ki so poslali v Gorico uradnike in denar. »Banca tridentina« je prevzela vse poslovanje in nadaljevala delovanje pod svojo firmo. Ali na zaupanje ljudstva v zavode tudi to ni imelo dovoljno vpliva.

Zapadle deželne podpore.

Vsa poročila zadnjih let o delovanju dež. zbora so pokazovala ogromno število dovoljenih podpor za vse možne potrebe naših posameznikov, občin, cestnih odborov, cerkvenih občin itd. Te podpore je delil, združen z dr. Pajerjem, dr. Gregorčič sam. Bile so velika vaba za njegovo stranko.

Ali čujmo! Gregorčičeva »Gorica« je naznanila 19. septembra, da od dovoljenih podpor v skupnem znesku 857.252 kron jih do konca leta zapade okroglo 700.000 kron, ker ne morejo biti izplačane, kajti prosilci niso izvršili vseh potrebnih predpogojev in formalnih zahtev zakona. To so bile skoraj samo slovenske podpore in že pri delitvi so vedeli, da jih ne bo treba izplačati: saj ni bilo nič pripravljeno za svrhe, v katere so bile podpore dovoljene. Temu so manjkali odobreni načrti, drugemu so bili stvarni pogoji deveta briga, samo da je imel podporo dovoljeno, in že je mislil, da jo tudi prejme. Ali ni je prejel, ker ni bilo stvarno še nič narejeno. — Furlani so imeli pa

vse lepo v redu in so svoje podpore tudi prejeli. Tudi so laški uradniki dež. odbora poskrbeli, da so Furlani o pravem času izpolnili vse formalnosti. Slovenci pa so gledali skozi prste in so jih odganjali s samimi frazami in izgovori. — Tako je bilo vse tisto podeljevanje podpor čisto v naprej domenjen humbug.

»Soča« je nekoč povedala to zgodbico: Ko so v neki seji zopet dovolili ogromno število podpor, je nekdo vprašal dež. očeta: »Za božjo voljo, kje pa vzamete denar za vse te podpore?« — Pa je oče odgovoril s pomenljivim nasmeškom: »Saj ne bo treba vsega izplačati!« — In tako se je zgodilo, da ni bilo treba to leto izplačati okrog 700.000 K Slovincem dovoljenih podpor.

Časnikarski kongres v Beogradu.

Dne 10. julija je predsednik »Zveze« Jos. Holeček otvoril v srbski Narodni skupščini X. časnikarski kongres. Na estradi poleg predsednika so bili še: ministri z Ljubo Jovanovićem na čelu, župan Ljuba Davidović, predsednik akademije znanosti Jovan Žujović, rektor univerze dr. Gavrilović, ruski poslanik Hartwig, metropolit Dimitrović, bolgarski poslanik Tošev; — prof. Filević z Petrograda je pozdravil kongres v imenu ruskih časnikarjev in naznanil, da vstopajo v našo »Zvezo«. V imenu desničarskih ruskih časnikarjev je pozdravil Ivan Porfirovič-Prokopjev.

Za predsednika je bil izvoljen pisatelj Branislav Nušić, za slovenskega podpredsednika Andrej Gabršček. Na predlog Nušičev je bil Holeček izvoljen za častnega predsednika. — Min. Ljuba Jovanović je pozdravil kongres s krasnim govorom, v katerem je prav posebej omenil Slovence: »to mezimče slovansko — Slovence izpod očeta Triglava in z obali Adrije, te predstraže Slovanstva, ki nam daje sijajen zgled brezprimerne ljubezni do rodne zemlje, herojske boritelje za svoje pravice.« — Govorili so še drugi, n. pr. Žujović, Gavrilović, Davidović, na kar smo vsi zaklicali navdušeni: Slava kralj Petar I.

O sporedu kongresa ne bom tu poročal. Prestolonaslednik Aleksander je otvoril razstavo časopisov. Pred sloven-

skim oddelkom ga je slovenski pozdravil dr. Niko Županič. Nato smo prisostvovali defilovanju belgrajske posadke.

Potem je bilo predsedništvo kongresa v avdienci pri kralju Petru, ki sem ga jaz oduševljeno pozdravil v imenu tistih Slovencev, o katerih je zapel njegov tast v »Pesniku i Vili«:

»Slovenačka mrtva straža
spram zapadu koja bdije,
žlje se sjeća, žlje se cjeni,
kao da je zbilja nije!«

Bil je presenečen in mi je krepko stisnil roko, kajti spomnil se je, kako je februarja potoval v Rim mimo Gorice in kako so zastražili vso pot do laške meje, da nihče ni mogel do vlaka. a čutil je, kako ga narod povsod tam zunaj čaka, da bi ga videl. — Pred dvorom so tovariši zapeli »Hej Slovani!«.

S posebnim vlakom smo se odpeljali v Topčider na veliko narodno slavnost, kakršnih še ni videl slavni Topčider do tistega časa.

Drugi dan smo se odpeljali s posebnim parnikom po Donavi do rumunske meje. Ustavili smo se na raznih krajih, a češki tovariši so povsod nagnali mene, češ: »Gabršček, govori Ti narodu v njegovem jeziku,« in govoril sem večkrat v imenu slovanske braće, ki je došla iz daljnih krajev, da vidi ta vrli junaški srbski narod in ga objame v svojih slovanskih dušah itd. V Gradiški je govoril za Slovence dr. Niko Županič.

Pri tej priliki sem bil prvič odlikovan z redom sv. Save 4. reda. Po posebni sreči me to pozneje med svetovno vojno ni spravilo na vislice, kajti — red mi l. 1912. v Pragi po naključju ni bil izročen.

Volitve v Trgovsko-obrtno zbornico.

Namestništvo je razpisalo po novem letu volitve v goriško Trg.-obrtno zbornico. — Že v prvi knjigi, še več pa v tej, je bilo veliko govora o tej zbornici, ki je bila vedno za Slovence ključ do večine v dež. zboru. Opozarjam čitatelje na moje delo od l. 1889. dalje. Posebno opozarjam na volitve l. 1908. in na dogodke v deželnem zboru, na poročilo

o kazenski preiskavi zaradi falsifikovanih volitev in ob verifikaciji obeh dež. poslancev zbornice, pa na žalostno vlogo, ki jo je igral pri tem dr. Anton Gregorčič.

Ker v dež. zboru nisem več mogel nadaljevati boja proti tej zbornici, sem opravil to drugače — in jako uspešno. Namestništvu in ministrstvu sem poslal obširno spomenico, nakar je ministrstvo naročilo vse kazenske spise, ves volilni operat, in se je tudi uverilo, da so se res izvršile označene sleparije in falsifikacije. Vendar pa vlada ni ugodila moji zahtevi, da bi zbornico razpustila; minister trgovine mi je tudi povedal razloge, ki so bili: kravja kupčija s stranko dr. Šušteršiča. — (Nekoliko o tej žalostni epizodi naše politične zgodovine glej drugod v tej knjigi, n. pr. o Šušteršičevem delu za sklicanje dež. zbora goriškega in koncesije, ki jih je vladi zagotavljal.) — Pač pa mi je vlada dajala zagotovila, da za prihodnje volitve spremeni volilni red v toliko, da bodo po mojih zahtevah in predlogih možne — čiste volitve.

In res je izdalo trgov. ministrstvo ukaz 18. marca 1911, s katerim so se spremenili §§ 8., 9. in 11. volilnega reda. Ljudstvu v pouk in ravnanje sem priobčil v »Soči« obširen članek, ki je pojasnil spremembe vol. reda in njihov pomen za bodoče volitve.

Po starem redu je namreč volilna komisija lahko sleparila, kolikor je potrebovala glasov, za kar je imela polnih osem dni časa še potem, ko je imela vse glasovnice iz vse dežele že v rokah. — Po novem redu pa se je morala najprej izvršiti osebna volitev, šele potem je komisija dobila v roke poslanske glasovnice, ki jih je lahko prinesel en sam volilec. Za sleparije torej ni bilo več časa.

Novi volilni red je tudi na novo uredil reklamacijsko postopanje. Vsi volilni imeniki so morali biti poslej razpoloženi na vseh davkarijah v deželi, in ne samo v Gorici na sedežu zbornice, vsak volilec je mogel pregledati vse imenike in ne samo imenik svoje kategorije, vsakdo je mogel poljubno reklamovati v vseh razredih.

Ta nova odredba je imela veliko vrednost zaradi tega, ker je bila pasivna volilna pravica omejena na aktivno pra-

vico po kategorijah. Evidenca je bila potrebna pri sestavljanju kandidatnih list za posamne razrede in kategorije.

Pa še nekaj jako važnega: Po novem redu bo morala komisija poslati legitimacije in glasovnice po pošti in proti potrdilu vsem volilcem, a v Gorici je bila odvzeta pravica dostavljanja — magistratu. Dotlej je komisija že z dostavljanjem volilnih izkaznic in glasovnic uganjala vsakovrstne sleparije, kakor sem imel priliko dokazati pri prejšnjih volitvah.

Skratka: pojasnil sem ljudstvu novi položaj, ki je bil neizmerno ugodnejši od dosedanjega. — Vse to sem dosegel jaz sam, brez sodelovanja legitimnih zastopnikov ljudstva.

Kaj bo z deželnim zborom?

V »Soči« 28. dec. sem priobčil podpisan uvodnik, ki je naznanil: da bo po vesteh nemških listov dež. zbor goriški sklican po novem letu na daljše zasedanje, češ, da je bil dosežen modus vivendi med bojujočimi se strankami.

Ta vest, sem dejal, nosi običajno lice oficioznosti, ali lažnjiva je v svojem jedru.

Začetkom oktobra l. 1910. je bil dež. zbor hipoma zaključen... ker je bila mera nasilnosti in nezakonnosti tako prenapolnjena, da vlada ni smela več molčati. — Nato sem naštel vse nezakonnosti in nasilnosti, zlasti sleparsko volitev dež. odbora. ((Razveljavili so brez razloga vse tri poslance slov. veleposestva, da so trije Lahi sami volili odbor-nika iz te skupine.)

Ves spor pa je bil v glavnem na slovenski strani, tu je torej iskati modus vivendi za kako pogajanje, ali tega tu ni bilo prav nič. Laški klerikalci niso odločujoči, saj so se obnašali dovolj kilavo, da jih vlada ni upoštevala.

In konstatoval sem, da ni bilo nikakih pogajanj in torej ni bilo nikakega sporazuma med bojujočimi se strankami.

Izvedeli pa smo to:

Dr. Šušteršič je med homatijami v drž. zboru olajšal stališče vlade na ta način, da je bila sklenjena kravja kupčija v glavnem na račun goriških naprednjakov, v glavnem zaradi mene in mojega mandata, na račun deželnega odbora v laških krempljih in dr. Gregorčiča. Dež. zbor je bil res sklican po novem letu.

Osebne vesti.

4./I. V Rubijah je umrl na svojem gradu 67 let stari baron Bianchi de Casalanza, nemški aristokrat starega kova, nekaj let celo župan v popolnoma slovenski občini Sovodnje, pod katero spadajo Rubije. Imel je velika posestva v Furlaniji in več vil v Gradežu.

Dež. odbor imenoval zastopnike v okrajne šolske svete; Gorica: Berbuč in Marinič; Sežana: Komenski župan Jazbec, žn v Velikem dolu J. Grgič; Tolmin: Ant. Kosmač, žn v Cerknem, in poštar A. Torkar v Podbrdu.

9./I. Imenovani učiteljici Pina Faninger na Slapu ob Idriji in Angela Škrlj v Hudi južni.

27./I. Dr. Alfonz Serjun imenovan okrajnim zdravnikom v Tolminu.

Novi odbor »Trg. obrt. društva v Gorici«: preds. Josip Medved, podpreds. Jos. Kerševan, tk Milovan Domenis, blag. Josip Ivančič, Ivan Kravos.

3./II. Jos. Tuzulin imenovan sodnim kanclistom v Cerknem.

Umrla Marija Fras, soproga šolskega svetnika v Gorici.

5./II. Gvido Gulič, nekdanji predsednik »Kluba slov. tehnikov v Pragi«, napravil v Pragi inž. izpit z odliko.

8./II. V Gorici umrla 29 let stara učiteljica Agela Šušteršič iz Rihemberka.

V Šturjah pri Ajd. umrl Ivan Defranceschi v 82. letu, bivši večletni žn, znan in cenjen daleč po deželi.

Prof. Ferd. Seidl na gor. realki izvoljen na predlog prof. dr. Žmavca za dopisujočega člana »Muzejskega društva za Kranjsko« v priznanje znanstvenega delovanja.

Josip Žnidarčič, namest. koncipient v Gorici, imenovan za okrajnega glavarja.

V Gorici umrl pravnik Benedikt Gruden. Želani bi imel promovati za doktorja prava, ali vsled bolezni moral odložiti in je ostal doma.

17./II. Prof. Fran dr. Kos šel v pokoj z naslovom šolskega svetnika. — Marljiv raziskovalec naših zgodovinskih prastarin.

18./II. Ivana Trebšeta, gost. in mesarja na Srpenici, večkratnega župana in preds. okrajn. šol. sveta, je zadela kap.

23./II. V Volčah umrl župan Fran Pitamic, 59 let star, preds. Kat. izobraž. dr., ključar.

23./II. V Tolminu umrl pravnik Oskar Presl po mučni bolezni.

27./II. V Gorici umrl Ivan Mozetič, brat zidarskih mojstrov, ki so zgradili Trg. Dom, šolski dom in vse večje naše novejšje stavbe.

5./III. V Gorici umrl Mihael Leban, lastnik najstarejše slov. kavarne »Dogana«.

21./III. Dr. Bogumil Vošnjak imenovan za priv. docenta v Zagrebu za zgodovino sodobnih državnih teorij.

27./III. V Kobaridu izv. za župana Fran Miklavič, podžupani: Ant. Uršič, Anton Juretič, Ferd. Volarič vsi iz Kob., Andrej Kranjc iz Svina in Jos. Stres iz Sužida.

4./IV. Finančni koncipist dr. Fran Gregorič premeščen v finančno ministrstvo. — Zdaj pri Zvezi industrialcev v Beogradu.

11./IV. V Gorici umrl upok. gimn. prof. Jos. Culot, markantna osebnost in v vseh krogih priljubljen, pravičen mož.

15./IV. Goriški profesor dr. Karel Ozvald napisal knjigo »Logika kot splošno vedoslovje« v založbi moje tiskarne, bila je odobrena za srednje šole.

22./IV. Suplent Lud. Vazzaz imenovan za glavnega učitelja.

24./IV. Umrla je vzorna slovenska žena Avgusta Pirjevec, sopr. upok. rač. ravnatelj Ivana Pirjevca v Gorici. Padla je tako nesrečno, da je umrla na posledicah. Pokojnica je sodelovala na raznih veselicah, pozneje pa je bila stalna igralka v Goriški čitalnici. (Gl. I. knj.)

27./IV. Goriški Slovenci so se povsod hvaležno spominjali smrti mecena Josipa Gorupa viteza Slavinskega na Reki. Roj. 1834.

30./IV. Na gozdnem uradu imenovani: Ivan Delkin in Ivan Srebrnič za oficiala, Anton Ciril Eržen za asistenta.

2./V. V Gorici umrl Peter Birsar, trgovec s sadjem, bivši restavrater v Trg. Domu, vedno zaveden Slovenec in delaven povsod, kjer je le mogel.

4./V. Višji polic. komisar dr. Jos. Mlekuš dobil naslov in značaj polic. svetnika.

11./V. V Oblazu pri Slapu umrl veleposestnik Blaž Lapajna, ugleden v vsem okraju, vrl naroden delavec.

Sokol v Kobaridu imenoval rodoljubnega domačina, notarja Ignacija Gruntarja častnim članom. Zgradi tudi njemu na čast in spomin »Gruntarjev Sokolski dom«, največ z njegovo pomočjo.

Voditelj CM šole na Blanči v Gorici Josip Žnidaršič poročil Marijo Jamekovo.

V Št. Andrežu umrl prvi podžupan Franc Paškulin, daleč znan in čislán rodoljub.

V Gorici umrl upok. kurat Tomaž Rutar, 68 let star, služboval v Gor. Trebuši, Lokovcu, Desklah, Šempolaju, Št. Ferjanu. Zapustil lepe zneske za dobrodelne zavode.

V Vrtojbi umrla Emilija Maraž, soproga Jakoba, vrlo znana narodna žena. Hiša bila steber narodnega življenja v okolici.

Na lastno prošnjo upokojen Carlo Covacic, cela desetletja kazenski sodnik v Gorici, s katerim smo imeli Slovenci mnogo bojev.

23./V. Srečko Brezigar, konceptni uradnik pri policiji v Trstu, poročil Petro Košuta iz Sv. Križa tržaškega. Po prevratu bil tk. poslanstva v Pragi in je umrl rane smrti, zapustivši v Ljubljani vdovo, hčer in sina.

28./V. V Repentabru na Krasu umrl župan Ivan Ravbar, vpliven mož na Krasu, vrl rodoljub in vedno naprednjak.

15./VI. Imenovani okr. šol. nadzorniki Andrej Lasič v Tolminu, Matej Kante v Sežani, prof. Jos. Pavlin v Gorici za okraj.

20./VI. Prof. Ferd. Seidl napisal knjižico »Mehnika duševnega delovanja«, v založbi moje tiskarne.

22./VI. Prof. veronauka Hilarij Zorn postal šolski svetnik.

2./VII. V sodni službi imenovanja in spremembe: Dež. s. svetnik Henrik Lasič iz Ajdovščine v Gorico, Rudolf Sterle imenovan za dež. sod. svet. in ostal v Gorici, sodnik dr. H. Ferjančič iz Podgrada v Ajdovščino, dr. Karol Milič za sodnika v Pazin, avsk. Jos. Rojec za sodnika v Sežano, Fran Boškin v Koper.

Okr. šol. nadzornik Fran Finžgar šel v pokoj. Učiteljestvo se je poslovilo od njega na banketu. Govoril preds. učit. društva Ignacij Križman. — Finžgar nadaljeval še dve leti na učiteljišču.

V hiši dr. Antona Dermote priredili umetniško razstavo slikarji: Ant. Bucik, J. Grohar, P. Gostinčar, Ant. Gvaic, H. Smrekar, Šantl Avg., mati, hči Jeti, sin Saša in Tratnik. »Soča« obširno poroča o uspeli razstavi, ki je bila prva v Gorici.

4./VII. Rudolf Brajnik iz Št. Andreža imen. za davčnega oficiala na dosed. mestu v Ajdovščini.

9./VII. V Gradcu umrl učeni rojak dr. Karel Štrekelj, vseuč. profesor, r. 1859. na Gorjanskem na Krasu. 1896. imenovan za prof. slavistike v Gradcu po smrti dr. Kreka. Največje njegovo delo so »Slov. narodne pesmi«.

7./VII. V Gorici umrl sodnik Karel Fiegl; rodом iz Pevme, služboval več let v Gorici, Podgradu, Krku, zadnja leta v Tržiču, kjer je bil opora Slovencem. V oporoki se je spomnil otr. vrtca v Pevmi.

16./VII. Podpolkovnik Janko Vukasović-Štiebil, naš rojak v srbski vojski, imenovan polkovnikom. (Glej I. knj.)

V Gorici umrl 91 let stari Anton Bolko, veleposestnik in trgovec v Gorici in Črničah.

20./VII. Avskultant Fran Vuga iz Kanala v Pazin.

25./VII. Dvorni svetnik na namestništvu Alojzij Fabiani iz Kobdila pri Štanjelu upokojen z naslovom namest. podpredsednika. — Okrajni tajnik Oto Huber imenovan za namest. tajnika. Oba sta bila »zmerna Slovenca«.

26. VII. Sem. prof. dr. Jos. Ujčič šel za ravnatelja v Avguštej na Dunaju. — Zdaj v Ljubljani.

Prof. dr. Ivan Bratina v Gorici poročil Vikt. Cigojevo.

27./VII. Fin. tk. Ivan Perper v Tolminu imen. fin. svetnikom.

13./VIII. Anton Stres, naduč. v Cerknem, umrl na Viču pri Ljubljani, kjer je pokopan. »Soča« mu je objavila lep nekrolog.

Jos. Rijavec imel jako lep koncert v Ajdovščini. Spremljal ga je mladi Neffat, o katerem pravi kritik v »Soči«: »Ta mladenič mora na konservatorij ali akademijo, kajti mnogo obeta.« — Sedanji dirigent na ljublj. operi.

20. VIII. V Slivnem pri Nabrežini umrl Ivan Peric, podžn., podpreds. okr. cest. odbora, napreden delavec.

Za kurata na Nabrežino prišel iz Štjaka Ivan Franke. Dopisnik v »Soči« upa »...da zavlada z njegovim dohodom mir, kakoršen je vladal pred dohodom kurata Angela Čarga na Nabrežino. Škoda, da ni ta odšel z Nabrežine že pred 10 leti«.

24. VIII. V Brežah na Koroškem je umrl na posestvu soproge naš podgorski narodni delavec Fran Kocjančič iz Podgore. Bolehal je na želodčnih čirih in je podlegel operaciji. Pokopan v Brežah. O njem je veliko govora tudi v tej knjigi.

V pokoj šel Miroslav pl. Begnini, vodja pisarne gozd. urada v Gorici z naslovom ces. svetnika. To je bil jako dober mož in kljub rodbini sam zase dober, tih in priljubljen Slovenec.

Na shodu narodno radikalne mladine so govorili Ivan Sajovic o »pomenu in bistvu narodnosti«; — Albin Ogris o »narodnem radikalizmu in verstvu«; — Lavo Čermelj o »vseučiliškem vprašanju«; — J. Zorman pa »Organizacija in današnje stanje slov. visokošolcev«.

3./IX. Za učit. na Dol—Otlico prišel Avg. Rejec iz Gorice.

7./IX. V Dol. Cerovem umrl Josip Zottig (Cotič) v 69. letu. Markantna osebnost v Brdih. Več let je bil vodja pisarne dr. Verzeznassija. Tast viš. sod. svet. in poslanca Matije Rutarja.

12./IX. Vladimir Knaflič, odvet. kandidat pri dr. Frankotu, nastopil v Gorici sodno prakso.

V Gorici umrl vladni svetnik Štefan Križnič, upok. ravnatelj žen. učiteljišča. Prej bil okr. šol. nadzornik v Istri. Doma s Kanalskega. Dober Slovenec in uradnik.

Pina Faninger šla za učiteljico v Dolino.

21./IX. Za suplenta na gor. realko prišel dr. Janko Kotnik iz Celovca; — za suplenta na gimnazijo dr. Karel Pirjevec, dr. J. Rostohar in Jak. Cimerman.

1./X. V odboru mladinskega društva »GSM« so: preds. dr. Drago Marušič, podpr. Andrej Podgornik, tk. Milan Domenis, blag. Oton Pelan, odb. Rado Kurinčič.

5./X. Trгоvec Fran Saunig poročil Kati Muznik iz Kobarida.

24./X. Dr. Just Bačar odšel na srbsko bojišče, da pomaga srbskim bratom. Sprva bil v rezervni bolnici v Beogradu. — »Soča« je priobčila od njega lepih poročil.

V Splitu umrl za kapjo mladi trgovec Rudolf Markarovič, poročen pred kratkim z Goričanko Milico Gabrijelčičevo. Prepeljali so ga na Sv. Goro nad Solkanom.

25./X. V gor. bolnišnici umrl župnik Jožef Kosec, znan iz bojev s »Sočo«. Bil je jako agilen duhovnik.

29./X. V Gorici umrl ces. svet. Fran Vodopivec, upok. prof. in nadzornik v 77. letu starosti. Vodopivec ima veliko zaslug v našem narodnem, posebno šolskem življenju, zadnja leta za naše zasebno šolstvo v Gorici. (Glej I.) Pokopan v št. Andrežu pri Gorici.

V Kanalu so pokopali orož. stražmojstra Jos. Podmenika, ki je posebno veliko služboval v Opatiji, kjer je bil zaveden mož. Imel je več tujih redov.

Okrajni sodnik Jos. Platzer v Sežani odšel v Trst za d. s. svetnika. Ni bil Slovenec, a je bil zaslužen za slov. uradovanje.

7./XII. Sodnik dr. D. Ziegler šel v pokoj in se vpisal med odvetnike. Žena mu je bila Slovenka, bivša učiteljica, in on je bil »tudi Slovenec«. Ako je bilo treba odločitve, se je štel za Slovenca. Bil je vedno pravičen uradnik tudi v narodnem pogledu.

19./XII. V Dekanijah v Istri umrl bivši naduč. v Sovodnjah Ivan Benko, rodом iz Starega sela pri Kobaridu. Bil je delaven in napreden učitelj, v Sov. obč. tajnik tudi za županovanja barona Bianchija.

21./XII. Na Proseku umrl Alojzij Gorjup, posestnik, trgovec, trž. mestni svetnik in dež. poslanec, delaven

v vseh narodnih društvih. Bil je doma s Kanalskega. Njegov brat je deloval enako na Opčinah.

Dr. Fran Vodopivec iz Vrtovina imenovan za okrajnega komisarja v Pulju.

24./XII. Naš kobariški rojak dr. Fran Gabršček prestal v Trstu odvetniški izpit s prav dobrim uspehom. Odvetniško prakso je izvršil pri dr. Franku v Gorici, potem pri dr. Val. Krisperju v Ljubljani, končno dve leti pri dr. Gregorinu in dr. Slaviku v Trstu, obširno sodno prakso v treh mestih in na raznih sodnijah. Vrnil se je v Gorico, kjer je otvoril odvetniško pisarno. — V Gorici je vzdržal, dokler ga niso fašisti pregnali (novembra 1933), vedno pod strogim polic. nadzorstvom. V novembru kar črtan iz imenika odvetnikov, je zdaj odvetnik v Ljubljani.

31./XII. Ravnatelj kemičnega poskuševališča v Gorici Ivan Bolle je šel v pokoj z naslovom dvornega svetnika. — Bolle je bil veliko let med Slovenci, znal je naš jezik popolnoma in je bil našemu ljudstvu pravičen.

V Gorici umrl upok. višji dež. oficial Emil Marinič.

Deželni zbor res sklican na zasedanje.

»Soča« je že v 1. št. kratko naznanila, da je deželni zbor nenadno sklican na dan 11. januarja. Zgodilo se je tako, kakor je povedal Gabršček v članku »Kaj bo z deželnim zborom?« — namreč: Sklenjena je kravja kupčija med vlado in Šušteršičem. Še v soboto niso na namestništvu ničesar vedeli o dež. zboru.

V 3. št. pa sem priobčil članek s podpisom, ki pravi med drugim: »Za danes naj na tem mestu le še najodločnejše protestujem v imenu vsega naprednega prebivalstva dežele, da vlada na Dunaju vladja z dr. Šušteršičem za našo goriško kožo in tu ob državni meji. — Pokopani so tu najprimitivnejši pojmi poštenega parlamentarizma in pokopan je ugled državne avtoritete.«

V deželi je nastala velika nejevolja, posebno je zavrelo v Furlaniji. Laški klerikalni poslanci (Faiduttijevci) so naznanili vladi, da so odložili svoje mandate. Izdali so celo komunike, v katerem govore o nezakonitostih in nasilstvih in pravijo doslovno:

»Nasilje večine je postalo toliko, da manjšina ni bila

več varna niti svojih mandatov, to pa zato, ker je ital. liberalna in slov. klerikalna večina delala na to, da na zločinski način razveljavlja neljube ji mandate in na tak način prepreči odpor v dež. zboru samem.

Omenja stališče vlade po odgoditvi l. 1910. in o nameri, da deželni zbor razpusti: »ker je to edino sredstvo za sanacijo razmer na Goriškem. — Sedaj je pa kranjski dr. Ivan Šušteršič prevzel vodstvo slovenskih klerikalcev in laških liberalcev na Goriškem in je s parlamentarnimi komplikacijami na Dunaju izsilil na tak način sklicanje goriškega dež. zbora, ne da bi se bila vršila kaka pogajanja z manjšino, ki odklanja torej vsako odgovornost za vse te neznosne razmere.«

Na to so imeli Furlani 7. januarja shod zaupnikov, na katerem so poslanci poročali o odstopu mandatov in so sklenili odstopno pismo, ki se končuje takole:

»Glede na to, da je sklican dež. zbor brez slehernega dogovora med strankami, brez sleherne odstranitve obstoječih konfliktov, brez vsakega jamstva proti daljnim nasilstvom, in vse to vsled krivičnega pritiska faktorja, tujega naši deželi (čitaj: dr. Ivan Šušteršič), se ne morejo podpisani izpostaviti novim nasilstvom, in nočejo trpeti v naši deželi ingerence tujih oseb, našemu ljudstvu neodgovornih (čitaj Šušteršič), zato podpisani odlagajo svoje deželnozborske mandate.

V Gradišču ob Soči, 7. jan. 1912.

Vsi podpisi.«

Slovenski napredni poslanci (brez mene so ostali še štirje) so tudi poslali na predsedništvo dež. zbora pismo, v katerem najprej naštevajo nasilstva nad manjšino.

»Vsled tega graje vrednega postopanja osrednje vlade, ki je s sklicanjem dež. zbora odobrila vse nezakonnosti in krivice nasilne deželnozborske večine, se deželnega zbora ne moremo udeležiti, odločno protestujemo proti vmešavanju tujih parlamentarcev (čitaj Šušteršič) v naše deželne zadeve in odklanjamo vsako odgovornost za dogodke v deželni hiši in poostrenje položaja.

V Gorici, 10. januarja 1912.«

Slovenci se niso povzpeli do odločnosti Furlanov, z razlogom, da si ohranijo vsaj imuniteto. Položaj osrednje vlade je bil tak, da je bil Šušteršič jeziček na tehtnici, in zato je vlada vse nasilnosti požrla in pustila zborovati naš goriški „Rumpfparlament“ še dolgo, edino v ta namen, da bi si Pajer in Gregorčič utrjevala oslabljeni poziciji v deželi.

Kako sta jih utrjevala na troške dežele, ne bom dalje navajal. Povem naj le, da je bilo to pomlad še 11 sej in je Pajer šele 2. marca zaključil »plodonosno delovanje in ogromno delo«.

Pajer je bil čedalje bolj slab, in na koncu je že komaj govoril. Ob zaključku sta mu Rebek in Bombig želela — okrepitev zdravja do prihodnjega zasedanja. — Razdeljene ogromne podpore v tem zasedanju so imele tudi ta namen, da si Pajer in Gregorčič okrepita stališče med ljudstvom.

»Veda« II. letnik.

V 1. števil. »Soče« sem priobčil vabilo na drugi letnik revije »Veda«, v katerem je nekaj misli, ki so vredne, da se jih spomnim: Trditi morem, da si je »Veda« priborila pripadajoče jej mesto v slovenski literaturi. Budilni glasovi slovenskega časopisja pričajo, da treba vztrajati na potu, ki ga je »Veda« ubrala, kar pomenja korak naprej v slovenskem kulturnem življenju.

Nato razvijam program »Vede« za prihodnje leto: resnobna znanstvena kritika, problemi slovanskega juga, ki naj jih tudi hrvatski in srbski pisatelji razjasnijo slovenskemu inteligentu, prirodoslovje, zdravstvo, socialni in rasni problemi, narodno gospodarstvo, izseljevanje, statistika, eseji kulturno-zgodovinske vsebine, bibliografija, pregledi jugoslovanskih in zahodnoevropskih revij, referati o socialni in občinski politiki, o državnem socializmu, industriji, prometu, obrtu, poljedelstvu. — Filozofski referati bodo uvajali v novodobna vprašanja psihologije, logike in etike. Kulturna poročila bodo obsegala referate o razvoju slovenske književnosti, upodabljajoče umetnosti, godbe, gledališča. — Na Slovenskem je mnogo zdravih neizčrpnih, pa razbitih duševnih sil. Smoter »Vede« pa je: skrbeti le za skromen začetek večjega, vsem izobražencem pristopnega aktualnega dela v bližnji bodočnosti.

Tako revijo sem torej poleg vseh drugih nešteti del ustanovil Slovencem za samih 8 kron na leto, za dijake le 5 kron. Komaj za papir. Gospodarski pa sem pri tem krvavel jaz sam, kajti naročnikov ni bilo 350. — Na Kranjskem sem doživel pravcati bojkot, češ, »kaj pa se nam vsiljuje...« Nisem imel še dovolj zgleda celo s »Kažipotom« po Kranjskem. Zadnje leto 1914. je prevzel jamstvo za troške g. Mihael Vošnjak, kakor je duševno zavladal sin dr. Bogomir Vošnjak. Ali med vojno je sin ušel v inozemstvo. Jaz sem za njim še poslal zaboj 50 kil jugoslovanske številke »Vede« v Buchs. Za sinom je šel oče Mihael.

Nadškof obsodil zvezo Gregorčič-Pajer.

V »Soči« 20. in 23. januarja sem priobčil večji članek s podpisom, ki je izražal približno te misli:

Nadškof se je prvič zares opogumil do obsodbe nesrečne zveze Gregorčič-Pajer... Pajer je znal izkoristiti položaj v deželi celo proti laški ljudski stranki Faiduttijevi, češ, kaj nam pa morejo, saj je z nami katoliški odličnjak Gregorčič, a nadškof lepo — molči. Tako je prišlo furlansko ljudstvo do prepričanja, da je vsa moč v deželi na strani dr. Pajerja in laških liberalcev.

»Kar se tiče naše stranke, je znano, da ni imela nikoli kakih kompromisov z laškimi klerikalci, ne more pa nič za to, ako so škandalozne razmere pognale ene in druge v opozicijo, kjer sta se stranki našli, ne da sta se iskali, v boju proti nasilstvu zveze Gregorčič-Pajer.

Zdaj pa je prišel usoden udarec od strani dr. Šušteršiča, zveza Pajer-Gregorčič grozi uničiti vse delovanje katoliške stranke v Furlaniji. In šele zdaj se je zganil nadškof dr. Frančišek Sedej.

Došla mu je odlična deputacija iz Furlanije, ki je odločno tožila, da slovenska katoliška stranka hoče v zvezi z laškimi liberalci uničiti furlansko katoliško gibanje, — in energično je zahtevala, da mora nadškof prepovedati slovenskim klerikalcem, da se imenujejo: katoliška stranka, ker tega imena niso vredni, kajti podpirajo stremljenja laških liberalcev, ki so od nekdaj najhujši sovražniki vsakega katol. gibanja v Furlaniji...

In Sedej se je ojunačil in izjavil, da obžaluje spor, ki je nastal med obema katoliškima strankama v deželi... in poudarjal je, da najodločneje obsoja zvezo slovenskih klerikalcev z laškimi liberalci, kajti tako podpirajo delovanje stranke, ki stoji v ostrem boju z vsakim katoliškim programom. Obljubil je, da izda na duhovščino poslanico, ki dokaže, kako nevarna je zveza duhovnika Antona Gregorčiča z laškimi liberalci ter bo zahteval od slovenske katol. stranke, da tudi v politiki spoštuje katoliška načela.

Nastal je poplah med Gregorčičevo stranko, ki je hitela izjavljati, da: vsebina govora dr. Sedeja ni bila namenjena javnosti, pa tudi ne odgovarja povsem resnici, da je »Sočina« objava deloma pretirana, deloma potvorjena.

Takoj sem bil poučen iz Faiduttijeve stranke, da je prvi članek v »Soči« točen in resničen. Zato sem v drugem članku vzdržal vse izjave prvega članka in dejal na to: »Ekscelenca dr. Frančišek Sedej ni nadškof in knez samo Slovincem, ampak enako tudi Furlanom. Saj vendar ni slep, da bi ne videl, kaj se godi v Furlaniji, in njegova višjepastirska skrb ne more biti v Furlaniji drugačna nego med Slovenci. On vidi, da je v resni nevarnosti z velikimi vspehi pričeto delo katoliške stranke v Furlaniji, ki ga ubijajo iz deželne hiše pod patronanco Gregorčič-Pajerjeve zveze. Še par let takega sistematskega dela, in pokopana bo stranka, kateri stojita na čelu prošt Faidutti in dr. Bugatto... Zato se je oglasil nadškof in govoril jasno in odločno...«

Dostavil pa sem še besede: »Za svojo osebo izjavljam, da me presneto malo skrbi, ako hoče nadškof s Pettarini, Venierji in Pinausigi (poleg Pajerja voditelji liberalcev) e tutti quanti ubiti katol. gibanje po Furlaniji, — meni so pri vsem tem pred očmi interesi goriških Slovincov in naša uboga dežela sploh.«

Nadaljnji članek je bil taktičnega pomena, da bi opogumil nadškofa proti Gregorčiču. In v resnici: nadškof se je povsem odvrnil od Gregorčiča in prešel povsem v tabor novostrujarjev, kar se je posebno usodno poznalo leto pozneje, ko je Gregorčič na celi črti propadel.

Novi občinski red.

Na drugem mestu sem opisal nelojalno borbo klerikalcev proti sprejetemu občinskemu redu l. 1904. Najprej so ga v zbornici sprejeli, potem pa uprizorili ne samo proti njemu, marveč celo proti naprednjakom hudo gonjo; — ta občinski red ni bil predložen niti v sankcijo.

Zdaj pa je bil predložen dež. zboru nov načrt občinskega in tudi volilnega reda. Ali tudi v tem redu so bili določeni stalni obč. tajniki, proti katerim so bili zagнали hud odpor, samo da jih ne bo imenoval dež. odbor, marveč starešinstvo. Tudi v novem redu je bilo ustanovljeno občinsko blagajništvo in knjigovodstvo, ločeno od časti župana, sploh vse kakor poprej, z malimi korekturami, kakršnih smo želeli tudi mi naprednjaki.

Občine s 160 volilci bi imele 8 starešin, do 300 volilcev 12 starešin, do 600 vol. 16 star., do 1000 vol. 20, nad 1000 vol. pa 24 starešin. Županstvo bi štelo: najmanj župana in dva podžupana, podžupanov tudi več v večjih občinah.

Ljudstvo, zlasti napredno, je sprejelo novi načrt sicer hladno, ali umelo je, da je goriški občinski red jako zastarel in da je novi red v važnih zadevah mnogo boljši, ergo: bolj ta novi nego stari...

Novi statut in volilni red za mesto Gorico.

Tudi za Gorico so pripravljali nov statut in volilni red, ki sta pa bila tako prikrojena, da bi bili Slovenci oškodovani. Zato smo sklicali na nedeljo 18. februarja protestni shod, ki mu je predsedoval za krajevni narodni odbor dr. Peter Medvešček. Od dež. poslancev sta bila navzočna dr. Franko in dr. Stepančič. Vzroke našega protesta je razložil dr. Dinko Puc:

V dobi, ko se po vsem svetu volilna pravica ureja v svobodomiselnem duhu, se hoče goriška laška klika vzdržati na krmilu z nasiljem, z utesnitvijo volilne pravice. Volilni red je prikrojen tako prefrigano, da bi Slovenci nikdar ne prišli do svojega zastopstva, kajti že tehnično jim onemogoča pristop k volitvam.

Volilno pravico so navidezno razširili s 4. razredom, ki bi pa volil le 5 zastopnikov, vsi drugi pa — 27 po najbolj ostudnem pluralnem sistemu. Ali naredili so — volilce meščane, kar nasprotuje čl. 4. d. t. z. Treba nam reči ločiti meščana od občana. — Občan ima sicer domovno pravico v občini, pa še ni meščan. Te imenuje občinski zastop, a ta bi že pazil, da ne imenuje za meščane Slovencev, vsaj ne preveč, ako bi ti postali v kakem razredu nevarni za laško večino. — Če plačuje torej Slovenec še toliko davka, pa ni meščan, je izključen za volilno pravico v I. in II. razredu. V 3. razredu volijo davkoplačevalci z najmanj 20 kron davka, toda zopet le meščani, vrhu tega volijo tu še enkrat volilci I. in II. razreda. — Četrty vol. razred pa je pravi monstrum: Tu volijo zopet tudi vsi volilci I., II. in III. razreda, tako da bi volili Lahy po trikrat, Slovenci pa po enkrat ali v najboljšem slučaju dvakrat.

Pa tudi način o sestavi vol. imenikov, o reklamacijah je tak, da počenjajo Lahy po svoji mili volji, piskajo na zakone in običaje po drugih mestih. — Vlada se je v Trstu opogumila, da je sama vsilila vol. red, v Ljubljani je odpravila obč. avtonomijo; zakaj bi v Gorici trpela tako samovoljo laške sinjorije?! Zahtevamo boljši, moderen volilni red!

Nato je govoril prof. Ivan Košnik in predlagal resolucijo:

»protest proti predloženemu načrtu v dež. zboru, izraža ogorčenje, da hočejo pod pretvezo 4. razreda utesniti in prikrajšati občanom volilno pravico in svobodo, pozivljejo vlado, da varuje ljudske pravice, dež. poslance pa, da zastavijo ves svoj vpliv proti sprejetju takega načrta.

Zahteva volilni red po demokratičnih načelih.«

Italijanski liberalci so računali na škandalozne razmere v deželnem zboru, kjer so imeli sami večino in so upali, da jim Gregorčič v zvezi s Pajerjem omogoči sklepanje, dasi bo Gregorčič morda govoril proti sprejetju takega monstruoznega načrta občinskega reda.

Ali ostane dr. A. Gregorčič še predsednik SLS.

»S.« 20. II. se je v obširnem članku bavila s tem vprašanjem z ozirom na rastoči odpor proti Gregorčiču v novostrujarskih vrstah. Že l. 1905. so mu duhovniki v neki okrožnici omenili nujno potrebo: ... »da se čimprej opomore katol. stranka do pravega delovanja.« — Tožili so proti njegovemu časopisju, očitali pomanjkanje delovnega središča, jasnega programa, krepke organizacije, nedelavnost in odrevenelost kat. stranke. Če je mrtvo srce, so nedelavni tudi udje. — Takrat je Gregorčič nezadovoljnežem še zamašil usta.

L. 1908. pa se je hudo razpisal proti njemu ljubljanski »Slovenec«. Pošteno in odkrito je obsodil zvezo Gregorčiča z laškimi liberalci, saj: »več kot načela je Gregorčiču osebna politika. Ta zveza je škandal. — Obe slovenski stranki se sicer ločita po verskem in gospodarskem programu, ali imata vsaj skupen narodni program. Med laškimi liberalci in pravo katol. slov. stranko pa nikdar ne more biti kake skupnosti. — Nam je treba politike načel, a zveza Pajer-Gregorčič je udarec v obraz vsaki res načelni politiki.«

Potem pravi: »Zveza slov. kat. poslancev z laškimi liberalci je vredna obsodbe z narodnega, verskega in gospodarskega ozira, zato jo Gregorčič taji. Dogodki v dež. zboru pa so pokazali tako zvezo«. — In dalje: »Gregorčič in njegovi pristaši so uganjali to breznačelno politiko na svojo roko: niso ne enkrat sklicali vodstva, niti izvrševalnega odbora, proti duhu discipline so prezirali pri svojem postopanju celo strankino organizacijo.«

V drugem članku očitajo: »da ni vaje opozicije in je tudi sam ne trpi. — Prvi pogoj za uspešno delo je stik z ljudstvom in njega izobrazbo, česar pa Gregorčič nikdar ni razumel in nikdar ne bo.«

Že l. 1908. je nadškof obsodil zvezo s Pajerjem, nakar so sledili v »Slovencu« članki proti njej. Gregorčič je v odgovor spustil v »Gorici« članek: »Javen upor, formalna revolucija, anarhija!« — kjer je s kopitom udaril po novostrujarjih, ki hodijo k nadškofu njega tožariti. Doslovno pravi: »Tako podpihovanje in sleparjenje duhovnih predstojnikov je — škandal!« — Tako anarhijo dela

le nekaj oseb, — »ki so se nevede kako izgubili v duhovski stan.«

Dr. Andrej Pavlica je milo zastokal v »P. L.«, češ: kaj bo, če pojde tako dalje v stranki? Vabil je k slogi in zaklical: »Če pa hoče kdo med njimi večji biti, naj bo njih služabnik, — kdor hoče biti prvi, bodi vseh — hlapec!«

Zopet so vse potlačili, skrpali slogo za veliko silo, vse v strahu pred naprednjaki. L. 1910. je bil Gregorčič v odkritem boju z nadškofom Sedejem, ki je bil prišel v dež. zbor branit — Mont; Gregorčič je ostentativno glasoval proti nadškofu. Ko je na to Sedej napravil z rokami gesto, ki je kazala nejevoljo proti Gregorčiču in je nadškof s proštom Faiduttijem zapustil zbornico, je Gregorčič lepo ostal med svojimi podrepniki in laškimi liberalci ter se — zadovoljno smehljal.

Kljub vsem tem pojavom so sklicali zadnji dan februarja zbor zaupnikov SLS. — Iz Ljubljane so prišli trije generali: Šušteršič, Krek in Korošec, in vsi trije so ponovno govorili za zavoženo Gregorčičevo politiko. Krek je bil posebno bojevit na naprednjake, da je pridobil srca vseh pravih klerikalcev, in on je največ pomogel, da so zaupniki odobrili Gregorčičevo politiko in volili njegovo listo v vodstvo SLS. Poskrbel je, da so novostrujarji kaj slabo odrezali. — Tako trmast je bil Gregorčič, da se celo v taki veliki nevarnosti ni preveč podajal novostrujarjem, ki so na tem zborovanju doživeli občuten poraz. Razkol v klerikalni stranki je bil zopet odložen ... za eno leto še, potem je definitivno počilo.

Naša postojanka v Krminu na meji.

Poročal sem drugod, kako smo (bolje: sem) ustanovili v Krminu slovensko šolo in otroški vrtec. Imeli smo že: lastno šolsko poslopje, učitelja, učiteljico in vrtnarico, podružnico družbe sv. CM, v hiši prostor za »Bralno društvo«.

3. marca je bil v šoli občni zbor podružnice sv. CM. in Bralnega društva. Imenovati morem edino le vrlo blagajničarko Ljudmilo Erjavčevo, hčerko pokojnega pisatelja Frana Erjavca, ki je bila učiteljica na naši šoli in ki se je vsa posvetila temu našemu rodovitnemu manjšinskemu delu.

(Zdaj živi v pokoju nekje pri Ljubljani.) — Na poročilo nadučitelja o koristi te šole so starši ginljivo pravili: Mi pa znamo govoriti furlanski in slovenski. Ali slovenska govorica nam gre od srca in Slovenci hočemo ostati. Tudi naši otroci morajo ostati zvesti Slovenci do groba, naj pa le znajo tudi furlansko in laško! — Vesel sem bil uspehov — svojega dela v tej obmejni občini.

Ta dan smo ustanovili pripravljalne odbore za ustanovitve: Cerkveno-bogoslužnega društva, da spravimo slovenščino tudi v cerkev, za »Vinorejsko-gospodarsko zadrugo« — in končno za: »Narodni svet za Slovence gradiščanskega okraja!« — Take načrte smo imeli za bližnjo bodočnost.

Goriška banka.

Že več let pred vojno so naši gospodarniki spoznali, da zlasti v denarništvu nimamo ustanove, kakršno so imeli na Češkem v »Osrednji banki čeških hranilnic« in enakem nemškem zavodu. Ko sem ob neki priliki govoril o težavah naše T. o. z. v Gorici, na katero je nastal pravcati run, z glavnim ravnateljem imenovane »Osrednje banke«, mi je ta ljubeznivo pojasnil položaj in dejal: »Vidite, kaj takega pri nas ni mogoče. Ako se pri nas kaj takega zgodi, gredo uradniki z denarjem v napadeni zavod in izplačajo če treba do vinarja vse vloge — kajti vemo, da ga istočasno dobimo nazaj pri drugih zavodih naše Zveze. Vsaka nesreča je s tem izključena, kajti nič ni lažjega, ko tudi najbolj trden zavod pognati v likvidacijo ali celo v konkurz.«

Goriški rodoljubi so začeli misliti na tak zavod in so že v »Soči« 25. junija priobčili oklic za ustanovitev »Goriške banke, družbe z omejenim jamstvom«. Med drugim pravi ta oklic:

»Težave, ki so vsled poloma »Mizarske zadruge« v Solkanu nastale pri Toz., so povzročile neprijetne posledice na denarnem trgu za vse sloje, kar zlasti še občutijo slovenski trgovci in obrtniki. Da se pa razmere Toz. lažje vredijo in ob enem postavi kredit slovenskih trgovcev in obrtnikov na krepak in nov čvrst temelj, treba je novega denarnega zavoda z novo krepko podlago. V ta namen se je ustanovil nadstrankarski odbor: Mihael Vošnjak, Josip Fon, dr. A.

Franko, Jernej Kopač, Ant. Koritnik, dr. Karol Podgornik, dr. Dinko Treo.« — Vabijo na pristop z deleži po 500 K.

Razni dogodki, balkanska vojna in za njo svetovna so ta lepi načrt zastavili — neizvršen.

»Soča« o — novostrujarjih.

Pričenši s 4. julijem je izšlo o novi struji kar pet član-kov. Nekaj misli: Novostrujarji se dvigajo, kričijo sicer, ali — delajo. Gregorčič pa počiva na lovorikah in njegovi mi-rujejo. Za novostrujarji je »Slovenec«, za njimi je nadškof, kajti te smatrajo za pravo SLS, Gregorčič to že ni več. (Kar na tihem so ga degradovali!) Ali Gregorčič je oficialno še vedno načelnik SLS, ki pa vendar že mora čutiti, kako mu nova struja leze čez glavo. — V neki hudi stiski je Gregor-čič zajecal, da so novostrujarji importirano blago, ki mu niso navajeni ljudje goriške pasme; — novostrujarji so pod-pihovalci in sleparji, ki hodijo lagat v nadškofijsko palačo; anarhijo dela le nekaj ljudi, ki so se nevede kako izgubili v duhovski stan. Nekega novostrujarja je imenoval pri-smodo in blaznika. Skratka: zopet je grozil prelom med Gregorčičem in novo strujo.

Toda premirje je nastalo vselej, ko so imeli novostru-jarji več posla z naprednjaki. Takrat je bila »Soča« tako ne-previdna, da je prinesla nekaj odlomkov iz »Macharjeve čitanke« in pa interpelacijo o konfiskaciji, ki jo je podal v drž. zboru Masaryk. Za dolgo časa je imel »Novi Čas« dovolj posla. — Toda nasprotje med novostrujarji in Gregorčičem se je o prvi priliki zopet pojavilo s toliko večjo silo, in končno so novostrujarji Gregorčiča povsem zapustili.

Zopet boj na nož med Slovenci in Italijani v Gorici.

NDO v Trstu je prirejala za nedeljo 14. julija v večjem obsegu poset Tržačanov goriškim Slovencem, ki so od svoje strani pripravljali dostojen sprejem na kolodvoru, pohod s kolodvora v mesto, kjer bi bile gostom na čast razne pri-reditve.

Goriški Italijani so zagnali velik hrup proti takim pro-vokacijam nikdar sitih ščavov. Slovenci hočejo korakati z

ruskimi zastavami po svetih laških tleh itd. Za četrtek 11. julija so napovedali protestni shod, na katerem bi bil glavni govornik mladi Mazzinijanec — Březina, sin češkega očeta. — »Soča« je priobčila času primeren članek, ki je pokazal v pravi luči to laško divjanje, zlasti pa grožnje s protidemonstracijami in pobijanjem ... Končala je: »Samo dosledni naj bodo. Če hočejo v nedeljo poditi Slovence iz Gorice, naj jih podijo vedno: pred botegami naj se postavijo in kričijo: »pejte ga preč, škla! maledet!« — Italijanski odvetniki naj pokažejo bokserje slovenskim strankam, Bombig naj ogorčen vrže krompir nazaj v Vrtojbo, komisar Resen naj spodi vse kmete in kmetice z izvoznega trga. — Od furlanskega Březine pa pričakujemo, da skliče protestni shod proti sejmu sv. Andreja, proti »calati« na vse sejsmske dni, da ne bo omadeževan italijanski značaj Gorice.«

Družba za izdajanje »Soče« in »Primorca«.

V »Soči« 31. avgusta sem priobčil uvodnik, v katerem sem na kratko opisal zgodovino »Soče« od leta 1889. dalje pod mojim uredništvom, boje z Lahi in vlado, boje z našimi klerikalci ter narodno delo v tem času in končal takole:

»Klerikalci so že l. 1899. z vso gotovostjo trdili, da bom životaril z listom še par let in s tem bo konec odpora od strani naprednjakov. Ta pobožna želja se jim ni izpolnila. — Dasi nisem dobil nikdar niti groša kake podpore, dasi naprednjaki niso niti približno vršili svojih dolžnosti do svojih dveh listov, dasi ni bilo niti duševnih sodelavcev, ki bi mi dajali poguma in vtrjali vero v boljše čase, vendar sem vztrajal in doprinal velike žrtve.« (»Soča« se je celo dvignila od tednika do 3-krat na teden, »Primorec« od 14-dnevnikarja na tednik, pa kaj sem še vse drugega izdajal v tej dobi!!)

Izročil sem torej izdajanje obeh listov konsorciju 12 mladih gospodov ... z vsemi dolžniki vred, a oni so mi vpi-sali na dobro pri Posojilnici 12.000 kron. — Kako sem bil pozneje še za ta znesek prikrajšan, povem pri l. 1915.

Pri neki priliki sem že ugotovil, da smo imeli pri nas na Goriškem točno vsakih 10 let manjši ali večji razkol ali usoden dogodek, ki je vplival na vse naše narodno in kulturno življenje. L. 1849. začetek pravega probujenja in po-

litičnega udejstvovanja; — l. 1859. Solferino in začetek nove dobe z ustavo naslednjega leta; — l. 1869. usodne volitve (glej knjiga I.); — l. 1879. volitve Tonklijeve (I. knjiga); — l. 1889. razkol Gabršček-Gregorčič proti Tonkliju; — l. 1899. razkol Gabršček-Tuma proti Gregorčiču; l. 1909. razkol z Gregorčičem v dež. zboru in posledice, ki so dozorele leta 1912., ko sem oddal oba lista 12-storici mladih delavcev... Ne samo greti se na solncu, ki mu drugi prilivajo olja, marveč delajo naj in odgovarjajo naj.

Atmosfera za tako premembo pri »Soči« in »Primorcu« se je pripravljala prav intenzivno že od početka tega leta. — Ljubljanski »Dan« je začel obdelavati goriške razmere po — svoje. Vsa Gabrščkova podjetja so bila kakor nalašč za nekoga, ki si hoče na troške drugih ustvariti pozicijo v sosednji deželi. Zato pa v »Dnevu« ni bilo ogorčenja ne proti vladi, ne proti Lahom, še manj proti klerikalcem, pač pa proti »Soči«, »Primorcu« in Gabrščku. Odgovoril sem mu v dveh člankih pod naslovom: »Komur tiče«, med drugim tako:

»Zaradi lepšega je pričel z deželnim zborom. Toda njegova duša ni razburjena ne proti klerikalcem, ne proti Stürgkhovi vladi, pač pa vzklika ciniški: »Dosegli smo vrhunec poraza!« — In za poraz je bila kriva — »Soča«, ki je »zadnji ostanek oficijelne narodno-napredne stranke na Goriškem... in zdaj hiti navzdol v vrsto neresnih listov!«

To smo torej zaslužili od kranjskega naprednjaka (ki hoče v Gorici najti bodočnost) in od strani naprednega lista v Ljubljani. — Večje nehvaležnosti si ni mogoče misliti tik po vseh tistih škandalih, ki jih je goriškim Slovencem spletla zveza Gregorčič-Pajer!

Dopisnik »Dneva« se je bil spravil pred vsem na Sočinega člankarja »K« (dr. Vlad. Knafliča), ki mu očita: »konfuznost, prazne fraze, plitko dolgoveznost«, a nato udriha po meni, ki sem tudi za take grehe odgovoren, tako hudo odgovoren, da zaslužim loparje od človeka, ki se še niti ugreel ni na goriških tleh... Jaz sem se odločno postavil za napadenega »K« in sem povedal, kaj je ta mladi gospod dotlej na Goriškem že napravil. Že drugo leto ima lepe članke skoro v vsaki »Soči«, dasi se vedno nisem strinjal z vsem, kar je napisal, ali, dejal sem, naj pa drugi popravijo, ako se jim zdi, da vse ni prav. Omenjal sem njegovo

debelo knjigo »Socializem«, njegove spise v »Vedi«, »Naših zapiskih«, »Času« itd. in sem odločno zavrnil predrzno jezikanje o njegovem frazerstvu, o konfuznosti, plitki dolgoveznosti ter dejal med drugim: »Frazerstva ni pri g. K., narobe: on tlači vse preveč dušne hrane v svoje besede, preveč daje misliti svojim čitateljem! Kar pove v jedni sapi, bi zadoščalo za cel odstavek celo tako veliki duhovi, kakoršen je dopisnik ljubljanskega »Dneva«. — Ko sem zavračal nekatera iz trte izvita podtikanja, sem dostavil: »Pač, nekaj je g. »K.« zagrešil; Piknil je po nepotrebnem »Dan« in ljubljanske mladine. Lahko bi bil to opustil, zdaj pa ima odgovor in po vrhu še »Soča« in jaz itd.« — Na to pa je začel dopisnik v »Dnevu« dajati lekcije — meni, kako je treba vendar že začeti boj proti Italijanom in klerikalcem. — Kdor je pazno čital le moji knjigi, je gotovo prepričan, da ni še bilo tako ostrega boja, kakor je divjal pri nas na Goriškem. Odgovoril sem po zasluženju. — »Mladič, ki je prišel včeraj na Goriško, daje lekcije o potrebi boja meni, ki sem ga vodil 30 let v takih oblikah, da nimajo kaj podobnega v vsej naši slovenski zgodovini...«

Ali ta dopisnik je zapisal tudi naslednje besede, ki so mu menda ušle izpod peresa: »Toda ni tako slabo to naprednjaštvo, kakor izgleda po svojem glasilu. V tisočih in tisočih preprostih mož živi napredno prepričanje in čaka — novega prebujenja.« — Jaz na to: »Čudno! Odkod pa je zašlo napredno prepričanje v tisoče in tisoče preprostih mož? Zakaj ne more dopisnik »Dneva« zapisati take resnice o — Kranjski? — Vidite, to je sad vztrajnega in doslednega velikega dela »Soče« in »Primorca«, to je uspeh nepreglednih žrtev, ki danes v svojih posledicah tlačijo edino le mene in moja podjetja. — Ne iščem hvale svojemu dolgoletnemu delu, ali vsaj toliko naj se mu prizanaša, da vsak privandranec v našo deželo ne pljuva v čisto posodo našega naprednega življenja, ki sem ga rodil, gojil in ob sodelovanju malega števila prijateljev vzgojil do veličine, ki imponuje celo dopisniku »Dneva«!

Jaz sam priznavam dobro tisto napredno prepričanje v tisočih preprostih mož! To je tradicija, ki se ne bo dala izbrisati, to je zajedno zaslomba »Soči« za bodoče čase, za bodoče faze v daljnem razvoju našega naprednega življenja. In ako se bo drznil katerikoli intrigant kaliti našo čisto vodo, meneč, da bo pri nas ribaril v motnem, tedaj se pokaže v vsej polni moči tisto pošteno napredno prepričanje, ki živi v tisočih preprostih mož. Naprednost intrigantov, ki bi radi splezali brez dela, brez trpljenja, brez žrtev po hrbtih preprostih naprednih mož do zaželjenega viška, ta naprednost dobi takrat zaslužen odgovor: enim za plačilo — drugim za učilo!

Ostre besede, ali času in razmeram primerne!

Ker pa le ni hotelo biti konec žaljenja in pikanja, natolcevanja na levo in desno, je napisal »—n« (ne spominjam se več njegovega imena) serijo člankov »Novim časom nasproti«, ki so podajali jasno sliko vsega našega narodnega in politijskega vrvenja v Sloveniji in posebej na Goriškem. Članki so vredni upoštevanja tudi dandanes. Ošibal je mnogo grehov posebno naprednih življev, njih komodnost in osebne ambicije, ki so često škodile narodni in napredni stvari, in potem je prešel na živahnost in žilavost novostrujarjev. O napredni stranki na Goriškem pravi, da ji je treba: »...pomlajenja. Odprta je pot v stranko vsakomur, kdor čuti voljo in moči za težavno delo, katero stremi po napredku. Tako smo klicali in še kličemo, ali odziva ni dovolj! Za delo treba delavcev, ne oštarijskih kritikastrov. Tudi »Jutro« je reklo v nekem članku 11. nov. 1911., »da vodstvu narodno-napredne stranke ni mogoče ničesa očitati, kajti: ljudi ni, delavnih, odločnih mož v vseh slov. krajih, ne samo v Ljubljani«. — Ljudje se izogibljejo trnjevemu potu politike, nehvaležnemu delu. Le zabavljačev ne manjka.

Pojav agrarne stranke je oslabil edino le napredne vrste. Ko je ta morala izginiti, je nastala stagnacija — na škodo edino le napredni stranki. Koliko ljudi se je tu odtegnilo naprednemu delu, namesto da bi dobili še novih delavcev.«

V 3. članku opisuje, kako so ravno naprednjaki občutljivi pred napadi klerikalnih listov. Večkrat se je pojavil kak nov napredni delavec. Ali zadoščala je mala puščica v

klerikalnem listu, pa se je takoj skril, češ: kaj meni tega treba, da me na tako grde načine vlačijo po listih.

V 4. članku pravi: Česa torej treba? — Dobre centrale, iniciativne, umevajoče ljudstvo, pa dobre organizacije po vsej deželi: najožji stik centrale z ljudstvom. Tam rastejo mladeniči, ki lahko postanejo dobri voditelji! Na današnje prvake se ni vedno zanašati!! Kako rad se je kak veljak odmaknil ob najmanjši nevšečnosti.

Ustanovila se je enotna klerikalna stranka za vso Slovenijo, le naprednjaki so ostali »kakor so b'li!«. — »Jutro« se je ponovno bavilo z indolenco naprednjakov v vsej Sloveniji.

Glavni namen teh člankov je bil: da treba v narodno-napredni stranki nekaj — novega itd. In to novo sem dal o prvi priliki jaz sam. Pri nas na Goriškem nismo nikdar odrivali mladine od dela! Zlasti moja taktika je vedno bila: pridobivati novih, mladih moči. In ko smo kako tako našli, smo ji našli tudi mesto, kjer se je mogla udejestvovati in koristiti.

Zadnja leta se je pojavljalo mnogo mladih moči, ki so prihajale na površje. Saj smo jih videvali v Narodni prosveti, v Sokolu, v Adriji itd. — in te je bilo lepo združiti v nekaj — novega, to je postala imperativna potreba. In tako je nastala sama po sebi tudi »Družba za izdajanje Soče in Primorca,« v kateri je bilo menda 12 mladih delavcev: moj brat dr. Fran Gabršček, dr. Karel Podgornik, dr. Dinko Puc, dr. Bogumil Vošnjak, dr. Peter Medvešček, dr. Vladimir Knaflič, dr. Alojz Gradnik, prof. Ivan Košnik in dr.

S 1. septembrom je prevzel konzorcij oba lista, prevzel delo in — odgovornost. V prvi številki je naznanil v uvodniku »Naši smotri« javnosti svoj program. — V celoti se ni spremenilo nič. Naši klerikalci so imeli zdaj nove kosti za glodanje, — a jaz sem po tolikih letih stopil malo v ozadje, proč od strankarskih pušic.

Zanimivo je, kako je novostrojujarski »Novi Čas« pozdravil nove gospodarje pri »Soči«. V št. 6. sept. je dejal med drugim:

»Ob času najhujšega razkola je dr. Mahnič prerokoval Gabrščku slab konec. Zdaj sta prišla lista v roke drugim možem, ki so Gabr. izpodrinili. So bili in so še med nami ljudje, ki menijo: Ko ni več Gabr., bo konec vsega boja. —

Mi pa pravimo: Z novimi gospodarji bodo liberalci mnogo bolj hinavski in prikriti ko doslej, toda sovražstvo v teh ljudeh do vsega, kar je katoliško, ni nič manjše, ampak še strupenejše.« — In pozivlje na čuječnost.

Torej kakor sem v prejšnjih časih mogel često naglašati: Motijo se vsi, ki menijo, da bo boj na Goriškem drugačen, ako bo stal na vodilnem mestu namestu mene kdorkoli: Kdor bo na vrhu, po tem bodo udrihali!

Nova metla je pričela dosti dobro pometati. Najprej so priredili 14 dobro uspehlih predavanj v Trg. domu: dr. Ilešić, dr. Jos. Šilović, dr. Ivan Lah, Ferd. Šišić, dr. Boris Zarnik, dr. Al. Gradnik, dr. Bog. Vošnjak, dr. Vlad. Knaflič, dr. Ant. Dermota, dr. K. Ozvald, prof. Ferd. Seidl, — nekateri tudi po dvakrat v dobro zasedeni dvorani Trg. doma.

Vojna na Balkanu.

V juliju sta bila v Pragi vsesokolski zlet in novinarski kongres. Bil sem v Pragi tudi jaz s svojo ženo in sva bila deležna prav prijaznega gostoljubja. Udeležil sem se vseh zletov od l. 1891. dalje. — To je bila zadnja velika prireditvev slovanskega bratoljubja pred vojno, a mnogi smo že takrat vedeli, kaj se pripravlja.

Na velikem rautu na Žofinju je srbski vodja sokolske čete — naš Goričan, polkovnik Janko Vukasović-Štibiel povabil nekaj zaupnih mož v posebno sobo, in tu nam je razložil, kaj se na Balkanu pripravlja: zveza vseh štirih balkanskih držav proti Turčiji: vojna napoved je takoj na jesen gotovo dejstvo; — mi pa bodimo pripravljeni na velike dogodke. — In bili smo pripravljeni, kar je dokazalo tudi vse naše narodno časopisje. Tudi »Soča« in »Primorec« sta prinašala izborna poročila. »Soča« je imela na Dunaju celo telefonsko službo. Njen uvodnik »Balkan Balkancem« ni bil avstrijskim oblastnikom nič kaj povšeči. Na drugem mestu je celo prinesla dosloven natis bolgarske himne »Šumi Marica!«. Slovenci so bili natančno poučeni o najmanjšem uspehu štirih zaveznikov.

Na velikem izložbenem oknu v »Trgovskem domu« je visel velik zemljevid balkanskega polotoka s specialnimi zemljevidi bojišč, in tu so bile z zastavicami petih držav toč-

no označene pozicije vsakega dne. Pred tem zemljevidom je bila navadno prava gnječa, zlasti v dopoldanskih urah. — Jaz sem bil ob postavljanju zastavic prav hudomušno razpoložen, češ: ako so celo po uradnem komunikeju, ki je od včeraj, zavezniki na teh in teh pozicijah, tedaj morajo biti danes za toliko kilometrov dalje v turškem ozemlju. In tako se je res dogodilo, da sem zavzel Kumanovo istega dne, ko je bilo res zavzeto. — Neki poročnik, ki je bil baš sotrudnik vojaškega kontrašpionažnega oddelka v Gorici (stotnik Scholz, polkovnik conte Voinovich) se je silno razkoračil nad menoj, kako sem mogel jaz to že isti dan vedeti... Takrat je bila moja usoda za izbruh svetovne vojne zapečaten. In ta usoda me je tudi prvega med vsemi Jugoslovani zadela.

Novostrujarsko leto 1912.

V »N. Č.« so začeli jako optimistično: »Pred nami je solnce, pred nami je dan in z nami je bodočnost... Pošteno ljudstvo je z nami in se zbira v naših vrstah nepremagljiva silna moč, a sovražnike vere in domovine je strah. Z Bogom je slovensko ljudstvo!«

Tako hudo ravno ni bilo, ali fantazijo so imeli naši mladi novostrujarji. — V drugi številki so potolkli liberalce, ki nimajo nikjer več kake veljave, pač pa so še močni kar se tiče — tiska. — Našteje vse liberalne liste, ki se jih je izogibati, priporoča pa téle liste: Naš Dom, Stražo, Mir, od goriških samo Novi Čas, dalje: Slovenca, Domoljuba, Bogoljuba, Našo moč in Mladost, — vse drugo je slabo in Bog ne daj podpirati in tudi le čitati. — Izpustil je torej oba Gregorčičeva lista »Gorico« in stari »Prim. List«. Gregorčič tega »Novemu Času« ni pozabil in o prvi priliki mu je pokazal rožičke. »Prim. List« je zasmehljivo ponatisnil neko okrožnico za podpiranje »Nov. Časa«, pa o plesu so imeli zanimivo polemiko, drug drugemu so očitali, da plešejo in da delajo propagando za pohujšljive plese. Prizor za bogove, je dejala »Soča«. — Pričel se je kmalu pravi ples med njimi, in skončal v naslednjem letu s porazom enih in drugih, a Gregorčiča so morali pozabnosti rešiti — naprednjaki. — Nato pa je »N. Č.« pričel bojkot proti »Soči« — nesramnici.

Na shodu zaupnikov 28. II. so sodelovali tudi novostru-

jarji. O tem zboru sem že poročal na drugem mestu. Tudi poročilo v »Novem Času« je odobrilo Gregorčičeva izvajanja o zvezi z laškimi liberalci, ki da ni bila nikdar proti naši narodni časti..., pač pa nikdar zveze s slovenskimi liberalci! — V članku »Naš sovražnik« 22. marca se je potem v smislu Fonovega govora ogreval za tako zvani trializem, pa udri po liberalcih (in posebej po dr. Ploju), ki so vpili: Živela Srbija!! — »Da, liberalci so sovražniki slovenskega ljudstva in njegove bodočnosti. Nikdar zveze ž njim, nikdar bratenja, nikdar kompromisa ž njim. Kdor drugače dela, ta ne dela samo protikatoliško in neznačajno, ta dela tudi protinarodno.«

Na drugem mestu je divjal celo proti sodelovanju s Čitalnico za družbo sv. CM. Za zvezo z laškimi liberalci je našel opravičila, za zvezo z naprednjaki pa ogenj in žveplo!

Jako veliko reklamno za »N. Č.« je napravil dr. Mahnič s pismom, priobčenem 4. oktobra, debelo tiskanim, ki pravi med drugim: Sotrudnikom »N. Č.« pozdrav! — Veseli se napredka N. Č. in pravi, da je program in delo od prvega začetka odobral. — »Saj so to načela, katera sem tudi jaz na Goriškem zagovarjal in širil, pa jih ravno tako še danes branim in širim med bratskim hrvatskim narodom. — Vaše delo je v pravem pomenu besede prosvetno, nesporedno, aktualno, ker odgovarja narodnim potrebam. Ustrajajte s trdnim zaupanjem v Božjo pomoč, dokler ne vidite teh idealov uresničenih! — Na Krku, 1. oktobra 1912. Dr. Anton Mahnič, škof.«

To pismo je jako utrdilo stališče novostrujarjev na Goriškem, saj je bilo tudi očitno naperjeno proti staremu antagonistu dr. Gregorčiču. Naprednjaki so se muzali temu izlivu starega sovraštva med škofom in semeškim profesorjem.

V nedeljo 6. okt. je bilo posvečeno novo deško semešnišče, visoka krasna stavba na holmcu južnozahodno od Gradu. — L. 1636. sta dala dvorni kancelar Ivan grof Werdenberg in grofica Katarina roj. Coronini kot ustanovo za 24 ubožnih gojencev poslopje in 20.000 gld. L. 1869. se je semešnišče preselilo v lastne prostore v ulici del Cristo, zdaj pa v mogočno palačo, ki je bila Gorici v ponos. Takrat je bil ravnatelj dr. Jos. Srebrnič, sedanji škof krški. Starostrujarje so precej odrinili od te proslave.

Osebne vesti.

10./I. V Opatjem selu je nenadoma umrl Jož. Skočir, častni komornik sv. Očeta, r. 1841., posv. 1864., deloval v Podmelcu, Solkanu, Čepovanu, Lomu, Sv. Gori in končno v Devinu. — Pokopan v rojstnem Tolminu. (Glej I. knjigo.)

28./I. umrl v obmejni vasi Robič 48 let stari posestnik, predsednik in ustanovitelj bralnega društva »Nadiža« Anton Cenčič, ki je že več časa bolehal. Ob grobu mu je zapelo pevsko društvo iz bližnjega Starega sela pod vodstvom delavnega domačega priprostega pevovodje in godca Jos. Rakovščeka. — Pokojnik je bil moj bratranec in steber stranke v obmejni vasi ob glavni cesti Kobarid — Čedad.

Dr. Josip Ferfolja iz Doberdoba, doslej koncipient pri dr. Rudolfu Gruntarju v Tolminu, je otvoril odv. pisarno v Trstu. Bivši Masarykovec, je po vzgledu dr. Ant. Dermote prijadral v socialno demokracijo.

Na dunajskem vseučilišču je promoviral za dr. filozofije Mario Krmpotić, sin tiskarja Josipa v Pulju. Rojen je bil v Gorici, ko je bil oče ravnatelj moje tiskarne.

7./III. Odvetniški kandidat v Tolminu Julijan Pavliček je bil v Pragi promoviran za doktorja prava. — Po vojni se je naselil na Jesenicah, bil je vodja tamošnje »Kranjske industrijske družbe« in je nagloma umrl.

Slikar Tratnik se je preselil v Bilje. »Novi Čas« opozarja duhovščino, naj se poslužuje umetnika-slikarja, da se uresniči želja: naj bi umetnost in cerkev skupno delovala za povzdigo našega kulturnega življenja.

V Lokvah na Krasu je umrl 75 let stari veleposestnik Anton Muha, ki je zavzemal v življenju slov. ljudstva na Krasu vedno jako odlično vlogo: župan v Lokvah, član okrajnega šol. sveta, cestnega odbora, deželni poslanec. Predsedoval je ustanovni skupščini narodno-napredne stranke l. 1910. Bil je mož stare korenine, kakršnih ni bilo mnogo v deželi. Odlikovan z zlatim križcem.

14./III. umrl v Gorici Ivan Katnik, gostilničar »pri Lizi«, starem zbirališču okoliških in tudi mestnih Slovencev,

Vedno jako naroden mož! — Bil je upokojen poduradnik na okrožnem sodišču, kjer je šel našim ljudem vedno jako na roko. Sodniki in svetniki so ga izredno spoštovali. O njem je znana tale mična dogodbica, ki je povzročila mnogo smeha celo med sodniki: Neki Lah je vprašal Katnika: »La scusi, xe qua la corte di giustizia?« — Oprostite, ali je tu sodni dvor; — italijanski: dvor pravice? — Katnik pokaže z rokama na dvorišče in se odreže: »La corte xe qua, ma la giustizia vada cercarla«. — Dvorišče je tukaj, ali pravico... to pojdite iskat!

Slovenci so se v odličnem številu udeležili pogreba, na čelu Slov. podporno društvo z zastavo.

Zapustil je več otrok, ki jih je pošteno preskrbel. Starejši, Zdravko je bil železniški uradnik in je po prevratu ustanovil na Dunaju »Oficialni turistični biro«, v I. okraju, Augustinerg. 1, ki prav dobro zastopa koristi naše države.

4./IV. V Pragi umrl dr. Jan Rybář, oče našega poslanca dr. Otokarja. Živel je večinoma na Slovenskem. Njegova soproga je bila Mahorčičeva iz Sežane, zato pa je bila rodbina slovenski vzgojena in sin odličen voditelj našega naroda na Primorskem.

Okrajni sodnik v Komnu Fran Dominko imenovan d. s. svetnikom na istem mestu.

Naš ožji rojak Mihael Zavadlal, dež. šol. nadzornik v Dalmaciji, postal dvorni svetnik.

Pevmski rojak dr. Jos. Primožič v naučnem ministrstvu imenovan za dež. šol. nadzornika v Dalmaciji.

25./IV. V sodni službi: Fran Ulaga imenovan na dež. sodnijo v Trstu, Albin Radikon v Pulj, Ciril Dusner v Trst, Karol Benič v Trst, Filip Černe v Komen, Jos. Oblak v Volosko. — Sodnik v Kanalu Jos. Zorzi imenovan za nam. drž. pravd. v Gorico.

9./V. Prof. Fran Povšič v Gorici poročil J. Podgornikovo.

Valentin Eržen iz Gorice imenov. za avskultanta.

16./V. V Tolminu umrl včeraj Andrej Vrtovec, upok. učitelj, posestnik in trgovec, markantna oseba, večletni podžupan, član okr. šol. sveta, predsednik Sadjarskega društva, odbornik Posojilnice, Rokodelskega bralnega društva, Narodne Čitalnice. Ljudstvo, posebno pa učiteljstvo je

znalo ceniti tega moža. Bil kandidat n.-n. stranke za dež. zbor. Tolmin mu je priredil sijajen pogreb.

23./V. V ulici Treh Kraljev v lastni hiši je pričel zdraviti iz Srbije se vrnivši domačin dr. Just Bačar iz Ajdovščine.

Umrli v Gorici upok. dež. sod. svetnik Jos. Goriup, rojen Slovenec, ki se je precej pofurlanil. Poročen je bil z inteligentno hčerjo pok. poslanca Jos. Devetaka iz Tolmina, ki se je pa ločila od njega. — Ž njim sem imel prve boje za slovensko konfiskačno razsodbo. (Glej I. knjigo.)

6./VI. V Levpi nad Kanalom umrl nagle smrti 25 let stari učitelj Emil Hojak, delaven mlad mož, doma iz Čepovana.

20./VI. Umrli v Ljubljani prof. Milan Pajk, 37 let star, sin naše solkanske pisateljice Pavline Doljakove. Z materjo je preživel mnogo lepih dni v Solkanu in Gorici. — Sotrudnik moje »Slov. knjižnice«.

25./VI. V Gorici umrl Gregor Šubic, v. davčni upravitelj v pok., zadnje čase delaven član goriške narodne družbe. Spoznal sem ga l. 1883. v Bovcu, kjer je bil davkar, jako naroden uradnik, ki je pomagal za narodno stvar v vsem bovškem življenju. Deloval je z menoj v Čitalnici, pomagal pri prireditvah naših »besed«, pomagal pri petju. Tak je bil potem povsod, kamor so ga poslali. Svoje otroke je vzgledno narodno vzgojil. — Bodi mu ohranjen prijazen spomin.

27./VI. V Bovcu umrl bivši vikar Miha Štrukelj. Rojen v Levpi 1845., vesel družabnik, poln pristnega humorja, izvrsten čebelar. Na Bovškem narodni steber.

1./VIII. V Št. Petru pri Gorici umrl zlatomašnik Andrej Žnidarčič, r. na Gradišču 1835. Na Gradnem v Brdih je bil 28 let. Ustanovitelj pol. obmejnega društva »Slovenski jez«. — O njegovem delovanju glej knjigo I., zlasti njegove izborne članke po vojni l. 1866., ko je šlo za usodo goriških Slovencev. — Šel je za dr. Antonom Gregorčičem tudi po mojem razkolu ž njim, dasi ni odobral mnogih njegovih korakov, zlasti ne zveze s Pajerjem. Pred novodobno šolo je bil škofijski šolski nadzornik ljudskih šol. Tudi jaz se ga še spominjam, kajti podedovali smo ga še v letih 1870. in 1872. — Bil je častitljiva osebnost v naši goriški politiki. Časten mu spomin!

V Solkanu umrl **Ivan Makuc**, upok. profesor, ki je živel več let na svojem domu ter pridno sodeloval v vseh domačih društvih.

Iz Trsta v Ljubljano premeščen policijski koncipist **Srečko Brezigar** iz Doberdoba, brat dr. Milka.

29./VIII. Naš rojak **Janko Vodopivec**, železniški uradnik v Mezzolombardu na Tirolskem, premeščen za načelnika postaje v Alo. — Po vojni je bil glavar južne postaje v Zagrebu.

3./X. Nadzornik c. kr. kmet. poskuševališča v Gorici **Adolf Beneschofsky** postal višji nadzornik, enako dalmatinski Hrvat **Fran Gvozdenović**.

Nadučitelj **Jož. Berce** v Dornbergu poročil **Franico Šinigojevo**.

10./X. V Gorici umrl nagle smrti **Ivan Trošt**, carinski nadzornik.

V Trstu umrl dvorni svetnik **Matej Trnovec**. O njem glej v I. knjigi. Njegova zadnja služba je bila na najvišjem sodišču na Dunaju. — Njegov boj proti »bomkarnju« je imel v tisti dobi velik uspeh, a do danes so naši pisci pozabili njegove zlate nauke.

7./XI. Civ. geometer **Kristjan Pertot** z Nabrežine je imenovan za sodnega izvedenca v zemljemerski stroki.

21./XI. V Št. Mavru na oni strani Solkana umrl **Marijan Fonzari**, sin veleposestnika in uradnik na Montu. Poročen je bil z Marijo Fonovo in zapustil ji tri otročiče.

5./XII. V Šmarjah na Vipavskem umrl veleposestnik in dolgoletni župan **Fran Gruntar**, brat znanega notarja Ignacija in stric odvetnika dr. Rudolfa v Tolminu. Imel je zlati zaslužni križec, bil vzor poštenjaka in v vsej deželi čislán mož, rodóm iz znane Špičkove družine v Kobaridu.

21./XII. V Žirjah pri Sežani v občini Povir umrl velepos. in vpliven mož **Andrej Kocjan**, 87 let star. Posebne zasluge si je pridobil za pogozdovanje Krasa.

Volitve v goriški mestni zastop.

Za nadomestne volitve v T.o.z.

V pričakovanju dveh važnih volitev se je v Gorici ustanovil že na začetku leta »Narodni odbor združenih Slovencev v Gorici«.

Za nadomestne volitve v T. o. z., ki je volila v trgovskem oddelku 4, v obrtnem 8 članov, je ta odbor izdal proglas na volilce, na vlado pa protest zaradi zlorab same c. kr. volilne komisije, pred vsem proti samo laškim razglasom, laškim volilnim imenikom, vsem laškim volilnim dokumentom itd. — V posebnem proglasu na volilce in narod naznanja odbor, da vsled nečuvjenih zlorab in nezakonitosti se Slovenci letos teh volitev niti ne udeležimo. Namesto volitev pa je odbor prirejal shode, na katerih so protestovali proti laški samovladi v tej zbornici in proti nezakonitostim, ki jih vlada še vedno trpi. Prav lepi shodi so bili v Gorici, Ajdovščini, Nabrežini, kjer so bile sprejete odločne resolucije.

Prav energično so posegli v občinske volitve. Prvi uspeh je bil ta, da je vlada odvzela magistratu vodstvo volitev ter vse izročila okrajnemu glavarstvu. V mestni seji 10. februarja je prišla ta zadeva na dnevni red. Proti tej odločbi vlade ni pritožbe. Dr. Pinausig je omenil, da Slovenci in vlada zahtevajo nekaj nemogočega, namreč naj bi bili imeniki takoj popolni. Zakaj imamo pa reklamacijsko postopanje? Vendar so sklenili protest na notranje ministrstvo, brzojavno na min. predsednika, a poslanec Ussai je obljubil interpelacijo v državnem zboru. Tovariši v mestnem zastopu pa naj se kot navadni občani pritožijo na drž. sodišče zaradi kršenja političnih pravic, zajamčenih v ustavi.

Navzočni vladin zastopnik, okr. glavar Anton Rebek, jim je povedal za zgled, da n. pr. od 500 vpisanih volilcev — krog 400 ni imelo volilne pravice.

Vplivi trozveze na usodo primorskih Slovencev.

(Po uvodniku »Primorca« 7. II. 1913.)

Crispijev nečak je izdal svoje spomine, v katerih čitamo:

Ko se je leta 1893. Crispi povrnil na vlado, se je moral ponovno pritoževati radi postopanja Avstrije nasproti njenim italijanskim državljanom. Ker pa je občutil potrebo, da mora posredovati nemška vlada, je brzojavil poslaniku grofu Lanzi v Berlin:

»Postopanje avstrijske vlade v Istri nima niti zrnca zdravega razuma. Ker je cesarstvo večjezično, mora spo-

štovati vse narodnosti, posebno pa italijansko in nemško, ki sta edino civilizovane... Prednost Slovanom je na škodo vsem. Tista agitacija stavlja italijansko vlado v težek položaj in dela našo zvezo z Avstrijo našemu ljudstvu vedno bolj antipatično, ki ni pri nas nimalo priljubljena. Naj me ne silijo, da bi morali radi tega podati demisijo. Pojdite takoj k cesarju in rotite ga, naj se on vmeša, da bo italijanski jezik isto tako spoštovan kakor... slovanski«. — Po dolgem dreganju je Lanza vendarle prišel do Viljema in ta mu je odgovoril:

»Recite Crispiju, da se divim eneržiji v službi kralja in domovine glede internacionalnih pogodb... Obžalujem jako težkoče, ki mu jih dela postopanje Avstro-Ogrske v Istri, kakor jih je delala tudi meni v poljskih pokrajinah. Poslal sem poseben nalog svojemu poslaniku na Dunaj. Dasi se ne morem vtikati v avstrijsko notranjo politiko, vendar opozorim avstrijsko vlado na nevarnosti, ki jih more prinesiti za trdnost trozveze njeno postopanje nasproti italijanskim narodnjakom.«

In kaj je bilo takrat tako strašnega v Istri? Čujte: Začela je delovati Družba sv. Cirila in Metoda, a Lahi so pričakovali, da nam Avstrija tudi tako samoobrambno delovanje onemogoči. Drugače pa je laška manjšina gospodovala v deželnem zboru in odboru, po sodnijah in šolah se je šopiril laški jezik, a Hrvatom in Slovencem so se godile v nebo kričeče krivice. — Avstrijske oblasti so morale povsod podpirati italijanske težnje, ker je bila za vsako malenkost v nevarnosti — trozveza.

Crispijev primer se ne tiče samo Istre, marveč vsega Primorja in celo Dalmacije. Tiste čase je živel v Gorici v pokoju neki laški avstrijski diplomat, ki je vedno posredoval pri Crispiju. Ta pa je nekoč odgovoril: Povejte na Dunaju, da naj bodo vendar enkrat že pametni v ravnanju z Italijani. Saj ti vendar niso in ne bodo nikoli nevarni Avstriji. Ko bo hotela, jim da zaslužen brc in bodo lepo tihi, — ali Slovani so iz drugačnega kova, ti so nevarni. Zdaj pa nam dela vsako grdo postopanje z Italijani v Italiji velike težkoče, da moremo vzdržati trozvezo, ki nikakor ni popularna. Za vsako ničarijo zakriče Barzilai e compagna bella v parlamentu.

Crispi se je živo zanimal za balkanske narode. V zapiskih čitamo n. pr., da je on leta 1889. in 1897. predlagal v imenu ital. vlade, naj bi se balkanske države združile v konfederacijo balkanskih narodov. — Dalje je on predlagal, naj prestolonaslednik vzame za ženo Jeleno črnogorsko po načrtu: Stopiti v sorodstvo z rodbino, ki ne bo imela vpliva na italijanske razmere. — Drugič: dobiti princezo zdrave krvi... Tretjič: v primeru vojne na Balkanu bi imeli vsaj eno osnovno točko, na katero bi se mogli opirati.

Narodna Prosveta.

Na občnem zboru koncem februarja, ki ga je vodil dr. Drago Marušič, so sklenili, da društveno čitalnico opusté in izročé prostore z vso opravo akad. fer. društvu »Adriji«. — Knjižnica je štela 1618 knjig, a v zadnjem letu je bilo izposojenih 3191, največ dijakom. V novi odbor izvoljeni: dr. Drago Marušič, dr. Brezigar, Jos. Vittori, dr. Orel, — pregledniki dr. E. Dereani, And. Podgornik, prof. Ferd. Seidl, a za »Adrijo« sta vstopila v odbor visokoš. Jos. Birska in od starešinstva dr. Bog. Vošnjak. Omenim naj cikel jesenskih predavanj; v oktobru: 11. v Sežani dr. Vošnjak »Hrvati in Srbi«; — 12. v Tomaju dr. Marušič »Našega naroda čini in smotri«, drugič v Solkanu »Oris slov. politične zgodovine«; — 18. dr. Dereani »Higiena v domačem življenju«; — 19. v Komnu dr. Just Bačar »Doživljaji slov. zdravnika v balkanski vojni«; — 19. v Tomaju dr. Vošnjak »Slovenci in Jugoslovani«. V Gorici pa so bila ta predavanja: 25. X. dr. Fran Ilešič »Zgodovinski pomen balkanskih vojen«; — 31. dr. Vošnjak »Pravo manjšine«; — 8. XI. dr. K. Ozvald »Socialni pogoji umskega razvoja otrokovega«; — 15. dr. J. Bačar »Doživljaji slov. zdravnika v balkanski vojni«; — 22. prof. Ferd. Seidl »Rastlinstvo naših Alp«; — 29. dr. Pavel Grošelj »Prirodne umetniške oblike in karikature«; — 6. XII. Milan Krešić iz Zagreba »Osvit na gospodarstvene odnose u Hrvatskoj«; — 13. dr. D. Lončar »Iz življenja Slovencev v preteklosti«; — 20. dr. Jos. Šilović iz Zagreba »Pijanstvo i zločin« in v naslednjem januarju: 2. dr. Gavro Manojlović iz Zagreba »Sv. Ciril in Metod kao umstveno historijsko lice«; — 9. dr. Dereani »Oklo in uho«; dr. Jos. Agneletto iz Trsta »Gospodarski položaj Slovencev«.

Iz samih imen predavateljev in naslovov predavanj je mogoče soditi, kako skrbno so bila predavanja pripravljena. Poslušalcev vedno obilno.

Dež. glavar dr. Luigi Pajer — umrl.

Mož je bil že jako star, nihče ni prav vedel za njegova leta. Zadnje mesece so vidno pešale njegove moči, tako da je čez noč nepričakovano izdihnil. — »Primorec« 21. II. je pisal o njem:

In po žilah tega moža se je pretakala slovenska kri. Tolminka ga je rodila, oče pa je bil Korošec. Slovensko so govorili doma in tudi mladi Pajer, ko je bil še dijak, je rad slovenski govoril. Potem pa se je nagnil na laško stran, videl je svojo bodočnost v italijanskih vrstah in iz mladega slovenskega Pajerja je vzrastel — laški Pajer, kakršnega pozna dobro vsa naša dežela, saj je tičala pod njegovo pestjo cela desetletja.

Pajerjevi starši so imeli v Gorici na Travniku prodajalno. Na gimnaziji je bil sošolec Andreja Winklerja in Andreja Marušiča. Po vseučilišču je vstopil v pisarno odvetnika dr. Rismonda, kjer se je šele prav izšolal za vnetega Italijana in politika. Slovensko je pisal dobro in bil je celo sodni tolmač za slovenski jezik. Prvo njegovo odvetniško mesto je bilo med Slovenci v našem Kanalu, kajti takrat je bil še numerus clausus in odvetniki so bili imenovani. Po dveh letih pa se je že preselil v Gorico, kjer je živel do smrti.

Že v I. knjigi od l. 1861. dalje je veliko poročil o Pajerjevem usodnem delovanju na škodo Slovencem, II. knjiga pa je polna žalostnih poglavij o zvezi Pajer-Gregorčič. Razumljivo je, da je imela smrt tega moža velike politične posledice.

Muzejsko društvo za Goriško.

V skrbi za vsesplošni napredek smo goriški Slovenci mislili tudi na narodni muzej. V ta namen je bilo že ustanovljeno »Muzejsko društvo za Goriško«, ki je prav pridno delovalo.

Dne 10. marca je bil drugi občni zbor, ki ga je vodil predsednik prof. in slikar Anton Gvaic. Spomnil se je najprej enega prvih članov društva in marljivega nabiralca, pok. nadzornika Frana Vodopivca. — Poročal je dalje, da je v preteklem letu okrog 700 strank prispevalo za muzej 7000 predmetov. Med nabiralci so prispevali Tomaž Einspieler, s. s. v Ljubljani, upok. nadučit. J. Stres v Gorici, Edvard Prinčič v Pevmi, učitelj v Šol. Domu Vlad. Koršič, posebno veliko pa vadniški učitelj Josip Prijatelj s pomočjo Josipa in Jakoba Gruntarja v Kobaridu in bližini. — Marljivo so nabirali tudi Peter Jejčič, kroj. mojster v Šmarjah na Vipavskem, Leopold Brezigar, slikar v Plaveh. — Notar Ignacij Gruntar je obljubil rokopise in pisma Simona Gregorčiča, Nadzornik Andrej Lasič v Tolminu pa zibelko Gregorčičevo.

Iz poročil na tem zboru smo spoznali, da bi bila otvoritev »Narodnega muzeja« v kratkem času mogoča. Sklenjena je bila prošnja na deželni zbor za podporo — in za prostore, kajti smatrali smo, da je prostore dolžna dati dežela.

Zgodovinske volitve v deželni zbor.

Takoj po Pajerjevi smrti je bilo jasno, da je konec tudi njegovega deželnega zbora, konec žalostne zveze Gregorčič-Pajer, konec odbornikovanja Berbučevega. Znano nam je bilo tudi, da se Berbuč že dolgo ne razume z drugim slovenskim odbornikom dr. Stepančičem, ki je bil dober jurist in za odborniške posle gotovo veliko sposobnejši, česar Berbuč ni lahko požiral.

Z razpisom namestništva 5. aprila so bile določene nove volitve tako-le:

1. splošni volilni razred na dan 13. julija, in sicer — italijanski okraj: Gorica, iz goriškega okraja Ločnik, ves gradiščanski okraj brez slovenskih občin Doberdob, Devin, Biljana, Medana in Kožbana s sedežem glavne volilne komisije v Gorici, — slovenski okraj: vse ostalo ozemlje z volilno komisijo v št. Petru. — Občine volijo vse doma;

2. kmečke občine na dan 24. julija. — Volijo po občinah doma v goriškem volilnem okraju in v gradiščanskem po 3 poslance, — sežanski in tolminski okraj po 2 po-

slanca. Glavne komisije so v Gorici, Št. Petru, Sežani in Tolminu;

3. skupina mest in trgov na dan 1. avgusta, in sicer: a) Gorica, Krmin, Komen, Červinjan, Tržič in Gradež — 4 poslance;

b) krajevne občine Tolmin, Bovec, Kobarid, Kanal, Ajdovščina, Sv. Križ, Komen, Sežana in Nabrežina z glavno komisijo v Tolminu — le 1 poslanca.

Že tu vidimo krivično volilno geometrijo: laška mesta 4, slovenska le 1 poslanca, — dočim volijo v gradiščanskem okraju v splošnem in kmečkem okraju po 3 poslance, kakor na slovenski strani, čeprav da ta okraj Lahom po odštetih mestih tako malo volilcev, da ne opravičijo tolikega števila mandatov.

Vrhu tega pa voli še:

4. Trgovska in obrtna zbornica 9. avg. — še 2 poslanca, ki sta seveda Laha;

5. veleposestvo voli 10. avgusta in sicer slovensko in laško po 3 poslance. Laška komisija v Gradišču, slovenska v Gorici.

Po nalogu ministrstva je namestništvo odvzelo goriškemu magistratu vse pripravljeno delo za volitve, za kar je odredilo posebnega namestniškega uradnika.

Volilni boj se je pričel z veliko srditostjo, kakor smo bili na Goriškem navajeni. Za mandate so se borile tri politiške skupine: narodno-napredna stranka, starostrujarji in novostrujarji. Starostrujarje je vodil dr. Gregorčič, novostrujarje pa krog »Novega Časa«, dr. Anton Breclj, Fran Kremžar, Ivan Rojec...

Zelo zanimiv je bil boj med starostrujarji in novostrujarji. — Nam je bilo dobro znano, da Gregorčič nikdar ni maral novostrujarjev, raje bi se vezal z najbolj strupenimi liberalci nego z novostrujarji. Ti poslednji pa so sprva še upali, da pridobe Gregorčiča za skupen nastop proti slovenskim naprednjakom. Zato so imeli 26. junija shod z a u p n i k o v S L S n o v e s t r u j e. Nova struja se je smatrala za edino upravičeno, da se imenuje »Slovenska ljudska stranka« ali SLS, ker da je le ona bila ustanovljena po nalogu iz Ljubljane od glavne SLS. Na zaupnem shodu »pri treh kronah« je bilo navzočih poleg precejšnjega števila

mož z dežele tudi 35 duhovnikov. Za predsednika je bil izvoljen mirenski župnik Ivan Rojec. Poročal pa je vikar Josip Abram o sporih, kako je prišlo do razkola med staro in novo strujo. Dr. Breclj je obširno in stvarno govoril o razmerah v deželi in stranki. Dekan dr. Fran Knavs iz Cerkena je bičal delovanje stare struje, a predlagal, naj se še enkrat poskusi doseči skupen nastop proti liberalcem; v ta namen naj gre k Gregorčiču posebna deputacija z resolucijo, ki jo je nova struja predložila stari že 9. t. m. Ta predlog je bil soglasno sprejet. Ako dr. Gregorčič ne bi hotel upoštevati predloženih zahtev, je posebna resolucija zahtevala, da gre nova struja v boj proti liberalizmu, socialni demokraciji in tudi proti stari struji Gregorčičevi. Tudi je bil sklenjen protest proti rabi SLS od strani Gregorčičeve struje.

Nato so bile na tem shodu proglašene kandidature:

za splošni volilni razred: drž. poslanec Josip Fon (ki je bil zlezal v državni zbor pod Gregorčičevo zastavo), župan Franc Grgič iz Veliškega dola in goriški zdravnik dr. Anton Breclj;

za kmečke občine goriškega okraja: Fran Obljubek, župan v Kojsem (napredni uskok, ker ni bil pod napredno zastavo izvoljen), batujski župnik Ignacij Leban, tretji kandidat se določi pozneje;

za kmečke občine tolminskega okraja: vikar Jožef Abram in šebreljski žn Anton Rejec;

za Kras naj se na željo Kraševcev podpira kandidatura dr. Stepančiča, a drugi kandidat naj se še sporazumno s Kraševci pravočasno določi.

Deputacija je res takoj obiskala dr. Gregorčiča, a on ji ni hotel dati nikakega obveznega odgovora, zato je stopila v veljavo novostrujarska resolucija za samostojen nastop.

Stara struja je pa po zaupnem shodiču tudi razglasila kandidate:

za splošni volilni razred: Josip Fon, Franc Grgič iz Veliškega dola in iderski župan Anton Manfreda. Tu je torej Gregorčič izbacnil edino dr. Breclja in postavil na njegovo mesto veliko ničlo Manfreda iz male občine Idersko pri Kobaridu;

za tolminski okraj: dr. Anton Gregorčič in poštar v Podbrdu Ivan Torkar;

za goriško okolico: prof. Ivan Berbuč, dr. Peter Laharnar, dvorni svetnik na Dunaju, domačin s Tolminskega, in Miha Marinič, posestnik v Podsenici poleg Pevme, za poslanca povsem nesposoben mož. — Laharnar s to kandidaturo ni bil posebno zadovoljen, ker je jako dvomil, da bi bil izvoljen. Imel je že žalostne izkušnje s kandidaturo pod Gregorčičevim pokroviteljstvom;

za Kras: dr. Hinko Stepančič, a za drugega kandidata se sporazumejo pozneje.

Napredni in samostojni kandidatje so bili:

za splošni volilni razred: Fran Miklavič, žn v Kobaridu, Ignac Kovač, žn v Ajdovščini in za Kraševce dr. Gustav Gregorin, odv. v Trstu;

za goriško okolico: Fran Furlani, župan v Prvačini, Josip Klanjšček, pos. v Oslavju, Fran Gorjup v Kanalu;

za Kras (po volitvi splošnega razreda); dr. Gustav Gregorin in Fran Dominko, sodni svetnik v Komnu;

za tolminski okraj: župan Fran Miklavič v Kobaridu in Anton Mikuž, župan pri Sv. Luciji.

Ali tudi Tumovi socialni demokratje so priglasili kandidature: dr. Tuma, Anton Vrčon v Skriljah in Mozetič. In sicer samo za splošni volilni razred. Očitno je že bilo, da bodo potrebne tu ožje volitve, kar se je le deloma uresničilo.

Za slovenske trge je bil edini kandidat dr. Fran Podgornik, odvetnik v Gorici.

Najhujši volilni boj je bil v splošnem razredu med štirimi strankami, toda dva kandidata sta bila skupna v obeh klerikalnih strankah, zato pa sta bila tudi izvoljena: Fon 9142, Grgič 8918 glasov; dr. Breclj je ostal v manjšini s 6322 glasovi. Ako bi on dobil Manfredove glasove iz starostruarske liste, bi bil izvoljen. Napredni kandidatje so dobili nekaj nad 5000 glasov, a Ignacij Kovač je prišel v ožjo volitev z dr. Brecljem. — Pri ožji volitvi sta dobila Kovač 9137, a Breclj 8298, na kar je bil prvi proglašen. — Tumovi kandidatje so dobili okroglo po 1700 glasov.

V goriškem in tolminskem okraju so bili v ožji volitvi med naprednjaki in novostrujarji izvoljeni v goriškem Furlani, Gorjup in Ivan Rojec, torej dva naprednjaka in en

novostrujar. Kmet Klanjšček je bil prešibek kandidat proti župniku Rojcu. Na Tolminskem sta bila izvoljena naprednjaka Miklavič in Mikuž, v trgih brez boja dr. Podgornik.

Dr. Anton Gregorčič ni bil izvoljen, ni prišel niti v ožjo volitev, tako strašno je propal v svojem ljubljennem tolminskem okraju, kjer je ujel le še 1930 glasov. Toda ravno on je novostrujarjem jako pomešal račune. Zato pa ni ostal brez mandata, ki so mu ga dali iz nekake pietete — veleposestniki.

Jako dramatični pa so bili prizori v laških mestih, ki so volila 4 poslance in so slovenski disidenti pomagali do zmage — laškimi liberalcem, najhujšim narodnim nasprotnikom.

Na furlanski strani je bil vitez položaja — prošt Alojzij Faidutti, beneški Slovenec po rodu, ki ga že poznamo. Postal je organizator Furlanije po slovenskem vzorcu z zadrugami vseh vrst. Kmečke občine so bile v Furlaniji itak vedno klerikalna domena, a zdaj so te odločevale za šest poslancev splošne in kmečke kurije. Torej mu je bilo tudi zato priliko zagotovljenih šest poslancev iz teh dveh skupin.

Ali za te volitve je bila tudi v veleposestvu zagotovljena klerikalna zmaga, ker je vlada ugodila Faiduttijevi zahtevi, da so prišle v volilni imenik tudi vse furlanske cerkve, ki so de facto po davku bile veleposestnice — in s temi je imel Faidutti že gotovih — devet poslancev od 15 italijanskih. — Devet klerikalnih poslancev je bilo ravno prav za bodoče kompromise, tudi ni imel nihče nič proti eventualnim kompromisom slov. naprednjakov s Faiduttijem, ako ima le devet poslancev. In ker so slovenski naprednjaki računali največ z 11 poslanci, ako bodo izvoljeni v veleposestvu postavljeni kandidatje napredne stranke, je bila zveza s Faiduttijevimi devetimi poslanci v mejah možnosti koristna obojim. — Ako bi pa Faidutti dobil še štiri poslance v mestni skupini, katero je s pomočjo vlade prav resno naskočil, tedaj bi imel on sam 13 poslancev, kar bi moglo dati s tremi novostrujarji in po vsem vrhu še s škofom

večino 17 poslancev, in slovenski naprednjaki bi ostali v manjšini... brez prave veljave v novem deželnem zboru.

Zato je nastala nujna potreba, da Slovenci v Gorici pomoremo do zmage laškim liberalcem tako, da bi bilo teh vsaj šest, a s Slovenci vsega tudi 17, torej večina. Tako bi mogli Slovenci sklepati zveze in kompromise z eno ali drugo laško stranko, in Slovenci bi v novem deželnem zboru nekaj veljali, ne pa da bi bili potisnjeni v ozadje. — Takšno mnenje je vladalo tudi v našem volilnem odboru.

Ali »Soča« je objavila dan pred volitvijo v laških mestih vtihotapljen uvodnik, ki kliče slovenske volilce v Gorici in furlanskih mestih naj volijo... laške klerikalce. V Gorici je zavladalo neizmerno veselje med klerikalci, laški liberalci so bili preplašeni, ker so poznali svoj nevarni položaj v furlanskih mestih, ki so nekatera docela klerikalna, in ako v Gorici še vse Slovenci volijo laške klerikalce, da so liberalci izgubljeni. — In tu smo se našli.

Ni bilo v interesu slovenskih naprednjakov, da bi bil Faidutti premočan v novem deželnem zboru, tako močan, da bi on s tremi sorodnimi novostrujarji mogel tvoriti delovno večino. V tem primeru bi bili iluzorni vsi napredni volilni uspehi.

Pa smo skočili zadnji hip na noge goriški napredni možje ter izdali še ta večer tiskan protest proti nameravani udeležbi Slovencev za laške klerikalce. Ta protest sem napisal jaz, a bili so z mano: dr. Treo, dr. Puc, dr. Franko, vsi napredni možje v mestu, in končno je pricapljal celo — dr. Anton Gregorčič, ki je bil z nami enega mišljenja: on ni prav nič maral ne Faiduttija ne novostrujarjev. Razpredli smo agitacijo in drugi dan smo šli pogumno na volišče proti oficialni slovenski proglasitvi pa z odprtimi glasovnicami volili laške liberalce. Isto je storil tudi dr. Gregorčič.

Tako so bili izvoljeni laški liberalci z jako skromno večino v ožji volitvi. Pri prvi volitvi so dobili laški liberalci

995 glasov, laški klerikalci pribl. 700, Slovenci 333. — Pri ožjih volitvah pa so laški liberalci zmagali z večinico 15 do 35 glasov, in »Soča« je potem poročala, da so to večino dosegli s pomočjo — »nediscipliniranih slovenskih volilcev«.

Čudno dejstvo je torej, da so prav ti »nedisciplinirani slovenski volilci« rešili veljavo 11, odnosno 10 slovenskih naprednih poslancev (dr. Gregorčiča smemo le pogojno šteti med nje). Pozneje je ljubljanski »Dan« prinesel poročilo o teh dogodkih ter našteval krivce, ki bi bili kmalu dali deželni zbor v oblast klerikalcem. Pozneje je bilo vsem prav, da se je tako rušila narodna disciplina in da so prišli v deželni zbor laški liberalci, ki so omogočili pravo veljavo slovenskih naprednjakov, da so mogli ti prosto sklepati kompromise z eno ali drugo laško stranko ali pa od slučaja do slučaja z eno ali z drugo, kakor je bolje kazalo za slovenske koristi.

V tej knjigi naj ostane pozabljeno ime moža, ki je vtihotapil v »Sočo« oni poziv za Faiduttijeve ljudi in ki je nepoklican mešetaril za koristi goriških Slovencev s Faiduttijem. Bila je to neverjetna zaslepljenost, o tem naj bo pogrnjen plašč pozabnosti, kajti mož je mrtev in ne bi hotel vreči niti sence na njegov poznejši nimbus narodnega delavca v Jugoslaviji.

V veleposestvu so bili izvoljeni dr. Alojzij Franko, dr. Anton Gregorčič in Matija Rutar. Iz neke pietete je dobil Gregorčič mandat in potem celo deželno odborništvo, potem, ko je v svojem starem okraju propadel in je propadla vsa njegova stranka. — Celo Fon je bil bolj na strani novostrojarjev, edini Gregorčičev pristaš je bil župan Grgič iz Velikega dola. Interesantno pa je, da je »Soča« potem štela narodnih poslancev enajst, med njimi Gregorčiča, klerikalne tri, med temi le enega čistega novostrojarja, župnika Rojca; — laških klerikalcev devet, laških liberalcev šest in knezonadškofa, ki so ga šteli za — novostrojarja.

Tak deželni zbor smo dobili leta 1913., leto pred svetovno vojno.

Pripomniti treba: Kar je ostalo Gregorčiču glasov, to niso bili klerikalci, marveč njegovi osebni pristaši. Napačno

je torej mnenje, da bi Gregorčičevi glasovi pri ožji volitvi morali odločiti za novostrugarje, kajti tako daleč jih tudi on ni imel v rokah.

Samostojna slovenska gimnazija v Gorici.

Koncem avgusta je poseben cesarski odlok določil, da se z novim šolskim letom ustanove tile zavodi: popolna humanistična gimnazija s slovenskim učnim jezikom, realna gimnazija z italijanskim učnim jezikom, realna gimnazija z nemškim jezikom. Stara gimnazija z nemškim jezikom naj povsem izumrje v sedmih letih; na njeno mesto stopijo trije samostojni zavodi.

Tako je bil dobojevan dolgotrajni boj, ki se je bil nepretržno več desetletij. — Ali slovenska gimnazija bo štela že prvo leto — štiri razrede in se izpopolni. Imela bo poleg ravnatelja 14 profesorjev in bo nameščena v starem gimnazijskem poslopju v Šolski ulici. Res se je kmalu zasvetil na starem šolskem poslopju velik edino slovenski napis: C. kr. državna gimnazija. — To je bil najbolj slovenski zavod v Sloveniji. Učni jezik je bil edino slovenski, a poskrbljeno je bilo, da se dijaki nauče tudi drugih modernih jezikov. Imamo torej v Gorici slovensko gimnazijo, ali slov. mestnih ljudskih šol še nimamo. Treba bo novega odločnega boja, da si jih šele pridobimo.

In res smo imeli 7. sept. velik ljudski shod vseh strank, ki je zahteval, da se škandalozne razmere s to šolo končno uredijo, da ne bodo tu samo od mesta plačevane štiri učiteljske moči, brez šole.

Začasni vodja gimnazije je bil prof. Andrej Ipavec.

»Gorica« in »Primorski List« — prepovedana.

Ljubljanski »Slovenec« je objavil 23. avgusta naslednjo brzojavko: »Goriški nadškof je uradno obsodil oba Gregorčičeva lista »Gorica« in »Prim. List«, ker ne upoštevata cerkvene oblasti, nasprotujeta treznostnemu gibanju, napadata katoliške moče in organizacije, ne zavzemata jasnega stališča proti liberalcem, sta zanemarila katoliško dolžnost pri ožjih volitvah ter sta kriva propada katoliških kandi-

datov, — napadata škofa in cerkvene zadeve. Naj se črtata iz vrst katoliških listov. Tak uradni odlok je ravnokar izšel.«

Naslednjo nedeljo so po cerkvah že naznanjali, da vsa-kdo, kdor ima »Prim. List« ali »Gorico«, ju mora nemu-doma vrniti...

Kaj je doživel dr. Anton Gregorčič leta 1913. na Goriškem! Ni imel, kakor l. 1889., človeka, za katerega bi se skrival, in zdaj je usoda tako hudo zadela oba njegova lista, da sta konec leta sploh nehala izhajati. Mesto obeh listov je l. 1914. Gregorčič izdajal ponižni, brezbarvni »Goriški List« enkrat na teden.

Deželni svetnik Pettarin — upokojen.

Pettarina je bil Pajer spraval od finančne uprave v Sežani v deželno službo, ker je bil res jako sposoben in iniciativen upravni uradnik, a deloval je le po volji Pajerjevi, kot izborna desna roka. Pajer ga je bil spraval celo v deželni zbor in odbor proti vsem običajem in nazorom o kompatibilnosti. Hotel si je vzgajiti naslednika v deželnem glavarstvu.

Pajerjevo delovanje in Pettarinovo sodelovanje je spravilo laško liberalno stranko na rob propada in Pettarin se je resno zbal novega kurza. Tik pred koncem je še dosegel, da je bil upokojen z letno pokojnino 6000 K s pogojem, da ostane sicer še deželni poslanec, deželni odbornik pa bo dr. Piero Pinausig. Posvetil se je odvetništvu.

Slov. lista sta izjavila, da na mesto deželnega tajnika tiče zdaj — slovenski jurist!!

Za sokolski dom v Kobaridu.

Koncem avgusta je bila velika sokolska slavnost v Kobaridu. Od blizu in daleč je pridrvalo ljudstvo v prijazni Kobarid ter se divilo telovadcem za proste vaje, vaje na orodjih; pa tudi naraščaj je zbuja občudovanje. Duša sokolskega dela je bil učitelj Matelič, a mnogi Sokoli bi mogli nastopati na vsaki tekmi. Bil je to velik sokolski dan. Kobariški Sokol si je ta dan izdatno pomnožil svojo glavnico za zgraditev Sokolskega doma, za kar je poskrbel kobariški rojak Ignacij Gruntar, v Logatcu.

Izzivalni pohod Nemcev v Gorico.

1913

Čitateljem je znana zveza Nemcev v Gorici in Trstu z Italijani o priliki raznih volitev, v Gorici posebno za zadnje občinske volitve, pri katerih so Nemci odločili v prid laške kamore.

V zahvalo za to nemško pomoč so kamoristi omogočili pohod Nemcev iz alpskih dežel v Gorico v dne 6. in 7. septembra o priliki razvitja zastave Wieserjevega »Gesangvereina« v Gorici. To pevsko društvo je bilo železničarsko in smo sploh mislili, da ga imajo v krempeljih socialni demokratje. Za to priliko pa se je pokazalo, da ga imajo v krempeljih nemški nacionalci, ki so hoteli razviti v vsem miru zastavo v sami Gorici, kjer Nemci nimajo ničesar iskati. Mestni zastop jim je dal na razpolago celo mestno godbo, ki jo je vojaštvo samo odreklo z ozirom na Slovence. Pevo-vodja tega društva je bil Slovenec Gregorič, ki je tudi bil socialist in enako v zmoti, kakor mi vsi. Končno pa je le moral zaradi ljubelega kruhka požreti tudi to Wieserjevo provokacijo.

»Deutscher Gesangverein der Staatsbahner Görz« je izdal za to slavnost nemško-laške lepake. Povabljeni so bili poleg domačih in tržaških nemških privandrancev še Nemci iz krajev: Knittelfeld, Zeltweg, St. Veit na Glini, Celovec, Beljak, Landskron, Borovlje in pa kolesarski društvi iz Beljaka in Celovca. Poleg male bakljade na predvečer so nameravali imeti 7. septembra spreved izpred državnega kolo-dvora, po sprejemu tujih gostov po ulicah mesta na Telo-vadni trg, torej kar mimo Trgovskega doma, popoldne pa zopet spreved po mestu itd.

Ali v Gorici nimajo govoriti samo Italijani, marveč tudi Slovenci, in oba slovenska napredna lista sta izjavila: »Dokler je celo nam zabranjeno gibati se svobodno po goriškem mestu, se ne smejo tudi Nemci in Italijani, zlasti prvi ne, ki so pri nas tujci in ostanejo tujci... Na Koroškem in Štajerskem Slovenec med Nemci še slovenski govoriti ne sme, da ga ne ozmerjajo ali pobijejo na tla — pri nas pa naj bi se vršila taka-le izzivalna slavnost? — V Slovencih vre! To naznanjamo poklicanim varuhom javnega miru in reda..., da ne bo Avstrija bogatejša še za en pokolj med svojimi

državljeni, in to še ob meji. Mi zahtevamo mir, zato: Proč z nemškimi izzivači!»

Ob enem naznanjata, da je imelo »Slovensko politično društvo« zborovanje in sklenilo, da ukrene vse potrebne korake, da se nemška izzivalna slavnost v Gorici prepreči.

Združeni Slovenci so sklicali za 7. septembra ob 10. uri v »Trgovskem domu« slovesno manifestacijo za slovenske šole v Gorici. Shodu je predsedoval dr. Anton Šapla, a govorili so govorniki vseh slov. strank. Najživahneje je bil pozdravljan govor dr. Puca.

Nemška slavnost pa se je vršila v znamenju polomije, ki so jo preskrbeli Slovenci. Bakljada na predvečer je bila prepovedana, a tudi obhod po mestu je moral izostati. Tako je glavarstvo zagotovilo odposlancem Slov. polit. društva. — Udeležba tujih Nemcev je bila mizerna, kajti — z bali so se priti v Gorico. Vseh tujih je došlo na državni kolodvor 105 in z domačini jih je bilo krog 200. Po kratkih pozdravih so jo udarili po mestu z napol razvitimi zastavami proti Telovadnemu trgu. Slovenski listi so poročali:

In prišli so proti mestnemu vrtu. Takrat pa je zavreščalo v Trgovskem domu in vse je skočilo iz njega zavračat nemško predrznost. Naenkrat je od vseh strani zagrmelo nad provokaterji: Sramota, marš, poberite se nazaj na Koroško in Štajersko! Množica je v hipu pognala vso gručo tevtonskih junakov z njihovimi zastavami in uniformami čez ljudski vrt do bližnjega kina. Hitrih krač so jo morali nemški izzivači odkuriti pred navalom razjarjenega slovenskega občinstva.

Slovenci so nastopili prav dostojno in zapeli so: Lepo našo domovino, Hej Slovani in Onam onamo za brda ona... Mogočno so odmevale naše pesmi ob mestnem vrtu, nekateri Nemci pa so tekli po mestnem vrtu proti Telovadnemu trgu.

Najbolj smešen je bil renegat Dernouschegg (Drnovšek iz kamniške okolice, za katerega so merili obleko na Dunaju, kamor se je moral sam peljati): ta junak v visokih škornjih je moral biti kedaj tekač na daljavo, tako izborno je tekel s svojo zastavo po mestnem vrtu.

Te nemške komedije je bil kmalu konec. Pridrvelo je kakih 40 redarjev, ki so nekaj Slovencev aretovali, vsi ostali pa so šli v Trgovski dom nadaljevati svoj shod. Tu sem

prišel v oster konflikt s policijskim nadkomisarjem dr. Casapiccolo, ki me je hotel tudi aretovati, pa se je končno le premislil.

Po shodu je bila zopet velika slovenska demonstracija, Slovenci so s trobojnico hoteli iti v sprevedu po mestu, ali policija nas je nagnala proti Travniku, kjer smo se razšli. Bilo je zopet 12 Slovencev aretovanih, ki so bili pa kmalu izpuščeni po posredovanju slovenskih voditeljev.

Popoldne so Nemci nemoteno končali svoj program na Telovadnem trgu, kjer je svirala mestna godba... Poročilo v »Primorcu« konča: Heilovska slavnost je bila klaverna, ker je bilo udeležnikov bore malo. Goriških Nemcev sploh ni bilo zraven, še zunanji si niso vsi upali na veselico, marveč so jo nekateri pobrisali s prvim vlakom domov. — Proti večeru pa so korajžni Nemci v spremstvu redarjev odhajali na kolodvor... Lepo smo manifestovali in dostojno so se obnašali naši ljudje. To je bila dobra šola za manifestovanje.

O dogodkih tega dneva ni mogoče pisati, ker državno pravdnštvo vse zapleni. Poskrbljeno pa je, da izvedo resnico na merodajnih mestih.

Tako so Nemci videli, da ni varno hoditi izzivat v Gorico, kjer nimajo ničesar iskati in kjer jih ne morejo obvarovati niti njihovi najnovejši zavezniki — laški kamo-risti.

Napredna lista sta razmajala goriške duhove proti nemški slavnosti v Gorici z raznimi reminiscencami iz Koroške in Štajerske. — Ako Koroški Slovenci prirede kako nedolžno svojo veselico v svojem hotelu Trabesinger v Celovcu, tedaj je na nogah vse celovško nemškutarstvo, divje zmerjajo Slovence in jih razbojniški napadajo.

In kaj so počeli l. 1908. v Ptujju, ko je naša Družba sv. C. in M. priredila tam svojo skupščino? Napadli so skupščinarje s palicami, pljuvali nanje in kričali kakor divjaki v Afriki, kamenje metali nanje in gnili jajca, posebno surovo so se vedli na ulicah nasproti damam, jih grabili in vlačili kakor culukafri. Ranjenih je bilo več oseb in nekaj Slovencev so pobili na tla. — Tistim dogodkom je sledil odpor v Ljubljani in padli sta žrtvi Adamič in Lunder. Cela Goriška je takrat sočustvovala z žrtvami in mučeniki, sedaj pa naj pridejo vzgojenci take kulture med nas?! Naša pra-

vica govori jasno in glasno: Ne, ne smejo priti! In da jih ne bo, zastavimo vse svoje sile.

Iz Trsta sta priobčila dopis, ki pravi med drugim: »Ker vidijo Lahi, da so izgubljeni, prodajajo mesto rajše tujcem nego domačinom. Goriški Slovenci: Porušite oni veliki steber nemškemu mostu, ki mu hočejo postaviti temelj v dneh 7. in 8. septembra v Gorici. Mi jim ga rušimo tu ob Adriji!«

Umevno je, da so bili Slovenci dobro pripravljeni na sprejem Nemcev v Gorici in častno so rešili svojo nalogo!

Srbija za slovenska dekleta na Goriškem.

»Soča« in »Primorec« sta objavila dopis iz Belgrada 10. IX., ki ga je poslala Slovenka-Srbkinja Jelena Vukasovičeva-Štiebilova, hčerka mojega starega pobratima Janka Vukasovića. Dopis vabi slovenska dekleta v Srbijo, kjer bi našla dobrih služb. Med drugim pravi:

»Ko sem posetila rojstni kraj svojega dobrega očeta na Vipavskem, me je najbolj zapekla usoda mladih slovenskih deklet, ki hodijo po svetu s trebuhom za kruhom v tuje kraje, daleč doli čez morje v Aleksandrijo in še dalje proti orijentu. Razmišljala sem, ali bi ne bilo mogoče takim slovenskim dekletom preskrbeti služb v bratski srbski zemlji, kjer bi obdržale svojo narodnost, bi ne bile od rodne zemlje tako strašno daleč oddaljene in bi končno živele v krogu svojih srbskih sester.« — Radostno naznanja, da beograjsko patriotično društvo »Kolo srpskih sestara« (predsednica je bila soproga generala Lukovića) — rado sprejme v sporazumljenju s policijskim prefektom slovenska dekleta, ki bi iskala v Belgradu službo. Potrebno pa je, da se tudi v Gorici ustanovi odbor, ki vstopi v dotiko s »Kolom«, da skupno organizujejo tako človekoljubno podjetje itd. Pričakuje ugoden odziv.

In ta odziv je tudi dosegla. Vse se je lepo osnovalo po želji vrle Slovenke-Srbkinje v Belgradu. Delo je pretrgala šele svetovna vojna, ki je našla že lepo število Goričank v Belgradu, med temi vrlo organizatorko Bogomilo Volaričevo, hčerko pokojnega skladatelja Andreja. — Te naše Goričanke so tudi bežale po večini s srbskimi rodbinami v pregnanstvo, večinoma na Francosko.

Prvo zasedanje deželnega zbora.

V prvi seji, 1. oktobra je po maši v Stolni cerkvi namestnik princ Konrad Hohenlohe s predsedniškega mesta naznanil, da je cesar imenoval za deželnega glavarja dr. Alojzija Faiduttija, za podglavarja pa dr. Alojzija Frankota, ki ju predstavlja zboru in jima čestita, nato pa govori o složnosti vseh poslancev obeh narodnosti in o nalogah, ki jih čakajo. — Dr. Faidutti se v obeh jezikih enako gladko zahvali za imenovanje in pravi slovenski: Vi poznate naloge poslancev, od ljudstva izvoljenih v to zbornico, in ne dvomim, da se srečno rešijo z Vašim sodelovanjem«... Naštevajo potrebo sanacije deželnih financ, finančne reforme občinskih uradov, pomoči po prirodnih silah oškodovanemu prebivalstvu. Ne dvomim, da bodo vsi dobro sodelovali v skupnem delu za moralni in materialni preporod našega ljudstva, če hočemo doseči srečen položaj. Njega samega pa bodo vodila le načela krščanske pravičnosti, ki so temelj vsakega blagostanja. Potem se italijanski spominja umrlih prednikov, Corinija in Pajerja, ter zaključi z običajnim evviva cesarju. — Podglavar dr. Franko izjavlja, da kadarkoli bo poklican, bo najstrožje objektivni v smislu obstoječih zakonov.

V drugi seji je bila že volitev deželnega odbora. Iz skupine splošne kurije in kmečkih občin je bil izvoljen klerikalni Italijan dr. Flego, namestnik furlanski klerikalec Piccinini; — iz skupine mest in trgov dr. Piero Pinausig in namestnik Prandi; — iz veleposestva dr. Ant. Gregorčič, namestnik dr. Franko; — a iz cele zbornice svetnik Fran Dominko, za namestnika dr. Podgornik. Volitev v odseke se je tudi izvršila sporazumno in so imeli Slovenci večino v treh, Italijani v štirih odsekih. Doslej vsa leta so imeli Slovenci večino le v peticijskem odseku.

Dasi sta oba napredna lista med volitvami odločno odklanjala dr. Gregorčiča za deželni odbor, so ga zdaj vendarle lepo sporazumno volili za »zasluge«, ki si jih je pridobil ob volitvah, da so se tako »srečno končale«.

Pri verifikaciji volitev je predlagal posl. Bombig, naj bi se o volitvah v italijanskem veleposestvu, proti katerim je podan utok (v glavnem zaradi cerkva), poročalo že v tem zasedanju.

Rutar meni, da je ta zadeva še pri državnem sodišču, naj se počaka, da bo tam rešena. — Bugatto pa meni, da ima Bombig prav in ni umestno, da čakamo še na razsodbo državnega sodišča, kajti odloči pa le deželni zbor, tudi če državno sodišče drugače razsodi. — Dr. Podgornik zopet misli, da je bolje počakati, da se ne prenaaglamo. Dr. Pettarin in celo dr. Faidutti sta za Bombigov predlog, ker je deželni zbor tu suveren. Bombigov predlog je bil nato sprejet.

Sledili so še razni predlogi in interpelacije, ki za nas tu nimajo dovolj pomena, da bi jih omenjali. Nato je bila še ena seja, nakar je bil deželni zbor odgođen.

Slovinci so bili v tako ugodnem položaju, kakor še nikdar doslej, samo zaradi tega, ker so bili Italijani razcepljeni na 9 in 6 poslancev. V deželnem odboru sta imela Slovenca večino, ako je dr. Pinausig z njima glasoval, kar se je često primerilo. Zaradi te možnosti so bili tudi laški klerikalci slovenskim zahtevam pristopnejši. Enako so imeli Slovenci v zboru samem večino z eno ali drugo laško stranko, kakor je pogosto nakazoval predmet sam. — Zdaj so videli tudi kratkovidni mladinski politiki, kako pametno je bilo, da so »nedisciplinovani Slovenci« pomogli laškim kamoristom do zmage v mestih in trgih.

O Trgovsko-obrtni zadrugi.

Brezvestna gonja klerikalnih listov proti »Trgovsko-obrtni zadrugi« ni hotela nikdar prenehati. Lahko rečemo, da nikjer na svetu ni gospodarskega zavoda, ki bi vzdržal vse take napade, kakor so tu neprestano dežili na ubogo Zadrugo, ko so menili, da bi ljudstvo, vendarle moglo zgučiti zaupanje in Zadrugo uničiti z naskokom na blagajno. Videli smo že takoj po razkolu leta 1899., kako so klerikalci brezvestno naskakovali zaupanje ljudstva v napredne zavode. Trgovski dom, Hotel Südbahn, hotel Jelen, Narodni dom v ulici sv. Ivana, krasna hiša Posojilnice v Gosposki ulici, druga hiša Posojilnice, prej v Gosposki ulici, potem na Corsu Verdi na enem najlepših krajev itd. so bile brez dvoma ogromne vrednosti za slovensko ljudstvo, saj so prav te povzdignile čast in dober sloves Slovencev v Gorici do velike stopnje. Res pa je, da so vse te velike investicije, pa naj so bile še tako dobre in narodu koristne, zahtevale ve-

like kapitale, ki so bili torej vezani in jih ni bilo mogoče kar čez noč realizovati, ako se vložnikom zljubi, da kar v velikem številu naskočijo blagajne... To so klerikalci dobro vedeli.

Ker tudi zdaj še ni bilo miru, marveč so se zopet in zopet ponavljali napadi, in to celo na posamične osebe, prav veliko proti meni, sta »Soča« in »Primorec« čutila potrebo, da ponovno pojasnita resnični položaj in vzroke takratne krize v našem gospodarstvu. Naj iz teh člankov navedem vsaj nekaj glavnih misli:

»Naglašati je treba pred vsem, da T. o. z. ni prišla v težave in zagate vsled kakršnihkoli malverzacij ali špekulacij z zaupanim ji denarjem, — ne: njena nesreča je bila edino le konkurz »Mizarske zadruga« v Solkanu, kar so znali naši politiški nasprotniki izkoristiti v svoje strankarske namene tako uspešno, da so vlagatelji v kratkem času odpovedali nad en milijon hranilnih vlog. Take vrste run, kakoršen je bil naravnost uprizorjen na T. o. z., mora uničiti vsak denaren zavod!

Da je prišlo do pravcatega runa od strani vlagateljev, ki so odvzeli T. o. z. nad en milijon razmeroma cenenega denarja — kdo je temu kriv? Ali morda zadnje načelstvo, ki je bilo tako nesrečno, da je doživelo tako grd naskok na prekorišten zavod? To načelstvo bi bilo moglo reči: Vrnite T. o. z. odvzeti milijon, — pa ne bo ne konkurza, ne likvidacije, marveč zadruga bo lepo mirno delovala naprej in po dobljeni novi bridki izkušnji z resnim in treznim delom ozdravi vse zadane ji rane. V par letih bi bilo vse ozdravljeno, vse pozabljeno, in T. o. z. bi ostala slej ko prej cvetoč zavod!«

Glede »Mizarske zadruga«, ki je upropastila tudi T. o. z., naj ponatisnemo najprej iz Treotove brošure naslednji odstavek:

»Izjaviti moram tukaj jasno in čisto, da za gnilo stanje »Mizarske Zadruga« z njenim milijonskim produkcijskim in trgovskim prometom, zlasti za gnilo stanje njenih terjatev, ki so bile deloma plačane, a ne izbrisane, večinoma pa neizterljive, ni mogel noben član načelstva ali nadzorstva

T. o. z. vedeti. Pri vseh možnih tozadevnih razgovorjanjih ni nastal nikdar sum ali bojazen, da bi T. o. z. vspričo lastnega premoženja od ministerstva podpirane Mizarske Zadruga in obilih garancij ne bila proti vsaki izgubi krita. Za to slabo stanje je morda vedelo nekaj oseb izven načelstva T. o. z., morda pravim, take gnilobe kot se je pokazala, pa gotovo ni slutil nihče, morda tudi ne njen bivši načelnik R. Konjedic sam!«

Za solkanske mizarje smo se zanimali mnogo že od leta 1891. naprej. Prvi korak k boljšemu je bil, ko je kaplan, rajni Dermastja, združil Solkance za enotni prodajni cenik, da bi se omejila tista grda konkurenca, ki je uničevala ta lepi obrt. Že ta korak je prinesel Solkancem dokaj koristi.

Drugi korak je bil — »Mizarska zadruga« skupno z mehaniško delavnico. Dr. Tuma se je bil postavil s hvalevredno vnemo na čelo tej organizaciji. In ker je bil Tuma zajedno načelnik T. o. z., je dobila Mizarska zadruga pri T. o. z. ves potreben kredit. To je bil — začetek.

Dr. Tuma je kmalu potem zapustil T. o. z., Mizarsko zadrugo in narodno-napredno stranko. Mizarsko zadrugo je bil izročil R. Konjedicu, ko ga je bil navdušil za delo v zadrugi in ko je hotel Konjedic vso svojo in cele Konjedičeve rodbine eksistenco zastaviti za Mizarsko zadrugo. Ko je Tuma odšel od M. z., je bila ta že zadolžena pri T. o. z. za nad 200.000 kron. Dr. Tuma je ostal v zvezi nato le s Konjedicem in vodil zanj in M. z. razne pravde, — zato pa, če je bil kdo informiran o resničnem stanju Mizarske, je mogel biti to edino le dr. Tuma.

Toliko je bilo v »Primorcu«.

Zmage »Balkanske zvezec« in nje posledice na Goriškem.

V prvih treh mesecih tega leta so balkanski zavezniki tako srečno končali obračun s Turčijo, da je iz tega nastala prava tragedija... Zavezniki niso na začetku nikdar računali, da poženejo Turke daleč dolí v Trakijo, do Čataldže, in da bo na koncu tako velik plen, radi katerega pride do bratomorne vojne med Srbijo in Bolgarijo. Major Petar Živković je 26. marca vkorakal celo v Odrin, zajel poveljnika Šukri pašo in vse oficirje, ki jih je odpremil v konfinacijo v

hotele — kakšna usodna zveza! — našega goriškega rojaka Ivana Kende in njegove vrle gospodinje Marice Peternele v Sofiji. Vojni plen je bil tako velik, da ruski car ni mogel več razsojati, komu naj pripade Šar Planina. Srbija je dobila veliko več nego je bilo sprva dogovorjeno, saj je Bolgarija dobila bogata ozemlja daleč preko Odrina proti Carigradu in do Egejskega morja. — Ker pa ta ni dobila po vrhu še zaželjenega dela Makedonije, je nastala druga balkanska vojna med Srbijo in Bolgarijo, v kateri je Srbija zmagala... Vsled te naše balkanske nesreče je potem Bolgarija v svetovni vojni pristopila k našim sovražnikom in je morala nositi tudi hude posledice premaganega sovražnika. Kaj je vse nastalo iz tega za nas vse, to žal čutimo še danes!

Goriški Slovenci smo se za vse dogodke na Balkanu živo zanimali. Na drugem mestu sem že povedal, da je šel naš zdravnik dr. Bačar v Srbijo v sanitetno službo ter je deloval v raznih bolnišnicah. V Gorici pa smo imeli kaj opraviti z zbiranjem darov za srbski rdeči križ, za bolnišnice. V Beograd je odšla neka goriška gospa v tamošnjo bolnišnico za strežnico.

Takoj po dokončani drugi balkanski vojni je prepotoval naš solkanski zidarSKI mojster Ivan Nibrant vso južno Srbijo, da bi našel za naše zidarje dela in zaslužka, in je tudi našel...

Centrala za vse pripomočne akcije je bila v moji tiskarni. Vodja tiskarne Josip Fabčič je poslal lepih zneskov v Belgrad. Tisti moji zemljevidi v izložbi Trgovskega doma pa so silno vznemirjali avstrijsko soldatesko. Sledilo je naslednje maščevanje:

Nekega dne so vse vojaške formacije v Gorici prečitale »dnevno povelje«, da je poslej vsem vojakom, oficirjem, pisarnam itd. prepovedano, karkoli kupovati v mojih prodajalnah, v glavnem v veliki trgovini v Trgovskem domu.

Drugi dan so prinesli vojaki v Trgovski dom — kar vseh 32 nakupnih knjižic raznih uradov in organizacij, plačali so in — nikdar niso več prestopili praga. Za njimi vsi oficirji, njihove dame, za temi aristokracija in kar jih je bilo od teh življev odvisnih v Gorici.

Povedal sem že drugod, da je bila moja velika trgovina v Trgovskem domu urejena poglavitno za te kupovalce, ki jim je bila poslej prepovedana. Tako dobro organizovanega in izvedenega bojkota menda še ni bilo ne na Slovenskem ne kje drugje!

To je bil zame potem, ko so mi Lahi v Gradežu zažgali moj prekrasni kiosk »Miramar«, tako hud udarec, da je bilo težko vzdržati s tako ogromno trgovino potem, ko izgubi devet desetih odjemalcev.

In tu sem napravil usodno napako: Namesto, da bi bil takoj zaprl to trgovino v Trgovskem domu, sem zaprl samo malo trgovino v Gosposki ulici, v pritličju tiskarne, kjer je bila režija le majhna in kontrola lahka. Menil sem, da tako pritegnem v Trgovski dom vso klientelo iz Gosposke ulice in tako ohranim to krasno trgovino, ki je bila goriškim Slovencem v ponos. Smatral sem vzdržanje te trgovine za prestižno vprašanje za goriške Slovence in za sebe še bolj.

Kako sem se tu motil, ko sem se zanašal na svoje ljube rojake. Ko so ti videli, da me vojaštvo bojkotuje, da noben vojak niti ne sme prestopiti mojega praga, ko je izostala vsa goriška aristokracija, uradništvo... no potem so malodušno izostali po vrsti tudi moji ljubi rojaki, ki so sicer imeli polna usta rodoljubja in korajže. Tako sem ostal z velikanskimi zalogami blaga; poleg tega so prihajale še nove naročbe po vrsti, kakor sem bil vedno navajen, da sem si blago preskrboval... in leto pozneje sem moral lepo zapreti tudi trgovino v Trgovskem domu. Pa še kako so proti meni jezicali moji vrli rojaki, in v čast jim moram šteti: da so bili ravno naprednjaki prvi, ki so najbolj stegovali jezike. Klerikalci so imeli več umevanja za nesrečo, ki me je zadela. Ko je stvari dobil v roke napredni odvetnik, je bila zame situacija neznosna, dokler ni odšel v vojno l. 1914. in je prišel na njegovo mesto klerikalni dr. Ivo Novak, ki je imel več uvidevnosti, kako se mora postopati, da se ne uničujejo ogromne dobrine.

Toliko v malo pojasnilo o žalostnem koncu moje krasne trgovine. Lahko bi nadaljeval in še pojasnil, kako so napredni prijatelji, ko sem bil jaz v Goellersdorfu internovan, spravili v Ljubljano poln vagon blaga, bilo je točno 115

zabojev, kako so tu vse spravili v denar po tistih lepih cenah vojne konjunktore, pa so dokončali za narod koristno delo tako, da so stroški vse požrli, da meni ni ostal niti vinar, dočim sem ostal jaz še dolžan in sem moral v tujini služiti, tuji so mi dajali prilik za zaslužek, da sem do zadnjega groša plačal vse dolgove v Gorici in tudi drugod... a nobeden tistih, ki so mi bili skupaj dolžni nad 300.000 kron, se ni domislil, da bi mi kaj plačal. Vse moje trgovske knjige je namreč uničila vojna, ko sem bil jaz zaprt, uničeni dokazi za terjatve — in konec!

Celo tisti, ki so imeli pri krasni ostalini T. o. z. glavno besedo, so bili člani znanega konsorcija, ki je brez slovesa in obračuna kar zbežal iz tiskarne ter ostal dolžan okroglo — 8600 K. — Ko sem jim 31. marca 1915 poslal obračun, ni prišel nihče več blizu. Ali terjati od mene plačilo do zadnjega beliča, to so znali.

Še par pripomb. — Da ima tako veliko podjetje tudi pasiv, je naravno, toliko bolj moja podjetja, ki so bila vedno še v razvoju. Nikdar ni bilo mogoče toliko zaslužiti, kolikor so zahtevale nove investicije. Ali karkoli so bila moja podjetja dolžna, je tičalo v imovini, ki jo je uničila — vojna. In brezobzirno so upniki planili name takoj, ko se je vojna končala. Ker sem na Dunaju nekaj zaslužil v kupčijah med Avstrijo in Poljsko, so mi takoj rubili, kjer so kaj našli... Nič obzira na to, da je končno vojna uničila dobrine, v katerih je tičal zaupani denar. »Počakajte, da dobim odškodnino, in ako ne, je pač vojna uničila ne meni samemu, ampak obema, upniku in dolžniku...!« Nič obzira!

Najgroznejše je pa dejstvo, da mi niso niti naznanili, kdaj in kaj vse so odpeljali v Ljubljano, tako da sem prišel pri italijanskih oblastvih v hude preiskave. Jaz sem namreč v napoved vojne škode prijavil vse, kakor sem zapustil v Gorici. Laški izvedenci so izvršili cenitve, in laški inženjer Raffa je imel nalogo, da končno določi vojno škodo, kajti sprva so Italijani kazali dobro voljo, da škodo plačajo, In šele ta inženjer je po naključju v Gorici izvedel, da je zasebni uradnik Ivan Bajt po nalogu... prepeljal v Ljubljano vagon blaga, za kar je goriški magistrat posodil voz in par konj za prevoz

na kolodvor. Nato se je začela — ne preiskava o škodi, marveč o — moji krivdi, da sem zahteval odškodnino za blago, prepeljano in prodano v Ljubljani. Posrečilo se mi je dokazati, da sem bil jaz od pričetka vojne do srede aprila 1917. internovan v Goellersdorfu in da nisem o ljubljanski kupčiji ničesar vedel, niti kaj od tega dobil. Saj sem eno pismo, s katerim mi je dr. Treo naznanil, da bi spediter Hvalič rad za me kaj rešil in prepeljal v Ljubljano, prejel šele po — enem letu. Šele iz ovadbe inž. Raffa sem izvedel vso to škandalozno manipulacijo, od katere so bogateli razni Italijani in veliki Jugoslovani, le jaz nisem prejel — počenega groša za vagon blaga, prodanega po — vojnih cenah. Tako se je likvidacija moje vojne škode zavlekla do najhujšega fašističnega režima, imel sem silne troške z advokati v Trstu, Benetkah in Rimu, in končno so me odpravili — na ta način, da — ni bilo več varno prihajati v Gorico.

Novostrujarji v tem letu.

V tem letu je prišlo do preloma med novostrujarji in staro strujo dr. Antona Gregorčiča, kakor smo že videli v poročilu o volitvah v deželni zbor.

Že v poročilu o smrti dr. Pajerja je »Novi Čas« udaril po Gregorčiču in Berbuču, češ, pod njiju zvezo s Pajerjem smo prišli v dež. hiši do razmer, da nimamo Slovenci tam nobenih pravic več. — Debelo je tiskal vest, da dež. podglavar Gregorčič ni dal edino »N. Č.« osmrtnice za dež. glavarja itd.

Novostrujarji so čutili, da jim Gregorčič nagaja, kjer le more. Tako n. pr. so imeli »Orli« telovadnico v dvorani »Central«, lasti Gregorčičeve »Centralne posojilnice«, a glej, »Posojilnica« je »Orle« izgnala in dala dvorano laškemu — kinematografu. »Novi Čas« je ta čin Centralne posojilnice z ostrimi besedami ožigosal in na koncu zaklical: »Naš prapor vihra, naprej do zmage!«

V februarju so priredili v Gorici socialni poučni tečaj. Predavali so: dr. Krek o liberalizmu in socializmu, S. Premrou o »zadružništvu«, Fr. Kremžar »o organizacijah sploh«, župnik Kalan o temi: »Vera, podlaga družabnega reda«. Fran Terseglav pa je v dvorani pri »zlatem jelenu« predaval o

temi: »Ali krščanstvo še odgovarja kulturnim potrebam modernega človeka?«

Gregorčičeva »Gorica«, tako čitamo v N. Č., je objavila napad na Terseglavovo predavanje na tak način, kakor bi kdo hotel nalašč uničiti dober uspeh, ki ga imajo predavanja podružnice SDZ v Gorici. Očita Terseglavu, kakor da je prepisal več ali manj iz neke nemške knjige. — Terseglav je potem objavil v »Slovencu«, da si je šele zdaj nabavil to knjigo, ali uvidel je, da ni v njej nič, kar je on predaval. — N. Č. je še dostavil, da so stvar presojali trije strokovnjaki in izjavili, da je postopanje »Gorice« frivolno. — Oglasili so se tudi dijaki »Slov. dijaške zveze« z zahvalo Terseglavu in obsodbo »Gorice«.

Zdaj so torej tudi novostrujarji na svoji koži občutili način borbe, ki jo je na Goriškem pričel dr. Gregorčič s svojimi listi. Toda maščevanje Gregorčičevo ni izostalo: pri volitvah v deželni zbor je poskrbel, da so propadli na celi črti, ko je propadel on sam.

V nekak odgovor je na vse to prišel v Gorico predavat dr. Anton Korošec, ki je pri Jeleni predaval o temi: »Bodočnost Slovencev s posebnim ozirom na našo severno mejo«. Šli smo ga poslušat tudi mnogi naprednjaki.

O razkolu med obema strujama sem poročal na drugem mestu. Boj med njima je bil prav oster in tudi poučen za nas naprednjake. Šele takrat je »N. Č.« vedel povedati... »da je zveza Gregorčič-Pajer nemoralna in našemu ljudstvu v trajno pohujšanje!« — Prej je molče celo podpihoval Gregorčiča v taki politiki, ki je našemu ljudstvu v pohujšanje.

N. Č. je bil po pravici jako ogorčen na tako pisavo »P. Lista«: »Goriški frakarji Vam ponujajo nekega zdravnika Breclja, ki je s trebuhom za kruhom prišel iz kranjske dežele. Mož je domišljav, misli, da je poslan za vzgojitelja gor. Slovencev, o katerih je o svojem času trdil, da so 50 let za Kranjci. Treba mu je pokazati, da ga ne potrebujemo. Ako hoče živeti kot drag zdravnik med nami, prosto mu, ako pa hoče nam zapovedovati in vmešavati se v naše hišne zadeve, tedaj: Proč od nas, naj se vrne čez Hubelj... Na svojih tleh hočemo biti sami gospodarji in si ne damo komandirati od privandrancev. Ako ima sršene, naj si jih iztrese na Triglavu, a ne pri nas. Od Kranjcev si ne damo komandirati... Sramota, ako bi nam tujec zapovedoval!«

Umeje se, da so imeli novostrojarji lahek posel s take vrste argumenti o frakarjih, privandrancih in Kranjcih! Prav zato pa so novostrojarji uspešno pridobivali tal na Goriškem.

1914.

Osebne vesti.

21./II. V Trstu je umrl Anton Klodič vitez Sabladoski, upokojeni deželni šolski nadzornik na Primorskem, ki je imel za naše šolstvo velikih zaslug, pa jih vedno nismo znali pravično oceniti. (O Klodiču glej v obeh knjigah.)

24./II. Mestni župnik Ivan Kokošar se je v nedeljo poslovil od svojih župljanov, ker gre v pokoj. Kokošar je znan v slovenskem glasbenem življenju.

Za ravnatelja na nemško realno gimnazijo v Gorici je prišel dr. Gustav Hametsberger z Dunaja. — Na italijansko gimnazijo je prišel Antonio Caldini, ravnatelj na laškem moškem učiteljišču v Gradišču ob Soči.

Iz Gorice na Volosko premeščen davčni praktikant Rudolf Sedevčič.

7./III. V Lokavcu pri Ajdovščini je umrl znani posestnik velikih žag in veletrgovec z lesom Ivan Rollet. Po rojstvu je bil Nemec, ali prilagodil se je z vso rodbino slovenskim razmeram. Pisal je tudi v »Sočo« dobre gospodarske članke, ki so vzbujali izredno pozornost. Posebno se je zanimal za vrbovje in za košarstvo, ki je bilo pri nas lepo razvito.

12./III. Podtajnik dež. odbora dr. Ivan Grusovin imenovan tajnikom. Bil je sicer Italijan, ali znal je prav dobro slovenski in je bil Slovencem pravičen, če ne celo prav naklonjen.

17./III. Za avskultanta imenovana Ivan Pless iz Devina in Anton Matanič, Istran.

Ivan Pless je potem že 23. marca promoviral na Dunaju za doktorja prava. — Zdaj delavni tajnik ljubljanske T. o. z.

17./III. V Gorici umrl Adolf Klavora iz Bovca, učitelj v Šol. domu, star šele 24 let, narodu koristen delavec.

Istega dne umrl v Gorici upok. učitelj Ivan Kuret, ki je veliko let služboval v Dekanih v Istri, kjer je bil narodov borec, kakršnih smo potrebovali. Poročen je bil z vrlo Bovčanko ter zapustil 4 nepreskrbljene otroke.

21./III. V sodno prakso v Gorici vstopil odvetniški kandidat Fran Kompara iz Lokavca.

Dr. Alojzij Gradnik šel začasno v Gradišče nadomestovat sodnika Petronia, ki je šel v Tržič. Gradišče je skoraj povsem italijanski okraj, kjer pa je včasih tudi treba znati slovenski.

Dr. Vilko Baltič bil od 11. marca agrarni komisar s samostojnim delokrogom, kjer je mogel našemu ljudstvu veliko koristiti.

4./IV. Odvetniški kandidat dr. Fran Irgolič napravil v Trstu odvetniški izpit. Med vojno nekaj časa internovan, potem v vojni, zdaj pa odvetnik v Mariboru.

9./IV. Za sodnika imenovana: Fran Cigoj, brat Antonov, za Volosko, dr. Hinko Irgolič, brat Franov, za Ajdovščino.

Za učitelja glasbe v Negotinu v Srbiji imenovan bivši naš učitelj Srečko Kumar, ki je dokončal konservatorij v Lipskem. Sedanji prof. glasbe na konservatoriju v Zagrebu in zborovodja slovečega učiteljskega pevskega zbora v Sloveniji.

2./V. Josip Goljevšček iz Sežane, odvetniški koncipist v Tolminu, bil v Pragi na češkem vseuč. promov. za doktorja prava.

Anton Fon, trgovec, gostilničar in hišni posestnik v Gorici, v znani prometni Semeniški ulici, je umrl v starosti 69 let. Bil je jako zaveden naroden delavec, kjer le mogoče v odborih in pri vseh narodnih prireditvah. Doma s Trnovega nad Kobaridom.

25./IV. Umrl je bivši trgovec Josip Rovn. Bil je član večine narodnih društev, v raznih odborih, tudi v T. o. z., član hotelskega konsorcija. Jako blaga slovenska duša, ki je niti politični nasprotniki niso napadali.

5./V. V Gorici umrl odvetnik dr. Anton Dermota po dolgem bolehanju za sušico. Dokončal je vseučilišče v Pragi ter je bil sprva zvest pristaš Masarykov in drug dr. Lončarja. S pridom je proučeval češke agrarne razmere in kot plod tega dela smo dobili Slovenci prevod »Magdalene«.

— Skupno z Lončarjem in drugimi je izdal poslanico narodu »Kaj hočemo«, ki je zaradi novih idej silno vplivala na mladino. Ta knjižica je dala podnet nastanku nove narodno-radikalne struje, ki je čisto spremenila slov. dijaštvo.

Prišel je v Gorico radi šibkega zdravja, kjer smo ga radi sprejeli z odprtimi rokami. Tu je prevzel uredništvo »Naših Zapiskov«. Za mojo »Slovansko knjižnico« je oskrbel prevode Preissove »Mladost« in Rehakove »Korutanske Povidky«. — Kakor marsikak Masarykovec tako je tudi on polagoma prešel povsem v socialno demokracijo, a je bil bolj Rennerjev ideolog in teoretik, ki se ni udeleževal metod borbenosti te stranke. Zato je bil v Gorici tudi med inteligenti naprednih vrst precej priljubljen in cenjen. — Pogreb je bil prav lep ob veliki udeležbi našega narodnega meščanstva.

9./V. Dež. odb. Fr. Dominiko izvoljen v upravni svet vipavske železnice.

12./V. Henrik Klavora, učitelj v Gorenjem polju pri Kanalu, se je poročil z narodno Roziko Vulčevco iz Čezsoče pri Bovcu. — Oba živita v Ljubljani, kjer je Klavora učitelj v Šiški in vrl delavec v Sokolu, v »Soči« itd.

Prof. dr. Karel Ozvald v Gorici postal docent za pedagogiko na zagrebškem vseučilišču. — Pred njim že sta bila tam že dva Slovenca, med tema Goričan dr. B. Vošnjak.

12./V. so v Ljubljani pokopali Vatroslava Holza, pisatelja Prostoslava Kretanovega, o katerem je pisala »Soča« kakor o kakem znamenitem Goričanu. Napisal sem mu jaz sam nekrolog.

Še pozimi je bil v Gorici, vedno vesel in dovtipen, je obiskal vse lokale, kje bi mogel najti kake znance. Lahko rečem, da mu je bila Goriška najbolj priljubljena vseh slovenskih dežel. Ves srečen je bil, ko je prišel iz ljubljanske megle pod goriško solnce. Priljubilo se mu je južno podnebje, priljubili so se mu goriški Slovenci, in med nami je živel mož, ki ga je pokojnik najbolj spoštoval in ljubil izmed onih sto, o katerih je napisal svoje spomine: — pesnik Simon Gregorčič. Ko smo pred dvema letoma postavili pesniku na Gradišču spominsko ploščo, se je zopet obudila

v Holzu pesniška žila in spesnil je svojo »Slava Gregorčiču«, priobčeno v naši »Soči«.

Spoznala sva se l. 1883. v Bovcu in ostala prijatelj. Leto pozneje sem ga posetil v Ljubljani in Holz si ni dal miru, da me je vlekel k svojemu šefu Ivanu Hribarju; — jaz bi se ne bil upal sam... In od takrat sva tudi s Hribarjem dobro in prijateljski znana. V Gorici je bil Holz često moj dragi gost. (Glej Hribarjeve Spomine: I., str. 204.)

23./V. Pri Sv. Luciji ob Soči je preminil po trimesečnem bolehanju znani veleposestnik, trgovec, poštar Ignacij Kovačič, star 75 let, bivši župan in dež. poslanec, član okr. šol. sveta, okr. cestnega odbora, član raznih društev itd. Kovačič je bil v deželi osebnost, s katero je bilo treba računati. Starejši sin, dr. Srečko je umrl odvetnik v Trstu, poročen z Julijo Klodičevo, ki je tudi umrla l. 1932. Drugi sin, Lucijan, je upokojeni poštni uradnik v Ljubljani.

2./VI. Gospa Milica vdova Makarovič roj. Gabrijelčič je napravila na dunajskem pedagogiju izpit za meščanske šole s prav dobrim uspehom.

7./VI. V Gorici umrla Amalija Hribar, vdova pok. skladatelja Antona, ki je imel za povzdigo petja in lepe glasbe v Gorici velikih zaslug, mati trgovca Teodorja, ki je umrl takoj po vojni.

Iz politične službe: Namestn. konc. dr. Fran Svetek premeščen iz Sežane v Gorico, isti, ki je pred tremi leti izvršil revizijo ljudskega štetja v Gorici. Zdaj je v visoki službi v Beogradu. — Okr. kom. dr. Jos. Mosettig prem. iz Trsta v Sežano. — Namest. konc. Bruno Stare z Voloskega v Trst. — Okrajni komisar dr. Fran Vodopivec prem. iz Pulja v poljed. ministrstvo na Dunaj. — Poznejši veliki župan ljubljanski, ki je umrl l. 1930.

14./VII. V Bovcu umrl Matija Pirc, posestnik in gostilničar, mož stare slovenske korenine. Društvo »Rombon« pelo na grobu. Zadnja leta Čitalnica v njegovi hiši.

Zrelostne izpite na moškem učiteljišču v Gorici: Andrejčič Fr., Bregant Vilj., Culot Iv., Čuk Ant., Droč Iv., Dujec Mirosl., Faganel Fr., Gravnar Bog., Kenda Mil., Košuta Dom., Legiša Raf., Lenardič Mih., Podgornik Ciril, Podgornik Eng., Sancin Fr., Semolič Mil., Vendramin Andr. — Na ženskem 35 kandidatinj.

15./VII. Imenovana koncipista pri pomorski vladi: dr. Aleks. Primožič, dr. Pavel Klodič-Sabladoski.

21./VII. Fran Gorkič imen. za koncept. asistenta pri dež. tajništvu. — Zdaj v. inspektor pri banski upravi v Ljubljani.

22./VII. Nesrečne smrti umrli naš pirotehnik Ferd. Makuc, njegova žena Ivana in pomočnik Rudolf Komel: njegova lepa pirotehnična delavnica je zletela v zrak z vsemi imenovanimi. Ostanke razmesarjenih trupel so skupno pokopali ob veliki udeležbi našega in tudi laškega občinstva. — Makuc je bil dober Slovenec in je skrbel vedno za pirotehnične predstave na naših zabavah.

Milan Bogataj, avskultant na višji dež. sodnji v Trstu, promov. v Pragi za doktorja prava.

1./VIII. Odšel iz Gorice na vojno tudi rezervni poročnik dr. Bog. Vošnjak.

Dr. Karel Šabec poročil Lavro Deklevovo iz znane narodne rodbine in takoj nato odšel na vojno.

14./VIII. Predsednik goriškega okrožnega sodišča Lud. Cazafura iz Tolmina imenovan za podpredsednika višjega dež. sod. v Trstu.

V Kopru umrl sodnik Hilarij Hrobat iz Dobrave lj pri Ajdovščini, kamor so prepeljali njegovo truplo.

V Kobaridu umrl kanclist J. Mlinar. Peljal se je s kolesom do Sv. Lucije, da se popelje z železnico v Gorico, a padel tako nesrečno, da je kmalu umrl.

14./VIII. Pri Srpenici je vojak po nesreči ustrelil grofico Christalnigg, soprogo slovenskega grofa Oskarja. Peljala se je sama z avtom v Celovec, da bi tam nakupila blaga za Rdeči križ. Na klic vojaka se ni takoj ustavila in vojak jo je ustrelil. Prepeljali so jo v Gorico, od tu pa v rodbinsko grobnico v Šmihelu na Koroškem.

V Gorici umrl Anton Klanjšček iz Št. Ferjana, 65 let star, ki je bil do upokojitve učitelj na Štajerskem.

28./VIII. Višji sod. svetnik in poslanec Mat. Rutar je po odhodu Cazafure v Trst prevzel vodstvo okrož. sodnije.

Okr. šol. nadzornik dr. Pavlin upoklican, a nadomešča ga prof. Andrej Ipavec.

4./IX. Pri mostu umrl velepos. in veletrgovec Luigi Fogar, podžupan v Podgori. Imel je tudi v mestu več mesnic. Dasi Lah, je rad podpiral naše šolstvo in bil Slovencem jako prijazen. Oče sed. škofa tržaškega in dveh gospa v Ljubljani.

V umobolnici Steinhof pri Dunaju je umrl za paralizo bivši odvetnik v Gorici dr. Josip Levpušček, ki je bil več let starosta Sokola in delaven član slov. družbe v Gorici.

4./IX. V Trstu se je poročil dr. Karel Pirjevec, prof. na gor. slov. gimnaziji, z Ido Gombačevo iz znane tržaške narodne rodbine.

7./IX. Pošt. oficial Adolf Savelli poročil učiteljico Lucijo Miserit.

11./IX. Naknadna matura na realki: Furlani Karel, Košiša Adolf, Knez Edvárd, Pan Viktor, Šiškovič Albin, Urbanc Stanko, Berks vit. Hugo, Hočevár Frid., Sfiligoj Bogdan.

18./IX. Telovadni učitelj na slov. gimnaziji Rudolf Cvetko poročil Marijo Trostovo.

30./IX. V Prvačini se je poročila Danila Furlani, hči dež. poslanca Frana, z arhitektom Kar. Bauerjem. Poročil ju je drž. poslanec Vjek. Spinčič.

6./X. Obsovaženi pol. komisar dr. Casapiccola premeščen v Rovinj, a v Gorico prišel baron Winkler, sin Andreja.

13./XI. Konceptni praktikant v Trstu Bruno Stare premeščen k glavarstvu v Tolmin.

Prelat Josip Kragelj v Tolminu, vitez F. J. reda, šel vsled bolezni v pokoj. Bil je med ustanovitelji kat. pol. društva »Gorica« l. 1872.

Pri Robiču ob Nadiži umrl stari steber Slovenstva Ivan Volarič, poštni upravitelj in župan. Imel veliko in vplivno sorodstvo, oddaljeno celo z menoj. Veličasten pogreb.

Vojni dogodki so že tako vplivali na osebne razmere naših ljudi, da je bilo silno veliko sprememb, ki so v zvezi z vojno, zato vseh ne morem zabeležiti.

Vojna je z vso krutostjo posegla tudi v razvoj našega mladega trgovskega in obrtniškega napredovanja. Nešteto trgovin in obrtov je bilo silno oškodovanih. — Za vzgled naj podam veliko trgovino z železjem: Pinter & Lenard

v Raštelju v Gorici. — Pinter Ferdo in Lenard Rado sta se uvedla v goriško življenje kot sotrudnika v tvrdki Vekoslava Zajca, a sta l. 1911. ustanovila res lepo trgovino v Raštelju. — Na začetku vojne pa sta bila oba vpoklicana, Pinter nekam v Kotor, Lenard pa na rusko fronto, kjer je kmalu zašel v rusko ujetništvo. — Že leta 1915. je prešel v dobrovoljsko legijo v Srbijo, in od tu je tudi on prestal Golgoto bega skozi Albanijo. — Velika trgovina je ostala brez gospodarja. Nekaj časa so si pomagali z zanesljivim služabnikom, a med italijansko ofenzivo v l. 1916. so morali trgovino zapreti. — Leta 1918. so jo z ostanki zopet otvorili, a leta 1920. prenesli v Maribor, kjer je danes ena najuglednejših naših trgovskih postojank. Oba šefa igrata v narodnem življenju odlično vlogo, kakor sploh veliko naših emigrantov. — Pinter je tudi član TOZ v Ljubljani.

Politični položaj na začetku leta.

Po smrti Pajerjevi in dovršenih volitvah v dež zbor se je položaj v deželi temeljito spremenil. Gregorčičeva družba je izginila s površja, »Gorica« in »Prim. List« sta prenehala izhajati, kajti po prepovedi nadškofa Sedeja za ta dva lista ni bilo več prostora. Mesto obeh teh je Gregorčič zaradi lepšega izdajal še listič »Goriški List«.

Zaradi tiskarske stavke na Primorskem je izšla »Soča« za silo šele 14. januarja pri Hrovatinu v Ljubljani. V uvodniku omenja na kratko podrobno delo po volitvah in dobro uspelo politično šolo v Dutovljah na Krasu od 24. do 29. decembra. Pričel jo je dr. Karel Podgornik, a prva predavanja so imeli dr. Bog. Vošnjak o ustavi, Janko Štibler o zadružništvu, Josip Štrekelj o praktičnih vprašanjih; govoril je zelo praktično dr. Dinko Puc in zaključil dr. Vošnjak. Taki tečaji se morajo ponoviti tudi v Vipavski dolini in v gorah. — Dalje pravi:

»Naši novostrojarski nasprotniki sledijo našemu delu in se trudijo s podvojeno močjo, pridržati si svoje pozicije in pridobiti nove. Poznamo to, zato pojdemo še pogumneje na delo v prizadete kraje.

L. 1913. se je izvršil na Goriškem preobrat in oddahnilo se je ljudstvo, ker je padla ž njega mora, ki ga je tlačila in dušila. Hud je bil boj, ali velik uspeh. Kranjski klerikali-

zem je z lanjskimi volitvami hotel zajeti goriško deželo, pa smo ga pahnili nazaj čez Hubelj. Dosti je bratomornega klanja, — naše ljudstvo si želi občekulturnega, gospodarskega, narodno-obrambnega dela.«

V prvi številki ima »Soča« lepo poročilo o predavanju dr. K. Lončarja »O življenju Slovencev v preteklosti«. Pri-povedoval je o življenju od prve naselitve do robstva pod Avari in Franki, od hudih časov pokristjanjevanja in potuj-čevanja do vlade fevdalizma, od obupnih kmečkih uporov do ubite reformacije smo ostali na mrtvi točki protirefor-macije in tako spali do začetka 19. stoletja. Od takrat pa vstajamo in napredujemo, sicer ne vedno premočrtno, ali stalno in dosledno.

Ista številka tudi šele poroča o sijajnem Silvestrovem večeru v Trgovskem domu, ki sta ga priredili obe podruž-nici sv. CM, kar je bila za takratni položaj jako srečna misel. — Hvali petje Klementine Hrovatinove in kvarteta. Najlepši pa je bil nastop gospodičen: Bežek, Dekleva, Če-šcut, Mira in Pierina Kocjančičeva, Plohl, Ribičič in Rutar.

Zasedanje goriškega deželnega zbora.

Prva seja 3. II. je razpravljala o vladinem načrtu za ureditev kolonskega vprašanja. Bugatto je omenil proti Fo-novemu predlogu, da ta načrt odgovarja gospodarjem in kolonom ter predlaga, naj se načrt izroči odseku brez pr-vega čitanja. Sprejeto. — Ker volitve furl. veleposestva še niso potrjene, zahteva Rutar, naj dež. odb. pozove namestni-štvo, da predloži volilne spise, da bo mogel verifikacijski odsek dokončati svoje delo. — Načrt zakona o davku na zasebno porabo vina — 8 K na hl — je zbudil prav živahno debato. Končno pa je šel v pravni odsek.

V drugi seji 12. II. je dr. Podgornik predlagal dovolitev 350.000 K za nakup novega poslopja za deželne urade. Ta-krat je bilo še veliko uradov raztresenih po zasebnih hišah, in dežela je morala plačevati visoke najemščine. Na razpo-lago je ogromno poslopje hotela »Südbahn«, kamor lahko spravimo vse urade, a poleg je dovolj stavbišč za vse bodoče čase in potrebe. — Faidutti omenja, da se je s tem vpraša-njem bavil tudi že dež. odbor in je predložil tudi strokov-njaško izvestje o hotelu Südbahn. Predlog gre v odsek. —

Posl. Kovač in Gregorin sta predlagala preskrbo vode za kras. — Med raznimi interpelacijami naj omenim zahtevo posl. Fona, da vlada izdaja uradni list tudi v slov. jeziku.

V 3. seji je vložil dr. Podgornik vprašanje zaradi nesposobnega poslopja za realko in o neznosnih razmerah na drž. kolodvoru pod zloglasnim načelnikom Wieserjem, dr. Gregorin pa nujni predlog za deželni prispevek električni železnici Opčine—Sežana. — Franko vpraša dež. glavarja, kako je z zakonom o davku na vino in pivo. Faidutti je odgovoril, da smo bili v tem pogledu vsi edini v tem smislu, da se s tem davkom ne sme obdačiti producent. — »Soča« je dostavila, da sta Fon in njegovo časopisje razkrinkana s predsedniškega mesta — za navadne hujskače. V »N. Č.« so namreč pričeli polemiko proti naprednim poslancem, da hočejo tudi s tem davkom zopet le kmeta pritisniti. Radi tega je bilo več shodov: V Gorici so govorili Podgornik, Fon, Mermolja; — v Oslavju Podgornik; — v Dornbergu Fon in Furlani; — v Dutovljah Dominko; — v Šmartnem Rojec in žn. Obljubek.

V četrti seji 26./II. so imeli kar 151 točk na dnevnem redu. Prišla pa je nepričakovano v razpravo stara zadeva — o deželnem šolskem zalogu. Dež. odb. Dominko je poročal o prošnji učiteljstva, da bi se plače izenačile s plačami nižjih razredov državnih uradnikov in končno predložil naročilo dež. odboru, da izdela načrt za ugodno rešitev opravičene želje učiteljstva, ne da bi bili pri tem obremenjeni okrajni šolski zalogi. (To pomeni — dež. šol. zalog!) V debati so govorili: Pettarin proti, Gregorčič za, Franko za, Pettarin proti, Podgornik za, Bugatto posreduje, govore še Gregorčič, Franko, Gregorin, Dominko; pri glasovanju 14 za, 13 proti, a kljub temu je dež. glavar proglasil, da je predlog padel.

Popoldanske seje se je udeležil zastopnik kmet. ministrstva baron Unterkirchen zaradi kolonskega zakona, ki je bil najvažnejša točka dnevnega reda. — Podgornik dokazuje, da se ne ujemata slovenski in laški tekst, pa je tudi nekaj točk nesprejemljivih, zato naj se načrt vrne odseku. Cescutti in Kovač podpirata Podgornikov predlog. — Pettarin očita Fonu krivdo za nesoglasje obeh tekstov. Baron U. se odločno zavzema za načrt, ki je plod večletnega vestnega

delu, potem, ko so bili zaslišani zastopniki kolonov in gospodarjev. Načrt je goden za sankcijo.

D. o. Dominko je prečital dve interpelaciji na namestnika kneza Hohenloheja proti polic. komisarju dr. Casapiccoli, ki je prepovedal spremstvo Gor. Sokola Karlu Uršiču; — in drugo, da ni smelo niti »Slovensko bralno in podporno društvo« s svojo častitljivo zastavo spremiti svojega člana. Zahteva: odstranitev Casapiccole iz Gorice, da se preprečijo take samolastne odredbe proti slovenskim društvom.

Ali dr. Casapiccola je ostal, ter je točno pet mesecev pozneje povzročil internacijo cele vrste mož, ki so mu zdaj delali neprilike.

Po odmoru, v katerem so tekst popravili, se je nadaljevala debata, v kateri so govorili: Cesciutti, Podgornik, Rutar, Pettarin, Franko, Kovač, Faidutti, Pinausig, Furlani, Bugatto, — reševali so oba načrta, vladin in odsekov; pozno v noč je bil sprejet kompromisni predlog.

Po odpravi suženjstva je bil to v naši deželi eden najbolj človečanskih činov. Kolon je bil v pravem pomenu — suženj svojega gospodarja, ki je delal ž njim po svoji volji. Ta zakon pa je uredil med njima človeka dostojno razmerje. Nato je bil dež. zbor odgoden.

Mestne volitve v Gorici.

Koncem februarja so bile volitve razpisane, a čas reklamacije je bil od 4. do 13. marca na — glavarstvo. Imeniki so bili razporejeni tudi v pisarni »Narodnega odbora« v ulici sv. Ivana. Po končanem reklamacijskem postopanju je bilo volilcev: v III. r. 987, v II. r. 1100, v I. 800. — Po magistratoven elaboratu pa je bilo volilcev v III. r. kar 1300. — Volitev v III. r. na dan 29. marca, v II. r. 2. aprila, v I. r. 6. aprila. — Narodni odbor je sklical javen volilni shod v Trgovskem domu za dan 22. marca, ki se ga je udeležilo okrog 800 volilcev. Govorili so: posl. Fon, dr. Dinko Puc, za novostrujarje Fran Kremžar. — Postavili so kandidate v vseh treh razredih.

Lahi so bili preplašeni, kajti niso še vedeli, kam se obrnejo Nemci in vladinovci. V taki sili so se lepo obrnili na Nemce, katerim so dali tri kandidate v II. r., enega pa v

I. r. — In tako so zmagali Lahi s pomočjo Nemcev, kajti ako bi Nemci obrnili s Slovenci, kar bi bilo mogoče, ako bi vlada tako hotela, tedaj bi bila zmaga na strani Slovencev. Tako daleč smo že prijadrali v Gorici!

Na dan volitev v III. r. je bilo na tisoče Slovencev tudi iz okolice na goriških tleh. Nastali so zvečer pretepi. Dr. Luce Treo je bil napaden, vrgli so ga na tla in pretepali z bokserji in ključi. Napaden je bil tudi kontrolor juž. železnice R. Negovetič. — Laška lista je zmagala s 512 glasovi proti čistim slovenskim 380. Med Lahi smo našli 114 nemških glasov železničarjev in drugih. V ostalih razredih podobno razmerje.

Roditeljski večeri.

Goriška podružnica »Društva slov. profesorjev« je priredila 7. marca prvi poskus takega večera, ki je prav dobro uspel. Namen je bil: Spraviti naše starše v stik s slovenskimi profesorji, kar bi moralo v vsakem pogledu ugodno vplivati na slovenske starše, jih povzdigniti v slovenski samozavesti in tudi drugače, moralno in intelektualno.

Prvi je predaval prof. dr. Karel Ozvald, ki nas je seznanil z najnovejšimi izsledki modernih psihologov in mladinoslovcev o inteligentnosti otrok... »Soča« je potem objavila poglobitve misli tega aktualnega predavanja.

Večeri so se redno nadaljevali.

Tiskovne pravde proti »Novemu Času«.

Med volitvami v deželni zbor je bil »Novi Čas« mnogokrat prav srdit na napredne može. To mu je prineslo tri tiskovne pravde.

Prvo mu je naprtil deželni poslanec Ignacij Kovač v Ajdovščini zaradi žaljenja časti. Odgovorni urednik Anton Šinigoj, sicer docela priprost mož, je sprva izjavil, da prevzema odgovornost in nastopi dokaz resnice. Zaradi tega se je vršila proti njemu kazenska preiskava tako, kakor da pride ta zadeva pred poroto. Pozneje pa je Šinigoj izpovedal, da inkriminovanega članka ni ne pisal ne čital pred natiskom, kar ni bilo le verjetno, marveč samo po sebi

umljivo. Zato je prišel le pred okrajno sodnijo zastran zanemarjene dolžne paznosti. Sodnik Vinci je obsodil Šinigoja na 40 K globe ali 4 dni zapora. Obsojenec je podal pritožbo ničnosti.

Drugo tožbo je naperil učitelj Paljk v Sv. Križu in »Novi Čas« je bil zopet obsojen na globo in troške. Na pritožbo se je vršila obravnava pred okrožno sodnijo v Gorici. Paljka je zastopal dr. Puc, Šinigoja pok. dr. Pavletič. — Prva razsodba je bila kajpak potrjena in »Novi Čas« je moral nositi še nove stroške.

Najhujša pa je bila tožba kobariškega župana in dež. poslanca Frana Miklaviča, o katerem je »Novi Čas« dejal: da je pravi liberalec se vidi iz tega, ker je nekoč izjavil, da — ni Boga. — Tak napad med volilnim bojem je bil v listu pod kratkim naslovom: »Ni Boga!«

Obravnava pred goriškimi porotniki je bila koncem marca. Sodni senat je bil: predsednik dež. sod. svet. Sterle, votanta svetnika Strausgitl in Frölichstal, zagovornik dr. Fran Pavletič, zastopnik tožitelja dr. Fran Gabršček.

Ob ogromni udeležbi poslušalcev obeh strank se je vršila zanimiva razprava na prav živahen način, ki je prinašal vsak hip kako presenečenje. — Najzanimivejše presenečenje pa je bilo:

Priča Franc Rakušček iz Drežnice je nastopil jako samozavestno, s suknjo čez eno roko, v drugi pa trd klobuk. Odgovarjal je kakor po notah, gledaje neprestano v svoj klobuk. — Dr. Gabršček se oglasi: »Slišite, kaj pa imate v klobuku?« — Priča se je prestrašila in na ponovno zahtevo predsednika je izvlekel iz klobuka popisani kos papirja, na katerem je bilo zapisano vse Rakuščkovo pričanje. Konstatovano je bilo, da je govoril prav tako, kakor glavna priča kurat Kalin, tudi pisec inkriminovanega članka. Pristopil je priča Fran Gomišček, ki je izpovedal, da je to pisava — kurata Kalina. Senzacija. Končno je Rakušček priznal, da mu je kurat Kalin sam napisal vse pričanje na isti papir. — S tem je bila usoda obravnave zapečaten.

»Novi Čas« je bil z 9 glasovi proti 3 obsojen; Kremžar na 250 K, odn. tri tedne zapora, Šuligoj pa na 100 K ali 14 dni zapora.

Umeje se, da sta obsojenca podala pritožbo ničnosti, ki pa ni bila nikdar rešena, svetovna vojna je pokopala vse tri obsodbe »Novega Časa«.

Zadnji napor za slovensko vseučilišče v Trstu.

Na tržaški trgovinski šoli »Revoltella« so laški mladiči uprizorili pravcati pogrom na slovanske slušatelje, kar je zbudilo med vsemi Jugoslovani in našimi prijatelji viharen odpor. Tudi na Dunaju je bilo 11. marca protestno zborovanje naše mladine proti tistim dogodkom v Trstu, ter se razvilo v viharno manifestacijo za jugoslovansko misel, za jugoslovanski Trst, za vseučilišče v Trstu. Zbor je prišel drž. poslanec dr. Tresić-Pavičić s fulminantnim nagovorom, a prvi govornik je bil slušatelj trgovske visoke šole, Vipavec Vekoslav Vrtovec, za njim Tresić-Pavičić, potem je govoril Virant in zaključil je dr. Bog. Vošnjak, ki je razvijal načrte, da jugoslovansko vseučilišče tiče v Trst, samo v Trst in nikamor drugam? »Trieste o nulla!« — vzklikamo tudi mi z Italijani vred. — V resoluciji ogorčeno protestujejo: proti brutalnim italijanskim nasilnostim v Revoltelli in izrekajo jugoslovanskim tovarišem iskrene simpatije. — Pozivljejo vlado, da z vsemi sredstvi prepreči ponovitev izgredov proti jugoslovanskim slušateljem in opozarjajo baš z ozirom na dogodke v Revoltelli, da bi bilo laško vseučilišče v Trstu le torišče za laške šovinistične provokacije. Trst je torej najbolj neprimerno mesto za laško vseučilišče. — Slovenski poslanci naj sploh preprečijo vsako rešitev laškega vseučiliškega vprašanja, dokler vlada ni izpolnila visokošolskih in drugih šolskih zahtev Jugoslovancev, zlasti pa, da takoj dovoli recipročnost z zagrebškim vseučiliščem.

Goriška akademska »Adrija« je isto tako protestovala proti izgredom v Revoltelli, ki jim mora biti edini odgovor: slovensko vseučilišče v Trstu.

Dr. Vošnjak pa je v »Soči« 17. marca pojasnil, kaj je značil njegov klic: »Trieste o nulla«, to je: Slovencem isti program kakor Italijanom: Samo Trst je Slovencem primerno vseučiliško mesto, drugega ne poznamo.

V nedeljo 26. aprila pa je priredilo naše dijaštvo v Trgovskem domu v Gorici manifestacijsko zborovanje, na katero so privabili nad 1000 poslušalcev. V imenu združenih sklicateljev je pozdravil zbor pravnik Velušček, a za predsednika je bil poklican Vekoslav Vrtovec, ki je pozdravil vladnega zastopnika Bog. Berbuča, drž. posl. Fona, dež. poslance dr. Podgornika, Franca Furlanija, vseuč. docenta Vošnjaka, za tajnika Pečenka in Biteznika.

Prvi je govoril pravnik Sedej in podal temeljito poročilo o položaju v državi in posebej na jugu. Z velikim zanosom je vzkliknil: »Mi Jugoslovani, združeni in silni, ne prosimo več, marveč zahtevamo svojo staro pravdo, svoje ukradene pravice nazaj in moramo jih dobiti.« — O dogodkih na Revoltelli zaključil: »Poboljševalnico naj jim vlada postavi v Trst, ne pa univerze, — univerzo pa zahtevamo mi, in sicer ravno v Trstu!«

Govorili so še Zavadlav, Podgornik, Gregorin, Vošnjak in Kremžar, a pravnik Pečenko je prečital resolucijo proti dogodkom v Revoltelli in zahteval, naj vlada to šolo spremeni tako, da bo dostopna vsem Jugoslovanom, naša univerza mora biti v Trstu, a zagrebška mora dobiti pravico recipročnosti. — Viharno je bilo to mladinsko zborovanje, ali mirno so se razšli. — To so bili — naši zadnji glasovi za jugoslovanski Trst!

Naše kulturno-narodno delovanje tik pred vojno.

Kakor da bi bili Slovenci na vsem Primorskem slutili, da gre naše živahno narodno delo proti koncu, smo neverjetno pospešili delovanje na vseh poljih in po vsej deželi.

»Narodna Prosveta« je nadaljevala predavanja v Gorici in po deželi, med drugimi so predavali: dr. Ern. Dereani 25. marca v Št. Ferjanu o tuberkulozi, isti dan v Biljani dr. Drago Marušič o političnem položaju Slovencev, nekaj dni prej prof. Seidl o rastlinstvu naših Alp, kar je potem še v »Soči« dalje razvijal. V načrtu je bil še ciklus predavanj. — Da bi mogla Prosveta razširiti delovanje na razne potrebe v deželi, je prodala svojo veliko knjižnico »Slov.

bral. in podpor. društvu«. Sama je še hotela ustanoviti knjižnico v Trziču, kjer je dotok Slovencev čedalje večji.

Knjižnica bralnega društva je s tem štela nad 2000 knjig in je uredila redno posojanje tudi nedruštvenikom. V odbor za leto 1914/15 so bili izvoljeni: preds. dr. Vlad. Orel, knjižničar Filip Bačnar (zdaj v Ljubljani), pokojni Ivan Bano, pokojni Josip Fabčič, Ivan Kravos (zdaj v Mariboru), pokojni Josip Kuštrin, pok. Anton Oblič, Ferd. Pinter (zdaj v Mariboru), Vid Rožič, Leopold Rijavec in Miha Turk. Njihovo prekoristno delovanje je prekinila vojna...

»Slovensko politično društvo« je prirejalo shode po vsej deželi. Posebno lepi so bili shodi: v Kobaridu 15. marca, kjer je poročal dr. Podgornik, v Vrtojbi dr. Dinko Puc, v Cerknem pa poslanci Podgornik, Mikuš in Miklavič.

Začetkom aprila so prišli iz Ljubljane od narodnega gledališča pod vodstvom Milana Skrbinška: Gospe Bukšekova, Winterova, Gjorgjičeva, Gorjupova; gospodje Danilo, Drenovec, Grom, Peček, Povhe, Šest in Habič. Igrali so: Perjanica, Vrag, Deseti brat, Konec sveta, Tretji eskadron. Neozdravljivi Izidor. V moji knjigarni so bile vse slike izložene. V Gorici smo imeli zopet lepe večere v Trgovskem domu.

Vmes pa smo imeli še 16. aprila velik koncert češke filharmonije pod vodstvom kapelnika Zemanka.

Vsa društva po deželi so bila neizmerno pridna. Tudi novostrojujarska društva so tekmovala z naprednimi, in Orli so tekmovali prav lepo z našim rastočim Sokolom. — Delo je bilo idealno lepo in bogato. V najbolj živahnem teku našega narodnega dela nas je dohitela — svetovna vojna.

V korist šole na Blančah je bil prirejen v aprilu ples, ki je dal čistega dohodka 1563 kron. Poslali smo jih v Ljubljano.

Obe podružnici sv. CM sta priredili 16. maja cvetlični dan za šolo na Blanči. Čistega dohodka je bilo 2135 K. Zvečer je bil na vrtu pri Jelenu velik koncert učiteljskihnikov pod vodstvom Ernesta Širce. Ravnatelj Bežek je dovolil učiteljskišnikom sodelovanje. Tako smo bili v Gorici že na konju.

Naj pripomnim, da je dal italijanski cvetlični dan dohodka samo — 1792. Tako smo v Gorici že gospodovali povsod, tudi na ulici.

Prvi majnik v Gorici.

Dopoldne je bilo v Gorici kakor po navadi, povsod so redno delali. Popoldne pa so mnogi delavci praznovali in so se zbrali na Telovadnem trgu pred našim hotelom Süd-bahn. Govorila sta voditelja socialnih demokratov, Lah Callini in Slovenec dr. Tuma. — Callini je temperamentno žigosal laške liberalce in klerikalce, a o Gorici je dejal: Laški liberalci se bodo morali privaditi misli, da Gorica ni čisto italijansko mesto, marveč da je tu tudi druga narodnost, katero treba upoštevati. Letos so zmagali le še s pomočjo vladinih ljudi in Nemcev. — Ko je Callini zahteval za javen shod Telovadni trg, je župan sicer privolil, ali pripomnil je, naj varujemo »il carattere nazionale della città«. — Callini je prav lepo namignil, kdo so se pregrešili proti »narodnemu značaju mesta«, namreč laški liberalci, ki so se zvezali z Nemci za volitve in sprejeli celo kar štiri v mestni zastop.

Za slovenske socialiste je govoril dr. Tuma, najprej vehementno o militarizmu, ki spodkopava temelje državi, o kateri se drugje že menijo, kako jo razdelijo. Oborožuje pa se Avstrija tudi radi tega, ker se boji lastnih narodov. — Goriški deželni zbor ne more delovati radi narodnostnega vprašanja. Samo socialni demokratje bi mogli v deželnem zboru postaviti ravnotežje, da bi se moglo začeti gospodarsko delo, ali delavstvo tam ni zastopano. — Laški liberalci so vzrok, da mesto propada. Tajijo slovenstvo v Gorici, dasi je to tukaj doma, je rastlina domačih tal. Kakor plevel hitro zraste na njivi, tako je zrastle slovenstvo v Gorici. — Ali ako slabo gospodari laški liberalizem, pa bi nič boljše ne bilo, ako bi prišli slovenski liberalci na površje. Samo socialna demokracija priznava vsem enake kulturne potrebe in enake pravice, samo oni bi — rešili Gorico.

Lajovčev večer v Gorici.

Dne 2. maja smo imeli v Gorici ljube goste iz Ljubljane, iz katere se prav redko kdo prikaže med nami. Ta dan pa so došli Matej Hubad, ravnatelj Glasbene Matice, predsednik pevskega zbora Razinger in glasbenik Anton Lajovic.

Koncert našega »Pevskega in glasbenega društva« je bil eden največjih. Ljubljanski gospodje so se udeležili že glavne vaje.

Zvečer na koncertu pa smo imeli rekordno udeležbo. Posebno nabite so bile galerije s prav odličnim občinstvom. Poleg vojaškega kapelnika Pešte je bil glavni dirigent ravnatelj goriške glasbene šole Josip Michl. Solospeve je pel domačin Josip Rijavec na način, pravi poročilo v »Soči«, da je dvorana kar odmevala od odobravanja. Slovenska moderna je imela svoj častni večer, saj so izvajali po večini Lajovčeve skladbe. Ali tudi Pevsko in glasbeno društvo je imelo svoj — častni večer in enako njegov pevovodja Jos. Michl. — Ljubljanski gostje so bili z našim koncertom jako zadovoljni, kar so lepo priznavali po koncertu na prijateljskem sestanku v svojih navdušenih govorih. Lajovca in Hubada je naše občinstvo zelo simpatično pozdravljalo in častilo.

Italija — Avstrija — Jugoslovani.

Pod tem naslovom je objavila »Soča« 16./V. proroški članek tik pred svetovno vojno. Uvodoma govori o neprestanih demonstracijah »Abasso l' Austria!«, kar je pomenilo vedno tudi »Abasso i ščavi!« kar je značilo, da so demonstracije naperjene vedno v prvi vrsti proti Slovencem in Hrvatom. Nadaljuje doslovno: »Italija se pripravlja dandanes na vojno, da bi zajela ozemlje od izvira Soče do Boke Kotorske. O tem se po Italiji javno govori, s tem računajo kakor z gotovo činjenico, — ali kar je še zanimivejše: pri vsem tem računajo na podporo Srbije. Za zdaj pa Italijani zahtevajo, da se varuje status quo v Gorici, Trstu, Istri in Dalmaciji, — in kar zveni paradokсно: od avstrijske vlade zahtevajo tak status quo v pogoj trozveze. — Na sestanku v Opatiji je bilo resno govora o teh vprašanjih in Italija je že pričakovala, da Avstrija pritisne ob steno Hrvate in Nemce.

Nadalje govori o mišljenju ital. politika Mazzinija, ki je zagovarjal federacijo balkanskih narodov, kar bi imelo velik vpliv na vse Slovane v avstro-ogrski monarhiji. — Iz dogodkov l. 1912. in 1913. je izšla Avstrija, kakor je to že naprej videl Mazzini, — poražena, ponižana, dasi se ni bo-

jevala. Ali kdo jo je diplomatski podpiral, kdo je zagrozil, da jo bo podpiral z orožjem, če bi bilo to treba? — Italija sama je to bila! — Italija je podpirala vse sramotne intrige proti balkanskim narodom. — Italija je zaprla Srbiji izhod na morje. — Italija je zapustila junaško Črno goro, Italija se je postavila proti Grški v Kavali, Korici in Epiru, — Italija je hotela Albanijo proti Grčiji in Srbiji, in vse to je delala proti jasnim nasvetom Mazzinijevim. — Resnih obrazov so govorili na Consulti: Moramo preprečiti, da bi se Slovani pokazali na Jadranu...

Končno so tudi Slovani prišli do malih pravic, a sledil je krik in vik po vsej Italiji, dasi smo Jugoslovani še daleč od enakopravnosti. Masa po Italiji je nahujskana in celo voditelji kričijo: Dol z Jugoslovani! Mazzini je pozabljen.

V nekako dopolnilo pa je objavila 2. junija iz Barzilaijevega govora članek: »Italija in trozveza«. Ko je odpravil Balkan in posebej Albanijo, nadaljuje:

»Ako so Jugoslovani v Avstriji po številu tudi res močnejši od Italijanov, se pri tem ne sme pozabiti, da za Italijani v Avstriji stoji 36 milijonov Italijanov v kraljestvu, neločljivo združenih z njimi po jeziku in čuvstvih. Vsaka demonstracija v Italiji proti Avstriji je samo odgovor na čine avstrijskih oblasti napram Italijanom. Pravo sredstvo za dobro razmerje med Avstrijo in Italijo ni v sestankih ministrov, marveč v pravičnem upoštevanju interesov Italijanov v Avstriji.«

Veseli se, da so Nemci v Trstu in Gorici na strani Italijanov in pravi: »Ako bo nemško ljudstvo v Nemčiji in Avstriji znalo prav ceniti postopanje Nemcev v Trstu in Gorici, bo to služilo v prijateljsko utrjenje razmerja med Nemčijo, Avstrijo in Italijo. — Italijani pričakujejo, da ostanejo Nemci vedno na strani Italijanov, saj Slovani udirajo enako v nemške kakor laške krajine. Slovani so brez tradicij, oprti samo na brutalno moč števila, Italijani in Nemci pa naj se zavedajo skupne kulture in naravne skupne obrambe proti udiralcem.

»Soča« je na to pripomnila: Italija dela na to, da postane Albanija predstraža Italije na Balkanu. Doslovno: »Barzilai ne pozna meje med A. in I., marveč če v Trstu zakričijo, odmeva to v Rimu.« Italijanom v A. se godi samo ta »kri-

vica«, da ne morejo več brezobzirno raznarodovati Slovanov, in radi takih »krivic« vpijejo, da odmeva po vsej Italiji. Barzilai hoče, naj bi Avstrija še dalje metala Slované Lahom v žrelo. Isto želi v Nemčiji »Vossische Zeitung«. — Toda zapomni naj si Barzilai: Tudi mi Jugoslovani smo si svesti svoje naloge ob Adriji, da rastemo in se jačimo, in pa — da nas ni ravno malo.

Novostrujarski shod v Cerknem.

Zbog preobilice gradiva ne morem podrobneje poročati o delovanju te čile stranke. Ustanovili so večje število bralnih društev, Orla, posojilnice, a na binkoštni ponedeljek so priredili pomemben shod v Cerknem. — Ker na Tolminskem nimajo nobenega poslanca, sta prišla Fon in Rojec iz goriškega okraja in pridružil se jima je Kremžar. — Fon je govoril posebno mnogo o škodljivosti davka na zasebno potrošnjo vina, dalje o krivdi naprednih poslancev, ker dež. zbor ne deluje, kajti oni hočejo zboljšati učiteljske plače za 25 %.

»Soča« je na to rekla, kako dobro je bilo, da so naši poslanci to vprašanje ljudstvu temeljito pojasnili, kajti zdaj ve, da bi z dež. šol. zalogom, za kateri gre v tem sporu, bil tolminski okraj za 70—80 % olajšan, in bi ljudstvo privoščilo učiteljem povišanje revnih plač.

Rojec je govoril o morali ljudstva, Kremžar pa jako bojevito o francoskih frامasonih. Dekan dr. Knavs se je pridno oglašal z medklici. Gregorčičev zvest pristaš, bivši poslanec Anton Kosmač, je pisal po tem shodu v »Goriškem listu«, da hribovsko ljudstvo zna dobro ločiti dejansko delo od praznih obljub in visokodonečih fraz, naj pridejo od katerekoli strani.

Velik političen shod v Sv. Križu.

V nedeljo 27. junija je otvoril ta veliki shod žn. Peter Medvešček. Posl. dr. Podgornik je podal sliko polit. položaja v deželi, posebno v deželnem zboru. Laški odpor sloni v glavnem na jalovem ugovoru, da Lahi plačujejo veliko več davkov, ergo nočejo plačevati še povišanja plač za slovensko

učiteljstvo. — Toda res je, da plačuje po izkazih l. 1912.: Furlanija 328.597 K, slovenski del dežele 425.822, a vmes je Gorica s 317.791 K. Goriškega davka pa ne smejo šteti k Furlaniji, saj je pred vsem celo po ljudskem štetju v Gorici 40% Slovencev, v Gorici so vse možne šole po večini za Slovence, tu so vsi možni uradi, vsi trgovci pa žive v glavnem od Slovencev. Štejmo kakorkoli hočemo, Slovenci plačujemo veliko več davkov nego Lahi. Nato temeljito pobija stališče Italijanov v deželnem zboru proti dež. šol. zalogu. — Kritikoval je tudi novostrojarje. — Za njim je govoril o gospodarstvu vipavske strani posl. Ign. Kovač.

Dr. Gregorin pa je prav obširno govoril o razmerah v drž. zboru ter o avstr. notranji in zunanji politiki. Veliko je govoril o razmerah na Balkanu, kakor so se razvile po obeh balkanskih vojnah, o avstrijskih pohlepih po Balkanu in nemški pohlepnosti po Trstu. — Celo o razdelitvi Avstrije nemoteno govorijo in pišejo. Brošura dr. Karla Winterstetena razlaga, da utegne priti moment, ko se bo morala Nemčija sporazumeti z Rusijo o razdelitvi Avstrije, pri čemer gotovo najde zaveznitva pri Italiji, Rumuniji in tudi Srbiji. — V novi Albaniji, ki jo je Avstrija ustvarila proti Slovanom, bodo le Italijani želi vse koristi. Za nas bi bilo najboljše, ako bi se Albanija nevtralizirala po vzgledu Švice.

Važnost in usoda beneških Slovencev.

»Soča« je bila priobčila začetkom maja članek »Beneški Slovenci«, v katerem je povedala namene in načrte njihovega poslanca v rimskem parlamentu, E. Morpurga. Poleg raznih mamilnih sredstev je zahteval tudi boljšega načrta za raznarodovanje s šolami in drugimi učnimi zavodi.

Morpurgo se je bil v podobnem smislu oglasil tudi v rimskem parlamentu, o čemer je natančneje poročala »Soča« z dne 20. junija. Dejal je med drugim:

»Želim dokazati, kako važno narodno vprašanje je, da začnemo delovanje za uspešnejšo kulturno povzdigo prebivalstva ob državni meji, ki je tudi vsled enakosti jezika s prebivalci na oni strani meje izpostavljeno zapeljevanju... Dogodki v Trstu, ki so nam še živo v spominu (misli na laške škandale v Revoltelli), potrjujejo ponovno potrebo in

nujnost, da posvečamo budno pozornost ljudstvu, ki mora biti vedno živa straža narodnega čustvovanja ob meji. Pomislite, da prihajajo temu ljudstvu dnevno v njegovem jeziku vesti, kako so Slovani na oni strani meje predmet privilegiranih in ljubezni polnih negovanj, in pomislite, kako se nad njimi vrši delo privlačnosti potom zelo razširjenega časopisja. Vlada je sicer storila tekom zadnjih 18 let mnogo za izboljšanje prometne zveze, za napredek v živinoreji in poljedelstvu, na polju združnega življenja in tehnične izobrazbe ljudstva, — zdaj pa želim izboljšanje šolstva.«

In kako si to misli, našteva: petnajst občin potrebuje nove šole, seveda strogo italijanske, ital. knjige in časopise, ital. otroške vrtce, zabavišča kot pripravnice za šolo, potem ponavljalne šole. Treba ustanoviti knjižnice po občinah, učiteljem je razpisati nagrade za uspešno poučevanje ital. jezika... Avstrija je vedno dobrohotno nasledovala razmere v obmejnih krajih in beneška republika je v svoji državniški modrosti čutila vso važnost prebivalstva na skrajnih mejah. Za te naše stražarje vzhodnih vrat domovine zahtevam od ministra pametno šolsko politiko.

»Soča« pravi, da so naši Italijani z veseljem sprejeli to vest, češ: sedaj se v Italiji vendar lotijo poitalijančevanja Slovencev kar najobsesneje. Zdi hujejo: oh, ko bi tudi pri nas vlada kaj storila za popolno poitalijančenje slovenskega ljudstva... Vlada je vendar že veliko storila za poitalijančevanje Slovencev in Hrvatov kar na debelo. Sicer bi se Lahine bili tako zredili v Trstu, v Gorici, ne v drugih mestih v Primorju. Da pa je vse to prenehalo, je vzrok edino le slovenska narodna zavest. Tu smo, vstajamo, rastemo, da nas vidijo in se nas bojé.

Na Montecitoriju v italijanskem parlamentu so hvalili Slovence, da so zvest in dober rod, katerega treba ohraniti in ga kulturno visoko dvigniti. Morpurgo je že opisoval Slovence, da so krepek in zdrav rod, inteligenten, ki more biti Italiji v največje dobro na vzhodni meji. To se čuje drugače nego bevskanje in lajanje italijanskih zbesnelcev v Primorju na nas. Važen narod smo torej in pozicija Slovencev je taka, da nas morata obe državi upoštevati in se torej primerno ravnati nasproti temu obmejnemu prebivalstvu...

Na to meni »Soča«, da Italijani ne bodo imeli uspehov s posilnim pollaščanjem Slovencev, a slovenska javnost bo ču-

vala nad vsakim korakom Italije glede beneških Slovencev in ima tudi besedo pri usodi svojih bratov v Italiji.

Naposled je »Soča« radovedna, ali bo Avstrija razumela svojo nalogo napram obmejnim Slovencem.

Goriški Slovenci pred sarajevskim atentatom.

Vsi slov. listi so poročali več ali manj z rezervo o potovanju nadvojvode Franca Ferdinanda v Trst in od tam mimo Gorice v Konopište. V »Soči« je znani »K« napisal o tem pomemben članek.

Nato so poročali, da je vlada prepovedala slovensko romanje na Gosposvetsko polje dne 21. junija samo zato, ker je poslušala nemško kričanje. — Ali Volkstag v Celovcu pa je le dovolila, kjer je Dobernigg ropotal proti trializmu, češ: južni Nemci so predstraža proti nevarnosti jugoslovanske nadvlade, ko Jugoslovani poslovenjujejo celo na Koroškem jezikovno mešano ozemlje, ki naj bi postalo žrtev trialističnih teženj, kar bi zaprlo Nemcem pot do Adrije.

Poslanec Markhl je poudarjal, da je boj do najskrajnejših mej geslo Jugoslovancev. Nemcem je boj vsiljen: Nikdar ne dopustimo, da bi nam zaprli pot do Adrije.

Govoril je celo znani dr. Egger iz Ljubljane in za njim je zastopnik tržaških Nemcev hvalil zvezo z Lahi v Trstu in Gorici. Primorski Nemci so važna predstraža proti jugoslovanski nevarnosti.

Sprejete so bile drzne resolucije, v katerih se upirajo pravičnim težnjam Slovencev, sebi pa hočejo ohraniti — prosto pot do Adrije.

Dočim Slovenci nismo smeli romati h knežjemu stolcu staroslovenskemu na Gosposvetskem polju, so Nemci smeli na svojem Volkstagu uganjati take naklepe proti slovenskemu narodu in njegovim naravnim in pravičnim težnjam.

Prišlo je še hujše. 15. in 17. avgusta se je pripravljala vseslovanski sokolski zlet v Ljubljani. Kar je prišel 14. julija odlok vlade, ki je ta izlet prepovedal »iz ozirov na javno varnost in javni blagor«. Razburjenje naroda je nekoliko potolažil dopis »Slovenske sokolske zveze«, naj društva le nadaljujejo s pripravami na

zlet, kajti odprta je pot pritožbe in je upanje, da zmagamo, ako drugače ne, vsaj z — omejitvami na sokolske organizacije v monarhiji.

»Soča« je dostavila: Ta prepoved pač ne bo prijetno odmevala ne v Srbiji ne v Rusiji, s tako prepovedjo se vliva le olje na ogenj. Pridobiti si treba Srbijo, ne pa vedno le širiti razdaljo med Avstrijo in njo. Veliki ruski car veže nase balkanske države, avstrijska vlada pa ne zna drugega ko ob vsaki priliki pokazati zobe Balkancem. — Ali res kdo misli, da bi prihod nekolicnih izvenavstrijskih telovadcev postal nevaren državi? V prepovedi vidimo le namen: ubiti sokolsko organizacijo med Slovenci.

Lahi pa so šli nad našega Sokola z — bombami.

Dve sto mladih sokoličev je telovadilo 21. junija na telovadišču pri Sv. Jakobu v Trstu. Kar je zažvižgala v zraku — laška bomba. Zločinec je napolnil kos plinske cevi za bombo z razsekanim železom. Ali k sreči je vse zletelo v bližnji zid in nesreče ni bilo. Nekaterim je bila preluknjana obleka.

Nemci in Lahi so torej združeni proti nam! Vidimo te sovražne zveze, toda mi ne obupavamo ne ob nemškem zmerjanju ne ob laški bombi. Naprej gremo v boj! Kvišku srca, pokoncu glave. — Zmaga bo naša!

Dan pred umorom v Sarajevu je priobčila »Soča« članek pod naslovom

»Jugoslovansko vprašanje«,

kjer čitamo med drugim tudi te stavke:

Po nemških listih se neprestano govori o važnosti Avstrije za Nemce, od katere se ne dajo odriniti, kajti Nemci se čutijo — močne. V Rajhu so naši zaščitniki, od tam veleljajo Nemcem, naj zasedejo dežele ob Adriji in se polaste Trsta. — Odkar teče bohinjska železnica, je import Nemcev v Trst in dalje na jug čedalje večji. Ti Nemci se zdaj družijo z Lahi proti Slovencem, ki smo zid med Nemci in Adrijo. Italijani pa za zdaj še ne mislijo na to, da se tudi oni pozneje udušijo v nemški poplavi.

Omenja poročilo vsenemškega poslanca dr. pl. Lodge-manna v Gradcu, ki je napovedal Slovencem boj na življenje in smrt, in nadaljuje:

»Nemško navalivanje na Adrijo živo odmeva v jugoslovanski politiki, to družijo Slovence, Hrvate in Srbe, en narod smo, Jugoslovani smo! itd.«

Usoden Vidov dan leta 1914. v Sarajevu.

V diven dan Sv. Petra in Pavla v Gorici je komaj dobro uro po izvršenem umoru Franca Ferdinanda v Sarajevu počila v veselo razpoloženje meščanstva vest o umoru, in začele so se širiti najgroznejše kombinacije o posledicah, ki jih moremo z gotovostjo pričakovati. In že prve vesti v dunajskih in drugih nemških listih so vtikale vmes Srbijo, kar je kazalo na nevihto, ko pojde vse nemško žito v zaželjeno klasje. Naši nacionalni listi so prinašali suhe vesti pod črnim robom, najraje pa vesti o nemških demonstracijah proti Srbom in Srbiji, tudi vesti o izgredih avstrofilskih Frankovcev po vsem Hrvatskem, ki naj bi zopet poostrili staro sovraštvo med bratskima narodoma.

Naša »Soča« je poročala jako obzirno in ni niti z najmanjšo besedo profanovala čiste jugoslovanske misli, pač pa je ostro zavračala divjanje pangermanov v Avstriji in pisavo njihovega časopisja, pa je zaključila 4. julija svoja poročila tako: »Globoko brezno ostudnosti so dokazali dogodki po atentatu, razkrili so vso gnilobo, ki vlada v tej državi!«

Tudi katoliška »Eco del Litorale« se je pridružila nemški gonji proti Srbiji in Slovanom. Pisala je 4. jul. med drugim: »Nagibi do strašnega dejanja imajo svoje vzroke v vsesrbskem duhu, ki preveva od l. 1905. dalje vse južne Slované. Ne samo pri Jugoslovanih, ampak tudi pri Čehih, se je vkoreninilo tako vsesrbsko čustvovanje, — in znano je, da so bile tudi v Gorici izrečene obsodbe radi srbskih iredentističnih vzklikov, ki so jih izrekale tudi odrastle osebe — in celo v državni službi. V Gorici smo slišali s svojimi ušesi slovenske dijake, ki so nemoteno peli srbsko himno v nasprotovanje laškim vzklikom za laško vseučilišče v Trstu. Vemo celo, da so slovenski učenci trgali iz učnih knjig avstrijsko himno in nadomestili s srbsko. — A slovensko časopisje ni nikdar objavljalo takih iredentističnih pojavov!«

Umeje se, da je zlasti »Soča« energično zavračala take podle denunciacije klerikalnega laškega lista, — a odgovorila je na naslov voditelja te stranke, prošta in dež. glavarja dr. Faiduttija, opozorivši ga, kako je on pesmi pel za Garibaldija in grdil Franca Jožefa.

Na »S.« odgovor se je oglasil samo urednik A. S. (Arturo Stefani), ki je hotel oslabiti napade na Slovence. Povedal pa je, da je došlo po njem že 350 Trentincev v Gorico, pride jih še, in oni prevzamejo vso — bankerotno laško klerik. stranko. — V G. je došla že »Banca cattolica Trentina«, ki je bila prevzela furlansko banko, hilarijansko tiskarno — in prevzame vse katol. postojanke.

Ni treba pripominjati, da smo pazljivo zasledovali vsa poročila z Dunaja in Berlina, iz katerih se je zrcalila bližnja usoda vsega slovanskega juga.

Najvažnejši dogodki do vojne napovedi.

C. kr. slovenska državna gimnazija je sklenila svoje zadnje redno leto. Osebe je bilo: ravnatelj dr. Janko Bezjak; — učitelji in profesorji: Rudolf Cvetko, dr. E. Dolinšek, Andr. Ipavec, dr. K. Lavrenčič, Mart. Mastnak, dr. Karel Pirjevec, Fr. Povšič, K. Prijatelj, katehet Ivan Tabaj; — pomožni učitelji: Jak. Cimperman, Fr. Devetak, Matija Rauter, Ant. Sovrè, Iv. Steblovnik. — Laščino je poučeval stolni vikar J. Marold, petje Iv. Mercina, stenografijo J. Vovk, risanje J. Žnidaršič; slugi Simon Šturm in Iv. Rešič. — Že iz števila učnih moči je vidno, kako važna je bila ta šola za slovenske razmere v dež. glavnem mestu.

Prof. Andrej Ipavec je objavil v »Letnem poročilu« lepo razpravo: »K ustanovitvi slovenske gimnazije v Gorici«. Po zgodovinskih podatkih od jezuitskega gimnazija l. 1615. do ustanovitve te čisto slovenske šole nam je podal še podatke iz leta 1914.

V štirih razredih je bilo učencev vpisanih 401, na koncu leta ostalo 345, in sicer s Primorskega 304, Kranjskega 31, Štajerskega 6, od drugod 3; — Slovencev 344, Hrvat 1. — Odličnjaki v 4. razredu: Franko Igor, Rejec Albert, Vencelj Andrej. — Dijakinj (hospitantk) je bilo 17, odličnjakinje: Dominko Vilma, Zadel Cvetka, Črne Pavla.

Nemška drž. gimnazija je imela pod ravnateljem dr. Gustavom Hemetsbergerjem še 25 profesorjev, med temi so Slovenci: dr. Karel Ozvald, dr. Fran Čadež in dr. Fr. Roštohar. Dijakov 473; Slovencev 200, Italijanov 199, Nemcev 71, Hrvata 2, Rumun 1. — Ker je bila večina Nemcev iz drugih dežel, je bil to lep dokaz, da je nemška gimnazija v Gorici nepotrebna. Naš sklep se je glasil, da jo po končanih sedmih letih sploh odpravimo, na prav enostaven način: da za nemško gimnazijo ne bo učencev.

Na c. kr. realki je bil ravnatelj Slovenec Jakob Zupančič, Slovenci profesorji pa: dr. Ivan Gregorin, Ivan Košnik, dr. Ant. Papež, Ferd. Seidl, Jos. Žilih, dr. Hil. Zorn, Anton Debeljak, Fran Ferjan, dr. Peter Šorli, Ivan Žnidaršič, vseh pa je bilo 31. — Dijakov 360; Slovencev 162, Lahov 105, Nemcev od vseh vetrov 86, ostali razni. — Za novo šol. leto sprejetih že 24 uč., med temi 18 Slovencev. Na učiteljsku sprejetih za prvi tečaj 40 gojencev. — Tako smo rasli v Gorici tudi v šolstvu.

Prof. Ferd. Seidl je šel v zasluženi pokoj in se preselil v Novo mesto. Ne imeli bi ga več v Gorici, čeprav bi se vojna drugače končala. — Zato naj mu ob tej priliki posvetim še nekaj vrstic, kakor ga tudi sicer v tej knjigi večkrat omenjam.

Po profesorski preizkušnji je služboval od oktobra 1882. do februarja 1887. kot začasni učitelj na meščanski šoli v Krškem. Po smrti prof. Frana Erjavca l. 1887. v januarju je nastopil službo suplenta na goriški realki. Že po enem semestru je bila služba definitivno razpisana in Seidl je bil izmed 45 prosilcev imenovan v septembru 1887. Služboval je v Gorici do konca marca 1915., ko je bil na svojo prošnjo upokojen ter je za odlikovanje dobil naslov — vladnega svetnika. Tekom svojega blagoslovljenega delovanja in življenja za znanstvo v čast in slavo ožje domovine Slovenije je bil često odlikovan na razne načine, tako da ima vseh odlikovanj menda nad deset v obliki častnega članstva znanstvenih društev v Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Dunaju, dopisujočega člana Jugoslovanske akademije znanosti v Zagrebu že l. 1903., častnega občanstva v Novem mestu. — Kako je deloval v Gorici v naših raznih narodnih društvih, kako je sodeloval pri kulturnem delu s predavanji, o tem sem imel priliko često poročati. Zakonska dvo-

jica Seidlova je bila povsod na mestu, kjer je bilo treba za naše narodne ali kulturne potrebe kaj delati. Ko to pišem, v januarju 1934., sta živa oba v svoji idilni domačiji v Novem mestu, kjer sta srečna in zadovoljna. Naj uživata v miru svoje dneve, ki so jima še usojeni na tej zemlji!

Ekspanzivnost slov. življa je zahtevala narodna društva na vseh koncih Gorice. Tako smo imeli v dolnjem delu mesta društvo »Balkan«, a na tako zvanem Cingrofu krasno delujoče »Slovensko izobraževalno društvo«, na Blanči »Čitalnico«. — To leto je bil na Cingrofu predsednik prof. Ivan Košnik, ki se je pa na občnem zboru 7. julija odpovedal zaradi prevelike zaposlenosti. Na njegovo mesto izvoljen naduč. Alojz Bajec, v odbor pa: Cimprič Jos. tk. Sedej Vekosl., blag. Ferlič Mih., Cigoj Jos., Terčelj Fr., Pečenko Silvan. Po krasnem navduševalnem govoru dr. Draga Marušiča je bil zaključen za vselej (?) zbor tega vrlega društva...

9./VII. je bil zaprisežen žn. Jurij Bombig. Nam. svetnik Anton Rebek je v svojem govoru naglašal, da žn. zbog svoje izkušenosti v izvrševanju poslov stori gotovo vse, da bo Gorica napredovala. — Neizogibni dr. Cesciutti (Češčut) naglaša s patosom, da bo žn. poleg notranjih interesov znal varovati tudi moralne interese, vzdržujoč neomadeževan in svetel italijanski značaj Gorice... Bombig se je zahvalil in končal: »Mi ne odnehamo nikdar od programa, ki smo mu sledili doslej, da obdržimo nespremenjen svoj narodni značaj, svojo avtonomijo, svoj jezik in neoporečno pravico, da smo mi sami gospodarji v svoji hiši. — Burno ploskanje. Bakljada zvečer pa je bila — prepovedana.

Zadnji sokolski nastop je bil v nedeljo 12. jul. v Št. Andrežu. Od kolodvora je prikorakalo 250 Sokolov z godbo. Ob meji je pozdravil žn. Andrej Lutman, odgovoril starosta dr. Fr. Irgolič, za SSZ Aleks. Kostnapfel, za idrijsko župo pa Julče Novak. Med grmenjem topičev so odkritih glav zapeli: Hej Slovani.

Pričetek persekucij.

Da se bližamo vojni napovedi, so pač vedeli edino le vojaški krogi, v Gorici kontrašpionažni oddelek, ki sta ga vodila podpolkovnik conte Woinovich in stotnik Scholz. Imela

sta na glavarstvu poslušnega slugo, policijskega nadkomisarja dr. Casapiccola. Ti so imeli že davno izgotovljene sezname — Slovencev, ki so bili »p. v.« (politisch verdächtig — politično osumljeni). — Priznati moram, da smo bili tudi vsi voditelji naravnost naivno nevedni o vsem, kaj bi se moglo vse zgoditi za slučaj vojne napovedi. Zato smo bili osebno povsem nepripravljeni na dogodke, ki so res prišli nad nas.

Že v sredo 15. julija je policija izvršila hišne preiskave v Čitalnici, Sokolu, Adriji, Prosveti, Slov. bralnem in podpornem društvu, Čitalnici na Blanči, v Balkanu, na Tržaški cesti in pri mnogih dijakih. Našli niso prav nič obtežilnega. Preiskave je povzročil dr. Casapiccola, kajti nam. svetnik Rebek ni ničesar vedel o teh preiskavah in je bil enako presenečen.

Naravno, da je nastalo med Slovenci silno ogorčenje, ki ga je dala na glavarstvu na zapisnik deputacija naših društev: dr. Franko, dr. Podgornik, dr. Gradnik, dr. Vošnjak. Zahtevali so proti dr. Casapiccoli disciplinarno preiskavo. — Takrat pač še nihče ni slutil, da je bil Casapiccola vsemogočen predstavnik avstrijske soldateske, ki je kmalu prevzela tudi vso politično oblast ter po Casapiccoli dala zapreti vse bolj znane Slovence, med njimi tudi vse člane tiste deputacije, — ali čudno: med njimi ni bilo klerikalcev.

»Soča« 21. julija je še pogumno poročala, da je Casapiccola na svojo pest izvršil vse preiskave, kajti ne glavar ne namestnik nista o njih nič vedela. In udarila je po Casapiccoli. Med drugim je povedala, da se bo moral zagovarjati zaradi telesne poškodbe na ovadbo Vincenca Komavlija iz Pevme. — Casapiccola je namreč šel na sprehod v Pevmo z dvema psoma, ki sta začela ravs s psom Komavlija. Ta je hotel vse spraviti narazen in je oplazil tudi psa Casapiccole. Nato pa je goriški mogotec s pasjim bičem začel obdelovati Komavlija in njegovega sina kar z ročem in je oba poškodoval.

Prišla pa je res vojna in dr. Casapiccola je bil nekaj časa neomejen gospod na glavarstvu, tako da niti glavar sam ni bil varen pred aretacijo.

Usodni dnevi za napredne Slovence.

Italijani v Gorici in tudi v Trstu so se tiste čase obnašali tako ostudno, da jih je bilo pozneje strašno sram, zlasti ko so videli, kako so se obnašali Slovenci leto pozneje, ko so prišli na vrsto Italijani zaradi vojne z Italijo.

Tik pred svetovno vojno so brezvestno ovajali Slovence, ali bolje: izmišljali so si o raznih Slovencih protiavstrijske izjave, tako da so bili razni Slovenci povsem po nedolžnem kar zaprti: zmerom se je izkazalo, da so Lahi čisto navadno lagali. — »Soča« je že 14. julija priobčila opozorilo ljudstvu: »Pozor pred agenti — provokaterji!« — ki so bili vedno le Italijani in so spravili nekaj naših pod ključ.

Še dan pred odrejeno mobilizacijo pa je objavila značilen uvodnik »Somišljenikom«, kjer pravi med drugim: »Težki in resni časi se nam obljublajo na političnem obzorju, zato je naša dolžnost, da pravočasno vravnamo svojo pot in da vredimo svoje razmere. Posebno nujno je to zdaj, ko nas ne ščiti nikak parlament in je v Avstriji gospodar — absolutizem!«

Po raznih praktičnih nasvetih pravi: »Edino naše orožje je — časopisje (kako smo bili pač še naivni!) in naše narodne organizacije. Tu glave na pravo mesto in pokoncu! — A zviti bodimo v boju kakor lisica, bodimo hrabri kakor levi in vztrajni ko mravlja — in vspeh bo naš! Pričenjajmo novo poglavje v zgodovini slovenskega naroda, ki bo imelo bliščeč naslov: Zgodovina združene Slovenije!«

Tako v Gorici na predvečer svetovnega požara, ki je prinesel prav nam goriškim in primorskim Slovencem to... kar imamo: najžalostnejšo usodo vseh narodov in vekov! Ali smo to zaslužili? Čitatelj ljubi: Čitaj ponovno obe moji knjigi in uveriš se, da tak narod, kakor naš v današnji Julijski krajini... zasluži boljšo usodo.

Ne bom dalje opisoval splošnih dogodkov, kako se je razvijal položaj do napovedi vojne in odrejene mobilizacije na dan sv. Ane 1914, dne 26. julija.

Gabršček in dr. Puc — prva v kazematah na gradu.

V soboto, ves večer, smo imeli tiskarji Primorja sestanek v gostilni Pallich pri Soškem mostu. Kljub temu me je goriški Lah videl v točarni pri Jeleni in mi podtaknil za avstrijsko vojsko žaljive besede, zaradi katerih sem bil štirikrat pred sodiščem (glej pozneje!).

Ko smo šli opolnoči mimo glavarstva na Travniku, so bila vsa okna razsvetljena: »Evo, mobilizacija je, prijatelji, bodimo pripravljeni!«. Tako je zaklical tiskar Giuseppe Paternolli, predsednik Trgovske zbornice, lojalen tiskarski kolega.

Drugo jutro je šla od ust do ust novica o odrejeni mobilizaciji, a ob pol ene popoldne se mi je v stanovanju predstavil detektiv Mahorčič z uljudnim pozivom, da grem ž njim na glavarstvo, ker želi gospod svetnik nekaj nujnega z menoj govoriti. Tako je rekel zaradi moje stare matere. Rodbina je bila na letovišču v Kobaridu. — Kljub tej uljudnosti detektiva sem dejal materi, naj takoj poizveduje za menoj, ako se ne vrnem na obed, ki je bil že pripravljen.

Na obrazu detektiva, sicer vrlega narodnega Slovenca, sem takoj videl, da tiči tu vmes vse kaj drugega: — aretacija... Takoj mi je prišla na misel resnica: vojna je, ni več državljanskih pravic, persekucije so se pričele...

Ko sva prišla na Travnik, mi je Mahorčič povedal, da ne greva na glavarstvo, marveč na grad, kamor jih pa pride še mnogo za mano, kajti detektivi so se porazdelili po mestu. — Profos na gradu še ni bil obveščen o dohodu novih gostov, zato naju je pustil zunaj pod košatim drevesom, da se nas kaj več nabere. Kmalu za mano je prišel v spremstvu dr. Dinko Puc, in vedela sva, kaj naju čaka. A bila sva povsem mirna in nekako sva se bila že sprijaznila z usodo, češ: že vedo, koga hočejo napraviti neškodljivega.

Pa takoj sva bila spet presenečena, kajti tretji je prišel k nama finančni uradnik Milan Hočevnar, ki sva ga smatrala bolj za Laha, ali vsaj kot Slovenca povsem nedolžnega in nevrednega časti, ki je naju doletela. Pa sva tudi svečano protestovala, da se v najino družbo na dan mobilizacije

spravlja tak človeček, kakor je bil ta Hočevnar. Humor naju ni zapustil. Tudi Hočevnar je bil najinega mnenja in je še po vojni pripovedoval s ponosom, kako sva midva z dr. Pucem protestovala proti njegovi aretaciji. Kdo vse in po kaki vrsti so prihajali novi stanovalci goriškega gradu, se ne spominjam več. V nekaj urah nas je bilo že lepo število. Med tem je dobil tudi profos navodila, kaj naj z nami napravi. Ta profos je bil pameten mož in mene je dobro poznal in čislal.

Navodila so bila s početka jako stroga: v kazemate z nami, strogo nadzorstvo vsake pol ure. In tako sva prišla z dr. Pucem v dve kazemati druga zraven druge, tako da sva se lahko sporazumela s trkanjem na stene in tudi z govorom preko malega okenca v dva metra debelem zidu. Tja sva zložila posteljni koc, tam sva preležala po cele ure in skrivaj kukala na dvorišče. Tu sva videla, kako so prihajali novi gostje, in ko sva dva dni pozneje zagledala med drugimi tudi prijatelja Andreja Jakila, je zaklical Puc: »Nič ne bo hudega, saj nas je že velika in odlična družba!«

Prvi dan pa sva bila v skrbeh, kaj nameravajo z nama. Grad so stražili furlanski črnovojniki. Tem je pod noč poslušojči častnik dal tako navodilo: »Vojaki! Videli ste sem prihajati ljudi v gosposkih oblačilih. Veste: to so najhujši zločinci, to so veleizdajalci. Dobro pazite nanje, pazite na oknica, na vrata, in kadar zapazite kaj sumljivega, kar svinca jim dajte, kar svinca. Feldvebel, raztolmačite to možem.« — Slišal sem furlansko pripovedovanje narednika, in parkrat se je ponovilo povelje: dar piombo, dar piombo! (Dati svinca!) — Pa pokličem Puca: »Dinko, ali si čul?« — On: »Da, da bodimo na vse pripravljeni. Saj si videl tiste suhe vodnjake, ki so strašno globoki. Tje notri nas lahko pomečejo, nobena mačka se ne bo brigala za nas!«

Prvi dan sem dobil šele pozno pod večer nekaj jesti, pozneje mi je nosila mati do vrat gradu. Od tam je nosil vojak.

Ker so prignali iz vse dežele veliko Slovencev, je začelo primanjkovati prostora za posamezne zapore, zato je došlo povelje, spraviti po več oseb skupaj. Profos mi je prišel takoj to novico povedat in me je povabil, naj grem z njim, da si pogledam, kam bi jaz rad prišel in kdo še naj

bo z menoj. Izbral sem si lepo veliko sobo v prvem nadstropju, odkoder se je videlo na Travnik ravno pred kavarno Central, kjer so se zbirali znanci ter gledali na grad... Sporazumeli smo se in tje so hodile žene, matere itd. in so nas od daleč mogle videti... Z jedjo je prihajala poleg časopisov tudi korespondenca do nas in od nas do njih. Ker je bil nekak nadzornik nad našo sobo moj sosed, sin trgovca Del Piera, in dober dečko, ni bilo stroge kontrole, marveč nam je celo on sam donašal, česar smo si želeli.

V isti sobi so bili razni prijatelji: dr. Puc, dr. Gradnik, nekaj dni dr. Franko, deželni podglavar, ki so ga pa kmalu rešili: dalje Alojzij Luznik iz Dornberga.

Ko je prišel dr. Franko, niso imeli niti slamnice niti odeje zanj. Dr. Puc in jaz sva pri zidu stisnila slamnici skupaj, da je bilo v sredi še za enega. Bil je obupan patron: da se je celo njemu kaj tako človeškega pripetilo, ni mogel pozabiti, ni mogel razumeti, njemu — namestniku deželnega glavarja.

Ker so bila čez dan odprta vrata sobe, so lahko prihajali k nam drugi znanci, n. pr. Andrej Jakil in njegov sin Julče, Ignacij Križman iz Dornberga itd. Vsakdo od nas je vedel kaj povedati, vsako napoved vojne smo pozdravili s posebnim veseljem, in Lojze Luznik je veselo vzkliknil, da bo tako vojne kmalu konec. — Dr. Puc ga je takole potolažil: »Konec vojne praviš, poglej tje v kot, tam si postavimo božično drevesce.« — Ne samo Luznik, tudi razni drugi so majali z glavami, češ, do tje bo vojne že davno konec. Take misli smo imeli o koncu svetovne vojne.

Bilo je 7. ali 8. avgusta, ko so naznanili, naj nekateri spravimo vse svoje reči in da nas ob 11. ponoči spremijo v preiskovalne zapore okrožnega sodišča. Takoj smo vedeli, da pridemo pod varstvo in oblast okrožne sodnije, in bili smo zadovoljni. Poleg mene so bili: dr. Dinko Puc, dr. Alojzij Gradnik, njegov brat učitelj J. Gradnik, Alojzij in Adolf Urbančič, moj bratranec Franc Muznik.

Ko nas je močna eskorta vojakov privela na ulico, nas je sprejel močan špalir laških patriotov na obeh straneh z divjim kričanjem: *Morte ai traditori, alla forza Gabršček, alla forza!* (Smrt izdajalcem, smrt Gabrščku, smrt!), in to divjanje se je razlegalo vse do okrožnega sodišča. Videli smo, kako se je goriško patriotično

laško meščanstvo pripravilo na naš sprejem, ki mu je bil brez dvoma javljen... Lahki so vedeli le za moje ime, ali pa so samo meni privoščili vislice...

V zaporih so nas sprejeli resnih obrazov sami naši vrli slovenski jetnišničarji, med njimi vodja jetnišnice Ant. Neffat, oče sedanjega ljubljanskega kapelnika, ki je bil potem malo dni za nami sam aretovan in spravljen na ljubljanski grad. — Nakazali so nam prav čedne celice. Kmalu za nami je pridirjal v zapore conte Woinovich in dejal Neffatu, da radi varnosti postavi pred naše celice še vojaško stražo, a Neffat je bil tako nepreviden, da je pohvalil domačo jetniško stražo, in menil da bo — ta zadoščala. — Woinovichu ni zadoščala, poslal je v zapore toliko vojakov, da so stražili po eden pred vsako naših celic vsak po dve uri. Neffat pa se je zameril, postal je »politično nezanesljiv« tudi on, zato marš z njim v Ljubljano na grad z vsemi gosti goriškega gradu. — Kaj se je zgodilo?

Conte Woinovich in stotnik Scholz sta hotela imeti v opravičilo vsaj nekaterih aretacij v rokah nekak dokument, ki opravičuje sum politične nezanesljivosti. To so rabili pred vsem zaradi dr. Gradnika, ki sta ga dr. Casapiccola in Woinovich sovražila zaradi pritožb proti preiskavam proti Čitalnici in drugim društvom. V Krminu sta imela zanesljivo orodje v finančnem respicientu J. Schuppu. Ta je dobil nalogo, kakšno ovadbo naj napiše. Možakar je doslovno ubogal, ali dodal je še nekaj iz svojega, da je olehčal tudi svojo jezo na nekatere Slovence. Med temi je bil moj bratranec Muznik iz Trente, ki je svoj čas pred bovško sodnijo pričal proti Schuppu tako, da je bil ta obsojen. Mislim, da je na tak način spravljal v ovadbo tudi oba brata Urbančiča.

Ta ovadba je ležala v uradu podpolkovnika Woinovicha za vsako rabo in opravičilo, največ zaradi dr. Gradnika, ki ga je bil Woinovich aretoval v uradu med zasliševanjem nekih prič. Woinovich je vedel, da ta aretacija zbudi na okrožni sodnji ogorčenje.

Ali imel je s to ovadbo le smolo. Ovadba je ležala na njegovi mizi. Ko je nekoč šel iz urada in je pustil tam namestnika, je ta vzel v roko tudi tisto ovadbo. In ko je čital, v njej tiste strašne veleizdaje, ga je obšla zona in je mislil, da treba ta akt takoj poslati državnemu pravdnistvu. — Tam je bil višji državni pravdnik Andraž Jeglič, ki je takoj

predlagal svetovalstveni zbornici uvedbo kazenske preiskave proti vsem tam imenovanim. Ta zbornica je bolj nego mi razumela, da je za nas veliko boljše, ako smo v njeni oblasti, pod njenim varstvom, nego v krempljih soldateske. Ko smo bili v preiskovalnem zaporu okrožnega sodišča v Gorici, daleč od bojnega polja, kjer so še bili običajni zakoni v veljavi, se nam ni bilo več bati nasilstev policijskih in vojaških mogotcev.

Naš preiskovalni sodnik je bil dež. sod. svetnik Ant. Bonne, ki je bil Slovencem vedno jako naklonjen, saj je služboval najraje med Slovenci, zadnje čase v Ajdovščini in v Bovcu. Kar oddahnili smo se, ko smo prišli od prvega zaslišanja. Meni je vrgel z nejevoljo tisto Schuppovo ovadbo in dejal: »Tu čitajte, kaj ta lump piše... Tega človeka sem v Bovcu enkrat že obsodil, a glavna priča je bil Vaš bratranec Muznik, zato pa je Muznik zdaj z Vami tu v zaporu. Takrat je bil Schupp respicient na Žagi in je moral potem vsled obsodbe oditi, kar mu ni bilo nič kaj prav. Zdaj je skuhal jezo nad Muznikom in le pogledjte, kako lopovski ga je spravil z Vami v zvezo itd. — Na Schuppovo pisanje sem obširno narekoval odgovor sam, marsikak lep migljaj mi je dal Bonne. — Bonne nas je nad potrebo klical na zasliševanje, samo da nam je povedal, kaj se prav za prav godi na bojnem polju.

Nakrat pa je zasliševanje prenehalo za skoraj mesec dni, in sicer zaradi naslednjega nasilstva soldateske:

Preiskovalni sodnik Bonne je odredil tudi zaslišanje raznih prič v Krminu, največ v Gradnikovih zadevah, ki jih je Schupp po svoje opisoval. — Ko je Bonne prišel v Krmin, je tam srečal tudi Schuppa in mu je dejal: »Pridite tudi Vi na sodnijo, da boste zaslišani za pričo!« — Ko je Schupp izvedel, zakaj bo zaslišan, je takoj zdirjal s kolesom v Gorico k podpolkovniku Woinovichu, ta pa z avtom v Krmin naravnost v uradno sobo, kjer je Bonne zasliševal priče. Pograbil je znano mu Schuppovo ovadbo in dejal sodniku: »Herr Landesgerichtsrat, das war nicht für das Gericht bestimmt!« (Gospod..., to ni bilo za sodnijo namenjeno!) — in odkuril jo je z ovadbo vred. Sodnik ni imel več podlage za preiskave, zapisal je zapisnik o začasno ustavljeni preiskavi in nenavadnem vzroku ter odšel v Gorico. Tu je stvar izročil svetovalstveni zbornici, ki je ves dogodek naznanila

višji dež. sodniji v Trstu z zahtevo, da mora ovadba takoj zopet priti na okrožno sodišče. Višje dež. sodišče je isto zahtevo poslalo ministrstvu.

Bonne je naznanil dogodek nekaterim ali vsem prizadetim s pripombo, da tudi mi pošljemo pritožbe na ministrstvo, ker se s tem po nepotrebem zavlačuje naša usoda itd. Dr. Puc, dr. Gradnik in jaz smo podali dobro zasoljene pritožbe na ministrstvo z dodatkom, da podamo kazenske ovadbe proti Woinovichu in župniku Andreju Uršiču, ki je šel Schuppu na roko pri sestavljanju tiste ovadbe.

Čez kake štiri tedne je res bila ovadba zopet v Gorici in Bonne je v najkrajšem času dokončal preiskavo ter predlagal, da vse osumljence izpuste na svobodo in se preiskava ustavi. — Drž. pravdnik je dolgo potreboval za svoje predloge na višje državno pravdnništvo, — in tam nekje sredi novembra so bili izpuščeni na svobodo vsi, razen — seveda: mene in mojega nesrečnega bratranca Muznika, ki je imel tonesrečo, da je bil z menoj v sorodstvu.

Naš vojaški predstojnik je bil takrat — ker je Woinovich odšel na fronto — sodnik dr. Vinci, tisti nesrečni komponist znanega »Marameo, cari burloni, ritorne pur a Salcan, che a Gorizia benedetta tutto tutto xe italian!« Iz moje prve knjige je znano, kako sem Vincia zaradi te sramotilke obdeloval in kako sem mu po notah odgovoril: »Marameo, brutti buffoni, ritornè pur a Milan, che a Gorizia benedetta, pocco, pocco xe italian!« — Zdaj je imel priliko, da se je maščeval nad mano in zato sem obsedel še dalje v zaporu. Ali je še kaj drugega tičalo za tem, nisem mogel izvedeti.

Ali Vinci se je kmalu premislil, kajti kolo se je začelo obračati v tem smislu, kakor mi je Bonne že med preiskavo namignil: da nas Slovence najbrže kmalu izpustijo, ker pridejo kmalu Lahi na vrsto. — Po 20. septembru, ko so Garibaldinci že bili pripravljeni, da vdrejo čez mejo, je Avstrija že po priliki vedela, kako je z Italijo!

Dne 4. oktobra nas je vse obiskal v naših celicah jetniški nadzornik Neffat, ki se je bil vrnil iz Ljubljane, in nam je pravil, kako so živeli na gradu, in kaj je vse novega na vojnem polju. Bili smo ga veseli in zadovoljni z njegovimi novicami.

V preiskovalnem zaporu se nam je dobro godilo. Hrano smo dobivali iz bližnjega hotela »Union«, kjer je dobra kuharica, naša znanka, lepo skrbela za nas. — V zaporu sem poslovenil dva romana: »Charlotta« in »Španska zavrtnica«. »Charlotto« sem dal potem takoj v tisk in je bila do vojne z Italijo skoraj dotiskana — pa je vse vkup potem vzel vojni vrag. Med poznejšo internacijo sem poslovenil znani Bulwerjev roman »Poslednji dnevi Pompejev«, ki je izšel l. 1924. v dveh knjigah ljubljanske »Splošne knjižnice« št. 24. in 25. na 635 straneh, tako, da tudi moja dolgotrajna internacija ni bila brez koristi...

Tega dr. Vincija in njegovo ženo sem 2. novembra 1918. srečal v ljubljanski »Zvezdi«, kjer sta bila očiščena s slovensko trobojnico in sta vpila ob vsaki priliki: Živila Jugoslavija! Vinci sam pa se je meni nasproti ponašal s tem, kakor da je uganjal kdo ve kako junaštvo. — V Gorici sem pozneje taka junaštva primerno opisal laškim prvakom, ki so potem kaj kmalu Vincija odpravili iz sodnije. Postal je je advokat, zopet seveda hud Italijan, a je kmalu umrl.

Gabršček štirikrat pred kazenskim sodiščem.

»Soča« dne 20. novembra je smela priobčiti naslednje poročilo:

»Denunciacija pred sodnijo. — V ponedeljek se je moral zagovarjati g. Andrej Gabršček pred kazenskim sodnikom zaradi prestopka — razžaljenja avstrijske vojske. Bil je oproščen in sicer tako sijajno, da je razsodba z razlogi vred obenem najhujša obsodba denuncijanta. — Stvar je taka-le:

Natakar Pietro Basilio je ovadil policiji in pozneje izpovedal pred preiskovalnim sodnikom, da sta bila gospoda Andrej Gabršček in Adolf Urbančič v soboto pred mobilizacijo med 8. in 9. uro v točarni »Pri zlatem jelenu«, kjer sta živahno govorila o preteči vojni. Basilia je to zanimalo, zato se je ustavil par korakov proč in poslušal. Gabršček je med drugim dejal, da avstrijski vojaki niso za nič. Urbančič je pa govoril nekaj o »streljati«, česar ni razumel. V točarni sta sedela še dva neznana mu moža, z ulice pa se je vspela na okno neka moška oseba. — Na to ovadbo

je bil g. Gabršček že zaslišan na goriškem gradu, kjer je bil interniran in v ponedeljek je stal pred sodnikom. — Gospodu G. se je posrečilo z mnogimi pričami dokazati, da ga kritičnega večera sploh ni bilo »Pri zlatem jelenu«, ker je bil v gostilni pri Pallichu proti Soškemu mostu, kjer so imeli tiskarji iz Trsta in iz Gorice sestanek. Tudi običajni gostje pri Jelenu so izključili, da bi bil g. G. takrat tam navzoč. — Lepa pa je tudi ta, da niti Urbančiča ni bilo takrat pri Jelenu. — Končno je prišla pa še gospa Happacher, lastnica hotela »Angello d' oro«, ki je opisala Basilia, da je to človek, kateremu se ne sme verjeti nobene besede, da si z največjo lahkoto izmišljuje o drugih ljudeh cele historije in to na ta način, da postanejo lahko nevarne itd. — Sodnik Vinci je proglasil oprostilno razsodbo z motivacijo, da je g. Gabršček sijajno dokazal svoj alibi, t. j. da ga niti ni bilo pri Jelenu, torej da je podtikano mu razžaljenje popolnoma izmišljeno. Sicer pa, da ovaditelju Basiliu ne gre nikake vere itd. — Gospod Gabršček se je zagovarjal sam.

Naznanjamo ta slučaj v dokaz, kako lahkomišlno so se kovale pri nas ovadbe. Ako bi g. G. ne mogel dokazati tako neoporečno svojega alibija, bi bil lahko celo obsojen! — V kratkem bomo poročali še o drugih slučajih, kako so bili naši rodoljubi obrekovani, — in sicer od strani oseb, o katerih bi po njihovem družabnem stališču kaj takega pač ne bilo pričakovati.«

*

Toliko je smela »Soča« sporočiti in prvič tudi omeniti, da sem bil internovan na goriškem gradu, kjer sem bil na to ovadbo prvič zaslišan. — Ko sem bil sredi novembra začasno izpuščen iz internacije, sem bil takoj zopet zaslišan in takoj potem je bila obravnavna.

Kljub takim dokazom je dobil državni pravdnik nalog, da se mora proti oprostilni razsodbi pritožiti, na kar sem prišel pred senat okrožnega sodišča. Zagovarjal sem se zopet sam in bil zopet — oproščen z razlogi prvega sodnika.

Pa tudi to še ni zadoščalo vojaškim krogom. Akti so morali romati k vojaški oblasti v Gradec, in prišel je v Gorico ferman, da je tudi razsodba okrožnega sodišča razveljav-

ljena in da se mora vršiti ponovna razprava na okrajni sod-niji.

In zopet sem moral pred kazenskega sodnika prve in-stance, takrat menda slavnega kazenskega sodnika Covaciga, ki je mojim čitateljem že dobro znan iz prve knjige. — Ta je pa naredil prav kratek proces, ni mnogo niti zaslišaval prič, marveč sprejel pričanje iz prve obravnave ter me — oprostil...

In zopet sem moral še v drugo instanco — pred kazenski senat okrožnega sodišča, kjer je predsedoval svetnik g r o f Albert Coronini, sodnik pa menda še en Slovenec in en Italijan. Tu pa je bila prav obširna obravnava. Zagovar-jal sem se sam. — Sodni dvor me je zopet oprostil, in to iz dveh razlogov: Ne le, da sem neoporečno dokazal svoj alibi, marveč je upoštevati tudi: ali niso inkriminovane besede le del mojega govora, kajti ni ugotovljeno, da bi ne bil dejal še nekaj drugega pred tistimi besedami in za njimi. N. pr.: Pravijo sicer ljudje, da avstrijski vojaki niso za nič, toda jaz menim o tem drugače. Dostavek Basilia, češ, da sem dejal, da jih že Srbi nauče kozje molitvice, je odpadel, ker se je Basilio zapletal in končno to trditev opustil.

Šele po tej drugi oprostitvi pred kazenskim senatom okrožne sodnije sem imel mir... Predsednik grof Albert Coronini je užival med vojaškimi krogi veliko spoštovanje in proti njemu se niso več upali dalje intrigovati. Ako bi bil ves sodni dvor sestavljen iz Slovencev, bi morda še ne bilo miru, saj tudi slovenski sodniki niso uživali polne vere soldateske, ki je tedaj zavladata po vsej državi. — Kako in zakaj je bil potlačen moj veleizdajalski proces, sem po-vedal na drugem mestu.

Na ljubljanskem gradu.

Goriški grad so kmalu izpraznili. Nekaj so jih oddali v preiskovalne zapore v Gorici, druge pa so 14. avgusta prepe-ljali na ljubljanski grad. Sotrpin na tem izletu v Ljubljano Alojzij Luznik iz Dornberga, zdaj emigrant v Celju, mi je dal na razpolago svoj večji opis o transportu in bivanju na ljubljanskem gradu, iz katerega morem žal le majhen delek porabiti v tej knjigi, ki mi je že narastla čez določene meje.

Iz Gorice so jih prepeljali v Ljubljano 62. Pred gradom jih je sprejela množica laške fakinaže z vikom in krikom ter s psovkami: porchi di sciavi, maledetti traditori itd. Pa tudi pljuvali so na spreved Slovence in s tem so hoteli kazati zvestobo Avstriji. Na kolodvoru je neki nadporočnik Červenka z revolverjem v roki gonil došlece v živinske vagoncove. Z revolverjem je udaril pok. Andreja Jakila po hrbtu tako silno, da so mu padla očala na tla. — Na sredi vagonov je stalo po 10 vojakov.

Ob 7. zj. so bili že v Ljubljani, ali iz Rihemberka jih je prišlo še petkrat toliko. V Rihemberku so jih zbiral iz Trsta, Istre in Dalmacije. — Vse skupaj so gnali po Resljevi cesti na grad med špalirjem ljubljanskega meščanstva, ki je na razne načine kazalo svoje sočustvovanje. Celo mahali so jim z robci in videli so — solze. Zvečer so dobili nekoliko sveže slame, večerje pa nič. Šele drugi dan so dobili juhe, kos mesa in hleb komisa. Drugo jutro je narednik odbral inteligente in jih nastanil v boljši sobani, ki je s tremi okni gledala v Zvezdo.

Na gradu je bilo okrog 600 internirancev, ki so se vsak dan po eno uro lahko sprehajali po dvorišču, in tu so se med seboj spoznavali. — Drugače ni bilo skoraj nikakega nadzorstva, tako da so se čutili nekako svobodne, da so brez skrbi politizirali in popevali, da so jih slišali v Zvezdo, kjer je bilo videti vedno zvestih poslušalcev. Od bolj znanih internirancev naj iz Luznikovega seznama imenujem naslednje: Brezigar Jos. in sin dr. Emil iz Doberdoba. (Slednjega sem videval nekaj časa na »sprehajališču« v goriškem preiskovalnem zaporu, kakor tudi dr. Greg. Žerjava.) — Alojz Luznik, Ignac Križman iz Dornberga, tovarnar Jakil Andrej in sin Julij iz Rupe, Kerševan Jos. iz Črnič, Katnik Davorin in dr. Knaflič Vlad. iz Gorice, prof. dr. Ozvald Karel, Krapež Jos., dijak iz Otlice, Rudež Ant., orožnik iz Gorice, Trampuž Ant. iz Gorice, Gvozdenovič Fran iz Gorice, Dominko Albert iz Čezsoče, Klavora Henrik z Gorenjega polja ... Poleg mnogih drugih Goričanov tudi: dež. poslanec Andričič Ivo iz Istre, uč. Jardas Ivo iz Istre, župnik Kirac Luka iz Medulina, žup. Vranjač Ivan iz Materade, žup. Milović Mate iz Baške, iz Baške še 4 drugi, dr. Jedlovski Jos. iz Trsta, dr. Orlić iz Voloskega, dr. Gregor Žerjav, Maver Fran, sodni svet. iz Rovinja, župnik Červar Šime, odvet. od Červar iz

Voloskega, Trost Jos. abiturient s Knežaka (zdaj odv. v Novem mestu), pisatelj Ivan Cankar, novinar Milan Marjanovič iz Kastva, dr. Dabinovič Ante, dr. Rodič Stanko, Orel Fran, naduč. v Kortah itd. itd.

Dr. Červar je ponovno v imenu vseh zahteval od majorja, da prično s preiskavo, kaj so zakrivili, da jih imajo zaprte, — ali preiskave ni hotelo biti. — Komandant stotnik Kern je bil uvideven človek in je postopal z vsemi interniranci — po človeški. Hrane so imeli dovolj, in lahko so si tudi privoščili priboljške, ako so imeli denar. — Proti koncu pa so začeli njihove vrste redčiti, izpuščali so jih domov, druge so klicali k vojakom, in kmalu je bil grad brez naših internirancev. — Bližal se je drugi kurs — zaradi grozeče vojne z Italijo.

Važnejši dogodki po pričetku vojne.

»Soča« je izhajala le še enkrat na teden in jako skrčila svoj obseg. »Primorec« je sploh prenehal. Naši listi so na kratko prinašali vse glavne vesti o mobilizaciji in o vojnih lovorikah Avstrije in Nemčije. — Take vesti je pošiljal za objavo poseben vojni urad.

»Soča« je posebno poročala o patriotičnih demonstracijah goriških in tržaških Lahov, ki so pa vedno izzvenele v grde demonstracije proti Slovencem. Poleg klicev: Viva l' Austria so vedno zadoneli in prevladali klici: Abbasso i ščavi, alla forza i traditori! (Doli s ščavi, na vislice veleizdajalci!) — Listi so svarili naše ljudi pred nepremišljenimi govoricami in da ohranijo na vse žalitve Lahov mirno kri.

Na Primorskem je bila proglašena nagla sodba za vse, ki bi nagovarjali ali pomagali pri kršenju dolžnosti vojaških zaprisežencev.

V Gorici so sredi avgusta ustanovili ženski odsek Rdečega križa z načelnico županjo Argio Bombig.

Ustanovil se je »Slovenski odsek pomožnega društva Rdeči križ za rodbine vpoklicanih«. — Slovenci v vsej deželi so bili jako radodarni za to domače koristno društvo.

21. avgusta je »Soča« naznanila, da bo morala prenehati zaradi vpoklica skoraj vseh faktorjev, ali se je potem le posrečilo, da je dalje izhajala v skromni obliki. — »Corriere friulano« je sploh prenehal izhajati.

4. sept. je naznanila, da se ustanavlja pomožna služba kolesarjev. Plačani bodo dobro. Oglasiti se treba pri trgovcu Drufovki.

*

Pod vodstvom dr. Jos. Srebrniča so ustanovili slovenski odsek dež. pom. društva »Rdeči križ«. Ob enem je ta prevzel sodelovanje pri »okrajnem odboru na glavarstvu«, ki je imel namen, dajati enkratne podpore potrebnim rodbinam upoklicanih. Izkazi v »Soči« so bili v ta namen prav obilni.

Deželni odbor je sprožil akcijo za aprovizacijo dežele. Poskrbel je v prvi vrsti, da deželne zaloge žita ostanejo doma.

Okrajna posredovalnica za poljska dela v goriškem okraju, ustanovljena pod predsedstvom dr. Fr. Pavletiča, je imela namen: razdelitev delavcev po potrebi po občinah. V odboru so bili še: Viljem Dominko, Ernest Klavžar, Jos. Kafol, Ant. Podgornik, uč. na kmet. šoli, S. Obizzi, S. Premrou, ravnatelj Goriške Zveze.

Šele 28. VIII. je mogla tudi »Soča« prvič poročati, da v Avstriji pridno internujejo državljane slovanske narodnosti. V Budimpešto so že prepeljali iz Bosne nad 800 oseb, ki jih dele med razne madjarske občine za razna poljska dela. — Da je bilo na goriškem gradu in v Ljubljani zaprtih več sto domačinov, tega seveda ni smela pisati.

11./IX. poroča, da je došel v Gorico prvi transport ranjencev, med temi nekaj domačinov. V naslednji številki prinaša večji izkaz ranjencev v goriških bolnicah, večine domačinov; med njimi je sin okr. glavarja, dr. Marij Rebek, ki je imel prestreljeno levo roko.

25./IX. poroča, da je bil dr. B. Vošnjak pri Lvovu ranjen, njegov bratranec stotnik dr. Jos. Vošnjak pa je padel.

Slov. šole v Gorici so v redu priče, tako tudi vsi zavodi, zato so vsi trije razredi pričeli š. leto v šol. domu. Enako je v redu pričela glashena šola P. in gl. društva. Na slov. gimnaziji vpisanih: 463 dijakov in 17 deklet, že za 5 razredov z 11 oddelki.

Pod vodstvom nadpor. Skala in trgovca Rud. Drufovske je bil 18./IX. nabor kolesarjev. Potrjenih je bilo 133, drugi nabor je bil nekaj dni pozneje in enako uspe-

šen, kar je — pravi uradno poročilo — »znak pravega razumevanja patrijotizma in zasluga agilnega Rud. Drufovka«.

Začetkom oktobra je prevzel uredništvo »Soč e« Saša Železnikar.

9./X. poroča, da sta padla v Galiciji Josip Milovčič, edini sin predsednika trž. dež. sodišča in pa goriški profesor Dolinšek.

Kljub vojni je ustanovila »Slovenska Straža« otroški vrtec v Kapucinski ulici, kjer je bil jako potreben. Vpisanih takoj 32 otrok.

Znani igralec v Ljubljani in Gorici Bohuslav je bil zadet v glavo tako nesrečno, da je oslepel in ne bo mogel več igrati.

16./X. poroča, da je bil na ruski fronti težko ranjen kadet Mihael Gabrijelčič, sin dvor. svetnika. Kmalu potem je tudi umrl. Dalje poroča, da je bil ranjen rez. poročnik, notar Tomo Šorli. Padel je Lud. Buchta, asistent kem. poskuševališča v Gorici.

Dr. Ant. Breclj nadomešča društvenega zdravnika Slov. bral. in podpornega društva.

23./X. Padel je Rudolf Zarli, sin rojaka, ces. sv. R. Z. v Ljubljani.

List priporoča čitanje »Danzers Armee-Zeitung«, ki jako spoštljivo sodi o Rusih.

Vojaška matura na realki: Černe Ivan, Pitamic Maks, Renčelj, Skok, Brišček, Čančar, Volčič, Trnovec, ker so morali oditi k vojakom.

Prinaša upoklic že črne vojske.

6./XI. prinaša poročilo, da so tudi letos gorele na lepo okrašenem grobu očeta dr. Karla Lavriča lučke, kar je oskrbela kakor vedno Gabrščkova tiskarna.

Dr. Drago Marušič se nahaja v ruskem ujetništvu v Slobodsku, gubernija Vjatka: Bilježimo z velikim veseljem to vest in upamo, da se po vojni snidemo ž njim pri intenzivnem narodnem delu. — Kmalu nato pa je sporočil, da se nahaja v Marušičevi družbi tudi notar Tomo Šorli. V Gorico je dospelo večje ruski pisano pismo Marušičevo, ki smo ga čitali z velikim veseljem. Pismo je bilo polno zdravega humorja. Dolgo potem nismo ničesar več vedeli o njiju usodi do novice, da sta ušla preko vse Rusije v Srbijo v legijo dobrovoljcev in od tam preko Albanije v

Pariz, kjer sta bila vrla sodelavca v našem jugoslovanskem odboru. Po vrnitvi v domačijo je Šorli odšel v Podgrad, kjer je žal le prekmalu umrl. Marušiča pa poznate vsi.

»Goriški Sokol« je pričel s telovadbo naraščaja, ker so telovadci vsi vpoklicani.

4./XII. poroča, da se je s severnega bojišča vrnil v Gorico, v desno nogo ranjen in ž. Fran Pazdera, zet dež. poslanca Rutarja.

V Central-Biu je bila velika predstava v korist Rdečega križa, pri kateri sta se odlikovala Josip Rijavec in Cirila Medvedova.

19./XII. je imela podružnica »Društva slov. profesorjev« pri Jeleni — literarni večer. Predavali so: Adolf Ivančič o Cankarjevem »Potepuhu Marku in kralju Matjažu«, Jože Lovrenčič, Anton Debeljak in Fran Bevk so recitirali izvirne epske proizvode.

Pri Jeleni je bil občni zbor goriške podružnice Slov. Plan. Društva pod predsedstvom ravnatelja Jaka Zupančiča. Bilo je celo za to športno društvo dovolj zanimanja.

21./XII. je izšla zadnja »Soča« na ime »Družbe za izdajanje Soče in Primorca«, in to z razlogom, da nima dovolj gmotne opore v naročnikih. — Naznaila je še smrt Antona Verovška s simpatičnimi spomini na njegovo delovanje tudi pri nas na Goriškem.

Kar sem torej desetletja vzdrževal čisto sam, ni mogla nadaljevati družba dvanajstih rojakov... In tudi »Soča« bi bila s tem mirno v Gospodu zaspala, da se nisem oprijel tega dela — jaz sam.

Zadnji dan leta je izšla »Soča« zopet v stari priljubljeni obliki in velikosti — prva številka za leto:

1915.

»Soča« izhaja — dalje.

V »Vabilu na naročbo« sem na kratko povedal zgodovino »Soče« in zakaj sem list leta 1912. izročil posebni družbi mladih rodoljubov: »v trdni nadi, da nastane z novo metlo, ki jo vihti več mlajših nadarjenih mož, zopet živahnejše in uspešnejše delovanje...« Toda v dobrih dveh letih je družba

že obnemogla, ustavila je list, pustivši moji tiskarni neplačan račun nad 8600 kron.

»In vendar se ne morem ločiti od tako častitljive bojevnice, da izgine z našega pozorišča, marveč pogumno hočem iti ž njo na novo delo v najusodnejšem letu 1915. Morda bo v tem letu narodu bolj potrebna nego je bila kdaj od rojstva do danes. Ko se vrnejo normalni časi, se strnejo okoli »Soče« brez dvoma vsi tisti rodoljubni možje, ki so po svojem srcu in prepričanju zvesti Lavričevemu geslu: Vse za narod, svobodo in napredek! — Njim jo rad izročim, da ž njo in za njo povedejo narod naš v boljšo bodočnost, ki mu je namenjena in mu svita na obzorju usode...« itd.

In goriško ljudstvo je razumelo moje besede, strnilo se je okoli »Soče« in mene, izjavljaje mi, da me je zadnje čase pogrešalo, in bodreč me na pogumno nadaljnje delo... Žal, žal, da je bila avstrijska soldateska silnejša nego vsa moja dobra volja in vsa strnjena falanga goriškega ljudstva okoli mene. — Kaj nas je še vse čakalo, kaj sem zlasti moral še vse doživeti in pretrpeti, naj povedo moje nadaljnje črtice iz najbridkejše zgodovine obmejnih Slovencev.

Splošen položaj na Goriškem.

Že prva številka moje »Soče« je bila močno oplenjena, razen odlomkov uvodnika še na štirih mestih. — Našel sem kajpak jako težke razmere za slovenski list ob meji. Po internaciji in procesih so silno pazili na vsak moj korak, a bil sem le preveč nepreviden...

Z glavarstva je nosil vsak dan poseben sluga v zalepljeni kuverti cele kupeotic, člankov, objav itd., kar naj bi ljudstvo navduševalo za vojno proti Srbom in Rusom. Jaz pa sem vse dosledno metal v koš in priobčeval le oficialna poročila z bojišč ter poročila in notice v dobrodelne svrhe.

Velika zamera že v prvi številki. Poklical me je k sebi svetnik Anton Rebek, ki me je naravnost očetovski svaril. Razumel sem, da on mora tako ravnati, da visi celo nad njim — Damoklov meč. Namignil mi je, da je bil celo on v nevarnosti internacije. (V resnici je bil polic. komisar dr. Casapiccola že tako daleč s svojo objestnostjo, da je predlagal internacijo svojega šefa Rebka.) Naj se torej jaz nikar

ne čudim in ne hudujem, ako so me shranili na gradu in v preiskovalnih zaporih: Imamo pač vojno, kakršne svet še ni videl, zato se nikar ne čudite, ako porablajo morda tudi pretirane preventivne odredbe — kajti: *superflua non nocet!* — Ako so neki ljudje, kakor n. pr. Gabršček, lepo shranjeni na varnem, saj se jim drugače nič hudega ne zgodi, tedaj pač ne morejo škodovati; — ali zunaj, na svobodi: kdo ve? Morda ne! — Kaj pa, ako bi škodovali? Zato vелеva vojaška modrost in previdnost — internacijo!

Bližala se je tudi nevarnost od strani — Italije. Na Dunaju so že vedeli, da se Italija pridruži sovražnikom. Zato je bila nervoza toliko večja!

Jaz sem jim dajal dovolj povoda za sumnje! Ne vem, ali je bil takrat v Gorici še kdo drug, ki bi tako resno mislil na — bodočnost, na vse morebitne konce te vojne. Goriški Slovenci smo na meji, ob prehodu od severa in vzhoda na jug v Italijo pojde v prvi vrsti za našo kožo. Kaj bo z nami po vojni, naj bo konec kakršenkoli?!

Kaj nas čaka, ako zmagajo Nemci? Že pred par leti sem imel nemško brošuro, ki se je bavila z — našo bodočnostjo: Nemštvo mora do Adrije, čez Balkan do Bagdada. Za take velike cilje ne smejo Nemci kazati nikakih sentimentalnosti, nikakih »*Gefühlsduseleien*,« — in nam Slovencem: »*keine Schulen, keine Zeitung, kein Theater, keine Kirche*«. Pomandrat nas bo treba!

Še med vojno mi je prišla v roko brošura iz Monakova, ki v Avstriji niti prepovedana ni bila. A bilo je o njej govora celo v drž. zboru l. 1917. Ta je izjavljala: Za Nemce se mora ta vojna na vsak način le ugodno končati, četudi bo Avstrija razkosana! Nemčija bo morala dobiti vse tako zvane nemške dežele Avstrije, a preko Slovencev vodi pot na Adrijo in dalje na vzhod. Na vsak način je Slovencem zapisana narodna smrt.

Kaj pa z Italijo? Ako se tudi ta pridruži antanti, utegne biti konec morda vendarle malo drugačnejši! — Zato sem pazljivo sledil gibanje v Italiji in med našimi Italijani... Imel sem v Krminu človeka, ki je na meji sprejemal vse mogoče laške liste, v prvi vrsti dobro informovani »*Corriere della Sera*«, ki ga sicer nismo smeli prejemati po pošti. — Ti listi so šli od rok do rok med znanci. Pri »Jelenu« smo

imeli reden sestanek pred večerjo »na pivičko«. — Tu smo si izmenjavali, kar smo med dnevom izvedeli vsak iz svojih virov...

Že prva št. »Soče« je bila zaplenjena, med drugim tudi zaradi neke notice, ki je poročala o ujetništvu dr. Draga Marušiča in Toma Šorlija, in je izrekala bojazen, zakaj ni ravno od njiju nikakih poročil, nikakih pisem, dočim jih je od drugih naših ujetnikov veliko...

Ista številka je poročala tudi, da je zaprt znani ruski učenjak Boudoin de Courtenay, ki je goriškim Slovencem dobro znan še iz l. 1871., ko je v prvih številkah »Soče« pisal lepa pisma ruskega profesorja.

Dalje je poročala, da je v Sežani umrl tolminski rojak: **Fran Gaberščik**, in sicer že 26. decembra. Bil je tam upokojen davčni upravitelj, potem večletni Montov blagajnik. Živel je zadnja leta v Sežani, kjer je imel hišo in posestvo. Ko se mu je poročila edina hči z zdravnikom dr. Ivanom Verčonom (zdaj v Ljubljani), se je preselil v Sežano, kjer je končno zatisnil rodoljubne oči.

Usodni članek:

»Sporazum med Slovenci in Italijani«.

Voditelji goriških Italijanov so tudi začeli kaj kmalu razmišljati, kaj bo z našo deželo po končani vojni. Takoj s početka niso mogli še prav nič vedeti, ali se Italija tudi udeleži svetovne vojne in na kateri strani, zato so bili o usodi naših krajev po vojni v popolni nejasnosti. — Kaj kmalu pa so se začeli vsi vkup sramovati italijanskih patriotskih demonstracij za Avstrijo in proti Slovencem. Sram jih je bilo, kako so goriški Lahi spremljali našo skupino, ko so jo vojaki gnali z gradu v preiskovalne zapore, ali ono skupino Slovencev, ki so jo gnali z goriškega gradu na kolodvor in od tam v Ljubljano. Laška svojat se je takrat zares ostudno obnašala. — Kako smo Slovenci leto pozneje vračali Lahom, ko so jih v velikih skupinah gnali tudi po slovenskih krajih in skozi Ljubljano, o tem morda pozneje kaj več. Slovenci smo se pokazali — zrel in kulturn narod napram laški sodrgi, ki je tulila proti nam in nas psovala na najbolj ostudne načine.

Negotovost, kaj bo z našimi kraji, je laške voditelje gnala, da so me poiskali in smo se začeli razgovarjati: kaj bo z našo deželo, ako bo tu vladala bodoča Jugoslavija; — ali, kaj bo, ako bo morda tu vladala Italija! Prihajalo je pa spočetka v razmišljanje le to, da bo vladala tu Jugoslavija! — Jaz sem računal še z drugo možnostjo: ako se Italija pridruži antanti, in tudi če ostane nevtralna, je bilo po dosedanjih izkušnjah računati z verjetnostjo, da bodo naši kraji — pod Italijo. Kaj potem?

Jaz edini od Slovencev sem bil v dotiki z laškim odborom, katerega zastopnik na zunaj je bil dr. Piero Pinausig. Ž njim sem vedno rad občeval; tudi v časih najhujših bojev med nami sva bila osebno v korektnih stikih. Od srede decembra dalje sem bil vsak teden najmanj po dvakrat pri njem v pisarni poleg ljudskega vrta v ulici Dante. Takrat nisem niti od daleč slutil, da se je potikal tam okoli sam načelnik avstrijskega protišpionažnega oddelka, stotnik Scholz, ali njegovi zaupniki. Tako v mraku sem jo lepo zavil v ljudski vrt in od tam po malem ovinku v Pinausigovo pisarno. In tu sva razpravljala dnevne dogodke po dobljenih skrivnih informacijah. Včasih je on vedel več, ali tudi jaz nisem zaostajal z dobrimi informacijami. On je najine razgovore povedal vedno svojim somišljenikom, med katerimi so bili še drugi moji stari znanci, n. pr. prof. Venezia, župan Bombig, Lenassi Blaž itd. Za Slovence jim je povsem zadoščala moja oseba. — In dogovorili smo se, da treba pripravljati pot sporazuma najprej doma med domačimi Slovenci in Lahi. Povod za to so dale posebno demonstracije na Corsu proti meni. Te je že laški list odločno obsodil. — Jaz pa sem prevzel nalogo, da v »Soči« po možnosti pripravim pot sprijaznjenju med vsemi predstavitelji goriškega prebivalstva. Zato sem v »Soči« sprožil vest, da je spisan članek »Italijani in Slovenci«, ki pa je moral biti odložen?! — Končno pa sem se le odločil, da sem že v 2. št. »Soče« priobčil članek pod gornjim naslovom.

Povod za ta članek sem povzel po neki notici v »Edinosti« o poskušanih dogovorih med Čehi in Nemci na Češkem. Ako pa se plete sprava celo med mogočnimi Nemci in Čehi, »...kako naj bi ne prišli do takega pametnega sklepa Slovenci in Italijani ob Adriji, ko med nami ni tako težkih sporov, kakor med Nemci in Čehi?! Zlasti na Goriškem ima-

mo bore malo takih spornih jabolk, tu je mogoč čez noč sporazum, ki zagotovi mir in prijaznost za vse slučaje. Slovenski in italijanski del dežele sta povsem zaokrožena, potrebujemo le varnost manjšin v nekaterih krajih, a teh je malo.«

»Ali naj bi bil tak sporazum težek v očigled časom, ki prihajajo, mi bi lahko potem služili za lep vzgled vsem drugim deželam na jugu.

Slovenski in italijanski sta avtohtona naroda, ki ju je usoda navezala drug na drugega v teh lepih, zanimivih in znamenitih krajinah. Velika dobrota je, da ne prihajajo v poštev druge narodnosti, kar sporazum olajšuje. Kar je drugih tukaj še danes, jih čez kratko lahko ni, mi Slovenci in Italijani pa ostanemo tu, verni svoji grudi, da drug z drugim kot dobri sosedge delimo usodo, ki nam je določena. (Sunek proti — Nemcem. Op. pis.)

Toda vse skrbi za našo bodočnost ne smemo prepustiti le usodi, kajti sami lahko sodelujemo pri mogočni stavbi napredka in narodnega obstanka, da mu ne bo grozila nikaka nevarnost in od nobene strani. Vsako nevarnost more odstraniti odkritosrčen narodnosten sporazum, sloneč na popolni pravičnosti in iskreni prijaznosti dobrih sosedov. Tak sporazum mora biti tako trden, tako resničen, da ga ne more omajati noben veter, pa bodi že burja ali scirocco: torej popoln sporazum za vsak slučaj, za vsako sedanje in bodoče razmerje med nami in — nad nami. Niso več časi, da bi se mogli jedni ali drugi drzniti v hazardno igro za narodni obstanek, ali da bi si mogli dovoliti luksuz, kdo bi mogel na škodo drugega povečati narodno posest. Dovolj more in mora biti, da nas resni časi dobe pripravljene, ako smo sklenili prijateljstvo dobrih sosedov, ki tihotapski ne predstavljajo mejnikov, marveč dajo drug drugemu, kar mu tiče po zakonih narave. — Nikdo ne more govoriti o kakih koncesijah, kajti kakor je mogoče, da dozdevno Italijani odstopajo nekaj svojega užitka Slovincem, tako je lahko mogoče, da mi Slovenci zagotovimo Italijanom mirno uživanje

narodnostnih pravic za nedogledne čase bodočnosti.

Do takega končnega miru med nami mora priti...« itd. itd

Menil sem, da sem jo dobro potuhtal, da sem ves naš pakt lepo zavil v miroljuben članek, poln lepih fraz, ki so na pogled jako nedolžne... In res: članek ni bil zaplenjen, niso ga razumeli. Razumeli pa so ga čitatelji, in tudi »Slovenski Narod« ga je doslovno ponatisnil. V Ljubljani pa ga je dobro razumel dr. Skubl, eden najboljših policistov stare in zdaj tudi nove Avstrije, ki ga tudi Ivan Hribar primerno ocenjuje v svojih »Spominih«. — Ali preden je Skubl v Ljubljani udaril po Narodu in je mogel udariti po uredniku Rastu Pustoslemšku, je prišel članek iz Naroda v »Obzor«, v »Lidové Noviny« in druge češke liste, in po tej poti v italijanske liste. Objavili so ga v lepih izvlečkih »Corriere della Sera«, »Secolo«, posebno pa bolonjski »Resto del Carlino«, ki je poleg vsega tega še objavil nad eno kolono dolg članek: »Sior Andrea«, kako da je ta znani in sloviti »Mangiaitaliani« postal debel prijatelj Italijanov, da rad zdaj celo laški govori in piše take članke... Šele po tej poti je postala avstrijska policija pozorna na ta članek in post festum sem dobil od svetnika Rebka — primerno lekcijo. Dejal je: ali si morete misliti, da ostane neopaženo to, kar pišete o burji in široku? Saj je jasno, da ste mislili z burjo — Srbijo, ki utegne zavladati v teh krajih, in za ta slučaj zagotavljate Italijanom narodne pravice itd.; — a scirocco je Italija, ki naj bi v podobnem slučaju zagotovila Slovencem in Hrvatom — vse narodne pravice itd. In nikjer ni govora o Nemcih, govori se o dveh narodih, tu gospodujučih. Vojaška oblast je zdaj dobro poučena o Vaših intencijah, pazite se...

In tako je tudi bilo. Pustili so mi še dve številki, in potem so »Sočo« zatrli. Niti povedati nisem mogel več čitateljem, da jim je več ne morem poslati in zakaj. — Pustoslemšek je ravno radi tega članka, poleg zvez s Hribarjem, bil internovan itd. Zbirala se je vihra nad našimi glavami, ne da smo se dovoljno zavedali nevarnosti, ki so nam pletle morda celo smrtne obsodbe, ali vsaj aretacije in internacije...

Veliki kraški vodovod.

V 2. št. »Soče« sem priobčil pod tem naslovom in s svojim podpisom uvodnik velikega pomena za goriško deželo. Uvodoma sem spomnil na svoje članke pred dobrima dvema letoma o velikem vodovodu, ki bi izpod Nanosa bogato oskrboval ves goriški Kras z dobro pitno vodo: »Ideja je bila tako velikopotezna, tako na široko zasnovana, da tako neizmerno lepa, da so jo mnogi rodoljubi in kritikastri imenovali — utopijo, ki ni vredna, da bi begali ž njo kraško prebivalstvo:

»In vendar stojimo danes tik pred izvršitvijo te velike gospodarske pridobitve — ogromni vodovod za ves goriški Kras je danes sklenjena reč, ki jo je čim prej tudi izvršiti.«

»Lepo število let je že tega, ko je začel neki zasebni konsorcij proučevati to vprašanje. Na čelu mu je stal tedanji glavar v Postojni g. Fran Župnek, iz Gorice je sodeloval edino pisec teh vrstic. Konsorcij je imel pred očmi razne izvirke pod Nanosom v postojinskem okraju, katere bi združili in speljali do glavnega nabiralnika nad Štorjami pri Sežani, odkoder bi šlo z zadostne višine vodno omrežje po vsem Krasu, celo v Štanjel in Opatje selo. Vode je dovolj za veliko več prebivalstva po naravnem dotoku, a za izredne potrebe je bilo projektovano umetno jezero v gozdnati kotlini, kjer bi bila zaloga 2 milijona kubičnih metrov vode. — Za raztakanje vode po vsem ozemlju bi ne bilo treba nikakih umetnih dvigal. — Strokovnjak v vodovodnih napravah, znani inženier prof. Hraský v Pragi, je izdelal krasno izvedeniško poročilo o naših načrtih, katerim je določil prvenstvo.

Konsorcij je izdelal na svoje troške poleg glavnega tudi podrobni načrt in proračun. Sama mapa od izvirkov do nabiralnika nad Štorjami je 13 metrov dolga. Izvršeno je bilo kolosalno delo.

Vzporedno s temi štednjami in deli je konsorcij z veliko zgovornostjo neoporečnih razlogov pripravljaj tla svoji veliki ideji. Neumorni glavar g. Župnek je neštetokrat predaval o tem vodovodu v vseh sointeresovanih ministerstvih, a jaz sem bil navzoč, posebno v (vojnem minister-

stvu — to je cenzura črtala) ... in sem tudi samostojno posegal vmes nekako v imenu prebivalstva« itd.

»Moramo priznati, da so vsa taka predavanja ugajala, v naše načrte, ki smo jih razkladali, so se na merodajnih mestih kar zaljubili, naše razloge o potrebi take velikanske naprave so odobraval. Led je bil prebit, ideja sama na sebi je prodrla, nujna potrebnost je bila priznana na vseh veljavljah mestih...«

Nato pripovedujem, da je država v zanimanju, ki smo ga mi vzbudili, začela vprašanje proučevati tudi z drugih vidikov in se je končno odločila za nekoliko cenejši načrt. In nadaljujem:

»Zares lepo sporočilo kraškemu ljudstvu ob novem letu 1915. Naj bi se vse tudi srečno končalo... Gospod okrajni glavar Župnek in stotnik Suša sta si stekla za naše kraško ljudstvo velikansko zaslugo, ki žal ne more najti drugega priznanja nego z globoko zavestjo, da sta izvršila veliko delo, ki jima mora ohraniti vročo zahvalo vsega ljudstva in naših potomcev.«

To je bila kratka vsebina tega prvega članka. V zadnji številki »Soče«, ki je še smela iziti, dasi močno oskubljena, sem priobčil še en članek, ki se najprej nanaša na dopis v »Eдинosti«, ki pravi... »da je marsikdo zmajal z glavo, ko je čital o kraškem vodovodu, — in vendar se zdaj izvrši med Slovenci velikansko podjetje, ki je neizrekjivega pomena za prizadete kraje. ... To bo delo dalekosežnega pomena za naš kršni Kras!«

Na to pravim med drugim: »Najbrže bi ne zgrešili, ako bi rekli, da je tudi ta dopisnik zmajal z glavo, ko je pred leti čital v »Soči« obširne razprave o nameravanem vodovodu za ves Kras. Pa tudi Kraševci sami niso gojili upanja, da jim bo tako korenito pomagano. Zdaj pa odpadejo vse skrbi in »Soča« je doživela najkrasnejše zadoščenje, da se res zgradi oni veliki vodovod, o katerem je pred več leti obširno razpravljala... Pisec onih razprav, ki piše tudi te vrste, je dobro vedel, da bodo naši čitatelji kar z glavo majali, ali vedel je tudi najboljše, da so za to napravo pridobljeni vsi merodajni krogi zunaj naše dežele. In vedel je tudi, da bo treba naši deželi prinesiti tako velikansko pridobitev na krožniku, na kar se bodo naši domači merodajniki šele pomišljali, ali bi jo sprejeli ali pa ne...

Pri razpravi na deželnem odboru v Gorici je bil navzoč tudi namestnik knez Hohenlohe, ki je vzkliknil, da je vesel, da mu je dana prilika, storiti kaj velikega v korist dežele, katere koristi so mu vedno pri srcu. — Tu naj povemo, da sta gospoda namestnika opozorila na to napravo gg. glavar Fran Župnek in Andrej Gabršček, ki sta mu že leta 1909. razložila velikanski pomen takega vodovoda za ljudstvo, za državo sploh, za tržaško mesto in za zagotovitev železniškega prometa za slučaj, da bi odpovedal vodovod v Brojnici (Aurisina), ki daje vodo Trstu in železnici. Gospod namestnik je zasledoval z največjim zanimanjem predavanje in predložene mu glavne načrte in izjavil je, da bo ta velikanska naprava poslej njegova srčna skrb za goriški Kras... Čast in hvala mu!

Med mnogimi odličnimi pokrovitelji tega velikanskega podjetja je bil ves čas tudi sedanji namestnik generalnega štaba fml. pl. Höfer, svoječasno šef merodajnega oddelka v svojem ministerstvu. Ko je bil pred par leti na nadzorovalnem potovanju v Gorici, je imel pisec teh vrst priliko, govoriti ž njim zopet o vodovodu in prositi ga njegove nadaljne naklonjenosti. Kot nadzirujoči general prav v naših krajih je imel največ prilike, zastaviti svojo vplivno besedo v korist našega vodovoda. Znano mi je, da je bila njegova beseda jako merodajna in da je veliko pripomogla do ugodne rešitve. Hvala mu v imenu kraškega ljudstva. — Mogel bi imenovati še drugih dostojanstvenikov, ali ne vem, bi li bilo to zdaj ustmeno ali ne. To naj se zgodi po dovršenem delu, da bo ovekovečeno ime vseh tistih, ki so pripravljali tako ogromno napravo v korist našega Krasa...«

Na to pripovedujem, da se pričenja vodovod v izvirku Bistrice 400 m nad morskó gladino in kako se razlije vodovodno omrežje po Krasu.

Nisem si nikdar domišljeval, tudi g. glavar Župnek ali stotnik Suša ne, da nam napravijo vodovod zaradi našega — ljudstva. Saj je bil tudi naš glavni argument, ki smo ga rinili v ospredje, vedno le — bodoča vojna z Italijo. Takrat bo vendar »Aufmarschgebiet« naš Kras, a kaj bodo počeli brez — vode. Zato tudi smo imeli projektovano umetno jezero z 2 mil. kub. metrov vodne rezerve, kajti za vse ljudske potrebe in za morebitni stik z vodovodom v Trstu in Gorici smo imeli dovolj narav-

no tekoče vode. Za stotisoče vojakov in njihove živine je bilo treba velikih rezerv. To vse je voj. krogih živo prijemalo za živce in imeli smo dobre zaveznike. — Ali vlačili so to za-devo tako na dolgo, da je bila vojna z Italijo res pred durmi, in zdaj šele so hoteli z vso naglico zgraditi ta vodovod. Ali niso prišli do izvršitve. — Zdaj bodo ti načrti koristili — Italiji in seveda ob enem kraškemu ljudstvu.

Kakor sem bil povsod zraven, kjer se je kaj velikega snovalo na Goriškem, tako sem bil tudi tu in sem prednjačil vsem drugim faktorjem, ki bi bili pred menoj poklicani, da se bavijo s tako velikimi načrti v korist ljudstva, dežele in države. Le škoda, da nas je vojna prehitela, ki se je pričela 15 let prezgodaj. Za nas Slovence že celó!

V 2. številu sem zakrivil nekaj »zločinov«. Namreč: nisem priobčil niti polovice poslanih mi notic; — ali še hujše: namesto poziva za udeležbo naše mladeži pri novi organizaciji — mladostrelcev (Jungschützen), sem objavil hudomušno zafrkacijo. To so kajpak zaplenili in jaz sem bil zopet pozvan na glavarstvo. Rebek mi je naravnost dejal: »Saj Vas vendar poznam, Vi ne morete drugače, ker sicer bi ne bil — Gabršček. Vi ste dosleden do nevarne skrajnosti. Pazite se vendar. Kaj pa bo imel slovenski narod od tega, ako Vas obesijo. Jaz pa Vas moram svariti, zapomnite, moram Vas svariti...«

V 3. številu sem pisal o 25 letnici dveh zaslužnih mož, ki sta oba prišla pred 25 leti v Trst: urednik »Edinosti« Maks C o t i č in dr. G u s t a v G r e g o r i n. — Cotiča sem poznal že več let po dopisih v »Slov. Narodu«, kjer sva se srečavala. Pisal je pod šifro »C-t-č« iz Pulja. Že sem mislil, ako bom potreboval pri »Soči« stalnega sotrudnika, povabim gotovo Cotiča. — Kar mi nekega dne naznani, da je v Trstu in je prevzel uredništvo »Edinosti«, pa me prosi prijateljske podpore.

O dr. Gregorinu pa pripovedujem, kako sem ga leta 1889. v Sežani vabil, naj se preseli v Gorico, kjer silno potrebujemo narodnega odvetnika, a mi je povedal, da se je odločil za Trst.

»Kdor ni živel 25 let z glavo v žaklju je videl, gledal, občudoval delovanje tega moža v Trstu. — Bil je tam prvi slovenski odvetnik, — a koliko jih je tekom let privabil tje njegov vzgled, koliko njih je našlo tam ugodna tla, ki

jih je pripravil on — dr. Gustav Gregorin! Veliko let je slonel glavni del narodnega dela in odgovornosti na njegovih ramenih. — Pa tudi »Edinost« je moral prevzeti na svoja ledja in v svojo skrb, da ne propade. Kako je vršil svojo nalogo, kaže »Edinost« dandanes, kaže bilanca našega narodnega in gospodarskega dela v Trstu.

Kaj pa ima dr. Gregorin od vsega tega? Sam — nič! a mnogokdo, ki je prišel za njim v že gorko gnezdece, ki ga je on pogrel, — je bogato žel, česar sam ni sejal, — dr. Gregorinu pa ostaje le goraka zavest, da je skromna dedščina, ki jo je leta 1889. prevzel od takratnih narodnih voditeljev, rastla in se množila od leta do leta tako vztrajno in mogočno, da je danes bogat delež celotne imovine vsega slovenskega naroda.«

Tako sem pisal v solnčni Gorici tik pred končnim zatrtjem »Soče« in pred mojo drugo aretacijo na več let...

Fran Ferfila — umrl.

Dne 13. januarja je preminul 70 let stari ravnatelj goriške plinarne Franjo Ferfila, stara narodna korenina iz Lavričeve dobe. »Soča« je pisala: »Kdo ni poznal vedno veselega in dovtipnega Franjota, te tipične postave iz Lavričeve dobe? Zaveden in naroden Slovenec že od mladeniških dob je stal vedno v prvih vrstah narodnega gibanja. Bil je odkrit Lavričev častilec, ki mu je stal že v življenju zvesto ob strani, po smrti pa je skrbel s sinovsko ljubeznijo, da je bil grob še na starem pokopališču vedno lepo oskrbovan. Ko je bilo pokopališče definitivno opuščeno, je Franjo lepo poskrbel, da je dobil na novem dostojen grob takoj od začetka na desni strani in nagrobni kamen je bil osvežen in postavljen na novem grobu. — Ob prenosu kostij sva bila menda edina gledalca, in videl sem, kako je Franjo skrbno iskal med kostmi kroglo, ki je vzela to plemenito življenje. Ni je našel.

Franjo Ferfila je bil rojen v Senožečah, ali v letih šestdesetih se je oče z vso rodbino preselil v Gorico, kjer je dobil službo pri tv. Zettel na Kornju. Franjo se je tu šolal, a pozneje je dobil službo pri tvrdki Tripp v Vidmu. Ko je bila potem ustanovljena v Gorici plinarna Furlani & Tripp,

je postal Ferfila vodja. To je potem ostal pod novimi gospodarki do smrti.«

Ob njegovi smrti je živela v Gorici edino še sestra, vdova pokojnega Frana Erjavca (zdaj menda še živi v Ljubljani pri hčeri Mileni, upokojeni učiteljici družbe sv. CM).

Pokojnik je bil med ustanovitelji »Goriške ljudske posojilnice« in nad 20 let njen preglednik. Član vseh narodnih društev. Za vse narodne ustanove in potrebe je imel odprto mošnjo in srce. Zapustil je še mlado vdovo in nedoletne otroke, kajti oženil se je že star fant.

Tik pred ustavitvijo »Soče«.

V članku »Stališče Italije« je po »Berliner Tagblattu« povedala pravo stališče Italije napram svetovnemu požaru:

V Italiji je največ glasov za udeležbo vojne na strani antante. Za vojno so najbolj vneti revolucionisti, katerim je na čelu Benito Mussolini, bivši socialist in izdajatelj socialističnega »Avanti«, to pa zaradi tega, ker meni, da bi bilo po vojni mogoče odpraviti monarhijo in tudi vse meščanske pravice... Za vojno so: reformisti, radikalcii in republikanci. Proti vojni pa so socialisti in katoliške stranke. — Članek končuje: »Največja stranka v Italiji je nacionalno-liberalna, ki je večinoma proti vojni. Četudi je res, da Trentinci in Tržačanje goje bratske simpatije za Italijo, toda pomisliti je, da pride do neizogibne vojne z Rusijo in Srbijo, ako pride Trst pod laško oblast... Italija naj ostane do konca v oboroženi nevtraliteti... Če pa vojna le izbruhne, pojdimo vsi Italijani v boj za Italijo...«

Naslednja številka ni mogla iziti, ker je že po izvršeni strogi cenzuri poslal namest. svetnik Rebek prepoved, da ta številka sploh ne sme iziti. — Odlok se je glasil tako:

»Na podlagi § 7. a, zakona od 5./5. 1869, Drž. Zak. št. 66., se ustavlja izdaja časnika »Soča« od 28. januarja 1915.

To se Vam naznanja z opombo, da bi se moralo izdajanje imenovanega časopisa sploh ustaviti, ako bi še dalje vztrajal pri svoji nekorektni pisavi.

V Gorici, dne 22. januarja 1915.

C. kr. namestništveni svetnik
Rebek.«

Nato je res izšla samo še 29. januarja silno pobeljena številka, potem pa je bila »Soča« definitivno ustavljena. — Niti povedati ni več mogla, da ne sme več iziti.

Iz te zadnje številke naj oživim nekajotic.

Naš znani kobariški rojak, notar Ignacij Gruntar v Ribnici se je odpovedal izvrševanju notarstva in se je nastanil v Ljubljani, kjer hoče v miru preživeti svoja stara leta. Bil je vedno velik prijatelj sloveče rodbine Pagliaruzzi-jeve v Kobaridu, ki je skoraj že izumrla. — Živi edino še vdova Matilda Klodič-Sabladoska.

Vrta pobratima sta bila s skladateljem Jos. Kocjančičem in Simonom Gregorčičem. Kocjančiču je založil njegove »Čute v napevih«. (Več v Slov. bibl. leksikonu str. 272.) — Na vsem Goriškem je notar Gruntar znana osebnost še iz Lavričevih časov. On je tudi oče prve občinske knjižnice na Slovenskem, občinske v Kobaridu. Vrlemu domačinu želimo še veliko let zasluženega pokoja.

Umrl je 25. marca 1922. Vdova se je poročila z bivšim, tudi že umrlim, prvim predsednikom višje dež. sodnije za Slovenijo, dr. Jankom Babnikom.

Dne 21. januarja pa je v Gorici umrl Fran Pečenko, bivši orožniški postajevodja, potem občinski tajnik v Bovcu, zadnja leta pa je deloval v Istri, zlasti v Kopru, kjer je veliko pomagal naši stvari.

*

S tem je bil konec moje ljubljene »Soče«. Kako mi je bilo v duši, si morete ljubi čitatelji, sami misliti. — Pa moral sem še vsak hip pričakovati novo maščevanje vse-mogočne soldateske. In to maščevanje je tudi sledilo.

Od ustavitve »Soče« do ponovne inter-nacije ob začetku italijanske vojne.

K sreči sem imel na razpolago še firmo — »Primorca«, ki je izhajal nad dvajset let, a tiskarna ne more ostati brez lista itd. Začel sem torej izdajati »Primorca«, kar smo vlekli po veliki sreči do začetka vojne z Italijo v tem letu. — Teh števil »Primorca« pa nisem mogel nikjer najti, niti v bivši dvorni knjižnici na Dunaju, niti v Ljubljani. Ali bi jih bilo mogoče kje najti?

Izhajal pa je v Gorici do konca julija »Novi Čas«, ki je imel več sreče. Tudi ljubljanski in drugi listi so prinašali dobra poročila o dogodkih, ki nas zanimajo.

Tik pred italijansko vojno je izginil iz Gorice za svojim sinom dr. Bogumilom tudi oče Mihael Vošnjak, v Gorici že dolgo jako popularna osebnost. (Glej o vseh treh Vošnjakih v »Narodni enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenački«.) Rojen 18. septembra 1837, umrl potem v Territellu 2. julija 1920. Prevoz ostankov se je izvršil 18. marca 1927 v Sv. Ilj pri Velenju. (Glej popis v »Jutru« št. 271. in 273.) Mihael V. se je preselil po več desetletnem plodovitem gospodarskem delu na Štajerskem v Gorico l. 1895. zaradi bolehnosti edinca Bogomila. Kupil je v ulici Codelli prijazno vilo, a leta 1899. na Korzu veliko vilo in posestvo »Judit«. V tej vili je dorastel dr. Bogomil in tu je imel redne sestanke z goriškimi mladeniči enake starosti, ki so se skupno pripravljali na narodno delo, omenjeno tudi v tej knjigi.

Šele prve dni maja je časopisje začelo več pisati o stališču Italije do vojnih dogodkov, in vržene so bile v svet vesti, da se v Italiji nekaj pripravlja. Razni laški listi, med temi »Corriere della Sera«, so silili na intervencijo na strani antante. Sonnino je imel neprestano razgovore s poslaniki raznih držav.

5. maja je bilo v Genovi veliko narodno slavlje 55-letnice Garibaldijevega pohoda s četo »Mille di Marsalla« v Sicilijo. Slavnostni govornik je bil — Gabriele D'Annunzio. Od tega dne so bile novice vsak dan bolj divje. Glasovi o odstopu Salandre, konference med Sonninom in nemškim Bülowom, ko je prodajal avstrijske dežele Lahom. — Salandra v avdienci pri kralju, kjer so padale hude odločitve, na kar je imel konference s Sonninom.

D'Annunzиеv govor je bil jako bojevit. Kralj je poslal brzojavko, ki se končuje tako: »V tej uri, ki je posvečena spominu preteklosti, črpam vero v slavno bodočnost Italije!« D'Annunzio je dejal med drugim: »Pri Caltafini je vzkliknil Garibaldi: 'Tukaj ustvarimo Italijo, ali pa umrjemo!' — Danes pa s tega mesta kličemo: 'Tukaj se Italija rodi na novo in se veča. Blagor mladim, zdravim, krepkim, čiste krvi, lačnim in žejnim slave, ki se žrtvujejo za večjo domovino! Blagor z zmago ovenčanim, ki se vra-

čaj o iz bojev, zakaj gledali bodo novi Rim...!« — »Grazer Tagblatt« je dolžil D'Annunzia, da je prejel za ta govor 100.000 lir, ki jih je izplačal »Corriere della Sera«.

10. maja je ostalo od zaplenjenih poročil samo to: »Odpotovali so iz Rima nemški časniki, profesorji in mnogo nemških rodbin. Avdience z diplomati raznih držav. Avstrija in Nemčija še vedno upata na ugoden konec... Ali Italijani so izkrcali v Valoni 6000 mož. — V Italiji nemiri proti Nemcem, tako da je Salandra izdal oklic na ljudstvo: »Prva dolžnost vsakega civilizovanega naroda je, da se v vseh okolnostih vzdrži nasilnih dejanj, ali tudi le zaničevanja. Vlada hoče uveljaviti izpolnjevanje te dolžnosti.«

14. maja: Položaj silno resen. Še je upanje, ali odloči se v Rimu v zbornici...

17. maja po listih polno poročil o demonstracijah po vsej Italiji proti Avstriji in za vojno... Salandra je ostal in ima za seboj ogromno večino naroda za — vojno! Pripravlja že deklaracijo za sejo parlamenta 20. maja — za vojno.

18. maja: Trozveze ni več... Napovedana je »zelená knjiga«, ki obsega: 1. Salandra je že 4. maja odpovedal trozvezno pogodbo. — 2. 6. maja je sklenil s trosporazumom dogovor, ki ima pomen zvezne pogodbe. — »Stampa« je že povedala, da Italija napove že jutri vojno Avstriji in Nemčiji. V vsej Italiji je proglašeno obsedno stanje. Po vseh mestih so sestavljeni vojno-pomožni odbori.

Še včeraj je Bethmann-Holweg proglašal naslednje avstrijske koncesije Lahom: 1. Južni Tirol odstopi takoj Italiji. — 2. Odstopi desni breg Soče, v kolikor je tam laško prebivalstvo. 3. Trst postane svobodno mesto in dobi poleg laške univerze še tako občinsko upravo, ki zagotovi italijanski značaj mesta. — 4. Prizna se ital. suverenost nad Valono in pripadajoče interesno ozemlje. — 5. Avstrija izjavi, da v Albaniji nima političnih interesov. — 6. Na narodne interese italij. državljanov v Avstriji se bo posebno ozirala. — 7. Avstrija proglasi amnestijo za vojaške in politične zločince v teh krajih. — 8. Na nadaljnje želje Italijanov se bo dobrohotno ozirala v vseh vprašanjih, ki tvorijo ta dogovor. — 10. Mešane komisije uredi vse podrobnosti glede odsto-

pov. — 11. Po sklepu teh dogovorov se vojaki iz teh krajev ne bodo več udeleževali vojne. — Torej: Avstrija je lastnica zemelj, ki jih ponuja, dočim antanta ponuja nekaj, kar ni njeno, namreč ponuja Italiji: Tirolsko do Brennerja, Goriško in Kranjsko do Postojne, od tam preko Reke in celo Istro pa Dalmacijo do Neretve.

Usodna dneva 19. in 20. maja.

Italijanski ministrski svet v permanenci. Tudi ponoči. — Vojna napoved je gotovo dejstvo. — Knjiga »Il libro verde« je izšla. — »Giornale d' Italia« izjavlja: »Vojna po dejanskem stanju že proglašena po skupni volji kralja, vlade in naroda! Načelnik generalnega štaba Cadorna je grozil z demisijo in zlomil tako zadnje obotavljanje kralja. Vsa Italija se dviga za — vojno!

20. maja: V zbornici 480 poslancev. V loži diplomatov zastopniki Zed. držav, Anglije, Francije, Rusije, Japonske. Navzočni vsi politiki, razen Giolittija. Viharne ovacije D' Annunziu. — Salandra je v tej zgodovinski seji podal izjavo, ki zveni na vojno napoved. V posebnem načrtu zakona so obsežena izredna pooblastila vladi. Nujno vse v odsek. — Že popoldne poročal v imenu odseka posl. Boselli in predlagal sprejetje pooblastil. Vzroki za to so jasni, kajti ta zakonski načrt svečano zapečati delo vlade, ki je glas domovine vzela za svetovalca, čuvstvo narodne časti pa za spremljevalca. — V tej sveti uri, ki nas združuje v eni volji, sklep zbornice svečano potrdi nepremagljivo in neomahljivo vero v državo in slavo domovine. — Edino Turatti je obširno utemeljeval nasprotno mnenje oficijelnih socialistov. V tajnem glasovanju je bilo: 407 poslancev za vojno, 74 proti.

Vojna napoved Italije Avstriji.

Dne 23. maja je poslanik Avarna izročil na Dunaju zunanjemu ministru — vojno napoved, ki pravi: »Dne 4. maja je Italija odpovedala trozvezo in s tem dosegla svojo popolno svobodo postopanja«... in nadaljuje doslovno:

»Trdno odločena, da z vsemi sredstvi, ki so ji na razpolago, skrbi za varstvo italijanskih pravic in koristi, se kraljeva vlada ne more odreči svoje dolžnosti, da prične z odredbami proti vsakemu sedanjemu ali bodočemu ogroženju v svrhu izpolnitve narodnih teženj, ki jih ji nalagajo dogodki: Njegovo Veličanstvo Kralj izjavlja, da se od jutri nadalje smatra v vojnem stanju z Avstro-Ogrsko.«

V seji, ki je sklenila napoved vojne, so bili navzočni tudi tržaški poslanci Pitacco, Hortis, Battisti. — »Idea Nazionale« je objavila, da je Italija že 23. aprila pristopila londonskemu paktu, ki je Italiji zagotovil: 1. Južno Tirolsko do Brennerja. — 2. Polno svobodo v Jadranskem morju — 3. Trst, Istro, Dalmacijo do Neretve. — Posest Valone in pravice v južni Albaniji. — 5. Udeležbo pri pridobitvah v Turčiji v isti meri, kakor druge sile antante. — 6. Izpremembro mej na vzhodu in zapadu Libije. — 7. Gospodarske ugodnosti med vojno. »Idea Nazionale« je zamolčala, da je razumeti 7. točko tako: Nakazovanje denarja od strani Anglije, ki zato prevzame nadzorstvo laških carin.

Začetek vojne. — Ponovna aretacija.

Preden je počil na goriško-italijanski fronti prvi strel, se je pojavila na binkoštni ponedeljek pred 6. uro ob moji postelji vojaška patrula 5 mož z nasajenimi bajoneti in na čelu jim goriški redar, po veliki sreči dober znanec, ki je imel za ženo mojo sorodnico. Ta mi je takoj namignil, naj ne vstanem. Govoril je nekaj, potem pa nemški nadaljeval: »Ako ste pa res tako bolni, potem Vam pustim tu ob postelji dva moža, jaz pa grem poročat, morda pride takoj sem zdravnik, ki določi, ali ste tako bolni, da ne morete z nami« itd. Vsaki dve uri pride z novima dvema vojakoma. — In odšli so, jaz pa sem ostal v postelji. Doma pri meni je bila samo moja stara mati. Ženo in tri otroke sem bil že v četrtek poprej spravil na dom žene v Ptuj.

Čez dve uri je redar prišel z dvema novima vojakoma, a povedal mi je, da so tam zunaj vsi že izgubili glave. Most čez Sočo nad Kanalom je že porušen, evakuacijski vlaki ne gredo v redu iz Gorice, vse je v veliki konfuznosti in

razburjenosti. Na mene so menda že pozabili. Pozneje je prišel že samo z enim vojakom, češ, saj jih nimajo več, vse je zgubilo glavo... Črez dve uri zopet samo z enim možem.

Na posteljo sem čul grmenje topov. Redar pridrvi ves razburjen: »O, gospod Gabršček, vi nimate pojma, kaj se vse tam zunaj godi. Ljudje divjajo, vojaštvo drvi brez glave, pričakujejo vsak hip Lahe v mesto, pa jih noče biti... Glejte, da se kam izgubite tudi Vi. Pišite baronu Winklerju listek, da greste s prvim vlakom kamorkoli, ali kamor on hoče.« Napisal sem listek za barona W. in mu predložil, da sem pripravljen takoj odpotovati v Ptuj, kjer imam rod-bino, ali pa v Blatno na Češko, kjer sem imel hišo poslanca Antona Kaline vedno odprto. — Komaj sem se dobro zavedal o položaju, mati mi je že napravljala dva kovčka z vsem potrebnim, kar je pridrvel moj redar in dejal: »Gospod komisar Winkler Vam nalaga, da greste s prvim vlakom v Ptuj, kamor gre z istim vlakom tudi goriški Platzkommando, kateremu se imate tamkaj javiti...«

Kako zdrav sem bil nakrat! Takrat sem se prvič v življenju vozil s tramvajem na drž. kolodvor, kajti tramvajska postajica je bila ravno pred hišo. Po sreči je tudi tramvaj ravno prišel, dočim bi kakega voznika zaman iskal. — Na kolodvoru me je zagledal vojaški komandant kolodvora — dr. Anton Šapla, ki me je v hipu spravil v voz, kjer so sedeli že vsi gospodje goriškega tribunala in mnogi znanci.

Splošno začudenje, da me vidijo brez spremstva bajo-netov, kajti raznesla se je bila že po mestu govorica, da so me zjutraj zgodaj zopet aretovali, in ugibali so, kam so me spravili. — Do Opčin smo rabili več ur in šele zjutraj smo prešli na progo južne železnice ter se odpeljali proti Ljubljani, kjer je veliko gospodov izstopilo, jaz pa sem se vozil dalje proti Pragerskemu, kamor smo prišli točno po — 54 urah mučne vožnje z neštetimi večurnimi prestanki. Nasproti so namreč prihajali vlaki z vojaki, ki so jih z vso naglico vozili na laško mejo.

In tu naj povem nekaj o pravljični hrabrosti in strateških modrostih Italijanov. — V Gorici smo sploh bili prepričani, da bodo Italijani prvi dan že v Gorici. Zvečer bomo že v kavarnah »briskolo« igrali z njimi, smo se norčevali. Kajti vedeli smo, da avstrijska meja ni bila prav nič zava-

rovana. Vojaštvo je čez zimo utrjevalo obrambno črto ob Nanosu. Vedeli smo tudi, da avstrijske oblasti same niti niso nameravale, postaviti se Lahom v bran ob Soči. Tam v Oslavju, Podsabotinu, na Kalvariji nad Podgoro ni bilo prav nič utrdb, nič strelskih jarkov, sploh ničesar ni bilo, kajti Avstrijci so se hoteli meriti z Lahe še le ob nanoških utrdbah. — Jaz sem bil v vednih stikih z žandarmerijo, ker sem imel za njene uradne rabe vse predpisane tiskovine. Pa so prihajali orožniki tudi od stare laške meje k meni, in ti so mi pravili skrivaj, da imajo tako direktivo: Kar je orožništva, obmejne finančne straže in tisto malo črnovojnikov (vseh od koroške meje do morja je bilo okrog 15.000), naj skušajo Lahe toliko časa zadrževati, da odidejo iz Gorice vsi evakuacijski vlaki, potem naj se umaknejo ob nanoško črto.

Toda hrabrih laških čet ni bilo na spregled, le od daleč so obstreljevali znane jim točke, a tam iznad Št. Ferjana so kukali v Gorico, namesto, da bi bili šli z godbami na čelu defilirat po Gorici in na Travnik, kjer bi lahko imeli večerni koncert ob promenadi Goričanov obeh narodnosti. — Toda ni jih bilo, kajti s tistimi kukali so menda videli strahove, ki jih nikjer ni bilo.

Tudi jaz sem že menil, da bom z laškimi oficirji briškolo igral v slovenski kavarni Central. Ker je bil praznik in nismo v tiskarni delali, sem nameraval skriti se v nalašč za to pripravljenem skrivališču pod stopnicami, do katerega je bil dostop premeteno iz stanovanja zaprt s steno za obešanje. — Toda patrula je bila prezgodaj ob postelji in sem srečno prišel po dolgi vožnji v Ptuj.

Na Pragerskem sem jaz moral izstopiti, a za Ptuj ni bilo vlaka, razen posebnega kratkega vlaka, s katerim se je vozil goriški — Platzkommando. Pa sem se opogumil in poprašal narednika, ki je bil nekak vodja cele tiste ekspedicije, ali bi se mogel peljati ž njimi do Ptuja. Videl sem takoj, da ta možakar nič o meni ne ve, da bi bil nekako njim v varstvo izročen. Dejal mi je, da moram govoriti z majorjem ..., kar sem tudi storil. Ta me je poznal in mi takoj dovolil, da sem se peljal ž njimi, ni pa prav nič opomnil, da sem njemu izročen v kako — varstvo. V Ptuj sem se par dni potuhnil, nisem se pri Platzkommandu javil, češ,

da bo za to še vedno čas, kaj mi pa sicer morejo. Čez nekaj dni je bil Platzkommando zopet poklican bliže Gorici, mene so pa pozabili v Ptuju.

Tu sem našel za vso rodbino primerno stanovanje zunaj v Ragoznici pri gospodinji Rozi Brenčič, katere mož je bil na fronti in se ni nikdar več vrnil. Zahajal sem zvečer največ v gostilno znanega ptujskega rodoljuba Mahorčiča, katerega starejša hči je bila poročena z vpoklicanim odvetnikom dr. Tonetom Gosakom, dve pa sta bili še samici. Sem je zahajala družba narodnih častnikov, med temi n. pr. sedanji pisatelj itd. Pavel Golja, geometer v Murski Soboti in moj goriški rojak z Nabrežine Kristjan Pertot in dr.

V Ptuju bi utegnil dolgo lepo v miru živeti, pa me je tamošnja nemškutarija preveč jezila. Zabavljal sem na zaspianost prvaštva, ki je n. pr. dopuščala, da so celo v lepi posojilnični hiši skoraj na glavnem trgu trpeli dve nemškutarski trgovini. V Gorici bi takoj zleteli ven, tu pa se še ziniti ne upajo. Nekoč sem šel naravnost k dr. Jurteli v prvo nadstropje in mu povedal svoje mnenje. Opravil nisem nič, le hud je bil potlej name. — Piko pa sem imel posebno na razmere na tamošnji pošti. Tu je bilo toliko nemškutarije, da je bilo že ostudno. Jaz sem pa rad nagajal. Ako je bila pri kakem okencu nemška frajla ali kak Nemec, sem nalašč našel povod, da sem tam govoril in seveda zahteval točen slovenski odgovor. — Posebno me je jezila neka grda nemškutarka Wagner, hči češkega očeta, kakor so mi pravili.

Moj nastop proti nji so v Ptuju sprejeli nekateri z zadovoljstvom, drugi so se jezili nad vindišarsko predrznostjo. Med temi je bil tudi očka župan Ornig, ki se je začel bolj zanimati zame. Ne vem, odkod je bil izvedel, da sem bil že enkrat internovan in da sem bil tudi na binkoštni ponedeljek drugič aretovan... V Ptuju je bilo najmanj 150 Goričanov, med temi nekaj grdo lahonskih klepetulj... Pa je prišel k meni v hišo — orožniški postajevodja z dekretom, da me odpelje v internačni tabor. Po hišni preiskavi me je diskretno odpeljal v — Lipnico.

Policijski vodja taborišča v Wagni pri Lipnici (Leibnitz) je bil znani mi komisar iz Trsta, rodom iz — Ptuja, ki je dobro poznal tudi mojo ženo in nje rodbino, pa je bil naravnost vesel, da ima on tako zaupanje od višje oblasti, da mu da v varstvo takega junaka, kakršen sem bil opisan

jaz. — Dal mi je stanovanje v baraki prav blizu sebe, čez dan sem bil v mejah tam okoli vodstva taborišča prost, tako da sem večino dneva mogel prebiti celo v glavni baraki vodstva. — Tu mi je dal nekega dne celo prečitati cel akt, ki je že došel v Wagno, o moji ponovni aretaciji v Gorici in o vzrokih... Tam sem čital: »Ein dicker Freund der ärgsten Irredentisten in Görz, — ja er liebäugelte mit Italien...« (Debel prijatelj najhujših iredentovcev in je ljubimkal celo z Italijo). Tu so upošteali moje posete pri dr. Pinausigu, pri županu Bombigu, pri prof. Veneziji, s katerimi smo kovali načrte, kako naj bi bilo, ako se konča vojna tako, da pride do laške meje — Srbija, velika Jugoslavija, — ali tudi, ako zavlada tu Italija, kakor so bili končno oni prepričani, in so končno imeli prav oni, ne jaz. — Tu v Wagni mi tudi ni bilo sile. Celu posete sem dobival. Obedoval sem v baraki s prijatelji-uradniki z goriškega deželnega odbora, ki so vodili begunsko taborišče samih Goričanov.

Ali ker je bilo v begunskem taborišču tam poleg okrog 20.000 Goričanov, ki bi jih mogel »okužiti«, so me čez nekaj časa odpravili v internačno taborišče v Goellersdorfu ob severozapadni železnici na Nižjem Avstrijskem. Ker sem plačal sam vožnjo zase in spremljevalca, sem se odpeljal po železnici v družbi detektiva Mahorčiča, istega, ki me je v Gorici na dan mobilizacije spremil na goriški grad. Ta je bil z mano jako ljubezniv. Na Dunaju sva spala v hotelu »zur Stadt Triest«, drugi dan me je pustil svobodnega proti trdni in moški obljubi, da pridem zvečer zopet v hotel. — To svobodo sem porabil, da sem se oglasil za avdienco pri notr. ministru princu Konradu Hohenloheju, ki mi je bil vedno jako prijazen in sem bil pri njegovem odhodu iz Trsta celo na kolodvoru... Sprejel me je takoj in se začudil, da me vidi. Ko sem mu vse povedal, mi je dejal: »Da, dragi Gabršček, časi so resni. Ali ne čudite se. Glejte: Ako jaz, notranji minister, grem kam ven po mestu, pa me kak Fähnrich zgrabi, se bom moral jaz, cesarjev minister, truditi, preden me osvobodijo. Danes vlada soldateska, to si zapomnite.« — On mi je tudi povedal, da je proti meni raznih ovadb, med temi ena jako nevarna v zvezi z nekim vipavskim dezerterskim — srbskim polkovnikom... Vukasovićem. — Kaj je s

tem natančneje bilo, sem izvedel pozneje, kar mi je svetočilo, da je bila moja usoda med vojno zapečatená.

V Goellersdorfu sem našel znamenito družbo: dr. Mateja Drinkovića, poznejšega našega ministra, časnikarskega tovariša Emila Čermaka iz Sofije, kjer je bil za našega kongresa l. 1910. zastopnik praških listov, tiskarja Josefa Švikala iz Mlade Boleslave, nekaj znanih čeških politikov, nekaj Slovencev in Slovenk, med temi goriško učiteljico Drago Pavšičevo, koroškega rodoljuba iz Beljaka Ivana Hochmüllerja (zdaj v Mariboru), itd. — Tu so bili premnogi znani Italijani: goriški župan Giorgio Bombig z ženo, goriški odvetnik dr. Parmeggiani, tržaški mestni tajnik Marcovich itd. Vseh nas je bilo okrog 260, samih inteligentov. Nekaj je bilo tudi Rusov, med temi tudi cela rodbina ruskega urednika in našega dobrega tovariša na kongresih, Markova, nekaj Poljakov itd. Tudi nekaj Hrvatov iz Istre in Dalmacije je bilo tu. — Prav dobro smo se med seboj razumeli, razen z — Italijani. Jaz sem imel sicer česte konference z Bombičem in Parmeggianom, a smo se bolj prepirali, kajti že takrat so prerokovali nam Slovincem po priliki tisto usodo, ki smo jo res doživeli po vojni.

Bližal se je čas, ko so morali sklicati državni zbor, in takrat so jim bili internacijski tabori na poti. Pa je prišel nekega dne koncem marca leta 1917. tudi v Goellersdorf sam načelnik Swoboda z Dunaja in si ogledal vsakega interniranca. — Ko je prišel do mene, je dejal: »Na, was soll ich mit Ihnen machen? Was für Wünsche hätten Sie den.« — V Ptuj me ni pustil. Najraje na Dunaj. »Ali imam tam koga, da bi mogel po ceni izhajati?« — Ker sem imel tam bratranko, ki je imela mlekarno, prodajalno kruha itd., je kar zgrabil za to priliko in mi obljubil, da bom na Dunaju — konfinovan. Pri meni ni šlo torej za to, da bi me pustili na svobodo. In res sem bil za Veliko noč konfinovan na — Dunaju. — Tako sem prišel v dolgoletno središče mojega prav intenzivnega delovanja.

Razni dogodki.

Takoj na začetku vojne so bili začeli zapirati italijanske iredentovce, a ne v tako velikem številu, kakor prejšnje leto Slovence in Hrvate. Iz Gorice so odpeljali župana Ju-

rija Bombiga in njegovo ženo, dež. odbor. dr. Pinausiga, biv. drž. poslanca Alfreda Lenassija itd. Vozili so jih tudi v Ljubljano na grad in skozi Ljubljano v severne kraje. — Ali tu so Lahi mogli videti razliko, kako so se obnašali slovenski »barbari« in kako laški potomci 2000-letne »avite colture«. Kako so v Gorici spremljali mojo skupino od gradu do preiskovalnih zaporov, sem že povedal. — Še sramotnejše so se obnašali Goričani ob belem dnevu, ko so goriški grad izpraznili in vse Slovence prepeljali na ljubljanski grad. Ni mogoče popisati sramotnih prizorov do kolodvora, kako so goriški Lahi zasramovali naše rojake: tulili so o veleizdajalcih, zahtevali so vislice zanje, najponižnejše psovke so bile: porchi sciavi, alla forza traditori. — Ko so pa vozili Lahe po ljubljanskih ulicah in drugod po naših krajih, tedaj je bilo naše ljudstvo sicer nastavljeno v nekaj špalir, ali v ... tih in nem pozdrav, v znak sočutja in srda proti avstrijski soldateski ... In vem, da je bilo Lahov sram te razlike med njihovimi in našimi ljudskimi masami. — Te sramote jih ne smemo oprostiti, naj jim ostane za vedno prišita na — aviti colturi!

Mestna zastopa v Gorici in Trstu sta bila takoj razpuščena. V Gorici je bil imenovan za vladnega upravitelja conte Dandini de Selva, v Trstu pa nam. svetnik Ivan Krekich — Strassoldo pl. Treuland.

Dež. odbor goriški se je preselil na Dunaj, sprva v parlament, pozneje v VIII. okraj v mestno okrajno poslopje. — Dež. glavar dr. Faidutti se je na poti ustavil v Lipnici, ter si je v Wagni ogledal za naše begunce namenjeno taborišče. Tam je ustanovil poseben urad dež. odbora.

Tudi goriški klerikalni list »Eco del Litorale« so prenesli na Dunaj. Nadškof je še ostal v Gorici.

Vlada je razpustila vsa laška nacionalistična društva na vsem Primorskem, v Gorici n. pr. Unione ginnastica, Fascio giovanile friulano, Societa d'abbellimento, Unione dei docenti, Lega Nazionale itd.

5. VI. so Italijani odpeljali iz Št. Ferjana znanega rodoljuba Frana Terpina in učitelja Lud. Likarja. Bila sta internovana ves čas vojne nekje blizu Firenze.

Sedež okrajnega glavarstva goriškega je bil v Ajdovščini, kakor že povedano, a v Gorici je bil oddelek pod vodstvom dr. Frana Svetka in Bog. Berbuča.

»Čevljarska zadruga« v Mirnu se je preselila v Nazaret pri Mozirju. Tam je uredila veliko delavnico in zaposlila nad 300 delavcev. — Vojne potrebe so ji omogočile, da je prav dobro delala. Ž njo je šel tudi njen ustanovitelj dekan in dež. poslanec Ivan Rojec, ki pa ni tam stalno bival, marveč je postal res delaven voditelj beguncev. Prihajal je tudi na Dunaj in je tu skušal vplivati v korist svojih beguncev proti laškim mahinacijam, ki so imele pred očmi le koristi laških beguncev. Storil je veliko dobrega, ter je pomagal pozneje tudi meni v mojih prizadevanjih, kakor sem pomagal jaz njemu. — Koncem julija se je zadruga definitivno preselila v bližnji Vrbovec. Dobila je nove stroje. — Priselila se je tudi mirenska posojilnica. Uredili so skupno kuhinjo, skratka: Miren — v Savinjski dolini!

8./VI. je notranje ministrstvo poslalo vsem deželnim vladam dopis, ki opozarja in prosi, naj ljudstvo lepo sprejema begunce, ki so največje žrtve svetovne vojne.

Okrog 10. junija se je preselilo iz Trsta v Wels ravnateljstvo državnih železnic pod vodstvom dvor. svetnika dr. Schmitza. V Ljubljani je ostala ekspozitura.

Po enem mesecu vojne z Italijo.

Italijani niso dosegli prav nikakega uspeha. Ta njihov položaj mora ostati zapisan kot žalosten znak laškega herojstva. Našli so povsem nezavarovano mejo, kjer so Avstrijci šele pred njihovimi očmi ustvarili iz nič mogočno fronto, ki je stala Italijane kar 12 velikih bitk in pol milijona mrtvih in ranjenih. Prvi dan bi bili mogli korakati v Gorico z godbami na čelu, brez sleherne žrtve. Tako pa so se Avstrijci zasidrali na vsem levem bregu Soče do Sv. Lucije, a pri Gorici celo na desnem bregu nad Podgoro in Oslavjem, odkoder so pošiljali smrt na laške postojanke tam za št. Ferjanom proti Krminu.

Koncem junija so bili v deželnem odboru goriškem na Dunaju dr. Faidutti, odborniki dr. Flego (klerikalec), pozneje je prišel dr. Gregorčič, tajnik dr. Grusovin, rač. ravnatelj Evgen Kavčič. — V beg. taborišču v Wagni sta bila uradnika Karel Cigoj in Mungherli. Drugi so bili še v Gorici. — Dež. odbornika dr. Pinausiga so konfinovali v Oberhollabrunu. Menda je bilo to — Faiduttijevo maslo.

Pomožne ustanove za begunce.

Že prve dni julija so ustanovili na Dunaju »Pomožni odbor za begunce z juga« pod predsedstvom bivšega min. predsednika barona Vladimirja Becka. Navzočni so bili tudi: nadvojvodinja Marija Jožefa, iz Trsta namestnik Fries-Skene, notr. minister grof Toggenburg, dr. Faidutti, dr. Bugatto. Poročilo korespondenčnega urada ne omenja nobenega Slovence. A zdi se mi, da so bili zraven nekateri »tudi Slovenci«.

Ta Odbor je imel v IV. okraju, Favoritenstrasse 5, velike prostore, kjer se je kar trlo samih laških uradnikov, Faiduttijevih protežejev, pojedžev in lenuhov. To gnezdo sem si takoj aprila 1917 ogledal tudi jaz, in videl sem, da je to jama razbojnikov, ki so sami žrli, a beguncem so dali, kar je njim ostajalo, a Slovenci so tam zaman prosjačili. Dveh slovenskih ženic, ki sta tam postopali dva dni, še zaslīšati niso hoteli.

Dež. odbor goriški je takoj spočetka ustanovil »I n f o r m a c i j s k o p i s a r n o z a b e g u n c e« v I., Herrengasse No. 3. — Videl sem na svoje oči, da je to samo za Lahe, ako je sploh tam kaj bilo za begunce.

Ta urad je imel v Lipnici ekspozituro, kjer se je nastanilo kar 8 dež. uradnikov. Preko Lipnice je odšlo na sever nad 100.000 beguncev v razne dežele. — Na Ogrsko jih je šlo nad 40.000. Dež. odbor se je bil obrnil tudi na min. preds. Tiszo, da je vlada poskrbela za delo. — Kjer je bilo v kaki vasi nad sto beguncev, so si ti izvolili župana in svetovalce, kakor doma, ki so ostali v zvezi z dež. odborom. — Na oko je bilo vse lepo in prav, samo ne vprašajmo: kako se je vse izvrševalo. Najhuje so odrezali vedno samo Slovenci.

V Ljubljani pa so naši begunci sami s pomočjo nekaterih ljubljanskih rodoljubov ustanovili »P o s r e d o v a l n i c o z a g o r i š k e b e g u n c e«, ki je skrbela za evidenco beguncev, stanovanja na Kranjskem in v sosednjih deželah, posredovanje za poljska dela itd. — Odbor: predsednik dr. Janez Krek, podpredsednik prof. Ivan Berbuč, tk. Svit. Premrou, odborniki dr. Rud. Gruntar, dr. Fran Pavletič, Ivan Jovan. Poslali so okrožnico na vsa županstva za sodelovanje. Dež. odbor pa je priporočal vsem županstvom, naj spreje-

majo begunce z odprtimi rokami. — Ker so nastajale v Ljubljani težave s prehrano, so jih spravljali po deželi, po raznih grajščinah itd. — Za laške begunce je bil v ta odbor kooptiran prof. Fogar, ki je živel tu pri sestri, Polakovi soprogi. — Fogar je zdaj tržaški škof.

Ministrstvo notranjih zadev pa je razglasilo, da je skrb za begunce prevzela vlada. V ministrstvu je bil poseben oddelek na trgu Hoher Markt, kjer je bil velik aparat za evidenco in oskrbovanje begunskih taborišč in posamnih naselbin. Posebno je bil tu delaven baron Neugebauer, prej glavar v Slov. Gradcu, ki je vzel s seboj celo slovensko stenotipistko Pavlo Sluga. Tu je deloval Goričan dr. Licen, ki je napravil za begunce, kar je mogel. — Ta ministrski oddelek je imel v I. okraju veliko poslopje skladišč za vse begunske potrebščine: obleke, perilo, čevlje, posteljne potrebščine itd. Vsega je bilo v ogromnih količinah. Še ob sklepu vojne smo našli tu nad 250.000 posteljnih odej, nad 50.000 ženskih nogavic, nad 50.000 kompletnih oblek za moške.

Skratka: zamišljeno je bilo vse prav široko, le da je dolgotrajnost vojne vse prekucnila na glavo.

V Türkengasse poleg Währingerstrasse je bil ogromen urad za evidenco vojaških podpor za rodbine vpoklicanih. Do mojega prihoda na Dunaj noben begunec ni vedel za ta urad. O tem pozneje.

1916.

Razne vesti.

Benito Mussolini je začetkom julija v svojem »Popolo d' Italia« priporočil proslavo Principa Gabrinovića in drugih zarotnikov... češ: brez njih bi mi vsi v dveh desetletjih neopaženo prišli pod nemški jarem. Zato: Živio Principov samokres in Gabrinovićeve bomba!

Lahi so odpeljali v ujetništvo vikarja iz Podsabotina, Frana Klančiča, bivšega dež. poslanca Mariniča, župnika v Št. Lovrencu Andreja Uršiča (v Cremono).

Dekan iz Bovca Iv. N. Vidmar se je naselil v Št. Vidu pri Domžalah.

24./VII. je granata ubila znano goriško krčmarico Princ pri Kornju, koncem ulice sv. Klare.

Na severnem Moravskem so se naselili naši begunci v krajih: Irmsdorf, Gross Stohl, Braunseisen, Friedland, Rohle, Kladky, Trnavka, Wernsdorf, Römerstadt, Hohenstadt, Moravska Třibova. — Dušno pastirstvo za vse te kraje je prevzel prof. bogoslovja iz Gorice dr. Jos. Ličan.

2./VIII. Velik del Podgorcev je nastanjenih v St. Pöltnu ob Donavi. K njim je došel podgorski kurat Ciril Metod Vuga.

V Temnici tik ob fronti je imel novo mašo Peter Pahor.

Goriška gluhonemnica se je preselila v zavod Notre Dame v Kandiji pri Novem mestu, deloma pa na Grm v kmetijsko šolo.

Italijani so brez bojev prešli Matajur in Mijo ter zasedli ves kobariški kot in Kobarid sam. Trg je ostal nepoškodovan, ljudje vsi doma. — Od tu so se vršili hudi boji za Krn, kjer so se bili Avstrijci zagnezdili, kar je stalo Italijane ogromnih žrtev in na tisoče mrtvecev.

Ročinj ob Soči pa so Lahi popolnoma izpraznili ter ljudi naselili v beneški Sloveniji, v Št. Lenartu nad Čedadom (San Leonardo degli Slavi).

Goriške Uršulinke so se naselile deloma v Požunu, Ljubljani, Škofji Loki.

V štajerski Gradec so oblasti pošiljale le furlanske begunce, češ, to so »boljši ljudje«, za katere treba malo bolje poskrbeti nego za Slovence. Do srede septembra jih je bilo tam že okrog 4000. Med njimi sta bila tudi dež. poslanec Piccini in cavaliere Blasig iz Ronkov, ki sta takoj ustanovila na magistratu »pomožni odbor za furlanske begunce«. — Ta odbor se je zares smatral samo za — Furlane. — »Grazer Volksblatt« je poročal o shodu tega odbora in beguncev dne 12. decembra: udeležili so se ga tudi deželni odbornik grof Attems, conte Strassoldo, dr. Faidutti. Ta je v nemškem in laškem govoru zahvalil Gradčane za vso ljubezen, ki so jo izkazovali beguncem, posebej je zahvalil namestnika grofa Claryja, knezoškofa dr. Schusterja itd. — S tem laškim odborom smo imeli pozneje razne boje, ker se za Slovence ni maral prav nič brigati, dočim je obračal veliko pažnjo Lahom, dasi so ti že prejemale državno podporo. — Ljubljanski listi so celo udarili po odboru in so vprašali, ali v

Gradcu res ni nič Slovencev, in kje so slovenski voditelji iz Goriške. — Gregorčič je zadovoljno kimal na Dunaju.

V Cremoni je umrl 31./X. na legarju kot ujetnik župnik Fran Marinič iz Kojskega, odličen duhovnik. Veliko let je bil prej na Livku, kjer sem bil tudi jaz ž njim. — Njegov sosed v Kozani Alfonz Blažko je bil tudi v Cremoni internovan, ali turinski škof je izposloval, da so ga poslali v Turin, kjer je bilo veliko Slovencev.

V Gmündu je bilo koncem septembra okrog 5000 sl. beguncev, med njimi vikar Ciril Metod Vuga iz Podgore.

Iz ruskega ujetništva se je oglasil nadporočnik dr. Ivan Pless, kar je sporočil očetu stotnik Boscher. To je že drugi Pless v ujetništvu.

Odvetnik dr. Henrik Tuma otvoril začetkom oktobra pisarno v Trstu.

»Eco del Litorale« je poročal, da je šlo mimo Dunaja prve dni novembra približno 700 slov. beguncev v Steinklamm. — Na dunajskem kolodvoru so jih dame Rdečega križa pogostile in jim razdelile 200 posteljnih odej ter 100 rut ogrinjalk. V naglici so morali bežati v grozni revščini.

4./XI. umrl v sanatoriju Hörgassu pri Gradcu vikar Andrej Rustja s Trnovega pri Gorici, doma iz Skrilj.

Sredi novembra je bil odprt dom na Dunaju poseben dom za 1500 beguncev, kjer so rodbine dobile stanovanje z eno ali dvema sobama. Ali to je bilo le za — Lahe. Na Dunaju je bilo že 12.131 beguncev. Šolskih otrok 676. — Kmalu pa smo dobili tudi slovensko šolo in otroški vrtec.

Biljanski žk. Ludovik Kumar se je oglasil iz ujetništva v Campobasso, edini Slovenec. Stanoval v samostanu in bil zadovoljen.

»Slovenec« 22./XI. prinaša dopis iz Baške doline, ki izraža veliko hvaležnost dr. Brunu Staretu, prej komisarju v Tolminu in poslej v Sežani, za njegovo skrbno delovanje za ves okraj, zlasti za vzorno prehrano.

Poročila iz Gorice so javila, da je bila močno poškodovana hiša Posojilnice in Goriška tiskarna, Gabrščkovno stanovanje porušeno. Vse zaloge knjig so uničene, ker se je granata razpočila v zalogah podstrešja. Attemsova palača še ni poškodovana.

Dober poznavalec begunske bede, tolminski dekan in dež. posl. Ivan Rojec je opisal v »Slovencu« 30./XI. ustroj

tistega »Odbora za begunce z juga« na Dunaju, ki sta ga vodila Beck in Faidutti. Načelnik uradov je bil znani nam namest. svetnik iz Trsta, Goričan Alojzij Lasciac. Do takrat še ni bilo dovolj razlogov za grajanje. Saj smo bili še le na začetku vojne, ko je bilo še denarja, bilo je še živil, bilo je dovolj dobre volje za pomoč beguncem. — Takrat so imeli v približni evidenci okrog 120.000 prim. beguncev, za katere je skrbela vlada. V Lipnici jih je bilo 22.000, Pottendorf pri Dunaju 800, Matersdorf 8000, Gmünd 20.000, Steinklamm 1000, Bruck na L. 5000. V vseh taboriščih se razlega živahen živ-žav. Povsod je tudi cerkev, so šole, so društva... Toda: kdor le more, naj ne sili v taborišče. — Konstatuje, da imajo laških učiteljev in učiteljic povsod nad potrebo, slovenskih pa ni nikjer. Kje so se ti potuhnili, da jih ni na spregled, dasi jih je veliko, ki prejemajo plače po nakaznicah od svojih šolskih svetov. — V Brucku sta bila takrat edino učitelj Albin Stritar in učiteljica Gulinova iz goriških zavodov Šolskega doma.

V Prvačini so pokopali praporščaka Rudija Miklaviča. Bil je sin župana in dež. poslanca iz Kobarida, brat kadeta Frana, takrat že ruskega ujetnika. Rudi je bil izboren sokolski telovadec.

To leto se je končalo na laški fronti s četrto povsem ponesrečno ofenzivo od 9. XI. do 29. XII., najhujšo do 8. XII. Imenovali so jo »velikopotezno strategično bitko«, ki se je bila razvila iz posameznih hudih bojov za posest sv. Mihaela, Sabotina in višin pri Oslavju, pa tudi »politično bitko«, ki se je razvila v »parlamentarno bitko« za Gorico, s katero so se hoteli Lahi pohvaliti v parlamentu. Strategična ideja se je ponesrečila, ogromni kupi mrličev so dokaz zgrešenega političnega manevra. Za sklep leta so hoteli imeti Gorico, a prav pod Gorico so — izkrjaveli. Središče mesta je tedaj silno trpelo, ruševine pri ruševini so pričale o grozotah te, dotlej najhujše ofenzive. Predmestja Gorice niso dosti trpela. Vse cerkve pa so bile ali porušene ali hudo poškodovane. Na glavarstvu so za silo uradovali samo še v dveh sobah. Najvarnejši prostor je bila »špchkamra«. Preskrbovalna komisija je poslovala v globoki obokani kleti; tu je kuhala in spala na žimnicah po tleh. — Domačinov so šteli le še okrog 3000, ki so čez dan ždeli pod zemljo. Živila so dohajala še dokaj redno iz Trsta. Krogle so ranile okrog 200

civ. ljudi. — Županstvo Podgore se je nastanilo v Rihemberku. — Veliko semenišče, ki je bilo na varnejšem kraju, so preuredili za bolnišnico, raz katero so visele velike ženevske zastave.

Hudi boji za Krn so se razvneli koncem decembra. Avstrijci so v hudi zimi zgradili obrambne naprave: v skalovje so izklesali zatočišča in järke. Do srede decembra so porabili 400 vagonov lesa, 22 vag. opeke, 46 vag. cementa, 70 vag. smolnate strešne lepenke, 3000 kg razstreliva, 20.000 razstrelilnih patron, 2300 klopčičev vžigalne vrvice. Tako so se zavarovali sredi zime pred Lah, in tam so ostali do velike ofenzive, ki je dve leti pozneje pognala Lahe na Piavo.

V Lokavcu umrl Edmund Čibej, uč. v pokoju in župan. Bil je vrl napreden delavec in dober župan. — V Gradcu pa je umrla Ana Bolko, soproga bivšega župana in dež. poslanca Leopolda Bolka v Črničah, ki ga poznamo iz naše knjige.

Italijani so takoj od začetka izpraznili Ročinj, prijazno vas nad Kanalom, ob glavni cesti proti Tolminu, na desnem bregu Soče. Marljivi žn. Alojzij Perše in kurat Otilij Medveš sta bila najprej internovana v malem mestecu Terboli, potem v Ventonu, na malem otočiču v napoljskem zalivu, kjer sta bila do konca vojne. Perše je bil župan od leta 1903., ob enem veleposestnik in trgovec z dež. pridelki.

Voditelj goriškega magistrata conte Dandini je 20. XII. po krušnih kartah ugotovil število prebivalcev v območju granat na 10.000, v mestu samem na 4999.

»Slov. Narod« 24. XII. je prinesel dopis iz Gradca z naslovom: »Kaj pa slovenski begunci?« — Ali ni nikogar v Gradcu, ki bi jih zbral in tolažil? Poroča o izredni skrbi za laške begunce in pravi: »Kaj na slovenski strani dežele ni nobenega zastopnika ljudstva?« — Takrat je bil dr. Gregorčič že zastopnik deželnega odbora na Dunaju. A ni bilo čuti glasu od njega.

Deželna umobolnica se je preselila v Kroměříž na Moravskem. — V okolico Kroměříža pa se je preselilo večje število naših goriški beguncev.

Ves čas italijanske vojne so bili vsi možni listi polni prav dobrih poročil s fronte, ki so več ali manj poetično opisovali naše krasne kraje ob Soči, posebno Gorici so po-

svečali dan za dnem dolge kolone. Posebno so se odlikovali naši trije dnevnikarji Edinost, Narod in Slovenec. Poleg prav obširnih popisov bojev in položaja v naših krajih so imeli še posebne rubrike »Vesti iz primorskih krajev«, kjer so beležili vsakdanje drobne vesti o naših beguncih, naših ujetnikih v Italiji in drugod, veliko drobnih vesti, ki so posebno takrat zanimale vse čitatelje. — Poznalo se je posebno pri »Narodu«, da vodi to rubriko bivši urednik »Soče« in »Primorca« Ivan Kavčič, ki je imel pri rokah moj — goriški »Kažipot«. Odtod jako točna poročila o naših krajih in razmerah.

1916.

Razne vesti.

Omejiti se moram na najnujnejša poročila o dogodkih med vojno, ki naj po eni strani rešijo pozabnosti nekaj naših narodnih delavcev, po drugi strani pa nam podajo vsaj površno sliko o položaju našega ljudstva doma in v begunstvu.

»Slovenec« 19. I. prinaša v podlistku značilne vesti o življenju beguncev na Dunaju, kjer je bilo med tisoči laških beguncev komaj 60 Slovencev. Tudi v begunskem dvorcu »Flüchtlingsheim« v X. okraju, kjer so bila čedna stanovanjca, je našel samo dve Slovenki, drugače so zasedli te prostore sami Lahi iz Gorice in Pulja. — Poleg raznih begunskih uradov omenja tu prvič »Centralni begunski urad dunajskega mesta«, ki mu je bil na čelu občinske svetnik dr. Rudolf Schwarz-Hiller; imel je na razpolago veliko občinsko hišo v II. okraju, Zirkusgasse. Ta urad je prvi plačeval beguncem dnevno podporo 90 vinarjev, dajal jim obleko, perilo, obutev in vsakih 14 dni za priboljšek 4 krone, prekrbel je tudi delo vsakomur, ki je hotel delati. — Pa tudi tu so sprva mislili, da skrbe edino le za Italijane.

19. V. je razglasil deželni odbor goriški na Dunaju, da dobe goriške občine od države v obliki predujma 168.000 kron za upravne stroške. Ta predujem vrnejo po vojni v 10 letih. — Tisti naši župani, ki so se znali zganiti, so dobili s tem sredstev za svoje delovanje tudi med vojno, kajti država je tudi pozneje dajala take predujme.

Kmetijski in tehniški urad deželnega odbora se je preselil z Dunaja v Ajdovščino.

V Mariboru so ustanovili »Okrajni pomožni odbor za begunce« v poslopju okrajnega glavarstva.

Ročinjski kurat Otilij Medveš je pisal župniku v Poljčanah, da sta on in župan Fran Perše od 1. oktobra v Ventonu pri Napolju. Žena Peršetova je bila v Cordenonsu. Druge Ročince so spravili tudi v Cordenone v »zavetišče za begunce«, kjer se jim ne godi slabo.

Meseca februarja je začel izhajati na Dunaju dnevnik »Eco del Litorale«, goriški Faiduttijev list, ki je izjavil, da se bo bavil samo z usodo italijanskih beguncev, posebno z namenom, da prežene slabo luč, ki je radi posamičnikov padla na vse Italijane. Geslo mu bo: za Boga, cesarja, domovino. — In Faidutti je res dosegel za Lahe vse najboljše tabore, udobnejše barake, begunske domove po raznih mestih, snoval je pomožne odbore za begunce — a povsod samo za laške.

15. II. je umrl v Ljubljani za sušico Josip Fabčič, 37 let star — bivši poslovodja moje »Goriške tiskarne«, ki se je udeleževal tudi v raznih društvih in je bil prav priden narodni delavec. V tiskarni je imel obilo prilik, da je prihajal v dotiko z vplivnimi rojaki, in tu je stal na čelu različnim dobrodelnim akcijam.

Prve dni februarja se je ustanovila pri namestništvu v Trstu »Deželna komisija za obnovo«, predsednik namestnik Fries-Skene, njegov namestnik Faidutti. Prvi namen je bil: posojila na bodoče vojne odškodnine proti nizkim obrestim. Urad je vodil glavar dr. Korminski. — Marsikdo je dobil tukaj prvo pomoč.

3. III. so praznovali v Šempasu 70letnico župnika Blazija Grče. V I. in II. knjigi je mnogo podatkov iz njegovega življenja.

7. III. so poročali, da je knjižničar goriške licejske knjižnice dr. Janko Bratina še vedno na svojem mestu v nepoškodovani knjižnici. Znani goriški policijski komisar Casapiccolo, ki je bil premeščen v Rovinj in potem v Trst, je bil končno premeščen v Celovec.

16. III. je umrl v Gradcu odlični begunec Andrej baron Winkler v 91. letu starosti. Deželni odbor kranjski je izrekel

sinu Egonu, sekcijškemu šefu v p., sožalje Kranjske za bivšim dežel. predsednikom blagega spomina. (Glej I. knjigo.)

29. III. je umrl Anton Zorzut, nadučitelj iz Medane, internovan v Campagni, prov. Salerno. Nad 39 let je služboval vedno v Medani. Z njim je bil internovan sin semenišnik Ljudevik. Starejši sin Ciril pa je bil uradnik pri deželnem odboru na Dunaju.

Kobariški dekan Jurij Peternel se je oglasil v »Slovincu« 8. IV. in povedal, da ni bil ustreljen, marveč le zaprt, internovan in končno prost. Neki laški list je raztrobil, da je imel izza velikega oltarja telefonsko zvezo z Avstrijci ter jim izdajal tajnosti. Italijanske oblasti so spoznale nemožnost teh poročil in ga pustile na miru. — Navedel je bivališče mnogih intern. duhovnikov. — Peternel je bil imenovan za dekana zasedenih krajev od Plavi do Predela.

12. IV. je umrl pater Frančišek Ambrož, ki je bil do zadnjega kamna na Sv. Gori, potem na Kostanjevici v Gorici, kjer ga je ranila granata, na katere posledicah je umrl. On je tudi rešil svetogorsko sliko Matere Božje, ki so jo z vojaškim avtom pripeljali v Ljubljano, kjer je bila shranjena v Šiški. Pokopali so ga med grmenjem topov na Sveti Gori.

22. IV. je bil umirovljen kranjski deželni predsednik baron Schwarz, a na njegovo mesto je prišel bivši goriški glavar grof Henrik Attems.

Goriška bolnišnica usmiljenih bratov in zavetišče sta bila v poslopju Avstro-amerikana v Trstu. 30 varovancev zavetišča so pripeljali v Wurberg na Štajerskem.

S koncem aprila je bila povišana begunska podpora na 1 krono, in to tudi za begunce južno od Drave.

22. V. je sklical dr. Anton Brecelj shod Primorskih zadrug v Dornberg. Ustanovili so posredovalnico goriških zadrug, ki je poslovala v tamošnji hranilnici in posojilnici.

Koncem maja je udarila granata v hišo Goriške ljudske posojilnice. Prišla je od zadaj in se razpočila ravno v uredništvu »Soček«, posula prodajalno Karla Draščka in zasula prodajalko. Ves levi del hiše zasut, moje stanovanje porušeno.

2. VI. je umrl v Štorjah na Krasu stotnik Fran Suša, star šele 47 let. Imel je velikih zaslug za nameravani kraški vodovod.

Umrli je za kapjo v Inomostu goriški zobozdravnik dr. Bertl Pikel; tam je tudi pokopan. V Gorici je bil obče priljubljen.

V Zadru je umrl 12. VI. dež. š. nadzornik Miha Zavادلal, Kraševcevec.

Šesta bitka ob Soči. — Gorica padla.

Listi od 6. VIII. dalje so polni strašnih poročil o najhujših napadih sovražnika na celi fronti od Krmína do morja. Še 9. VIII. so poročali, da se nahaja Gorica do 1000 m za hrbti bojevnikov in da ne pride noben Italijan v Gorico drugače kot — ujetnik.

A še istega dne je vojni tiskovni urad poročal, da so sovražni oddelki dosegli mesto, torej: Italijani so bili v Gorici. Sledili so opisi strašne bitke od 30. julija dalje.

V Italiji so po vseh mestih hrupno proslavljali zgodovinski dogodek, da so po šestih velikih ofenzivah zavzeli Gorico, ki bi jo bili lahko imeli prvi dan brez prelitja krvi. Gorica je bila takrat velik kup razvalín. Vlaki so vozili begunce do Lipnice. Veliko število Italijanov se je bilo skri-lo, toda Italijani so tudi te odstranili in jih prepeljali v notranjost Italije. »Stampa« je poročala, da je ostalo v Gorici po votlinah in kletah okoli 9000 ljudi. 20. VIII. je prišel v Gorico kralj. Vojaški komisar major Sextili ga je sprejel v starem magistratnem poslopju.

Slovensko sirotišče za begunske otroke so otvorili na Dunaju I., Volaufgasse. Spočetka še niso imeli slovenske vrt-narice. Poljakinja je gospodinjala, Nemka je bila prefek-tinja. Kmalu pa so dobili Slovenko.

V Cerknem je umrl 6. X. bivši deželni poslanec Anton Kosmač.

21. X. je bil ustreljen ministrski predsednik grof Stürgkh. Ustrelil ga je pisatelj Friderik Adler.

V Kromčržižu so bili otvorjeni slovenski gimnazijski te-čaji za begunce, bivajoče na Češkem in Moravskem, Avstriji in Štajerski s približno 100 dijaki. V dijaških tečajih v

Trstu je bilo 90 dijakov. Vodja teh tečajev je bil dr. Karel Pirjevec.

Šele v jeseni je začel deželni odbor na Dunaju izdajati tudi slovenski informacijski list »Deželna uprava«.

V Kranju so ustanovili podružnico ljubljanske »Posredovalnice za goriške begunce«: predsednik dekan Anton Koblar, namestnik dr. Eržen, zobozdravnik iz Gorice.

21. XI. je umrl cesar Franc Josip; naslednik cesar Karel je potrdil ministrstvo dr. Körberja. — Kmalu pa je Körber podal demisijo in novo ministrstvo je sestavil grof Clam-Martinic, ki je postavil vodilno misel: Vzpostava parlamentarnega ustavnega življenja.

V Trstu je umrl bivši deželni poslanec Anton Muha, prvak narodne napredne stranke, bivši župan v Lokvi na Krasu. — V Kandiji pa je umrl 27. XII. Rajko Žnidaršič, 77 let star, bivši župan v Renčah. — V Opatiji je umrl predsednik tržaške deželne sodnije Josip Milovčič, ki je deloval največ na Goriškem.

Po begunskih taboriščih.

Najzanimivejše življenje za naše begunce se je bilo razvilo v begunskih taboriščih. Od teh so bila glavna Wagna pri Lipnici (Leibnitz), Bruck na Litvi, Steinklamm zapadno od Dunaja, in nekaj časa tudi Gmünd.

Največje taborišče je bilo v Wagni, kjer je nastalo prav čudno baračno mesto, pred vsem 120 barak, ki so bile približno po 30 m dolge, 10 m široke in enonadstropne. V take barake so spravili do 150 ljudi. Toda vseh poslopij je bilo 305. Tu so bili uradi, kuhinje, pekarnice, razdeljevalnice kruha, velika skladišča za živež, za obleko, perilo, obutev, vsakovrstne delavnice, javne pralnice, kopališča, bolnišnice, ambulatorij, lekarna, mlekarne, gospodarsko poslopje s hlevi, klavnico in mesnico, pošta, dva gasilna doma s štirimi opazovalnimi stolpiči, zapori, kapela, nova cerkev, 13 trgovin, kjer se je dobilo sprva vsega dovolj, od četrтинke vina do hlačnih gumbov, od temno rožnate svinjine do pisemskega papirja. Po taborišču, čigar površina je merila 225 ha, so se križale trdno zgrajene, široke, snažne ulice, vrstile so se trate, prostorni trgi, nasadi, vrtovi in otroška igrališča. Po ulicah so tekle ozkotirne železnice za opeko, drva, pre-

mog in cestni grušč, in skoraj v vsaki ulici sta bila lesena hodnika za pešce.

Na jesen l. 1916. je štela begunska kolonija skoraj 19.000 oseb, med temi samo 1642 Slovencev. Vsi drugi so bili Italijani, za katere je ob sodelovanju deželnega glavarja Faiduttija znamenito poskrbela država. Slovence so gnali v severne kraje v manj pripravna taborišča in med kmečko prebivalstvo.

Vsak novodošli begunec je moral v kopališče, kjer so mu razkužili prtljago; tu je napovedal svoje osebne podatke, izročili so mu tri odeje, en slamnik, listek za kruh, listek za menažo, menažno skodelico in naznanili številko barake. — Spočetka je bilo torej tudi v Wagni dobro zamišljeno in prirejeno. Velikih kuhinj je bilo 21. Ena kuhinja je bila za bolnike, uradništvo in učiteljstvo. Stranke, ki so stanovale v posebnih sobah, v inteligenčnih barakah, so si kuhale na štedilnikih same hrano, katero so dobivale od uprave. Pa tudi v navadnih barakah so si begunci lahko še posebej kuhali in si menažo iz skupnih kuhinj vsak po svoje izboljševali. Med ravnateljstvom in begunci so posredovali baračni komisarji, katerih je bilo pet, in med njimi en Slovenec.

Tu so bile delavnice za krojače, čevljarje, mizarje, kovače, sedlarje, tapetnike, kolarje, tesarje, kleparje, zidarje in steklarje. Vsaka delavnica je izdelovala izdelke svoje stroke. Delali so mojstri, delavci in učenci, ki so dobili za svoje delo primerno plačilo. Največja med vsemi delavnicami je bila šivalna šola, kjer je drdralo 400 strojev in je bilo zaposlenih 450 delavk in 150 učenk.

Baračna uprava je zelo pazila na zdravstvo. Vse je moralo biti čisto, brez prahu in pomito. Delovalo je sedem javnih pralnic, med temi ena parna. Begunke so dobivale milo zastonj. — Bolnišnic je bilo 18 s 1150 bolniškimi posteljami, 18 zdravnikov, 5 zdravnic itd.

Šolske mladine je bilo 5000, za katero je bilo nameščenih 25 italijanskih učiteljev in učiteljic, 20 vrtnaric, pozneje tudi slovenska trirazrednica s približno 400 učenci, učili so pa: Poberaj Josip, Makuc Valerija in Cej Amalija. Otroci so dobivali pred in popoldne južino iz skupne kuhinje.

Begunci so imeli tudi svoj časopis »Lager-Zeitung für Wagna« v nemškem in italijanskem jeziku. Izdajalo ga je štajersko namestništvo.

Vso upravo so imeli v rokah Nemci. Goriški deželni odbor je imel tu nekaj svojih uradnikov.

Iz teh površnih podatkov je razvidno, da je bilo vsaj spčetka precej dobro zamišljeno begunsko življenje v tem taborišču. Toda čim dalj je vojna trajala, tem slabše in neznosnejše je postajalo življenje tudi za naše begunce po taboriščih. Primanjkovalo je hrane in vseh ostalih potrebščin, tako da so begunci postajali skrajno nestrpni in v l. 1917. je prišla v Wagno celo komisija dunajskega parlamenta, ki je skušala doseči beguncem znosnejše življenje.

Slovensko taborišče v Brucku ob Litvi.

Slovenske begunce so odvažali v razne severne kraje. Prvo večje taborišče je bilo v Gmündu ob avstrijsko-češki meji, kjer je deloval sprva podgorski kurat Ciril Metod Vuga. Koncem oktobra 1915 so pa slovenske begunce premestili v Bruck na Litvi. Vsi begunci so bili goriški Slovenci, le približno 250 iz Istre in celo iz Dalmacije. Koncem l. 1916. jih je bilo približno 4900, med njimi 1000 moških in 2000 žensk. V tem taborišču je bilo 22 velikih barak, ki so obsegale po 20 sob po 8 oseb. Osem barak so zgradili šele potem, ko so prišli Slovenci. Vsa notranja uprava je bila po priliki taka, kakor v Wagni. Za hrano so skrbele skupne kuhinje. V otroških vrtcih je bilo 250 otrok v starosti do 6. leta, in sicer obvezno za vse otroke brez razlike. Vrtnarici sta bili gospodični Klun in Durjava in dve sestri uršulinki, vse iz Gorice. — Za ostale otroke je bila tudi šestrazredna šola z učitelji: Ivan Ivančič, Uršič, Benič, Andrejčič — in učiteljicami: Gulin, Srebernič, Ivančič, Uršič, Justin in Komavli. Otrok je bilo redno nad 700. Razen ljudske šole so imeli še čisto strokovne tečaje za deklice in obrtni ter gospodinjski nadaljevalni tečaj z večernim poukom za dečke in deklice. — Strokovni tečaji so bili: za šivanje perila, krojenje in izdelovanje obleke, za čipkanje in kleklanje. Učenke so dobivale do 2 kron odškodnine na dan. Vodstvo te šole je imela Ema Arko iz Gorice, učiteljice so bile: Vehar, Podobnik, Komavli in Kustel.

V Brucku je bilo tisti čas popolnoma na novo sezidano poslopje za kmetijsko šolo, ki pa zaradi vojne še ni delovala ter so poslopje odstopili begunski upravi. Tu je bila begunska gospodinjstva šola pod vodstvom učiteljice Elze Premrov, urejena v obliki internata z vso oskrbo. V obširnih delavnicah je bilo zaposlenih nad 450 delavcev samih beguncev. Strokovni učitelj Mercina je mogel izkazovati v raznih strokah obrtnega dela prav zadovoljive uspehe.

Dušno pastirstvo so opravljali dekan Anton Berlot iz Kanala, župnik Matelič iz Volč, kaplan Črnigoj iz Tolmina in kaplan Mulič. Črnigoj je ustanovil tudi mešan pevski zbor.

V madžarskem Brucku — Kiralyhida je bila velika tovarna konserv, kamor je vsako jutro odhajalo na stotine delavcev in delavk iz taborišča. Imeli so prav lep zaslužek.

Uprava taborišča je bila skoraj do konca l. 1917. popolnoma v slovenskih rokah. Voditelj je bil znani okrajni komisar Zupančič iz Gorice. Pozneje pa je moral Zupančič oditi na Dunaj in nadomestoval ga je Nemec. Ali prej in slej je bilo s strani beguncev proti upravi in raznim zlorabam upravičenih pritožb, ki so se razširile tudi na nadzornika begunskega odbora na Dunaju (Beck-Faidutti). — Tudi jaz sem imel priliko kot voditelj Osrednjega odbora, da sem zasliševal begunce in tik pred prevratom sem imel v uradu popolnoma formalno kazensko preiskavo, ki bi nekaterim osebam postala jako neprijetna. Prišel pa je znani konec in moja poglobljena naloga je bila potem, da sem begunce spravil v Strnišče pri Ptuj.

Begunsko taborišče v Steinklammu.

Prvotno je bilo tu taborišče za vse internirance. Pozneje pa so prišli Istrani in za njimi Slovenci, vseh skupaj do 5000. Tu je bilo največ novih barak, napravljenih po izkušnjah v drugih taboriščih, zato je spadalo med najbolj čedna na nižjem Avstrijskem. Tukaj je vladalo običajno prav živahno življenje. Veliko je bilo delavcev in delavk zaposlenih pri različnih delih, od katerih so imeli pridni naši begunci lep zaslužek.

Uprava je bila sestavljena po vzorcu onih iz Wagne in Brucka, a za begunce je imel posebno skrb znani goriški

narodni delavec in pisatelj Damir Fajgel. Hrano so dobivali iz dveh velikih skupnih kuhinj. S početka je bilo vse zadovoljivo, ali polagoma so nastale težave, kakor povsod drugod, veliko pa so bile tega krive tudi zlorabe na vodilnih mestih, proti katerim sem tudi jaz nastopal z dopisi v »Slov. Narodu« in s pritožbami na Jugoslovanski klub v parlamentu. V zdravstvenem pogledu je bilo dobro preskrbljeno. Imeli so več modernih bolnišnic, v čednih paviljonih z oddelki za otroke in starejše, za hiralnice in sirotišče. Šolskih otrok je bilo okrog 1200. Približno 300 otrok je zahajalo v tako zvano mornariško šolo na račun arsenalov iz Pulja. Tu je bil pouk — nemški. Bile so pa tudi hrvaške in slovenske šole.

Pisatelj Damir Fajgel je prav živahno opisal življenje in vrvenje v tem taborišču v slovenskem begunskem koledarju za l. 1917., ki je izšel v Ljubljani s slikami iz porušene domovine in z zanimivimi skupinami iz taborišč. V tem koledarju naletimo tudi na prinose dr. Gradnika, Rada Murnika, Ksaverja Meška, dr. Iva Šorlija, dr. Ivana Preglja, Alojzija Resa. Poleg drugih slik je tu tudi slika Jožefa Fabjana, župnika pri Sv. Luciji, ki je bil žrtev vojne furijske in mu je pisatelj dr. Pregelj postavil v tem koledarju dostojen spomenik.

Naši begunci in interniranci v Italiji.

Ker mi v tej knjigi ni mogoče niti kratko omeniti vseh naših beguncev iz ozemlja italijanske bojne črte in tistih naših rojakov, ki so jih Italijani siloma odvedli in internovali po raznih krajih Italije, naj podam samo za zgled teh rev in težav našega ljudstva malo sličico, ki jo posnemam iz obširnejšega popisa starega znanca Frana Trpina, bivšega grofovskega oskrbnika v Št. Ferjanu, na desnem bregu Soče nad Gorico. Njemu se je še razmeroma dobro godilo, ker je bil podprt z zadostnim številom italijanskih loric. Vendar nam bo tudi njegov popis služil za zgled, kako se je godilo celo našim boljšim slojem slovenskih beguncev ali internirancev.

Fran Trpin je bil prvič internovan že ob mobilizaciji 1914 ter je 3 mesece sedel v preiskovalnem zaporu goriškem. Avstrijski soldateski se je bil Trpin hudo zameril, ker

so ob mobilizaciji vojni obvezanci in ljudstvo za žive in mrtve prepevali: Hej Slovani, Iz bratskog zagrljaja, Naprej, Od Urala do Triglava, Onam onamo, Šumi Marica itd. in ker so za take demonstracije proti »kazenski ekspediciji« delali odgovornega Trpina, so ga odpeljali v goriške zapore ter uvedli proti njemu preiskavo zaradi veleizdaje.

Drugič so ga pa odpeljali Italijani, takoj ob začetku vojne l. 1915. Ker so ga prejšnje leto preganjali Avstrijci, je zdaj sklenil, da se ne umakne in zbeži v Avstrijo, marveč počaka naše zaveznike Italijane. V Gorici živeča baronica Berta Tacco se je zbala za vrlega oskrbnika in je 25. maja prišla v št. Ferjan, da ga spravi v Gorico in dalje proti vzhodu. Ali bilo je že prepozno, kajti skupina italijanskih vojakov jo je zajela in tudi njo odpeljala v notranjost Italije. Zvečer so Italijani vas že zasedli in pol ure pozneje je prišla po Trpina že italijanska patrulja in ga odpeljala proti Šmartnemu, kjer so ga zaprli najprej v tamošnji šoli. Tam je že našel nadučitelja Likarja, župana Karla Prinčiča in razne briške veljake. Tam je že bila tudi baronica Berta Tacco. Odpeljali so jih najprej v Videm, kjer so jih zaprli v neke hleve. Tam so že našli več znanih mož iz Brd in Furlanije. Med njimi znanega grofa Dubskega iz Medeye. Od tam so jih odpeljali v Cremono, kjer so jih nastanili v institutu Maninni; tam se je nabralo 40 mož boljših stanov iz Brd in Furlanije. Slovenci so bili: Trpin, Likar, Prinčič, učitelj Toroš iz Medane in njegov sin semeniščan, učitelj Bandelj, ki je že takrat kazal znake poturice, župnik Fran Marinič iz Kojškega, župnik Humar iz Biljane, kurat Ivančič iz Cerovega, dalje kurat iz Vipolž in oni kurat Andrej Uršič, ki je prejšnje leto igral vlogo grdega denuncianta v znani aferi Gabršček - Gradnik - Puc. Bilo je tam tudi odličnih duhovnikov in posvetnih mož iz Furlanije. V prvem tednu se jim je godilo obupno slabo, ali na energičen protest, ki so ga podpisali vsi, se je njihovo stanje toliko izboljšalo, da so bili zadovoljni. Nekega dne je laški kapitan grdo klofutnil neko vdovo Golob, ki se je slovenski pogovarjala z baronico Berto, nakar je ta neustrašeno vrgla kapitanu v obraz psovko: »cavaliere — vigliacco«, nakar je ta molče odšel. Župnik Marinič si je dal izdreti zob in na posledicah je umrl v nekaj dneh za zastrupljenjem krvi. Trpin pravi: Ni čuda, saj smo imeli tistega kapitana »medico«.

V prvi polovici septembra so izgubili naslov »ostaggi civili« (talci) in prešli pod policijo. Nato so jih posamič ali po dva skupaj razpršili na vse strani Italije, celo doli na Sardinijo in Sicilijo. Trpin je prišel v San Pietro, kjer je našel večje število slovenskih sotrpinov in tudi večje število tržaških patriotov. Trpin omenja naslednji smešen slučaj: Naznanjen je bil poseben vlak tržaških patriotov. Mesto jim je priredilo slavnostni sprejem z godbo. A ko je vlak pridrdral na postajo in ko je začela iz njega skakati tržaška fakinerija, so bili predstavniki mesta razočarani in so jo z godbo vred odkurili. Tudi Tržačani so bili razočarani zbog takega sprejema med »fratelli«. — Meseca avgusta so ga zopet predstavili v Livorno, kjer je moral biti po katastrofi v Kobaridu tolmač starim beneškim Slovencem-beguncem, ki se še do takrat niso bili oprijeli italijanskega jezika. — Za nekaj mesecev je prišel v Lucco, kjer je bilo že precej Goričanov in Bricev in kjer je bilo za vse begunce najboljše v vsej Italiji. K tem Slovencem je rad prihajal neki italijanski duhovnik, ki se je jako zanimal za begunce in se učil slovenski, da jih je mogel celo spovedovati. To znanje slovenščine mu je pozneje mnogo koristilo v Jugoslaviji, kajti ta prete je bil poznejši papežev nuncij v Beogradu — Pelegrinetti. Ob času avstrijske ofenzive na Piavi je bil Trpin v Trevisu. Tu ga je znani šolski sluga Vida iz Gorice ovadil, da je srbofil, zato so ga odpeljali in zaprli v Campo basso. (S tem šolskim slugo v Gorici smo imeli Slovenci vedno ostre boje.) Kraji okoli Campo basso so veliko hujši nego — balkanski, kajti prav običajno se vidi tam, da so kuhinja, trgovina, spalnica in v ozadju oslova staja, vse skupaj en sam prostor. — Tja je prišel med naše begunce na agitacijo sloviti urednik tržaškega »Asino« Podrecca, ki je bil beneški Slovenec in je dobro govoril beneško narečje.

Po opisih mnogih bridkosti in težav, ki so jih preživljali naši begunci in interniranci, pripoveduje dalje, kako je prišel l. 1919. v odrešeno Gorico, kjer so ga čakale nove sitnosti in težave in kjer je bil deset let pozneje v kavarni »Garibaldi« od šaha zopet aretovan; na tamošnji kvesturi je bil ozmerjan, bil je »ammonito« (posvarjen), fotografovan od vseh strani, vzeli so mu odtiske prstov in roke. Čez nekaj mesecev se mu je posrečilo z zvijačo prestopiti mejo in

I. VIII. je bil že v Ljubljani. Zdaj si skuša v Jugoslaviji najti zase in družino primerne pogoje za življenje. — (Kupil je čedno posestvo na Savi pri Rajhenburgu.)

1917.

Razne vesti.

Leta 1917. so bivali goriški odvetniki: dr. Puc in dr. Podgornik pri vojaki, dr. Treo, dr. Pavletič, dr. Franko v Ljubljani; dr. Medvešek v Radečah; dr. Tuma in dr. Stanič v Trstu, dr. Sket internovan; dr. Gruntar v Cerknem, dr. Fr. Gaberšek v Ptuju, kjer je vodil pisarno upoklicanega dr. Fermevca, dr. Novak pa je bil v Celovcu.

7./I. je umrl v Ljubnu na Štajerskem nekdanji učitelj v Rihemberku Ambrož Poniž, eden najbolj uglednih učiteljev in mož iz vse Vipavske doline.

Deželni odbor goriški na Dunaju se je preselil iz parlamenta, ki so ga pripravljali za zasedanje državnega zbora, v mestno hišo VIII. okraja, Schlesingerplatz 2. Tu je posloval v prav pripravnih prostorih do konca vojne. — Moram pa pripomniti: Tukaj je uradoval samo najožji krog odbora in uradništva, kolikor je bilo za naše deželne koristi najprimernejše. Saj so bili naši vsestranski interesi zavisni od pravilnega umevanja in naklonjenosti najodločilnejših dunajskih krogov, od cesarja pa do zadnjega ministrskega uradnika. Deželni odbor je torej moral skrbeti, da so bili vsi informovani in našim interesom naklonjeni. To pa je mogoče edino le z osebnimi stiki, ne pa s pisarijami. Zato nisem nikdar odobral tiste kratkovidne gonje, uprizarjane vsak hip v nezasedenem delu dežele in med begunci proti poslovanju deželnega odbora v središču države, posebno proti sicer jako agilnemu in tudi vplivnemu deželnemu glavarju dr. Faiduttiju. Saj je imel deželni odbor večji del svojega uradništva razkropljenega bodisi doma, bodisi v begunskih taboriščih in mestih. Le z Dunaja je bilo mogoče doseči, da je vlada dovoljevala našim razkropljenim občinskim zastopom in županom izdatne podpore v obliki brezobrestnih predujmov in tudi na razne druge načine. Pa tudi tržaško namestništvo je bilo tako vedno toliko bolje informo-

vano o vseh potrebah in zahtevah našega ljudstva in je tudi v naše precejšnje zadovoljstvo vršilo svoje dolžnosti. — Naša nesreča je bila edino ta, da smo imeli mi v tem deželnem odboru jako komodne zastopnike, ki kratkomalo niso bili kos svoji nalogi v tako težkih časih, ki jih je preživljalo naše ljudstvo bodisi še doma ali v begunstvu.

20./I. je umrl v Šoštanju znani stavbni podjetnik Fran Mozetič iz Gorice, ki je s svojima bratoma sodeloval pri gradbah Trgovskega doma, Šolskega doma, Novega in Malega Doma, posojilnične hiše itd. Užival je med nami velik ugled.

Alojzij Res, pozneje doktor, je dvakrat izdal knjižico »Ob Soči«, o kateri je pisal »Slov. Narod« 22. III.: Z gorko nežno ljubeznijo do domovine pisane črtice so našle toliko prijateljev, da je prvi natisk 3000 izvodov posel v treh mesecih. Pisatelj je podal utrinke trpljenja, ki ga je rodila vojna našemu jugu ob Soči, in tako je postalo delce dokument naše dobe, ki ga človek vzljubi, tembolj, ker govori o njegovem lastnem trpljenju in lastni bolesi. — (A. Res je poslal od izkupička 300 kron goriški »Posredovalnici« v Ljubljano.)

Za obnovo Goriške ter vobče vseh poškodovanih krajev so začeli ljudje in tudi odločujoči krogi misliti takoj po novem letu, ko so prihajali čedalje intenzivnejši glasovi o bližajočem se miru. Ker so bili posebno naši goriški kraji ob vsej vojni črti od koroške meje do morja strašno poškodovani ali docela uničeni, in ker so se begunci začeli jako živahno zanimati za vrnitev, je naravno, da so zlasti vsi naši župani in njihovi uradi v begunstvu začeli drezati pri državnih uradih in deželnem odboru, da se čimprej določijo smernice, kako bi deželo obnovili vsaj toliko, da se begunci lahko polagoma povrnejo domov.

Pod vodstvom namestnika, barona Fries-Skeneta, se je ustanovila v Trstu deželna komisija, ki je sprva dajala že male predujme beguncem, da so si mogli v tujini lajšati težavno življenje in da mnogi niso bili odvisni od neznatne begunske podpore.

V Ljubljani pa so ustanovili 3. aprila »Odbor za obnovo Goriške«, kateremu so stali na čelu: predsednik dež. glav. namestnik dr. Alojzij Franko, prof. Ivan Berbuč, dr. Ignac Kobal, Svit. Premrou, dr. Janez Krek, dr. Karel Tril-

ler, deželna poslanca Matija Rutar in Fran Gorjup, župan Ivan Stepančič iz Renč in dr. Naši listi so prinašali lepe članke za bodočo obnovo, vprašujoč, kam naj se begunci vrnejo, ako ne najdejo strehe, ne živine, ne hrane, ne orodja, ne semen itd. — Deželni odbor je sprejel to pobudo na znanje, izjavil pa je, da je ves program za obnovo že proučen in predložen na višje mesto. Posebna deputacija pod vodstvom dr. Faiduttija (Stepančič iz Renč, Caharija z Nabrežine, Budin iz Dornberga) je bila pri namestniku, ki je zagotovil vso svojo pomoč. Izročil je tudi takoj 1000 kron Stepančiču za prve potrebe tega odbora. (Obširno poročilo v »Slov. Narodu« 8. V.)

Slovenski župani in podžupani 27 goriških občin so imeli v Ljubljani sestanek, na katerem so govorili o načrtu, kako organizovati vse priprave za obnovo. Predvsem pa so zahtevali begunsko podporo tudi za naše begunce na Kranjskem in Primorskem. Doslej so namreč dobivali podporo le begunci nad Dravo.

»Slov. Narod« 12. V. je prinesel jako iskren nekrolog pokojnemu narodnemu in sokolskemu goriškemu delavcu Andreju Podgorniku, ki je že 8. novembra umrl v laškem ujetništvu. Oktobra je bil pri Zagradu ranjen v trebuh, Italijani so ga zajeli in je kmalu umrl.

Sredi aprila je umrl v Feldhofu pri Gradcu 40 let stari župan Anton Lavrenčič iz Doberdoba. Po begunstvu je imel gostilno v Domžalah, odkoder je bil upoklican, kmalu smrtno ranjen in je potem umrl.

18./V. je bil na povabilo dr. Faiduttija v Sežani shod kraških županov, na katerem so razpravljali o vseh aktualnih vprašanjih po vojni: bodoča obnova, predvsem očiščenje Krasa od vojnega materiala, dovoljna skrb za begunce itd. Navzočen je bil tudi dr. Rybář, ki so ga župani naprosili, naj bi v bližajočem se državnem zboru zastopal tudi koristi Krasa, ker je bil njihov poslanec dr. Gregorin član jugoslovanskega odbora v Londonu in se sploh ni smel več vrniti.

Državni zbor.

Ker so se ponesrečili vsi poskusi za separatni mir in je postajal položaj na vseh 4 frontah čedalje bolj obupen, je cesar odločil, naj se skliče državni zbor. — Dne 25. V. je

sprejemal parlamentarce, med temi tudi češke, iz slovensko-hrvatskega kluba pa so prišli: Korošec, Krek, Šušteršič, Pogačnik, Spinčič in dr. Te avdience so ostale popolna tajnost. — Raznašale so se vesti, da utegne ministrstvo Clam-Martinic pasti in da pride Beck. »Neue Freie Presse« je predlagala koncentracijsko vlado vseh zrelih strank, t. j. tistih, ki so bile za odcepitev Galicije in za nemški državni jezik.

Znak težkega položaja v državi je bil istega dne padec mogočnega grofa Tisze na Ogrskem.

Tik pred državnim zborom sem jaz internacijo v Goclersdorfu zamenjal za konfinacijo na Dunaju. Istotako je bila razveljavljena konfinacija rodbine Ivana Hribarja v Abtenauu in Josipa Lavrenčiča iz Postojne, ki je živel s svojim zetom dr. Žerjavom v Gradcu.

Državni zbor, sklican za 31. maja je padel v izredno živahno politično življenje, izjave parlamentarnih skupin in posameznih parlamentarcev o koncu vojne in o povsem novi notranji ureditvi države. — Dr. Rybář je imel na shodu »Edinosti« v Trstu velik govor, v katerem je označil stališče vseh Jugoslovanov za samoodredbo. — 150 čeških književnikov je poslalo »Češkemu Svazu« spomenico za češko stvar. Narod zahteva, da so poslanci v tem velikem zgodovinskem momentu čuječi borci. Ako pa tega ne morejo, naj odložijo mandate in apelujejo: na svoj narod.

Jugoslovanski poslanci so bili na Dunaju že 25. V. v parlamentu in so sklepali o vprašanju: en sam klub ali trije. Bil je že na vidiku »Klub južnih Slovanov«.

V prvi seji, 31. V., je ministrski predsednik predstavil starostnega predsednika dr. Viktorja barona Fuchsa in naznanil, da je 11 poslancev zaradi obsodb izgubilo mandate. Med njimi je bil poleg dr. Kramařa, dr. Rašina itd. tudi naš koroški Fran Grafenauer.

Pri volitvi predsednika je bil izvoljen nemški nacionallec dr. Gustav Gross samo z 215 glasovi od 421. Med 7 podpredsedniki je bil tudi Slovenec Josip Pogačnik, med zapisnikarji dr. Anton Korošec. — Prišel je zgodovinski trenutek slovečih deklaracij. Češka je zahtevala, da se odpravijo vse narodne predprave; v interesu države in dinastije je, da se preustroji Habsburško-lotarinška monarhija v zvezno

državo svobodnih in enakopravnih narodnih držav.

Dr. Korošec pa je prečital svojo tako zvano majsko deklaracijo, ki se glasi:

»Podpisani, v Jugoslovanskem klubu zbrani poslanci, izjavljajo, da zahtevajo na podlagi narodnostnega principa in hrvatskega državnega prava združenje vseh pokrajin monarhije, kjer žive Slovenci, Hrvati in Srbi, v samostojni od vsake tuje vlade prosti, na demokratičnem temelju sloneči državi pod žezlom Habsburško-lotarinške monarhije, in naznanjajo, da za uresničenje te zahteve po enotnosti naroda zastavijo vse sile. S tem pridržkom se bodo podpisani udeleževali dela parlamenta.

Jasno je, da je besedilo te kratke deklaracije prav za prav deloma kompromis (ker se nanaša na hrvatsko državno pravo), deloma pa pesek v oči nekim krogom z »žezlom Habsburško-lotarinške monarhije«. V prvi seji še niso hoteli priti s topovi pravega programa, ki je: zedinjena, velika in neodvisna Jugoslavija pod vlado Karadjordjevića.

Jugoslovanski klub je takoj z energično intervencijo interveniral proti raznim zlorabam med vojno, posebno pri železnicah (n. pr. prepovedim slovenščine med osebjem).

V debati o proklamaciji vlade so govorili med drugimi: dr. Korošec, Ravnihar, Laginja in Krek; zadnji je med splošno pozornostjo izjavil: Dve sta ideji, ki ne izumreta nikdar. Prva, da so Slovenci, Srbi in Hrvati je en narod in da spadajo državno skupaj ter da državno tudi morajo skupaj priti (viharna odobravanja pri Jugoslovanih). Drugo je: Če se te ideje v tej državi ne izpolnijo, potem njih izpolnitev pride kljub nam vsem, in posledice bodo nevarne za življenje države, za Evropo in njen mir.

Odpor slovanskih strank je končno prisilil Clam-Martinica, da je 18. VI. podal ostavko. Grozila pa je nevarnost, da on sestavi novo vlado. — Med tem je imel dr. Krek v zbornici velik govor in dejal, da je bil največja nesreča od ustave za državo grof Stürgkh, — druga nevarnost naši domovini pa je ime Clam-Martinic.

Clam je padel in prišel je nov mož: dr. Ernest pl. Seidler. — Dr. Kramer je v »Slov. Narodu« 25. VI. označil padeč Clama za posledico avdicence dr. Korošca in dr. Kreka pri cesarju. V istem času je Clam še jako oblastno razpravljajl v poljskem klubu. Poziv po telefonu mu je nakratko naznanil, da je cesar definitivno sprejel njegovo ostavko. Toda tudi v Seidlerjevem ministrstvu je bil en sam Slovan in še Poljak, Cwiklinski, dasi je celo bivši trgovinski minister Urban s poudarkom naglašal: Mi ne moremo na mirovno konferenco brez jugoslovanskega ministra.

Cesar sam se je bil odločil za Seidlerja, ne da bi se posvetoval z načelniki strank. Tudi jugoslovanski klub je bil postavljen pred izvršeno dejstvo. — Čehi so se izjavili za načelno opozicijo. Jugoslovanski klub se je izjavil samo za državne nujnosti, ker je bila vlada brez programa. Važna naloga je: ohraniti delovanje državnega stroja in parlament, ki ima zelo mnogo spretnih sovražnikov. Zato dajejo kratek odlog, da se uvedejo potrebne predpriprave za definitivno razrešitev narodnostnega problema. Jug. klub bi sodeloval samo v soglasju s svojo deklaracijo. — 29. VI. so bili poklicani k cesarju zastopniki vseh narodnosti, med temi Josip Pogačnik. Cesar si je dal razložiti, kako bi bilo mogoče rešiti nacionalno vprašanje. Govorili so v smislu deklaracije in v zvezi s tem o avtonomiji.

Z veliko amnestijo 2. VI. je bila odpuščena kazen vsem obsojenim veleizdaje, žaljenja veličanstva ali cesarske hiše, motenja javnega miru, vstaje, upora itd. Izvzeti so bili le tisti, ki so zbežali v inozemstvo (n. pr. dr. Gregorin, Masaryk). Razveljavljena je bila tudi zaplemba premoženja. Takoj nato so bili vsi izpuščeni, med njimi tudi naš Grafenauer.

*

Takrat je zborovala gosposka zbornica, dr. Kramer je odšel v Ljubljano in prepustil poročanje »Slov. Nar.« meni.

Že v številki 4. julija so se pričeli članki in notice z oznako: »g. Dunaj«. Od tu dalje je prinašal »Slov. Narod« vsak dan moje članke, poročila iz parlamenta, raznovrstne razprave o aktualnih vprašanjih, posebno važna in zanimiva za naše begunce pa so bila poročila pod naslovom »Naši begunci«.

Umevno je, da nam je dajala takratna doba neizmerno mnogo priložnosti, da smo razpravljali o stališču jugoslov. naroda nasproti vsem fazam parlamentarnega delovanja.

Pripomniti moram, da so moja poročila o begunski bedi in postopanju oblasti dajala našim beguncem po vsej državi, tudi na Ogrskem, čedalje več prilik, da so se obračali name v vseh svojih zadevah, v raznih sporih z oblastmi itd. Iz nešteti dopisov in člankov v »Slov. Narodu« je razvidno, da so naši begunci dosegali s pomočjo Jug. kluba lepih uspehov.

Obširno sliko o žalostnem položaju naših beguncev sem podal v »Slov. Narodu« 18. VIII. Svet je smatral begunstvo za nekako avstrijsko specialiteto, katere Benjaminčki so bili Italijani. Saj so čitali vsak dan o grozovitih bojih na: Isonzo, Monte Santo, Monte San Valentino, Monte San Gabriele, Caporetto, Luico, Santa Lucia, Auzza, Ronzina. Nihče ne pove, da je to slovenska zemlja, in tako svet še napačno misli, da se Italija bori le za osvobojenje neodrešenih bratov ob Soči. Zato pa imajo italijanski voditelji lahke posle. — Tu naštevam, kaj vse so v Avstriji ustvarili za — italijanske begunce. Tudi »Osrednji pomožni odbor za begunce z juga«, ki mu je stal na čelu baron Beck, je bil po večini le za Italijane.

Na Dunaju so imeli celo vrsto državnih uradov za begunske potrebe, vojaške podpore, begunsko šolstvo itd. Naši begunci so popolnoma izgubili vero v pravičnost vseh teh naprav in so se jih celo izogibali, da vsaj žaljeni niso bili v svojem narodnem čustvu. Celo naš dr. Maks Fabiani, ki je vodil to leto ustanovljeno »Sektion Wien«, Ballgasse 6, je čestokrat povedal, da ga Slovenci prav malo nadlegujejo, ker so se sploh odvadili podpor.

Ker so pa previdni krogi vendarle hoteli imeti nekaj slovenske opore, so vlovili in pritegnili sprva dekana in poslanca Ivana Rojca, da so ga gonili za dušno pastirstvo med slovenske begunce. Toda z žalostjo je moral ugotoviti, da je zaman vsak boj proti korupciji v taboriščih in proti zapostavljanju slovenskih beguncev. Končno se je moral umakniti in je raje šel nazaj v Tolmin.

Kazenska preiskava proti Janku Vukasoviću in Gabrščku.

Notranji minister princ Hohenlohe mi je povedal (glej stran 505), da sem zapleten tudi v preiskavo proti Vukasoviću. — Bilo je tako: Mornariško sodišče v Pulju je pričelo preiskavo proti meni in še nekaj Vipavcem zaradi stikov z vojaškim »beguncem« Jankom Štibelom iz Vrtovina v Vipavski dolini, s katerim smo bili v nedovoljenih zvezah, ko je bil on srbski oficir. Neki davčni uradnik v Vipavi in poštni uradnik v Gorici sta izpovedala o mojih zvezah groznih reči. Posebno poštni uradnik me je konkretno obdolževal, da sem prejemal od Vukasovića često večje vsote denarja, gotovo v propagandne svrhe itd. — Ta akt je romal za menoj iz Gorice, v Ptuj, v Lipnico, v Oberhollabrun, in je končno res prišel za menoj tudi na Dunaj v poletju l. 1917. — Moj preiskovalni sodnik je bil po sreči neki Čeh, ki mi je takoj sprva dejal, da se hoče iz mojih prvih izpovedi odločiti, ali naj me zasliši kot obdolženca, ko bom smel govoriti po svoji volji, ali kot pričo, ko bom moral govoriti čisto in golo resnico.

Ali sva kaj hitro opravila. V par urah je bila preiskava sploh ustavljena. — Debelemu aktu priložena slika je bila res Vukasovićeve, ali videlo se ji je, da jo je vjel kak detektiv. Toda ta slika sama je bila najbolji dokaz, da so glavni temelji obdolžitve proti Vukasoviću — neresnični. Iz neke tabele mornarice v Pulju je obdolžitev proti Vukasoviću slonela na trditvi, da je Vukasović ubežal l. 1859., torej bi moral biti tisti čas l. 1917. star že okrog 80 let, torej ne več aktiven srbski oficir v vojni proti Avstriji. — Dalje sem izpovedal, da je mladi Janko l. 1876. ubežal iz Gorice, kjer je bil na realki, v Krivošije k vstašem pod Ljubibratićem na pomoč proti Turkom, od tam je prešel v Srbijo itd.

S tem je bila izpodbita trditev o dezertanju Johannu Štibelu iz Vrtovina. Ali prišlo je še v zapisnik, da je cesar Franc pomilostil Vukasovića od vsake krivde, tako da je bil večkrat v Gorici in doma v uniformi srbskega častnika. — Vukasović je res pošiljal včasih neznatne zneske na moj naslov, ali to je bilo za časopise, za podporo našim zasebnim šolam, in često je priložil kak znesek za svoje starše

v Vrtovinu. — Tisti poštni uradnik, znan hud iredentovec, je že prej enkrat to pogreval v tržaškem »Piccolu«, da bi nam Slovencem kako škodoval. S tem je bila ta kazenska zadeva zanj in zame pokopana; sodnik je preiskavo kar ustavil.

Po vojni smo imeli Vukasovića nekaj let v Ljubljani, kjer je umrl, a na njegovo željo so morali truplo prepeljati v — Vrtovin, kjer leži plemeniti, veliki naš rodoljub v zaslužnjeni zemlji.

Po preobratu pri Kobaridu.

Dne 24. X. se je izvršil nikdar pričakovani preboj italijanske fronte ob Krnu pri Kobaridu in Tolminu. Po strašnih borbah so vrgli Italijane v par dneh za 30 km čez Matajurske grebene doli do Vidma in potem v kratkem času do Piave. Ta poraz italijanskih čet je temeljito izpremenil položaj naših beguncev in naših primorskih krajev. V dušah političnih mož se je vršil čuden boj, kajti po eni strani je zavladal strah za končni uspeh svetovne vojne, torej strah za poraz antante, po drugi strani pa smo Slovenci bili veseli, da je bila naša zemlja osvobojena dednega sovražnika. Vse herojstvo našega vojaštva ob italijanski fronti je treba ocenjati s tega stališča, kajti naši vojaki se tu niso borili za Avstrijo, marveč za osvobojo slovenske zemlje pred tlačanstvom staremu italijanskemu sovražniku.

Župani in drugi rodoljubi evakuiranih krajev so se takoj začeli brigati za svoje občine, jih ogledali, ugotovili škode in pregledali, koliko delavcev se lahko takoj vrne, da začnejo najnujnejšo obnovo za pripravo skromne strehe sebi in svojcem. Ker je bil čas jesenskega dela, je bilo treba misliti na nujno poljsko delo, na očiščenje zemljišč od vojnega materiala, nevarnih ročnih granat itd. Soglasno mnenje je bilo, ne se prenaaglati z vračanjem domov, kajti vse naše vasi so strahovito trpele. Tudi begunski odsek parlamenta je sklenil, da mora vlada popraviti porušene kraje tako, da prebivalci ob vrnitvi že dobé primerna bivališča. Vodja begunskega oddelka v notranjem ministrstvu dr. Montel je v kratkem času izdal seznam naših krajev, kamor se begunci že polagoma morejo vračati. Naši listi so začeli prinašati prav obširna poročila iz Gorice in cele dežele ter so poročali o škodah in možnostih, kam in v koliki meri se morejo

begunci vračati domov. Posebno točni so bili popisi v »Slov. Narodu, ki jih je pošiljal Cezaro iz Bovca; on je prehodil vso deželo in pokazal veliko poznanje krajev in oseb.

V Gorici je bilo koncem decembra stalno že 1.500 oseb, 15 gostiln, kavarne pa še ni bilo. Prav malo je bilo poslopij, ki so bila sposobna za stanovanja. V Trgovskem domu so našli vso knjižnico samostana na Kostanjevici v zabojih, ki jih Lahi niso več mogli odpeljati.

Skrb za sistematično obnovo dežele in za pametno vračanje beguncev v razrušene domove, je dala povod, da smo na Dunaju iz Jug. kluba ustanovili

Osrednji odbor za vrnitev beguncev in obnovitev Primorja.

Častna predsednika sta bila nadškof dr. Frančišek Sedej in tržaški škof dr. Karlin. Častni predsednik na Dunaju je bil senatni predsednik upravnega sodišča dr. Miroslav Ploj, sedanji podpredsednik senata v Beogradu. Predsednik generalni prokurator Ivan Okretič, tajnik odvetnik dr. Friderik Babnik, blagajnik tajnik najvišjega sodišča Fran Posega, člani odbora: poslanci Josip Fon, dr. Leginja, Vekoslav Spinčič, dr. Anton Gregorčič, dr. Anton Korošec; dr. Fran Vodopivec iz kmet. ministrstva. — V sredini mesta, Bankgasse 2, tik Živnostenske banke in kavarne »Central«, smo našli pripraven urad s 3 sobami. Pričelo se je jako živahno in intenzivno delo za naše begunce po vsej državi in za obnovo Primorja. Vodstvo vsega tega dela je bilo poverjeno meni, kajti to je bilo le nekako nadaljevanje mojega dela v parlamentu in času primerna organizacija ogromnega dela, ki nas je čakalo proti koncu in ob sklepu svetovne vojne. Samo naših goriških beguncev, razkropljenih po vsej državi, je bilo 62.000. Prav dobro sotrudnico sem našel v Slovenki Zori Jermolj, ki je vzorno opravljala tajniške posle. (Gospa Zora Štrusova, zdaj uradnica Dukičevega gradbenega podjetja.)

Pisarna »Osrednjega odbora« je imela takoj veliko hvalnega posla. Moja poročila so že pol leta v »Slov. Narodu« opozarjala begunce v najrazličnejših krajih države na moje delovanje v parlamentu, da sem imel neprestano dela z intervencijami pri vseh možnih oblastvih, ne samo na Dunaju, marveč tudi v vseh ostalih mestih in deželah, kjer so

naši begunci prebivali. Begunci na Dunaju in v vsej Dolnji Avstriji pa so osebno dohajali v to našo pisarno, da so na kratko razlagali svoje zadeve in tudi res dosegali zaželjene uspehe. Pokazalo se je, koliko je bilo krivic, ki so jih naši begunci morali požirati. Na stotine in celo na tisoče je bilo takih, ki niso uživali begunskih ali vojaških podpor iz ničevih razlogov ali zaradi tega, ker niso imeli pri sebi potrebnih dokumentov, ko so morali bežati iz domovine. Trebalo je čestokrat celo ugotoviti njihovo identiteto. Naša okrajna glavarstva so mi šla pri tem delu znamenito na roko. Neštetokrat so naši begunci prejeli po naši pisarni kar po več tisoč kron begunskih ali vojaških podpor za ves čas begunstva, zanaprej pa točno in redno po določilih zakona. Mnoge begunske rodbine so štele tudi nad deset oseb, in za vse so prejele naknadno in hkratu v roke lepo število tisočakov, s katerimi so si ustvarile dobro eksistenco za bodoče čase.

Na Hrvaškem so bili pričeli akcijo za rešitev istrske mladine. Nad 300 istrskih otrok so že do konca l. 1917 sprejele hrvatske rodbine, mnoge sirote celo za svoje. Po tem vzgledu sem že v decembru iz Osrednjega odbora in s posebnimi priporočili knezonadškofa ljubljanskega dr. Jegliča izdal oklic na narodnoljubne slovenske rodbine, naj bi sprejele pod svojo streho naše begunske sirote iz taborišč. In zares se je bilo kmalu oglasilo toliko naših rodbin, večinoma iz zelene Štajerske, ki so se obvezale, da sprejmejo drage volje okrog 300 naših sirot, ki so bile ostale v taboriščih brez očeta, ki je med tem časom padel v vojni, veliko jih je bilo tudi brez matere. Preden so bile vse formalnosti izvršene, je prešlo še par mesecev, in prve Transporte otrok smo izvršili šele koncem februarja naslednjega leta. Marsikdo teh otrok je ostal v novem domu za vselej. To je bila prva večja dobrodelna akcija našega Osrednjega odbora.

Poleg običajnega in res ogromnega dela za begunske in vojaške podpore za brezplačne železniške pošiljatve ob preselitvah ali vračanju beguncev v domovino, ob neštetih intervencijah za vse možne potrebe naših beguncev itd., je bila druga naša velika akcija oprostitev naših vojakov za obnovitvena dela.

Po odhodu Italijanov iz naših krajev je bila pač največja naša skrb: o b n o v a d e ž e l e. Najstrahovitejša vseh

vojn je pustila v vseh krajinah strašne posledice. Vse uničeno, porušeno, požgano, vinogradi popolnoma uničeni, povsod strelski jarki, povsod vse razrito, vse razkopano, nešteto velikih lukenj od topovskih krogel, povsod so bile nastlane bombe in ročne granate, ki so povzročale veliko nesreč in smrti itd., vse to je dajalo ljudstvu in tudi oblasti velikih skrbi, kako pripraviti vsaj za silo predpogoje, da se naše ljudstvo vrne iz begunstva v svoje domačije. V ta namen je bilo ustanovljenih že raznih odborov za obnovo, ali glavna ustanova je bila pod okriljem tržaškega namestništva:

»Deželna komisija za obnovo Primorja«.

V tej komisiji so bili pod vrhovnim predsedstvom ministra za javne gradbe Homanna in pod predsedstvom namestnika barona Fries-Skeneta ter deželnega glavarja dr. Faiduttija zastopniki in odposlanci vseh možnih državnih in deželnih uradov. Tudi v tej komisiji smo bili Slovenci kaj revno zastopani: od deželnih poslancev dr. Franko in dr. Gregorčič, drž. poslanec Josip Fon, par županov in višjih uradnikov, katerih imen se več ne spominjam, a Osrednji odbor na Dunaju sem zastopal jaz. Imenoval me je v komisijo minister za javne gradbe. — Zanimivo je dejstvo, da sem dobil od namestništva v Trstu vabilo na prvo sejo, ki je bila sklicana v Trst, a dunajska policija mi ni še hotela dati potnega lista, ker sem bil še vedno v seznamu »p. v.« in konfinovan na Dunaju. Šele na osebno intervencijo tržaškega namestnika, ki se je baš radi bodoče seje v Trstu mudil par dni na Dunaju, sem potni list dobil.

Na poti v Trst sem prišel tudi prvič v Gorico in tu sem videl na svoje oči vse strahote bivše vojne. Posojilnična hiša, kjer sta bila moja tiskarna in stanovanje, do polovice razrušena, moje stanovanje popolnoma uničeno, večina pohištva je bila shranjena v enem prostoru pritličja. Vsa zaloga mojih knjig v podstrešju je bila popolnoma uničena. Iz tiskarne so Italijani odnesli 2 tiskarska stroja, nekaj manjših strojev, demontirali in odnesli so mojo električno napravo z akumulatorji vred. Založba tiskovin in papirja je bila razmetana s polic na tla, tako da je vse ležalo tam na meter visoko. Obrnil sem se in zbežal iz svojega nekdanjega raja

koristne delavnosti. Nisem še niti poobedoval, ko je prišel detektiv in mi v imenu policijskega komisarja Winklerja zapovedal, da moram takoj Gorico zapustiti. To se je zgodilo na ukaz vojne oblasti.

O sejah te deželne komisije ne bom poročal, kajti čuli smo tam samo formalnosti, do sklepov sploh niti ni moglo priti, kajti sklepe so delali drugi in ne komisija. — V precej nepoškodovani palači Državne nacionalne banke je bil ustanovljen obnovitveni urad, kjer je deloval prav velik aparat uradništva. Tam je bil tudi bivši okrajni glavar Anton Rebek; oddelek za gradbe in načrte je vodil naš kraški rojak prof. dr. Maks Fabiani.

Ker sem torej bil član te deželne komisije za obnovo in voditelj dunajskega Osrednjega odbora, sem imel jako hvalležno in tudi vplivno nalogo v raznih vprašanjih obnove, vrnitve naših beguncev, oskrbovanja naših beguncev, ki so morali ostati v notranjosti; — zlasti pa sem izkoristil svojo pozicijo za — osvoboditev čim večjega števila naših obrtnikov in drugih podjetnikov od vojaške službe pod naslovom: da so ti možje neobhodno potrebni za obnovo Primorja.

Državni poslanec Josip Fon, ki je bil tudi član Deželne komisije in takrat podpredsednik Osrednjega odbora, mi je šel jako na roko. Fon, dr. Matko Laginja in jaz smo imeli nekega dne že v januarju 1918. konferenco z vojnim in domobranskim ministrom, katere vojake je mogoče oprostiti vojaške službe. Ko smo se skupno sporazumeli o smernicah za oproščenje, mi je domobranski minister dal na razpolago za to delo nekega majorja. Na kratko opozorilo v naših listih je došlo seveda takoj na stotine prošenj, ki smo jih iz Osrednjega odbora v seznamih po sto in sto izročali omenjenemu majorju. Te sezname je spisaval moj sin Metod, danes inženjer v Ljubljani.

Reči moram, da je ta naša akcija imela prav lepih uspehov. Spominjam se, da smo mogli ugotoviti iz seznama 100 mož kar 53 oprostitev.

Živo sta mi ostala v spominu ta dva primera: Znan goriški meščan je bil prideljen bolnišnici v Kremsu. Nekega dne je prišel k meni na Dunaj, da bi ga oprostili te nespametne službe pod pretvezo, da je kupil znane laške apnarne

v Solkanu, in ker bo za obnovo treba veliko apna, je prošnja za oprostitev utemeljena. Šla sva v ministrstvo javnih del, kjer sem kratko govoril z ministrom Homannom, on me je poslal k nekemu nadinženjerju, kjer smo dosegli kar s telefonom v domobranskem ministrstvu, da je ta naš Goričan že zvečer odpotoval v Gorico. Kako mi je bil ta mož »hvalen«, utegnem povedati ob drugi priliki.

Drugi: Sedanji krški škof dr. Josip Srebrnič je imel starejšega brata v vojski. Ker je bila velika rodbina brez rednika, se je sedanji škof sam silno trudil, da bi brata oprostil vojaščine. Brezuspešno se je obračal na vse strani in končno je pisal na Dunaj meni. Ni minulo 14 dni, ko mi je pisal, da je bil brat na našo intervencijo oproščen, za kar se mi je toplo zahvalil.

Skratka, — ta naša akcija za oprostitev neštetihi naših mož in mladeničev od vojaške službe je bila jako uspešna. — Ko sem v prvih letih po vojni prihajal v Gorico in na Goriško, so se oglašali pri meni mnogi moji dragi goriški rojaki, ki niso vedeli, kako bi se mi mogli zahvaliti za izkazano jim dobroto.

Naš Osrednji odbor je dokončal svoje delovanje šele 1. 1920., skoraj 2 leti po dovršeni vojni. (O likvidaciji našega begunskega vprašanja glej pozneje!)

1918.

Delo za obnovo.

To leto je prineslo konec svetovnemu klanju, toda nad 600.000 našega zavednega naroda v današnji »Julijski Krajini« je doživelo najgroznejše razočaranje; prineslo je tako velikemu številu našega ljudstva tisto prežalostno usodo, ki jo danes vsi poznamo, strahotno občutimo in upravičeno preklinjamo. Zato bom poleg važnejših osebnih vesti in deloma tistih, ki nam pokažejo, kako se je pripravljala obnova naše dežele, omenjal le še tiste dogodke, ki so ustvarjali naše sedanje žalostno stanje.

V tem letu se je že zgodaj začela akcija za vrnitev. Vse oblasti so se več ali manj intenzivno bavile z vprašanji, kako ustvariti potrebne predpogoje za vrnitev beguncev v domačije. Toda iz vsega obnašanja centralnih in domačih oblasti moremo danes z mirno dušo trditi, da so v najodločil-

nejših krogih že takrat dvomili, bolje: bili so prepričani, da se konča svetovno klanje za centralne države povsem neugodno in da, karkoli storijo v tem času za obnovo naših krajev, naredijo za druge in ne zase. Zato tudi nismo opazali ne posebne gorečnosti in še manj požrtvovalnosti za obnovo naše zemlje. Odtod tudi vse rekriminacije in tožbe, da avstrijske oblasti ne vrše svoje dolžnosti.

Vsem našim županom in drugim veljakom pa moramo priznati, da so se z vso dušo oprijeli obnovitvenega dela. Od tedna do tedna smo mogli ugotoviti, da so župani in drugi možje prišli domov. Tu so ogledali vse strahotne posledice bojnih viharjev v naši zemlji, ugotovili so, koliko hiš in drugih poslopij je toliko sposobnih, da morejo sprejeti pod svojo streho neko število vsaj takih beguncev, ki bodo s svojim delom pomagali pri obnovi nadaljnjih poslopij za bivanje, pri čiščenju razne nevarne bojne navlake z naših polj, posebno pa ročnih granat, ki so vsak hip povzročale velike nesreče in nešteto smrti. Temu požrtvovalnemu delu naših županov in drugih domoljubov se moramo v prvi vrsti zahvaliti, da so se mogli begunci v čimdalje večjem številu vračati domov.

»Osrednji odbor« na Dunaju je imel od dne do dne več in važnejšega dela, da je pri centralnih oblastvih na Dunaju, pri raznih deželnih oblastvih v naših krajih posredoval po željah voditeljev naših ljudi, ki so doma že delovali, ali pa po željah vse velike množice beguncev, ki so morali še ostati v taboriščih ali razkropljeni po občinah in ki so se polagoma šele pripravljali na vrnitev v svoje domačije. — O tem velikem in važnem delu je najti zgovorne priče več ali manj skoraj v vsaki številki ljubljanskih dnevnikov, v »Edinosti« in drugih listih. Zato bom omenjal le najvažnejše, načelne zadeve, ki so se reševale za naše ljudstvo v našem »Osrednjem odboru«.

Že 18. januarja je »Osrednji odbor« naznanil, naj begunci počakajo z vračanjem in se ravnajo samo po naslednjih odredbah. Šele v prihodnjih dneh izide naredba, ki razdeli begunce v tri razrede: Razred A., ki zadeva nepoškodovane kraje, se bo moral takoj vrniti, ali begunske podpore bodo ustavljene šele 1. aprila. — Razred B., ki zadeva več ali manj poškodovane kraje, se vrne po možnosti in po svoji volji. Podpore jim ostanejo na dosedanjem mestu. — Raz-

red C. pa zadeva kraje, ki so povsem ali pa tako močno poškodovani, da se begunci tje še ne morejo vrniti. Iz tega razreda se bodo smeli vračati le begunci, ki bodo polagoma pripravljali vsaj zasilna stanovanja za vračanje zaostalih beguncev.

14. in 15. februarja je bil »pri Jelenu« v Gorici sestanek slovenskih županstev po vojni prizadetih občin, nadaljevanje ljubljanskega sestanka 27. decembra. Tudi tega je sklical župan iz Renč Ivan Stepančič. Došlo je 80 zastopnikov občin, deželni poslanci Dominko, Kovač, Rojec, Grgič, nam. svetnik Rebek, gradbeni nadsvetnik Machnitch, glavar baron Baum. Predsedoval je tomajski župan Vran. Razprave o razmerah v deželi in med begunci so bile jako obsežne, često burne in padale so trpke besede na naslov oblasti. Sklenili so dalje, da ustanove »Župansko zvezo«, ki je tudi začela takoj poslovati, imela je v Gorici svojo pisarno pod vodstvom tajnika Damirja Feigla. (Preds. žn. Ivan Saunig, podpr. Ivan Stepančič, odb. Jos. Vran, Vikt. Adamič iz Škrbine, posl. Ant. Mikuž in Fr. Miklavič, Iv. Caharija.) Uspeh dvodnevni posvetovanj je bila resolucija, ki je obsegala 25 znamenitih točk, med temi je točka 24. izjavila soglasje goriške dežele z majsko deklaracijo in izrekla zaupnico Jugoslovanskemu klubu.

Deželni sosvet za obnovo Goriške je imel svojo prvovažno sejo 18. februarja. Poleg ministra Homanna, namestnika Friessa, deželnega glavarja Faiduttija, so bili od naše strani navzočni: poslanec Fon, dr. Franko, A. Gabršček, dr. Tuma, poslanec Kovač i. dr. Poslanec Fon je prečital obširno resolucijo dunajskega »Osrednjega odbora«, ki je točno označila vse naše zahteve o čim hitrejši obnovi z domačini, domačimi podjetji. Dr. Tuma je obširneje razkladal svoje nazore o obnovi po načelih socialne demokracije. Govoril je o namakanju polj iz Soče in iz Vipave. — Jaz sem podčrtoval in pojasnil nekatere važnejše točke iz naše resolucije, nakar je namestnik odločno izjavil: Obnovo naj izvrši samo domače ljudstvo. Res je, da imamo v deželi močno razvite zidarski, tesarski in mizarski obrt, imamo opekarne in apnarne, imamo sposobnih in pridnih delavcev, vsega dovolj za hitro obnovo dežele.

Referati in govori so se tiskali tudi v slovenskem jeziku. Naši dnevniki so mnogo poročali o tej seji in o vprašanjih,

ki so se tu obravnavala. — »Slov. Narod« 23. II. je prinesel obširnejše poročilo o mojem govoru, v katerem so navedeni drastični zgledi, kakšne nečuvane težave imajo begunci pri vračanju. Apeluje na navzočnega ministra, da tudi on s stališča obnove podpira odbor.

Poslanec Fon je v begunskem odseku parlamenta 28. II. predložil obsežno resolucijo 13 točk, ki jo je sestavil »Osrednji odbor«, v kateri so bili naštetih posamični primeri krivic in težav, ki so jih trpeli begunci ob povratku. Te točke so imele namen, opozoriti oblasti, da so nastala po odhodu Lahov iz naših krajev razna nova vprašanja. Sprožili smo tudi vprašanje za povrnitev škode hotelom zaradi ustavljenega tujkega prometa. Načelno je bilo sklenjeno, da imajo pravico do primerne odškodnine. Posebno veliki hoteli, kakor je bil naš »Park-hotel« v Gorici in tudi naš hotel »Jelen«, bi morali dobiti prav izdatne odškodnine.

Revident buštjehtadske železnice Bogomil Krejči v Kra-lupeh je priobčil v »Slov. Narodu« 16. III. poročilo o naših beguncih v tamošnjih krajih. On je veljal za nekakega slo-venskega begunskega konzula in v svoji veliki bratski skrbi za naše rojake se je prav temeljito naučil slovenskega jezika. Podal je zanimive črtice o življenju naših beguncev in o bodoči vrnitvi, ki se je že pričela. Poleg tega našega kon-zula je bil velik pomočnik za vse begunske potrebe brat sedanjega bana Marušiča.

»Osrednji odbor« je 20. III. naznanil, da je predsednik Okretič odstopil; na njegovo mesto je bil izvoljen poslanec Fon, njegov namestnik dr. Franc Vodopivec, poznejši veliki župan ljubljanski. V tej dobi je bilo posebno živahno delo-vanje za vojaške dopuste pri obnovi.

»Odbor za obnovitev Goriške v Ljubljani« je imel 14. IV. sestanek v prostorih Zadružne zveze, katerega sta se ude-ležila v imenu Osrednjega odbora z Dunaja predsednik Fon in ravnatelj Gabršček. — Predsednik Remec je pojas-nil delovanje kranjskega odbora za obnovo. Kons. svetnik Kalan se je zavzel za to, da bi se bovški begunci mogli na-seliti na Štajerskem, na Kranjskem, ako se ne morejo vrniti domov. — Gabršček je obširno pojasnil ves kompleks be-gunskih vprašanj. Dr. Franko je omenil, da se je zavzemati najprej za ono delo, ki je nujno in se da takoj izvršiti. Dr. Podgornik je zahvalil kranjski odbor. — Zastopnika Osred-

njega odbora Fon in Gabršček sta sprejela na znanje delo in načrte kranjskega odbora, o katerih bosta poročala v prihodnjih dneh v Gorici in namestništvu v Trstu.

Nekaj dni pozneje je bil sestanek »Zveze slovenskih županstev v Gorici«, ki sta se ga udeležila Fon in Gabršček, a došli so tudi predsednik Obnovitvenega urada dvorni svetnik pl. Schullern, nam. svetnik Rebek, nam. koncipist dr. Fran Svetek. Uspeh razgovorov je bila obširna resolucija, katero naj poslanec Fon predloži Jugoslovanskemu klubu. Ena točka se je glasila: Nemški »Volksrat« je sprejel na zborovanju v Gradcu resolucijo, ki pravi med drugim: Die Strasse zum Meer muss offen stehen. Der freie Weg nach Triest muss durch Grenzberichtigungen und Sidlungstätigkeit, namentlich bei der Patentschaft Berlins der Stadt Görz, gesichert werden. (Cesta do morja mora ostati prosta. Prosta pot do Trsta mora ostati zagotovljena s popravki meja in naselitveno delavnostjo, posebno s kumstvom Berlina nad Gorico). — Županska zveza izjavlja na to drzno izzivanje, da se bo naše ljudstvo kakor en sam mož upiralo vsakemu takemu vsiljevanju nemštva v naše kraje, protestuje proti vsaki spremembi meja v podobne svrhe in obžaluje, da hoče Volksrat zlorabljati boterstvo Berlina nad našo Gorico. Ne verujemo, da bi se Berlin tako daleč izpozabil in ponižal ter postal v naši deželi protektor Volksratovih izzivajočih naklepov. Ako pa bi se to vendarle zgodilo, potem bi županska zveza svečano in pred svetom odklonila tako boterstvo, ki bi hotelo izkoriščati našo nesrečo, nastalo vsled svetovne vojne, v vsenemške velepolitične spletkarije. Pozdravljamo boterstvo Berlina nad Gorico, ako je to samo izraz človekoljubja, odkloniti pa bi ga morali, ako bi se za njim skrivala kovarstva po željah nemškega Volksrata. — Sicer je pa dolžnost države in vsega kulturnega sveta, da nam povrnejo vsaj materialne škode, ki nam jih je prinesla svetovna vojna, v kateri je naša dežela najstrašnejša žrtev za tako zvane splošne interese; — saj našega trpljenja in bridkosti nihče in nikdar ne bo mogel povrniti ali nagraditi.

To je bila odločna beseda na nemške pohlepnosti, ko je bil celo zloglasni Wieser že ves čas zopet v Gorici.

Goriški Slovenci so prihajali čedalje bolj do prepričanja, da so vse avstrijske oblasti za obnovo bolj pesek v oči, in čim bolj se je vojna še vlekla, toliko manj je bilo

resnosti za pravo obnovno delo. — Zato so naši rojaki sredi aprila ustanovili v Gorici »Okrajni odbor za begunce«, ki bo deloval bolj po načelu — samopomoči. Naloga temu odboru je bila: Preskrbovati zavetišča vračajočim se beguncem, prehrano, vozove, orodje, najvažnejše pohištvo, obleko itd. in otvoritev potrebnih šol v Gorici sami. Predsednik je bil dr. Andrej Pavlica, tajnik pa uradnik županske zveze Damir Feigel.

O delu Osrednjega odbora in mojem naj omenim samo še to: Iz Kralupov na Češkem je došlo Odboru vabilo, naj pride tje ravnatelj Andrej Gabršček. — Šel sem in našel v 14 vaseh še 254 beguncev iz Opátjega sela in bližnjega Krasa. Našel sem nešteto neurejenih begunskih in vojaških podpornih zadev. Od tam sem moral iti na kompetentne oblasti v Prago, kjer sem po točno ugotovljenih informacijah uredil 15 starih primerov po 4 krone iz leta 1917. in v 43 primerih zastale vojaške podpore, kar je znašalo po objavi v »Slov. Narodu« nad 130.000 kron. Veliko sem žel hvaležnosti. Pri tej priliki sem ugotovil in potem našim ljudem predočil, koliko neprilik nam nakopava v najtežjih časih nespametna navada, da mora biti v vsaki hiši kak Janez, Tone, Andrej. Dajajte otrokom različna imena...!

Politični dogodki v Pragi.

»Slovanski dnevi v Pragi« 16. do 18. maja so odjeknili globoko v dušah vsega naroda in tudi na Goriškem so spremljali praške dneve z največjo pobožnostjo. — Že ko je bil predsednik Jugoslovanskega kluba dr. Anton Korošec koncem marca v Ljubljani, kjer so se vršile velike narodne slavnosti, je bil ustanovljen sporazumno med vsemi strankami »Narodni Svet«; takrat so bili vsaj nekateri rojaki poučeni o resničnem našem programu, namreč, da je »avstrijski okvir« samo pesek v oči tako zvanim merodajnim krogom, in da je naš program: neodvisna velika Jugoslavija pod kraljem Petrom.

Še jasneje pa je postalo to širšim našim krogom po znamenitih praških dnevih. Poleg drugih slovanskih politikov so došli Slovenci: Ivan Hribar, dr. Tavčar, prof. dr. Ilešič, Bog. Kajzelj, Fran Govekar, Dragotin Hribar, Adolf Ribnikar, Matej Hubad, dr. Pavel Grošelj, dr. Izidor Cankar,

dr. Alb. Kramer, dr. Novak, Fran Finžgar itd., pa poslanci Rybář, Spinčić, Laginja, dr. Pogačnik, dr. Vukotić... Zunanji povod za ta zgodovinski sestanek je bil: kulturni jubilej narodnega gledališča, ki je bilo ustanovljeno l. 1868. Naše dame pod vodstvom županje dr. Tavčarjeve so bile pri gospej Preissovi in Antoniji Legovi. Tej so nesle izdaten dar.

V Pragi so bile znamenite slavnosti, ki so odprle oči vsem, da so videli, kako hitro jadramo proti koncu vojne in proti uresničenju naših najsrčnejših želja. Po zasaditvi slovanske lipe se je izvršila svečana prisega: »Vse, kar imamo in kar znamo, vse naše zmožnosti žrtvujemo bodoči usodi naših narodov in dosegi državne enotnosti češko-slovaškega naroda, državne enotnosti jugoslovanskega naroda, države enotnega poljskega naroda!«

Posledice teh slavnosti in zlasti te prisege so bile: jugoslovanske goste so izgnali iz Prage, uprava narodnega gledališča je dobila strogo svarilo, »Narodni Listy« so bili ustavljeni, naše narodne barve prepovedane.

Osebne vesti.

Dr. Fran Gabršček se je takoj po novem letu vrnil v Gorico.

Ema Arko, voditeljica ženske obrtne šole »Š. doma«, zdaj v taborišču Bruck a/L., je imenovana na državno šolo v Trstu.

Valentin Komel, pos. na Ajševici v Gorici, imenovan za zastopnika XVII. mestnega okraja, je objavil v listih, katere hiše so deloma uporabne in je vabil domov dela zmožne sosedes.

Dr. Fran Vodopivec, okr. komisar v kmet. ministstvu, imenovan min. podtajnikom. Delaven član »Osrednjega odbora za vrnitev beguncev in obnovo Primorja«.

V Kobaridu je umrl dekan Jurij Peternel v 74. letu starosti. Mnogo je pretrpel od začetka vojne. (Glej l. 1915.)

Sredi februarja umrl v Ljubljani nadučitelj iz Pevme Edvard Prinčič, delaven mož iz goriške okolice. Pomagal je tudi na mestnih šolah.

Dež. sod. svetnik pri trgov. in pomor. sodnji v Trstu dr. Anton Povšič imenovan za viš. s. svet. pri višji dež. sodnji. — Enako Edvard Strausgittl iz Bovca in drž. posl. Josip Fon.

24./III. umrla v Ljubljani Katarina Doljak, vdova že l. 1875. umrlega solkanskega župana, dež. poslanca, preds. pol. društva »Soče«, za Lavričeve dobe jako delavnega moža na Goriškem. Tašča dež. posl. dr. Frankota.

17./IV. je nenadno umrl vojaški nadzdravnik dr. Izidor Reja, sin znanega, tudi že umrlega goriškega gostilničarja in posestnika Ivana. O njem sem že poročal v tej knjigi. Zapustil je vdovo Pavlo, sina Dušana in hčeri Sonjo in Zdenko, ki žive zdaj v Ljubljani.

Umril je Anton Pečenko, solastnik kavarne Central v Gorici.

Tolminski okrajni glavar baron Karol Hohenbüchl-Henfer se je poročil v Kranju z učiteljico Berto Pavliček, iz znane naše rodbine.

Tržaška sodnija je zaplenila imetje Frana Gorkiča (zdaj pri banovini v Lj.) in Vuka Leopolda iz Vrtojbe, osumljenih pobega k sovražniku.

V avgustu se je vrnil iz Francije notar dr. Fran Čibej, ki je bil tam ob začetku vojne internovan.

10./VI. je v Ljubljani umrl goriški odv. dr. Fran Pavletič. (Glej l. knjigo.)

Začetkom septembra se je preselil iz Celovca zopet v Gorico znani odvetnik dr. Ivo Novak.

Pavla Sluga, uradnica notr. ministrstva v begunskem oddelku, je postala druga uradnica mojega Osrednjega odbora v Bankgasse 2.

Koncem septembra so listi zopet objavljali Wilsonovih 14 mirovnih točk in s tem v zvezi komentarje, posebno o točki 9., ki govori o popravi mej Italije v jasnih narodnih mejah, in o točki 10., ki pravi: »Avstrijskim narodom, katerim se zagotovi mesto med narodi, naj se da prilika za samostojen razvoj. — S tem v zvezi so mnogi listi pisali o bodoči — jugoslovanski državi »v mejah možnosti«. Jugoslovanski listi pa so ob teh glasovih odločno odklonili vsako rešitev, ki bi se ne izvršila v soglasju z narodom, govoreč o maksimalnem jugoslovanskem programu: svobodne Jugoslavije. Z Dunaja so prihajali za-

pored načrti o mirni rešitvi sporov s slovanskimi narodi, toda na naši strani je opaziti hladno laviranje, da se ni kompromitoval naš maksimalni program.

Pred razsulom Avstro-Ogrske.

V oktobru so prihajale vesti o ponudbah za separatni mir v smislu Wilsonovih 14 točk, posebno o bližnji kapitulaciji Nemčije. 11./X. je došla vest, da se hoče Wilson sam pogajati z avstro-ogorskimi narodi. Zastopniki Jugoslovancev, Poljakov in Čehov (Hinković, Paderewsky in Masaryk) so z njimi konferirali. »Berliner Tageblatt« je že poročal o pripravah za češko in jugoslovansko državo. Madžari so tudi že spoznali, da z Avstrijo nič več ni, zato so se že pripravljali proglasiti svojo neodvisnost. — Ta dan so bili nujno povabljeni k cesarju Karlu: Korošec, Stanjek, Klofač, Tusar, Teržil, toda že ni bilo več gotovo, ali se vabilu odzovejo. Posebno Čehi in Jugoslovani so izjavljali svojo solidarnost.

13. oktober je bil usodni dan: Turčija je sklenila separatni mir. Nemški odgovor Wilsonu je sprejel njegovih 14 točk za mir. — Hussarekovo ministrstvo je padlo. Cesar Karel je na avdijencah izvedel, da Čehi in Jugoslovani zahtevajo svobodno in suvereno državo s svojo vojsko.

14./X. so po Češkem lepaki proglašali Češkoslovaško republiko. — Cesar Karel je že priznal — samoodločbo narodov. Poljakom je bila zagotovljena svobodna republika.

15./X. je Wilson terjal popolno ponižanje Nemčije. — Viljem mora odstopiti; — toda: kronski svet na Dunaju je odklonil federacijo, na katero ta čas že nikdo ni mislil, marveč vsi: proč od Avstrije v svobodne države.

V Mariboru so ustanovili Narodni Svet za Štajersko, ki je zahteval kot sestavni del države S. H. S. vse štajersko ozemlje, kjer bivajo Slovenci. — Varstvo manjšin.

16./X. je krožila po vsem svetovnem časopisju nova kombinacija. Na avstrijskem ozemlju se ustanove: 1. Nemško-avstrijska država, 2. Češkoslovaška država, 3. Ilirska država. 4. Rusinska država. — Cesar je v posebni proklamaciji pozval narode, da se v svojem naselbinskem ozemlju združijo v samostojne države. Takrat je cesarja vodila še naslednja misel: Avstrija naj postane po volji svojih narodov — zvez-

na država, v kateri tvori vsako narodno pleme svojo lastno državnost. — Trst naj dobi po stari navadi zopet svoje posebno stanje. — Toda zaman je bil ves trud, narodi so odklonili federacijo in razsulo stare države je bilo s tem zapečaten.

18. oktobra so zastopniki Slovencev, Hrvatov in Srbov ustanovili v Zagrebu »Narodno vijeće«, ki je imelo nalogo: da se iz vseh jugoslovanskih pokrajin v znamenju nezlomljive volje stori vse, da se težnje in zahteve tega naroda po enotni, neodvisni in samostojni državi Srbov, Hrvatov in Slovencev uresniči. — Predsednik je bil dr. Anton Korošec, podpredsednika dr. Pavelič in Svetozar Pribičević, tajniki pa dr. J. Lorković, Drinković in Budisavljević.

21./X. je že izšla zgodovinsko važna izjava »Narodnega vijeća«:

»Zahtevamo ujedinjenje celokupnega našega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov na vsem njegovem etnografskem ozemlju, kjer naš narod danes živi, brez ozira na pokrajinske in državne meje, v eno samo edinstveno, popolnoma suvereno državo, urejeno po načelih politične in ekonomske demokracije, ki vsebuje vselej odpravo vseh socialnih in gospodarskih neenakosti.

Zahtevamo, da bo na bodoči mednarodni mirovni konferenci zastopan naš narod po svojih posebnih odposlancih.

Odklanjamo cesarski manifest in vsak bodoči predlog, ki bi hotel odvzeti našemu vprašanju mednarodni značaj.«

S to proklamacijo je ves jugoslovanski narod že izstopil iz avstro-ogrske monarhije. — Pripominjam, da takrat v »Narodnem vijeću« naša Goriška ni bila zastopana, Trst pa je imel zastopnika dr. Čoka in dr. Wilfana.

22./X. je tudi Jugoslovanski klub na Dunaju formalno odklonil cesarjev manifest.

V Zagrebu so bile ta dan velike manifestacije za svobodo. Vse trgovine zaprte, povsod zastave, ulice polne ljudstva, okrog vseučilišča je mrgolelo ljudstva, kjer so govorili: Bukšeg in Kovač za socialno demokracijo, podpredsednik »Narodnega Vijeća« dr. Pavelić, Stjepan Radić, gospa Peleševa, dr. Grga Andjelinović; — z okna Sabora pa: podpredsednik »Narodnega Vijeća« Pribičević, za Slovence pa dr. Izidor Cankar, dr. Mate Drinković, Vjekoslav Spinčić. —

Ves narod je bil edin v prepričanju, da je nastopil zanj — veliki dan.

23. oktobra je izdalo »Narodno Vijeće« oklic na narod, naj osnuje povsod narodne odbore za varstvo miru in reda in za točna poročila »Narodnemu Vijeću«.

Na Reki je hrvatski pešpolk št. 79 odstavil vse drugorodne častnike in jih zaprl. Nato so zavzeli v mestu vse važnejše postojanke, policijo so zaprli, gubernijsko palačo obkrožili. — V Pešti je nastal poplah in Weckerlejeva vlada je že odstopila. Madžari so bežali z Reke. Pošto, brzojav in telefon so že zavzeli Hrvati. Vsi nemški in madžarski napisi so izginili. 6 madžarskih častnikov so ustrelili.

24./X. je ministrstvo izdalo propustnice za inozemstvo: dr. Korošec, dr. Žerjav, dr. Čingrija, — za Čehe, Klofač, dr. Kramař, dr. Šamál in Haberman. — Odpotovali so po 26. oktobru.

Ministrski predsednik Hussarek odpotoval v Pešto, kjer definitivno poda svojo demisijo, Njegov namestnik bo prof. Lammasch, ki je še ta dan imel razgovor z dr. Korošcem in dr. Kramařem. Prepozno!

V Ljubljani so imeli ta večer v Mestnem domu sestanek zastopniki vseh strank, ki so sklenili, naj bo prihodnji torek, 29. oktobra, velik narodni praznik. Vse delo počiva, vse trgovine in gostilne zaprte, tudi uradi naj ne uradujejo. Izvoljen je bil poseben odbor za manifestacije, na čelu Ivan Hribar.

26./X. so zastopniki Jugoslovanov in Čehov odpotovali v Švico. V Jugoslovanskem klubu naj dalje delujejo in bdijo: Josip Pogačnik, dr. Ravnihar, dr. Vukotić s podnačelnikom dr. Laginjo.

27./X. Dunaj že priznava suvereno Jugoslavijo. Monarhija prosi za separatni mir. Nemčija prosi za nova pogajanja. Dan svobode — je tu!

V Ljubljani je manifestačni odbor (Hribar, dr. Jerič, Jos. Petejan) izdal oklic na prebivalstvo, da bodi manifestacija 29. oktobra veličastna in dostojna. Vse javno premoženje je last naroda. — Uradništvo v tujini naj se takoj prijavi Narodnemu odboru in bo pripravljeno, da se vrne v domovino na poziv Narodnega odbora, ki je zasedal v permanenci.

28./X. so vsi polki v Zagrebu že prisegli »Narodnemu Vijeću«, sneli s čepic avstrijske rozete in jih nadomestili z našo

trobojnico. Vsi polki na Hrvatskem in v Sloveniji so poslej v oblasti »Narodnega Vijeća«.

29. oktober — dan osvobojenja.

Vsa Ljubljana in okolica praznujeta. Na Kongresnem trgu in okrog njega se je nagnetlo nad 30.000 ljudi. Na balkonu so zbrani zastopniki vseh strank, društev, korporacij.

Senjor slovenskih politikov Ivan Hribar je nagovoril narod, naznanil mu pridobljeno neodvisnost in združenje v enotno neodvisno, suvereno državo. In končal je s povzdignjenim glasom: »Prejmi torej naše poklonstvo Ti, naša krasna, ob neizmernih mukah rojena in zato večno neporušljiva

Jugoslavija.«

Po vihnem odobravanju in »živio« klicih itd. je spregovoril v imenu SLS dr. Lovro Pogačnik, v imenu dežele dr. Triller, v imenu socialnih demokratov Josip Kovač in končno župan dr. Ivan Tavčar. — Ljubljansko časopisje ima o tem zgodovinskem dogodku natančna poročila.

Ljubljanski mestni zastop je imel ta večer posebno slavnostno sejo, ki je priznala »Narodno Vijeće«.

V Zagrebu je Sabor v slavnostni seji proglasil, da odpoveduje nagodbo z Ogrsko in priznava kot najvišjo instanco v kraljevini »Narodno Vijeće«. Ustanovila se je celo že nova hrvatska vlada pod banom Antonom Mihalovićem.

Revolucija na Dunaju 29. oktobra.

Že ves dan je bil po vsem Dunaju vihar, demonstracija za demonstracijo, množica 5000 vojakov je hotela razrušiti vojno ministrstvo, kar so pa preprečili poslanci socialnih demokratov.

Nemški nacionalni poslanci so imeli ves dan sejo. Že dopoldne sta dijaštvo in mladina pred parlamentom vpila: Živela republika, proč z vojno, proč z Viljemom! — Delavci v okrajih so prirejali velike in hrupne demonstracije, povsod

so razobešene rdeče zastave. Veliki kravali pred častniškim kazinom na Schwarzenbergovem trgu. Proti večeru pa so se zbrali na balkonu deželne palače v Herrengasse zastopniki vseh strank, ki so v plamtečih govorih proglasili neodvisno nemško-avstrijsko republiko. Hotel je govoriti tudi župan Weiskirchner, a mu ljudstvo ni pustilo do besede. Stal sem takrat nasproti ob vhodu Živnostenske banke in mi ni ušla nobena beseda.

Istega popoldne je že bil ustanovljen začasni izvršilni odbor »Nemško-avstrijskega narodnega zbora«, in sicer Dinghofer za nemške nacionalce, Fink za klerikalce, Seitz za socialne demokrate. Brzjavno so naznanili Wilsonu, da se je ustanovila Nemško-avstrijska država, ki želi pričeti direktna pogajanja za mir. Priznava neodvisni državi Češkoslovaško in Jugoslavijo. Sporna vprašanja naj razsodi razsodišče v smislu določb haaške konference. Toda: Nemško-avstrijska država zahteva vse nemške zemlje na Češkem, Moravskem in Šleziji. Trajnega miru si ni mogoče misliti, ako bi tri in pol milijona Nemcev v Č. S. R. postali močna iredenta.

Dunajski »Jugoslovanski odbor«.

Naglo smo Jugoslovani, večina Slovenci, na Dunaju sklicali shod v veliki dvorani Češkega doma (hotel »Pošta«), na katerega so došli tudi zastopniki Čehov in Poljakov. Navdušeni govori so naznanili v nabito polni dvorani, da je ta dan bila v Ljubljani in Zagrebu proglašena neodvisna država Slovencev, Hrvatov in Srbov, da je hrvatski Sabor razveljavil zvezo z Ogrsko in da je poslej najvišja instances »Narodno Vijeće« v Zagrebu. Jugoslovani na Dunaju z navdušenjem pozdravljajo te sklepe in od svoje strani sklenejo, da hočejo v imenu »Narodnega Vijeća« pričeti likvidacijo skupnosti nove jugoslovanske države z bivšo avstro-ogrsko monarhijo. V ta namen je bil tudi izvoljen velik »jugoslovanski odbor«: predsednik dr. Rudolf Sardelić, podpredsednik Andrej Gabršček, tajnik dr. Emer Tartaglia in Ante Dabinović, blag. Ivo Buritović. (Glej »Slov. Narod« 4./XI.) Sodeluje še 16 zastopnikov iz vseh bivših centralnih oblasti, kjer smo imeli povesod svoje odlične sodelavce med uradništvom.

Naš veliki dunajski odbor je takoj prve dni našel prostore za svoje seje in uradovanje v dalmatinski aprovizaciji, ki jo je vodil dr. Tartaglia. — Takoj drugi dan so v vseh ministrstvih, celo na dvoru bile rezervirane sobe z napisom: *Delegacija države S. H. S.* Res se je takoj v teh prostorih že pričela delitev jugoslovanskih aktov od ostalih, in povsod je poslovalo že zastopstvo naše nove države, ki je bilo od provizorne nemško-avstrijske vlade priznано.

Takoj v prvih sejah je naš Jugoslovanski odbor sestavil osnutek za likvidacijo z avstro-ogrsko monarhijo. Sestavljena je bila posebna spomenica, katero sta odnesla — Andrej Gabršček že 2. novembra narodni vladi v Ljubljano, nadporočnik Emil Štefanović pa »Narodnemu Vijeću« v Zagreb.

Narodna vlada ljubljanska je brzojavno imenovala za predstavnika naše nove države na Dunaju dr. Josipa Šveglja, bivšega diplomata v Ameriki, ki se je takrat mudil na Dunaju. Ta se je tudi že predstavil v prostorih Jugoslovanskega kluba dr. Vukotiću, ki je edini tam ostal. V klubu je ostal tudi tajnik Ivan Majcen. Čez 10 dni se je vrnil Štefanović in prinesel s seboj dva dekreta »Narodnega Vijeća«, ki je imenovalo: za zastopnika na Dunaju dr. Petra Defranceschija, Štefanovića samega pa za vojaškega poveljnika jugoslovanskih vojaških formacij z nalogo, da vse naše vojake in vojne ujetnike spravi v domovino.

Ta dva dekreta »N. V.« sta spravila naš odbor v velike zadrege, kajti imeli smo hkratu dva zastopnika naše nove države, za vojaškega poveljnika pa mladega rezervnega nadporočnika, kateremu so bili podrejeni aktivni častniki višjih šarž, stotniki, majorji, polkovniki.

Kako so se te naše homatije dalje razvijale, ne spada v okvir moje knjige.

Likvidacija begunskega vprašanja.

Že 30. oktobra sta mi naznanila načelnik begunskega odseka notranjega ministrstva dr. Montel in njegov namestnik glavar baron Neugebauer, da treba takoj poskrbeti za povratek beguncev bodisi v domovino bodisi v Jugoslavijo, kjer jih bodo mogli lažje prehraniti nego v Avstriji. Begun-

sko taborišče v Brucku ima morda še za 10 dni pokvarjenega zelja, masti nič, moke skoraj nič, morda nekaj krompirja, zato je posebno zanje najnujnejše, da jih čimprej spravimo iz Brucka. Približno enako je v taborišču v Steinklammu, pa tudi v Wagni ni dosti bolje.

Takoj sem stopil v urad Deželnega odbora, kjer sem z dr. Faiduttijem napravil načrt za povratek naših beguncev v domovino. Jako je bil zadovoljen z mojim predlogom, da grem čimprej v Ljubljano in tam izposlujem, da nam pre-pustijo znano veliko vojaško taborišče Strnišče pri Ptuj, kjer bi bilo prav pripravnega bivališča za kakih 20.000 beguncev. Dr. Faidutti naj skrbi za tiste, ki bi se mogli takoj vrniti na Goriško in v Istro.

Poročal sem o tem vprašanju našemu Jugoslovanskemu odboru, ki me je takoj v drugi seji pooblastil, da grem do takrat že nam naznanjene narodne vlade v Ljubljani in izposlujem, da prevzame ona vso likvidacijo begunskega skrbstva za naše rojake v Avstriji.

S prej omenjeno spomenico našega odbora »Narodnemu Vijeću« in ljubljanski vladi sem prišel že 2. novembra v Ljubljano ter prinesel s seboj tudi točno poročilo o položaju naših beguncev. Že v drugi seji vlade sem o vsem tem natančno poročal in narodna vlada je takoj dobrohotno in soglasno sklenila, da prevzame na svoje breme vso likvidacijo begunskega skrbstva v Avstriji. Imenovala me je za svojega poverjenika na Dunaju in me pooblastila, da grem iz Ljubljane najprej v Ptuj, kjer naj s tamošnjim voditeljem okrajnega glavarstva dr. Pirkmajerjem urediva vse potrebno, da se bodo begunci mogli takoj vračati: najprej v Strnišče in od tam pozneje po možnosti v svoje domačije. — Dr. Pirkmajer mi je z največjo postrežljivostjo ustregel, bila sva oba v Strnišču, odbrala si primerne barake in prevzel je skrb za sprejem naših beguncev. Poverjenik za socialno skrbstvo Anton Kristan je formalno razpustil naš Osrednji odbor na Dunaju (ki se je itak sam topil, ker so člani uhajali v domovino), in imenoval mene za: poverjenika S. H. S. na Dunaju.

Takoj sem se vrnil na Dunaj in imenoval s pooblastilom ljubljanske vlade za voditelja begunskega tabora v Strnišču uradnika deželnega odbora Antona Cigoja, ki je že v Brucku opravljal važne naloge.

Naj omenim na kratko, da so potem prihajali v Strnišče begunci v celih vlakih, ki so jih Avstrijci drage volje dajali na razpolago. Iz Brucka so se preselile tudi naše šole z vso opravo vred, ki so jo Avstrijci prepustili. V Strnišču samem pa se je pričelo prav živahno begunsko življenje. Tu so begunci dobivali iz skupne kuhinje, ki so jo sami nadzorovali, dovolj tečne hrane, imeli so čiste barake in vsega, kar je v taki koloniji potrebno.

Ker pa smo imeli preračunjeno, da stane vsak begunec v Strnišču 8 kron dnevno, sem se z narodno vlado v Ljubljani dogovoril, da ne bomo silili v Strnišče takih beguncev, ki so razkropljeni med kmečkim prebivalstvom vse Avstrije, kjer so imeli navadno v najemu zemljišča, ki so jih obdelovali in deloma od tega živeli. Vsi ti begunci so potem redno prejeli bodisi osebno ali po pošti iz mojega dunajskega urada običajno begunsko podporo po 4 krone na dan. Tako podporo so prejeli tudi vsi primorski visokošolci, katerih je bilo takrat še okrog 70, in so bili deležni teh podpor do konca II. semestra 1920.

Za prve potrebe mi je izročila narodna vlada 20.000 kron in mi je pozneje nakazovala po Jadranski banki na Dunaju denar po obračunih mojega urada. Dogodilo se je pa, da ljubljanska vlada ni imela vedno razpoložljive glavnice in me je naprosila — vodil je ta oddelek takrat že dr. Fran Vodopivec, poznejši veliki župan in bivši član Osrednjega odbora na Dunaju — naj po možnosti pošiljam begunsko podporo, ako mogoče iz svojih sredstev. To se je tudi dogajalo, kajti takrat sem bil še v tako srečnem položaju zaradi ugodnih trgovskih poslov med Dunajem in Poljsko, tako da sem bil vedno jaz upnik deželne vlade ljubljanske, ki mi je po možnosti nakazovala denar za naše begunce.

Ne morem pa zamolčati naslednjih dveh slučajev, ki pokazeta, kako sem bil jaz nagrajen za vse moje ogromno delo. Koncem novembra 1919 sem prejel pri Jadranski banki približno 38.400 žigosanih jugoslovanskih kron. Nekaj dni potem je bilo izvedeno v vsej Jugoslaviji kolikovanje bivših avstrijskih bankovcev in v ta namen je bila meja med Avstrijo in Jugoslavijo 8 dni hermetično zaprta. Tako sem ostal jaz na Dunaju kot poverjenik S. H. S. s temi žigosanimi kronami, ki so še danes v Ljubljani shranjene v dokaz, kako sem bil

jaz plačan za svoje delo. — Takoj v začetku januarja 1920. sem izročil osebno takratnemu načelniku finančnega ministrstva dr. Ivanu Slokarju v Beogradu prošnjo za naknadno kolkovanje. Takrat je bilo še samoposebi umevno, da se bodo take novčanice kolkovale, toliko bolj, ker je osrednja vlada na brzojavno poročilo dunajskega poslanika Josipa Pogačnika takoj odredila, da smo mogli na dunajskem konzulatu svoje žigosane krone proti potrdilu izkazati, in sicer za naknadno kolkovanje.

Moja prošnja za kolkovanje je prišla na poročilo ljubljanski finančni delegaciji in tu je njen takratni uradnik dr. Rant ugotovil, da sem kot poverjenik ljubljanske vlade prejel od nje imenovano vsoto žigosanih kron, da je torej to »državni denar«, ki ga je treba brez odpora kolkovati. — Ko sem v Ljubljani na delegaciji izvedel dan in številko te rešitve, sem potem v Beogradu povprašal, kaj je s to zadevo. Tokrat sem tudi tamkaj plačal prvič 20 dinarjev »taksene marke« za rešitev, ki bodi taka ali taka, ali rešitev moram imeti, ker bom v neugodnem primeru moral žigosane krone vladi vrniti, svojo terjatev nasproti njej pa iztožiti. — Ali te rešitve iz Ljubljane ni bilo mogoče v Beogradu najti.

Ljubljanska delegacija je ves akt iz svojih prepisov obnovila in poslala v Beograd, ali tudi ta, druga rešitev se je v Beogradu izgubila. Tretjič je dr. Rant osebno izročil v ministrstvu rešitev ljubljanske delegacije.

Ko sem končno čez nekaj let govoril o tem s finančnim ministrom dr. Kumanudijem vpričo ministra Ivana Puclja, je bil pozvan načelnik ministrstva, ki je izjavil vpričo obeh ministrov naslednjo modrost: V onem momentu, ko je Gabršček na Dunaju prevzel od banke naše žigosane krone in jih vpisal v svoje knjige, je ta denar njegova last — in naša država ni več dolžna, da tiste novčanice naknadno kolkuje. — In pri tem je ostalo. Nič niso pomagale vse prošnje in intervencije. Tudi ko je bil minister dr. Niko Županič, je on posredoval in jaz sem drugič nekemu uradniku plačal 20 dinarjev za taksono marko, kajti zahteval sem rešitev. Ali rešitve nimam do danes. Pooblastil sem odvetnika dr. Glaserja v Beogradu, a mojega akta niso

mogli nikjer najti. In tako sem jaz z 38.400 kronami po tečaju iz novembra 1919 oškodovan v plačilo za vse moje veliko delo v korist naših beguncev. — Na koncu vsega velikega dela sem oskrbel povratak večjega števila beguncev nego je bilo v Avstriji naših vojnih ujetnikov, za katere pa je dolgo časa poslovala na Dunaju velika vojaška delegacija. Koliko je ta stala, bi mogli v Beogradu morda še danes ugotoviti. Mene so odpravili s škodo 38.400 kron še precej dobre veljave.

Drugi primer je ta: Koncem junija 1920, torej pred inflacijo, sem poslal ljubljanski vladi končne račune o begunstvu. Prejeti bi moral še približno 8000 kron. Šele po dokončani nesrečni inflaciji so mi iz Ljubljane res poslali dolžni znesek po avstrijskem načelu: »Krone ist Krone«, vsota, ki bi komaj zadoščala za takratno poštno znamko iz Jugoslavije v Avstrijo. Torej zopet očitna moja škoda. — Ostala mi je edino zavest, da sem v treh letih veliko dobrega storil tisočem naših beguncev iz Goriške, Trsta in Istre.

Kako so prišli Italijani v Trst.

Že v septembru je prišel v Trst dr. Anton Korošec, zbral naše prvake, jim povedal resnico o bližajoči se katastrofi monarhije in razložil namere odločilnih mož. Ustanovil je krajna odbora »Narodnega Sveta« v Trstu in Gorici. V Trstu so bili v odboru dr. Rybář, dr. Wilfan, dr. Slavik.

V Trstu so delovale takrat štiri stranke: laška nacionalna, slovenska narodna ter laška in slovenska socialistična, ki pa sta se združili. Še najboljše so bili organizovani Slovenci. Toda ko se je približalo razsulo Avstrije, je nastala v Trstu nevarnost, da prevlada sodrga, ki bi plenila in povzročila splošno paniko. — 31. oktobra je dr. Rybář v prisotnosti rezervnega stotnika dr. Egona Staréta v veliki vojašnici zaprisegel vojaštvo za Jugoslavijo. Vojaki so stavek za stavkom ponovili zaobljubo — ali drugi dan ni bilo nikogar več v vojašnici: popihali so jo vsak na svoj dom. — To pa niso bili — Primorci. — Tako so razumeli naši ljubi rojaki veliki dan odrešenja.

Cesar je izročil vso mornarico Narodnemu Vijeću. Znamenitega dne 31. oktobra se je zbrala na veliki vojni ladji

»Viribus Unitis« komisija: dr. Ante Tresić-Pavičić, dr. Ivan Marija Čok, Ivan Bukšeg za N. V.; od krajnega odbora v Pulju: Lacko Križ, dr. Lovro Skalier, dr. Mirko Vratović, dr. M. Krmpotić in fregatni kapitan Metod Koch. Napisan je bil protokol, ki pravi: vse brodovje bivše avstro-ogrske mornarice je izročeno N. V. z materialom in zalogami vred, ali z izrečnim pridržkom: uveljavljanja lastninskih pravic nejugoslovanskih držav, odn. narodov bivše avstro-ogrske monarhije. — Že tisti dan je N. V. razpolagalo z mornarico. Dr. Tresić je z istim namenom odpotoval tudi v Kotor.

Vse stranke v Trstu so za vzdrževanje miru in reda osnovale »Comitato di salute pubblica« (Odbor za javni blagor), ki je bil v strahu za mir in red v mestu in okolici. Zato je že istega dne, 31./X. brezžično brzojavil najbližji antantni mornarici v Benetkah, da pošlje N. V. v Benetke torpedovko na dogovore z antantnim poveljstvom. Ker ni bilo odgovora, je brzojavil zvečer zopet, na kar se je glasil odgovor: »Prav, jutri zjutraj ob 9. — Vrhovno poveljstvo v Benetkah.«

Drugo jutro, 1. nov., je odšla torpedovka pod hrvatsko zastavo. Poveljnik je bil poročnik linijske ladije Peter Pavel Vucetić, drugi častnik Ante Račić; — odposlanci: Callini in dr. Ferfolja za soc. demokrate, Marko Samaja za laške nacionalce, za Narodni Svet pa dr. Ljubomir Tomašić.

Po poročilu v »Slov. Narodu« 3./XI. se je sprejem vršil tako: Torpedovki sta prišla nasproti dva aeroplana in dve torpedovki. Pri admiralu so se odposlanci legitimovali, narkar je prvi začel govoriti Samaja, ki je slikal zmedene razmere v Trstu, ki utegnejo postati nevarne, zato prosi svoje brate pomoči. In končal je: Ne govorim več kot zastopnik Odbora za javni blagor, marveč kot zastopnik italijanske narodne zveze in prosim: okupacijo od strani matere Italije, da bomo končno vsi združeni... Callini je takoj proti Samaji prosil intervencijo antantnega brodovja, in če to ni mogoče, intervencijo Italije v sporazumu z antanto.

Dr. Ferfolja je pa pojasnil položaj v Trstu pravilno, a na govor Samaje izjavlja: Samaja se ni držal naloge, ki mu jo je dal odbor za javni blagor; ta je sklenil: da morajo odposlanci prositi pomoči izključno le od antante. — Narodni Svet v Trstu smatra Trst in jadransko obal za sporno ozem-

lje, o katerem bo končno odločala mirovna konferenca. Provizorično okupacijo s strani Italije bi mogel priznati samo v namen, da se preprečijo neredi, in to le, če bi Italija imela direktno naročilo za okupacijo s strani antante.

Vse izjave so bile sprejete na stenografski zapisnik. Admiral je odgovoril, da dobé definitivni odgovor na torpedovko, kamor so se morali Tržačani vrniti. Drugo jutro je prišel admiralov adjutant z izjavo: Vaše zahteve so se sporočile prizadetim vladam. — Ob pol 11. dop. je prišel drugi adjutant s pisanim odgovorom: »Invierò pronti soccorsi Trieste. Armando Diaz.« (Pošljem takoj pomoč Trstu.)

Dr. Tomašić je takoj ob dohodu v Benetke sporočil Jugoslovanskemu odboru v Parizu o namenu torpedovke v Benetkah in po razgovoru o uspehu. — Ob 1. pop. je torpedovka dospela v Trst. Vsi so bili še polni nad.

Toda kmalu so zavladale med našim ljudstvom težke skrbi. Iz Benetk je prišel neki pilot, ki je javil, da pride v Trst italijansko brodovje in bo od jutri dalje Trst združen z materjo Italijo. Po posvetovanjih v Narodnem Svetu je dobil dr. Rybář nalogo, da pozdravi ital. brodovje v imenu Slovencev.

V nedeljo 3. nov. so se neštete množice valile po ulicah in čakale — antantno brodovje. Nihče ni vedel natančno, ali prispe v Trst antantno ali — italijansko brodovje. Za slavnostni sprejem so čakali na pomolu: jugoslovanski mornarji z narodno zastavo, srbski ujetniki s srbsko zastavo, italijanski vojaki z ital. trobojko, pa tudi domača mestna garda z laško zastavo. Došle italijanske ladje so viharno pozdravili. — V velikem salonu namestniške palače je pozdravil generala župan dr. Valerio, ki mu je general odgovoril, da mu je v veliko veselje, da sme rešiti Trst. — Dr. Rybář ga je zahvalil v imenu N. S. za hitro pomoč. Tudi Jugoslovani smo hvaležni, ker nam ohrani mir in red. — General je odgovoril: da je vesel, ker je našel prebivalstvo v Trstu tako združeno (unito) in upa, da ostane to združenje neločljivo po političnih sporih. General je izjavil, da prihaja po višjem povelju v — »vaše mesto«.

Toda na mestnem magistratu je bil drug in vse drugačen sprejem: tu je general izjavil, da je zasedel Trst v imenu italijanskega kralja in da ostane neločljiv del velike Italije.

Zvečer so došle še nove ital. ladje. Vse javne oblasti so zasedli karabinjerji. In že zvečer je dr. Valerio razglasil, da je — Odbor za javni blagor razpuščen in da stopa v veljavo prejšnja uprava, on pa prevzema svoje stare posle kot župan na čelu občinskega sveta.

4. novembra je krajevni Narodni Svet izdal proglas, v katerem pravi med drugim:

Uvažujoč, da je Odbor za javni blagor odposlal delegate najbližjemu antantinemu brodovju z nalogom, da zaprosi okupacijo s strani antante,

uvažujoč, da se je prihod italijanskih vojnih ladij izvršil brez ovir, da, celo s pomočjo jugoslovanske torpedovke,

uvažujoč, da je italijanski poveljnik razglasil okupacijo v imenu kraljevske italijanske vojske,

uvažujoč, da se v pogojih za premirje, sprejetih tudi od Italije, odreja okupacija ozemlja pôtem zavezniških sil,

uvažujoč noto N. V. antantnim državam z dne 3. novembra,

ugotavljajo podpisani:

da je z gorenjimi dejstvi ustvarjen popolnoma nejasen položaj, zaradi česar je nujno potrebno, da se takoj vsestransko pojasni in uredi... itd.

N. V. v Zagrebu je brzojavilo preko Eiffellovega stolpa v Washingtonu Wilsonu: da Italija greši proti načelu samoodločbe, ako s svojimi četami zaseda naše ozemlje; prosi, naj vzame v zaščito neodvisno Srbijo in Črno goro, združeni v državo SHS.

Istega dne je imel guverner Carlo Petiti pri sv. Justu v Trstu velik nagovor, ki je naglašal: da je Trst že italijanska posest — in izdal je proglas, da prevzema istega dne italijanska politična in upravna oblast vso — Julijsko Benečijo, kakor je bila naša zemlja tu prvič imenovana.

4. novembra ob 3. popoldne je stopilo v veljavo premirje z Avstro-Ogrsko.

5./XI. sta poročala ljubljanskemu Narodnemu Svetu dr. Rybař in dr. Wilfan iz Trsta: da so Italijani zasedli Trst

kot sovražno mesto, kajti zasedli so ga še preden je stopilo v veljavo premirje. — Takoj so uvedli izključno italijanski uradni jezik z vso upravo. Prvi oglas so že izdali pod naslovom: *Regno d'Italia — governo di Trieste*. — Italijanski guverner je že zahteval od Narodnega Sveta, da izroči bivšo avstrijsko mornarico. Vršé se še pogajanja. Ako ne bo drugače mogoče, jo izročé s — protestom. Promet na železnicah je ustavljen. Italijanska armada koraka proti Trstu in je že v Tržiču. — Ta dan so zasedle italijanske torpedovke že Koper, Milje, Piran in dalje proti jugu do srede Dalmacije, ki je bila po londonskem paktu zagotovljena Italiji. 7./XI. so bili Lahi že v Postojni, kamor so prišli pod zaščito — belih zastav, kakor so prihajali v vse naše kraje, in šele potem, ko so bili povsem varni, so junaški razvili italijanske zastave z geslom: Tu smo in tu ostanemo.

Italijani v Gorici in v vsej Julijski Krajini.

Goriški pokrajinski odsek »Narodnega Sveta«, ustanovljen ob navzočnosti dr. Korošca v septembru, se je 30. oktobra kot organ N. V. v Zagrebu sestavil takole: dr. Karel Podgornik, podn. Ivan Berbuč, tk dr. Peter Medvešček, blag. Svitoslav Premru; — člani: dež. odb. Fran Dominko, dež. podglavar dr. Alojz. Franko, dr. Fran Gabršček, Križman Ignacij, dr. Ivo Novak, Rutar Matija, Štrekelj Ant., socialist Štolfa, vikar Vuga Ciril, Vuk Anton iz Mirna.

Ta N. S. je zasedel vsa javna oblastva: glavarstvo, dež. odbor, sodnije, pošte, kolodvor, policijo, kjer je prevzel voditelja dr. Jos. Mlekuža (pozneje v Ljubljani), a iz Ljubljane je prišel za vojnega referenta dr. Dinko Puc, ki je takoj prevzel stacijsko poveljstvo. Sedež je imel na glavarstvu, kjer je visela slov. trobojnica. Enako na gradu in povsod drugod. — Na Rojicah je bilo zapriseženih 1800 vojakov 17. pešpolka. Važna je bila tudi zasedba obnovitvenega urada, kjer so zasegli 300.000 kron denarja in ga vložili v Ljubljansko Kreditno Banko, kjer so ga pozneje zasegli Italijani in po vsem vrhu še obtožili dr. Frana Gabrščka in voditelja banke Kačiča, bila sta pa pravilno

oproščena. De facto sta denar morda rešila, kajti sicer, kdo ve, kdo bi se ga bil polastil v tistih viharjih časih.

(Za zgled naj povem, da sem videl na svoje oči dne 4./XI. v Ljubljani tri vojake, ki so peljali na malem vozičku vojaško blagajno, poleg tega pa je korakal nadporočnik z osnaženo sabljo. — Za mene je bil takrat ta prizor v redu. Pozneje pa sem čital v »S. N.« notico, ki mi je razkrila, da je tista blagajna izginila... Ko sem blagajno videl, se mi je zdelo, da sem nadporočnika poznal; po več mesecih pa se nisem upal nič več s trdnostjo govoriti, zato sem — molčal.)

Vesetje naših vrljih goriških mož je bilo le kratko. Že 6./XI. je pridrvelo v Gorico 12 velikih kamionov s častniki in moštvom. Ital. general je povabil k sebi poveljnika našega strelskega polka št. 2., mu je pokazal pogoje premirja in zahteval, naj se naš polk umakne čez določene črte. Naš polkovnik je odgovoril: Zdaj ni tu več Avstro-Ogrska, marveč svobodna država SHS, polk je torej na tleh lastne države in se umakne le na povelje N. V. Takoj je bilo dano vse to v Ljubljano. V Gorici so še nekaj dni visele slovenske trobojnice poleg laških, ali kmalu so slovenske izginile in se niso več vrnile. — Lahi so takoj ustavili ves promet na železnicah in na pošti, brzozjavu, telefonu; mogoč pa je promet na Jesenice. Drugi dan je prišel v Gorico general marki Faneda in ta je sporočil N. S., naj odpokliče svoje straže, da jih nadomesti z laškimi. Naslednjega dne so že bile povsod laške straže.

12./XI. je dospelo iz Gorice tole sporočilo:

»Governo provvisorio« v Gorici (načelnik dr. Piero Pinnausig) izpodriva vse eksponente Narodne vlade. Ital. poveljnik se sicer vede korektno, ali očitno pomaga laškimi liberalcem, ki so odstavili dež. glavarja dr. Faiduttija in imenovali dr. Luigija Pettarina. — N. S. je brezuspešno protestoval proti tej uzurpaciji oblasti. — Istega dne so Lahi razorožili naš strelski polk.

Laški poslanec beneških Slovencev Podrecca, izdajatelj tržaškega lista »Asino«, je izjavil: Italija bo na temelju »p r a v a n a r o d n e o b r a m b e« (diritto di difesa nazionale), ki ima prednost pred samoodločbo, zahtevala bodočo državno mejo: razvodje med Triglavom in Nanosom, v bistvu ozemlje, ki so ga takrat Italijani že zasedli.

To so goriški voditelji takoj telefonski sporočili Narodni vladi in ta N. V. v Zagreb s prošnjo, naj se italijanske okupacijske čete zamenjajo z angleškimi, ameriškimi ali francoskimi.

Istega dne so ameriške vojne ladje doplule v Pulj in poveljniki so tolažili naše prvake, naj imajo zaupanje v antanto. — Med Narodnim Vijećem in srbsko vlado je bila ta dan vzpostavljena telefonska zveza in Srbija je obljubila, da se čim prej obnove normalne razmere.

Skratka: Italijanski vojaki so pod okriljem belih zastav zasedli slovensko in hrvatsko ozemlje, kjer so še danes najkrutejši gospodarji.

Italija je imela za sebe — Londonški pakt, ki ga takrat nismo niti prav poznali. Saj je zasedla celo velik del Dalmacije. Sklicevala se je tudi na svoje mrtve heroje, ki jih je bilo pol milijona, dasi se je svetovna vojna končala ob — Piavi, torej globoko v Italiji sami. Šele, ko so bili Madjari že formalno odpoklicali svoje vojaštvo od Piave, potem, ko so popuščali tudi slovanski polki — šele potem so se Italijani opogumili in šli čez Piavo pri — Vittorio Veneto, kar so Italijani razkričali za ... odločilno bitko v svetovnem klanju. Lahi menda celo sami verujejo tej potvorbi, ko jim je ves svet že često povedal, da tej pravljici ne veruje.

Ko so torej Italijani pod okriljem belih zastav že bili v naši zemlji, je prvi guverner naše Julijske Krajine general Petiti di Roreto izdal in dal po vseh hišah nalepiti in raztrositi naslednji slovenski oklic:

»Slovani (»Slavi«)! Italija, ta mogočna država s svojo veliko svobodo, Vam bo dajala iste pravice, kakor svojim državljanom. Dá Vam šolstvo v Vašem jeziku in to v veliko večjem številu nego je bilo v Avstriji. Varovali Vam bomo Vašo vero, saj je to katoliška vera, vera vse Italije. — Slovani, bodite prepričani, da bo Italija skrbela za svoje državljanke, pa naj bodo ti katerekoli narodnosti!«

In še po nesrečni pogodbi v Rapallu med Jugoslavijo in Italijo l. 1920. je govoril grof Sforza v italijanskem parlamentu:

»Mi damo Slovanom v uporabi njihovega jezika in v razvoju njihove kulture polno svobodo. Novi državljani se bodo mogli srečne šteti, da pripadajo državi, ki bo v zavesti

svoje civilizacije, ki na svetu nima vrstnika, skrbno čuvala nad njimi.«

Tudi kralj je v prestolnem govoru 11. junija 1921., ko so slovenski in hrvatski zastopniki prvič prestopili prag italijanskega parlamenta, zagotavljal popolno enakopravnost in svobodo.

Leta po vojni.

Skoraj štiri leta po zasedbi je stalo naše narodnostno, kulturno in gospodarsko življenje na približno isti stopnji, kakor pred vojno: vse šolstvo nedotaknjeno, z istim učiteljstvom, razen malih sprememb v srednjem šolstvu; — ljudske šole so se celo izpopolnile; — na sodnijah je ostalo lepo pri starem enakopravnem uradovanju, vsi drugi državni uradi so nadaljevali svoje delovanje s starim osebjem. Le tu pa tam so Italijani vtikali neopaženo na prazno mesto svojega človeka ... Naša društva so se veselo razvijala, da, delovala so še živahneje ko pred vojno. Nekaj društev po povratku begunci niso več obnovili, ali zato so nastala razna nova kulturna in gospodarska društva. — Ako bo tako dalje, bomo povsem zadovoljni s svojo usodo, so govorili naši Slovenci in Hrvati.

V Istri se je bilo že pričelo nekoliko slabše našim društvom in občinam. Dočim je ostala naša občinska avtonomija nedotaknjena, so v Istri domači Italijani že bolj stiskali ... po vzorcu najboljših avstrijskih časov, ko so isto tako stiskali našo istrsko — rajo.

Šele l. 1922., torej cela štiri leta po dokončani vojni, so začeli na sodnijah uveljavljati italijanski uradni jezik: vse naše vloge so se morale prevajati na italijanski jezik, tudi vse starejše tožbe, zapisniki itd. Začeli so naše sodnike zapostavljati, jih celo odpuščati. Leta 1923. so začeli pri šolstvu opuščati prve razrede, druge postopno spreminjati v laške. Tako so avtomatično izginile vse naše šole v Julijski Benečiji.

Kako je učiteljstvo dotlej svobodno delovalo, dokazuje učiteljski mešani pevski zbor pod vodstvom znanega prof. Srečka Kumarja, ki je prirejal koncerte ne samo v Gorici in Trstu, marveč je šel celo na turnejo po Italiji, kamor je častno zanesel našo slovensko pesem.

Naše gospodarstvo je dobro napredovalo. Italija je zamenjala avstrijske krone v razmerju po 60 % v lirah. Za 1000 kron je torej naš človek dobil 600 lir ali v dinarjih po takratnem tečaju nekako 1800 dinarjev.

Ob koncu te knjige objavljam naš narodni inventar v letu 1923., torej še po štirih letih italijanskega gospodstva, sliko, ki je bila za takratno dobo še prav razveseljiva.

Časopisje je tudi v tej dobi bilo na višji stopnji ko pod Avstrijo. Izhajali so še leta 1923. listi: tednik »Goriška Straža«, ki je dosegel že naklado do 12.000, — humoristični list »Čuk na palci«, revije »Mladika«, »Prosveta«, »Obnova Goriške«, »Zbornik svečenikov sv. Pavla«. — V Trstu so izhajali dnevnik »Edinost«, ki je tudi imel mnogo večjo naklado ko pred vojno, ter razni drugi listi v slov. in hrvatskem jeziku. Za vse stroke in stanove so bili strokovni listi.

Državni poslanci so bili leta 1921.: Lavrenčič Josip, dr. Podgornik Karel, Šček Virgilij, dr. Wilfan Josip, Tuntar Josip (socialist) in za Istro dr. Stanger Ulise. Goriški Slovenci smo imeli torej več zastopnikov ko Italijani, popolnoma v primeri s svojim številom. — Volitve 21. maja so bile pa burne in tudi nasilne.

Deželno avtonomijo so še v letu 1923. vodili naslednji možje: Predsednik dr. Luigi cavaliere Petarin, odborniki: dr. Engelbert Besednjak, senator Giorgio Bombig, Giovanni cavaliere Bonavia, Gregorčič dr. Anton, Križman Ignacij, Pascoli dr. Valentin, Pontoni Anton, Treven Karl, Tuma dr. Henrik. Zottig Giorgio, — torej pet Slovencev in pet Lahov pod predsedstvom Laha dr. Pettarina — kakor pod Avstrijo. Uradovanje kakor od leta 1861. dalje s Slovenci slovensko, z Lahi pa laško.

Toda že z letom 1923. so se začeli čutiti nevarni oblaki, ki so prišli nad naše ljudstvo z dohodom fašizma na vlado. Dočim je naše ljudstvo skoraj že pozabilo na požig Narodnega doma v Trstu in na požige raznih naših narodnih društev iz začetka okupacije, je fašizem pričel l. 1923. sistematično uničevati vse naše kulturne in gospodarske vrednote. Danes ni niti ene šole, niti enega kulturnega društva, veliko denarnih zavodov in zadrug je že prenehalo delovati, le malo jih je, ki životarijo — pod italijanskim plaščem. Na zunaj se zdi: uresničilo se je prerokovanje Simona Gre-

gorčiča, da so naši le še grobovi. Kaj vse je fašizem uničil, si more vsakdo sam napraviti iz moje knjige — bilanco. Ni pa mogoče nikomur napraviti bilance o duševnem trpljenju našega zaslužnjega naroda.

Kaj smo prepustili Italijanom.

Po ljudskem štetju l. 1910. je bilo na Goriško-Gradiščanskem 260.933 prebivalcev (Slov. 154.751), v Trstu z okoličico 229.510 (Slov. 59.319), v Istri 404.369, Slov. 55.365, Hrvat. 168.106, Ital. 147.416.

Glavno mesto Gorica je štelu l. 1910. hiš 2382, moških 15.512, žensk 15.483. Slov. 10.868. 1921. so Italijani našeli 28.056 prebivalcev.

Nadaljnji podatki o naši zapuščini Italijanom so kombinacija stanja iz l. 1915. in iz l. 1922. Stanje občinske avtonomije, cerkve in šolstva je bilo l. 1922., odnosno 1923. še jako povoljno, kajti poslovali so tam povsod naši ljudje. Pregarjanje in zatiranje slovenskega življa se je pričelo šele po tej dobi.

Cerkev: Knezonadškof dr. Sedej Fran. — Kanoniki: Brlot Anton, Valentinčič Ign., dr. Kobal Ign.; — kancler: Setničar Franc, tk. dr. Toroš Miha. — Semenišče: rav. knezonadškof, podrav. dr. Brumat Jakob, prof.: dr. Žigon Fran, dr. Ličan Jos., dr. Pavlica And., dr. Toroš Miha, prof. Rutar Ant. — Dn. Valentinčič Ign. — Stolna cerkev, žk. Marolt Jos. — Župnija na Travniku: kn. Doktorič David in Stanič Stanko.

Deželni odbor: Slovenski odborniki so bili Besednjak dr. Engelbert, Gregorčič dr. Anton, Križman Ign., Treven Karel, Tuma dr. Henrik. Namestniki Mikuš Ant., Oblak Karel. — Tajništvo: Bobič dr. Leopold, vodja pisarne Gorgič Fran. — Knjigovodstvo: Kavčič Evgen, Trojan Andr., Peternel Josip, Hrovatin Josip, Paglavac And., Leštan Venc., Dekleva Gabrijela. Ostali uradniki Italijani. — Gluhonemnica, uč.: Vrtovec Marija, Rejec Kat.

Šolstvo (po stanju l. 1914.): Slovenska gimnazija, zač. ravn. Ipavec Andr., uč., glej v l. 1914.

Moško učiteljske: ravn. Viktor Bežek, prof. in uč.: Šubic Albert, Koštial Iv., Sokol Iv. za tel., Lavrenčič Rud.,

Schaup A., Spentre Fr., kat. Kobal Ignac, pomožni: Plohl Fr., Štrekelj Ant., Žnidarčič Iv., Fistravec Jos., dr. E. Dereani.

Žensko učiteljišče (skupno za Slov. in Ital.): rav. Žnidarčič Fr., dr. E. Dereani, Gvajc Ant., Cizel Jos., Fistravec Jos., Mašera Fr., Vazzac Ljud., Janovsky J.

Moška vadnica: Mercina Iv., Sivec Fr., Vovk Iv., Komac Ad.

Dekliška vadnica (8 mešanih slov.-it. razredov): slov. uč.: Schaup Ern., Koršič Lavoslava, Pirjevec Irma, Klavžar Zora, Toman Ema, deloma tudi Sirk Amalija, Traven-Hanel Zofija.

Slovenska mestna ljudska šola: Domenis Iv., Kraševac Iv., Mungerli Mar., Obizzi Fedora. (l. 1923. se je imenovala »Slovenska mešana ljudska šola Francesco Skodnik«). Vod. Kodelja Fr., uč. Sfiligoj Nadalina, kat. Vodopivec Vinc. Učencev 90 v 3 oddelkih.

Mešana enorazrednica na Ajševici: Vittori Jos.

Zasebne ljudske šole »šolskega doma«: Deška 5 razrednica: Bajec Alojzij, Prijatelj Jos., Rozman Mar., Mikuš Mat., Koršič Vlad.

Dekliška 6 r.: Makuc Eliza, Dietz Natalija, Weber Matilda, Pahor Vikt., Berbuč Jel., Miloš Ljudm.

Deška obrtna nad. šola: rav. Vodopivec Fr., uč. Gvajc Ant., Koršič Vlad., Lavrenčič Mat., Prinčič Edv.

5 r. v »Malem domu«: vod. Savec Ig., Žepič Mar., Šantel Dan., Turnay Mar., Mlekuš Eva.

Pripravljalnica za srednje šole: Šabec Avg.

Pripravljalnica za ženska učiteljišča: Dovgan Ana, Makuc Pavla, Šabec Avg.

Ženska obrtna šola: vod. Arko Ema, Komavljci Mar., Makuc Pavla, Mervic Dorot., Miloš Ljudm., Šantel Dan., Pahor Vikt.

Otroški vrtci: v ulici Sv. Klare: Podgornik Mar., Abram Jul. — Pod Kostanjevico: Durjava Ana; — v »Malem domu« Križnič Mar. — Vod. vseh Dovgan Ana.

Slovenski zavodi, društva itd.

(Po stanju l. 1915. Krepko tiskani tudi l. 1923.)

1. Alojzijevišče: Predsednik mons. Iv. Lukežič, podpr. Ujčič dr. Jos.

2. Dijaška kuhinja. Preds. svetnik Fr. Kovač, bl. Zupančič Jak. Odbor: Franc Plohl, Mastnak M., Vazzac, dr. Janko Gregorin, dr. Dinko Puc, rav. Fr. Strnad, Ivanka Gabrščkova.

3. Slovensko sirotišče. Preds. Pavletič Jos., dr. A. Pavlica, Kokošar Iv., dr. Al. Franko, Jakončič Ant.

4. »Adrija«, Ak. fer. dr.: preds. Fornazarič Jos., podpr. Lasič Henr.

5. Kat. del. društvo. Pr. Iv. Gorjup, podpr. Štef. Kralj.

6. »Skalnica«, Dr. slov. delavk: Abram Gabr., Žnidarčič Jos.

7. Slov. kršč. socijalna zveza: preds. dr. Ličen Jos., dr. Breclj Ant., tajnik Kremžar Fr.

8. Kolesarsko društvo »Danica«: pr. Fr. Batjel.

9. Kolesarsko društvo »Gorica«: R. Rudolf Drufovka, Jos. Kerševani.

10. Kuratorij slov. zav. obrt. učencev: dr. Ant. Gregorčič, Fr. Vodopivec.

11. Moška podružnica Sv. CM.: dr. E. Dereani, Mart. Mastnak, Vili Dominko.

12. Ženska podružnica: Mar. Kopač, Olga Zajec, Roza Bisajl.

13. Narodna prosveta: dr. Fr. Podgornik, dr. Dinko Puc, knjiž. J. Vittori.

14. Narodno izobraževalno društvo za Rožno dolino in Staro goro; enako na Ajševici in »Sočebnan« pri Barti.

15. Pevsko in glasbeno društvo: dr. K. Podgornik; — uč. na šoli: Michel Jos., Komel Emil, Kubišta Lovro. L. 1923. učencev 49, Komel Emil, Vsevučenko Vlad.

16. Slovensko bralno in podporno društvo. L. 1923.: dr. Orel Vlad., Savnig Bruno, tk. Mikuš Bruno, bl. Rojc Vid., Breščak Ant., Žbona Fr.

17. Slovenska čitalnica v Gorici: preds. dr. Alojzij Gradnik.

18. Goriški »Sokol«: dr. Fr. Irgolič, Kranjc Lud.

19. Goriška sokolska župa: dr. Fr. Irgolič, Jos. Mozetič, Iv. Savnik.

20. Slovensko stavbeno društvo »Svoj dom«: Tutta Andr., dr. A. Breclj, blag. Kopač Jernej.

21. Trgovsko in obrtno društvo: Jakončič Ant., tk. Bisaj Avrelij.

22. Zveza narodnih društev: dr. D. Puc, tk. Daniel Feigel.

23. Goriška zveza gospodarskih zadrug: Fon Jos., Berbuč Iv., pr. nad. dr. Brecelj Ant. — L. 1923. se je imenovala »Zadružna zveza«: nač. Vuk A., Rutar Ant., dr. Bitežnik Jos., dr. Brajša Stojan, Černič Fr., Kopač Jan., Rejec Ant. tk., Doktorič David.

24. Goriško kmetijsko društvo. L. 1920. se je izpremenilo v »Slovensko kmetijsko društvo«, reg. z. z o. z. v Gorici: nač. Jakončič Ant., Križman Ign., tk. Dominko Vil.

25. Jugoslovanska soc. demokratična stranka. Pred. dr. H. Tuma.

26. Goriško vinarsko društvo. Vilj. Dominko, Jakončič Ant.

27. Podružnica društva slovenskih profesorjev v Ljubljani.

28. Klub Jugoslovanov.

29. Zveza slovenskih kolonov.

30. Čitalnica na Blanči ob državnem kolodvoru.

31. Goriška slovenska omladina. L. 1923.: Kozman A., Rutar M., tk. Leban Albin.

32. Splošno slovensko žensko društvo. L. 1923.: Medvešek Milica, Vidmar Rudolfa, t. Černigoj Pavla, blag. Leupušček Vika.

33. Šolski dom: dr. A. Gregorčič, dr. A. Pavlica, Berbuč Iv., Tabaj Andr., prof. Sivec Fr., dr. Gabršček Fran, Lukežič Lud.

34. Slovenska čebelarska zadruga (ust. 1921.). Nač. Rakovšček Jos., dr. Ličan Jos., dr. Bobič Leop., tk. Gorkič Fr.

35. Marijina družba.

36. Naša založba (ust. 1922.). Res. dr. Al., dr. Bitežnik Jos., Bevk Fr., Katnik Zdravko, Rejec Iv.

37. Zveza slovenskih županstev (ust. takoj po vojni 1918). Mikuš Ant., Kovač Ign., Mohorčič Ljud., Žigon Jos., Mihelič Iv., Mervič Jožef, Kutin Fr., tk. Daniel Feigel.

38. Zbor svečenikov Sv. Pavla (ust. 1922.). Valentinčič mons. Ign.

39. Učiteljsko društvo za goriški okraj. Križman Ign., Urbančič Al., tk. Rejc Jak., bl. Marmolja Fer.

40. Politično društvo »Edinost« v Gorici (ust. 1921.). Križman Ign., dr. Besednjak Engelbert, tk. dr. Bitežnik Jos.,

bl. Kozman Avg., dr. Bobič Leop. V širšem odboru 15 zastopnikov dežele.

41. **Prosvetna zveza** (ust. 1922.). Brumat dr. A., dr. Brajša Stojan, tk. Terčelj Fr., odb.: dr. Besednjak, Doktorič David, dr. Glaser, dr. Ličan in dr. Munich.

Pred vojno in l. 1923. so sodelovali: Goriška ljudska posojilnica, Trgovska obrtna zadruga, Kmetška banka, Centralna posojilnica, Podružnica Ljubljanske kreditne banke.

Časopisi.

Pred vojno so izhajali: »Soča«, »Primorec«, »Veda«, »Primorski list«, »Gorica« (mesto zadnjih dveh v l. 1914. »Goriški list«), »Cvetje z vrtov sv. Frančiška«, »Novi čas«, »Primorski gospodar«, »Samouprava«. — L. 1923. pa so izhajali: »Čuk na pal'ci«, »Goriška Straža«, »Mladika«, »Obnova Goriške«, »Prosveta«, »Zbornik svečenikov Sv. Pavla« in še nekateri stanovsko-strokovni mesečniki.

Odvetnikov je bilo pred vojno 12, l. 1923. pa samo 5: dr. Gabršček Fr. (od l. 1933 v Ljubljani; ubežal je internaciji), dr. Medvešček Peter, dr. Orel Vlad., dr. Podgornik Karel, dr. Tuma Henrik (zdaj v Ljubljani), pozneje sta se priselila pa zopet odšla dr. Brajša in dr. Glaser. Pridružil se jim je pozneje in ostal dr. Tonkli Nikolaj. — Odvetniške pisarne so ustanovili tudi bivši sodniki: Matija Rutar, Albert Mašera (umrl l. 1932.), Matej Primožič (že opustil).

I. Goriška podprefektura.

A. Sodni okraj Ajdovščina.

Pred vojno je ves okraj štel 14.685 Slovencev, 9 Italijanov, 15 Nemcev. L. 1923. pa je imel naslednje občine ali županije (v oklepajih so našete davčne občine, števila pa so iz ljudskega štetja l. 1921.; pri društvih je v oklepaju leto ustanovitve, pri šolah število šol. otrok; kratice: žn. — župan, dn. — dekan, žk. — župnik, kur. — vikar, vik. — vikar, kn. — kaplan):

1. **Ajdovščina**. 1118, žn. Kovač Ign., žk. Fon Jos. — Šola 3 r. (145), Kaus Janko, Boštjančič Katica, Feigel Iva. — 2 r. obrt. nad. šola (75). — Zavodi in društva: Pos. in

hran. (1894.), Mizarska zadruga, Okraj. bol. blag., Društvo za podporo rokodelcev, Urad za brezposelnost. — Lavričeva ljudska knjižnica, Dram. krožek, Pevski zbor »Hubelj«. Telovadni klub, Lovski klub, Planinski klub, Kolesarski odsek »Balkan«. L. 1915. so bila še naslednja društva, ki se po vojni splošno niso več obnovila: Bralno »Edinost«, rokodelsko podporno, obe podružnici CM., Nar. del. org., Kat. izobraž., Sokol, Orel, Okr. boln. blagajna, Užitninska zadruga.

2. Č r n i č e. (Batuje, Selo) 1800 vsi Sl. Žn. Lipovž Al., dn. Al. Novak, kn. Jan Mozetič, Batuje žk. Ign. Leban. — Šola: 2 r. Črniče (91) Baša Fr., Ličen Teodora; 2 r. Batuje (170), Stepančič Eva, Velišček Mar. — Društva: Hran. in pol. Črniče (1848), Hran. in pos. Selo, Gospodarsko — Batuje, Pevsko izobraž., Bralno in pevsko Batuje - Selo. L. 1915.: Podružnica CM., Orel Črniče in Batuje, Zavarovalnica gov. živ.

3. D o l. O t l i c a. 1791 Slov., 10 lt. — Žn. Likar Lenart, žk. Posarelli pl. Štefan. — Šola: 1 r. Otlica (123), Boltar Matilda; — 2 r. Dol (221), Čehovin Rud., Pavlica Rafaela. — Društva: Kmečka delavska hran. in pos., Izobraževalno.

4. G a b e r j e. 672 Slov. — Žn. Rebek Fr., kur. Jos. Kos. — Šola: 1 r. (77), Bog. Vodopivec. — L. 1905.: Pevsko in bralno, Kat. izobraževalno.

5. G o j a č e. 440 Slov. — Žn. Čermelj Jože. — Šola: 1 r. (78), Podgornik Franc. — L. 1915.: Bralno »Čavelj«.

6. K a m n j e. 576 Slov. — Žn. Pegan Fr., žk. Černigoj Fr. — Šola: 2 r. (164), Vodopivec Janko in Marija. — Društva: Hran. in pos. (1898.), Pevsko in bralno, Marijina družba. — L. 1915.: Vinar. in sadj., Zavarov. za živ., Tamburaško, Ljudska pos.

7. S v. K r i ž. (Sv. Križ, Dobravlje) 1387 Slov. — Žn. Černigoj Karel, žk. Rejec Iv.; Kapuc. samostan 4 očetje, 3 bratje. — Šola: 3 r. (223), Medvešček Pet., Slokar Ivan, Soban Mar.; — 1 r. s paralelko v Dobravljah (98), Mermolja Fr., Trušnovec Mar. — Društva: Kmet. hran. in pos. (1908), Kmet. delav. gospodarska zadruga (1908.), Dobravlje. Društva: Slov. izobraž., Bralno — pevsko, Tambur. zbor v Dobravljah. — L. 1915.: Bralno, Zavarov. živ., Bralno in pevsko na Cesti, Podr. CM, Meščanska Straža.

8. L o k a v e c. 1084 Slov. — Žn. Čibej Edm., vik. Černigoj Hen. — Šola: 2 r. (164), Paljk Leop., Skočir Erna. — Društva: Kmet. hran. in pos. (1908.), Zavarov. živ., Podp.

rokodelsko, Gospodar. zadruga, Godbeno. L. 1915.: Bralno in pevsko, Rokod. podporno, Kmet. podruž., Podruž. CM.

9. Rihemberk. (Rihemberk, Brje) 3000, 10 Ital. — Žn. Sever Iv., žk. Štrancar Jos. — Šola 4 r. (379), Benko Vek., Strel Otilija, Brajda Karm., Pahor Ang.; — 2 r. Brje (133) Možina Ant. in Josipina. Društva: Kmet. hran. in pos. (1908), Kmečka gospd. zadr., Hran. in pos. (1908) Brje, Kršč. soc. izobraž. Rihemberk, Pevsko — bralno Brje. L. 1915.: Podružnica CM, Bralno in pevsko »Sivi grad«, Bral. in pev. Cvetroš, Bral. in pev. »Venec« Preserje, Zavarov. živ., Vin. in sadjarsko v R. in B.

10. Skrilje. (Skrilje, Sv. Tomaž.) 954 Slov. — Žn. Černigoj Iv. — Šola: 1 r. Skrilje (94), Slokar Mar.; — 1 r. Sv. Tomaž (80), Vodopivec Al. — Društva: Hran. in pos. Skrilje, Izobraž. Sv. Tomaž, Pevsko in bralno »Čaven« Skrilje.

11. Šmarje. 1151 Slov. — Žn. Jejčič Ant., žk. Kranjec Fr. — Šola: 2 r., Šmarje (145), Lasič Fr., Štubelj Pavla; — 1 r. Tevče (39), Budal Jos.; — 1 r. Dol. Branica (46), Peršič Al. — Društva: Kmet. hran. in pos. (1908), Gospod. zadr. Bral. in pev. L. 1915.: Vinar. in sadj., Katol. izobraž., Bral. in pev. Tevče, Podružnica CM, Orel.

12. Vrtovin. 752 Slov. — Žn. Pirjevec Srečko. — Šola: 1 r. (71), Pelicon Fr. — Društva: Hran. in pos. (1908), Pev. in bral. »Vinograd«.

13. Velike Žablje. 400 Slov. — Žn. Paljk Andr., žk. Kragelj Val. — Šola: 1 r. (64), Bratina Kar. — Društva: Hran. in pos. (1907), Vin. in sadj., Izobraževalno. L. 1915.: Bralno, Podružnica goriškega vinarskega.

B. Sodni okraj Gorica.

L. 1910. so našteli: 70.062 Slov., 2764 Ital., 348 Nemcev. Nadaljnja števila so iz l. 1921.

1. Bilje. (Bilje, Orehovlje) 1345, med temi že 15 Ital. — Žn. Mozetič Jož., kur. Zamar C. — Šola: 2 r. (164), Kumar Rud., Lestan Stana; — 1 r. Orehovlje (47), Kramar Fr. Društva: Hran. in pos. (1897), Kmet. dr., Stavbeno dr., Pevski zbor Bilje. L. 1915: Ljudska opekarna (1898), Sokol, Podr. CM, Tamb., Kat. izobraž., Slov. Straža.

2. Čepovan. 1217, 1 Ital. — Žn. Kofol Leop., žk. Iv. Frankè. — Šola: 2 r. (130), Kafol C. in Milka; — potoval. v

Puštalah (32), Kafol C. — Čipkar. tečaj, Podgornik Z. — Društva: Hran. in pos. (1903), Prostov. gasilno. L. 1915.: Kat. pol. čit., Podruž. CM., Tamb. zbor, Prostov. pož.

3. D o r n b e r g. 2500 Slov., 3 Ital. — Žn. Šinigoj Vinc., žk. Godnič Jos. — Šola: 4 r. s paral. (303), Roje Jak., Vodopivec Andr., Jelšek Amal., Mlekuš Zora, Čenčič Mara, Žorž Olga za r. dela. — 2 r. Zalošče (106), Golja Fr., Šinigoj Roz.; — nadalj. kmet. tečaj. — Društva: Hran. in pos. (1898), Vin. in gosp. zadr., Zadr. za vnovčevanje vinskih odpadkov (po vojni), Zavarov. živ., »Naprej«, Slov. čital. L. 1915.: obe podružnici CM, Slov. Straža, Sokol, Orel.

4. G r g a r. (Grgar, Ravnica) 1408 vsi Slov. — Žn. Zimic Jos., kur. Filipič Al. — Šola: 3. r. (153), Makovec Iv., Kavš Avrelija, Černe Ljudm.; — 1 r. Ravnica (77), Šušmelj Jos. — Društva: Kmet. hran. in pos. (1908), Pevsko »Dolina«. L. 1915.: Kat. izobr. v G. in R.

5. K o j s k o. (Kojsko, Vrhovlje, Krasno, Višnjevnik, Vedrijan, Šmartno, Kozana, Vipolže) 5000, od teh 15 Ital. — Žn. Obljubek Fr., Kojsko in Šmartno žk. Kodelja Jos., Kozana vik. Blažko Alf., Vipolže vik. Pirih Jak., Vedrijan vik. Košir Iv., Gradno vik. Podobnik Iv. — Šola: 3 r. Kojsko (182), Zgonik Vikt., Lenardič Ema, Kumar Pavla; — Vedrijan 1 r. (50), Pellegrini Avg.; — Višnjevnik 1. r. (106), Obljubek Stanko; — Šmartno 2 r. (139), Bandelj Vinc., Cotič Ant., Vera Ferlat; — Kozana 2 r. (134), Školaris Jos., Prinčič Ana; — Vipolže 1 r. (106), Krmac Ant. — Društva: Hran. in pos. (1906), Kojsko, Šmartno (1908), Kozana (1908), Vipolže (1908), Vin. zadr. Kojsko (1921), Kons. dr. Kojsko, (1922). Kmetijsko, Pevsko izobr. Kojsko (1921), Sokol Kojsko (1922), Pevsko in br. Kozana (1921), Pevsko in br. Vipolže (1922). L. 1915.: Nar. izobraž. Kojsko, Pevsko in br. Kozana, Kmet. izobraž. »Nova doba« Šmartno, Pev. in br. »Jez« Višnjevnik, Kat. izobraž. Šmartno, isto Kozana, Kmet. pos. in hran. Mirnik.

6. M i r e n. (Miren, Rupa) 1543, Slov. 1498. — Žn. Špacapan Alb., žk. Grbec Ant., romarska na Gradu s 3 mašniki Druž. Srca Jez., uprav. Pirec Fr. — Šola: 3 r. s paral. (247), Urbančič Al., Vilhar Slav., Mozetič Josip, Lipovž Peter; — splošna obrt. nad. šola: v. Urbančič Al., Ferlat Ant., strok. uč. — 1 r. v Rupi (56), Ferlat Ant. Društva: Hran. in pos. (1897), Čevlj. zadruga (1909), Zavarov. za živ., Slov. izobraž.,

Dram. odsek, tamb. zbor, telov. in pevski odsek. L. 1915.: Podruž. CM, Sokol, Orel, Slov. Straža, Pevsko »Slavec«, Pevsko »Vipava«, Kmet. izobraž. »Novi žar« za Peč-Rupo.

7. Opatje selo. (Opatje selo, Novavas, Dol, Vrh Sv. Mihaela) 1600 Slov. in 1 Ital. — Žn. Semolič Fr., kur. Kodrič Iv. — Šola: 2 r. (115), Nanut Vil., Malič Jos.; — 1 r. Dol (54), Lestan Avg.; — 1 r. Vrh (43), Lestan Avg. — Društva: Kmeč. pos. in hran. (1908), Pev. in br. »Kras«. L. 1915.: Podruž. CM, Kmet. izobraž. »Skala« Dol, Zavarov. za živ.

8. Osek. (Osek, Vitovlje) 1124 Slov. — Žn. Toplikar Jos., žk. Franke Iv. — Šola: 2 r. ekspoz. Vitovlje, (140), Brce Jos., Kuntih Jožica, Brce-Tomažič R. — Društva: Hran. in pos. (1906), Pevsko in br. »Osek«. 1915.: Kat. izobr., Kmet. pos. in hran.

9. Ozeljan. (Ozeljan, Sv. Mihel) 1098 Slov. — Žn. Špacapan Miro. — Šola: 2 r. (197), Žejn Berta, Kenda Zora. — Društva: Bral. in pev.

10. Podgora. (Podgora: 1300 Slov., 138 Ital., Pevma: 800 Slov., Podsabotin: 306 Slov., Št. Maver: 220 Slov. Podatki niso točni.) — Žn. Dominiko Mohor, Podgora kur. Trdan Herman, Pevma in Št. Maver žk. Budin Jos., Podsabotin vik. Klanjšček Fr. — Šola: 4 r. Podgora (172), Budal Jos., Klančič Milka, Čuk Zora, Novinc Roza; — ital. 1 r. (62), Migliardi C., Zimprig M., — sl. 2 r. Pevma (127) Feigel Ciljka, Mikuš Gabrijela; — 1 r. Podsabotin, Marinič Miha; — 1 r. Št. Maver (49), Radinja Ant. — Društva: Hran. in pos., Stavb. zadruga, Del. konsumno, Del. kmeč. zveza, Posojil. Pevma (1897), Slov. izobraž. »Podgora«, Slov. izobraž. »Soča« v Pevmi. L. 1915.: Podruž. CM, Slov. Straža, Kat. izobraž. Konsumno soc. demokratov, Sokol, Pev. in br. »Naš prapor« v Pevmi.

11. Prvačina. 1170 Slov., 49 Ital. — Žn. Furlani Jos., žk. Primožič Jos. — Šola: 3 r. s paral. (203), Zorn Fr., Tušar Ant., Kuntih Matil., Besednjak J. — Kmet. hran. in pos. (1908), Sokol, z dramat. in pev. odsekom. Trije odd. godbe. 1915.: Slov. čit., obe podruž. CM, Slov. Straža, Vin. in sadlj., Kat. izobraž.

12. Renče. (Renče, Gradišče) 2410, 7 Ital. — Žn. Duršot Fr., Renče žk. Pipan Val., Gradišče vik. Čemažar Fr. — Šola: 4 r. Renče (279), Vižintin Rud., Kavs Ana, Čuš Olga, Čubej Mira. — 1 r. in par. Gradišče (134), Krkoč Ant., Kav-

čič Zora. — Obrt. strok. šola Renče 3 r. (70). — Hran. in pos. (1900), Renče, Zavarov. za živ., Gosp. konsumno (1902), Štiri stavb. zadruga, Pev. in tamb. »Svoboda« Renče, Br. Gradišče, Sokol Gradišče, Ljudski oder Renče (1922), Del. pev. zbor (1919). L. 1915.: Slov. čital.

13. Solkan. (S. 2727, Kronberg 521, Loke 181, že 70 italijanskih družin). — Žn. Poberaj Ant., Solkan žk. Rejec Jak., kn. Ferjančič Edv., Kronberg vik. Vodopivec Vinko. — Šola: 5 r. s par. (455), Zorn Emil, König Mar., Boltar Ana, Lavrenčič Klementina, Droč Ant.; — 2 r. Kronberg (129), Vilhar Fr. in Zora. — Hran. in pos. (1897), Slov. čit., Ljudski oder. L. 1915: Pos. in hran., obe podruž. CM, Kat. izobr. Solkan in Kronberg, Solkanski Sokol, Orel v S. in K., Slov. Straža, Društvo »Otroški vrtec«.

14. Sovodnje. (Sovodnje, Rubije, Gabrije, Peč, Vrtoče) 1221 Slov., 12 Ital. — Žn. Cearo Jos. (Slovenec), vik. Čargo Ang. — Šola: 2 r. (131), Zajec Jos., Blažica Erna; — 1 r. Gabrije (22), Stres Milena. — Kmeč. delav. hran. in pos. (1908), Zavar. za živ., Gospod. svet, Vrtnarska zadr., Del. kons. zadr. (1908). L. 1915: Slov. čit., Podruž. CM, Br. in pev. društvu »Zvezda« in »Nada«, Veteransko dr.

15. Šempas. 1050. — Žn. Hrovatin J., žk. Kragelj Miha. — Šola: 2 r. s par. (294), Križman Fr. in Gabr., Gerbec Mar.; — kmet. nadalj. šola (50), Križman Fr., Berce Jos. — Kmeč. pos. in hran. (1908), Vinar. zadr., Bralno dr. L. 1915.: Podruž. CM, Kršč. izobraž., Zavarov. za živ.

16. Št. Andrež. 1586 Slov., 12 Ital., 2 Nem. Žn. Reščič Ant., kur. Kosovel Jož. — Šola: 3 r. in 2 par. (315), Orel Rihard, Vergna Ida, Gulin Al., Pegan Dr., Bratuž Dav. — Zadr. voj. oškodovancev (1921), Stavbna zadruga (1921), Zavar. za živ., Pev. in bral., Ljudski oder (1921). L. 1915.: Pev. in tamb., Kat. izobraž., Orel, Sokol, Podr. CM.

17. Št. Ferjan. (Št. Ferjan, Gor. in Dol. Cerovo) 2144, 11 Ital. — Žn. Prinčič K., kur. Sedej C., Cerovo vik. Ivančič Mat. — Šola: 3 r. (209), Likar Lad., Srebrnič Karla, Rümmler Giz.; — 2 r. Cerovo (134), Brezavšček Avg., Mahnič Olga. — Hran. in pos. (1908), Prva st. zadr. (1921), Druga st. zadr. (1922), Zavar. za živ. (1921), Nar. mladina (1921), Ljudski oder (1921). L. 1915.: Kat. izobraž., Slov. Straža, Orel, Slov. čit. Gorenje Cerovo, Podr. CM Dol Cerovo, Sadj. in vin.

18. Š t. P e t e r. 1518 Slov., 61 drugih. — Žn. Mervic Jož., žk. Pahor Oskar. — Šola: 3 r. s par. (288), Koršič Vlad., Jug Mar., Urbančič Mil., Stepančič Mar. — 2 stavb. zadrugi, Ljudska pos. in hran. (1896), Mizarska zadr., Pev. in izobraž. »Prešeren«. L. 1915: Podr. CM, Kmetijsko.

19. T r i b u š a G o r e n j a. 701 Slov. — Žn. Šuligoj Pet., kur. Širaj Fr. — Šola: 1 r. Tribuša in pot. Krtovše (66 in 47), Lenardič Mijo. L. 1915.: Kmet. izobraž., Podr. gorišk. kmet. dr. — »Hvalova jama« z lepimi kapniki.

20. T r n o v o. (Trnovo, Lokve) 1487 Slov., 5 Ital. — Žn. Rijavec Jos., kur. Tomšič Krist., na Lokvah: žk. Frankè Iv. — Šola: 2 r (99), Mučič Ant., Trobec Otil.; — 1 r. Voglarji (72), Peršič Vlad., 1 r. Lokve (74), Vižin Ant. — Hran. in pos. Trnovo (1908), enako Lokve, Pev. br., Orel Trnovo, Ljudski oder (1922), Bral. dr. Lokve (1922). L. 1915.: Kat. izobraž. Lokve, Del. podp. Lokve.

21. V o g e r s k o. 1015 Slov. — Žn. Beltram Iv., žk. Uršič And. — Šola: 2. r. s par. (216), Gorjup Al., Kenda Mil., Lapajne Ivana. — Društva: Stavb. zadr. (po vojni), Bral. in kmet. »Lijak«. L. 1915.: Podr. CM.

22. V r t o j b a. (Dol. in Gor. Vrtojba, Bukovica) 2413 Slov., 31 drugih. — Žn. Soban Ign., Vrtojba, vik. Švara Fr., Bukovica, kur. Zamar Cir. — Šola: 3 r. s par. (306), Zorn Iv., Lašič Jos., Soban Josip, Sket Iv.; — 2 r. Bukovica (174), Nemec Pet., Škarabot Pavla. — 3 stavbne zadruge, Gospodarsko dr., Zav. za živ. v V. in B., Slov. čital. Vrtojba, Slov. bral. in pev. »Zora« Bukovica, Ljudski oder Vrtojba (1921), Koles. dr. — L. 1915.: Podr. CM, Sokol, Gosp. Bukovica, Opek. bralno Bukovica.

C. Sodni okraj Kanal.

Leta 1910.: 2358 hiš, 7668 m., 6584 ž. preb. Slov., 22 Ital.

1. A j b a. 1920 Slov. — Žn. Mavrič Miha, Marijino Celje kur. Makuc Ant. — Šola: 1 r. za Srednje Kambreško (60), Povšič Rado; — 1 r. Kostanjevica (53), Mavrič Fr.

2. A n h o v o. (Anhovo, Plave, Ukanje) 1871 Slov. — Žn. Tinta Al., v Plaveh in Gor. polju vik. Mežan Vinko. — Šola: 2. r. Gorenje polje in Ložice (68 in 48), Vendramin Andr., Paglavac Emil.; — 1 r. Šeberljak (55), Šuligoj Jos.; — 1 r. Plave (81), Nanut Jos. — 3 zadr. voj. oškodovancev,

»Zarja« v Ložicah. L. 1915.: Kat. izobraž. Anhovo, Kmet. izobraž. Ložice.

3. A v č e. 548 Slov. — Žn. Kolenc Iv., vik. Ušaj Jos. — Šola: 2 r. (122), Gorjup Rih., Kemperle Zof. — Zadr. voj. oškod., Slov. kat. izobraž., Gospodarska zadruga, Mlekarska zadruga (1925).

4. B a n j š č i c e. 828 Slov. — Žn. Čargo Iv. — Šola: 2 r. (182), Vuga Al., Droč Zof. — Zadr. voj. oškod.

5. B a t e. 1011 Slov. — Žn. Pisk Fr. — Šola: 1 r. Bate (45), Winkler Alf.; — 1 r. Dol. Lokovec (72), Klemenčič Ant. — Ljudski oder. L. 1915.: Sokol, Kat. izobraž.

6. D e s k l e. 850 Slov. — Žn. Žnidarič Leop. — Šola: 2 r. (85), Novak Jak., Gorjup Ema. — Stav. zadr., Nar. čit., Ljudski oder. L. 1915.: Sokol, Kat. izobraž.

7. K a n a l. 1679. — Žn. Baudaž Krist., dn. Belé Venc. — Šola: 4 r. (236), Verč Al., Podberšček Al., Krajnik Fr., Leban Karla. — Dr.: Okraj. pos. (1897), Zadr. voj. oškodovan- cev, Čit., Tamb. zbor. L. 1915.: Podr. CM., Sadj. in vinar., Zav. za živ.

8. K a l. 2008 Slov. — Žn. Bizjak Iv., kur. Podberšček Štef., Lom kur. Pisk Ant. Šola: 2 r. (170), Bratovž Ant.; — 1 r. Levpa-Zavrh (91). Hvala Ant. — 1 r. Lom in 1 r. Munovci, nista več delovali. L. 1915.: Kmet. izobraž. Kal in Lom.

9. L o k o v e c. 1400 Slov. — Žn. Vončina Jak., kur. Pignatari Štef. — Šola: 2 r. (168), Pitamic Edv. — Pevsko izobr. L. 1915.: Kmet. izobraž., Kat. izobraž.

10. R o č i n j. (Ročinj, Doblar) 800 Slov. — Žn. Dugar Iv., žk. Močnik Fr. — Šola: 2. r (117), Arrigler Ant. in Valer. — Stavb. zadr. (1921), Bral. izobraž. »Sloga«. L. 1915.: Kmeč. posoj. (1909), Kmet. zadr., Mlekar., Bralno, »Orel«, Zavarov. gov. živine.

Tolminska podprefektura.

Obsega ves prejšnji tolminski okraj, ki je l. 1910. štel: 7274 hiš, 19.236 moških, 19.003 žensk, vsi Slov., razen 122 Nemcev in 29 Italijanov.

A. Sodni okraj Bovec.

1. B o v e c, trg. 2323, Slovencev 2278. — Žn. Durjava Ant., dn. Klobučar Andr., kn. Češonja Ant. — Šola: 4 r.

(162), Uršič Fr., Mlekuš Olga, Uršič Pavla. — Okrajna pos. (1898), Pos. in hran. (1908), Čit., Pev. dr. »Rombon«. L. 1915.: Podr. CM, Mlekarsko, Pogozd. in olepšev., Voj. veteran., Delav. izobraž., Požar. bramba. Bili tudi 1 r. šoli Kal in Plužne.

2. Čezsoča. 723 Slov. — Žn. Zornik Al. — Šola: 2 r. (90), Uršič Milena. — Pevsko »Polovnik«.

3. Log. (Log — Strmec) 650 Slov. — Žn. Čuder Ant., kur. Sekula Iv. — Šola: 1 r. (80), Mladič Ana; — 1 r. Strmec (30), Klampfer Kat. — Izobraž. »Mangart«.

4. Soča. 872 Slov. — Žn. Domevšček Iv., žk. Munih Cir. — Šola: 2 r. (104), Logar Miroslav, Carli A.

5. Srpénica. 568 Slov. — Žn. Logar Andr., kur. Monkaro Natal. — Šola: 2 r. (110), Trebše Andr., Čičigoj A. — Gasilno, Bral. »Stol« (1920).

6. Trenta. 404 Slov. — Žn. Zorč Jos. — Šola: 1 r. (65), Muznik Fr.

7. Žaga. 708 Slov. — Žn. Domevšček Andr. — Šola: 2 r. (168), Trebše Iv., Ravter Ljuba. — Zadruga vojnih oškod. (1921).

B. Sodni okraj Cerkno.

1. Cerkno. (Cerkno, Bukovo, Gorje, Jesenica, Gor. Novaki, Dol. Novaki, Otalež, Planina, Labinje, Reka — Ravne, Zakriž) 7003, Slov. 6959. — Žn. dr. Gruntar Rud., dn. Kunšič Iv., kn. Krapež Ant.; Otalež kur. Kos Jos., Novaki kur. Kenda Iv., Bukovo žk. Hliš Fr., Ravne žk. Mozetič Iv. — Šola: 5 r. Cerkno Peternelj Met., Podgornik Mir., Gerželj Alb., Mesar Ljudm., Močnik Kat.; 1 r. Planina Bogataj Stanko, Novaki Bradaškja Jos., Gorje Tilly Mar., Zakriž Taus Gabr., Ravne Jug. Ign., Orehek Pertot Raf., Bukovo Kemperle Zof., Zakojca Kemperle Elka, Reka Bratina Bog., Otalež Jevšček Giz. — Hran. in pos. (1893), Kmet. pos. (1908), Kmet. dr., Elektr. zadr., Mlek. zadr., isto Bukovo, Novaki in Zakojca, Ljudska pos. (1910) in Mlek. zadr. Otalež, Slov. kat. izobraž., Sokol, Slov. planin., Kmet. in del. zveza (1921), Ž. podr. CM, Pev. in glasb., Kmet. izobraž. Orehek, Prosvetno »Zarja« Zakriž, Gospodarsko bral. Bukovo, Slov. kat. izobraž. »Orlovec«, Straža, Slov. kat. izobr. Otalež, Pros. gas. Cerkno. L. 1915.: Narodna čit., Nar. polit., Javna ljud. knj.,

Gosp. bral., Sokol, Orel v C., Podr. CM, Slov. Straža, Km. zveza, Kmeč. izobr. Planina, Bukovo, Novaki.

2. Šebrelje. 979 Slov. — Žn. Rejec Ant., žk. Ivančič Jos.; Jagersče žk. Sok Ant. — Šola: 1 r. (54), Močnik Hub.; 1 r. Jagersče (32), Štrukelj Alf. — Potov. šoli Jagersče, Krnica in Stopnik. — Dr.: Šebr. štedilna pos. (1891), Šolska zadr. (1922), Kmet. bral. Šebrelje, »Sloga« Jagersče (1921).

3. Št. Viška gora. 1947 Slov. — Žn. Pervanja Iv., žk. Pirc Val.; Trebuša žk. Reja Karel. — Šola: 1 r. (140), Drekonja Cir. Potov. šola Trebuša — Stopnik, Mervič Valer. Potov. Police — Vrh, Mervič Met. — Dr.: Hran. in pos. (1921), Gosp. zadr. na Idriji, Št. Viški gori in Trebuši, Bralno »Vodnica« Trebuša (1920), Izobraž. »Jasna poljana« Police (1922). L. 1915.: Kmet. bral., Kat. izobr. Trebuša.

C. Sodni okraj Kobarid.

1. Breginj. (Breginj, Logje, Robedišče) 1450 Slov. — Žn. Rošič Fr., vik. Knavs Val. — Šola: 2 r. (140), Perko Rud.; — 1 r. Logje (70), Šturm Ant.; 1 r. Robedišče (30), Skubin Ant. — L. 1915.: Podruž. CM, Bral. »Stol«, Mlek. zadr.

2. Drežnica. 1046 Slov. — Žn. Berginc Tom., žk. Kalin Jos. — Šola: 2 r. (120), Tillich Ana, Mozetič Nat. — Kmečka hran. (1908), Gasilno, Kat. izobr. L. 1915.: Mlekarsko.

3. Idriško. 616 Slov., 6 Ital. — Žn. Petrica Andr. — Šola: 2 r. (120) Silič Just., Miklavič Olga. — Dr.: 2 Mlek. zadr., Bralno, Gasilno. L. 1915.: Pos. in hran. (1908).

4. Kobarid. (Kobarid, Svino, Sužid) 1149 Slov., 13 Lahov. — Žn. Juretič Ant., dn. Koršič Iv., kn. Nadrah Iv. — Šola: 4 r. (250), Bogataj Fr. in Vilma, Ivančič Ema. — Tudi že ital. oddelek (13), Viglioli Nicolo. — Dr.: Hran. in pos. (1894), Podružnici banka Friuli in Venezia Giulia, Čit. s pevskim dr., Sokol. L. 1915.: Sadj. in mlek., Zavar. za živ., Kat. izobraž., Podruž. CM, Kat. polit., in prva obč. knjižnica v deželi.

5. Kred. (Borjana, Kred, Staro selo) 1534, 6 Ital. — Žn. Cenčič Iv., Kred vik. Aljančič Vikt., Borjana Sever Jož. — Šola: 1 r. (115), Sivec Fr.; 1 r. Borjana (86), Gorjup Rud.;

— 1 r. Staro selo (57), Čičigoj Mar. — Dr.: Mlekarna (1911), Zav. za živ., Bralno »Svoboda« Staro selo, Kat. izobr. Kred. L. 1915.: Podr. CM, Bralno »Nadiža« Kred, Kat. izobr. Kred.

6. Livek. 561 Slov. — Žn. Hrast Šim., kur. Jelovčan Pav. — Šola: 1 r. (69), Miklavič Fr. — Potovalna Jevšček — Ravne (46), Štih Jos. — Mlekarne Livek, Perati, Jevšček, Ravne; Izobr. Livek (1921).

7. Ljubušnje. (id. Libušnje, Ladra, Smast, Vrsno, Kamno) 1424 Slov. — Žn. Sokol Iv., kur. Leben Iv., Kamno vik. Jarc Jan. — Šola: 1 r. Vrsno—Krn (70), Medvež Ant., — 1 r. Kamno (65), Štih Jos., 1 r. Smast (60), Ivančič Alb. — Kmeč. hran. in pos. na Kamnem in Libušnjem (1911), Pevsko Smast. L. 1915.: Mlekar. dr. v 4 vaseh, Kat. izobr., enako. — Rojstna občina: pesnik Simon Gregorčič, zgodovinar Simon Rutar.

8. Sedlo. 1015 Slov. — Žn. Lazar Jos., vik. Andryšek Fr. — Šola: 2 r. (112), Fajgelj Raf., Miklavič Oskar; — 1 r. Podbela (58), Jenko Alb. — Mlek. zadr. (1902). L. 1915.: Kmet. izobr. dr.

9. Trnovo. 280 Slov. — Žn. Kranjc Ant. — Šola 1 r. (50), Ivančič Mil. — Mlekarsko dr. (1894).

Č. Sodni okraj Tolmin.

1. Grahovo. (Podbrdo, Stržišče, Nemški Rut, Kneža, Obloke, Grahovo) 4188 Slov. in 12 Ital. — Žn. Florjančič Fr., Podbrdo žk. Babič Ivan., Grahovo žk. Kokošar Iv., Stržišče vik. Šeljak Iv., Obloke — Huda Južina vik. Sedej Vik., Nemški Rut žk. Grilanc Jos. — Šola: 2 r. Grahovo (123), Sattler Andr., Perin Mar.; 1 r. Nemški Rut (83), Štrukelj Edv.; 1 r. Huda Južina (89), Mahnič Iv., 1 r. Stržišče (95), Birsa Edv.; 3 r. Podbrdo (203), Kogoj Pet., Strel Mil., Torkar Jul.; — potovalna, Temljine — Loje (30) in (49). Pagon Josip. — Mlekar. zadr. (1911), Kmet. pos. Podbrdo (1904), enako Huda Južina. — Bral. društva Grahovo, Podbrdo, Huda Južina. L. 1915.: Čit. Grahovo, Kmet. čit. Kneža in Koritnica, Kat. izobraž. Grahovo, Kmeč. izobraž. »Novi vrh« Nemški Rut, Kat. izobraž. Podbrdo, gasilno Podbrdo.

2. Ponikve. (Ponikve, Pečine) 1150 Slov. — Žn. Kranjc Iv., Ponikve vik. Medvež Otilij, Pečine žk. Kovačič Iv. —

Šola: 1 r. Pečine, Kenda Zora; 1 r. Ponikve (102), Kenda Zora. — Mlek. na Ponikvah (1921), Pečine (1924), Čit. Ponikve, Izobr. »Planinka« Pečine.

3. S v. L u c i j a. (Sv. Lucija, Modrejce, Idrija pri Bači, Slap ob Idriji, Lom) 2724 Slov., 77 Ital. — Žn. Mikuš Ant., Sv. Lucija žk. Abram Jož., Idrija žk. Vidmar Iv., Roče-Slap žk. Klopčič Fr., Lom kur. Pisk Ant. — Šola: 2 r. (153), Rakovšček Jos., Gerželj Ana; 1 r. Idrija (78), Vuga Vikt.; 1 r. Slap (64), Podgornik Fil.; 1 r. Lom (66), Komac Vil., 1 r. Log pri Sv. L. (40), Munih Jos. — Dr.: Kmeč. hran. in pos., Kmet. delav. gosp. zadr. Idrija (1921), Olepšev. Sv. Lucija, Zadr. vojnih oškod. (1921), Podr. slov. čebelar., Nar. Čital., Kat. izobraž. Idrija, Bral. in pev. »Bodočnost« Slap, Kmečko izobraž. »Sloga« Lom (1922), Podr. CM za Sv. L. in Baško dolino, Slov. kat. polit. in gosp., Tolmin. učitelj. dr., Slov. plan. dr. (1922), Kmetska in del. zveza za tolminski okraj (1922). — Rojstni kraj: pis. Ivan Pregelj.

4. T o l m i n. L. 1910.: 8245 preb. v naslednjih 17 davčnih občinah: Tolmin, Čaderk, Dolje, Ljubinj, Podmelec, Poljubinj, Volarje, Zatolmin, Žabče in oddelki: Zalaz, Gabrje, Hum, Klavže, Sela, Prapretno, Selišče, Zalaz. — Žn. Gabršček Oskar, dn. Rojec Iv., kn. Pavlin Al. — Šola: 5 r. Kašca Fr., Oblesčak Mar., Pagon Franja, Sterguljc Al., Urbančič Ant.; — 3 r. slov. meščanska Kalan Emil, Matelič Iv., Bertolini Iv., Giraldi Betka; — 1 r. Volarje, Bratina Mil.; — 1 r. Čaderk, Fon Jos.; — 1 r. Zalaz, Sovdat Fr.; — 1 r. Ljubinj, Torkar S.; — 1 r. Poljubinj, Rutar Slavka; — 2 r. Podmelec, Jelinčič Fer., Hrast Mar. — Poleg teh slovenskih še 2 r. italijanska. — Učiteljišče, konvikt škodnik za moške in ženske. — Dr.: Tolminska pos. in hran. (1893), Kreditna zadruga (1894), Konsumno, Mlek. zadr., Stavb. zadruga in več zadrug voj. oškodovancev, Hran. in pos. (1909), Podmelec, Rokod. bral., Pevsko, Gasilno, Olepšev. in pogozd., Planinsko. L. 1915.: Čit., obe podr. CM, Pev. in bral. Ljubinj, Poljubinj in Zatolmin, Kat. izobr. za Poljubinj, Zatolmin in Volarje.

5. V o l č e. (Volče, Čiginj, Sela, Kozaršče, Rute) 1777 Slov. — Žn. Fon Tom., žk. Kodermac Al. — Šola: 2 r. (170), Močnik Jos. — Dr.: Mlek. Volče in Čiginj, Pev. in bral. L. 1915.: Kat. izobr. Volče, Kozaršče, Selo, Kmet. pos. in hr.

Sežanska podprefektura.

L. 1910. štela: 5343 hiš, 15.981 m., 14.480 ž. Med temi 343 Ital., 146 Nem., 20 drugih; razen 28 vsi katoliki.

A. Sodni okraj Komen.

1. Brestovica. (Brestovica, Klanec, Vale). — Žn. Perič Ant., žk. Pahor Pet. — Šola: 1 r. (58), Vodopivec Fr. — L. 1915.: Kmet. izobr. dr. »Rebrina«, Kat. »Gradina«.

2. Brje. 491 Slov. — Žn. Pangos Al. — Šola: 1 r. (75), Malalan Ant. — Podzem. jama »Vodnica«, dolga 2 km. — Kmečka pos. (1908).

3. Gatrovica. 546 Slov. — Žn. Žerjal Al. — Šola: 2 r. (130), Furlan Alb., Pertot Mil. — Strok. šola za zidarje: Furlan Alb. — Konzumno.

4. Gorjansko. 806 Slov. — Žn. Štrekelj Dom. — Šola: 3 r. (150), vod. Hreščak Al. — Pevsko. L. 1915.: Bral. dr. »Narodni dom«.

5. Kobjeglava ali Kobilja glava. 444 Slov. — Žn. Pipan Št., kur. Zega Val. — Šola: 1 r. (77), škof Vikt. — L. 1915.: Bral. »Kraški slavček«, Zav. za živ.

6. Komen. (Sveto, Preserje, Volčji grad, Tomaževica, Mali dol) 2434 Slov., 17 Ital. — Žn. Žigon Jos., dn. Nemec Ben. — Šola: 4 r. (160), Štrekelj Jos., Ščuka Gojko, Kavčič Mar., Rebek Ljudm. — Mešana obrt. nadalj., Kmetijska nadalj.; — 1 r. Sveto (120), Ipavic Pet.; — 1 r. Volčji grad (70), Kocjan Iv.; — 1 r. Tomaževica (6), Cotič Rud. — Okrajna pos. (1899), Hran. in pos. (1898), Mizarska zadr. (1920), Zav. za živ. (1922), Krčmarska zadr., Okrajna boln. blag. (1922), Sadj., Bralno, Tamburaško, Ljudska knjižnica. L. 1915.: Sokol, Podr. CM, Kat. izobr. Komen, Sveto.

7. Mavhinje. 722 Slov., 18 Ital. — Žn. Žužek Jož. — Šola: 1 r. Mavhinje (86), Legiša Hinko; — 1 r. Sesljan (50), Grdol Iv. — Sokol Mavhinje, Ljudski oder Vižovlje. L. 1915.: Bral. »Gromada«, Kmetško delavsko »Morje« Sesljan, Godba vet. dr.

8. Nabrežina. 1392 Slov., 470 Ital. (večina došla po vojni). — Žn. Boschetti cav. Tomaž, kur. Vodopivec Jos. — Šola: 6 r. Tance Avg., Kosmina Iv., Trpin Ant., Vallig Olga,

Eleršič Val. — Dr.: Hran. in pos. (1888), Ljudska knjižnica, Godbeno, Šolsko. L. 1915.: Bolniška blag., Pevsko »Nabrežina«, Obrtna gosp. zadr., Podr. CM, Kat. izobraž., Gostil. zadr.

9. Pliskovica. 779 Slov. — Žn. Širca Leop., vik. Abram Fil. — Šola: 2 r. (150), Čok Olga. — Kmečka hran. in pos. L. 1915.: Konsumno, Podr. CM.

10. Sela. 404 Slov. — Žn. Ferfolja Fr., vik. Pahor P. Šola: 1 r. (45), Vodopivec Bernarda.

11. Slivno. 336 Slov. — Žn. Sardoč Jos. — Šola: 1 r. (68), Hmelak Pavla.

12. Šempolaj. 502 Slov. — Žn. Škrk Jos., vik. Štanta Vinc. — Šola: 1 r. (122), Furlan Janko, Vodopivec Olga. — Kmet. hran. in pos. (1910), Kmet. zadr. (1908), Ljud. oder. L. 1915.: Kat. izobraž.

13. Škrbina. 574 preb., 4 Ital. — Žn. Cotič Fr., kur. Pipan Fr. — Šola: 2 r. (115), Fakin Vin., Stepančič Mar. — L. 1915.: Bral. »Narodni dom«, Sokol, Kat. izobraž.

14. Štanjel. (Štanjel, Kobdilj, Hruševica) 1070 Slov., 8 Ital. — Žn. Gašpari P., kur. Kos Jan. — Šola: 2 r. (176), Jerreb Mil., Orel Ang. — Hran. in pos., Bral. in pev. »Štanjel«. L. 1915.: Podr. CM, Ljudska knjižnica.

15. Temnica. (Temnica, Kostanjevica, Lipa) 1480 Slov. — Žn. Rogelja Iv., vik. Saba Zor., Kostanjevica vik. Pahor P. — Šola: 1 r. (78), Fakin Fr.; — 1 r. Kostanjevica (75), uč. ni bilo; — 1 r. Lipa (54), Urbančič Mar. — Stavb. zadr. (1920), Izobr. dr. L. 1915.: Pevsko »Zora«, Delav. izobr. in podp., Podr. CM, Katol. delav., Bral. in pev. »Jenko«, Zav. za živ. Kostanjevica.

16. Veliki Dol. 385 Slov. — Žn. Merkuža Frid., vik. Štubelj Leop. — Šola: 1 r. (85), Moser Sil. — L. 1915.: Kat. izobr.

17. Vojščica. 444 Slov. — Žn. Pirc Jos. — Šola: 1 r. (112), Milič Ang. — Izobraž. društvo.

B. Sodni okraj Sežana.

1. Avber. 529 Slov. — Žn. Grmek Alf., žk. Pipan Ivo. — Šola: 1 r. (107), Poljšak Alb. — Podr. Kmet. zadr. (Trst), Pevsko »Kraški vrh« (1920).

2. D u t o v l j e. 968 Slov., 32 Ital. — Žn. Žvab Jos., žk. Šonc H. — Šola: 3 r. (225) Kenda Fr. — Vin. in sadj. (1905), Pevsko »Venček«. — L. 1915.: Podr. CM, Nar. kmet., Krčm., Bral., Vin. in sadj. Kreplje.

3. K o p r i v a. 360 Slov. — Žn. Vrabec J., žk. Požar Ant. — Šola: 1 r. (56), Šonc Al. — Pevsko in bral. »Zarja«.

4. L o k e v ali Lokve. 1389 Slov., 7 Ital. — Žn. Muha Ant., kn. Vidan Jož. — Šola: 3 r. (258), Praprotnik Slav., Luxa Zala, Orel Mar. — Lokavska hran. in pos. (1907), Zav. za živ., Bral. in pevsko »Tabor«, Ljudski oder (1919). L. 1915.: Podr. CM, Gosp. in konsumno, Kmetska pos. in hran.

5. N a k l o. (Barka, Dane, Divača, Ležeče, Misliče, Naklo, Podgrad, Škoflje, Vareje, Vatovlje) 2551 Slov, 57 Ital. — Žn. Gombač Jos., Svetlič Jos. Divača, žk. Rodič Mir. Vreme, kn. Cerar Ant. Vatovlje. — Šola: 1 r. Barka, Klemenčič Ant.; — 3 r. Divača, Rustja Jos., Vlacovich Iv. in Jul.; — 1 r. Škocjan, Štrekelj Alb.; — 1 r. Podgrad, Gregoretič Ant.; — 1 r. Škoflje, Skok Olga. — Sadj. in vinar. Barka, Pev. Divača. — L. 1915.: Podr. CM.

6. P o v i r. (Povir — Merče) — Žn. Čefuta Andr., žk. Barbič Mih. — Šola: 3 r. (227), Bolle Fran, Kaus Avr., Bizjak Justa. — Zav. za živ.

7. R o d i k. 510 Slov., 6 It. — Žn. Cerkvenik Iv., žk. Elsnic Jos. — Šola: 1 r. (90), Gregoretič Ant. — Kmeč. hran in pos., Pev. in bral. »Jurčič«, Pev. in bral. »Venec« Kozina.

8. S e ž a n a. 1592 Slov., 66 Ital. — Žn. Mahorčič Ludv., žk. Schifrer Iv. — Šola: 1 r. (220), Pahor Jos., Turšič Hermina, Macarol Ana, Wilfer Herm.; — 1 r. Orlek, Kocjan Jos. — Okrajna hran. in pos., Klub dramatičnih diletantov, Godbeno »Kraška Vila«, Salonski orkester, Sokol, Pevsko, Bralno, Ljudski oder, Pev. in bral. »Solnce žar« Dane. L. 1915.: Nar. čit., obe podr. CM, Učiteljsko društvo za sežanski okraj, Okraj. bol. blag., Šolsko podporno, Pevsko »Zorislava«, Pevsko in bralno »Draga« v Orleku.

9. S k o p o. (Skopo, Krajna vas) 485 Slov. — Žn. Živic Ferd. — Šola: 1 r. (85), Šinigoj Jos., Srebrnič Alb.

10. Š t j a k. 812 Slov. — Žn. Počkar Iv., kur. Drašček Iv. — Šola: 1 r. (78), Koglöt Jos. — Hran. in pos., Kmetska zadr., Pev. in bral. »Višava«. L. 1915.: Vinar. in sadjar., Orel v Branici.

11. Š t o r j e. (Štorje, Kazlje) 787 Slov. — Žn. Kos Al.

— Šola: 1 r. (102), Bekar Al.; — 1 r. Kazlje (70), Tomažič Živ.
— Kmeč. izobr. Štorje, Pev. in bral. »Dneva žar« Kazlje.

12. **Tomaj.** (Tomaj, Križ, Utovlje) 1578 Slov. — Žn. Gerbec Jos., dn. Sila Mat., kn. Simonič Ad. — Šola: 2 r. (132), Kosovel Ant., Cenčič Mar. — 3 r. dekliška (186), Jurež Evfrozina, Rančigaj Evg., Koklič Hermana š. sestri; — Gospodinjska šola (20), Košir Leonarda, Petrovčič Tadeja; 1 r. Utovlje, Kocjan Iv. — Hran. in pos., Pev. bral. »Tomaj« z dram. in tamb. ods., Pev. bral. »Mladina« Križ, Izobraž. Utovlje, Pev. bral. »Zeleno jezero« Dobravlje. 1915.: Podr. CM, Vin., Zav. za živ.

13. **Veliki Repen.** 929 Slov., 10 Ital. — Žn. Furlan Aloj., žk. Wester Emil. — Šola: 2 r. (180), Ravbar Jos., Fakin Mar. — Gosp. svet. V. Repen, Gosp. svet. Vrhpolje, Pev. izobr. »Dom«, Pev. izobr. »Tabor« Vrhovlje. L. 1915.: Kat. izobraževalno.

14. **Zgonik.** (Zgonik, Gabrovec, Salež) 1527 Slov. — Žn. Gruden Iv., žk. Butkovič P. — Šola: 2 r. Baša Ant., Koenig Pavla. — Pev. Salež in Zgonik. L. 1915.: Kmet. kons. (1898).

Gradiščanska podprefektura.

A. Sodni okraj Krmin.

1. **Biljana.** 1325 Slov., 5 Ital. — Žn. Mavrič Aloj., dn. Kumar Ljud., Šlovrenc žk. Remec Iv., Fojana vik. Spitzer Iv. — Šola: 3 r. Biljana (180), Toroš Jos., Prinčič Stan., Toroš Antonija; — 2 r. Fojana (98), Korošec Fort., Kovačič Eli. — Hran. in pos. (1902) Biljana, Medana, Dobrovo. Poljed. dr. kolonov in maloposest. v Fojani (1922), Bral. »Lipa«. L. 1915.: Podr. CM, Kolesarsko, Sokol, Kat. izobr., Slov. Straža, Kmet. izobr. Fojana.

2. **Kožbana.** 1765 Slov., 218 Ital. — Izredni komisar Caucic Iv., kur. Lenardič Ferd., Mirnik Mullig Iv. — Šola: 2 r. Kožbana, Toroš Al., Sfiligoj Iv.; — 1 r. Mirnik (46), Simčič Adolfin; — 1 r. Skrljevo (45), Korošec Bazilij; — 1 r. Golo brdo (31), Souson Iv. — Kmeč hran. in pos. Mirnik, Pevski meš. zbor Mirnik. L. 1915.: Pev. in bral. »Slavec« v K., Kmet. izobraž. Skrljevo, Pev. in bral. »Skala« Hruševlje.

V mestu Krminu (Cormons) smo imeli podružnico Sv. Cirila in Metoda, Bral. dr., Dvorazrednico sv. CM, Otroški vrtec.

3. Medana. 962 Slov., 7 Ital. — Žn. Gradnik Jožef ml., kur. Milanič Jos. — Šola: 3 r. (189), Šfiligoj Aleks., Šarabot Emil, Zorzut Zinka. — Izobraževalno dr. (1911).

Tržiška (Monfalcone) podprefektura.

Sodni okraj Tržič (Monfalcone).

Slovenski občini:

1. Devin. (Devin, Jamlje, Medja vas) 560 Slov., 110 Ital. — Žn. Colja Jos., žk. Štolfa Iv. — Šola: 80 Slov., 10 Ital., toda že samo italijanska, uč. Sbardolini Gino. L. 1915: slov. 1 r., Šfiligoj Aleks.; — Medja vas 1 r., Štanta Jos. — Kmet. pos. (1909). L. 1915.: Podr. CM, Pevsko »Ladja«.

2. Doberdob. 760 Slov. — Žn. Gergolet Jos., kur. Kodrič Jos. — Šola: 1 r. (54), Bratuž M. — Kmet. hran. in pos. (1908), Prosvetna »Skala«. L. 1915.: Pev. in bral. »Jezero«, Zav. za živino.

Dodatek.

Notranjski del Julijske krajine.

Zla usoda je spravila pod Italijo poleg cele Primorske tudi velik del sosednje Notranjske. Italijani so zasedli po londonskem paktu vse stare rimljanske meje proti vzhodu od cerkljansko-idrijskih hribov, vzhodno od Postojne mimo Snežnika do Sušaka. Natančno to mejo je zahteval italijanski zgodovinar profesor Amato Amati že l. 1866., ko je nastal med italijansko in avstrijsko diplomacijo po končani takratni vojni velik spor za nove meje med Italijo in Avstrijo. Ta profesor je imel v Genovi in Milanu hrupna predavanja o »pravičnih« italijanskih zahtevah na severo-vzhodni meji, zahteval je stare strategične rimljanske meje, ki zagotove veliki Italiji mirno posest od koroške meje do Kvarnera. Že takrat je na njegov predlog izdalo italijansko društvo »Istituto lombardo di scienze e lettere« zemljevid, ki je skoraj povsem skladen z današnjo mejo med Jugoslavijo in Italijo. Modremu in odločnemu delu takratnih goriških prvakov, podprtih z odločnimi nastopi vsega ljudstva, se je zahvaliti, da je takrat končno ostala stara administra-

tivna meja med beneško provinco in goriško-gradiščansko grofijo kot meja med Italijo in Avstrijo.

Nesrečni londonski pakt, čegar vsebino so vsi naši vodilni krogi prepozno izvedeli, je pa priključil Italiji tudi še velik del naše Notranjske in jo spojil z našo primorsko usodo. Zato je moja naloga, da dopolnim prejšnji sestavek z malo sličico, kaj so Italijani ugrabili tudi od sosednje Notranjske.

V svoji knjigi o goriških Slovencih se moram glede notranjskih okrajev sedanje Julijske Benečije omejiti zgolj na statistiko. Toda že v zgodovini Goriške smo mogli opaziti, kako močne so bile življenske vezi, posebno vezi Gorice z južnim in zapadnim delom Kranjske. Zgodovina tega ozemlja je bila tesno združena z zgodovino Goriške prav od časov narodnega prebujenja dalje. Omeniti je n. pr. le delovanje dr. Lavriča, ki je bil doma iz Reške doline, iz zadnjih desetletij posebno še vpliv goriškega šolstva, vpliv našega tiska in gospodarskih stikov te pokrajine z Gorico itd. Pazljivi čitatelji so mogli sami opaziti, kako se je življenje slovenskih primorskih pokrajin prepletalo in gojilo temelje samostojne kulture. Saj so to prepletenost določili in zahtevali že naravni pogoji: enotnost vsega narodnega ozemlja — in teženje k morju. Pri Goriški deželi smo celo spoznali utrjeno prometno zvezo s Koroško in trajno skrb za Beneške Slovence. Slovenska mesta Gorica, Ljubljana, Celovec (prej) in Trst so tekmovala za vodstvo naroda. Vse slovenske dežele skupaj pa so bile in so kljub političnim upravnim delitvam naravna enota, ki se je tega zavedala že v ljudskem javnem življenju in izražala v tradiciji, v gospodarski povezanosti, kmetijstvu (zamenjava pridelkov), obrtu in trgovini, v slavnih trgovskih in romarskih poteh (Brezje, Sv. Višarje, Sv. Gora, Trsat). Natančnejšo sliko te skupnosti bom poskusil podati v knjigi »Trst in Istra«, ki izide po možnosti za Velikonoč.

Pripominjam, da do l. 1923. v Julijski krajini še ni bilo tistega strahovitega zatiranja vseh naših kulturnih in gospodarskih ustanov, sistematičnega uničevanja našega šolstva in naših društev, kakršna so začeli pozneje fašisti. Še so bili povsod slovenski župani, slovensko šolstvo in delovala so narodna društva, ki jih je bilo zlasti na Goriškem še celo več ko pred vojno.

Od nekdanje Notranjske so Italijani odtrgali naslednje naše občine. (Številke označujejo prebivalstvo po italijanskem štetju, kakor je italijanska tudi upravna razdelitev dežele na podprefektore. Kratica dn. = dekan, žn. = župan, žk. = župnik, kn. = kaplan. V oklepaju so števila učencev, odn. leto ustanovitve za društva.)

Idrijska podprefektura.

Sodni okraj Idrija.

1. Čekovnik, 304 Slov., žn. Podobnik Ivan. Sredi smrekovega gozda so zapornice (klavže) za plavljanje lesa po Belci in Idrijci. Romantična občina zaradi gozdov.

2. Črni vrh. (Črni vrh, Zadlog, Idrijski log, Lome, Javornik, Kanji dol) 2013, Slov. 1997. — Žn. Lampe Ivan, žk. Abram Ivan, kn. Kavčič Filip. — Šola: 3 r. v Črnem vrhu (271), Tratnik Fran, Kos Henrika, Baebler Emilija. — Društva: Posojil. in hran. (1895), Kmet. hran., Kmet. društvo (1898), Gasil., Katol.-slov. izobraž., Nar. izobraž., Kmet. delavska zveza (1922). — Rojstni kraj: Matej Cigale in dr. Frančišek Lampe.

3. Dole. (Dole, Jelični vrh) 876 Slov. in 12 Ital. — Žn. pl. Premierstein Štefan, žk. Likar Pet., kn. Miklavčič Iv. — Šola: 1 r. na Gori (120), Podobnik Leopoldina; — 1. r. v Zagradcu (50), Miklavčič Ivan. — Društva: Hran. in pos. na Gori.

4. Godovič. (Godovič, Medvedje brdo, Novi svet) 1185, med temi 15 It. — Žn. Gruden Franc, kurat Dežela Ivan. — Šola: 1 r. Godovič (94), Župančič Franja; 1 r. Medvedje brdo (9), uč. zdaj prazno. — Društva: Prostovoljno gasilno v Godoviču in Med. brdu.

5. Idrija. 5592, med temi že 67 It. — Žn. Treven Karel, dn. Arko Miha, kn. Žagar Iv. — Sedež podprefektore, davkarije, sodnije, kjer je še nekaj slovenskih uradnikov, enako pri rudniku, gozdnem skrbništvu. — Šola: drž. višja realka in nižja gimnazija, ravn. Žnideršič Fran. — Razredov: 7 na realki in 4 na gimnaziji. Učencev 268, 17 učit. Deška ljudska šola 10 r., (230). Uč. Gostiša Rafael, Osvald Fran, Novak Otmar, Kogoj Leopoldina, Trpin Antonija, Rejc Frančiška, Bloudek Zdenka, Kunc Marija, Novak Mi-

lena, Rupnik Josip, Vončina Albin, Gorše Martin. — Dekliška ljud. šola, 5 r. ljudske, 3 r. meščanske šole; rav. Kavčič Marija, uč. Souvan Marija, Budal Edka, Mačkovšek Frančiška, Knap Ivana, Kos Leopoldina, Kenda Frančiška, Rupnik Marija, Novak Leopoldina, Burnik Karolina, Krap Sidonija, Tušar Marija, Lapajne Marija. — Čipkarska šola (250), Sedej Frančiška, Troha Ana, Čerin Ivana, Bizjak Jožefa, Bernik Julija, Kočevar Katarina. — Gospodinj. šola (24): predn. Zuzek Adelina, Ramovš Ana, Vrhovec Borgia, Willmann Jelena, Rejc Daina. Otroški vrtec (55). — Društva: Okrajna hran. in pos. (1895), Mestna hran., Banka Julijske Benečije, Stav. in kredit. zadruga, Ljudska hran. in pos. (1902), Konsumno, Krščansko gospodarsko (899), Kulturna zveza, Sokol, Dram. društvo, Čitalnica, Katoliška del. družba, Strok. in bralno dr. drž. uslužbencev. V rudniku 1200 delavcev in uslužbencev.

6. Kačja vas. 340 Slov. — Žn. Lenassi Anton. Znamenitosti: Mali grad, Grot, starodavni stolp.

7. Ledine. 900. — Žn. Eržen Ivan, žk. Marješič Filip. Šola: 2 r. (205), Petrovčič Ivan, Pivk Fanči. — Društva: Mlek. zadruga v Sorjaku in Mrzlem vrhu. — Rojstni kraj: Rodoljub Ledinski ali Žakelj Anton l. 1816.

8. Spodnja Idrija. 2164 Slov. — Žn. Burnik Karel, kn. Likar Ludvik. — Šola: 3 r. (200), Mikuš Franc, Mikuš Mara, Leskovec Leopoldina. — Društva: Kmet. del. hran., Gospodar. zadruga, Katol. izobraž. d. — R. kraj: l. 1814. Svetličič Franc.

9. Vojsko. 840 Slov. — Žn. Vončina Peter. — Šola: 2 r. (150). — Društva: Pos. in hran. (1902), Konsumno (1902). — Priljubljeno letovišče 1000 m nad morjem.

Postojnska podprefektura.

A. Sodni okraj Bistrica.

(Pozneje pod Volosko, zdaj pod Reko.)

1. Bistrica Ilirska. 940 Slov. Žn. Ličan Anton, dn. dr. Kržišnik Jožef. Na davkariji, sodnji in pošti še sami slovenski uradniki. Društva: Čitalnica, gasilno, telovadno, godbeno, tamburaško ter orkestralno. — Rojstni kraj: pesnik in p. Bile Ivan.

2. Celje. 260 Slov. — Žn. Frank Jožef.

3. **Jablanica.** (Jasen, Vrbovo, Jablanica, Vrbica, Trpčane-Kuteževo, Gornji in Dolnji Zemon) 2467 Slov. — Žn. Logar Anton. — Šola: 2 r. Vrbovo (195), Pekl Karel, Komar Marija; 1 r. Kuteževo (118) Gros Maksimilijan; 2 r. Dol. Zemon, Šuligoj Ivan, Vizin Antonija. — Društva: Gospodarsko Vrbovo (1920), Katol. slov. izobr. Vrbovo, Kmet.-obrt. zveza.

4. **Janeževobrdο.** 130 Slov. — Žn. Čandek Anton.

5. **Kilovče.** 300 Slov. Žn. Jagodnik Ant.

6. **Knežak.** 3227 Slov. — Žn. dr. Trošt Josip (zdaj v Novem mestu), žk. Kalan Ivan. — Šola: 4 r., Tavčar Ivan, Suša Justina, Šest Ana, Valenčič J.; 1 r. Šembije; 1 r. Koritnice, Bevk Milka; 1 r. Juršiče, Plahuta mira. — Društva: Kmetska hran. in pos., Hran. in pos. Knežak. — Gasilno društvo.

7. **Prem.** 600 Slov. — Žn. Žnidaršič Fran, žk. Žganjar Ignac. — Šola: 3. r. (300), Vadnjal Ivan, Tomšič Anica, Baša Alojzija. — Izobraž. dr. Na gradu Prem l. 1820 rojen dr. Karel Lavrič, sin patrimonialnega uradnika, oče slovenskih čitalnic in voditelj naroda na Goriškem. (Glej v I. in II. knjigi.)

8. **Rateževobrdο.** 190 Slov. — Žn. Barbo Anton.

9. **Smerje.** 378 Slov. Žn. Kovačič Alojz.

10. **Trnovo.** (Trnovo, Harije, Topolc, Zarečje, Tominje, Vel. Bukovica, M. Bukovica, Koseze, Mereče, Podstenje, Zarečica, Dobro polje, Soze, Podstenjšek) 3480, razen 20 vsi Slov. — Žn. Benigar Franc, dn. dr. Kržišnik Josip, kn. Gorše Martin. — Šola: 1 r. Trnovo, Lampret Fortunat; — 1 r. Harije Tomšič Viktor; — 1 r. Podstenje, Gržina Marija. — Društva: Hran. in pos. Trnovo (1894), Pos. za Ilir. Bistrico (1893), Narodna čitalnica Trnovo.

11. **Zagorje.** 945 Slov. Žn. Fatur Matija, kn. Baloh Ivan. Šola: 3 r. (190), Kenič Andrej, Šušelj Kati, Mavčič Ida. Društva: Mlek. zadruga, Bral društvo, Prostov. gasilno.

B. Sodni okraj Postojna.

1. **Bukovje.** 641 Slov. — Žn. Srebotnjak Jern., žk. Janež Dom. — Šola: 2 r. (106), Lipovs Jos., Mayer Julija. — Znameniti Predjamski grad.

2. **Košana.** (Košana, Volče, Suhorje, Ostrožno brdo) 2074 Slov. — Žn. Kaluža Fr., žk. Kovačič J., kn. Lesar Alojz. — Šola: 3 r. Dol. Košana; 1 r. Ostrožno brdo in Suhorje.

3. **Postojna.** (Postojna, Stara vas, Zalog, Hrašče, Zagon, Strmca, Studeno) 4146 Slov., 593 vojaštva, karabinjerjev in priselnikov. — Žn. Kutin Fran, žk. Krhne Fran. Šola: 5 r. (406), 11 učnih moči, vod. Šraj Janko, kat. Ažman Andrej, Peteros Marija, Štrenar Frančiška, Marušič Pelagija, Valenčič Ivan, Vilhar Kat., Bertelli Adolf, Pace Jožafat, Bertarelli Marija, Črnigoj Avgust; — 4 r. mešč. šola (111), ravn. Šraj Janko, kat. Ažman A., uč. Volk V., Žorž Alojz, Boštjančič Marija, Čeč Iv. — Društva: Notranjska pos. (1882), Obč. hran., Kmetska hran. (1908), Mlekarska z. (1897), Rokodelska, Gostilničarska zadruga, Pevsko društvo, Čitalnica, Tamb.-dram. društvo »Sovič«, Športni klub »Postojna«. — Odvetnik dr. Župančič Hadrijan, notar Kogej Jakob. — Sloveča Postojnska jama. Jama Pivke.

4. **Slavina.** (Slavina, Matenja vas, Orehek, Rakitnik) 1946, Slov. 1879. — Žn. Durjava Alojz, žk. Smolnikar Luka v Slavini, kur. Kovačič A. v Št. Ivanu. — Šola: 3 r. (173), Verbič Fr., Toroš Marija, Kraigher Josipina; — 1 r. Matenja vas (Št. Ivan, 60), Dolenc Ivanka; — 1 r. Orehek (65), Starman Ivan. — Društva: Podr. kmet. zadr. v Trstu (1921), Hran. in pos. Matenja vas (1895), Mlekarska zadruga Prestranek in Koče, Pevsko društvo »Javornik« Matenja vas, Dram. krožek (1921), Krožek »Odvada«, Gasilno dr. Slavina, Bralno Orehek. — Drž. kobilarna Prestranek.

5. **Sveti Mihael,** 2162 Slov. — Žn. Smerdel Franc, kur. Vidmar Fr. — Šola: 2 r. Nadanje selo (120), Ažman Ana, Rozman Marija. — Zavodi in društva: Pos. v Košani, Gosp. in kons. dr. Sv. Mihael, Mlek. zadr. Sv. Mihael in Nova Sušica, Izobraž. pri Sv. Mihaelu.

6. **Št. Peter na Krasu** (Št. Peter, Petelinje, Selce, Radohova vas, Trnje, Palčje) 3200 Slov., razen nekaj uradnikov na železnici. — Žn. Sever Fr., kur. Kramarič Iv. Št. Peter, kur. Muren Josip, Trnje. — Šola: 5. r. Št. Peter (200), Vilhar Frančiška, Vilhar Marija, Mislej Mil., Kavšek Mar.; — 2 r. Trnje (120), Justin Rajko, Kos-Stegu Mara; — 1 r. Palčje (76), Kalan Ljudvika. Hran. in pos. (1895), Kmečka hran. in pos. (1907), Slov. čitalnica, Prostov. gas. d. — V bližini Windischgrätzova posestva, znamenita Trnjska jama.

C. Sodni okraj Senožeče.

1. Dolenja vas. (Dolenja vas, Potoče) 450 Slov. — Žn. Franetič Iv. — Šola: 1 r. (75), Plahuta Mira.
2. Famlje. 295 Slov. — Žn. Magajna Anton.
3. Laže. 165 Slov. — Žn. Pangerc Jakob.
4. Hrenovice. (Razdrto, Strane, V. Brda, Hruševlje, Hrenovice, Studenec, Landol, Šmihel, Rakulik) 2600, razen 18 vsi Slov. — Žn. Dužnik Alojzij, žk. Zupan Ivan, 2 kuračiji Ubeljsko in Razdrto, 11 podružnic. — Šola: 2 r. Hrenovice (130), Carnelli Amalija, Zamar Slavica; — 1 r. Šmihel (60), Lovrečič Alba; — 1 r. Hruševlje (64), Vilhar Pavla; — 1 r. Razdrto (40), Knafeljc Štefanija; — 1 r. Ubeljsko (100), Divjak Cilka, Tauzes Vanda. — Društva: Hran. in pos. (1901) Hrenovice, Mlek. in sir. zadruga Hruševlje, Kmetijsko Hrenovice (1911), Kat. izobraž. Hrenovice, Bralno Razdrto, Gasilno Razdrto, Landol in Hruševlje. — Na Razdrtem: r. pisatelj dr. Dolenc Hinko.
5. Senožeče. (Senožeče, Gabrče) 829, od teh 30 Ital. — Žn. Meden Jožef, žk. Rupnik Fr. — Šola: 4 r. (168), Piano Leopolda, Križaj Lina, Sila Angela, Trampuš Alojzija. — Društva: Kmečka hran. in pos. (1907), Hran. in pos. (1896.), Tambur., Izobraž., Požarno.
6. Sinadole. 145 Slov. — Žn. Perhac Fr.
7. Vremški Britof. 380 Slov. — Žn. Magajna Fr., žk. Rodič Miroslav. Šola: 2. Britof (150), Jasni Franc, Kogoj Marija.
8. Zgor. Vreme. 398 Slov. — Žn. Cerkvenik Josip.

Č. Sodni okraj Vipava.

1. Budanje. 1045 Slov. — Žn. Želj Ivan, žk. Debevec Ivan. — Šola: 2. r. (180), Logar Franc, Ditrich Marija. — Društva: Čebelica Kat. slov. izobr. društva, Kat. slov. izobr. društvo.
2. Col. (Col, Križna gora, Senabor) 987 Slov., 9 Ital. — Žn. Bizjak Fran, žk. Janc Iv. — Šola: 2 r. (180), Šelj Fr., Volčina Mar. — Izobraž. društvo, Hranil. in pos. (1904.)

3. Erzelj. 332 Slov. — Žn. Terčelj Leopold, žk. Kralj Alojzij, v Branici kur. Šmid Fr. — Šola: 1 r. (33), Poljšak Srečka.

4. Goče. 469 Slov. — Žn. Ferjančič Franc, žk. Kralj Alojz. — Šola: 1 r. (92), Mercina Fr. — Kmet. podružnica, Pevsko dr. »Nanos«, Bralno »Triglav«.

5. Lože. 490 Slov. — Žn. inž. Mayer Evgen. — Šola: 1 r., Mrcina Ivan. — Kmet. izobr. društvo, Kat. slov. izobr. društvo Manče.

6. Planina, podobčina Dolenje. 830 Slov. — Žn. Marc Viktor, žk. Mayerhoffer Ivan. — Šola: 2 r. (122), Feigel Ljud. — Mlekarska zadr. (1899), Hran. in pos. (1900).

7. Podkraj. (Podkraj, Višnje, Vodice) 997 Slov. — Žn. Trkman Mat., žk. Zavrl Alfonz. — Šola: 2 r. (210), Kmet Herman in Julka. — Pevsko in bralno društvo.

8. Podraga. 492 Slov. — Žn. Janežič Ivan, žk. Koller Gustav. — Šola: 1 r. (100), Grile Marija. — Kmet. čitalnica, Kat. slov. izobr. društvo.

9. Slap pri Vipavi. 541, razen 13 vsi Slov. — Žn. Malih Ferd., žk. Pišot Ivan. — Šola: 1 r. (120), Justin Ivana. — Pos. »Slap« s sedežem v Vipavi, Bralno društvo »Lipa«, Slov. izobraž d.

10. Šturje. 1364 Slov. — Žn. Repič Fran, žk. Leban Albert. — Šola: 2 r. (170), Bianchi Marija, Jamšek Darinka. Hran. in pos. (1898), Kat. slov. izobraž., Tambur. »Danica«.

11. Št. Vid pri Vipavi. 1461 Slov. — Žn. Rudolf Jan., žk. Kovač Janez, kur. na Lozicah Jernič Anton. Šola: 3 r. (182), Trošt Jožef in Justina. — Hran. in pos. (1908), Mlek. zadr. (1908), Živinor. zadr., Bralno dr. »Sloga«, Kat. slov. izobr. dr., Gasilno, Bralno in pevsko »Tabor« na Lozicah in tamburaški zbor. — Tu rojen skladatelj Stanko Premrl.

12. Ustje. 373 Slov. — Žn. Krečič Al., žk. Kočevar Fr. — Šola: 1 r. (60), Kambič Ivan. — Slov. izobr. društvo, Društvo »Hubelj«.

13. Vipava. 1428. — Žn. Petrovčič Josip, dn. Lavrič Andrej, kn. Britenberger Ig. — Šola: 4 r. (188), Skala Ant., Skala Ljudmila, Bratovž Dora, Kacin Marija. — Hran. in pos. (1896), Kmet. zadruga (1900), Vinorejska zadruga, Narodna čitalnica, Izobraževalno, Gasilno.

14. V r a b č e. (Vrabče, Vel. polje, Griže) 848 Slov. — Žn. Suša Alojz, žk. Gerbec Ant. — Šola: 2 r. (105), Knap A.

15. V r h p o l j e. 923 Slov. — Žn. Lavrenčič Ivan, žk. Papež Ant. — Šola: 3. r. (120), Punčuh Franc, Kalin Mar., Veselič Marija. — Kat. slov. izobraž., Prostov. gasilno.

Okolica Trbiža.

Žalostnejšo sliko nam podaja sodni okraj Trbiž. Tu smo imeli občine: 1. B e l a p e č, odtrgana od Gorenjske, kjer je bilo pa od 902 prebivalcev le 167 Slovencev, ostali so bili Nemci. Šola nemška. Slovenski župnik Zajc Franc. Župan Nemec. — 2. L i p a l j a v e s, 184 Nemcev, 94 Slov., 25 Ital. — 3. N a b o r j e t, 626 Nemcev, 65 Ital., 19 Slov. — 4. P o n t a b e l, 341 Nemcev, 365 Ital. Šola nemška in italijanska. — 5. T r b i ž, 3303 Nemcev, 564 Ital., 223 Slov. — 6. U k v e, 754 prebivalcev, v s i Slov. Župan Martinc Simon, župnik Žankar Pij. Šola: 2 r. 120 otrok. — 7. Ž a b n i c e, 945, našteli dve tretjini Nemcev. Šola nemška. Nemško pevsko društvo.

*

Ta izkaz po prefekturah in občinah dokazuje naše bogastvo na občinski, okrajni in deželni avtonomiji, o naši znameniti cerkveni hierarhiji, o divno razvitem šolstvu. In končno o našem političnem, kulturnem in gospodarskem delovanju, ki ga na kratko označujejo samo imena naših denarnih zavodov in društev.

Ravnatelj gospod S v i t o s l a v P r e m r o u mi je napisal študijo o našem zadružništvu in denarstvu, ki bi šele pokazala visok razvoj na gospodarskem polju. — Ker pa ta študija obsega skupno sliko tudi s Trstom, Istro in Notranjsko, — in ker mi je gradivo narastlo veliko nad določeno mero za to knjigo, zato to študijo, morda še obširneje zajeto, objavim v prihodnji knjigi: »T r s t i n I s t r a«, ki izide, ako gre vse po sreči, za Veliko noč 1935, ob 50-letnici ustanovitve Družbe sv. Cirila in Metoda, kateri sem tudi jaz kumoval.

Ta seznam nam podaja tudi dokaz, kaj vse nam je fašizem uničil in deloma še uničuje zadnje ostanke. — Šole in

društva ne žive več, učiteljstvo je deloma upokojeno, deloma je nameščeno v Jugoslaviji. Iz seznama si more vsakdo napraviti natančno statistiko, koliko naše dece je brez slovenske šole, ki jo polaščujejo in nam delajo novodobne janičarje iz nje. — Videl sem pismo takega mladega janičarja, ki je skušal z laškim pravopisom napisati stricu v Jugoslaviji — slovensko pismo.

V Gorici životarita edino še »Goriška ljudska posojilnica« in »Kmečka banka« pod laškim imenom. — »Centralna posojilnica« je prešla v roke Italijanom, a »Trgovsko-obrtna zadruga« je letos definitivno likvidovala, potem ko je morala oddati naš slavn »Trgovski dom« fašistom za samih 400.000 lir, dočim so imeli likvidatorji par mesecev prej slovensko ponudbo okrog 700.000 lir, kolikor je med brati vreden. Ne morem razumeti, kako je potem prišlo do take nasilne prodaje... Kljub temu je Zadruga končala na ta način, da je izplačala vse deleže in dodala še vsakemu deležniku po — 215 lir nagrade ali skoraj 1000 dinarjev. Tako je slavno-žalostno končala »Zadruga«, ki je dajala našim nasprotnikom v domačem taboru neizmerno mnogo prilik za spodtike, za natolcevanje, za obrekovanje, kar je spravilo zavod v položaj, da je moral napovedati likvidacijo... ki je eto končala tako izborna, kakor konča morda redko kateri drug zavod.

In ta dokaz Zadruge je meni ob 70-letnici najlepše za-doščenje.

ZAKLJUČNE PRIPOMNJE.

Emigrantov je le v Jugoslaviji okrog 70.000. V teku leta utegnemo dobiti natančno število. V Argentini jih je okrog 18.000, največ v Buenos Airesu, kjer bivši urednik »Edinosti« dr. Viktor Kjuder izdaja prav dober tednik »Novi list« (El Nuevo Periodico, B. A., Lavalle 341.), ki prinaša prav dobrih poročil iz zaslužnjene domovine. — Pa tudi v vseh ameriškanskih državah se nahajajo naši bedni emigranti, ki so šli iskat nove domačije, kjer bi lahko v miru živeli.

V Jugoslaviji jih naletimo prav povsod. Ni ga večjega kraja, da nimamo tam lepe emigrantske naselbine. — Povsod so emigranti dobri propagatorji jugoslovanske misli, delavni

člani med kulturnimi delavci. V Mariboru so bili mnogi že v begunstvu, so ob prelomu tam ostali in so si pridobili izrednih zaslug za slovenski Maribor. Veliko jih je bilo med plebiscitno propagando na Koroškem, bili so tudi v legijah za osvoboditev Korotana.

Emigranti smatrajo Jugoslavijo za svojo drugo domovino, dokler jim ne bo mogoče vrniti se zopet domov, kar je njihova edina želja.

Ne v kake separatistične namene, marveč iz žive potrebe, da se pripravljajo na povrnitev v ljubljene domačije, ustanavljajo svoja emigrantska društva, ki so združena v »Savez Jugoslovanskih emigrantskih društev«. Dne 24. oktobra 1933. je bila na kongresu v Ljubljani izvoljena uprava: Dr. Ivan Marija Čok v Beogradu, predsednik, — I. podpredsednik dr. Ivo Ražem v Zagrebu, II. podpr. Anton Gorup v Celju, tajnik Anton Mladen v Beogradu, blagaj. Josip Mohorović v Beogradu, — odbornika Saša Štrekelj v Ljubljani in Alojzij Luznik v Celju.

V tem Savezu so l. 1934. naslednja društva:

Beograd: Udruženje »Istra - Trst - Gorica«. — Omladinska sekcija »Istra - Trst - Gorica«. — Bistrenica v južni Srbiji: Agrarna zajednica iseljenika iz Julijske Krajine«. — Brod na Savi: Prosvjetno i potporno društvo »Istra«. — Celje: Društvo »Soča«. — Črnomelj — Metlika: Emigrantsko društvo »Krn«. — Dolnja Lendava: Društvo »Soča«. — Kamnik: Prosvetno in podporno društvo »Tabor«. — Kočevje: Društvo »Orjem«. — Kranj: Izobraževalno in podporno društvo »Sloga«.

Laško: društvo »Orjem«. — Litija: Klub emigrantov. — Ljubljana: Društvo »Soča«. — »Tabor«, Delavsko prosvetno in podporno društvo. — Klub jugoslovanskih akademikov iz Istre, Trsta in Gorice. — Starešinska družina Kluba jugoslovanskih akademikov. Klub Primork. — Odbor za sprejemanje in nameščanje beguncev. — Prosvetno in izobraževalno društvo »Zora« v šiški. —

V Ljubljani je poleg teh društev še Obrambno društvo »Branibor«, ki ima namen: zaščita Jugoslovancev v inozemstvu. To je društvo z višjimi cilji, ne samo za emigrantska vprašanja.

Maribor: Društvo »Jadran«, Prosvetno in podporno

društvo »Nanos«. — Niš: Društvo »Istra - Trst - Gorica«. — Novi Sad: Prosvetno i potporno društvo »Istra«. — Novo mesto: Društvo »Soča«. — Osijek: Prosvetno i potporno društvo »Istra«. — Sarajevo: Udruženje emigranata iz Italije »Gortan - Bazovica«. — Skoplje: Prosvetno in podporno društvo »Trst - Gorica - Reka«. — Subotica: Prosvetno i potporno društvo »Istra - Trst - Gorica«. — Sušak: Društvo »Istra«. — Škofja Loka: »Edinost«. — Tivat: Društvo »Istra«. — Trbovlje: »Krajevna organizacija jugoslovanskih emigrantov«. — Zagreb: »Istra«, udruženje emigranata Jugoslavena iz Julijske Krajine. — Istarski akademski klub. — Akcioni odbor za kolonizaciju seljaka emigranata iz Istre, Trsta i Gorice. — Zemun: »Udruženje Jugoslavena iz Istre, Trsta, Gorice i Zadra«.

Nekatere žrtve fašizma.

Ni mogoče naštetiti vseh žrtev laškega imperializma in zlasti fašizma, ki so poginile večinoma v mladih ali najlepših letih življenja. — Tu naj bodo še poznim rodovom za beležena naslednja imena:

Babić Ivan, ubit v Burji, septembra 1921. — Bajec Drago iz Vipave, umrl 29. okt. 1928. na begu pred aretacijo. — Bajt France, iz Zelš pri Cerknici, ubit pri prehodu čez mejo 19. okt. 1933. — Bercè Marij, ubit 4. julija 1923. — Bidovec Ferdo iz Trsta, ustreljen 6. sept. 1930. na Bazovici (Bazoviška tragedija). — Bregant Iv. umrl v goriški bolnici na posledicah ran, zadobljenih na begu 22. avgusta 1928. — Cvek Jakob iz Zakriža pri Cerknem, umorjen 12. aprila 1921. Čotar Marijan, izvabljen iz Jugoslavije nazaj v Italijo, da bi ga tu mučili, ali je 11. maja 1934. skočil iz tretjega nadstropja tržaške kvesture (ali pa so ga — vrgli!!), in je v groznih mukah umrl. — Eržen Valentin iz Zakriža pri Cerknem, umorjen 19. jun. 1933. — Filipič Josip iz Novakov, umrl v konfinaciji na Liparih 29. dec. 1929. — Gortan Vladimir, ustreljen 17. oktobra 1929. v Pulju. — Grlica Ivan, umorjen v tržaškem Delavskem domu l. 1920. — Gropajc Anton iz Doline, umrl v rimski Regina Coeli 16. jul. 1930. — Hrovatin Matej iz Mačkovelj, umrl na posledicah nasilja 16. maja 1921. —

Irgolič Anton, umorjen pred Narodnim domom v Trstu 1918. — Kerševan Josip iz Prvačine, umrl nasilne smrti 30. sept. 1930. — Knez Anton s Trnovega pri Kobaridu, ustreljen od ital. okupac. oblasti v avgustu 1915. — Kocjančič Venc. iz Marczig, umrl v Regina Coeli, 24. dec. 1931. — Kofol Albin iz Čepovana, umorjen 27. avg. 1926. — Košuta Nazarij iz Sv. Križa pri Trstu, umrl zaradi nasilja 15. apr. 1922. — Kraševac Josip iz Ospa, umorjen 16. maja 1921. — Kukec Josip iz Postojne, umrl v boju z napadalci fašisti 2. sept. 1930. — Madič Josip, župnik v Istri, umrl v pregnanstvu v Sardiniji. — Marušič Fran iz Trsta, ustreljen 6. sept. 1930. na Bazovici. — Miloš Zvonimir iz Trsta, ustreljen 6. sept. 1930. na Bazovici. — Nemec Bogumil, župnik v Komnu, umrl vsled nasilja 22. novembra 1931. — Primožič R., umorjen 11. sept. 1931. — Roblek Hugon, lekarnar z Bleda, ponesrečil pri požigu Narodnega Doma v Trstu 3. jul. 1923. — Rubinič Ivan iz Krnice, umorjen 12. aprila 1921. — Sabadin Ivan od Sabadinov, umrl nasilne smrti 14. maja 1921. — Sedej dr. Frančišek Borgia, knezonadškof goriški, umrl zaradi preganjanja 28. nov. 1931. — Slavec Rok iz Mačkovelj, umrl na posledicah nasilja 16. maja 1921. — Smotlak Viktorija, istotako kakor prejšnji. — Spacapan Jože iz Ozeljana, umrl na posledicah ran, zadobljenih pri volitvah 15. junija 1920. — Štrancar Ant., ubit med volitvami 20. maja 1924. — Tul Marija iz Mačkovelj, umrla na posledicah nasilja 16. maja 1921. — Tul Peter istotako. — Valenčič Vekoslav iz Trsta, ustreljen 6. septembra 1930. — Vodopivec Peter iz Ospa, umorjen 16. maja 1921. — Zorjul Andr. iz Gabrovice, umorjen 16. maja 1921.

Za te mučenike laškega nasilstva in zločinstva vemo, — koliko jih je, za katere nismo izvedeli? Čast njihovemu spominu, v sramoto »aviti« kulturi!

Pomembnejši datumi in dogodki.

9./XI. 1918. napad na Narodni dom v Pazinu.

29./XII. 1918. napad na uredništvo in tiskarno »Eдинosti« v Trstu.

4./IV. 1919. Krški škof dr. Anton Mahnič pregnan iz škofije in deportiran.

4./VIII. 1919. Napad na Narodni dom, na slovensko šolo v ulici Acquedotto in Trgovsko-obrtno zadrugo v Trstu. Skupna škoda 199.633 lir.

2./IX. 1921. zažgali Narodni dom pri Sv Ivanu.

12./IX 1919. je Gabriele D' Annunzio s svojimi »arditi« zasedel Reko in otoke ... vse to s tajno podporo vlade.

30./X. 1919. napad na Tiskarno hrvatsko v Pazinu.

24./II. 1920. je rimsko posebno sodišče obsodilo 13 Mare-zigancev na 135 let ječe. To je bilo še pred — Rapallom.

13./VII. 1920. Požig Narodnega doma v Trstu in Pulju. Uničili so v Trstu pisarne odvetnikov: dr. Kimovca, dr. Pret-narja, dr. J. Abrama, dr. Wilfana. — Razdejali so kavarno »Commercio«, gostilno Lenčkovo, Ljubljansko kreditno banko, Hrvatsko štedionico, ljudske šole in Srbsko cerkveno občino, urade in stanovanje jugoslovanskega delegata, spe-dicijske družbe »Balkan«, pisarno dr. Zuccona v Pulju, ti-skarno »Tiskov. društva« v Pazinu. Škoda je bila cenjena na 34 milijonov lir.

12./X. 1920. — zloglasni Rapallo, strašni mir med Italijo in Jugoslavijo.

8./XII. 1920. ponovni napad na tiskarno »Eдинosti« v Trstu.

20./XII. 1920. prostori uredništva »Eдинosti« prvič opu-stošeni.

19./II. 1921. so zažgali prostore »Ljudskega odra« pri Sv. Križu.

22./III. 1921. fašisti vdrli v prostore Čitalnice v Volo-skem in zažgali ljudsko knjižnico.

1./IV. 1921. zaplenjena knjižnica Ljudskega odra v Trstu.

12./IV. 1921. Fašisti napadli z orožjem vas Krnico pri Vodnjanu, ki se je branila dva dni. Požgali so 26 hiš. Pri tej priliki ubili tudi Iva Rubinića in Jak. Cveka.

17./V. 1921. zažgali hišo Andrašičevo v Črnem Kalu.

16./V. 1921. pokolj in požiganje v vaseh Mačkovlje in okolica.

8./IX. 1921. zažgan Narodni dom v Rojanu.

12./XII. 1921. zažgan Narodni dom v Barkovljah.

10./VI. 1922. napad fašistov na prostore društva »Zora« v Opatiji.

21./VI. 1922. zaradi spomenika na Krnu, ki ga je poškodovala strela, so fašisti uprizorili kazensko ekspedicijo v Kobarid, kjer so uničili spomenik Volaričev, odbili so mu glavo, vlačili kip po trgu in ga končno onečastili na najbolj ostuden način... V Drežnici požgali župnišče.

14./VIII. 1922. Fašisti napadli in razdejali hiši Žiža Katarine in Perković Marije v Lindaru. Škoda 20.000 lir.

12./I. 1923. odlok, s katerim je bila naša občinska avtonomija uničena.

29./III. 1923. odlok, da se pisma s slovenskimi naslovi ne smejo dostavljati.

1./X. 1923. z odlokom Gentilija odpravljen slov. in hrv. šole.

19./X. 1923. je začela izhajati »Goriška Straža« dvojjezično. Kmalu nato je istotako morala izhajati »Edinost« v Trstu, ki se je imenovala tudi »Concordia«. Ali to se je godilo le do 26. oktobra. Istotako je izšla dvojjezično »Istarska Riječ«.

27./I. 1924. — Rimski sporazum, ki prizna Reko Italiji. — Aneksija je bila proglašena 16./III.

5./IV. 1924. fašisti požgali Narodni dom »Zora« v Opatiji.

6./IV. 1924. so bile druge volitve v rimski parlament. Kljub obljubam Mussolinija so bile to nasilne krvave volitve. Na slov. listi sta bila izvoljena dr. Besednjak in dr. Wilfan, na komunistični Jos. Srebrnič.

12./X. 1925. pravosodni minister izdal odlok, ki je prepovedal rabo slov. jezika na sodnijah.

22./XI. ukinjene dodatne ure iz slovenščine, ki jih je še dovolila Gentilijeva reforma.

23./XI. 1925. slov. učiteljišče v Tolminu spremenjeno v ital. niž. gimnazijo.

3./IV. 1926. je bila uzakonjena Ballila, ki nam krade slov. deco.

31./X. 1926. je bil znani atentat Zambonijev na Mussolinija, zaradi katerega je sledilo maščevanje fašistov tudi nad Slovenci: v Trstu so 5./XI. opustošili uredništvo in upravo »Edinosti«. — Isto so dovršili 5./XI.

7./IV. 1927. je bil južnotirolski zakon od 10./I. 1926. razširjen tudi na Julijsko Krajino, s katerim se polaščujejo naša rodbinska imena. — V Trstu je bila nato 13./VI. ustanovljena posebna komisija za spremembo priimkov.

23./VII. 1927. je goriški prefekt zaplenil »Trgovski dom«. L. 1934. so ga potem definitivno odkupili za samih 400.000 lir.

27./VII. 1927. razpuščena »Dijaška Matica«.

8./III. 1928. izšel zakon, ki je zabranil slovenska krstna imena.

4./IX. 1928. je izšla zadnja številka »Edinosti«, ki jo je po 50. letih zatrl fašizem.

22./IX. 1929. sta bila Živko Gortan in Dušan Ladavac prepeljana v ječi Portolongone, odn. Voltieri, kjer naj bi presedela — vsak po 30 let. Prav toliko sta dobila Vekoslav Ladavac in Viktor Bačac.

4./IV. 1930. aretovan V. Španger, ki je bil obsojen v znanim trž. procesu na 30 let ječe. Ž njimi se je pričela bazoviška tragedija s procesom 1. oktobra.

23./IX. 1930. je prefektura zaprla zasebno slov. šolo družbe sv. C. in M., ki je bila po Gentilijevi reformi ostala edina slov. šola.

30./X. 1930. je bil v Vrhpolju ustreljen sicil. učitelj Sottosanti, ki je bil strupen sovražnik našega naroda. Ne ve se, kdo ga je ubil, ali fašisti so v maščevanje opustosili tiskarno »Novega lista«.

30./XI. 1931. so neznanci umorili fin. straž. Rastellija. V maščevanje so fašisti postavili pred sodišče 23./II. 1932. 13 nedolžnih oseb, ki so bile obsojene skupno na 330 let ječe.

Junija 1934. so začeli preganjati celo — narodne noše istrske raje. Celo noša Čičev jim je postala nevarna.

Beseda — posebno Slovencem v Jugoslaviji.

Bivša Avstrija je nastlala na naši zemlji nešteto nemških uradnikov in služabnikov. V mnogih krajih so bile najboljše službe v rokah tujcev. Celo razne delavnice so bile domene tujih delavcev. Ti tujci so bili glavna ovira, da se Slovenci nismo mogli prav razviti ne narodno, ne gospodarsko.

Po razsulu Avstrije so ti tujci po večini izginili, — najnujnejše nadomestilo so dali sprva naši emigranti, ki so dobro izpolnili svoje naloge v novi domovini. — Po letu 1923. pa, ko je fašizem začel sistematično uničevati vse naše velike narodne, kulturne in gospodarske dobrine, je naraščal dotok emigrantov v vse kraje Jugoslavije, posebno pa ob-

mejne Slovenije. Naravno, da med njimi ni samo suho primorsko zlato, posebno ne med ono mladino, ki je že vzrastla v zaslužnjeni Julijski Krajini v novem ozračju italijanskega imperializma in fašističnega nasilja.

Čedalje težji časi, ki prihajajo tudi nad našo Jugoslavijo, pa dajejo posebno Slovencem v raznih krajih povod, da se ob raznih prilikah obregajo ob emigrante..., kar ti prav bridko občutijo. Ne bom dalje razpletal tega žalostnega pojava, marveč vsem, ki veliko greše v tem pogledu, rečem le nekaj besed:

Ali se prav nič ne zavedate, kako strašna nesreča je doletela velik del našega najboljšega naroda? Ali mislite, da so ti toliko oblažani emigranti drage volje zapustili svoje divne domačije, svoje starše, brate in sestre in prijatelje, svoje planine, svoje goriško solnce, svoje morje, in šli na slepo srečo iskat novo domačijo, kjer si morajo iskati streho in vsakdanjega koščka kruha? —

Le pomislite: kaj bi naredili Vi, ako bi Vas doletela ista usoda, kakršna Vam je že grozila? Saj so bile italijanske čete že na pohodu proti beli Ljubljani. Ali ste daljnji pohod Italijanov v Ljubljano in dalje proti Dravi ustavili morda Slovenci, ki niti milijonskih dobrin na ljubljanskem kolo-dvoru niste mogli sami očuvati, marveč so jih varovali — italijanski vojni ujetniki, ki so morda menili, da jih čuvajo za — Italijo, ki se je bližala? Da ni bilo srbske vojske, bi laški polki v dveh dneh zasedli Ljubljano, in kdo ve, koliko naše zemlje še, in nikdar več bi jih od tu ne prepodili. — Ali pa: Kaj bi bilo s Slovenci sploh, ako bi se uresničile sanje tistih patentovanih »Jugoslovanov«, ki so prešli na Piavi na italijansko stran in so komaj čakali, da na čelu laških čet korakajo ali jahajo preko te naše lepe slovenske zemljice tja čez Dravo, kajti Italijanom so se zahoteli naši premogovniki in naši gozdi?! Ako bi se bila ta nesreča dogodila po zločinski neumnosti posamnih Slovencev proti navodilom našega jugoslovanskega odbora, tedaj bi še danes vladali po vsej naši zemlji tja do nemške ali avstrijske meje isti fašisti, ki uničujejo vse, kar je bilo primorskim in notranjskim Slovencem najdražje na svetu. — Ako so Italijani zasedli sedanje meje kljub temu, da jih je konec svetovne vojne zatekel na Piavi, kdo bi jih pregnal od Drave, ako bi se mogli pred vsem svetom postavljati z zmagovitimi pohodi

preko vse Slovenije na Dravo, ko bi se mogli upravičeno sklicevati na pol milijona človeških žrtev, s katerih krvjo so to zemljo napojili in odkupili?! Danes bi vsej Sloveniji vladal fašizem po znanem vzorcu, ki so mu naši emigranti najžalostnejše priče. — Kam bi se zatekali v takih nesrečnih časih tudi vsi tisti, ki danes stegujejo svoje jezike na — naše emigrantstvo? Kam bi šli, kje bi našli zavetje, novo domovino? Ali si je mogoče le pomisliti še večjo nesrečo, ki bi mogla doleteti ta nesrečni mali narod slovenski? Za povsem druge vrste emigrantov ste poskrbeli dostojna zatočišča za prve sile in potrebe, a za naše emigrante iz nesrečne Julijske Krajine je šele emigrantski »TABOR« postavil na Viču skromno barako.

Vse kaže, da se je 99 odstotkov Slovencev že sprijaznilo z usodo, da imajo pred očmi med Postojno in Planino hermetično zaprto mejo, zavarovano z najmodernejšimi strategičnimi utrdбами, a na bedni narod slovenski in hrvatski, ki živi na oni strani in hrepeni po svobodi, malokdo še misli. Podobne narodne nesreče so med našimi sosedi najnežnejša skrb državnega naroda. Nemci imajo poleg Südmarke in Schulvereina tudi še veliko vsedržavno in vsenarodno društvo za Nemce v inozemstvu, Italijani imajo poleg društva Dante Alighieri še vsenarodno društvo »per gli Italiani nell'estero« (za Italijane v inozemstvu), a kaj imamo mi? Nič! Celo to zavidajo emigrantom, da se ti gibljejo in opozarjajo kulturni svet na strahote, ki jih mora preživljati nad pol milijona našega dobrega naroda onstran meje. Ako bi še emigranti pozabili na svoje drage rojake, sorodnike, brate in sestre, tedaj bi danes ne bilo najmanjšega zanimanja za najstrašnejšo usodo, ki je kdajkoli mogla doleteti kak narod.

Moji knjigi sta najzgovornejši priči o kulturnih in gospodarskih vrednotah, ki jih je ustvaril danes zaslužnjeni narod. Kdorkoli med vsem Slovanstvom bi proučil našo preteklost, bi moral ta narod vzljubiti in skleniti v svoji duši: temu narodu pomagati, kadarkoli se pokaže za to prilika, to je vsakega Slovana sveta dolžnost, — toliko bolj pa vsakega Slovenca, ki je le po čudežnem slučaju rešen iste usode.

Dixi!

Knjige moje založbe.

Takoj po ustanovitvi moje »Goriške tiskarne A. Gabršček« sem začel izdajati poleg »Soče« in »Primorca« tudi knjige pod raznimi skupnimi naslovi. Vzglede mi je bil pražki založnik, sloveči Jan Otto, ki je parkrat prišel na prezimišče v Gorico in je bil z menoj osebno v ozkih stikih. — Začel sem s »Slovansko knjižnico«, ki je imela tudi rusko in češko ime.

Zaradi poštnih stroškov sem zamislil to podjetje kot — časopis, da smo mogli knjige pošiljati s časnikarskimi znamkami. Izhajati bi imela mesečno za ceno 1.80 gld. na leto in v velikosti 5 do 7 tisk. pol. Torej za bornih 15 krajcarjev okrog 100 strani obsežna knjižica.

Ker sem bil takoj ob začetku vojne z Italijo nasilno odstranjen iz Gorice, nisem nesel seboj od vsega svojega imetja — prav nič. Tako tudi nimam niti seznama mojih publikacij. V dunajski nacionalni in ljubljanski studijski knjižnici sem našel pripomočke, da morem tu podati vsaj naslednji izkaz knjig moje založbe.

»Slovanska knjižnica«.

1. — »**Ratmir**«, češki spisal Jan Vávra, poslovenil Petrovič. (Peter Miklaveč.) Dodan zgodovinski spis o dobi, ko se je vršila ta povest.
2. — 1. »**Pojdimo za njim**« — 2. »**Angelj**«. — Spisal Henrik Sienkiewicz. Prvo poslovenil Petrovič, drugo Fran Gestrin (takrat že umrl).
3. »**Stanku Vrazu**«, hrvatski August Šenoa.
3. — 1. »**Slučajno**«. Ruski P. N. Polevoj. — 2. »**Amerikanci**«, spisal I. I. Jasinski. Poslov. J. Kogej. — Dodan spisek o pisatelju Polevojem.
4. — »**Protivja**«, slovaški Ljudmila Podjavorinska, poslov. Anonym (P. M. Miklaveč). — Dodatek o Slovakah in pisateljici. — Azbuka za Slovence, Srbe in Ruse. Pesmi v azbuki. — (Vse priredil in sam postavil A. Gabršček.)
5. — 1. »**Cesarja je bil šel gledat**«, — »**Pravda**«, — »**Prevžitkar**«. Iz lužiškega poslovenil Simon Gregorčič ml. — Članek o balistiških Slovanih in Lužičanih. Spisal Simon Gregorčič ml.
6. in 7. — »**Stara Romanka**«, poljski E. Orzeszkowa, poslov. Vek. Benkovič.
8. — 1. »**Mali Zlatko**«, češki Jos. D. Konrad, poslov. Vek. Benkovič. — 2. »**Pogumnim Bog pomaga**«, ruski P. N. Polevoj, poslov.

- J. J. Kogej. — 3. »Materine solze« in »Pesem obsojencev«, ruski Nekrasov, poslov. Iv. Vesel-Vesnin. — Pesem »Slovan jsem«, češka.
9. — 1. »Žalostna svatba«, poljski Valerija Mozkowska, poslov. Pohorski (P. Miklavec). — 2. »Kako sem izpovedal Turke«, češki Jos. Holeček, posl. Fr. Gestrin.
10. — 1. »Osveta«, češki Drag. Sabina, poslov. Radoslav Knaflič. — 2. »Stric Martinek«, češki Gabrijela Preissová, poslov. Fr. Gestrin.
11. do 14. — »Odiseja«, povest slov. mladini, prosto po Homerju v prozi spisal prof. Andrej Kragelj.
15. — 1. »Kjer je ljubezen tam je Bog«, ruski Leo Tolstoj, poslov. Ad. Pahor. — 2. »Rakvar«, ruski A. S. Puškin, poslov. J. Kogej. — 3. »Božena«, poslov. iz češčine Rňý (A. Gabršček).
16. — 1. »Turopoljski top«, hrvatski Aug. Šenoa, poslov. Peter Medvešek. — 2. »Dvoboj«, češki Svatopluk Čech, poslov. I. M. Frankovski.
17. — Izbrani spisi Václava Kozmáka. I. — Poslovenila I. M. Frankovski in Rňý.
18. — Izbrani spisi Václava Kozmáka. II. — Poslovenila I. M. Frankovski in Rňý.
19. — »Pošasti«, češki V. Beneš-Třbizský, poslov. Z. Ž. Trbojski.
20. do 23. — »Zaobljuba«, hrvatski Ferd. Becić, poslov. Peter Medvešek. — »Štiri dni«, ruski V. M. Garšin.
24. — 1. »Čarovnica«, srbski Velja M. Miljković, poslov. Ivan Sivec. — 2. »Tri smrti«, ruski L. N. Tolstoj, poslov. Podravski (P. Miklavec).
25. — »Narodne pripovedke v Soških planinah«, I. Zbral in napisal Andrej Gabršček.
26. — »Lotarijka«, hrvatski Večeslav Novak. — »Izgubljeni sin«, iz srbskega »Putnika« 1862. — »Mrtvaška srajca« po F. Oberkneževiču v »Putniku« 1862. poslovenil Simon Gregorčič ml.
27. — »Preskušnja in rešitev« ali »Doma najbolje«, češki X. Čekal, poslov. Simon Gregorčič ml.
28. — Petdesetletnica Simona Gregorčiča: Obširen življenjepis in izbrane pesmi. — Lično izdanje. — Dvoje natisov. — Priredil in življenjepis napisal A. Gabršček.
29. — »Narodne pripovedke v Soških planinah«, II. — Zbral Andrej Gabršček.
30. — Iz spisov Pavline Pajkove. — Priredil A. Gabršček.
31. — »Slike iz Prage«, češki E. Herold, poslov. Jos. Faganelj.
32. — 1. »Ne bodimo lipov les«, češki Fr. Pravda (Vojteh Hlinka), poslov. Simon Pomolov (Simon Gregorčič ml.). — 2. »Blazni goslar«, češki Jos. Kajetan Tyl, poslov. A. Petrič.
33. »Gardist«, češki Aloj. Jirásek, poslov. A. Benkovič.
34. — 1. »Abla«. — 2. »O nepravem času«, spisala Milena Mrazović, poslov. Minka Vasičeva (pozneje gospa Govekarjeva). — 2. »Iz sela«, hrvatski Ksaver-Sándor Gjalski, poslov. Kosec.
35. — »Gorjupa naša kupa«, poljski Lucijan Tatomir, poslov. S. Tugomil. — »Kazančiči«, hrvatski Ivan Lepušić, poslov. Ivan Čestimir.

36. — »V gradu in pod gradom«, češki Božena Němcová, poslov. Petrovič.
37. »Godčevska Lizika«, češki Vítězslav Hajek. Poslov. Anonym. — »Olga Žilinska«, borbe Slovakov za narodni obstanek, spisal Jan Janča, poslov. Pohorski. (Oboje Peter Miklavec.)
38. in 39. »Izbrane pesmi«. Zložil Anton Funtek.
40. — »Materin blagoslov«. Igra v treh dejanjih. Spisal Anton Klodič-Sabladoski,
41. — »Posavček«. Slika iz življenja. Spisal Anton Sušnik.
42. in 43. — 1. »Smodin«. Povest, spisal Dobravec (Ivo Trošt). — »Za negotovimi težnjami«, slovaški Ljudmila Podjavorinska, poslov. Anonym (P. Miklavec).
44. in 45. »Poezije«. Zložil Josip Pagliaruzzi-Krilan. II.
46. — »Ikonija«, vezirjeva mati. Srbski Čeda Mijatović. — Poslov. Podravski (P. Miklavec).
47. — »Narodne pripovedke v Soških planinah«. — III. — Iz zbirke Jos. Kende in A. G. (Andr. Gabrščka). — Pozneje je izšel drugi natis v eni knjigi vseh treh dosedanjih zvezkov.
48. in 49. »Poezije«. — Zložil Josip Pagliaruzzi-Krilan. I. (Pesmi izbral Simon Gregorčič).
50. — 51. »Preko morja«. — Hrvatski Evgenij Kumičić, poslov. A. Z. Lovanski. 1896. str. 128.
52. — 54. Josip Pagliaruzzi-Krilan »Zbrani spisi«. III. Knjiga. Izdal Ant. Klodič-Sabladoski. XXXVIII. — Slike.
55. — 56. »Kapitanova hči«, ruski A. S. Puškin, poslov. Semen Semenič (dr. Iv. Prijatelj), str. 180.
57. — 59. »Povesti s potovanja«. Češki Aua Rehaková, poslov. dr. Ant. Dermota in J. Kunsich. 1897 str. 239. (Slika pisateljice.)
60. — 61. »Poezije«. Zložil Zamejski (Ivan Trinko). VIII—128.
62. — 63. »Marica«. Hrvatski Ljuba Babić (Gjalski). Poslov. Vinko Vinič. Str. 139.
64. — »Punčika«. Mestni obraz. Poljski Stanislaw Grudzinski. Poslov. Simon Pomolov (Simon Gregorčič ml.).
65. — 68. »Slučaji usode«. Roman. Spisala Pavlina Pajkova. (S sliko pisateljice), str. 346.
69. — 72. »V Petrograd«. Potopisne črtice. Po svojem opazovanju in po raznih virih sestavil Ljudevit Stiasny. 1898., str. 305.
73. — 74. »Strahomir«. Izvirna romantiška igra v petih dejanjih. Spisal Ivan Benko. — »Mlada Zora«. Romantiški igrokaz, spisal Milovan (dr. Milan Pajk), str. 174.
75. — 76. »Na bojišču«. Epizode iz laške ustaje. Češki Jan Klecanda. Poslov. Ivan Rejec. Str. 203.
77. — »Beračica«. Pripovedka iz Bosne. Ruski Vinko Zorič. Poslov. Podravski. (Peter Miklavec.)
78. — 81. »Na razstanku«. Spisali slovenski osmošolci. X-375 str.
82. — 83. »Mladost«. Korotanska povest. Češki spisala in blagorodnemu gospodu Ivanu Hribarju posvetila Gabriela Preissová. Poslov. dr. Ant. Dermota. 1899. (S sliko pisateljice.)
84. — 85. Nikolaj Vasiljevič Gogolj, začetnik ruskega realizma. — »Božična noč« — »Plašč«. Poslov. Miloradović (Fran Grivec).
86. — 88. »Jestřab contra Hrdlička«. Po prijateljevih zapiskih. —

»Prve skrbi«, oboje češki Svatopluk Čech. Prvo poslov. Zormanov (dr. Jos. Hacin), drugo J. M. Frankolski. S sliko pisatelja. Str. X - 246.

89. — 90. »Rokovnjači«. Narodna igra v petih dejanjih s petjem. Po Jurčič-Kersnikovem romanu spisal Fran Govekar. Str. 96. (Drugi natis.)
91. — 93. »Sin«. Rodbinska drama v 4 dejanjih. Spisal Engelbert Gangl. 126.
94. — 101. »Vstajenje«. Roman v treh delih. Ruski grof Lev Nik. Tolstoj. Poslov. dr. Josip Hacin. 1901. Str. 775.
- 102 — 104. »Sad greha«. Drama v štirih dejanjih. Spisal Engelbert Gangl. 1901. Str. 166.
105. — 106. »Deseti brat«. Narodna igra v petih dejanjih s petjem. Po Jurčičevem romanu spisal Fran Govekar.
107. — 114. »Kletev nezvestobe«. Roman. Hrvatski Ferdo Becić. Slov. prepisal Anton Svetlopišec. 1902. Str. 608.
- 115 — 120. »Križarji«. Zgodovinski roman. Poljski Sienkiewicz Henrik. I. in II. del. Poslov. Podravske (Miklavec), str. 489.
121. — 127. »Križarji«, III. in IV. del, od str. 497—1038.
128. — 131. »Pripovedi o Petru Velikem«. Po petem izdanju A. Petruševskega poslov. Ivan Steklasa. Str. 318.
132. — 133. »Legijonarji«. Igra s petjem iz Napoleonovih časov v 4 dejanjih. Spisal Fran Govekar. Godbo zložil Viktor Parma. 1904. Str. 102.
134. — 137. »Potop«. Zgodovinski roman. Poljski H. Sienkiewicz, poslov. Podravske (Peter Miklavec). I. del. Str. 672.
147. — 149. »Martin Krpan«. Dramatska pripovedka v petih dejanjih. Spisal Fran Govekar. Glasbo zložil Gustav Adolf Ciner. S sliko: Ant. Verovšek kot Krpan. 1905. Str. 127.
150. — 156. »Potop«, II. del, str. 512.
157. — 172. »Ana Karenina«. Roman grofa Leva N. Tolstega. Iz ruščine prevel Vladimir Levstik. 1907. Str. 1171.
173. — 180. »Kraljica Dagmar«. Zgodovinski roman. Češki Václav Beneš-Třebitzký. Poslov. Jos. H. Zormanov (dr. Jos. Hacin), 1910. Str. 488.
181. — 186. »Foma Gordjejev«. Roman. Ruski Maksim Gorkij. Poslov. Vladimir Levstik. 1912. Str. 418.
(Dalje? — Spominjam se na roman »Andrej Černišev«. Spisal Julij Zeyer.)

Salonska knjižnica.

1. »O te ženske!« Novele in črtice. Spisal Fran Govekar. 1897. XX 291.
2. »Hamlet, kraljevič danski«. Zaloigra v petih dejanjih. Spisal William Shakespeare, poslovenil Ivan Cankar. 1899. Str. VIII-208.
3. »Ruska antologija v slovenskih prevodih«. Zbral Ivan Vesel,iskan v Trnovem na Notranjskem. (Opilil Simon Gregorčič.) 1901. Str. 464.
4. »Odsevi«. Spisi Zofke Kvedrove. Knjiga I. 1902.

5. »Romeo in Julija«. Tragedija v petih dejanjih. Spisal William Shakespeare. Poslov. Ivan Cankar. 1904.
6. »Julij Cezar«. Žaloigra v petih dejanjih. Spisal William Shakespeare. Poslov. Ivan Cankar. 1904.
7. »Dama s kamelijami«. Spisal Aleksander Dumas sin. Poslov. dr. Ivo Šorli. 195.
8. »Tartarin iz Tarascona«. Franc. spisal Alphonse Daudet, prevedel dr. Jos. Hacin. 1907. Str. 172.
9. »Jacques Damour« in »Nais micoulin«. Dve novelici. Spisal Emil Zola. Prevedel ??
10. »Blagor na vrtu cvetočih breskev«. — »Mavrični ptič«. Češki Julij Zeyer. 1909. Str. 223. Prevedel dr. Jos. Hacin.
11. »Kako pišejo ženske?« Francoski Marcel Prévost. Poslov. dr. Jos. Hacin. 1909. Str. 248.
12. »Novele«. Francoski Guy de Maupassant. Prevel Pastuškin. 1910. Str. 293.
13. »Darija«. Češki Julij Zeyer. Poslov. dr. Jos. Hacin. — »Vest«. Roman iz serije »Rodbina Muratovih«. Ruski A. P. Šeljev-Mihajlov. Prevel A. P. 1911. Str. 380.

Svetovna knjižnica.

1. »Ben-Hur«. Roman iz časov Kristusovih. Angleški Ludwig Wallace. Poslovenil Podravski (Peter Miklaveč). Izšla druga popravljena izdaja l. 1907. Str. 507.
2. »Marco Visconti«. Roman. Italijanski spisal Tomaso Grossi. Prevel Ivan Domenis, uč. v Gorici.
3. »Quo vadis«. Roman iz Neronove dobe. Poljski Henrik Sienkiewicz, poslov. Podravski. L. 1908. izšla druga popravljena izdaja. Str. 707.
4. »Trije mušketirji«. Roman. Francoski spisal Alexandre Dumas. Prevedel dr. Jos. Hacin. 1909.
5. »Islandski ribič«. Francoski Pierre Loti. Roman. Prevedel Fran Šturm. 1904.
6. »Brez dogme«. Poljski Henrik Sienkiewicz. Roman. Poslov. Podravski (Peter Miklaveč). 1905.
7. »Grof Monte Cristo«. Roman v šestih delih. Spisal Alexandre Dumas. Poslov. dr. Jos. Hacin. I-III. del. 1906. Str. 684.
8. »Grof Monte Cristo«. Roman. IV-VI. del.
9. »Dvajset let pozneje«. Nadaljevanje »Treh mušketirjev«. Alexandre Dumas. Prevedel —. 1909. Str. 1159.
10. »Kapitan Hatteras« ali »Angleži na severnem tečaju«. Spisal Jules Verne. Prevel O. J. 1910. Str. 487.
11. »Velika vas«. Roman. Francoski Edgar Monteil. Poslov. F. K. 1911. Str. 384.

Knjižnica za mladino.

Izhajala mesečno v trdo vezanih snopičih, obsežnih povprečno po 6 tisk. pol.

1. »Dva brata«. Po italijanskem izvirniku. — »Milosrčna Zorana«. Spisal Janko Leban 1895.

2. »Veselje in žalost«. Povest za dečke v dobi od 12. do 14. leta. Nemški spisal Franz Frisch. Z dovoljenjem pisatelja in založarne njegovih knjig prosto poslovenil Janko Leban, naduč. v Begunjah nad Cerknico.
3. »Petdeset basnij za otroke«. Zložil M. Hey. Poslovenil Anton Funtek. — »Iz mladih dni«. Zložil Ant. Funtek.
4. »Dragoljubci«. Zbirka pripovedk, pravljic, basnij, smešnic itd. Iz raznih jezikov zbral in priredil Podravski (Peter Miklavc).
5. »Dva sveta večera«. Češki Francišek Hrnčič. Poslov. V. P.
6. — 7. »Dedov srd«. Češki Eliška Krasnohorská (Henrijeta Pehova). Poslov. S. G. (Simon Gregorčič ml.) — »Tri rože«. Pravljica. Spisala Bogomila Klimšová. Poslov. Simon Pomolov (S. Gregorčič ml.). — »Marjetica in kopriva« (Ne veruj prilizovalcu). Češki Eliška Krasnohorská. Poslovenil isti. — »Dediči«. — »Mlinar in veter«. (Pravljica). Spisala Bogomila Klimšová. Poslov. isti. — »Kakršno posojilo tako vračilo«. Za slov. mladino priredil Št. Zaleski. — Str. 160.
8. Antona Martina Slomškega spisi za mladino: Pesmi. Za srednjo stopnjo. Zbral in uredil dr. Janko Bezjak.
9. »Plemenita srca«. Povest za mladino. Češki Karol J. Zakoucky. Poslov. Simon Gregorčič ml. Str. 104.
10. do 11. Antona Martina Slomškega spisi za mladino: Pesmi. Za višjo stopnjo. Zbral in uredil dr. Janko Bezjak. Str. 127.
12. »Hudoben tovariš«. Povest za mladino. Srbski Peter Despotović. Poslov. Simon Gregorčič ml.
13. — 14. »Pesmi cerkvene in druge«. Zložil Andrej Praprotnik. Drugi pomnoženi natis. 1896. Str. 194.
15. »Zeleni listi«. Kratke povesti za otroke, stare 6 do 10 let. Po Francu Wiedemannu poslovenil Anton Brezovnik. Str. 96.
16. (glej št. 8.): III. snopič: Basni, prilike in povesti. Za nižjo in srednjo stopnjo. Odbral in priredil Janez Koprivnik.
17. — 18. »Tatarji na Moravskem« ali »Bog ne zapusti svojih službnikov«. Češki Jos. Ehrenberger. — Poslovenil Simon Gregorčič ml. — »Gozdne cvetke«. Štiri povesti in tri krajše razprave. Spisal Tone iz gošče. (Ant. Žager), naduč. na Gorici. Str. 158.
19. »Slavoj in Ljudmila«. Milosrčna brat in sestra. Zbirka kratkočasnih in poučnih pogovorov o živalih. Slovenski mladini nabral in priredil Jakob Dimnik, učitelj v Ljubljani. (I. del.)
20. »Bogdančkova mlada leta«. Slovenskim prijateljčkom napisal Ludovik Černež. Str. 80.
21. »Pisanice«. Slovenski mladini spisal E. Gangl. 1896. Str. 80.
22. — 23. »V domačem krogu«. Zbirka pesmij in povesti za mladino. Izvirno spisal ali na podlagi hrvaških, nemških in italijanskih izvirnikov priredil Janko Leban, naduč. v Mokronogu. 1896. Str. 176.
24. »Savinjski glasi«. Izdalo »Učiteljsko društvo za celjski in laški okraj«. I. snopič.

Od tu dalje nisem mogel zaslediti točnejšega seznama. V dr. Janka Šlebingerja »Slovenski Bibliografiji« sem našel:

25. — 28. brez označbe, kaj je tu izšlo. V »Ljublj. Zvonu« 1902. je na str. 640. dr. Fr. Zbašnik povedal tako:
29. »Milutin Oblokar«. Povest po nemškem izvirniku priredil Jan-ko Leban. Str. 199. Leta 1904.
30. »V srca globini«. Povest za mladino. Spisal Ivo Trošt, 1905.
31. »Semena padajo«. Otroške pesmi. Fran Zgur. — »Kitica pri-povednih spisov«. — Ivo Trošt. 1906.
(V kolikor se spominjam, je bilo 36 knjig. Nimam sledu za njimi.)

Venec slovanskih povesti.

Prevodi iz slovanskih jezikov. — Izhajal je v nedoločenih rokih. Obsegal je krajše slovanske povesti. — Seznama nisem dobil nikjer. Vseh knjig je moralo biti 11.

V »Bibliografiji slovenski« za leto 1901., ki jo je sestavil dr. Karol Glaser, sem naletel na seznam dveh knjig mojega »Venca«, in sicer:

IV. zvezek:

»Rusinja«. Pripovedka iz novejšega časa. Srbski spisal Gjuro Jakšič. Poslov. Podravski. — »Prve rože«. Češki spisal Beneš-Trebiszky. Poslovenil Z. Ž. Trbojski. — »Mala igra«. Povest. Ruski spisal J. N. Potapenko. Poslovenil Krutogorski. — »Stara pestu-nja«. Poljski spisal M. Balucki. Prel. Podravski. — »Maščeval se je«. Ruski spisala Evgenija Ribalenko-Kotyrlo. — »Jetnikovi otro-ci«. Ruski spisal Vas. Nemirovič-Dančenko.

V. zvezek.

»Lux in tenebris lucet«. Spisal Henrik Sienkiewicz. — »Moč ljubezni«. Božična pripovedka. Spisala N. Luhmanova. — »Že zo-pet«. Črtica. Spisala Ljudmila Podjavorinska. — »Glasovi iz groba«. Pripovedka g. N. — Ruski spisal Nikolaj Ježov. — »Noč v gozdu«. Božična pripovedka. Spisal O. V. Demerta. — »Izdaja-lec«. Ruski spisal A. Marlinskij (A. A. Bestužev) — poslovenil J. J. Kogej. — »Gozd šumi«. Ruski Vlad. Korolenko. Prel. pok. mladi uč. Ivan Sivec. — »Dva huzarja«. Spisal Lev. N. Tolstoj. Poslov. pokojni J. Sodar.

To so bili bogati zborniki slovanske pripovedne književnosti. Pripomniti treba, da se imenovana »Bibliografija« končuje še z letom 1911.

Talija.

Urejeval Fran Govekar.

1. Jacobsen Beno: Pri puščavniku. Veseloigra.
2. Štolba Jos.: Bratranec. Burka.
3. Vilkova Kunětická B.: Starinarica. Veseloigra.
4. Krylov Viktor: Medved snubač. Veseloigra.
5. J. A. Fredro: Doktor Hribar. Veseloigra.
6. Dobrodošli, kdaj pojdete domu? Veseloigra.

7. Görner: **Putifarka**. Burka v enem dejanju.
8. Bergen Aleks.: **Citalnica pri branjevki**. Predpustna burka v enem dejanju.
9. Perron Pavel, priredil Fr. G.: **Idealna tašča**. Veseloigra v enem dejanju.
10. Alešovec Jakob: **Eno uro doktor**. Burka v enem dejanju.
11. Dr. Fastenrath, posl. Vekosl. Benkovič: »**Dve tašči**«. Veseloigra v enem dejanju.
13. Alešovec Jakob: **Nemški ne znajo**. Burka v enem dejanju.
14. Kotzebue: **Raztresenca**. Veseloigra.
15. Zygmunt Przybylski: **Prvi ples**. Komedija v enem dejanju.
16. Friesch Gustav: **V medenih dneh**. Burka.
17. ??
18. Ogrinc Jos.: **V Ljubljano jo dajmo**. Druga popravljena izdaja.
19. Kotzebue: **Pot do srca**. Veseloigra.
20. in 21. Linhart: **Županova Micika**. Veseloigra v dveh dejanjih. Po osnovi dr. Jos. Vošnjaka spisal Govekar.
22. Zolna Fridolin (Fran Milčinski): **Brat Sokol**. Šaloigra v enem dejanju.
23. Fran Dolinar (Fr. Milčinski): **Cigani**. — Malomestna igra v treh dejanjih.
24. Morre Karol J. Benedek: **Revček Andrejček** (nemški: 's Nul-lerl). Narodna igra s petjem. Drugi popravljen natis.
25. Svoboda Rihard (Govekar): »**Grča**«. Igrokaz v treh dejanjih. L. 1910.
(Ali je po tem letu še kaj izšlo, se več ne spominjam).

Razne knjige.

1. **Kažipot po Goriškem, Trstu in Istri**. Izšlo je vsega okrog 20 letnikov. Natančen izkaz vseh uradov, šol, cerkva, obrti, trgovine itd. — Sestavljal Andrej Gabršček.
2. **Kažipot po Ljubljani in kranjskih mestih**. Izšlo več letnikov. Sestavljal Andrej Gabršček.
3. **Koledar goriške nadškofije**. Urejeval Andrej Marušič. (Več letnikov.)
4. **Slovensko-ruski slovar**. Slovnica slovenskega jezika za Ruse. Spisal prof. Dav. Hostnik. L. 1901.
5. **Rusko-slovenski slovar**. Slovnica ruskega jezika za Slovence. Spisal prof. Davorin Hostnik.
6. **Zgodovinske črtice poknežene grofije goriško-gradišćanske**. Spisal prof. Simon Rutar.
7. Jemeršič-Simon Gregorčič ml.: **Materino delo za Boga in domovino**.
9. Politično-sociološka knjižnica: »**Socializem**«. Oris teorije. Spisal dr. Vladimir Knaflič. Str. XII—372. L. 1911. — Dr. Karl Slanc: »**Avstrijski Jugoslovani in morje**«. Predgovor napisal dr. Vladimir Knaflič. Str. 104. L. 1912.
10. Prosvetna knjižnica: Dr. Karl Ozvald: »**Srednješolska vzgoja**«. Str. 112—II.
11. Dr. Karl Ozvald: »**Logika**«, šolska knjiga.

12. »Talmud«.
 12. O jetiki.
 13. Dr. Karol Pečnik: Naš izvoz preko morja.
 14. Trgovina in obrt na Goriškem. Vademecum za vsakogar. Spisal Andrej Gabršček.
 15. »Narodne pripovedke v Soških planinah«, Zbrane pripovedke. Nabral in napisal Andrej Gabršček.
 16. »Gluhonemi«. Z mnogimi slikami. Napisal Anton Rudež, učitelj v deželni gluhonemnici.
 17. Epizoda iz kulturne zgodovine goriške. Napisal mons. Andrej Marušič.
- Veliki stenski zemljevid: Goriško-Gradiščanska in Trst.
Slovensko izdajo priredil A. Gabršček.
- Ta seznam ni popolen. Prosim, kdor more, naj mi pomore, da bo ta seznam popolnejši. Škoda bi ipak bila, ako bi bilo povsem pozabljeno, kaj vse smo v Gorici tiskali za naše ljudstvo.

Kratka pripomnja.

Vse to je šlo po večkrat skozi moje roke, kar ni majhno delo. Kdor je kdaj izdaljal knjige, poreče celo, da je bilo to ogromno delo za enega samega moža.

Mnoge prevode sem naročal sam. Moral sem torej čitati tudi že v izvirniku ali kakem prevodu v meni znanih jezikih.

Od vseh večjih del je bilo še v zalogi do 1500 izt. v polah. To je vojna vzela!! Goriške branjevke so v te pole še par let po vojni zavijale svoje blago.

V predvojnih dobah je statistika dokazovala, da je ljudstvo največ čitalo te moje knjige. Pok. Aškerc je to ugotovil v »Ljublj. Zvonu«. — Te knjige so torej vzgojile lepo število čitateljev tudi za povojne publikacije, ki so rastle kakor gobe po dežju.

Dodatek. — Na vse psevdonime se niti jaz nisem mogel več spomniti, ali po naključju sem v Ljubljani izvedel naslednje: Trbojevski je Žun. Vinič — je Jakob Voljč, semeniščnik, ki je umrl. — Čestimir je — prof. Knific. — A. Ž. Lovanski — je notar v Kamniku A. Zevnik, — Kosec je — Govekar Fran. — Krutogorski — je prof. Davorin Hostnik v Rusiji.

Ne vem pa za naslednje: J. M. Frankovski. — A. Petrič. — Ivan Čestimir, — Anton Svetlopišec. — Zelenski, ki je priredil spis: »Kakršno posojilo tako plačilo«. Kdo je P., ki je priredil 5. »Knjižico za mladino«. — Kdo je prevedel Dumasov roman »Dvajset let pozneje«. — Kdo Vernejev »Kapitan Hatteras«. — Kdo »Salonsko« št. 9. — Kdor more, naj osveži moj spomin. Slovenski bibliografi se zanimajo za te psevdonime.

Popravki.

- Str. 225, vrsta 21 čitaj: A v g u s t ne Ivan Pirjevec.
Str. 253, vrsta 2 od spodaj čitaj: K a r e l ne Anton Cigoj.
Str. 390, vrsta 12 čitaj A v g u s t Bucik, ne Anton. — Bucik je postal nadarjen slikar. Po vojni je prepotoval razne dele sveta, povsod delaven umetnik. Zdaj v Ljubljani.
Str. 543, vrsta 14 od zgoraj čitaj: P a t e n s c h a f t ne Patentschaft.
Str. 550, vrsta 16 čitaj: K o p a č ne Kovač.
Str. 567, vrsta 14 čitaj: pri B a r k i ne Barti.
V prvi knjigi sem naredil iz B e n e d i k t a Poniža — B l a ž a, kar ga je do smrti vznemirjalo in ni mogel dočakati druge knjige, ki mu zopet vrne Benedikta. Ni dočakal druge knjige, kajti pred par meseci je umrl. Čast rodoljubnemu Slovencu in vrlemu učitelju!

A. G.

Osebno kazalo.

V tej knjigi je »Osebno kazalo« stisnjeno na omejeno število imen, kajti napolnila bi mi dve polni poli ali še več, ako bi vsa tu ponatisnil. Iz vsega poglavja »Kaj smo prepustili Italijanom«, nisem sprejel v »Osebno kazalo« niti enega imena, in vendar jih je samo tu blizu tisoč. Ali ker je ves podjarmljeni del naše Julijske krajine lepo razdeljen po prefekturah in občinah, bo iskanje prav lahko vsakomur, ki bo kako določeno ime iskal. — Izpustil sem tudi večino tujih imen, ki so jih dogodki zanesli v našo zgodovino. Kdor se bo za vse to zanimal, bo mogel to »Kazalo« sam izpopolniti. — Domača imena pa, ki se često ponavljajo, so izpuščena tam, kjer so v kakem odstavku že enkrat navedena.

A.

Abram Filip 103, 242
 Abram Janez, kan. 149
 Abram dr. Josip 64, 103, 242, 256
 Abram Jos., žk. 374
 Abram dr. Makso 300, 366
 Agneletto dr. Jos. 418
 Ambrož o. Franč. 517
 Ambrožič Fran 237
 Andrejčič dr. Anton 297
 Andrejčič Miha, davkar 205
 Andryšek Fran 221
 Arko Ema 521, 545
 Arko Fran 237
 Arko Leo 238
 Aškerc Anton 225
 Attems grof Henrik 5, 46, 72,
 79, 105, 163, 281, 286, 302, 361
 Augscheller Peter 106

B.

Bačer dr. Just 361, 392, 414, 418
 Bader dr. 282
 Bajec Ant. 101, 113
 Bajec Marija 105
 Bajt Fr. 122, 156, 268
 Baltič dr. Vilko 68, 106, 147,
 169, 365, 367, 443
 Bandelj Ivan in Blaž 363

Bandelj Viktor 263
 Baraničsky dr. Artur 171
 Baša Ant. 202, Fran 337
 Batistič pl. Avgusta 335
 Baudoin de Courtenay 50
 Bavčar Fran 365
 Belè Vinc. 237
 Benko Ivan 105, 392
 Berbuč Bogoslav 148, 296, 507,
 560
 Berbuč Gabrijela 26, 264
 Berbuč Ivan, prof., 26, 31, 48,
 57, 76, 88, 99, 116, 128, 273,
 283, 303, 323, 370, 420, 509
 Berce Jož. 415, Anton 105
 Berger Ant. 267
 Berlot Ant., dn., 238, 522
 Besednjak Antonija 102, Ma-
 rij 300
 Besednjak dr. Engelb. 564
 Bevč Stanko 69, Fran 484
 Bezjak Janko 466
 Bežek Viktor 7, 146
 Bianchi bar. 387
 Birska P. 389, Josip 418
 Bisail Avr. 24, 79, Srečko 149
 Bizjak Jos., 168, Ivan 361
 Blazutič kn. 56
 Blažič Marija 70
 Blodek Vilj. 213,

Bobič dr. Leop. 248, 271, 360
 Bobrinskij grof Vlad. 266
 Bogataj dr. Mil. 202, 271, 446
 Bolko Ant. 63, 113, star. 390
 Bolle Iv. 393
 Bombig Giorgio 170, 320, 404,
 433, 468, 507
 Bončina dr. Fran 337
 Bonne Ant. 104, 106, 335, 475
 Borštnik Srečko 202
 Bosizio vit. Aloj. 5
 Boškin Fran 333, 390
 Božič Matko 170
 Brajnik Al. 252, Rudolf 390
 Bratina Drago 201
 Bratina dr. Ivan 390, 516
 Braz Andrej 68
 Breclj dr. Ant. 107, 201, 206,
 217, 273, 295, 318, 374, 420,
 441, 417
 Brejc dr. Janko 233
 Brelih Iv. 202, Peter 373
 Breščak Ant. 192
 Brezavšček Ant. žk. 168
 Brezigar dr. Milko 170, 333,
 360, 418, 480
 Brezigar Srečko 148, 343, 389,
 415
 Bucik Avg. 238, 390
 Budau Leop. 337
 Bugatto dr. 352, 376, 397

C.

Caharija Ivan 173, 242
 Caharija Silvester 158, Rajko
 299
 Cankar dr. Izidor 548
 Capuder dr. 318
 Carli Fran 67, Srečko 53, 225
 Casapiccola dr. 204, 451, 447,
 469
 Cazafura Henrik 101, 107
 Cazafura Ljudevik 170, 173,
 204, 446
 Cejan Av. 201, 334, Pino 314
 Cenčič Ant. 421
 Christalnigg grof Oskar 54
 grofica Selma 54, 446
 Chlodounsky dr. Karl 51
 Cibič Ant., dn. 67

Cibilič Jos. 258
 Cigler (Zigler) dr. D. 237, 392
 Cigoj Anton 237, 239, Fran
 Cigoj Karel 108, 235, 331, 508
 271, 338, Josip, žn. 298
 Cizelj Jos. 147, 173
 Contin Abond. 204
 Coronini grof Alfred 81, Al-
 bert 147, 331, 479, Karl 331
 grof Franc 53, 57, 153
 Costaperaria Jos. 122, 124, 167,
 169
 Cotič Makso 384, 494
 Cvek V. 205

Č.

Čadež dr. Fran 365, 467
 Čebular Jakob 228, Marija 6,
 45, Olga 264
 Čerin dr. Josip 69, Tomaž 7
 Čermak Emil 345, 506
 Čermelj dr. Lavo 391
 Černe Blaž 202, Filip 360, 413
 Černe Fran, kan. 71
 Černigoj Ant. 85
 Černovic Jos. 314
 Černy Adolf 57
 Čibej Edmund 514
 Čibej Fran 72, 204
 Čibej dr. Fran 546
 Čingrija dr. 39, 549
 Čok Andrej 105, dr. Ivan 361,
 548, 557.
 Čoš Ant. 69
 Črnko Viktor 213, 266

D.

Davidović Ljuba 383
 Debeljak Ant. 467
 Debenjak Anica 105
 Defacis vit. 204, 235, 267
 Defranceschi Ivan 387
 Defranceschi dr. P. 337, 552
 Dekleva Ivan 30, 34, 173
 Delak Ferd. 148
 Dereani dr. Ernest 29, 148, 168,
 174, 200, 214, 242, 228, 248,
 250, 257, 271, 317, 350, 360,
 418, 455.

Dermastja Ivan 201, 293,
 Dermastja dr. Josip 217
 Dermota dr. Anton 390, 409,
 443
 Devetak Anton 51, 169, Ilka
 105, Gabrijel 238, Viktor 102,
 106
 Devova Mira 122, 169
 Dietz Just 103, Anton 235. 264
 Ditrich Ant., Postojna 59
 Dobernig, kor. posl. 312
 Doktorič David 237, 346, 565
 Dolenc Ivan 168
 Dolenec dr. Ščitomir 173, 202,
 238, 337
 Dolinšek dr. Edv. 363
 Doljak Katar. 546
 Domenis Ivan 8
 Dominico Niko 334
 Dominko Alb. 361, 480, Jožefa
 267, Fran, posl. 413, 433, 445,
 560
 Dorčič dr. Fran 68, 149, 205,
 301
 Dovgan Ivan 237, 395
 Draščkova Olga 214
 Drinković dr. Matko 506, 548
 Drufovka Ant. 6, Amalija 161,
 Ivan 336, Rudolf 482, 483
 Dukič Fran 149, 263, 298
 Durjava Maks in Anica 238

E.

Egger dr. Kam. 362
 Eichhof, min. svet. 258
 Eppich Vera 238, 265
 Erjavec Ljudmila 272, 401, 496
 Eržen Ciril 112, 190, 194, 214,
 215, 219, Ljudm. 69, Valen-
 tin 413
 Eržen dr. Ivan 299, 519

F.

Fabčič Josip 314, 437, 516
 Fabiani Alojz 190
 Fabiani Edmund 67,
 Fabiani dr. Maks 68, 120, 124,
 161, 538
 Fabijan Matija 239, 325

Fabris Jos. 5, pl. Konrad 205
 Faganel dr. Jos. 172, 272
 Faganel Josip 264
 Faidutti dr. Alojzij 71, 75, 93,
 100, 149, 275, 284, 292, 300,
 326, 376, 424, 433, 449, 507
 Fajgel (Feigel) Cecilija 105
 Fajgel Danilo 266
 Fajgel Damir 118, 157, 159, 317,
 350, 523, 541
 Fajgel Ivan 203
 Fakin Ant. 170, 337
 Faninger Rih. 202
 Favetti Ivan 69,
 Ferfila Franjo 177, 495
 Ferfolja dr. Josip 77, 174, 177,
 205, 217, 315, 412, 557
 Ferjančič dr. Andrej 17, 37,
 114, 208, 232
 Ferjančič dr. Matej 264, 390
 Ferletič A. 242
 Ferluga Stipko 320
 Fiegl Karel 390
 Finžgar Fran 7, 390
 Fistravec Jos. 172
 Flapp, šk. 93, 195
 Fogar, šk. 510
 Fogar Katarina 360,
 Fogar Luigi 447
 Fon Anton 37, 443
 Fon Irma 213
 Fon Jaka, vik. 12
 Fon Josip 3
 Fon Jos., posl. 249, 273, 319,
 323, 375, 402, 422, 460, 535, 538
 Fon Pepca 35
 Fonzari Marij 415
 Forčič Jož. 104
 Fornazarič dr. V. 237
 Franke Ivan 391
 Franko dr. Alojzij 114, 251,
 267, 273, 285, 316, 323, 326,
 339, 375, 398, 402, 425, 466,
 560
 Franko Igor 466
 Fuks Silvija 69
 Furlan Martin 105
 Furlani Jos., žk. 201
 Furlani Žiga 296
 Furlani Fran, žn. 192, 242, 365,
 423

G.

Gaberščik Fran 487
 Gabrijevčič dr. Jos. 67, 104,
 162, 228, 263, 321
 Gabrijevčič Miha 204, 228, 249,
 298, 336, 483
 Gabršček Ana 226, 229, 364
 Gabršček Andrej 24, 33, 57, 81,
 83, 123, 128, 154, 161, 174, 192,
 199, 208, 210, 214, 217, 241,
 269, 271, 273, 278, 282, 288,
 292, 303, 323, 327, 338, 245,
 383, 393, 471, 477, 483, 493,
 501, 505, 538, 541, 551
 Gabršček Fran 106
 Gabršček dr. Fran 172, 248,
 263, 293, 408, 453, 526, 545,
 560
 Gabršček Ivanka 253
 Gabršček Jožef 200
 Gabršček Nada 142
 Gabršček Oskar 3, 17, 32, 36,
 47, 73, 193, 219, 222, 241
 Gangl Engelbert 349
 Gerbec Ant. 105
 Gertscher dr. Adalb. 201
 Gilčvert Drag. 25
 Glaser dr. 555
 Godina Savica 175, 239
 Godnič Jos. 105
 Golja Aleks. 221
 Golja Ivan 170, 204
 Golja Pavel 504
 Goljevšček Aloj. 148
 Golob Jos. 298
 Gomišček Fran 242
 Goriup Jos. 414
 Gorjup Aloj. 392,
 Gorjup Fran 423
 Gorkič Fran 300, 446, 546
 Gorup Jos. 231
 Govekar Fran 132, 215, 296,
 544
 Gradnik dr. Alojzij 6, 118,
 156, 158, 235, 237, 264, 302,
 317, 367, 409, 443, 469, 473,
 523
 Grafenauer Fran 233
 Grča Blazij 82, 154, 164, 180,
 325, 363, 516

Gregorčič dr. Anton 1, 7, 9,
 31, 35, 37, 61, 88, 113, 129,
 152, 160, 163, 165, 178, 199,
 205, 244, 246, 249, 262, 274,
 282, 285, 292, 294, 303, 308,
 323, 327, 351, 370, 375, 385,
 397, 400, 440, 564,

Gregorčič Fran 364

Gregorčič Simon, pesnik 7, 52,
 57, 81, 104, 216, 200, 225

Gregorič Fran 337

Gregorič dr. Fran 388

Gregorič Vinko 267

Gregorin dr. Gustav 148, 249,
 264, 273, 281, 323, 338, 349,
 351, 375, 378, 450, 455, 461,
 494, 528

Gregorin dr. J. 301, 335, 467

Grgič Fran 422

Grošelj dr. Pavel 418, 544

Gruden Bened. 248, 387

Gruden Fran 158

Gruntar Ignac, notar 52, 175,
 229, 389, 420, 428

Gruntar Ivan st. 67

Gruntar Ivan ml. 296, 320

Gruntar Fran 415

Gruntar Karel 70, 149

Gruntar Milan 70

Gruntar dr. Rudolf 22, 25, 46,
 79, 83, 123, 138, 168, 221, 249,
 509

Gujon Ant., žk. 56

Gulič inž. Gvido 387

Gustinčič Karel 105

Gvaiz Ant. 7, 390, 420

Gvozdenovič Fran 415, 480

H.

Hafner Ivan 169

Hausner Ivan 34, 172

Havel Štefanija 69

Hebat Fr. 267

Hedžet & Koritnik 109

Hmelak Fr. 367

Hoban Jos. 236

Hocheisel pošt. rav. 223

Hočevar Jakob 69

Hohenlohe princ K. 218, 232,
 258, 279, 281, 286, 302, 321,
 505

Hojak Emil 414
 Holz Vatroslav 444
 Holzer E. 152
 Hrasky prof. 491
 Hrašovec dr. Bog. 361
 Hribar Amalija 445
 Hribar Dragotin 544
 Hribar Ivan 2, 30, 196, 202,
 218, 228, 229, 250, 251, 279,
 280, 282, 343, 347, 445, 490,
 529, 544, 549, 550

Hristič Nikola 40
 Hrovat Frančiška 69
 Hrovat Hilarij 105
 Hrovat Radoslav 157,
 Hrovatin A. iz Vipave 69
 Hrovatin Klementina 79, 175,
 213, 215, 365
 Hrovatin Maks 5, 145
 Hrovatin Sikst 302
 Hubad Matej 22, 191, 194, 447,
 544
 Huber Avg. 105
 Huber Oto 390
 Hulka Jos. 193
 Hvala Ant. 105
 Hvalica Ant., dn. 7
 Hvalič Angela 336

I.

Ilešič dr. Fran 409, 418, 541
 Ipavec Andrej 6, 427, 466
 Ivančič Adalbert 202
 Ivančič Adolf 548
 Ivančič Ivanka 333
 Ivančič dr. Jos. 105, 194
 Ivančič prof. Josip 231
 Ivančič Milan 51, 79
 Ivančič Ninus 194
 Irgolič dr. Fr. 362, 443, 468
 Irgolič Hinko 443

J.

Jakil Andrej 473, 480
 Jakil Julij 301
 Jakil Natalija 362
 Jakončič Ant. 36, 64, 99, 122
 Jakopič Avg. 202, 287
 Jakše Artur 166, 213, 266
 Janc dr. Igo 236, 242, 250

Jeglič Andraž 69, 203, 366, 474
 Jeglič knezošk. 93, 195
 Jenkova Terezina 79, 133, 136
 Jeras Bazilij 271
 Jerič Jos. 323
 Jerovšek dr. L. 204
 Jonko Mat. 70
 Jordan Andr., nadšk. 93, 194
 Jug dr. Rih. 71, 107, 147
 Juretič Ant. 273

K.

Kafol Štef. 237
 Kalan J. 374
 Kalin, kurat 453
 Kalin Tomaž 68, 331
 Kalina Anton 502
 Kante Matko 389
 Karis Ferd. 202
 Karlin dr. Andr. 360
 Kašca Franc 171
 Katalinič-Jeretov 40
 Katnik Cilka 105
 Katnik Iv., Zdravko 412
 Kavčič Emil 68, 107
 Kavčič Fran 24, 145
 Kavčič Ivan 8, 41
 Kavčič dr. Josip 102
 Kavčič Viktor 365
 Kavs And. 7, 265
 Kavs Josip. 145
 Kazafura Ant. 67
 Kazafura Ljudmila 171
 Kemperle Leop. 202
 Kenda Ivan 298, 437
 Kenda dr. Jos. 104
 Kenda Matija 168
 Kenda Robert 7
 Kersnik Leopoldina 45
 Keršovani dr. M. 68, 101
 Klančič Ant. 36, 45, 64, 99, 128,
 153, 273, 323, 339, 365
 Klavora Adolf 442
 Klavora H. 70, 444, 480
 Klavžar Ern. 23, 62, 64, 73
 Klavžar Milton 363
 Klemenčič Ant. 106
 Klodič-Sabladoski Ant. 67, 366,
 442
 Klodič-Sabladoski Julija 203

Klodič-Sabladoski Pavel 335
 Klofač Vaclav 348, 549
 Knaflič dr. V. 271, 301, 314,
 317, 308, 380, 391, 405, 409,
 480
 Knavs dr. Fr. 374, 460
 Kobal Pet. 121
 Kocjan Andr. 515
 Kocjančič Andr. 36, 45, 267
 Kocjančič Fran 45, 123, 192,
 242, 391
 Kofol Ant. 365
 Kokole Fran 70, 298
 Kokole Josip 236
 Kokošar Iv. 442
 Komac Adolf 79, 174, 360
 Komavec Alb. 172
 Komavli dr. Vlad. 333, 334
 Komel Ant. 222
 Komel Emil 22, 34, 78, 194
 Komel Miha 331
 Konjedic Rud. 24, 123, 192, 242,
 310, 436
 Kopač Andrej 236
 Kopač Josip 137, 550
 Kopač Jernej 403, 550
 Kopač Mar. 253
 Koren Ant. 192
 Korošec dr. Ant. 378, 401, 441,
 530, 548
 Korošec Ivan 360
 Koritnik Ant. 161
 Koršič Ivan 365
 Koršič Josip 71
 Koršič Lavoslava 79
 Koršič Mirko 157, 214, 299
 Koršič Vladimir 202, 336
 Kos dr. Fr. 387
 Kosec Jož. 392
 Kosmač Ant. 274, 460, 518
 Kosmač Matej 332, 363
 Kosovel Jos. 236, 242
 Kostnapfel Aleks. 468
 Košnik Iv. prof. 147, 253, 272,
 317, 399, 408, 467
 Kotnik dr. Janko 392
 Kovač Ign. 423, 452, 461
 Kovač Josip 253
 Kovačič Friderik 69
 Kovačič Ign. 146
 Kovačič Josip, žn. 265

Kovačič Lucijan 203, 273
 Kovačič dr. Srečko 79, 203,
 236, 242, 301
 Kragelj Andr. 66, 82
 Kragelj Josip 67
 Kraigher dr. L. 172, 239, 241
 Kranjec Ivan 145
 Kranjec Jos. 237,
 Kraševac Ciril 271
 Kraševac Jos. 22, 79
 Kraševac Milena 214
 Kravos Ivan 456
 Kregau Albin 335
 Krejči Bog. 542
 Krek dr. J. 291, 374, 401, 440,
 509, 527
 Kremžar Fran 205, 296, 318,
 374, 420, 451, 455, 460
 Kristan Ant. 33, 533
 Križman Ign. 117, 324, 473, 560,
 564
 Križnič Al. 72, 221, 229
 Križnič Ant. 192, 242, 273, 323
 Križnič Ign., oče 146
 Križnič Josip 148
 Križnič Štefan 7, 70, 391
 Krkoč Štef. 68
 Krmpotič dr. Marij 412
 Kumanudi dr. Kosta 555
 Kumar Carletto 332
 Kumar Rudolf 105
 Kumar Srečko 443, 563
 Kunc Ivan 105, 297
 Kuntih J. 70
 Kuret Ivan 443
 Kutin Ant. 67, 171, 221, 242

L.

Lah dr. Ivan 409
 Laharnar Anton 70
 Laharnar dr. Peter 5, 249, 423
 Laharnar Tomaž 106,
 Laginja dr. Matko 15, 376,
 378, 535, 538
 Lajovic Ant. 457
 Lampe dr. Evg. 39
 Lanthieri grof 332
 Lapajna Blaž 389
 Lapajne Davorin 69
 Lapajne Drago 30

Lapajne Marija 69
 Lapajne dr. Stanko 6
 Lapanja Ivan 180, 274
 Lasič Andrej 367, 389, 420
 Lasič Fran 172
 Lasič Henrik 104, 106, 147,
 237, 390
 Lavrenčič Alojz 203
 Lavrenčič Jos. posl. 529, 564
 Lavrenčič dr. K. 466
 Lavrenčič Rudolf 171
 Lavrič dr. Karel 224, 483
 Lazar Milena 69
 Leban Janko 225
 Leban Peter 302
 Leban Vincenc 242
 Lecker Matilda 69
 Lecker Štefi 170
 Legiša Henrik 105
 Lenard Rado 447
 Levičnik Vinko prof. 69
 Levpušček dr. Jos. 172, 214,
 217, 242, 248, 317, 394, 447
 Ličan dr. Jos. 374
 Ličar Emil 148,
 Ličar Fran 105
 Ličen Maks 36
 Likar Lavosl. 105
 Ljublj. igralci 113, 270, 317,
 456
 Lokar Anton 63
 Lokar Artur 108, 242
 Lokar Iv. 34, 301,
 Lončar dr. K. 449
 Lomšek Ant. 203
 Lovrenčič Jože 484
 Lukanova Ruža 214, 215
 Lulik dr. Ivan 300, 361
 Luznik Aloj. 473, 479

M.

Macarol Jos. 361
 Madon Blaž žk. 148
 Mahnič dr. Anton 79, 93, 198,
 227, 230, 293 408
 Mahorčič Ljud. 5
 Majaron dr. Danilo 114
 Majcen Alojz 148
 Makarovič Milica 445
 Makarovič Rud. 336, 392

Mandić dr. Fran 314
 Mandić Matko 348, 376, 378
 Manfreda Ant. 323
 Makuc Ant. 85
 Makuc Ferd. 194, 222, 446
 Makuc Ivan 415
 Malnič vit. 106
 Mankoč Minka 79
 Marani dr. Fr. 48, 100, 180, 276,
 281, 292, 320
 Marinič Emil 393
 Marinič Fran, žk. 512
 Marušič Andrej 103, 256
 Marušič dr. Drago 161, 175,
 335, 361, 418, 455, 468, 483,
 487
 Marušič Ivan 72
 Marušič Valentin 301
 Masaryk dr., preds. ČSR 379,
 403
 Mastnjak, prof. 214, 466
 Mašera Alojz 200, 203, 238, 267
 Mašera Andrej 266
 Mašera Fran 5, 301, 566
 Mašera Marjana 5
 Matejčič Ivan, d. nadz. 62
 Matelič uč. 428
 Mažgon Ant. 299
 Medved Cirila 194, 214, 362,
 484
 Medved Jos. 110, 247, 362
 Medveš dr. Ant. 69, 237, 264,
 332
 Medveš Otilij 514, 516
 Medvešek Peter 364, 460
 Medvešek dr. P. 69, 121, 252,
 323, 350, 360, 398, 560
 Meljavec Ivan 79, 161, 466
 Mercina Ivan 22, 194
 Mermolja Fran, uč. 105, 121,
 122
 Mermolja Ivan 251, 267, 316
 Mervič Ant. 105
 Michl Josip 78, 111, 122, 194,
 213, 458
 Miklavič Ana 148
 Miklavič Fran ml. 335, 513
 Miklavič Fran, žn. 242, 323,
 423, 453
 Miklavič Olga 214
 Miklavič Rudi 513

Milek Dragojila 53
Mikuž Ant. 423
Milovčić Jos. 146, 297, 519
Missia dr. Jak., kard. 91, 100,
230

Mlekuš Ant. Ad. 51
Mlekuš Fran 306
Mlekuš dr. Josip 202, 389
Močnik Jos. 203
Molè Herm. 202
Molek Jos. 214, 215
Mozetič Ant. 333
Mozetič Aloj., Josip 201
Možina Ant. 116, 121, 157, 242
Mrak Jos. 237
Mrevlje Miroslava 298
Mrevlje Tomaž 339
Muha Ant. 36, 63, 412, 519
Muha Ant. ml 242
Muha dr. Emil 367
Muha Josipina 299
Musič Jos. 25, 225
Mussolini 496, 510
Muznik Fran 473

N.

Nabergoj Ivan 78
Nalezinek Vacl. 203
Nanut Jos. 104
Nardin Julij, prof. 149, 171
Neffat Ant. star. 474
Neffat, kap. 194, 214, 335, 391
Nekerman Ivan 334
Novak dr. Ivo 364, 438, 546, 560
Novak Julče 349, 468
Novak Gustav 335
Nušić Bran. 383

O.

Oblak dr. Fran 224
Obljubek Fr. 242, 273, 323, 422
Olip dr. Janko 336
Okič Jos. 159
Okretič Ivan 236, 535
Omerza dr. Niko 301
Oražem dr. Iv. 349
Orel Fran 105
Orel Rihard 271
Orel dr. Vlad. 456

Ostertag dr. Jos. 68
Ozward dr. K. 200, 202, 229,
272, 317, 336, 388, 444, 452,
467, 480

P.

Pace grof 169
Pajer dr. Luigi 19, 28, 72, 99,
114, 127, 129, 152, 153, 163,
178, 201, 220, 281, 302, 370,
394, 400, 419
Pajk Milan 414
Pajkova Pavlina 44
Palovec, zobotehn. 214
Panigai conte 100, 180
Papež dr. Ant. 170
Pascoletto dr. M. 108, 168
Paškulin Fran 389
Pavletič dr. Fran 217, 228, 273,
209, 546
Pavletič Fran 68
Pavletič Josip 242
Pavletič Leopold 108
Pavlica dr. Andrej in Josip 76,
80, 97, 179, 293, 350, 375, 401
Pavlica Urh 101
Pavliček dr. Julijan 117, 412
Pavšič Fran 69, 85, 360
Pecenič, vodja M. Z. 86
Pečenko Ant. 79, 123, 167
Pečenko Filip 75
Pečenko Fran 497
Pečenko Silvan 194, 214, 455,
468
Pečnik dr. Karel 87, 257, 366
Pegan Jak. 204
Pencin Karel 71, 237
Peric Ivan 391
Peric Anton 68
Perper Iv. 105, 221, 391
Perše Alojz 514, 516
Persič Adolf 105
Pertot Fran 79
Pertot Kristijan 69, 239, 296,
415, 504
Pertot Vlad. 71,
Petejan Jos. 549
Peter Kralj Osvobod. 369, 384
Peterlin-Petruška 57
Peternel Fran 168,

Peternel Jurij, dn. 517, 545
 Peternel Metod 214
 Pettarin dr. Luigi 32, 46, 171,
 376, 428, 561
 Pezdič Anton 107, 205
 Pikel dr. Bertl 68, 204, 228,
 Pikuž dr. Iv. 333, 334
 Pino bar. Fel. 171, 207
 518
 Pinter Ferdo 175, 447, 456
 Pirc Matija 445
 Pirih Matevž 106
 Pirjevec Avgusta 388
 Pirjevec dr. Avgust 202, 225
 Pirjevec Irma 263
 Pirjevec Ivan 71, 264
 Pirjevec Josip 5
 Pirjevec dr. Karel 69, 392, 447,
 466, 519
 Pirjevec Peter 205
 Pirkmajer dr. 553
 Plahuta Jos. 145, 361
 Platzner Jos. 392
 Plesničar Mirko 314
 Pless dr. Ivan 70, 237, 422, 512
 Pless Leopoldina 70
 Pless Miroslav 34, 56, 113, 173,
 204, 242
 Plohl Fran 7, 123, 253
 Ploj dr. Mirosl. 20, 21, 232,
 233, 250, 321, 374, 535
 Poberaj Andr. 360
 Podgornik Andrej 360, drugi
 528
 Podgornik Anton 203, 237
 Podgornik Fran, ured. 162
 Podgornik dr. Kar. 147, 174,
 214, 238, 242, 248, 266, 271,
 360, 449, 460, 560
 Podmenik Jos. 392
 Podobnik Peter 102
 Pogačnik Jos. 21, 531, 549
 Pogačnik dr. Lovro 550
 Pohlin Drag. 22, 79
 Poljšak Albert 170
 Polley Alojz 5, 236
 Polley Guido 70, 173
 Poniž Ambrož 202
 Poniž Benedikt 272, 168
 Poniž Milena 79
 Poniž Rozina 168

Posega Fran 71, 172, 204, 239
 Povšič dr. Ant. 170, 238, 546
 Povšič Fran 413
 Praprotnik Anton 183
 Praprotnik Edv. in Pavla 171
 Pregrad & Černcetič 171, 234
 Premrl Ciril 366,
 Premrou Marija 72
 Premrou Svitoslav 71, 374, 509,
 527, 560, 593
 Presl Ivan 360
 Prezelj Rudolf 363
 Prijatelj dr. Ivan 57
 Primožič dr. Ant. 69, 147
 Primožič dr. Jos. 413
 Primožič Marija 222
 Primožič Matej 71, 111
 Prinčič Edv. 45, 113, 420, 545
 Prinčič Karel ml. 148
 Prinzig Gottlieb 5, 263, 302
 Prvanje Ant. 106
 Puc dr. Dinko 108, 147, 157,
 166, 169, 174, 192, 214, 217,
 242, 248, 250, 254, 271, 317,
 318, 320, 337, 350, 360, 398,
 425, 448, 451, 453, 456, 471
 Pustoslemšek Rasto 390

R.

Radikon Albin 148, 331, 360,
 413
 Radikon Josip 271
 Rakovšček Jos. 70, 265, 361
 Ravbar Ivan 389
 Ravnikar Aloj. 375
 Ravnihar dr. Vlad. 378, 350
 Rebek Ant. 6, 158, 364, 366,
 416, 468, 485, 496, 538
 Reja Ivan 37, 101, 117
 Reja Izidor dr. 102, 145, 203,
 237, 546
 Reja Rudolf 203, 272
 Rejec Avg. 391
 Rejec Albert 466
 Rekar Aloj. 105
 Rekar Just 367
 Rekar dr. Marij 482
 Renčelj-Malalan Ivan 69
 Res dr. Alojzij 527
 Res Mar. 272

Resman Ivan 134
 Ribičič Jos. 272
 Rijavec Jos. 235, 366, 391, 458, 484
 Robič 20
 Rojc Vincenc 242
 Rojec Andr. 105,
 Rojec Ivan 239, 431, 508, 512, 532
 Rojec Josip 69, 300
 Rojic dr. Aleksij 28, 39, 58, 81
 Rollet Ivan 442
 Rostohar dr. Fr. 467
 Rovani Josip 192, 242, 443
 Rožič dr. Just 205
 Rudež Ant. 235
 Rusjan Edv. 194, 302, 358
 Rustja Jos. 201, 361
 Rutar Matija 73, 339, 446, 449
 Rutar Simon 68, 133
 Rutar Tomaž 389
 Rybář dr. Jan 413
 Rybář dr. Otokar 15, 57, 280, 291, 349, 374, 376, 377, 379, 556, 559

S.

Sajovic Ferd. 172
 Sajovic Evgen 349
 Sardelič dr. Rud. 551
 Saunig Fran 205
 Saunig Ignacij 24,
 Saunig Ivan 273, 541
 Saunig Mat. 7, 113
 Sedej dr. Fran 206, 288, 397
 Seidl Ferd., prof. 7, 73, 108, 123, 174, 214, 248, 266, 271, 317, 360, 387, 389, 409, 418, 455, 467
 Seidler 531
 Seidlova Pavlina 79, 239
 Semolič Jos. 70
 Serjun dr. Alf. 387
 Sfiligoj Jos. 235
 Simčič Ivan 36
 Simčič Ivanka 69
 Simčič Josip 333
 Sirk Fran 298
 Sivec Iv. 8

Skaberne dr. Fran 168
 Sket dr. Iv. 236
 Skočir Jož. dn. 412,
 Skočir Miha 72
 Skrinjar Marija 27
 Skubl dr. 490
 Slavik dr. Ed. 349, 556
 Slavjanska Nadina 110
 Slejko dr. J. 146, 296, 331, 332
 Slejko Milica 237
 Slokar Ant. 263
 Slokar dr. Ivan 335, 555
 Sluga Pavla 510, 546
 Smrekar Venc. 301
 Snider dr. Kar. 103, 111, 203
 Sorč Alojzij 146
 Sorč Marica 8
 Sorč Jos. 8, 119, 205, 320
 Spinčič Vjek. 21, 376, 378, 535
 Spira dr. Emil 68
 Srebrnič dr. Jos., šk. 69, 374
 Stanger dr. Ulise 564
 Stanič dr. Jos. 336
 Starè Bruno 445, 447, 512
 Starè dr. Egon 556
 Stefani Arturo 466
 Stegù dr. Ferd. 103, 168
 Stepančič dr. Hinko 375, 398, 420

Stepančič Ivan, žn. 528, 541
 Sterle dr. Rud. 237, 301, 390
 Strausgitl Edv. 297
 Stres Anton ml. 51, 221
 Stres Anton 391
 Stres Ema 168
 Stres Ivan 226
 Strmolè Fran 69, 168
 Suša Fran, stot. 492, 518
 Svetek dr. F. 368, 445, 507, 543

Š.

Šabec dr. Karel 446
 Šantel Ant. 7, 200, 236
 Šantel Saša 201, 204, 390
 Šapla Anka 170
 Šapla dr. Anton 299, 332, 502
 Šapla Anton st. 225, 301
 Schaup Adolf 25, 46, 148, 203
 Šavle Peter 71
 Šček Marija 214

Šček Virgil 300, 564,
 Scheiner dr. Jos. 236
 Šinigoj Jos. 105, 168
 Širca Ernest 6, 45, 78, 200, 232,
 456
 Širca Gizela 70, 202
 Širca Ivan 168, 238
 Schlegl Avg. 264
 Solar Ivan, prof. 226
 Šorli Ivan, okr. glav. 173
 Šorli dr. Ivo, pis. 107, 111, 147,
 166, 174, 192, 200, 239, 272,
 333, 360, 523
 Šorli Matija, p. rav. 71, 169
 Šorli dr. Peter 467
 Šorli Tomo, notar 157, 172, 360,
 483
 Špacapan Fran 273
 Štefanović dr. Emil 552
 Štefè Ivan 132
 Štok Rud. 336
 Štrekelj Albin 104, 242
 Štrekelj Aloj. 63, 168, 249, 273,
 323, 379
 Štrekelj Anton 71, 153, 250,
 252
 Štrekelj Josip 68, 273, 448
 Štrekelj dr. Karel 263, 390
 Štrukelj Ant. 169
 Štrukelj Miha, vik. 163, 414
 Štrus Zora-Jermolova 535
 Šubic Greg. 266, 414
 Šubic Milan 365,
 Šubic Mirosl. 360
 Šuligoj Valent. 37
 Šulin Ant., žn. 242
 Schusterschitsch Abdon 105
 Šušteršič dr. Ivan 18, 197, 232,
 371, 378, 381, 393, 401
 Šušteršič Ivan 334
 Švara Josip 242
 Švegelj dr. Jos. 552
 Šviligoj Jos., žn. 242

T.

Tance Ign. 161
 Tartaglia dr. Emer. 551
 Tavčar dr. Ivan 17, 37, 161,
 233, 544, 550
 Tavčarjeva Minka 215
 Terčič Ernest 146,

Terčič Anton 335
 Terkuč dr. Ferd. 108
 Terpin Filip 203
 Terpin Fr. 507, 523
 Terpin Josip 5, 67
 Terseglav Fran 441
 Tomašič dr. Ljubomir 348, 557
 Tomažič Jos. 37
 Tominšek dr. Jos. 337
 Tomšič Ant. 7,
 Tonkli dr. Jos. 254, 282
 Tonkli dr. Nikolaj 70
 Toroš Al. 70
 Trampuž Jos. 172
 Tratnik, slikar 366, 390, 412
 Treo dr. Dragotin 25, 46, 63,
 65, 74, 83, 100, 114, 137, 163,
 171, 180, 192, 217, 242, 244,
 246, 425, 435, 440
 Treo dr. Luce 452
 Treo Pavla 172, 213, 214
 Treova Mici 79
 Tresić-Pavičić dr. 39, 348, 379,
 557
 Triller dr. K. 50, 220,
 Triller dr. Mirko 239
 Trnovec Matcvž 246, 415
 Trnovec dr. Stanko 200, 236
 Trojer Angelij 331
 Trošter Ivan 415
 Trost dr. Josip 481
 Tuma dr. H. 3, 8, 25, 37, 46,
 57, 59, 62,, 72, 77, 83, 116,
 123, 128, 163, 180, 200, 266,
 315, 323, 423, 457, 436. 512,
 541, 564
 Tušar Ant. 366
 Tuzulin Jos. 387

U.

Ujčić dr. Jos. 390
 Ukovič Fran 365
 Ulaga Fran 331
 Urbančič Alojz 193, 242, 301,
 360, 365, 473
 Urbančič Josip 105, 365
 Urbančič Marija 45
 Urbančič Miha 204, 266
 Uršič Ant. 52
 Uršič Fran 70
 Uršič Vikt. 108

V. — W.

Valentič Ciril 203
 Vazzaz prof. 272, 388
 Velikonja Jak. 106
 Venier dr. 276, 320
 Venturini Fran 105
 Venuti dr. Carlo 58, 99, 115,
 170
 Verčon dr. Ivan 108, 265, 297,
 364
 Verčon Josip 323
 Vërgun dr. Dimitrij 39
 Vernik Dorče 24, 84
 Verovšek Anton 215, 170
 Vesel Ivan, dn. 57
 Vidic Fran, dn. 235
 Vidmar Fran 69, 170, 201, 204,
 335
 Vidmar Iv. Nep., dn. 510
 Vidmar Josip 113, 183
 Vidrih Bog. 336
 Vittori Jos. 8, 360
 Vižintin Rud. 101, 105, 113
 Vodopivec Ferdo 67
 Vodopivec Fran, nadz. 153, 166,
 Vodopivec dr. Fran 171, 263,
 393, 445, 535, 545
 Vodopivec Hilarij 67
 Vodopivec Janko 415
 Vodopivec Josip 105,
 392, 420
 Volarič Andr. 22, 56, 319
 Volarič Bogomila 432
 Volarič Fran 299,
 Volarič Ivan 447
 Volarič Mirko 214, 319
 Volarič Miroslava 194, 214, 264
 Vošnjak dr. Bogomil 109, 117,
 157, 204, 214, 280, 317, 388,
 396, 408, 440, 448, 455, 469,
 482
 Vošnjak Miha 396, 402, 498
 Vovk J. 466
 Vran Jos. 145
 Vrhovnik Ivan, žk. 229, 231
 Vrtovec Andrej 63, 11, 217,
 221, 320, 323, 413
 Vrtovec Vekoslav 455
 Vuga Cir. Met., kur. 520, 560
 Vuga Fran 390

Vuga Jožef 333,
 Vuga Karel 314
 Vuga Viktor 70,
 Wilfan dr. J. 548, 556, 559, 564
 Winkler bar. Andr. 79, 103,
 149, 169, 256, 516
 Winkler bar. Emilija 149
 Winkler bar. Melita 298
 Wolf Ivan 172
 Vukasović-Stiebil Janko 95, 97,
 144, 265, 359, 390, 409, 533,
 534
 Vukasović-Stiebil Jelena 432

Z.

Zajec Olga 239
 Zajec Vekosl. 6, 24, 83, 161,
 193,
 Zarli Anton 364
 Zarli Rudolf 149, 171, 332, 483
 Zavadlav Fran 332, 413,
 Zavadlav Miha 518
 Zega Miha 63, 223, 225, 252,
 273
 Zirnfeld pl. Fran 148
 Zirnfeld pl. Mirko 333
 Zlobec J. 326
 Znidarčič Jos. 113, 171, 238,
 297, 387
 Zorn dr. Alojz., nadšk. 195
 Zorn Hilarij 201, 389
 Zornik Jos. 332
 Zorzi Jos. 172, 201, 413
 Zottig Jos. 391
 Zupančič Jakob 170, 253, 467,
 484
 Zupanič dr. Niko 384, 555

Ž.

Žagar Ferd. 37
 Žagar Franc 299
 Železnikar Aleks. 483
 Žerjav dr. Greg. 480, 529, 549
 Žigon Alojzij 170, 332, 335, 377
 Žnidarčič Andrej 414
 Žnidaršič Fran 6, 363
 Žnidaršič Ivan 467
 Žnidaršič Josip 366
 Žnidaršič Rajko 519
 Žnidarčič Rud. 272
 Župnek Fran 278, 491

Stvarno kazalo.

Stran

1901.

Splošen politični položaj v deželi	1
Osebnosti	4
»Primorski List« je začel	8
Boj »Soče« proti zvezi Gregorčič-Pajer	9
Nazaj v cerkev	11
Bojkot proti »Goriški ljudski posojilnici«	12
Odlikovana moja ruska slovnica in slovar	13
Iredentizem — panslavizem	14
Za slovensko službo božjo v goriških cerkvah	16
Za »Jugoslovanski klub« v državnem zboru	17
Ustanovitev »Pevskega in glasbenega društva« v Gorici	22
Ernest Klavžar, upokojen	23
Društveno življenje v predpustu	23
Nemščina na naših srednjih šolah	25
Zavod sv. Nikolaja v Trstu	27
Deželna norišnica	28
Bohinjska železnica	29
Boj za užitnino v deželni upravi	30
Boji za slovensko trobojnico	31
Novi deželni tajnik	32
List »Jednakopravnost« v Idriji	33
Smrt dveh naših goriških mož	34
Tridesetletnica »Soče«	35
Društvo slovenskih veleposestnikov	36
Jugoslovanski napredni klub v državnem zboru	37
»Slovensko bralno in podporno društvo« v Gorici	37
Tretji shod slovanskih časnikarjev v Dubrovniku	38
Srbski državnik Nikola Hristić v Gorici	40
Pričetek »Narodnega doma« v Trstu in »Trgovskega doma« v Gorici	41
Bohinjska železnica in odbočka do Bovca	41
Usoda Krilanove hiše v Kobaridu	44
Pavlina Pajkova — umrla	44
Veliko narodno slavlje v Podgori	45
Deželni zbor goriški	46
Deležna norišnica — sprejeta	49
Baudoin de Courtenay zadnjič v Gorici	50
Trillerjeva kočna na Krnu	50
Tridesetletnica »Narodne čitalnice« v Kobaridu	52
Franc grof Coronini — umrl	53
Spomenik Odrašeniku na Matajurju	55

	Stran
Veliko slavlje v Devinu	56
Ruska antologija	57
Zopet deželni zbor	57
Izjava iz Postojne za dr. Tumo	59
Splošne volitve v deželni zbor	61
Deželni zbor	64
Gregorčičevo maščevanje	65
Profesor Andrej Kragelj — umrl	66

1902.

Osebnosti	67
---------------------	----

Razne vesti:

Kobariška dolina pod vodo. — Lega Nazionale. — Furlanija proti dr. Pajerju	72
»Prim. List« proti prof. Seidlu. — Nekaj o obeh posojilnicah v Gorici. — Dopolnilna volitev v dež. zbor na Tolminskem	73
Iznenadenje v Furlaniji — Dr. Treo samostojen odvetnik. — Potok Korenj (Corno) v Gorici. — Zopet Italijan delegat za Goriško. — Slovenska kavarna v Gorici	74
Faidutti se pripravlja za voditelja Furlanov. — »Trgovski dom« v Gorici	75
Občinske volitve v Rihemberku. — Veliko narodno slavlje v Rihemberku. — Berbuč — član slov. šol. sveta	76
Deželna norišnica definitivno sprejeta. — Akademsko ferijalno društvo »Adrija«. — Spremembe na namestništvu v Trstu. — Kanalska čitalnica	77
Ivan Nabergoj. — Pevska in glasbena šola v Gorici. — Vipavska železnica otvorena. — Pevsko in glasbeno društvo	78
Za povzdigo mlekarstva. — »Ruski kružok« v Gorici	79
Desetletnica »Primorskega Lista«	79
Društvo »Narodni sklad«	83
Mizarska zadruga v Solkanu	84
Trgovska in obrtna zbornica	87
Kardinal Missia — umrl nagle smrti	91
Novi knezoškof goriški	93
»Soča« za Veliko Jugoslavijo proti »Veliki« Hrvatski, Srbiji in Bolgarski	95
Dr. Josip Pavlica — umrl	97
Deželni zbor 1902	99

1903.

Osebnosti	101
---------------------	-----

Razne vesti:

Kmetijska družba	108
»Zapiski mladega potnika«. — »Kažipot«. — Nova trgovina v Gorici. — Prva mlekarica na Vipavskem	109
Nadina Slavjanska v Gorici. — Slovenski »bazar« v Raštelju	110

	Stran
Sadjarsko društvo v Tolminu. — Trgovsko-obrtna zadruga. — Šorlijev roman »Človek in pol«	111
Laške univerze nočemo v Gorico. — Velik glasbeni večer v Gorici	112
Vipavska železnica. — Ljubljansko gledališče v Gorici. — Nagrobni spomenik v Renčah. — Izlet društva »Pravnik« v Devin	113
Prvi velik koncert pri Jeleni. — Važnost pridobninskih komisij. — Vlada in c. kr. kmetijska družba	114
Koncert v hotelu »Südbahn«. — Pajerjevi italijanski uradniki v dež. hiši	115
Zveza bralnih in pevskih društev na Vipavskem. — Velik shod »Adrije«	116
Laški kralj in kraljica v Vidmu	117
Laški visokošolci iz Avstrije v Vidmu in Čedadu. — Shod »Adrije« na Dobrovem ob laški meji	118
V ogroženem Devinu. — Hotel »pri zlatem Jeleni« zaprt v Gorici zidamo. — Požar v Bovcu	119
Mizarska zadruga v Solkanu. — Slovenska šola v Podturnu. — Velik shod pri Rebku	121
Pevka Mira Devova v Gorici	122
»Trgovski dom« — velikonočni piruh	123
Tudi piruhi	124
Kričeče Pajerjevo nasilstvo v c. kr. kmetijski družbi	127
»Slovensko časnikarsko in pisateljsko društvo« v Ljubljani	130
Simon Rutar — umrl	133
Manifestacijski shod za brate Hrvate. Proti tiranu Heder-varyju	136
Hotelski konzorcij. — Krojaška zadruga. Napredek z velikimi ovirami.	140
Sprememba na srbskem prestolu in goriški Slovenci	142

1904.

Osebnosti	145
»Primorski List« proti proštu Faidutti-ju	149
Papežev »Motu proprio«	150
Njihov molk govori glasno	151
Za železnico: Vrhnika—Sv. Lucija—Čedad	152
C. kr. kmetijsko društvo v Gorici	153
Delovanje akademskega društva »Adrije«	155
Laško vseučilišče	185
»Kneipovec«	159
Sličica o boju med listi obeh strank	159
Deželna norišnica	160
»Goriški Sokol« — razvitje zastave	161
Slovensko sirotišče v Gorici	162
Pisatelj Fran Podgornik na Dunaju — umrl	162
Deželni zbor goriški	163
»Narodna prosveta«	165

Nov slovenski zemljevid Goriško — Gradiščanske in Trsta z okolico	166
»Trgovski dom« — dograjen	167

1905.

Osebnosti	168
Narodna prosveta	173
Dva »Kažipota« po Goriškem in Kranjskem	176
Predpust v »Trgovskem domu«	176
Vedno manj slovenščine v dež. odboru	177
Nelojalna borba proti novemu občinskemu redu	179
Pred otvoritvijo bohinjske železnice	188
Prvi velik koncert v Trgovskem domu	190
Goriška zveza	191
Občni zbor »Trgovsko-obrtni zadruga«	192
Čevljarški strokovni tečaj in razstava v Mirnu	193
Desetletnica koles. društva »Gorica«	193
Izpit učencev glasbene šole	194
Nadškof in knez Andrej Jordan umrl	194
Hotel »Union« v Ljubljani — hotel »Südbahn« v Gorici	196

1906.

Osebnosti	200
Trg. obrtna zbornica v Gorici	205
Nekaj o »Goriški zvezi«	205
Novi knezonadškof goriški	206
Društvo »Lasten dom«	206
Baron Pino — umrl	207
Največja slovenska knjigarna v Gorici	208
Kiosk »Miramar« v Gradežu	210
Hiša »Centralne pos.«	212
Pevsko in glasbeno društvo	213
»Narodna prosveta«	214
Otvoritev bohinjske železnice	215
Slovensko planinsko društvo	220
Veliko narodno slavlje v Tolminu 8. septembra	221
Drang nach dem Süden	222
Anketa o poštnih homatijah v Gorici	223
30 letnica smrti dr. Karla Lavriča	224
Simon Gregorčič umrl	225
Volilna reforma za drž. zbor	231
Strupeni boji med strankama	233

1907.

Osebnosti	235
»Soča« trikrat na teden	239
Reorganizacija narodno-napredne stranke	240
Dr. Josip Abram — umrl	242
Nov volilni red za deželni zbor	243
Za slov. trgovsko šolo v Gorici	246

	Stran
Delovanje »Narodne prosvete« v tem letu	247
Akademsko ferialno društvo »Adrija«	248
Volitve v drž. zbor	249
»Jugoslovanski klub« v drž. zboru	250
Početki agrarne stranke na Goriškem	251
Ustanovitev »Dijaške kuhinje« v Gorici	253
Zveza narodnih društev	254
Dr. Josip vitez Tonkli — umrl	254
Moja pot v Aleksandrijo in Kairo	256
Zločinska brezvestnost Gregorčičeve stranke	260

1908.

Osebnosti	263
Agrarna stranka	267
Goriški mestni očetje — v boju proti Slovencem	269
Narodno delo naše mladine	270
Obnovitev podružnice sv. CM. — za dve novi slovenski šoli	271
Volitve v dež. zbor — napredna zmaga	273
Velika kolesarska slavnost v velodromu	276
Veliki kraški vodovod izpod Nanosa	278
Vseslovanski kongres v Pragi	279
Viharno in brezuspešno zasedanje dež. zbora	281
Obstrukcija slovenskih klerikalcev	284
Pred odločitvijo	286
Nadškof in »Slovenec« obsodila zvezo Gregorčič-Pajer	288
Splošni pokojninski zavod	291
Kaj bo z dež. zborom	292
Nova struja se organizuje	293

1909.

Osebnosti	296
Deželni zbor — nadaljevanje do razpusta	302
Sleparske volitve v Trg.-obrtno zbornico	305
Sistematično rovanje proti naprednim zavodom	308
»Narodna delavska organizacija«	314
Razdiralno delo »Kmetijske stranke«	315
Delavnost naprednih društev	317
Razvoj nove struje	318
Spomenik Andreju Volariču v Kobaridu	319
Slovensko učiteljske v Gorici	320
Prelat dr. Josip Gabrijevčič umrl	321
Nove volitve v dež. zbor	322
Novi deželni zbor	326

1910.

Osebnosti	331
Dopolnilne volitve v deželni zbor	338
Dopis iz Solkana o Mizarski zadrugi	339
Mizarska zadruga v Solkanu v likvidaciji	341
Slovenske paralelke na gimnaziji	343

	Stran
Župan Hribar ni bil potrjen	343
Slovanski dnevi v Sofiji	345
Prvi zlet Primorske sokolske župe	349
Zveza kulturnih društev	350
Za pravično ljudsko štetje	350
Znamenita seja deželnega zbora	351
Naše denarstvo	353

1911.

Osebnosti	358
Ljudsko štetje na začetku leta 1911	367
Srbski kralj Peter potuje v Rim	369
Otvoritev deželne umobolnice	370
»Šušteršič — Pajer«	371
Delovanje novostrujarjev, ki rastejo Gregorčiču čez glavo	371
Volitve v državni zbor	374
Kraške trte pred deželno sodnijo v Trstu. Vsi oproščeni	376
Nova vlada — nov položaj	377
»Banca popolare goriziana«	381
Zapadle deželne podpore	382
Časnikarski kongres v Beogradu	383
Volitve v Trgovsko-obrtno zbornico	384
Kaj bo z deželnim zborom?	386

1912.

Osebnosti	387
Deželni zbor res sklican na zasedanje	393
»Veda« II. letnik	395
Nadškof obsodil zvezo Gregorčič - Pajer	396
Novi občinski red	398
Novi statut in volilni red za mesto Gorico	398
Ali ostane dr. A. Gregorčič še preds. SLS	400
Naša postojanka v Krminu na meji	401
Goriška banka	402
»Soča« o — novostrujarjih	403
Zopet boj na nož med Slovenci in Italijani v Gorici	403
Družba za izdajanje »Soče« in »Primorca«	404
Vojna na Balkanu	409
Novostrujarsko leto 1912	410

1913.

Osebnosti	412
Volitve v goriški mestni zastop in nadomestne v T. o. z.	415
Vplivi trozveze na usodo primorskih Slovencev	416
Narodna Prosveta	418
Deželni glavar dr. Luigi Pajer — umrl	419
Muzejsko društvo za Goriško	419
Zgodovinske volitve v deželni zbor	427
Samostojna slovenska gimnazija v Gorici	427
»Gorica« in »Primorski List« — prepovedana	427

	Stran
Deželni svetnik Pettarin — upokojen	428
Za sokolski dom v Kobaridu	428
Izzivalni pohod Nemcev v Gorico	429
Srbija za slovenska dekleta na Goriškem	432
Prvo zasedanje deželnega zbora	433
O Trgovsko-obrtni zadruzi	434
Zmaga »Balkanske zveze« in nje posledice na Goriškem	436
Novostrujarji v tem letu	440

1914.

Osebnosti	442
Politični položaj na začetku leta	448
Zasedanje goriškega deželnega zbora	449
Mestne volitve v Gorici	451
Roditeljski večeri. — Tiskovne pravde proti »Novemu času«	452
Zadnji napori za slovensko vseučilišče v Trstu	454
Naše kulturno-narodno delovanje tik pred vojno	455
Prvi majnik v Gorici	457
Lajovčev večer v Gorici	457
Italija — Avstrija — Jugoslovani	459
Novostrujarski shod v Cerknem	460
Velik političen shod v Sv. Križu	460
Važnost in usoda beneških Slovencev	461
Goriški Slovenci pred sarajevskim atentatom	463
Usoden Vidov dan v Sarajevu	465
Najvažnejši dogodki do vojne napovedi	466
Pričetek persekucij	468
Usodni dnevi za napredne Slovence	470
Gabršček in dr. Puc — prva v kazematah na gradu	471
Gabršček štirikrat pred kazenskim sodiščem	477
Na ljubljanskem gradu	479
Važnejši dogodki po pričetku vojne	481

1915.

»Soča« izhaja dalje	484
Splošen položaj na Goriškem	485
Usoden članek »Sporazum med Slovenci in Italijani«	487
Veliki kraški vodovod	491
Fran Ferfila umrl	495
Tik pred ustavitvijo »Soče«	496
Od ustavitve »Soče« do ponovne internacije	497
Usodna dneva 19. in 20. maja	500
Vojna napoved Italije Avstriji	500
Začetek vojne. — Ponovna aretacija	501
Razni dogodki	506
Po enem mesecu vojne z Italijo	508
Pomožne ustanove za begunce	509
Razne vesti	510

1916.

Razne vesti	515
Šesta bitka ob Soči — Gorica padla	518
Po begunskih taboriščih. — Wagna pri Lipnici	519
Slovensko taborišče v Brucku ob Litvi	521
Begunsko taborišče v Steinklammu	522
Naši begunci in interniranci v Italiji	523

1917.

Razne vesti	526
Državni zbor	528
Kazenska preiskava proti Janku Vukasoviću in Gabrščku	533
Po preobratu pri Kobaridu	534
Osrednji odbor za vrnitev beguncev itd.	535
Deželna komisija za obnovo Primorja	537

1918.

Delo za obnovo	539
Politični dogodki v Pragi	544
Osebnosti	545
Pred razsulum Avstro-Ogrske	547
29. oktober — dan osvobojenja	550
Revolucija na Dunaju	550
Dunajski »Jugoslovanski odbor«	551
Likvidacija begunskega vprašanja	552
Kako so prišli Italijani v Trst	556
Italijani v Gorici in v vsej Julijski Krajini	560
Leta po vojni	563
Kaj smo prepustili Italijanom (Gorica)	565
Sodni okraj Ajdovščina	569
Sodni okraj Gorica okolica	571
Sodni okraj Kanal	575
Sodni okraj Bovec	576
Sodni okraj Cerklje	577
Sodni okraj Kobarid	578
Sodni okraj Tolmin	579
Sodni okraj Komen	581
Sodni okraj Sežana	582
Sodni okraj Krmin	584
Sodni okraj Trzin	585
Sodni okraj Idrija	587
Sodni okraj Bistrica	588
Sodni okraj Postojna	589
Sodni okraj Senožeče, Vipava	591
Sodni okraj Trbiž	593
Zaključne pripomnje (emigrantstvo)	594
Nekatere žrtve fašizma	596
Pomembni datumi in dogodki	597
Beseda — posebno Slovincem v Jugoslaviji	600

